

DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13912

Opoczno Memorial Book

Sefer Opots'nah

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

©2003 THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY AND
THE NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:

Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

Original publication data

TITLE Sefer Opots'nah : yad ya-shem li-kehilah she-harvah / ha-'orekh, Yitshak Alfasi.
IMPRINT 880-02 Tel-Aviv : Irgun yots'e Opots'nah yeha-sevivah, [1989]
DESCRIPT 394, 21 p. : ill., ports., facsimis. ; 24 cm.
SUBJECT Jews -- Poland -- Opoczno -- History.
Opoczno (Poland) -- Ethnic relations.
Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Poland -- Opoczno.
ADD'L NAME Alfasi, Yitshak.
ADD'L TITLE Toldot Yehude Opots'nah

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

מחנות ההשמדה הגרמניים בפולין.

במהה זאת מזמןנים 10 מקומות-ההשמדה עיקריים, אשר-הגרמנים הקימו בפולין בתקופת הכיבוש מאוז-1940. לא ציינו כאן רכיבת מחנות הריכוז ועכודת-הכטיה בפולין, לרבות מחנות גדולים כגון ברחוב יאנובסקא בלבוב, פלאשוב על-יד קראקה ועדן, אשר בעקבם גם הם היו מחנות להשמדה שיטתיות – ובאי-aille מהם ערכו הגרמנים שכח המוניה של היהודי המוקם.

1. **ח'אלמַנְז'**. – כפר על גדות הנהר נאר, כ-12 קיל'ם מהעיר קולו, בדרך מוארשא לפולון. מחנה-ההשמדה הגדול והראשון בפולין, שהוקם עוד ב-1940. השמדתו בו היהודים מחחוות המערב של פולין ומכבויות לויז'ן וקאליש. שיטת-ההשמדה – הרעלת בגאות במכוניות-משא גדלות, מיהדות, בהן הוטשו היהודים המגורשים לעיר ספרו. מניהים, שבמחנה זה הושמדו כמילין איש, רוכם יהודים.
2. **אָושְׁבִּירָאָנְצִ'ים** - בירקאנאו. – א. אושביבאנציגים – כ-60 קיל'ם מערכה לקרاكה. המחנה המפורסם באכזריות ובהיקף-ההשמדה העצום. גורשו לשם יהודים מכל ארצות אירופה. ב-1944 היו היהודי הונגריה את סרכית המושמדים. נכלאו בו גם יהודים במחאה גולה יתירה, באופן יחסית, מאשר במחנות אחרים. ב. בירקאנאו – (הכפר הפולני בויאן'ינקי), למרחק 4 קילומטרים מואושביבאנציגים. גורשו לשם יהודי סלובקיה, צ'כיה, בולגריה, יון, איטליה, הולנד, צרפת, פולין ורוסיה. 6 קראטוטריינטס פעלו בו בימי הפסך.
3. **שָׂאָבֵנְיָאָן**. – כפר במחוז יאטולו בגליציה המערבית, על נהר יאטולקאי, בתחום הרי הקרפטים. הרציחות התחליו שם עוד בمارس 1941 בהמתת שבויים כוביסיים. בסתיו 1942 החילה השמדת יהודים ביער ליד הכפר זו'ז'א. נרצחו שם יהודים טרנוב ומקומות אחרים בגליציה.
4. **בָּאָלְזָאָז'**. – עיריה במחוז ריאז'ו-זרז'יסקא אשר בגליציה המזרחית, כ-90 קיל'ם צפונה מלובין בדרך לוארטה. במקום זה הושמדו עוד תחילת 1942 היהודים מחחו לובלין ואחריהם. העטון השודי – אפטנטידינגן מה-11 בפברואר 1944 מօור, שהיה ימים בהם הושמדו במחנה זה 10 אלפיים איש (על מחנה זה ראה עמודים 63-64).
5. **טוֹנְרִיאָסְטָוְבָּן**. – כפר קטן במחוז פילוצ'ני שליד הויסלה, באיוור לובלין. תחילת נובמבר 1943 הושמדו שם שרידי יהורי וארשא, שנזרעו לחנה זה אחורי דכוי מרד הגיטו (על מחנה זה ראה עמודים 77-78 וכן דוחה הוועד היהודי הלאומי, עמ' 112-110).
6. **מָאִירְדָּאָבָּאָק**. – מחנה-הריכוז וההשמדה המפורסם בקרבת לובלין בדרך לחאלם. השתרע על שטח של 25 קיל'ם מרובעים והיה בניו לפי דוגמת מחנה-הריכוז הגרמני אולם בהיקף גדול בהרבה. בנינו הוחל עוד בחורף 1941. להשמדה הגיעו לשם יהודים החל ממרץ 1942: לראשונה היהודי סלובקיה, גרמניה, אוסטריה ועוד.
7. **טֶרֶאָבְּנִיקְר'**. – כפר ונקודות-תעשייה. 35 קיל'ם מזרח מלבולין, החנת-רכבת בין לובלין וראזוביצ'אן. תחילת נובמבר 1943 הושמדו שם שרידי יהורי וארשא, שנזרעו לחנה זה אחורי דכוי מרד הגיטו (ראה עמ' 112-110 ביליל).
8. **סְוִבְּרוֹד**. – כפר במחוז ווֹדוֹבָאָג (וּלְסָווִיה), בדרך מבריסק לחאלם, 77 קיל'ם מבריסק ו-41 קיל'ם לחאלם. ראשית הקמת החנה באפריל 1942, על 2 קיל'ם מרובעים בטוח יער. היו זמנים שבהם הגיטו לשם יום יומם חמץ רכבות מלאות נשים, גברים וסֻף מארזות שונות באירופה. המhana פעלה ללא הפסקה עד 1943 ונמצאה בפיקוחו של האונדרטטטיליטנטנס של הס. ס. טטאנגן. ימים אחדים אחריו יום כפור תש"ד (אוקטובר 1943) פרצה בו התקוממות פוביה יפה של 600 יהודים שהרסו את המhana. רק 400 מהתקוממות הצליחו לפרט משטח המhana ורק כ-50 נשאו בחיים.
9. **טֶרֶאָבְּלִינְקָאָ**. – מחנה-ההשמדה היורט, שבו הושמדה מרבית היהודי וארשא, ועוד מאות אלפים רבים של יהודים מכל חלקי פולין ומכל קצוות אירופה. כפר קסן, בסביבת יערות וחולות, ליד החנת-רכבת קטנה, 4 קיל'ם ממיאלקיניג שבעמצע הדרך בין וארשא וביאליסטוק, המhana חוסל בזמן התקוממות היהודים באוגוסט 1943. על מחנה זה פורסמו תגוריים מפוריים מאת י. ויארניש ואחריהם.
10. **טוֹבָאָרְדִּי**. – כ-9 קיל'ם מווילנה, בסביבת יערות. השמדת היהודים במקומות זה ותחילתה עוד בסוף 1941 ועוד נרצחו שם כ-50 אלף יהודי וילנה והסביבה.

ספר אופוצ'נה

יד ושם לקהילה שחרבה

בהוצאת ארגון יוצאי אופוצ'נה – והסבירה

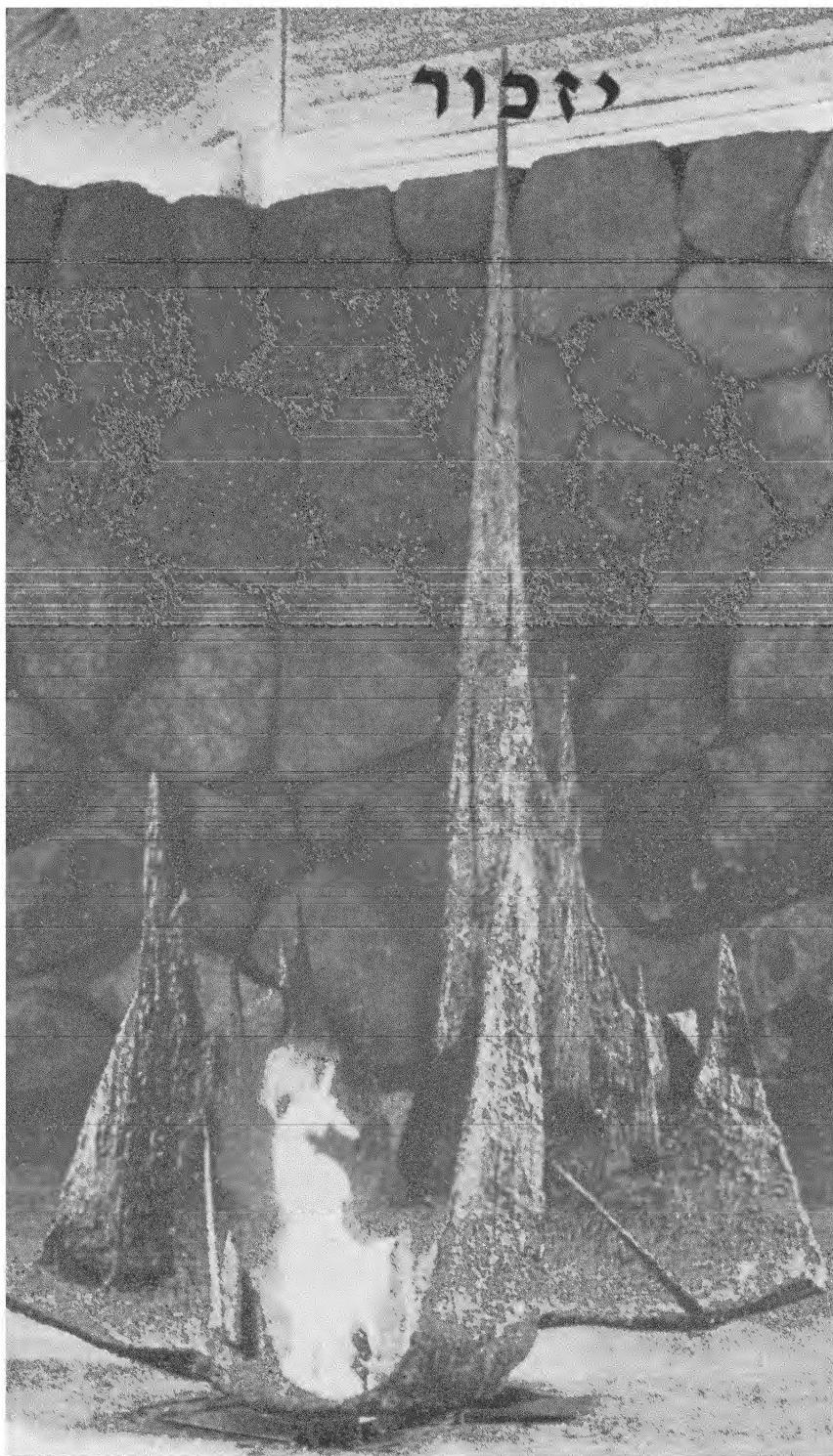
תל-אביב

העורך: ד"ר יצחק אלפסי
המערכת: חיים פרוש, זאב כרמי, אהרון כרמי

כל הזכויות שמורות

נדפס בישראל תשמ"ט, 1989
PRINTED IN ISRAEL 1989

סודר בדפוס מופת-רוזמן בע"מ, תל. 296114

נֶר-תָּמִיד אַיִלּוֹן זְכָרוֹן-בָּאָרֶג אַיִן יְרוּשָׁלָם
דָּאֵס וּוּרָק פָּנוּ אַלְלוּ קָאָסִי.

נֶר הַתָּמִיד בַּהַר הַזְּכָרוֹן בִּירוּשָׁלָם,
מַעֲשָׂה יָדָיו שֶׁל אַלְלוּ קָוָסִי.

lodz' וְהַגָּלִיל

מפת העיר אופוצינה והמחוז.

שערים

שער א'
מבוא בספר

שער ב'
אופוצ'נה מימי קדם

שער ג'
אופוצ'נה עיר ואם בישראל

שער ד'
זכרונות בני העיר בטרם חורבן

שער ה'
אופוצ'נה בחורבנה

שער ו'
הנצחה

אנגלית

תוכן כללי

161	מאופוצ'ינה לבית השיטה – בלה אדר-וולד	1	תוכן שער א'
163	על אבי יצחק פרל – פניה פרל	11	יזכור, ביהדותה, המצבה, גל-עד.
	מאופוצ'ינה למלטה החמישית ולברגידה –		הקדמה: ד"ר יצחק אלפסי.
165	ניברגוף יוסוף	13	בפתח הספר. פגחס אילון זיל.
171	משואה לתקומה – יאאל פרל	17	לזכור ולדעת: פרופ' יגאל עילם.
172	בחכורה ובארץ ישראל – ברוקמן זיל		
173	על משפחתי באופוצ'ינה – מאיר ומרשברג		

תוכן שער ב'

תוכן שער ה'

177	זכרון של ילדה קטנה יעל לוי-גורדון	38-37	תולדות יהודי אופוצ'ינה: ד"ר ג. אלפסי
183	מאז ועד עתה – יוסף ברמי-חמיילניצקי	43	אופוצ'ינה ואישה מימי קדם ועד היום
187	זכרון מון הגיטו – רחל וינוגרד-חמיילניצקי	48	מדור א. ב' צוואתו של רבי משה שמחה מאופוצ'ינה:
189	כיצד ניצلت – חמיילניצקי-יירוקוביץ אדו"ה	49	רבי יצחק מרדזילוב אופוצ'ינה.
	מיון איברלעבעגען אוין דער צייט פון	63	רבי צבי הירש גריינוואלד.
191	אנטיקום 1939-45 – שרה פרונקל-רוזנברג	66	הקהילות במחו"ז אופוצ'ינה.
199	על משפחת רוזנקרץ	69	על יהודי אופוצ'ינה מן הארכיון הפולני
200	על משפחת קצנלבוגן	70	ו.ב. קופרבקבייז תרגם: דוד ווינוגראד
201	ניצلت כי"ת" – הרצוג חזוני סוניה		אופוצ'ינה בראשית המאה העשרים:
205	ברחות מנארל ובלז' – יצחק ביאלוריבסקי זיל		abhängig רוזנבויג. זיל
206	ימים של אימה – מ.ב. ליפשיץ		עיר מולדתוי אופוצ'ינה: ד"ר יוסף פוקס.
213	עברתי את טרבלינקה – גליטית אהרון		המלכה אסתרקה מאופוצ'ינה.
217	מחוז ילוותי – ברמי-חמיילניצקי אהרון		
	דיישען האבען אפנענארט אידען –		
278	ברמי-חמיילניצקי אהרון	73	תוכן שער ג'
291	הגדה של פסח 1943 – ברמי-חמיילניצקי אהרון	91	אופוצ'ינה אשר הייתה ואינה עוד. פרוש חיים
	אליעזר מפקד איזור במרד גיטו וורשה	107	אופוטשנה תרגום באידיש פרוש חיים
295	דוד רון – זיל	109	מיון רבקה-לה באידיש פרוש חיים

תוכן שער ו'

313	רשימות ועד הארגון	141	תוכן שער ד'
315	סקירה על פעילות הארגון 1944–1988	151	מאופוצ'ינה לארץ ישראל –
339	לזכר עולם	152	ברמי זאב-חמיילניצקי
341	קרבותנות ההשמדה באופוצ'ינה	153	ימי נערות – טובה לויון (מוmorphioן)
363	הנחות עיי' קרוביים	157	אופוצ'ינה עיריה – חיה פלאקס-גולדברג
1	אנגלית מצד שמאל	160	בני אופוצ'ינה בקבוצת תל-חי – אלחנן בוקסנו זיל

141	ברמי זאב-חמיילניצקי	151	בני אופוצ'ינה בקיבוץ תל-חי – אלחנן בוקסנו זיל
151	ימי נערות – טובה לויון (מוmorphioן)	152	לא רבקה-לה באידיש – דוברוון אריה
152	אופוצ'ינה עיריה – חיה פלאקס-גולדברג	157	לא רבקה-לה באידיש – דוברוון אריה
153	בני אופוצ'ינה בקיבוץ תל-חי – אלחנן בוקסנו זיל	160	לא רבקה-לה באידיש – דוברוון אריה

בתי הכנסת באופוצ'נה

בית הכנסת הגדול – התפללו בו חוגי הציונים, "עmr".

בית מדרש שהיה ליד בית הקברות היישן.

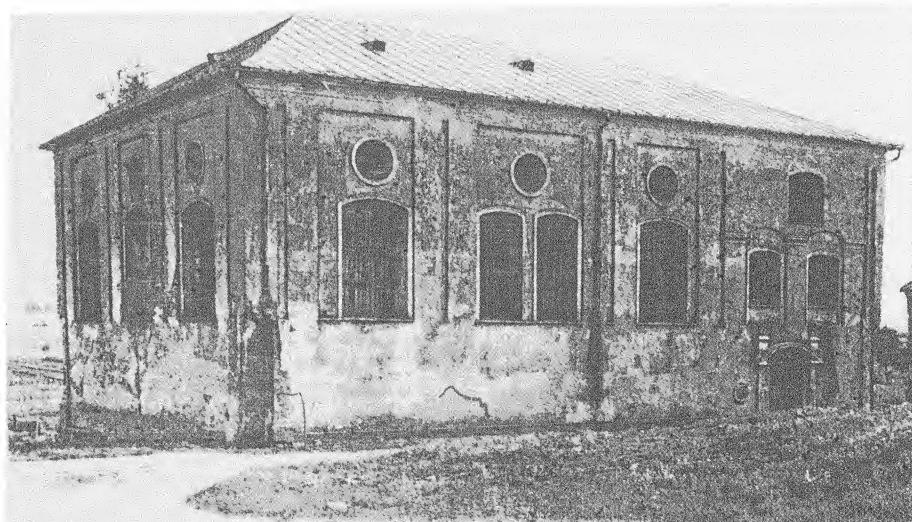
אלכסנדר – אצל אליעזר חמלניצקי, שהיה ידוע בשם אליעזר האופה.

גור – שם התפלל הרב יוסף אלפס, שהיה לאחר מכן רב ביעוב.

חברה עירובין – שהיו מתפללים בכנסה לבית הכנסת.

מחוץ לעיר – סקללה – היה גם כן שטיבל. שם גרו משפחות וינגורד. שם היו

החזנים יצחק-אהרון צוקר, ישראל אהרן הרצוג, ואחרים.

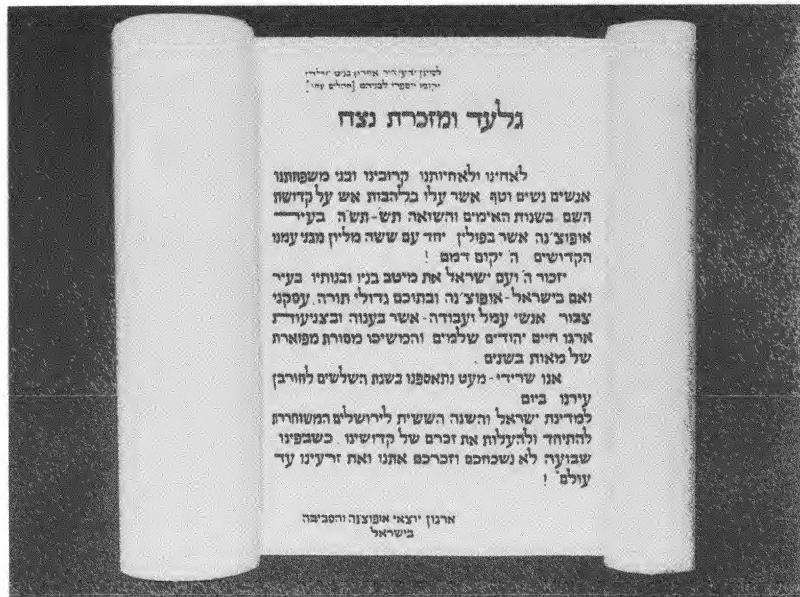

אופוצ'נו, בית הכנסת (הצלום מ-1949)

לאחר גירוש אחורי יהודי אופוצ'נה השתמשו הגרמנים בבית הכנסת כאורווה
ולאחר המלחמה הפולנים איחסנו בית הכנסת סחרות ומצרכים לארופרטיב
ומאוחר יותר נסוד במבנה בית הכנסת לשעבר בית קולנוגה בשם טנטשה (TENCZA)
שפעל עד היום זהה.

מצבת הזיכרון בבית הקברות בחולון לזכר קורבנות השואה
של קהילת אופוצ'ינה והסביבה
שנרצחו נשרפו ונחרגו בידי הנאצים הגרמנים ועוזריהם.
הrukע: הר עפר הקדושים שנשרפו בטרכלינקה

קלף שמות נספי השואה של יהודי אופוצנה והסביה ז"ל
שהוטמנה במצבת הזכרון בבית הקברות בחולון.

דער איביגער דענ侃מאָל

פאר אונזערע ברודער שוועטטער, פאמיליעס, נונטער, מענער, פריען, אין קינדרער,
וואס זענען אין די פלאקרים פין פײַער אויף "קידוש השם" פערניכטטע געוווארן אין
די יהאָרֶן פין שרעק אין פין תשיטשח פין אונזער שטאָדט אופוצנה אוין די
אוּמְגַעְגַּנְטַּץ צְהַעֲמָן מִיט דֵי 6 מֵילִין הַיְלִיגָּעָן קוּרְבָּנוֹת פֵּין יִדִּישָׁן פָּאָל.

ה' ינקום דעם.

וזאל גאט געדענעקען. דאס יידישע פאָלך זיינע בעסטע זון אין טעכטער פין די
אופוצנער אוּמְגַעְגַּנְטַּץ צְהַעֲמָן זַיְאָ גַּרְוִיסָּע לְמִדְנִים רַבִּים גַּזְעַלְשָׁפְטְלִיכָּע טֻועָר
מענטשען פֵּין אַרְבִּיטְסְׂוּחָרִים אין פְּבָרִיקָאנְטָן וְואָס האָבָּן מִיט בעשִׁידְנִיקִיט גַּעֲוָעָבָט
זַיְיָר לְעַבְעָן אלָס יַדְעָן אַינְטַּרְדִּיצְיָע פֵּין הַוְּנְדָרְטָע יְהָרֶן.

מיר וויניג פֿערְבְּלִיבְּעָנָע האָבָּן זַיְר צִינְוֹפְּגַעְנִימָּעָן אין 30 טָעָן יְהָרֶר טָאג פֵּין
פֿערְנִיכְטָעָן די אַפּוֹצְנָעָר יַדְעָן. 25 יְהָרֶר פֵּין אוּפְּשָׁטְעָהָן פֵּין מְדִינָת יִשְׂרָאֵל אין 6
יְהָרֶר פֵּין באָפְּרִיאַטְן הַיְּלִיקָן יְרוּשָׁלָם, באָהָרֶן אַינְטַּרְדִּיצְיָע גַּעֲדָאָנָקָן פֵּין
אוּנְעָרָע הַיְּלִיקָע. אַינְטַּרְדִּיצְיָע גַּעֲדָאָקָעָן וּוּלְעָן זַיְן מִיט

אוֹנוֹ אַינְטַּרְדִּיצְיָע נַאֲכְקָומָנְדָע דָּרוֹת בֵּין אַיְבָּיגָן.
די נְעָמָעָן פֵּין די אוּמְגַעְגַּנְטַּץ גַּעֲוָוָה אַינְטַּרְדִּיצְיָע אַפּוֹצְנָה אַוְן אוּמְגַעְגַּנְטַּץ זַיְל
וְואָס אַיְזָאָרִינְגָּעַלְיִיגָּט גַּעֲוָוָה אַוְן מִצְבָּה אַוְיפָּן בֵּית הַקְּבָרוֹת אַינְטַּרְדִּיצְיָע.

תוכן שער א'

1	יזכור, בית-הכנסת, המצבה, גל-עד
11	הקדמה : ד"ר יצחק אלפסי.
13	בפתח הספר. פנחס אילון ז"ל.
17	לזכור ולדעת : פרופ' יגאל עילם.

הקדמה

ספר זה המוגש לך בן עירנו וקהילתנו – ולך הקורא בכלל – מוגש לא רק בדمع, אלא גם במאמץ כביר אשר תלאה העט לתארו. ישבות, פניות, טלפונים, מכתבים, תחנותיים לאין ספור לו אות כתיבת הספר. לא סופרים ולא בני סופרים הם בני קהילתנו. בשדה-ספר נפקד מקומה של קהילתנו ובנותיה ואנשיה הם אנשי عمل ועבודה. מכאן שהשידול לכתב וכרונות, חוותות, פרקי היסטוריה העזריך מאמץ כביר.

אין מלים בפי לתאר את מאמץיהם של פרושים חיים, ברמי זאב, וכרמי אהרון להוציאת הספר. לא אחת אחזנו היוש והחשש שמא למרות הכל לא יופיע הספר. תודה מיוחדת לחברי הוועד אשר סייעו לנו כל העת במאצינו להוציאת הספר. ברכה והוקאה לבת קהילתינו על לוי שעשתה עמנוא בהגאה בקריה, ועוד. לישוף ברמי על העזיריים, המפה ועוזרה בהנצחה. לכל הציבור על שיספיק לנו תמונה תעדות וכתבות. ובמיוחד לניצולי השואה אשר ספרו את קורותיהם וחוו את המאורעות בזמן שעסקו בספר או בכתביה על התקופה הנוראה של השואה. עתה – הספר לפניך. בודאי לא מושלם. בודאי ישקרים בדברים, בודאי שיש בו כפליות – ותבעי הדבר ואף על פי כן יש בו הנצחה לקהילת קדרש שפעלו בה חיים יהודים מפכים במשך מאות שנים.

ידעו הדורות הבאים, דעו ילדינו וצעצינו את המעין הנובע שממנו שתו אבותינו והעבירו את התקווה מדור לדור לקוממיות ישראלית, לעם היהודי חופשי במדינתנו. אשרינו שזכינו אנו להיות דור ראשון לגאולה. אללי לנו שזכינו לחזות גאות ישראל על מסד חורבנה של יהדות אירופה ובתוכה קהילתנו – קהילת אופוצ'נה. הרבה קהילות אופוצ'נה שליטין. לא עוד יהודים בה. לא עוד שריד ופליט. כמעט שלא נותר בה זכר לחיים יהודים. בתים יהודים קיימים בה, כאן גור... ושם גור... ואולם ריקם הם מגירה היהודים. בית הכנסת חרב ושומם. בית הקברות שבו קברו מאות שנים? נucker עד היסד. לא סימן ולא רמז. "ערו-ערו עד היסד בה!"

יהיה, איפוא, ספר זה מצבח זכרון לkahila וגריה, לתושביה, לבתי הכנסת ולכל מה שסימל את אופוצ'נה היהודית.

הספר מחולק למורדים הבאים:

א. פרקי היסטוריה – תולדות הקהילה ואישיה מיימי קדם.

ב. אופוצ'נה ואישיה מנוי קדם ועד היום.

ג. אופוצ'נה בבניה (זכרונות בנייה בעיר בתרום חורבן) .

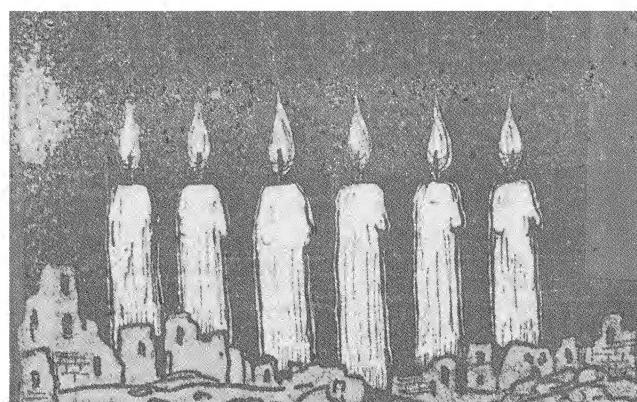
ד. אופוצ'נה בחורבנה (זכרונות בני העיר שחוו את החורבן והשואה).

ה. לזכור ולהזכיר. (פעילות הארגון וזכרן לאלה שאינם עוד).

הכנסנו גם קטעים באידיש ובאנגלית למען ידעו דורותינו הבאים, גם אלה שאינם
קוראים את שפתינו, משהו שבמשהו בתולדות הקהילה ובאירופי חורבנה.
אנו מוקווים כי הצלחנו להניח את מורשת קהלתנו לבניינו הבאים אחרינו ולדורות
הבאים, למען תיזכר קהלתנו בפנתיאון הנצח של עם ישראל.

העורך

ד"ר יצחק אלפסי

פנחס אילון
ראש העיר חולון

בפתח הספר

היה הייתה עירייה אידיש בפולין המרכזית (הكونגרסאית) ושמה אופוצ'ינה עם רח' ראייז אחד, מהגשר ועד למשרבות – היסיד, שממנו הסתעפו רחובות צדדיים רבים, או יותר נכון – סימטאות ללא מוצא, ובעירה זאת היו כ-5000 יהודים, רובם קשיינים שהפרנסת הייתה רחוקה מהם מזור מערב. עפ"י רוב חיו בגטו היהודי. (זו כמעט העיר היחידה בפולין שהייתה בה "רחוב היהודים"), שבמראצת השנים הפך לרוחוב ברק יוסלביץ (על הלוחם היהודי הגדול בצלבאותו של קושצ'יוויל בעת מרד הפולנים).

אמנם היו גם גברים אחדים בעירה, אך רובם היו עניים מרודים, שהתרננו ממסחר בעיר, רוכלוות בכפרים, רוכלוות בשוק יום החמיישי ואו מלימוד תורה ומקצועות הקהילה, שתקציבה מצומק היה ובquoד הטפיק להחזקת "כלי הקודש" בעירה.

ודאי שהיה בה גם רבנים ותלמידי חכמים, אך הרוב מרכיב היה מ"עםך" (חנוני-סידיקית, חייטים, סנדלים, תפרים, שענים וכד').

וראה זה פלא: בעירה עניה כזאת תססו חיים יהודים במלוא מובן המילה. כל ההסתדרויות וכל הארגונים שקמו בפולין – לא פתחו על העירה אופוצ'ינה, וההמולאה סביבם הייתה גדולה לאין שיעור. כאשר עמדו לבחור בוועד הקהילה – העיריה סערה והמהה והיתה כמרקחה, כאלו היו בה רבבות־רבבות יהודים. הנהוג אצל היהודים, היוכחים הפוליטיים והצבוריים לא פסקו מעולם, ולא רק בעת הבחריות לוועד הקהילה. בוקר, כבדה המחלקת בין הארגונים הציוניים לבין החדרים האנטיציוניים (אגו"י), ולעתים אף הגיעו לידי אלימות ממש. כל זה קרה ככובן בבית־הכנסת ובבית־המדרשה. לא אחת עיכבו אותה קריאה, כי אנשי אגו"י לא ראו בעין יפה מעשיהם של אנשי ה"מזרחי" ולהיפך.

אבל ביהכנ"ס באופוצ'ינה יש סייפור מעניין: ביהכנ"ס, כפי שנמסר ע"י זקני העיר נבנה במאה ה-17 או בראשית המאה ה-18 והג שלו היה מותקן מקורת־יעז, קורה על־גביו קורה, כ-150 שכבות. כאשר רצוו לשפטו, וזה כבר היה בסוף המאה ה-18 הורידו את כל הקורות ותמורת הכספים שקיבלו بعد העצים, שיפצו הבניין, צבעו קירוטינו בעזיריים דתים נאים, ואף התקינו לו גג יציב ונאה.

פועלין בנין או חרושת לא היו, כי היהודים לא עסקו בעבודות אלה, אבל היו הרבה מחסורי עבודה, או יותר נכון — מחסורי צרפת, ואלה נדרו לערים הגדלות, בעיקר לולדז' ושם עבדו במלאכות ממלאכות שונות גם בתעשייה, או לפחות בתעשייה זעירה (ארינה).

וזכרנו לעיל את ההסתדרויות ואת הארגונים. מי ומה לא היו בעיר קטנה זו? — ציונים כללים, "מורחין", "התאחדות" (הפועל העברי), פועלן ציון ומפעלי ציון שמאל. גם אגודה ישראל הייתה שם, כמובן, ולהבדיל — גם קומוניסטים, אם כי נרדפו על-ידי השלטונות. הייתה הסתדרות חזקה גם של ה"בונד", שככל קשייריהם השתיכו אליה.

והיה ב"ס יהודי שופט ההורהה בו הייתה פולנית, שרוב מורייו היו כמובן לא-יהודים, והיו גם בת"ס עבריים "תרבות" (МИСОДМ של הציונים הכלליים) ו"יבנה" (МИסודה של המזרחי), שבhem למדו בעיקר ילדים מבתים ציוניים, בעוד שבביה"ס הפולני למדו בעיקר ילדי המשפחות החדריות (או"י), והיה המורה "הנוצרי" לעברית

— יהושע לבנדיך, שהרביץ תורה העברית לכל דורש וכך לא דורש... בעירה קטנה זו היו גם כל תנועות הנעור השונות — ולכל אלה היו מועדונים (לא מפוארים), ובhem שקו חי תרבות וחברה בדרגה הגבוהה ביותר. היו גם "גורדוניה", גם "השומרה-העיר" וגם "פריה-הייט", וראש לכל — "החולץ", שמייטב הנעור היה מאורגן בתוכו, וממנו יצאו חלוצים להכשרה, ואח"כ עלו לארץ-ישראל.

זאת ועוד. סניף "החולץ" באופוצינה הקטנה הקים גם חוות-הכשרה חקלאית בכפר בניגנווב (3–4 ק"מ מן העירה), ובה קיבלו חלוצים וubits את ההשרות הראשונות, ומהם רובם חיים בארץ — מפוזרים בכל יישוביה, ובעיקר בקיבוציה.

居士们米南·利申·耶胡达·利申·纳夫·伊扎克·拉米·沙洛·齐维(赫米利内茨基)。科斯堡·沙洛·伊扎克·拉米·沙洛·伊扎克·拉ミִן לִיכְטֶנְפֵּלְד בָּן צִוּן. אַילְוֹן פְּנַחַס (צָוָקָר). בָּרְמִי צְבֵי (חַמִּילְנֶצְקִי). וּקְסְבָּרְג שָׂאָל

קבוצת הכשרה בבניגנוב: ראשון מימין, זינגר יהודה

בבניגנוב שיצת היתה לבעל-אחוזה יהודית (הרשל קלופסקי) והוא העמיד אותה לרשויות חלוצי אופוצ'נה (היו גם חלוצים מקומיות אחרים שנשלחו לכאן מטעם מרכזו "החלוץ" להכשרה).

כמובן, שהיו גם אזרורים, שבهم התגוררו פולנים בלבד, כמו בכיר קילינסקי, בכיר קושצ'וישקו רח' וו בנובמבר ועוד, אבל גם באזרורים אלה מצאת יהודים, בעיקר רופאים, רופאים-שייניטים, חנויות לרחיטים, לגנטריה משובחת, לספרים ומכתירים כתיבה, לمعدנים ועוד.

רק פעם אחת, עד כמה שזכור לי נבחר יהודי למועצת העירייה זהה היה בסוף שנות העשרים, כאשר ה.פ.ס. ניצחה בבחירות, ואז נבחר גם פנחס פֿסֶס, נציג ה"bond" והוא גם היה במרוצת הזמן "לבניק" בעיריה (כעין סגן ראש עיר).

וכמה בתיחסידים ("שטייבלער") היו בעיריה זו? — מכל המינים מכל הרבנים (גור ואלבנסדר, רדומסק וטוחצ'ב, קוינץ ורדזין ועוד ועוד). והיה גם רב מקומי (הרף פרודה בעל "חצר" לא גדולה, שבאו אליו חסידים מכל קצוות הארץ. והיה רב מקומי יישיש, שנפטר בשיבת טובה (הרף יוסף נחמיה לילינטל), ואז ציריך היה כמן בחור ברב חדש, והתלקחה המהלוות בין הציונים לאגודאים בכל תקופה.

לבסוף, האראלים (הציונים), ניצחו את המצדיקים (אגוי) ונבחר הרב אליעזר יצחק שפירא מגנין, וככאן גם יש סייפור.

משלחת, שאגב השתחף בה גם אבי המנוח (ר' יחזקאל צוקר ז"ל) ביקרה אצלם בעירה לשם היכרות ראשונה, ולא ידעו אם הוא משתירק לאגף הציוני או האגודאי, אך בהכנות לדירתו מצאו על שלו חנו שקל ציוני, למדך שהוא משתירק לאגף הציוני. אמן זה לא בדיק נכוון היה, אבל ככל זאת קבע הדבר גורלו לחסר.

לא אצא ידי חותמי, אם לא אזכיר את הארגונים הפלנתרופים הרבים שפעלו בעירה – “לינת הצדק”, “ביקור חולמים”, “מתן בסתר”, “הכנסת כלֵךְ”, ועוד רבים מהם. כאן מוזכרת בכל הדירה דמותו של ר' הרשל קויפר, מבקר החולמים הקבוע, שבמקלו ותרמילו (בתרמיל החזק תמיד תרופות מוכנות לכ아버지, לבאב-בطن ולעוד מיחושים ממייחשים שונים). עבר מחוללה לחוללה על-מנת לסייע אליו בחוליין. מרוב בקוררי-חולמים – כבר מקובל היה בעיירה כען רופא בלתי-מוסתר, שאפשר היה להסתפק בעצותו ובתרופהתו, בלי להזדקק לרופא מודפס.

אם אני מעביר נגד עני את החיים היהודיים בעיירה זו ואת ההוו שלם – אני לעיתים משתחה, אםאמין כל זה התרחש בעיירה, שהיה בה בס"ה 3000 יהודים. ערים שכנות, כמו קונסק או טומשוב-מאזובייצקי, התקנו לא אחת באופוצינה ובפעילות החברתית העניפה שבתוכה.

אני עזבתי העיירה ב-1929 ועליתי ב-1930 לארץ, אך כל הקורות את העיירה היו בזוק העתים, בימי מלחמת עולם השנייה, העкова מדם היהודי, הלא הם כתובים באוטיות של דם ויזע על דפי ההיסטוריה היהודית של ימי השואה והחורבן.

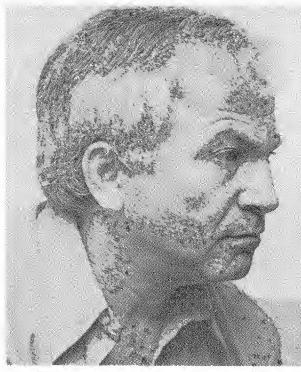
מדחים לשוב, שהעיירה זו נמחקה מעל פני האדמה, וגם אם איזה הלך יתעה ויגיע ליום מן הימים, לא יכירנה כלל, ויהודיים לא ימצאו בה.

וברחוב ברק יוסלביץ, או ברחוב גרובנה או ברחובות הסמוכים לא יגשוע עוד ביוהדים – לא ברבב, ולא ברבי, לא בגביר ולא בקבוץן, לא בעסקן ולא בא”ב”בעל בעמיו”. כל אלה היו ואינם עוד אף קברותיהם אינם ידועים. קשה לומר על קהילה שלמה מה שנאמר על אדם יחיד – “חובל על דאבדין”. אני יודע אם “חובל על דאבדין” מעצה את האבידה, ועוד כשהיא קرتה בתנאים של אכזריות בהມית אומה, כפי שקרה למאות ואלפי עיריות היהודים בפולין ובאיロפה כולה. יהיינה, איפוא, דפי ספר אלה זכר לקהילה היהודית אופוצינה, העשירה בנכסיו רוח ותרבות, שנכחדה ואני...”

פנחס אילון ז”ל

היה יור”ר הכבود של ארגונו באהבה ובcheinba ליה את הלבטים שהיו לארגון בהוצאת הספר עד יום מותו, אף הקדים לו הקדמה משלו כפי שהובאה בשער ספר זה שלא זכה לראות את הדפוס. רב פעלים ורב מעשים היה ועוד יכתבו ויספרו את פעולותיו ומעשייו.

נפטר ביום 21.10.1987 יהי זכרו ברוך ומבורך לעד.

יגאל עירם

לזכור ולדעת

* לזכר סבי וסבתاي, עוזיאל ופרידה חמילניצקי ובניהם: משה, אלחנן ו يوسف – אחיוامي, גניה, תיבדל לחיים ארוכיים, שנספו בשואה.

לאחר שכלו כל הקצרים, לאחר שאפסה כל תקווה, לאחר שהכיר הלב הממאן, בודאות סופית, כי זה הоказ, כי לא יהיה מפלט מן המוות המזומן להם מיד רוצחים?

— מה היה הדבר האחרון שבקשו לעצםם?
צביה לובטקין, בספרה "בימי בלין ומרד", חתמה את זכרונותיה במלים אלה:
"בשוף 1943 אמרנו: אמם צפוי לנו מוות וחיסול, אך רוצחים אנו שתישאר
ושתגיעו אליכם עדות על חיינו, מלחתנתנו ומורתנו. קבענו שנעשה הכל, שני
אנשים מאתנו יישארו בחיים: חנץ' פלוטניצקה מדרור ומירה פוכרב
מהשורם-הצעיר; ואם כי הן סיירבו לעזוב אותנו ולא הסכימו לנסתות לעבור את
הגבול – חייבנו אותן בפקודה לעשות כן. הדבר כידוע לכם לא נתממש. אולם
אנו רצינו שהדברים יגיעו אליכם – לא רק למען ההיסטוריה, אלא גם למען
העתיד. יידע העם, יידעו השלדים ותדרעו אתם, גם לשם העבר וגם למען לימוד
לך לעתיד.

להישרד בזיכרון".

מעבר למות, מעבר לקיום הרגעי, אנו מבקשים להשאיר עדות, זה הדף האמייני
שמאחוריו כל כתיבת ההיסטוריה האנושית. אנו מוכנים להשלים עם חදלוננו, אך לא
עם שקיעתנו בתהום הנשיה, כайлן לא חיינו ולא נבראנו מועלם. אני קיימים במודען,
ומודעות זו מתקוממת לא על עצם מותנו, כי אם על אלמניותנו והעלמותנו הגמורה.
אין תודעה זו שלנו יכולה להשלים לא עם הכרת הבלתי החיים ולא עם מותן אונומי,
והיא מתאימה תמיד להעניק משמעות ופרש לחינו ו אף למותנו. אנו מסוגלים
להתייצב באמץ רב מול הגורע ביותר, להחזיר מעמד בנסיבות הקשות והמפרכות
ביזור, אך ורק מתוך ידיעה כי התיאצבות זו איננה חסרת שחורה ומה שעובר עליו עתיד
להחקק בתודעת הדורות הבאים, בחינתן לך או מופת.

אין זו רק חזי נחמה. זה הפיזי המשמעותי היחידי שאנו דורשים לעצמנו, כיצורים
מחפשי משמעות ומודעים לעצםם. בין עץ החיים לבין עץ הדעת – עוד בגזע העדן –
בחרנו לטועם מפרי עץ הדעת. אנו מוכנים לצעד אפילה ל夸ראת מותנו ובלבך שלא
תישלל מותנו היכולת האחת והיחידה המאנשת אותנו – ההכרה, הידיעה.

רבי-הטבחים הנazi, רודולף הס, מפקד מחנה ההשמדה באושוויץ, סיפר בעדותו האוטוביוגרפיה על מקרה שנחרת בזוכרנו: אשה צעירה שהובלה לתאי הגזים ביחד עם קבוצה גדולה של נשים וילדים ובלטה לעין בהופעתה ובהתנהגותה, נעצרה לפני פתח הבונקר ואמרה למרצחים שפיקחו וצפו על המתרחש: "מלכתחילה ידעתי כי אנו מובלים לאושוויץ להיות מומתים בגן. מקהל הכלירים לעובדה השתמשתי, בקחתי את הילדיים אליו. רציתי לעבור את כל התהליך בידיעה צולחה וברורה. לואי וייגמר במהרה. היו שלום!"

זכורני, כאשר נתקלתי בקטעה זה לראשונה, נטרדה מנוחתי. ימים רבים שאלתי את עצמי: מה באה אשה זו לומר לנו? האם היה הבדל כלשהו בין הליכתה שלה המודעת אל המות לבין הליכתם של אחרים, שלא ידעו ואולי בisko שלא לדעת והישלו את נפשם עד הרגע האחרון, להנאתם השלמה של מרצחים? האם יש בדיעה כדי לשנות במשהו את טיב המעשה שאנו עושים או אף את משמעות הגורל המזומן לנו? האם אין לשפט את העניין על פי תוצאותיו בלבד, ו מבחינה זו לא היה מותה של אותה צעירה פחות סתמי וחסר-טעם ממותם של כל היהודים שהושמדו בתהליך המוני, כמעט אוטומטי, אלףים ורבעות שעטרפו ל מיליוןים. וכי מה הוסיפה או גרעעה אותה "ידיעה צולחה וברורה" שבאה עצה אותה אשה אל מותה?

לאחר זמן תחתי להבין, כי מה שהתריד את מנוחתי, לאמתו של דבר, היה היזוג המדמים של ידיעה והכרה מלאה עם התנהוגות פסיבית לכארה, הליכה בטוחה אל גיא ההרים, בעוד שהציפייה היא שהדיעה תביא אותנו לידי התנהוגות אחרת, לכלל התקומות כלשהי כלפי הגורל הבלתי נמנע.

אנחנו מאמנים כי גם כאשר מדובר במות ובחידלון יש משמעות לתנהוגות האנושית וכי אני ניכרים במותנו לא פחות מאשר בחינינו. תרבותנו האנושית מבוססת על קידוש ערך החיים, אך אנחנו מיחסים חשיבות עליונה לצורת החיים ואיוכותם. אין לנו מקדים חי כלב, חי עבדות וכניעה. על כן גם אין לנו מתיחסים בשווון נפש אל אופן מותנו, אם זה מות כלבים או מות אנשים זקנים.

מרק אדלמן, איש הבונד ומגיבורו מרד גיטו ורשה, תיאר בזיכרון עניינית ונוקבת את גישתו וגישה חבריו לאופן בו צריכים היהודים למות:

"ידענו שחייבים למות בפומבי, מול העולם כולו. היו לנו ריעונות שונים על כך. דוד סבר שעליינו לטפס מעל החומה ולעבור לצד הארי, לשבת לרגלי המצודה ולהוכיח עד שאנשי הגיטטו במכונות היריה שלהם ייחסלו אותנו אחד-אחד. אסתר רצתה להציג את הגיטו כדי שככלנו נישך בו, מייתן שהרוח תפזר את אפרנו". דבריה אלו לא נשמעו או פתתיים אלא עניינים. אך הרוב העביש בעד התקומות. האנשים גילו שלמות עם נשק ביד יפה יותר מאשר למות בלי נשק. ארגנן המאבק שלנו מנה רק כ-500 איש. ככלום אפשר היה לבנות זאת בתקומות? מדובר היה רק בכך שלא ניתן כי יוליכו אותנו לצאן לטבח. מדובר היה רק בהחלטה כיצד נמות".

התקומות גיטו ורשה, לפי מרק אדלמן, לא הייתה אלא אקט ריבוני אחרון של אנשים חופשיים וגאים שלא היו מוכנים להשאיר למרצחים הנaziים להכתיב את צורת מותם. אדלמן מספר על חיסול בית החולים של הגיטו, באכזריה الأخيرة. אולמות החולים היו מלאים ילדים. "כאשר נכנסו הגרמנים לבניין הצלילה הרופאה

לחילק לכל הילדים רעל. היא הצילה את הילדים ממתאי הגוים. היה זה דבר יוצא מגדר הרגיל; כולם ראו אותה כגיבורה. בבית-החולים על הרცפה חיכו שיבובלו אותם לרכבות. האחיות והמטפלות חיפשו את אבותיהם ואמותיהם והזריקו להם רעל. הם שמרו את הרעל רק לקרים שלהם ביותר. אבל הרופאה נתנה את הציאניד שלא לילדיים זרים".

ובכן, על פי אדמן, הצילה הרופאה את הילדים ממתאי הגוים, בהזירה להם ציאניד; לא זו בלבד, היא עשתה מעשה הקרים וויתרה על הציאניד שלא למען "ילדים זרים"... על רקע זה מגנה אדמן את מעשיו של ראש הגטו, אדם צ'רניאקוב, שהחר להתאבד כאשר נודע לו על תכנית חיסול הגטו, בלי שינסה להנהיג את הגטו לקראת מעשה התקוממותachaeron:

"זה היה מעשה פחדני. אז חייבם היו האנשים למות תוך התנדבות, מבעצם התנדבות ראותני היה או דרש בצויה נואשת. היה עליו קודם לקרוآلאנשים להילחם, ורק אז למות. וזה הדבר היחיד שיש לנו בעצם גדו, לי ולחברי, שאינם יותר בחיים. אנו מוגנים אותו על שעשה את מותו לעניין פרטיו".

מה מرك אדמן אומר על מותה של אותה צעירה, שהישירה מבט בפניו רודולף הס, בפתח הבונקר באושוויז, ואומרת לו כי בחרה לעבור את כל התהילה בידעה ברורה ובכרצה צולחה? האם היה אומר גם עליה שעשתה את מותה לעניין פרטי?

לא, אין סביר כך. אותה אשה הרי ייצגה בעבורנו את העמידה הריבונית האנושית, האחರונית והסופית, עמידתו של היחיד, שנותר עירום וחסר כל, ללא נשק בידו ולא תקווה לחייו, ואף על פי כן הוא שומר על כבודו, כיון שהוא שומר על חירותו האחרונית, חירות הירעה, בנסיבות קיצוניות, שבahn גדול הפיתוי לותרגם על היכולת הזאת, שהיא היא המברילה ביןינו לבני הבהמה המובלת לטבח. כי הידעעה היא המעניקה לנו שליטה עצמית ושילטה במצב, גם אל מול פני המוות. הידעעה היא העושה אותנו לאנשים. הידעעה היא הגואלת אותנו מסתמיות הקיום, היא המצילת אותנו מגיחוכו הסופי של המוות.

איזה כוח עצום היה גלום עדין באוטה אשה צעירה, כוח שנישא אותה גבוה מעל רוצחיה, גבוה מעל כל המעדן המחלילא ההוא, שבו נדחפו נשים וילדים אל תא הגזים, עירומים וஹומאים מאימה ומהפתעת המלכודת שנסגרה עליהם. היא העילאה להעניק להמתה ממשמות שלבחירה, של החלטה אישית. זו ההתגברות האנושית על המוות. זו ההתגברות הקורבן על רצחו. כך התגברה אותה צעירה יהודיה אלמנונית על הקומנדנט מאושוויז.

קורבנם של 6 מיליון יהודים איננו יכול להישאר סתמי. אנו חוזרים ומספרים את קורות השואה. אנו גובים עדויות אין סוף, מפרסמים ספר-זיכרון אין מספר, אנו הופכים את השואה לנושא חקירה ודרישת אין קץ. אנו נוהגים נכון. את השואה יש לדעת. לפראי פרטיים בשום פנים אין להיכנע למספרים הגדולים, המהממים. علينا לספר 6 מיליון סיפורים. علينا לגבות 6 מיליון עדויות, על 6 מיליון הוצאות להורג. علينا לספר על חייהם וחרבנן של אלפי ערים ועיירות. علينا לשחרור אלף אלפי מיתות, שלא חזרו על עצמן. בכל אחת מהן נצמתו חיים ייחודיים ומיעודיים, אבד עולם שלם. זה חובנו למיתים.

בשום פנים אין להיבנע לאימת השואה, אין להירתע מפניה, אין לעטוף אותה בمستורין, בתעלומה, באיהבנה. לא יהיה שום מסטורין בשואה. הייתה השמדה. בני אדם כמו על בני-אדם ורוצחם באכזריות ובשיטתיות. בני-אדם היו הקורבנות. אושוויץ לא הייתה פלנטה אחרת. אושוויץ גם יכולה לחזור.

רק הידיעה השלמה, המפורטת, האמיצה, הכוללת, יכולה לאפשר לנו שליטה על הנسبות העוללות לחזור את אושוויץ. רק ההכרה המלאה יכולה לרשן את החיה הרובצת לפתחנו. רק הידיעה המלאה יכולה לסייע לנו להתמודד עם אושוויץ ועם עצמנו, לחשוף את הסוד הנורא הקבור בתוכנו, סודו של קין טודו של הבל. רק הידיעה המלאה יכולה להרגיע את דמי הבל הצוקים מן האדמה, עצקה האנושות כולה.

משלחת מ"ישראל" ע"י מצבת הזכרון במחנה ההשמדה טרמבלינקה: ראשון מימין חברינו חיים פרוש. שנת 1978.

הקהילה היהודית באופוצ'נה

מיימי קדם

תוכן שער ב'

21	מדור. א	תולדות יהודי אופוצינה : ד"ר י. אלפסי
אופוצינה ואישיה מימי קדם ועד היום
	מדור. ב	
38-37		צוואתו של רבי משה שמחה מאופוצינה :
43		רבי יצחק מרדזילוב אופוצינה.
48		רבי צבי הירש גריינוואלד.
49		הקהילות במחוז אופוצינה.
63		על היהודי אופוצינה מן הארכיוון הפולני
ו.ב. קופרקביץ תרגם : זה ווינוגראד
אופוצינה בראשית המאה העשרים :
66		אברהם רוזנצוויג. זיל
69		עיר מולדתי אופוצינה : ד"ר יוסף פוקס.
70		המלכה אסתרקה מאופוצינה.

ד"ר יצחק אלפסי

תולדות היהודי אופוצ'נה מדור א

אופוצ'נה זכתה למעמד של עיר בפולין עוד לפני שנת ק"ר 1360. היישוב היהודי אף הוא עתיק ביותר. עוד במאה ה-14 כבר היו יהודים באופוצ'נה. אחת האגודות היהודיות ביותר בפולין היא האגדה על אסתטרקה, אהובת המלך קוזמיי' הגדול. תושבי אופוצ'נה זכו לזכותה של אסתטרקה. בבית הכנסת היה פרכוס שיחסו אותה אמרים עליון שהיה רוכש את האגדה על אסתטרקה. בשנת רס"ג (1493) גר בה יהודי אחד שהיה סוכן של מלך פולין, היהודי זה, עוזר מאופוצ'נה, היה מספק החרץ של המלך והוא בעל עסקים גדולים.² בשנת שמ"ח (1588) אישר המלך זיגמונט השלישי את החלטת העירייה המזוכה על היהודים לעזוב את העיר ואוסרת על הנוצרים לקיים יחסי מסחר עם היהודים, אין לי ידיעות אם ההחלטה זו הוצאה אל הפועל. אופוצ'נה נמנית בין הערים אשר חלים עליהם הפרביבליוגיות של אי סבילוט היהודים.³

ידוע לנו שבשנת ת"ז (1646) התיר הסתורטה ליהודים מתושבי אופוצ'נה לרכוש 12 מגרשים בפרקם לשם בניית בתים מגוריים, וכן 2 מגרשים לבניין בית-כנסת חדש ולבית-עלמין. ליהודים ניתנה גם זכות המסחר והשחיטה.

מלחמות שוודיה הפסיקו את התפתחותה של העיר. בשנת תט"ז ב-(1655) חרבה העיר, ושרדו בה 15 בתים בלבד, מהם 3 בתים יהודים, והדבר מעיד על ירידת נכרת במספר היהודים באופוצ'נה. בכלל הממצב הכללי היהודים נצטו בפעם השניה לעזוב את העיר בשנת תע"ה (1715) (הם נצטו אפילו להrosis את בית-הכנסת). אין זאת כי גם הגבלה זו לא הוגשמה, שכן נילה סקר בשנת תקכ"ה (1765) כי רוב בעלי-המלאכה בעיר יהודים הם (ביניהם: אופרים, רצענים, אוכפנאים וצורפים). לפי אותו מקור, היו בידי היהודים, מלבד 12 המגרשים שהוחכרו לעיל, עוד 41 נכסים-לא-ণיניים בעיר.

בשנת תמ"ב בערך (1682) כיהן רבי מרדייב' ר' צבי הירש כרב באופוצ'נה. הוא יצא להגנת רבי דוד לידא, הרב מאמסטרדם, שנחשד בשבתאות ע"י בני קהילתו. שמו מופיע בין גאוני ועד ארבע ארצות בספר "באר עסק" שפרסם רבי דוד לידא.

בשנת ת"ס (1700) בערך עולה העולה הראשון מאופוצ'נה לארץ ישראל. בישיבתו

(1) ראדים נטלה לעצמה את אסתטרקה ועשה אותה לריאומאיית... ראה ספר ראים.

(2) לתולדות הקהילות ע' 15, ראה גם בית ישראל בפולין ע' 170, 168.

(3) מהאלר, *תולדות היהודים בפולין*, 1946, עמ' 142.

privilgium de non tolerandes sudeis (3)

של רבי אברהם רוויינו שהוקמה בירושלים בשנת חס"ב (1702) נמצא גם רבי ליב מאופוצ'ינה.⁴ קרוב לוודאי שרבי ליב עלה לארץ בעליתו של רבי יהודה חסיד מישליצ', שERICCO מסביבו מאות יהודים ועלה בראשם לארץ כדי לקרב את הגולה. לרובה העדר היה מר גורלה של עלייה זו, שכן רבי יהודה חסיד מת ומן קצר לאחר בואו וכל העליה נתפוזה.

סביר לשנת ת"ס כיהן בربנותה של אופוצ'ינה, הרב ר' יוסף חותנו של ר' אברהם בן חיים שעמד בראש ועד ארבע ארצות. רבי יוסף עבר ללבולין ובה נפטר בשנת תצ"ו (1726). ר' אברהם היה זה שהזמין את הבעש"ט – יוצר החסידות לבא למשפט הועד.⁵

בשנת תק"א (1751) נבחר תושב אופוצ'ינה כנאמן ועד ארבע ארצות של פולין, אותן לחשיבותו ולמעמדו של האיש והוא ר' יצחק בר אברהם.⁶ רבי יעקב עמדן, הלוחם החריף כנגד השבתאות, מונה את ר' יצחק עם "אנשי חיל ראשי אלפי ישראל".⁷

איציק היה בעל אמצעים ובשנת תק"ח (1758) הוא טובע מהועדר להחזרו לו פולריינים. הוועד נותן לו שטר חוב, "אינסטראומנט" בלועז, והוא מאושר ע"י שר האוצר שדרנייצקי.⁸

בשנה זו – ביום ז' באלוול תק"ח, נפטר רבי יצחק. במקתב של ועד ארבע ארצות נגד הדפסת המשניות בדף זולעבאך חותום "הקטן צבי הירש החונה בק' אפטשני. המכתב הוא מיום ג' כ'ח באב תק"ו (1755). סביר להניח שהמדובר ברבי הירש שהיה גם רב בצעמפלבורג ובהילדסהים. אביו – היה רבי איגדור מחנץין ואחיו היה רבי יוסף אב"ד טרנינגראד ואוסטרוביצה, מחבר הספר "תבנית אות יוסף". הוא נפטר ביום ז' באיר תקמ"ז (1786). בתו המלומדת וויטשי הייתה אשת רבי יהושע השל הורוויז אב"ד יוועפע – גدول. אחריו, כנראה, כיהן ברבנות של אופוצ'ינה, מייסד משפחת אלפס-אלפסי המסעפת שבפולין, הוא רבי אברהם שעלה קברו נאמר שכאן קבור "רבי אברהם הגדל". מעתה היה בית הקברות העתיק שבאופוצ'ינה, שהיה ליד בית המדרש. גם בנו רבי יצחק ובן בנו רבי יעקב כיהנו ברבנות של אופוצ'ינה. אין לנו כל פרטים אודותם, אולי מסווגו ענפטו ערים לימי, והותירו אחריהם אמונה שאין רבני אופוצ'ינה מאריכים ימים ואכן לאחריהם אנו רואים רבני המכනם ברבנות של אופוצ'ינה.

בשלחי המאה ה-18 מכון ברבנותה של אופוצ'ינה רבי יהודה ליב בר' צבי הירש ליפשיץ אב"ד ראקוב. הוא כיהן כרב בבלשקה וממנה נקרא לרבנות של אופוצ'ינה. חידושים תורתו נשארו בכתב יד וכן תשוביוטו להלכה. כמה מדבריו הובאו בספר "זורה ובמנחת יהודה" על ספר המכרע, שחובר על ידי בנו, וננדפס בלובלין תרנ"ז. בנו של

(4) אברהם יער, אגרות ארץ ישראל, ע' 242.

(5) ראה עליו הורוויז, מתוליות הקהילות בפולין ע' 187 ואילך.

(6) פנקס ועד ארבע ארצות ע' 366, אות טרפ"ג; לתולדות התנועה הפרנסית ע' 76, 100.

(7) תורת הקנאות דף ס"ד ע"א.

(8) שיפער, היסטוריישע שrifpetn, כרך א', ע' 104.

(9) אנשי שם ע' 245

רבי יהודה ליב – הוא רבי נח שמואל ליפשיץ אב"ד טורבין וביזין. אחיו של רבי יהודה ליב הוא רבי משה ליפשיץ, אב"ד מודינה שבאייטליה. בן למשפחה זו הוא רבי יהיאל מאיר ליפשיץ – ה"יהודי הטוב" מגוטנין מגדרלי הצדיקים בפולין, שנולד באופוצ'ינה בשנת תקע"ו (1816)¹⁰.

אחריו כיהן ברבנות של אופוצ'ינה הרב ר' יצחק ליסקא, שהובא אל העיר מליסקא – לינסק שבגליציה. הוא היה מצאצאיו של רבי יהושע חריף בעל "מגינוי שלמה" ופני יהושע. הסכמתו מופיעה בספר "אונן צבי" שננדפס בשנת תקס"א (1801). אויל' הוא ר' יצחק חריף הנזכר בכמה מספורי חסידים.

סמור לתקופה זו כיהן בעירTKופה קצרה הצדק המפורסם רב' יצחק מרادرוביל, בנו של רב' יהיאל מיכל מזלוטשוב. שהותו באופוצ'ינה גרמה לו להשיא את בתו לרבי ישעיהו מושקט, رب וצדיק חסידי מפורסם בפראגה, בנו של רב' יעקב משה מושקט – הגביר המפורסם בורשה. השדכן היה רב' צבי הירש גראנולד, שהיה ידוע יותר בשם רב' הירש דיסקעס, מחותנו של רב' מנדלי מקוץק.

העובדת שאופוצ'ינה סמכה הדיפה לפשיטה קצרה הקדים רב' יעקב יצחק רביבנוביץ, ה"יהודי הקדוש" מפשיסחה, את המרכזו החסידי הגדול בפולין, שהמשיך בעיר זו עז תלמידו רב' שמחה בונימ מפשיסחה, גרמה לכך שבני הקהלה האופוצ'נית הצעפו לتنועה החסידית המשתלתת. ייתכן שרבי יצחק מרادرוביל, המציג את החסידות העממית, כבר לא מעז את מקומו באופוצ'ינה ש"השתיכה" לזרם המעמיק והמחשבתני של חסידות פשיסחה.

בשנת תק"ע (1810) כנראה לאחר שרבי יצחק מרادرוביל עזב את אופוצ'ינה, פנה המגיד מקוז'נץ אל קהילת אופוצ'ינה ובקשות לקבל כרב את רבי נח שמואל בן רב' יהודה ליב שכיהן כרב באופוצ'ינה זהה נוסח מכתבו:

ב"ה היום יום ג' לחדר טבת שנת תק"ע לפ"ק
שו"ר (שלום וישע רב) להאלופים ראשים רוזנים נגידים הרבניים המופלאים מפה
ומפניים מנהיגי קהל עדת ישרון ועדרי צאן קדשים דק"ק אפטשני.
למשמעות און שעלה בברעת קצת אנשי קהلتכם לקבל לרב ומורה את כבוד הרב
המאוה"ג החרייך ומפורסם מו"ה שמואל נ"י שהיה אב"ד בק"ק טורבין דוחט דבר
בעיני ועצתי היועצה אחר שהרב הנ"ל יהיה לכם למורה דרך ר"ה (על הלכות)
התורשה והירושר וממלא מקום אבותתו וכל מין דיו סמוכי לנו יורה ויידין בצדך דלים
ומהראוי ונכון שתהיו כולכם אגודים יחד כאחד לקבול ובוטוח אני כי בשיהיה לו פרנסה
שייה היא יכול ללמוד וללמוד וזה הדרך הטוב והישיר לפניכם.

הכ"ד הכותב לטובתכם ומתחפל בעדרם בתור כל ישראל.
נאום ישראל בהמנוח הר"ר שבתי ז"ל מ"מ (מגיד מישרים) דק"ק קזוניץ.¹¹

מבנה אופוצ'ינה בימים בהם ידוע רבינו פנחס אליו ליפשיץ, שרבי ישראל מקוז'נץ
פנה אליו, בשנת תקע"ג (1813), בבקשת לתמוך בנצרכים שונים. הוא היה חתן רב'
ישראל אישר ליפשיץ שהיה רב באיבשיץ ובגוברצ'יב.

10) הרב איי ברומברג, רב' יהיאל מאיר מגוטנין, ע' ט'.

11) המכתב נתפרסם בראש הספר "דברי שמואל" על מסכת שבת, לחוז' טרפ"ז.

אולם המשאלת לא נתקבלה. זמן רב, בנראה, לא היה רב באופוצ'נה ואת תפקידי הרבנות מילאו הדיננים רבי משה שמחה אלפוס-אלפסי, שאביו רבי יעקב כיהן, כאמור, כרב העיר ורבי יוסף יונגבאך.

בראשית המאה ה-19 גדרה האוכלוסייה היהודית באופוצ'נה, כפי הנראתה, בغال זרימת היהודים שטולקו מכפרי הסביבה, לאחר שניטלו שם מידות מקורות-הפרנסת המסורתיים, כגון חכירה, ייצור משקאות חריפים ומכירותם. אולם, ממחצית המאה ה-19 התחליל יורד מספר היהודים. בשלתי המאה (1897) ירד אחוז היהודים באוכלוסייה הכללית ל-38.5%. אפשר להסביר את התופעה ביציאת יהודים 'לשם חיפוש מקורות פרנסה במרכזו החורש המתפתחים באזורה. המשחר הוועיר המסורי, הרוכולות בכפרים והמלאכה (ב-1841 כ-5 סנדלים וכ-30 חיותים) שימושו בסיס כלכלי צר מדי לאוכלוסייה היהודית בא'. מפעלי הייצור היהודיים בעירה בשנה זו היו (לא נודע האם היו של יהודים, כולם או חלקם): בית-חרושת לבריה, מפעל לייצור תמן, מפעל לייצור חומץ, 3 מפעליות, 2 בת-בורסקי, 2 בת-חרושת לשמן, תענתנירוח וטחנתנים. כל המפעלים האלה זעירים היו, ותוצרתם השנתית הסתכמה ב-5,500 רובל, בקירוב.

על חשיבותה של הקהילה בא' בשלתי המאה ה-18 (במה ובמה קהילות קטנות השתיכו אליה) תעיד, בין השאר, העובדה, כי ב-1784, נשענה משלחת בשער העיר כדי לקבל פניו של סטארוסטה חדש, שנמנה זה עתה, עםדו גם נציגי הקהילה ליד אנשי השלטון העירוני ונציגי גילדות. בית-הכנסת בא', שנבנה בשלתי המאה ה-17, נמנה עם הבניינים היפים בסגנון זה בפולין. היו בו בימה בעלט 4 עמודים, ויטראז'ים בחלונות, עזרת-נישים, פלוש וחדר לישיבות ועד-הקהילה.

ראשית המאה ה-19 עומדת בסימן השתלטותו המוחלט של חסידות פשיסחה על היהודי אופוצ'נה. כמה מהאישים הבולטים בעיר הם חסידי פשיסחה.

ביניהם: רבי משה שמחה אלפוס-אלפסי שכיהן באופוצ'נה בשנים תקע"ח – ת"ר (1818 – 1840). שם עבר לרבענות של ראווה – מזובייצק. בשנים תר"ו (1846) – תרט"ז (1856) כיהן כרב באוייזד ואוז חור לאופוצ'נה כרב העיר. (ראה צוואתו בפרק נפרד) בנויו היה רבי אברהם אלפסי – רבה של דזעוויצ'א ורבי ירחמיאל-חימן שנשאר באופוצ'נה.

רבי צבי הירש גרינולד שהיה ידוע על שם אשתו – רבי הירש דישקעס. הוא היה סוחר יינות ומוחבוי החסידים. לימים היה מחותנו של רבי מנдел מקוץ (ראה עליו במדור אישים).

רבי אביגדור מאופוצ'נה, שהיה עוד מתלמידיו של רבי יעקב יצחק ה"חוזה" מלובלין.¹²

רבי שלמה אורנר, חותנו של רבי מנ滴滴 מנדל ממאליינץ.
רבי יוסף אחיו של רבי יעקב מפילץ.

רבי מרדכי מאטיל מאופוצ'נה. תלמידם של ה"יהודי הקדוש", רבי שמחה רונינט מפשיסחה ורבי מנ滴滴 מנדל מקוץ. חברו של רבי הירש דישקעס. איש העוזות

(12) בספריו ה"חוזה מלובלין" ע' רמ"ב. היה חסיד וורקא לאחר מותו של רבי בונים. בסוף הספר נפלאות הרבי הוא מתואר כ"בעל מדרגות".

והחריפות של קוצק. נחسب כגדול הלומדים בעיר. היה ידען גדול גם בקבלה. עם זאת עניו ושפלו ברך. נפטר בשעה שהייתה בקוצק ורבי מנדלי השתף בהלויתו. בנו — רבי הירוש דהה מחסידי גור.

רבי אברהם אשר מאופצ'נה מצעררי החסידים של רבי מנדלי מקוצק ולאחר מכן מחסידי גור.

את התפשטות החסידות בפולין הקונגרסית ובמיוחד לאנזור אופצ'נה יש ליחס לתמരיל ברגסן, הגבירה הגדולה של פולין, אשת ברקו ברגסן וככלת שמואל זביטקובר, שהקדישה את כל הונה וכספה לטובת החסידות. היא הייתה בת אופצ'נה ובתים רבים באופצ'נה היורכושה.

לפי מסורת משפחית היהת Tamril Bergson אחותו אשתו של רבי משה שמחה, הרב מאופצ'נה.

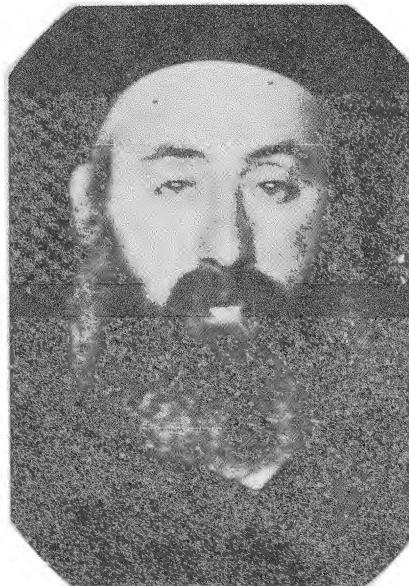
ברם, בתקופה זו של התפשטות החסידות באופצ'נה, בשנת תקע"ט (1819), מתפרסם בכתב הפלטה "בקשה, דיא התנצחות עם בני הבירות היישנה" מתפרסם בפולנית בעילום שם. מחברו, כפי הנראה משכילד, ששיתף פעולה עם הנאים. הוא מאשים את הנהגה היהודית — ראשי הקהילה, הרבנים, חברה קדישא שהם

שאין מאפשרים את חדרת ההשכלה ויש להלחם נגדם.¹³

לאחר פטירתו של רבי משה שמחה אלפוס, עולה על כס הרבנות רבי ראובן מיינציג'סקי. הוא ישב בעיר שניים מעות בלבד, כארבע שנים, ובשנת תרכ"ו (1866) הוא נבחר לרabenות של ביאלה-ראוסקה.

רבי ישראאל-אהרון מאופוטשנה

רבי יעקב שמואון מאופוטשנה

(13) ראה מהלך, דברי ימי ישראל בדורות חלק ה, ע' 211.

לרבנות של אופוצ'נה נתקבל רבי יוסף נחמיה לילינטל שהיה מוחותנו של רבי משה שמחה אלפסי, (בתו דבורה הייתה נשואה לרבי משה יהודה בןנו של רבי יוסף נחמיה – עצמאייהם בישראל). הוא האריך ימים ברבנות זו עד לשנת תרפ"ד (1924). שמו מופיע בין המתנדבים להורפת הספר חידושי הרד"ח, פיעטראיקוב טרט'ה.

בתקופת רבנותו בא לאופוצ'נה מפשיסחה, העתיק החסידי רבי ישראל אהרן פאדרזה. הוא עמו היה בנו של רבי שמואון מזאווחחוואסט, בן רבי פנחס מאוטילה. אורלם בהיותו חתנו של הצדיק רבי מאיר מפשיסחה, בן-אחריבן לרבי יעקב יצחק ה"יהודי הקירוש" מפשיסחה, היה אופוצ'נה "שייכת" לתהום השפעתו. בשנת תרס"ח כבר ישב רבי ישראל אהרן בעיר. בשנת תרע"ד (1914) נפטר רבי ישראלי-אהרן בהתרפעות של קוזקים שהכו באכזריות את אשתו ובתו. זמן קצר לאחר מכן, נפטר רבי ישראל אהרן.

את מקומו כאדמו"ר מילא רבי יצחק-מרדכי מחים של ספרי הלקט "אלילא דחיי" ו"אור הנר" גם אחיו האדמו"ר רבי יעקב שמואון ישב באופוצ'נה בחו' אבו וממנה עבר לעיריה קאלושיק שליד לודז' ואח"כ לבודז' עצמה.

תקופה מסוימת ישב בעיר האדמו"ר רבי ישעה קאליש מאמשנוב, בנו של האדמו"ר רבי יעקב דוד מאמשנוב וממנה עבר לפשיסחה הסמוכה.

משנת תרס"ו (1906) ידועים לנו תושבי אופוצ'נה הבאים. — רבים שניצלו מהשואה או תושבים ותיקים של עירנו הם בודאי מעצאייהם. — ר' אלילך יהודה בעולזיצקי, ר' אברהם יעקב ניברג, ר' אלילך רביבנזהן שו"ב, ר' אברהם יוסף ווינשטיין, ר' אברהם פוליטנסקי, ר' אברהם צבי צויגעננהאפטיג, ר' דובעריש גאלדברג, ר' דוד קאפלעויטש, ר' זלמן רוזענבלום, ר' חנוך העניך אלפסי, ר' חיים עמנואל גאלדברג, ר' חיים אלעוז פיעגענבלאט, ר' חנוך בערכאוייז, ר' ירחמיאל אלפסי בהרמ"ש (הוא דודיזוקני רבי ירחמיאל בן הרב משה שמחה), ר' יוחנן איסר שביב, ר' ישעה צבי שובי, ר' יוסף אלילך שידלאוסקי, ר' יוסף שפירא, ר' ישראל זילבערמןץ, ר' יעקב מאיר זילבערמןץ, ר' יחיאל פרידינריך, ר' יצחק גוטעסמאן, ר' משה פינקלשטיין, ר' מאיר בלומשטיין טגל בהרב ר' מkapif, ר' משה זאב רוזענברג, ר' משה חלאפסקי, ר' משה פרומער, ר' מנחם מנ德尔 לאנדברג, ר' משה מרדיכי, ר' משה יוקילס, ר' נתן שידלאוסקי, ר' נתן פוקס, ר' סאנדייל מארדוקויז, ר' פרץ צויגעננהאפטיג, פינקוס, ר' צבי הירש זאמלאג, ר' שאול ווינשטיין, ר' שלמה זילברשטיין, שמואל דאבראצשינסקי.

שמות אלה מופיעים ברשימה אלה שהתחייבו לרכוש את הספר "חידושים הרד"ח של רבי דוד חריף מפטריקוב. הרשימה מופיעה בסוף הספר – "פרומרנטין".

לשמות אלה יש להוסיף את אלה שה坦מו, בשנת תרס"א 1901, על הספר "גן בתס"א": ר' חיים טרשענסנויסקי, ר' אשר בוקסנער, ר' יעקב מאיר זילברינג, ר' יצחק זילברינג, ר' יהודה אליעזר שמידע, ר' רפאל הערצ' ווינשטיין. (מדועויצא: ר' דב בער ריטרסקי, ר' יוסף גראנשפן, הבוחר יוסף נחמיה, גבאי מת"ס והוא דודי, אח אבי, שנפה ברזעוויצא) אף אחד משמות אלה אינו מופיע ברשימה הקורמת.

רשימת תושבים מופיעה גם "בספר סנהדרי קטנה" של רבי אברהם יהושע השל אב"ד קזאניץ ומוגלניצא, שנודפס בפייטריךוב טרס"ג (1903). הרשימה כוללת את ר' שלמה נייפעלד, ר' יצחק אייזיק דאבראטעינסקי, ר' אריה ווינשטיין, ר' פנחס בן ר' איסר שו"ב, ר' הירשל חלאפסקי, ישעיה צבי שו"ב. בית החסידים דאלכסנדר ע"י דוב בלאהשטיין, בית המדרשDKהלו ע"י הבוחר אהרן זיטעלניצקי. חוותים ומופיעים השמות אברהם יוסף ווינשטיין, משה יעקליעס, ר' צבי הירש זמליגן. מבני דזעוויצה נזכרים דב מילשטיין, משה יהודה בויאאייל, זאב פיליצאף, איטהש שיפער. שמות משפחה חוותים ונזכרים – ווינשטיין, אלפסי, זילברמןץ, זילברינג, חלאפסקי, צויגנעהפטיג.

לאחר מותו של הרב לילינטל פרצה מחלוקת גדולה על הרבנות באופוצינה. רבי יוסף אלפס, הרב מייעובי, שהיה בעבר תושב אופוצינה הציע את מועמדותו ואגדות ישראל תמכה בו. אבל נבחר המועמד הציוני הרב אליעזר יצחק שפירא. (ראה בדברי ההקדמה של מר פנחס אילון).

הרב האחרון באופוצינה היה רבי יהושע בר יואל משה בוימל, שבנו דודו מרבים מאדר לשבחו. נולד בבורזאץ בשושן פורטם טרע"ג (1913) הוא היה בנו של הרב מקושיצינקו ומילא את מקומו החל משנת תרצ"ז ברכנות. לאחר שנשא את חנה בתו של הרב אליעזר יצחק שפירא, רבה של אופוצינה נקרא למלא את מקומו. הוא בא לאופוצינה בימי חנוכה תרצ"ט. (ראשית 1939). בהיותו תלמידו וחביבו של רבי מאיר שפירא מלובלין למד מדריכיו והוא נואם מופלא ועשה רושם על כל שומעו. ידע שפטות והיה בעל השכלה רחבה. ביום י'ח בשבט תש"ב נרצח ע"י הנאצים. כרבו, היה חסידם של צדיקי בית צירטקוב ופרשס על קר תיאורים נפלאים. תשובה בהלהבה בספרו של דודו – "עמק הלכה".

בספר "בית יעקב" של רבי יעקב לינר מאיז'יביצא נזכר בין החותמים ר' משה באק מאופוצינה. הספר נדפס בורשה תרצ"ז (1937).

מיילדיו העיר אופוצינה יש להזכיר את הרב ר' יוסף פינר – מהרבנים החשובים ביותר בלודז'. הוא היה יד ימינו של רבי אליהו חיים מיזול, רבה הגדול של לודז' ולאחר פטירתו היה לرمota המרכזית של הרבנות בלודז'. היה גם עסקן צבורי חשוב. נספה בגטו לודז' בחודש אלול תש"ד (1944).

בין שתי מלכחות העולם

(הקטעים הבאים מתוך פנקס הקהילת פולין, שיצא לאור ע"י "jid ושם". חסרים בו פרטיים שהושלמו בפרק הספר האחרון).

ירידת מספרם של האוכלוסים היהודיים בתקופה שבין המלחמות, במספר מוחלט ובאחוזים, נגרמה על ידי נחשלהה הכלכלית של העיר, ועל ידי העדר מקורות פרנסה לייהודים מלבד המסחר והמלאכה. בעיר בת 50 אלף תושבים, בקירוב, הועסקו במפעלי הייצור המקומיים הזעירים (משרפות סייד, בית-חרושת לזכוכית, בית יציקת ברזיל קטן) כ-300 פועלים בלבד, ובניהם מספר זעום של יהודים. ואכן התפנסו למעלה מ-50% של היהודים הפעילים במשק מן המלאכה והמסחר הוציאר (בניהם מספר רב של רוכלי-כפרים ובעלי-הדורכנים).

מצבם של יהודי א' הילך ורע בשנות ה-30, בתקופה שగברה בה האנטישמיות והאנדקים המקומיים החרימו את המשחר היהודי והעמידו ליד חנויותיהם משמרות, שמנעו כניסה קונים נוצרים. לעיתים קרובות הוכו היהודים בידי אנשי-אגוף של האנדקים ובידי חלאתיה-המן. הפעולות נגד היהודים החריפו במיוחד ביימי השוק, והחשש מפני המכות הרתיע את רוכלי-הכפר היהודים מן הייצאה לכפר. ב- 28.11.1935 – בשעת הירידים שנתקיימו בנפת אופוצ'נה, (בא' גופא, באודז'יבול ובפשיסחה) הביאו האנדקים המקומיים לידי מהומות, בהסתמם את האקרים מוסביבה לפרווע ביוהדים ולהרטס את חנויותיהם וזכניהם, וב- 29.11.1935 ש"ז הגיעו בכיביש אופוצ'נה-קלוב לידי התגונשות בין האקרים המוסטחים ובין מטרת הפרשימים; ארבעה כפריים נהרגו, אחדים נפצעו וכתריסר מהם נאסרו, לדין הוועד 20 נאשימים.

בגלל המהומות בא', ובסבירה אסרו ב- 1935 שליטונות הנפה, לתקופה של 6 שבועות, כינוס שווקים בנפה כולה. בתיה-הירושת בסביבת א' פתחו חנויות בתוך המפעלים, ואסרו על עובדיהם לנקוט אצל יהודים. בשנים האחרונות עבר מלחמת העולם ה-2 הביאו האנדקים המקומיים לא' כמה בעלי-מלacula נוצרים – שען, צורף, חייטים – פתחו להם סדרנות, וקרוואו לאוכלוסי הג'קום ליהנות רק משרותיהם של בעלי-מלacula שהם "ארים טהורם".

הציבור היהודי בא' הגיב על חרם זה בליקוד הסוחרים ובעלי-הملacula היהודים ובקמת מוסדות לעוזרה-היהודית. מלבד קופת גמלות-יחסדים מטעם ועד-הקהילה (שפעלה מאז 1920 – 1921), נוסד בנק קואופרטיבי היהודי. מבין 800 משפחות היהודים המתגוררות בא', נהנו מאשוראי בנק זה 55 משפחות. בغال קלשים כספיים הפטיק הבנק את פעילותו ב- 1934. הוא נפתח מחדש ב- 1938, ריכזו אז 100 חברים, והעניק הלואות עד 250 זלוטי ליהודי א' והסביבה. באיגוד בעלי-המלacula היהודים בא' היו ב- 1931 236 חברים. האיגוד עסק לא רק בעניינים מקצועיים ועוזרה הדricht אליהם בענייני תרבות, והפעיל שערורי-ערבי להכשרה מקצועית למבוגרים. ב- 1936 התקנסה בא' ועידה אזרחית של סוחרים וסוחרים-צעירים יהודים, ובה נידונו אמצעים מגן מפני הפעולה האנטישמית, ואכן תוכננה פניה אל השלטונות בעניין זה.

גרעיניו הסתדריות והמלפגות הפליטיות, שקמו בעירה בשליחי מלחמת העולם השני ובשנים הראשונות שלאחריה, גדלו כדי ממדיהם ניכרים בתקופה מאוחרת יותר. בין הציונים צעד בראש השמאלי, והוא אף זכה ברוב הקולות בבחירות לكونגרסים הציוניים. בבחירות לكونגרס הציוני ה-21 זכתה רשות ארץ ישראל העובדת ב- 232 קולות מבין 264. המქום השני מבחן התהשפה היה שומר לציוניים הכלליים. אירוגני הנעור הציוני ובית"ר, שננוסדו בסוף שנות העשרים, לא איגדו חברים רבים, יחסית. אגודה-ישראל, שהחבטטה בא', כדרוכה במקומות אחרים, על הריכוז הגדול של חסידי גור, הייתה מתחרה כמעט שווה לציוניים, במאבק על ההשפעה בצבא היהודי ובמוסדותיו. הבונד ופוועלי-ציון-שמעאל לא הופיעו בא' ככוח מאורגן.

במועצה העירייה מנתה תחילתה הנציגות היהודית – נציגי אגודה-ישראל והציונים – 5 חברי מועצה (1928). אך ב- 1938 הפעילה המשלחה תכסייט-יבחרות שונים, ועל כן נבחרו רק 2 נציגים יהודים. בקילה שלטה אגודה-ישראל עד 1929. מאז עמדו בראש הקהילה הציונים ואוהדייהם. ב- 1931 זכו הציונים ובעלי-המלacula

הקשרורים עם בבחירות לווער-הקהילה ב-4 נציגים, אגודת-ישראל עם חסידי אמשינוב — ב-2, וחסידי אלכסנדר — בנציג 1. ואולם גם בתקופה הקודמת — כשהיה הרוב בידי אגודת-ישראל — הקבוצה הקהילתנית נשנה — החל ב-1926 — 500 זלוטי לkk''. מאלף מאורע זה: ב-1928, כשהחצרף יושב-ראש ועד-הקהילה, איש המזרחי, לאגודת-ישראל, נאלץ לותר על כהונתו. לפי תביעת הציונים קבעו השלטונות הפולניים הנהלה-קרואת לווער-הקהילה, ולראשה נתמנה הרב המקומי, כפי הנראה מאוהדי המזרחי, ר' אליעזר יצחק שפירא (הוא עלה על כס-הרבנות בא' לאחר מות ר' יוסף לילינטל, ב-1924).

ועד הקהילה באופצנה לפני פרוץ המלחמה ב-1938.

9	לייביש רבינוביץ'	5	1 יצחק צוקר
10	צדוק חמלניצקי	6	2 ישראל אהרון הרצוג
11	נתן גראוספלד	7	3
12	וועלול פליישר	8	4 יהזקל גריינוואלד

מלבד ביתה הכנסת שהזוכר לעיל קיים ועדיה הקהילה גם בית-מדרש בניו-אבן, והחסידיים לחצרותיהם קיימו כמה שטיבלר. ב-1938 קנה ועדיה הקהילה שטח לבניית-עלמין חדש, והוא בית העלמין השלישי בא', (הראשון – בין המאה ה-17, והשני – המאה ה-19).

המרכז העיקרי של פעולות-התרבות בין יהודי א' היה ה"ארבטער הייט", שנוסף ב-1917. פעל בו חוג-דראמה וספריה עשויה למדרי על-שם בורוכוב. ספריות קטנות פועלו ליד כל ארגון ציוני. מלבד הלמידה היהודית המסורתית – חדרים פרטימיים, למידה בבית-המדרשה ובשטיblk – הייתה בא' גם מערכת בת-יספר: תלמוד-תורה מטעם הקהילה (1926 – 1927), חדר יסוד-התורה מטעם אגודת-ישראל (1920 – 1922), ובית-ספר לבנות בית-יעקב (1931). בית-הספר תרבות, שייסדו הציונים ב-1929, למדו בתקופות שונות 350 – 370 ילדים. בעירה פעל גם זמן-מה בית-ספר של המורה – "יבנה".

בתרבות הגוף ובספורט עסקו בני הנוער היהודי בא' באיגוד הספרות הפועל (נוסד ב-1926) ובאיגוד הספרות מכבי (נוסד ב-1930).

השואה

לאחר פרוץ מלחמת העולם ה-2, ב-1939.2.9, הוטלו על העיירה פצצות אחדות. עם הבלהה התחלו יהודים נמלטים אל הערים והכפרים הסמוכים. למחרת (7.9) נכנסו הנאצים לא'. משנפסקו הקברות התחלו יהודי המקום חזרם לעיריה. הגיעו גם פליטים רבים מקומות אחרים, ומספר האוכלוסים היהודים הלך ועלה (במאי 1941 היו בעיר 3,971 יהודים, ביניהם 991 פליטים, ובאפריל 1942 – 4,231 יהודים, ביניהם 1,406 פליטים).

שבועיים לאחר כיבוש העיר דרשו הנאצים מהיהודים מס עונשין של 20 אלף זלוטי, שישולם תוך 24 שעות. הם נימקו את תביעת המט בטענה, שהיהודים גרמו את המלחמה וחיברים לשלם חלק מהهزאותיה. בבני-העירובה נאסרו שלושה מנכדי העיר: משה קענלבוגן, סוחר התבואה, יצחק חמילנייצקי, מבעל' בית-החרושת לזכוכיות "וילקאן", ואלייזור חמילנייצקי, בעל מאפייה גדולה. הגרמנים אימנו להוציא להורג את בני-העירובה אם לא ישולם המט. בני-המשפחה המיאשים של האסורים קראו לאוכלוסים היהודים לאסוף את הסכום הנדרש. קיבל על עצמו את ניהול הפעולה מרודי רוזנטל (כינויו: "האז" – ארנב), אדם בעל עבר "מפוקף" – כהגדרת אחד העדרים, לאחר המלחמה – אך בעל שליטה טוביה בלשון הגרמנית, שכן שהוא בגרמניהה לפני המלחמה. רוזנטל הלך אל המפקד העבאי של העיר והציג את עצמו כנציג היהודים. הוא העיז למפקד להחליק את בני-העירובה באחרים, שכן לפחות השתתפותם של עשרים אלה אין לאסוף סכום כה רב בעיר דלה. הגרמנים הסכימו לשחרר את בני-העירובה, והיהודים הביאו את הכספי. מעתה היה רוזנטל נציג היהודים בעיני השלטונות, ובפרקדרותם הקים בעבר זמן-מה יודנראט, שבו 20 חברים.

מכל אלה ידועים רק שמותיהם של רוזנטל, של שלושת הנכבדים (בני-הعروבה הנ"ל), וכן פרידלבסקי, מנהל בית-החרושת לזכוכית "ולקאן" לפני המלחמה, שנתרמנה עתה ליר"ר היודנראט.

הגיטו באופוצ'ינה הוקם בחודש דצמבר 1940. הוא הקיף 115 בתים קטנים בלבד, ועל כן נותרו באلف יהודים בלבד קורתייג. ליהודים בני-בלדיות מאנשי המקום, ולפליטים הבאים בלי הפוגה, התקין היודנראט מעון משותף זמני בבתי-המדרשה, ואחר כך דאג לשיכונים באופן קבוע. תחומי הגיטו לא גודר, והשורטים הגרמנים המשוחדים התעלמו מהיהודים החומקים מהגיטו, ומהפולנים הנכנסים לתוךו. רשאית מותר היה ליהודים לצאת את הגיטו רק על סמך רישיונות כאלה, ויש אומרים, כי היודעים לתחבוש ובעלי-הפרוטקציה קיבלו אותם ללא קושי. תושבי הגיטו הבריחו מזון, טחוו באורח בלתי-LEGALI עם האוכלוסייה הלא-יהודית, וייצרו כל מיני מוצרים בחשאי. האופים היהודיים, חוות מנות לחם הרשמי ממכסות הקמח שקיבלו מיידי השלטונות, השיגו גם כמה בדרכיה הבראה ואפלו דברי מאפה ונספחים. פעלו בגיטו בתיא-חרושת צעירים, כגון תעשיית סבון. ראוי להזכיר, כי גם בעלי-המלאתה התרפנסו בזכות המגע הקל עם הלוקחות ה"אריים" שהוחזק לגיטו. על ההבראה והגע עם הסביבה הקלו צוותי היהודים היוצאים לעבודה מחוץ לגיטו, וכן בית-העלמין היהודי, הנמצא מחוץ לתחום הגיטו, בסביבה "ארית", שאיפשר פגישות ומגעים בשעת הלויות. אלא שהיה שם גם קהל עניים רב, בעיקר בין הפליטים; כאמור, דאג היודנראט לשיכונים, וכשנתפנה במרוצת הזמן בית-המדרשה, הקים בו היודנראט מטבח ציבורי.

לגייטו הפתוח היו נכנסים נאצים באין עוצר, מכיסים לעתים את היהודיים, מתעללים בהם (גוזים מחצית ז肯 וכיוצא בזה). תקיפות אלו אירעו בעיקר בחורף, שכן בקיין נמנעו הגרמנים מלaćנס לגיטו, מחשש הדבקות בטיפוס.

מגיפת טיפול טיפוס פרעה בגיטו באביב 1941, בשל תנאי המגורים הקשים והמחזרדים. בחורף נעלמה, ושבה ופרעה באביב 1942. לשם הדברת המגיפה התקין היודנראט ליד בית-המורחן חדרי-חיטוי, וכן תא-חיטוי נייד, שעבר מבית לבית. האוכלוסים נתחינו במקלחת-חיטוי לעתים מזומנים, וכן בחיטוי הבגדים. אנשים טרחו להעלים מקרי טיפול, כדי למנוע ממשפחותיהם את האישפות על כורחם בבית החולים של הגיטו, "אסטרקה" בשל התנאים המחריפים ששרו בו. בן ביקשו אנשים למן-עוז את התהילה המטריד של חיטוי הבית. במוניפת-הטיפוס מתו רבים, וחברא קריישה נאלצה להגדיל פי שלושה את צוות עובדריה.

השלטונות הגרמנים כפו על תושבי הגיטו עבודה גופנית קשה. הוטל על היודנראט לספק לשולטונות יומיום 400 גברים לעבודות שונות בעירה ובסביבה, ובუיק לחפירת כבול. בסביבת א' הופעל מכראה קבוע של כבול. שמרו על הפעלים שוטרים גרמנים ופולקסדייטשים. היהודים, שנקרו על ידי היודנראט לעבודה, יכולו לפרות עצם במחיר 5 זלוטי ליום. בחורף לא נכרה הכבול, והיהודים עבדו בפינוי השלג. הם העסקו גם בטלילת דרכים ובריצוף הרחובות. בסמוך לגיטו נמצאה מחצצתה של אבן-סיד, וגם בה עבדו תושבי הגיטו. מקרים של היהודים התיצבו לעבודות אלו מרצונם, למען השכר, מקרים – לשם סיוכו המגע עם הסביבה (מסחר, הבראה), ומקרים – כדי לרכוש "שלט" של אדם העבד למען הגרמנים.

פעמיים שילחו השלטונות משלוחים גדולים של גברים למחנות עבודה. בפעם הראשונה, באוגוסט 1940, תבעו השלטונות 500 גברים לשם שלוחות למחנה נארול שלייד לובלין. היונרआט הרכיב רשימת מועמדים לשילוח, וכלל בה בעיקר עניים ופליטים – אחד מכל משפחה. אך הגרמנים לא הסתפקו ברשימה שהוגשה להם, ועשו מעוד ברחובות ובבתי יהודים.

גם בתנאי הגיטו ניסו בני המשיך המשיך במידת-מה את פעילותם האירוגנית-הפליטית מלפני המלחמה. מצויות ידיעות מפורחות רק על פעילותה של קבוצה גורדונית. בהסכם היונרआט נפשו חברותיה בעmun של המטבח-הציבורי באולס' בית יעקב', ושם טיפלו בילדים פליטים ולימדו אותם. בשיתוף המורה מנהט-מנדל גורדון מבית-הספר תרבות שבמקום קיימו עיריה גורדונית מעין סמינר להשתלמות. הקבוצה קיימה קשר עם מרכז גורדונית בווארשה (אחר-כך: בגטו וארשא), ומשם באו שליחים לא' והביאו עתוני-מחתרת וחומר-הדרכה. המרכז בווארשה תכנן להקים בא' סדנה – לחברי המקום וגם לחברים מוארשה – שישמש בסיס-הכשרה ומוקור-פרנסה כאחד. תחילתה עמדו להקים בסיס זה בסדנה לשעבר לצור רשותות למיניות ולספות, הייתה שייכת בשעתו לאחד מארגוני גורדונית. לימים הפעולה הקדישה החברים את ההכנסה מכירות חבילות מזון מעולאה שהיו נשלחות לא' בתקופת הכיבוש הראשונה – 1939 – 1940 – על ידי הסתדרות גורדונית בשוויץ (או על ידי חברות הבודדים שם). אך התכנית לא נתגשה. אמנם, ב-1942 הגיעו לא' מגיטו וארשה כמה עשרות פליטים, חברי גורדונית, ביניהם גם ננות. היונרआט העסיק אותם במחצבת אבן-הסיד והעמיד לרשותם דירה משותפת בקצווי הגיטו, בקרבת המחצבה. הבחורים עבדו במחצבה והבנות ניהלו את משק-הבית המשותף. קבוצת-ההכשרה זו התכוונה להסתנן אל יערות הסביבה, אל הפארטיזנים, ואולי לבנדז'ין ולצ'נסטוחובה. לשם יצא מהגיטו עמדו לקלם מהמרכו בווארשה תעודות "אריות". לבסוף, הגיעו תудנו ככלא לק-שביל חברי-גורדונית אחרים. עד מהרה פורקה קבוצת-ההכשרה, מפני שננתנו אצלם מקלט לחבר מא', אבא לבנדייגר, שהיה מבקש על ידי המשטרה הגרמנית (כנראה נרדף לאחר שנמצאה ב ביתו ספירות בטל-ילגאלית). היונרआט תבע את פירוק הקבוצה. חברותיה או מkeitם, וכמה מחברי גורדונית מהגיטו יצאו אז לא' והצלוו להגיע לבנדז'ין ולצ'נסטוחובה (ביןיהם גם לבנדייגר). הדבר קרה כנראה בסמוך לחיסול הגיטו.

ב-1942 הילך מעצם של יהודי א' הלוך ורue. בראשית השנה צומצם תחום הגיטו, ושוב נאלצו יהודים רבים לחפש קורת-גן. יתירה מזו, ביוני 1942 הובאו לגיטו א' יהודים מכפרי הסביבה: בורקוביץ', קראשניצה, קלינוי, גיילנוב, גאוורוני, לודז'יקוב וואגונובייצה. באפריל כבר היו בגיטו 4,231 יהודים, ביןיהם 1,406 פליטים. החיריף המאבק בהברחה, הילכו ורכו החיפושים ב בתים אחר מלאי סחרות מוברחות ומפעלי-ייצור זעירם בטל-ילגאליים. באביב חיפשו הגרמנים בבית האופה מאיר רוזנבלום (המאפייה השניה בגודלה בא'), שאפתה גם מען השלטונות הגרמניים). נתגלה שם מלאי קמח מובחר, וכל המשפה נרצחה. אין ודעה ברורה על גורלו של רוזנבלום עצמו.

במחצית אפריל 1942 דרש מפקד המשטרה בא' מיד היונרआט רשימה מלאה של האוכלוסים היהודים. כמשמעות, היה הדבר לריגל המאסרים שהתחילה בגיטו אחר-כך,

ב-26.4.1942. נאטו בעיקר עטנים ציונים (ביניהם טוביה זויר, אברם גולדברג, יצחק בלז'צקי, מוטל מורתקוביץ', משה וינגורודזקי, שווארצמן, שתי האחות צוקר, חיים פרוש), קומוניסטים אחדים, ומספר אנשים שאין להם כל עבר פוליטי – יהודיו 30 איש. הם הובאו אל הנחל ליד בית-המטחים של הקהילה, ולאחר שהופרדו מהם שלושה, נורו השאר. שלושה אלה (ביניהם פרוש) שלחו הגרמנים לטומאשוב מאוזיביצקי (שבה נערכה אותה שעה אקציה דומה), ומשם – לאושוויץ. בשעת ההוצאה להורג ליד הנחל בא' בלז'צקי רק נפצע, והצליח אחר כך להגיע לבית-החולים "אסטרקה". הדבר נודע למשטרה שלחחה שוטר לבית-החולים והוא ירה בבלז'צקי בミיטהו.

בקיץ 1942 הורעו במידה ניכרת תנאי העבודה במכרה הכלול. ברחו ממש 20 יהודים. בפקודת הגרמנים נאלצו השוטרים היהודים לאסור אותם (בית-המאסר של הגיטו נמצא באחד החדרים של בית-הכנסת הגדול). האסורים פרעו את בית-המאסר והתחבאו.

בקיץ ובסתו 1942 נפוצו בגיטו שמורות, כי היישוב היהודי בא' צפוי לחיסול. יסודן של שמורות אלו היו עתונות המחתרת ומכתבים בכתב-ביסטרים מהיהודים מכירים מכל קצוי פולין הכבושה, שהצליחו לחמק מן ההשמדה. חלק מתושבי הגיטו היו סבורים, כי הם עומדים לפני שילוח לעבודה למקום אחרים, ועל כן הכנינו צוראות לדרך. חלק ניכר של יהודי א' היו סבורים, כי אכן קרב ובא גל של גירושים, ואולי גם של השמדה, אלא שזו תבע רק חלק מהאוכלוסייה, והשאר יחויקו מעמד ויישארו במקום. סבירה זו נתמכה על ידי ידיעות מפי פולנים בסביבה, שתיפרו כי עם חיטולם של גיטאות שניים, השאירו הגרמנים בחיים חלק קטן של היהודים, בעיקר את אנשי היודנראט, המשטרה והעובדים במפעלים החשובים לגרמנים. הכל השתדר לו איפוא כמיטב יכולתם לעבדה במפעלים "טובים" מחוץ לגיטו, החביאו אתרכושים או הפיקדו אותו בידי פולנים מהימנים תמורה להבטחה לחת מיקלט; בנות רבות השתדרו להנשא לשוטרים יהודים; הותקנו מחבאים. ימים אחדים לפני האקציה נפוצה שמועה, כי אפשר להנצל מגירוש על ידי מתן כופר. מיד הופיעו תוריים ארוכים של יהודים לפני היודנראט, ושם קיבלו מידיהם חפצי-ערך, והכל נרשם בקדנות. ההשערה היא, כי אכן ביקש היודנראט להעביר את רוע הגירה תמורה כופר גבוה לשטנות הגרמנים.

החיסול התחילה ב-23.9.1942, ממש לפני חיסול טומאשוב הסמוכה. האוכלוסים היהודיים של א' כונסו בשוק-הסיטים, ורבים – 3,000 איש בקירוב – שלחו לטרבלינקה. בשעת האקציה נהגו במקומות מסוימים נפש. קרוב למאותים משפחות (כ-500 נפש) אכן נשאו בא': חברי היודנראט והשוטרים ומשפחותיהם (אמנם, גם מאלה שלחו רבים, כ"בלתי-פרוחוקטיביים"), וכן חלק מהעובדים במפעלי הגרמנים.

מספר יהודים התחבאו ונשאו בחו"ם "במחתרת".

כמה עשרות יהודים הצליחו לברוח בשעת האקציה, או בסמוך לה, להגיע ליערות בסביבה ולהקيم שם קבוצות פארטיזנים. המפורסמת שבהן, "האריות", בפיקוד يولיאן אייזנמן-קאניויסקי, ביצעה מעשי-חבלה רבים במערך הocabשים, ובין השאר חיבלה בקור הרכבת אופוצ'נה-יקונסק, שהיא חשובה למשקי-המלחמה הגרמני.

היהודים שהושאו בא' הוסיפו להתגורר בה עד חודשים. הם שכנו בבניין

ה יודנראט. על שרידים אלה שמרו שוטרים יהודים בלבד. הגרמנים היו מגלים בתחום הגיטו ומחוץ לו יהודים מתחבאים. ולא הרגו אותם, אלא צירפום למחנה "הLEGALIIM". מצב האספקה של היהודים היה טוב. הם השתמשו ברכוש שנותר בגיןו לאחר הגירוש, לשחוות הגרמנים ולקנית מזון מידי הפולנים. היהודים הורשו אפילו לאפות לחם. חלקם של היהודים עבדו בשירותים של המשטרה הגרמנית, וחילקו עבדו במקומות אחרים. היהודים נרגעו והתחילה לקוות שיוצו להגאל. טבוריים היו, כי לאחר השמדת המוני היהודים מתחרטים עתה הגרמנים על המעשה הבלבתי-ינבנ.

בסוף דצמבר 1942 באו אל היודנראט שוטרים גרמנים, ודרשו רשות יהודים שקרובים להם בארץ-ישראל. הגרמנים אמרו, כי היהודים אלה יישלחו לארץ ניטרלית, ושם יוחלפו בשביוי-מלחמה גרמנים, שבידי בעלות-הברית. פועלות הרישום נעשתה בקדנות יתריה: שאלונים, ביקורת תעודות וכיווץ בזה. היהודים התייצבו בנפש חפצאה. אלה שאין להם קרובים בארץ-ישראל הביאו מיסמכים מזויפים. הכרזות רשמיות בענין זה, שהורבקו על הקירות בעיר, שכנוו מڪצתם של יהודים שישבו במחבאים, או היו בעלי תעודות "אריות", לבוא ולהרשם. ביום החמsha לינואר הגיעו כל הרשומים "המאושרים" על עגלות שהובאו לכיכר קילינסקי, שמחוץ לגטו. חדר התעוזר בלבם של היהודים כשלקחו מידיהם מעליים וצרורות, אף על פי כן הוסיפו להאמין, שהם נסעים אל ארץ ניטרלית. שומרים מעתים הופקדו על הנוסעים ואפשר היה להמלט. הם הובאו לאויאוז. היהודי אופוץ'נה היו האחרונים שהובאו לגטו זה. ביום 6.1.43 הושעו כל היהודי הגיטו לטרבלינקה.

גירוש היהודים בעגלות לאויאז

אופוצ'נה ואישיה מימי קדם ועד היום!

תמריל ברגסון – הגבירה של פולין – בת אופוצ'נה

תמריל ברגסון שלזוכותה נזקף נצחן החסידות בפולין, הייתה ילידת אופוצ'נה ורגלים לדבר שמיינויו של רבי שמחה בונים מפשיסחה, שעמד בראש החסידות המעמיקה בפולין, למוניה על מסחר הערים של תמריל וברקו ברגסון, נבע מתרן ההיכרות של תמריל מאופוצ'נה עם רבי שמחה בונים מפשיסחה הסמוכה. ברקו ברגסון עליה של תמריל ירש את הונו מאביו זביטקובר שהיה העשיר הגדל ביותר בפולין וכידוע רובע שלם בוורשה נקרא על שמו. לא מעוניינו כאן לחזור בדבר מהותו ועושרו של שמואל זביטקובר. דיינו שמעבתו בורשה מתארת אותו: "הוא הגביר הפליא להראות נפלאות במעשה צדקה וזרען סמכתחו לעשות ישועות בעירו לנכאי לבב, באחד מגודלי הנדייבים בעם, שידידי דורות עולמים וקידש שם ברכים ושם עמו ברוב תגמוליו והמן רחמייו וחסדייו אשר לא התפקיד לבני עמו, בנודע בשער בת רביהם".

ברקו דב ברגסון שהפילוסוף היהודי אנרי ברגסון הוא מצאצאיו, היה מראשי הקהלה בורשה ורובה ענני הקהלה נחתכו על פיו. בשנת תקע"ו (1816) נסע לפטרבורג לקובל על "עלילות הדם" בפולין.

הדמות הדומיננטית הייתה תמריל שלנו. בצדק ייאמר לה אם החסידות. כל צדיקי החסידות בפולין הקונגרסית התפרנסו אצליה והוא מימנה צדיקים רבים ובמיוחד, כאמור, את רבי שמחה בונים מפשיסחה ולטמידו רבי יצחק מוורקא. רבי מנחם מנדל מקוץק, התקיף והקיצוני, סייר לפנות אל תמריל ולבקש את השתתפותה הכספית בהוצאותיו. עוד קודם לכן היא הייתה מקורבת ביותר אצל רבי יעקב יצחק ה"חויה" מלובלין ורבו ישראל המגיד מקוינץ.

היא התפרסמה במעשי הצדקה ובעורתה לדלת העם. ברקו מותואר במאבטחו כ"שר גודל יצאשמו בכל הארץ, שמשצדקו זרח בכל אפסי ארץ, נזר ישראלי ומבטח עוז בעתרתם, לפני מלכים יתיצב מגן עוזתם, נדבת לבבו מפליאה פלאים, לוחנן דלים לבקרים ולרגעים".

על תמריל כותב נחום סוקולוב: "תמריל בבחינת רחל אמנה היא באגדת היהודים בורשה. בבערך אין מרבים בספר. בערך היה עליה של תמריל — pnince consont — והוא די והותר" (אישים, ספר שלישי, תל אביב תרצ"ה, ע' 175).

בתם של תמריל וברקו נישאה לישכר בעיר הורוויץ, נכדו של רבי שמואל מניקלשבורג — מאבות החסידות. המגיד מקוינץ היה מסדר הקידושים. יוסף פרל, המשכיל היהודי, כותב בסטייה האנטי חסידות שלו "מגלה טמירין" שהמגיד מקוינץ הורה לקרוא לה "ר' תמריל". (א. רובינשטיין, חסידות וחסדים בווארשה, סיני ברך ע"ה).

עלדותו של החוקר ע"נ פרנק הורתה תמריל להביא לה את העותקים של "מגלה טמירין" והיא שלמה שלשה זהובים עברו כל עותק. היא שרפה את הספרים לעיני כל מבאייהם. ("די מלחמה געגען דער הפקרות אונ אמאליגען ווארשא — בתוך אלמאנק ציטט 50 יעהרגן יוביילעאום פון מאמענט, ווארשא 1921, ע' 111–112").

צוואתו של רבי משה שמחה מאופוצ'נה

רבי משה שמחה אלפס, רבה של אופוטשנה, מגולי "חבורת" פשיסחה היה. צוואתו המعنינית, מתפרסמת בזה מתוך כתוב יד. תהיז צוואה זו גם נר לזכורם של בני אופוטשנה שלא נשאר מהם שריד ופליט.

נולד בשנת תקס"א באופוטשנה, העיר אשר בה כיהנו קרבנימ אביו – רבי יעקב, סבו – רבי יצחק ואביו סבו – רבי אברהם, אשר על מוצבתו חרות: כאן טמון רבי אברהם הגדול מאופוטשנה. רבי משה שמחה מילא את מקומ אביו ברבנותה של אופוטשנה.

اشתו – הרבניית מאופוטשנה, הייתה אחותה העזירה של הנדיבת המפורסמת תמריל ברגסון, אשתו של ברקו ברגסון בנו של שמואל זביטקובר מעשייה היוזעים של פולין. כידוע, העלה חסידות בפולין נזקפת בהרבה לזכותה של תמריל, אשר הרבי ר' בונים מפשחא ורבו יצחק מזורקה היו מעובדים ופקידה.

בזכותה של גיטחו, היה רבי משה שמחה אהוב ביותר על הרבי ר' בונים שהיה מקרבו מאד, על אף גילו הצעיר. בשל למונתו היה מכובד, גם על חריפי החבורה הפשיסחאית. היה מחרIFI החסידים וכשהרבינו המפורסם, בעל המופת – "הסבא קדרישא" רבי ישכר בער מרادرושץ ביקשו כי יבוא אליו לראודושץ ויתברך בנים – לאחר שהיא הייתה שנים רבות חשור בנים – הגיב בזעם: אינני עוזב את פשיסחה ולא בשביל בנים... הרבניית שנסעה במיוחד לפשיסחה, כדי לבקש את הרבי שיופיע על תלמידו לנסוע, הגיב: רבי משה שמחה עקשן הוא, גם לי אין עליו השפעה.

גם רבי מנדלי מקרזק, כשהיה מונה את חריפי וגדולי פשיסחה שלא באו אליו ל夸וץ היה אומר: משה שמחה לא בא, סתם בגלל עקשנות...

עוד בפשיסחה, דבק באוהב בבנו של הרבי מפשיסחה – רבי אברהם משה מפשיסחה, והיה בין מתפללי מנינו המצוימים של רבי אברהם משה, שלא היה מתפלל עם אביו בימים הנוראים. מנין זה שהייתה מתפללת במרתף אחד הבתים בפשיסחה, היה מפורסם בפשיסחה ווכו להיות נוכחים בו רק ייחידי סגולה.

לאחר פטירתו נסע אל רבי אברהם משה מפשיסחה ולאחר מכן אל ירושו רבי יצחק מזורקה. אף על פי כן את בנו רבי אברהם אלפס רבה של דזעוויזא שלויד אופוטשנה¹⁾ שלח לקרצק, באומרו אברכים מקומות בקרזק. רבי אברהם נשתרך או בקרזק עם נכドתו של רבי הירש מאופוטשנה, מחותנו של רבי מנדלי מקרזק (חוותנו של

רבי דוד מקרזק, בנו ויורשו בקרזק של רבי מנדלי).

¹⁾ עליו ראה בספר "הרבי מקרזק ושבים גבורים" ח"א – רנ"ח. טיפוס מופלא של חסיד קרצקי. בעירו היה לבוש באיצטלא של רבנים, אבל בצתתו היה לבוש כיהודי פשוט, לבלי כיירו בו, חוליה, שרב הוא.

היה מפורסם בגודל בתורה ובמקובל גדול. רבי ישר בר ער מרادرושיז, היה קם מפניו, כשהיה מבקרו. אנשי אופטשנה היו מספרים גם גילויים של רוח הקודש. נפטר בג' חשוון תרכ"ב, בהיותו בן חמישים ושמונה. ככל רבני אופטשנה נסתלק בעירותו. רבני אופטשנה לא האריכו ימים. בנו רבי אברהם ישב על כס רבנותה של אופטשנה, בתוקף צוואתו של אביו, אך עזבה לאחר שנתיים באומרו: רצוני להאריך ימים, ברוזעוויצא שעלה כס רבנותה ישב, הארייך ימים עד קרוב לתשעים ומעולם לא נתקל למקל או למשקפיים.

לפני פטירתו קרא לבניו ואמר: סבורים אתם שזוקק אני לקדיש שלכם? טועים אתם! דאגתי לעצמי. שנים רבות היו הבנים, באורח פלא, אומרים קדיש בר' חשוון. לאחר ארבעים שנה מפטירתו, עליה נכדו – רבי יוסף אלפס, רבה של יעוזב על קברו ויגלה כי נסתלק בג' חשוון. רק אז הבינו הבנים את דברו האחרון של אביהם. צוואתו מנוסחת בעברית טוביה, מובנת וברורה. מענין יותר, המצב הרוחני בקהלת יהודית בפולין הקונגרסאית לפני מאה שנה. העירובין היו פסולים והוא כמו כמה פירצחות שתוקנו רק לאחר באו של רבי משה שמחה.

"שיל"ת" שמעו אליו אנשי שלומי אישיה וירוח לי!
ראשית כל דבר, אתן שבך והלך בכרייה ובהשתחויה לאדון כל, על כל חסדיו אשר גמל עלי מудרי עד היום הזה, ואבקש ואתחנן מלפני יתברך להוסיף חסדו עלי אל יעובי ואני יתשנני לנצח אמן..."

ואתם עם ד' ידידי ואחיי וריעי. אלף תודות ותשואות חן לכם, קהל קודש עדת ישורון דפ"ק אפאטשנה, על אשר בחרתם כי לחתת המשרה על שכמי להיות עomid ומשרת לפניכם ובעזה"י הספקתם לי כל צרכי וצורבי בני בייחי לא חסרתי דבר. ומידכם הייתה לי זאת לי, וגם אנכי לא מונע ולא אמנע ואתפללה בעדכם תמיד. ישלם ה' פעלכם ומשכורתכם כפולה ומכופלת – להשפיע לכם שפע ברכות והצלחות מקור החסד והרחמים. ותנצלו אתם וביתכם ו"ח מכל צרה וצקה וימלא משאלות לבכם לטובה אמן טלה.

והנה גם עתה אבטח במידת טובכם, אשר עוד תוסיפו להגדיל חסדכם עמו, כי באמצעותם בואי הנה בעזה"י הי' למול ולהצלחה. וגם לא הכבדתי עלייכם שום עול ונסחפקתי במועט בידוע. ולא בקשתי מושם אדם, הן מהכלול והן מאיש פרט. שום מתנת חינם או הוספה על שכרי. יאמר נא שום אדם ממשעי עירנו פק"ק, אם שאלתי אותו מדרוע אינו שולח לי כיבוד יו"ט או אפילו משליח מנות. הן אמרת שנמצאו בכאן כמה וכמה אנשים הי"ו אשר בעיריות קטנות, אנשים כערבים, ההמה נגידי העיר והמה מספקים כל צרכי הרוב והעיר, ובכאן פק"ק ההמה בדבר זהה ענויים גדולים, ואעפ"כ לא שאלתי לשותם אדם מהם שום דבר, וגם אין לי עליהם שום טענה. ועל סעודת ב"מ וחתונה, מי שנתןomi ומי שלא נתן לא עיבב, ומעולם לא החזרתי לשום אדם, על אשר נתן מעט געלט, ומעולם לא לחייב לי ראות המעט היא אם רב, ומעולם לא אמרתי להוציא. וגם אם לא נתנו כלום, אמרתי להם הפסק. מכמה פעמים אשר הפסיקתי בהם (מאד) עד אשר היו מוכרחים ליקח בחזרה הפסק געלט וכל זה שום שלא רציתי!

לייחסות מעות אשר לא ניתן לי בלב שלם ובתשואות חן...!
גם בעזה"ית תקنتי פה תקונים רבים גדולים... ואזכיר פה קצתם העולים על זכרוני בעת. בראשון תיכף כשבאת לכאן למו"ט, הlectedי מיד לעיין בעירובין של העיר. אבל

מצathi כולם פסולים גמורים. הדרונגער² שהם הלין היו עומדים במקומות פטול, והשנירלעך³ היו מוכרים בפסול גמור. ולא תאמרו שהיו פסולים עפ"י הפסיקים האחרונים או הראשונים. לא כן יידי, כי היו פסולים גמורים עפ"י דין דגמא, אבלו לא הי שם עירובין לגמר. ועמדתי משותם על זאת, ושלחתי אחריו הגבאים והחברה עירובין, ושאלתי להם על זאת. ואמרתי אם כן שאנכם יודיעים כלל להבחין בין כשר לפסול, מי יודע מכמה זמן ומהים אשר הוא כן. והייתי מצטרע מادر ועל קדוש כזה, איך יוכשלו בשיגת איסור חילול שבתות הרבה, ורקצתי אז לצות עליכם כמה דברים לכפר על שגנתם, כי גם השוגג ציריך כפרה. ובזמן המקדש היה השוגג מוכחה להביא קרבן על שגנתו, אך מחתמת כמה טעמי מנעתיים מזה ואמרתי השם הטוב יכפר עליכם כי לכל העם בשגנה. וציויתי תיקף לתקון הכל להעמיד הדרונגער במקומות כשר, גם הערכו להוציא השנירלעך בהקשר, וציויתי עליהם כל דיני עירובין השיריך להם, מאז והלאה המה יודעים בטוב, איזה יוכשר ואיזו יופסל!

שנית בבואי לבאן, באו אנשים חשובים (לבאן) לפני, וחשבו בשם כמה נשים אשר מתו מקור צינת המקוה בחורף, והתחלה לעזוק ולהריעיש העולם, ואין איש פונה אליו, מחתמת שלא היה שום מקום מבוא על מעוט, כאשר ראייתי החשבונות. אמנים אנכי לא פניתי לכל זה, ולקחתי מעות מכיסי, ושכרתי שליח מיוחד להביא את הבע"ם לבאן, ובאשר באו הסכימו הבע"ם באיזה האופן שיעשה, ותיקף נעשה עמו השוואה, וגם הקונטראקט נכתב אח"כ עלשמי, ואני עשתי כל הפעולות והשתדלות רב להמציא מעות שהיה מוקן ליום בוואו, ובעהשית⁴ השגתי הכל. ובוואי עשתי השתדלות רב, והעמדתי אנשים נאמנים אשר ביטלו מלאכיהם ועמדו על הבע"ם להמציא לו כל דבר שאר יצטרך להמלאכה למהר ולגמר הדבר, וגם כמה ב"ב אשר היו מושגיים על זה, ובעהשית⁴ נגמר הכל על צד היותר טוב, הגם כי חסר עוד תיקון הקאסטיין של המקווה או לעשות חדר או לתקן הישן אשר לא עלהה בידי אם תקון, עכ"פ הסכנה כבר חלף והלך לו וחלילה לא יהיה שום סכנה ח"ז...

שלישית בבואי פק"ק, היה הבית חיים הישן, פרוץ מרובה על העומד, ובעה"ר היו הכלבים והחזירים הולכים שמה, וחטוו וחפרו אחרי עצמות אבותינו הקדושים, והיה הדבר הזה לחטא ולקטרג גдол וכדי בזיין וחרפה לכל סביבותינו אשר שמעו זאת. והתחלה להריעיש העולם וכמעט לא עבר يوم אשר לא הلتכי לבימ"ד בשעת התפללה, וצעקה ע"ז, ודרשתי ע"ז דרשה ארוכה במוסר רב, והודעתו להם גודל החטא ועונש, עד אשר נתנו לבם. וגדולי ב"ב, תיקף נדרו ונדבר את אשר היה להם הנזרך למלאכה. ותיקף התחלו במלאכה, עד אשר יגדור הפירצה, ומאו לא הוסיף עוד טמא לשם. ועצמות אבות הקדושים, ינוחו בשלום על משבכותם, ולנו יהיה לזכרת זכות ולמליץ יושר לפניו אבינו שימושים.

הרביעית, כשבאת, באו לפני אנשים יודעים ונאמנים, והיעדו לפני אשר נתפשט מנהג רשות פה אשר בחרו להם בית הוועד על הזאנדראשטש⁵ ובכל שבת ושבת יתאספו שם בחורים עם בתולות מהמוני עם, גם לרבות נשואות, ושם יגלו ויישמו במאכל ובמשתה ובמחלות זכר ונקבה, וכבר השתדלו בכל עוז לבטל הדבר, ולא

(2) העמודים

(3) החותמים

(4) שם פרבר באופטשנה.

עלתה בידם, מחתה שכבר נעשה להם הדבר כהיתר, ובמעט עוזים זאת בפרהסיא, בלי פחד ובלי בושה ותרע בעני הדבר מאד. ותיקף צויתני להכריו בחרמות ובשפתות, אח"כ שלחתתי אחר איזה מהם אשר היו נקובים אצלם בשמות וצוחתי עליהם צוחות רבות, באימומים חירופים וגידופים. אח"כ העמדתי שומרים על הדריכים, ושלחת בכל ש"ק על האנדראש, להודיעם אם ימצא שם איש או אשה ובטרוח גדורל נתקטל בעזה"י הדבר מכל וכל ומما, חלילה, לא נשמע שמאן דבר מזה. החמשית, בבייח"ג הגודלה הקדושה לא היה פאדיליגא⁵. וכאשר נתאספה הקהלה הקודש להתפלל, ומכם"ב ביום נוראים, נתמלאה הבה"כ בולא אבק ונכנס לתוך עיניים ולהגרון. והשתודلت בכל עז, להרבות דברי ריצוי ותחנונים ותוכחות עם כל אחד, עד אשר נכנס רוח טהרה בהחברה עירובין, והתנדבו לעשות מכיסם וממוני. וכן עשו פאדיליגע בחשך גדורל בבייה"ב ואח"כ קמו כל קהלה הקודש והשלימו עד גמירה בעזה"ית על צד היותר טוב...⁶.

כהנה וכנהנה הוסיף לעשות דברים טובים רבים לטובה בני עירנו פ"ק. ובפרט בנשים פרטיהם, אשר אין יכולתי לפטרם, כי רבים הם, אשר בכל נפשי ומאודו נתחזקתי ואמצתי לדוחות השקר והרע, ולהרים קרן האמת והטוב והישר. קויתי ה' קותה נפשי, אשר בעת יבוא הזמן ליתן דין וחשבון לפני מהקב"ה, אסדר כל הדברים הללו לפני כסא כבודו, כאשר סידרתי אותם פה. ואקו, ברחמי השיע"ת, אשר על ידם בלבד, בעלי הטערכות שום זכויות אחרים, אזכה לצאת נקי וחכאי, כדי שככל המזוכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו.

ועתה אתחיל לדבר עם ב"ב ה"ה זוגתי הרבענית תחיה' ובני ובנותי שיחי' וחתני נ"י. שמעו לי, הנה אני בעזה"ר עמוס ומסובל ביסורים קשים ומרימים עד למאה. אני צריך לרוחמים גדולים. ואני מצדיק עלי הדין. צדק אתה ד' על כל הבא עלי כל. והאני עומד מצלפה לרחמי שמים, כי רחמי מרויבין ואין מעזר לד' להושיע, ואם כה יאמר השם לשוב על עמי ולא רצוי, אוイ גם זאת קיבל באהבה ובשמחה, ואעפ"כ אל ימנע אדם עצמו מן הרחמים!.

ועתה בני ובנותי שמעו לי, דעו לכם כמה יגיאות וצער יגון ואני, וכמה מסירות נפש אשר היו לי על כל אחד מכם, עד הביאכם עד הלים, וביתור רובי וגדל תפילות ובקשות אשר העתרתי להשיע"ת יום יום, ושפכתה כנהל דמעה לפתחם לבכם לTORAH ולעבורה, וסידרתי לעצמי ע"י תפילה מיוחדת, וגם היום לא עני השגחתיכם, בכל עניינים בכלל האפשרי כדיוע לכם היטב.

ועתה בני ובנותי שיחי', שמעו לי, הנה מבקש מכם, והאני גוזר עליכם בגזירות כיבוד אב ואם, ובחורם הגדל כחרם יב"נ, ובחומר כל החמות, שלא תשנו מכל אשר אני אומר לכם במכתבי זאת, ואם תשנה שום דבר, חלילה, אויז חוץ מהן"ל הריני אוסר עליכם מעכשי נכסים, יהי' עליכם ועל נשיםם ובעליךם ויו"ת. ואם תקימו, אויז

5) רצפה.

6) דרישתו זו הייתה מפורסמת מאר בפולין. הוא התבפס, בתוך דבריו, על דברי הגמara "עתידין בתיהם נסיות שבבבל להקים הארץ ישראל" – (מגילה כ"ט ע"א) – שאל רבי משה שמחה: והיכן יהיה המתפללים? אלא המתפללים יכנסו לתוך בתיהם הכנסת ויעלו עליהם לאיז. אבל באופטשנה שאין רצפה לבית הכנסת, הרי יעלה בית הכנסת לאיז' והמתפללים ישארו על הקרקע. (מפני החסיד היישיש רבי חנן פרנקל).

בעזה"ת אהיה לכם למליץ יושר בכל היכולת. ידעת כי לא נצרכתי לגוזר עליהם שום דבר, כי גם עפ"י דברי הנ"ל תקימו, אמנם מחתמת טעם המכוס אני מוכರח לכך. ע"כ אל ירע בעיניכם...7) יהושע בן נון.

רבי יצחק מראדויל – (ראדזילוב) אולוצ'נה

נולד תק"א (1741). נפטר ביום י"א באיר תקפ"ה (1825). בנו השני של רבי יהיאל מילא מאלאטשוב והוא המשול בפי אביו "כנגד ספר שמות". חתן רבי משה מהולינה בעל "דברי משה". בזו"ש חתן רבי צבי הירש מנדרבורנה בעל "צמח ה' לצבי". סבל ממחלה קשה והרבבה בנדרווים. כיהן כרב בקהילות שונות הרוחקות זו מזו. ערי רבנותו הם בוואהלין – ראדויל, בגאליציה – רימנוב ונדבורנה, פולין – אופוטשנה, אליה נבחר בהשתדלותו של המגיד מקוז'נייך, רומניה – בוטושאן ופלטישען. הוא עצמו מסביר את נדריו בהיותו כנגד שמאות שבו מתוארת גלות מצרים.

מפורסמת היא המחלוקת שבין חסידי קוסטוב. דברי תורתו בשם "אור יצחק" היו בכתב ייד שנים רבות בספרתו של רבי נחום דב מסדייגורא. רק בשנת תשכ"א הופיע הספר בירושלים, ביזמתו של רבי יעקב מהוסיאטין.

הסתמכו מכך בין מסכימי ש"ס סלאויטה. בנו – רבי דן היה חתנו של רבי אברהם יהושע השל מאפטא בעל "אהוב ישראל" והתרפס בחתונת אוטטילה" שבה היה ה"מחותן". חתנו הוא רבי ישעה מושקט מפראגה בעל "עצי בשמיים".

בספרו אומר רבי יצחק שדרותיו אין מתחכנות מראש ומפני אביו הוא אומר: "אחי אהובי תאמינו לי באמת שאין אני יודע מה שאני מדבר, שרך ציווה לי אבי ה' זיל בזה"ל: בני זאת תדע שאתה תהיה דורש ברבים, אבל שלא יעלה על דעתך במחשבה מיושבת שבאיו עניין או באյו סגנון אתה רוצה לחדר, אך בהתחלה הדרוש תפתח את פיך בלי ישב הדעת והשם יתברך יומין לך דברים הצורך להזמן". עם זאת הוא מחשב מאד את תורתו שהרי הוא כנגד "ספר שמות" שבו ניתנה התורה ובכן בתורתו הוא מרבה לומר: "אגלה لكم סודות עמוקים", "אגלה لكم סוד עמוקים שכותב שכביבול בה' גילה סודו לעבריו הנביאים", "וכל תיבה וכל אות מرمזים לסודות עליונים".

הוא מביא דברי תורה ששמע מפי אביו גם בחלוום הלילה, בשם שהוא מציין פעמים אחדות חידושים שנתגלו לו בחלוום. בספרו הוא מספר גם על מה שלמד "בעלות נשמתי לגן עדן העליון". הוא גם דורש בגנ' עדן. הספר מרובה בפניות אישיות לחסידים בנוסח של "אחי אהובי".

ברוח החסידות הבуш"טנית הוא תוקף "לומדי-תורה שהיצר חרע מטמא אותו
מצד שהם לומדים תורה שלא לשם שמים" ולעומתם הצדיקים אינם רוצחים בהעבורה
שליהם לעצם כלום אך למלאות רצון הבורא ב"ה ולא על מנת לקבל פרט".
דבריו נאמרו לעיתים בצורה עממית: "משה לא היה בעל משא ומתן באבני טובות
ולא עשה אוריינגלאך..."
ביבוגרפיה: ראדיזילוב – ספר זכרון, ת"א תשכ"ז, ע' 31, ברומברג, מגולי החסידות, כ"ג, ע' י"ג
ואילך.

רבי צבי הירש גרינולד

(רבי הירש דישקעס)

...MRI חדש בחדרשו הוא סר לובלין, לרבו הקדוש, החוזה, בן משפחתו. אין הוא
מדבר על היוותו שארו של רבן של החסידים, מסביר לנכדו כי הוא מתבישי: אוטה
משפחחה גדולה בניים ותראו אותה את החוזה, איש אלקים, לעומתו, ואולי בגלל
זה מביליט החוזה תמיד את קרבתו אליו מקבלו בין הבאים ואומר: "לבן משפחתי
עריכים تحت שלום אחר למורי"...

מקורב הוא לרבו הגדול ונחשב לאחד מאנשי סודו, יודעים אנשים כי רבי הירש
איינו עושה דבר בלי ידיעתו והרכתו של החוזה, המתענין בעסקיו בכל הזדמנויות.
בלובלין הוא מתיידד עם היהודי הקדוש מפשיסחה, מרבה לבקרו באבסניאטו ואף נסע
אליו פעם, לפשיטתה, אנשי ריב, מתנגדיו היהודי הקדוש מעליילים גם עליו בפני הרבי
הקדוש, אבל בלי הצלחה, המשיך לkrבו ולחבבו וכשהמחליקת בין אנשי היהודי
הקדוש לבין תלמידים אחרים של החוזה מתחפשת, נשאר רבי צבי הירש היהודי,
הנאמן על שני הצדיקים גם יחד ועשה הרבה להשקייט כל ריב.
לא פעם יוצא רבי הירש בשליחות החוזה מבלי שאיש ידע. כשהתפנה כסא
הרבות באופוצ'נה עירו, שולח החוזה אחרי רבי הירש, שהוא עד עציר לימים
ואומר:

– הרה"ק רבי יצחק מרادرוביל סובל הרבה בעירו ובמחוז מגוריו, נודד ומתרעם,
את אביו הכרתוי, מהקפdato יש לחושש, אולי באופוצ'נה יnoch לו...
רבי הירש אינו שואל הרבה. נפרד מיד מרבו ויוצא בדרך, שוכח מעסיקיו וענני
ביתו, איש באופוצ'נה לא הכיר את הצדיק מרادرוביל, hon רב מפוזר החסיד הנאמן,
ומشيخ כתוב רבנות. מיד הוא יוצא לדרכו הארוכה, עמל ללא גבול וمبיא את הרה"ק
רבי יצחק לאופוצ'נה.

ביצע רבי הירש את השליחות וחזר לובלין, מזה חדשים והזניח כמעט את עסוקו.
шибש את סדר יומו וعمل בשליחות רבו הקדוש, בטרם סייף לרבו את כל פרטי
הפרשה והחוזה שואלו:

- יש לו בת, להרבי מרادرוביל?
- כן – עונה רבי הירש.
- לרי יעקב משה מושקט בן טוב מאד, מן הרואין כי תצעע את השידור.

חסיד נאמן ומסורת הוא רבי הירש, אינו שואל שאלות, וכי שדקן הנהו? יוצאת לוראה לרי' יעקב משה, חסיד עשיר ונדבן, נאמן בינו של המגיד מקוינץ' חוות לעירו ומציע את השידוך להר'הך רבי יצחק, המסכים לדבר ורבי ישעיהו הפרק לחתנו, ממהר הרבי מריאדויל בקביעת זמן החתונה, גמר אומר לחוזר לעירו, לנטוש את אופצינה.

מלא עגמה בא רבי הירש מלובליין, משיח צערו בפני החזה המרגיעו ואומר:

— ידעתני שלא ישאר כאן, לא יתאים עצמו לסייעתה זו. אבל אמרתי להפיג קצת את צערו.

וכשאמרו אחורי כן לחזה שרבי הירש לא גילתה את כל הפרשה לאיש, אם כי הרבי מלובליין לא פקד עליו לשמר על הדבר בסוד, נעה החזה ואמר:

— בטח ולא גילתה, הוא חסידאמת.

מדריגות ומעשים

בפשיסחה, בבית מדרשו של היהודי הקדוש רגושים מאד לבקריםם של נאמני בית החזה. לפעמים באו לשם מתלמידי החזה, העמידו פנים כאלו בא לחסותו בצלו של היהודי הקדוש ולמעשה באו לתורו, ולרגל אחרי מעשיו של היהודי הקדוש, אם הוא נהוג בנשיאות. כשהבא פעם לחנוכה רבי הירש מאופצינה נבהלים קצת התלמידים, יודעים הם כי איש אימנו של החזה הנהו, המסור לרבו בכל לבו ונפשו ומהימן לחזה יותר מכל איש אחר.

אבל היהודי הקדוש מכיר את החסיד הגדול מאופצינה, יודע שלא בא לרجل אלא ללמידה, והוא שואלו מוד:

— איזו תורה אמר הרבי בשבת?

ורבי הירש מוסר את תוכן הדברים: "וישב יצחק בגרא", "יצחק אבינו בא לעולם הווה אגב גראה". מיד קם היהודי הקדוש, מטלב הרבה ומשמעו הסבר לדברי החזה, שארך כשבה תמיימה.

וכנסתליך החזה מלובליין דבק רבי הירש ברבי מפשיסחה. שונה הוא מכל בני החבורה, סוחר, שאינו נוטש את עסקו. עושה דרכו במתיינות, אינו מתבלט בחrifתו ושומר יותר מכל על כבוד כל אדם, כלפי חוץ נראה כמעט כמתנדג, מתפלל לatat, מלאה במללה בלי תנועות. אוכל בזמן קצר מראש, מברך ברכבת המזון בקהל רם, אם הוא ביחסות, או יחד עם אנשים אחרים, ממשיע דבריו במתיינות, כמונה בסוף, הילוכו ודיברו — בישוב הדעת, מרבה ללמידה שיעורים בהלכה ובמצוותא.

מайдך, מתייחסים אליו החסידים ביראת הרוממות, רואים בו צדיק אמת וחסיד גדול, איש קדוש מאד. לרבי הירש אין הם מעריכים דבר ואינם מנסים לשנות את דרכו, רואים בסדר יומו — מעין לבוש הייעוני אשר מאחריו מסתתרת אש קדושה ויוקרת של בעל מדרגות.

לבשו ללא רבב עד אשר אלה שאינם מכירים אותו חושבים כי בעל בית לפניהם, מכובד מאד. פעם אף פנו אליו אנשים כי יפעל למען תורה ודרך ארץ, למען עירובו השכלה עם חסידות ורבי הירש, עונה:

— כתוב: "היש משביל דורש את אלקים" ומפרש אני: האם יתכן בכלל שմשביל יהיה דורש אלקים, הלא הוא עושה דרכו לפי שכלו ולא לפי שכל התורה...

חסיד אמת

חסיד אמת זה הילכו במתינות ומעשי יוקדים, להבות אש. פוגש הוא פעם באברך עיר, העולה דרכו לפשיטה, מצטרף אליו האברך. שאלו רבי הירש:

— האם הנך חסיד?

— הלווי ואהיה יהודי פשוט — עונה הלה.

מחזר לו רבי הירש:

— כשהאני היהתי צערן ונשעתי לחזה מלובלי ידעת כי אף הנני אבל רצית ליփר לשרפּ, להגיע לדרגות הבעש"ט, אם אתה שואף להיות רק יהודי פשוט מי יודע מה תשיג...

מайдך, אין רבי הירש גורש שאפשר לקפוץ בבית אחת לשם, לנכדיו, המתחנכים בביתו הוא אומר:

— יש לימוד דודקי בתורה ויש לימוד דודקי בחסידות, אדם שלא למד "עברית", ישאר עם שגיאותיו כל שנות חייו. אדם שאינו לומד דודקי של חסידות יתהלך עם שגיאות כל ימי חייו. יש צדיקים שאיכילתם — בקרבת קרבן אבל עד שמניגעים לדרגה זו צריכים לשמור על כל לגימה ולגימה שלא תהיה לגימה גסה, לשחות בין טעימה לטעימה עד כדי ישוב הדעת, כי במה הנך נבדל מבבאה, אם אין לך יודע מה אתה עושה...

עובדת שבלב חיונית אבל קודם כל — יראת שמים. רגיל הוא למסורת בשם רבו החוזה, פירוש על הפסוק "ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים", יש אנשים והם כבר עיפים מרוב עבורה, יגעים מסיגופים ותעניתים בכל זאת" ולא ירא אלקים" חסירה להם עדין יראה פשוטה, אמרו חז"ל: "בדרך שאדם רוצה לילך ומיליכים אותו, מטוגל היצר להובילך ברגען לכל מקום, לשם יש את נשך ללבת בתנאי — ותחשוב על עצך...". אתה רוצה לעורר לבך לעבודת ה' — הוא אומר לנכדו, רבי ייחיאל משה מיאודימוב, תקח את הספר "ראשית חכמה" או "אור המairo" לדורה"ק ר"ז מיזטומיר, את ה"נועם אלימלך" או "דברי אמת" מהחזזה מלובלי, תלמוד בספרים הללו, ולא רק עיון חוטף, להסתכל בעיניהם ולהתקשר במחשבה שתחיה עם הצדיקים הללו אלא ללמידה, להגות בפה ובקול את הדברים, בראהיה בעלמא אין לקנות תורה, ומה להם לעיניים כי יעוררו את הלב, יש להתקשר עם נשמות הקדושות של המחברים באמירה ואו מתוערים.

אין רבי הירש מתנגד ברבנות, שונא שרה וכבוד בכל לבו, אין הוא מחשש חברה או ציבור, פרט לעת רעווא דרעוין, לטעודה השלישית, אז באים חסידי העיר לבתו ורבי הירש דורש לפניהם לעתים תכופות. לרוב, אין הוא משמע מתרתו אלא מתרת מורי הצדיקים ובכל פעם מזכיר את שמו של היהודי הקדוש, חזור על חידוש שמו או דייבור ממנו. "היהודי הקדוש אמר שהטעודה השלישית בשבת הוא זמן תשובה לרבים", פעם אחת הוא אומר לנכדיו; אתם יודעים למה? מגיע השבת ובכל אחד מקבל נשמה יתירה, מאמין כל אדם כי ימരיא לשם רום, חולף ועובד השבת, מגיע עת יציאת השבת והתקאות נכובו. אז נצבעת משחו בלב ורבים חוררים בתשובה.

אחרית ימי

לפישיטה נושא רב הירש לעיתים מזמננות וקבועות מראש, לכל חג ומועד ולשבתו קבועים. מגע בזמן הקבוע ונוסף בזמן הקצוב מראש, משנה לשנה מתעללה האיש, ומשנה לשנה גROLה הערכתו אליו, ביראת הרוממות מספרים ממנו אותן ומופתים ואגדות מפליאות על צדクトו וקדושתו, פרישתו ועובדתו הנפלאה.

כמו יריבים לעדרת חסידי פישיטה מבין צדקי הדור וזרמים חסידיים שונים, לרוב, ננים הצדיקים המתנגדים על יידידי הנאמנים של רב הירש מאופצינה, הרים לבתו מדי עברים במקום, המרבבים לכבודו, למרות הצלטפו לחשיבותו, הם זוכרים לו את חסיד נעריו, את היותו בעבר אחד התלמידים המקוריים והאהובים על החוזה מלובין, רבן של כל החסידים.

רב הירש אינו מתחערב במחולקת אבל כשהיא מהריפה והולכת הוא כנראה החליט להתרחק קצת ממתנגדי בית פישיטה. למרות מתנתו המובהקת וחדרתו לכבוד כל אדם, אין הוא נמנע ואולי בগל הרדייפות נגד חברי מפשיסחה ומורו האדמוני"ר רב שמה בונם מלהشمיע עוקץ חז על חשבון צדיקים אחרים.

כשהשיא אחיו של רב הירש את בתו באפטה העיר, בא לחתונה אחד מגודלי הצדיקים מתלמידי החוזה שניהל עדגה גROLה, נמנה אותו צדיק מפורסם על מתנגדי פישיטה המובהקים, בשבת, בעת סעודת שבע ברכות, פתח הצדיק בדברי תורה אגב עקיצה לשיטת פישיטה.

הגיע לבצל אמר הצדיק:

— אוכלים בשבת בצל, ר"ת צוה לעולם בריתו... התערב רב הירש באמצעות דברו ואמר:

— גם בצל אפשר לכנות ברית עם הקדוש ברוך הוא. בשבת אוכלים בצל מפני שהוא גדול נמור מאך בכל זאת — חריף מאד... מכאן שיוכתו בשבת.

רבים בקשוהו, כי ינהל עדגה אבל רב הירש סירב. הוא ראה את מגמת חייו להיות חסיד, ולא אדמוני"ר של חסידיים, המשיך בעבודת הקדוש שלו ועסק גם במסחר אמר:

— אמרו חז"ל ויהא عملו בתורה, אדם عمل כל היום במסחרו ולעת ערבי משקיע הוא את שרירות כוחותיו בתורה, אמרו עליו חז"ל כאילו عمل כל היום בתורה...

המתבלט בחברות תלמידי פישיטה, האדמוני"ר רב מנחם מענדיל מקוץ נמנה על החרייפים והתקיפים ביותר בעדרת חסידי פישיטה, השילך מאחוריו כל הכליל וענני עולם זהה והפרק לשלהבת אש המתהלבת עלי אדמות. בן יחיד היה לו, רב דוד אותו לקח רב הירש כחתן לבתו.

החתונה נקבעה ליום י"א באלו תקפ"ז. בניתוח חלה הרב מפשיסחה ומצבו נעשה מסוכן ביותר, הרב מקוץ סירב לצאת לחתונות בנו יחידו וכן מצבו של רבו הקדוש ורק לפיקודת הרב נסע לאופצינה לחתונה, חזר למחרת אחרי הסתלקות רבו.

בטומשוב החל הרב מקוץ לנחל עדגה גROLה, בין הראשונים שהופיעו בבית המדרש החדש, המלא חריפות קיצונית וחיפוי אחריו האמת היה הרא"ק רב הירש, מחותנו של האדמוני"ר החדש. אין הוא משנה את מנהגו מאז ומתמיד. נשאר המתון בין החרייפים והשלו בין התקיפים, הולך בדרךו שונה מאחרים ומאיתך דומה להם, עצם מעצם. חסיד אמות, בעל מדרגות, אש לזהות מלאיה קדישה וטהרה.

מרבה הוא לנטו על טומשוב ולקוצק וחשוב מאר בעניין האדמו"ר, נערץ בעניין החסידים, פעם שאל האדמו"ר את האדמו"ר מגור בעל "חידושי הרימ" ואות האדמו"ר מאלכסנדר, את הרה"ק רבי הירש מאופוצ'נה ואת הרה"ק רבי הירש בר, שכל אחד יגיד דבר תורה, ענה רב הירש ואמר:

— וידעת היום והшибות אל לבך גו, אין עוד. אין כל ידיעה אחרת מאשר ידיעת ה'. אין לאדם עסק אחר בעולם, אלא לעמל להגיע לידיעה זו.

ובסעדו על שולחן האדמו"ר הוא אמר פעם להרבי מקוצק:

— דגיס אמר החוזה — בגימטריה דגן.

ענה האדמו"ר ואמר:

— דגיס בגימטריא מזבח.

היה זה אולי רמז מצד רב הירש כי עסק הוא בקבלה (וכל שיחה זו, יסודה בתורת הסוד).

נוטע רב הירש לקוצק כמו לפשיסחה, לפי סדר קבוע, לעיתים מזמנות מראש. פעם בא ל��וצק וצوروו איננו. נגנב. הצעיר רב הירש איש הסדר הרבה.

אמר לו האדמו"ר מאלכסנדר:

— אצל לי לא גנו מעולם את צוררי,

— מה פירוש? תמה רב הירש.

— פשוט מאר: לפני יציאתי בדרך אני מפקיר את חפצי וכשוגנים, שב אין זה של...
ענה רב הירש:

— מה תעוזר הסגולה אם האזרור איננו...

(מתוך בית קוצק, האריות שבחברה, חלק שני ע' 127 – 134)

מצאצאיו היישרים של רב צבי הירש נמצאים בישראל. ביניהם ישראלי ווסף משה בני אהרן גריינולד שהיה נשיא הקהלה בן יהודה שרגא בן יוסף משה בן רב הירש גריינולד-דיישקס.

**אהרון גריינולד
מאופוצ'נה.**

לדמותו של ר' אהרן גרינולד ראש קהילת אופוצ'נה

ר' אהרן גרינולד, נכדו של רבי צבי הירש דישקעט, פארה של אופוצ'נה כיהן כנשיא הקהלה.

ר' אהרן היה מראשווי העיונים הדתיים בפולין וממכברי עסקי המזרחי בפולין.

הייה דמות נמיצה וחריפה ואף הגויים היו נוהגים בו כבוד.

ר' אהרן גרינולד נפטר בתוך הגיטו ביום כ"ג סיון תש"ג ואך זכה לקבורה יהודית הגיטו וילדיו אף הספיקו להקים על קברו מצבה.

בניו: אריה שניצל מהשואה ונפטר בארץ, חיים צבי שניצל מהשואה ונפטר בארץ. נפטרו בחילם בניו ישראל יוסף משה ובת חייה עם נכדים.

אהרן גרינולד

גרינולד לאה

גרינולד ד"ה

הקהילה במחוז אופוצ'נה

(מתוך פנקס הקהילות, פולין, חלק ראשון בהוצאה "יד ושם")

אודז'יבול Odrzywol
(נפת אופוצ'נה)

מספר האוכלוסייה

השנה	האוכלוסיה בכלל	היהודים
1827	402	20
1857	628	88
1879	1033	342
1921	1336	389
1.9.1939	(?)	321

העיר הפרטית א' נקראה עד מלחמת המאה ה-16 "איסוקין". ב-1418 זכתה במעמד עיר. בשלבי המאה ה-18 הוענקה לה הזכות לכנס 9 ירידים בשנה, במקומם 2 כמקובל, והדבר מעיד כי העירה התפתחה כמרכז מסחר בעל ערך חקלאי. אולם במאה ה-19 ירדה העירה מבחינה כלכלית, ואחד הגורמים לירידה היה הדילקה ב-1858.

מאוט בשנים לא מנע איש את השתקעותם של היהודים במקום, מקור פרנסתם העיקרי היו המסחר הוויר והמלאכה, וחשיבותו יתרה בצרפתם נדעה לשוקים ולירידים. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם היו כמה בתיה-חרושת קטנים בידי יהודים, ביניהם בית-חרושת לשמן ומצבעה. רוב החנויות היו בידי יהודים.

לישוב קטן זה הייתה קהילה עצמאית שהעסיקה רב, ולה גם בית-עלמין. בין הרבניים בא' במאות ה-19 וה-20 היו גם זמנים גדולים בתורה מן הנודעים בפולין. ר' יהודה לייבש ליכט (נולד ב-1839) התחל את דרכו כדרין בקונינץ ואחר כך שימש ברבנות ברז'וייצה, אודז'יבול, זילקיוקה, פישיסחה, פיאסטקי, והחל ב-1885 – בפשביץ'. הכל כינויו עליוי. "הbaar" הוא חיבורו על תרגומי התורה, אגב השוואת תלמודים ולמדרשים. ר' צבי ויינקוביץ', שנחמנה לבנות בא' בגיל צער, קנה עד מהרה את לב הקהילה. ב-1920 עבר לפיטרקוב טריבונלסקי לשמש ראש ישיבת "בני-תורה". נודע כמגיד מעולה ובבעל "חלקת צבי", פירוש על אגדות מסכת מגילה. בתקופה שבין המלחמות היה מוצבם הכלכלי של היהודים בא' ירוד כנראה, שכן ירד מספרם בעיר מ-389 ב-1921 ל-321 ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה. אם נביא בחשבון את הריבוי הטבעי בשנים אלה, נמצא כי היידקה במספר היהודים גדולה אף יותר. הדעת נותנת, כי בתקופה זו נהרו יהודים, בעיקר הצעירים, לערים גדולות יותר, לחפש מקורות צרפת. האנטישמיות, שגברה בעיקר בשנות ה-30, החמירה עוד יותר את מצב היהודים בא'. ב-28.11.1935 הסתו האנדקים בשעת יריד בא' (וכן עשו בפישיסחה הסמוכה ובעיר הנפה אופוצ'נה) את המון האיכרים להכotta בייהודים,

לתקופת חנויותיהם וdochניהם. יהודים אחדים בא' הוכו קשוט. למחמתה, 11.29, הגיעו לידי התנששות דמים בכביש אופיצ'ה-יקלבוב בין שוטרים-פרשים הדוחרים לא' לשם דיכוי המהומות, לבין איכרים משטוללים בני הכפרים הסמוכים. ארבעה איכרים נהרגו. אחדים נפצעו ולמעלה מ-50 נאסו. במשפט לאחר מהומות אלו ישבו על ספסל הנאשימים גם 20 אנדרקים.

בתקופת מלחמת העולם ה-2 עלה מספר היהודים בא' בגלל זרם הפליטים והעקורים היהודיים, והגיעו ל-537 עד 716 נפש. בסתיו 1941 קבעו השלטונות הגרמנים גיטו בשטח מצומצם מאוד בקצתה העיר. נרחסו לשם מעל 500 יהודים, והצפיפות הייתה רבה: 13 – 12 נפש בחדר אחד. היישוב היהודי בא' חוסל ב-20.8.1942. היהודים שולחו לנובה מייסטו ע"נ פיליצה; שם נערך בעבר חודשיים חיסול הגיטו וכל היהודים שולחו לממחנה-ההשמדה בטרבלינקה. הדעת נותנת, כי חלק מתושבי א' שולחו עוד לפני ה-20.8.1942 לממחנות העבודה, או יצאו את א' מרצונם. ייתכן גם, כי לאחר חיסול היישוב בא', נשרפה במקום לזמן-מה קבוצת יהודים, הדרישה לגרמנים לעבודה.

bialcziob

כפר קטן במחווז אופיצ'נה, שהכיל משפחות בודדות שהתרפנסו מתחנת קמה מקומית. עיטוקם ופרנסתם היה באופיצ'נה וייחד עם יהודיה נספו בשואה.

גיאלנוב Gielniow מס' האוכלוסייה

השנה	האוכלוסייה בכלל	היהודים
1827	520	60
1857	645	124
1921	947	171
1.9.1939	(?)	190

ג' הייתה עיריה (פרטית) כבר במאה ה-15. למרכז-עיר זכתה במחצית הראשונה למאה ה-16. הפטידה אותו ב-1869 וירדה לדרגת יישוב-עירוני. האוכלוסים היהודיים, בשאר האוכלוסים בעיריה, התפרנסו בעיקר מהעיר החקלאי: מכירת מוצריו המלאכה לאיכרי הסביבה בשוקים ובירידים, קנית תוצרת חקלאית, עיבוד ועיר של מצרכיהם, בישול בירה.

יהודיה ג' היו כפופים לקהילת פשיסודה. היו להם בית-כנסת, בית-מדרש ובית-עלמין. ידו של היישוב לא השיגה להעסק רב, על כן הסתפקו בהעסקת שוחט בלבד. בימי מלחמת העולם ה-2 היה מספר היהודי ג' 250 – 450, בקירוב. הגרמנים העיסיקו את היהודים בעבודות-כפיה בהשbatchת החקלאו ואפיק-הנהרות בסביבה. ב-24.10.1942 הובאו לג' היהודים מן הכפר הסמוך קויניצ'קי, וביניהם היו גם פליטים נודדים ממוקמות אחרות.

רובם של היהודי ג', כ-250 נפש, שולחו לממחנה-ההשמדה בטרבלינקה ביום 24.10.1942. ייתכן, כי במקום עוד נשאו זמן-מה קומץ יהודים, שהיו דרושים לגרמנים לעבודה.

דְּזַ'וִּיצָה Drzewica

(נפת אופוצ'נה)

מספר האוכלוסייה

השנה	האוכלוסייה בכלל	היהודים
1827	397	118
1857	555	257
1897	1,361	855
1921	1,662	1,013
1.9.1939	(?)	כ-750

עד המאה ה-13 הייתה ד' יישוב-חנות-טינסיכים. במחצית הראשונה למאה ה-13 עבר היישוב לידיים פרטיות. בummer-עיר זכתה ד', עם פיתוחן של תעשיות המתכת והאריגה. בשליה המאה ה-19 נוסדה כאן תעשיית מוצרי-המתכת הנודעת בפולין, "גראלאר". בהפעצת מוצרייה של תעשייה זו עסקו בימיים ההם, בין השאר, גם סוחרים יהודים מגרמניה.

מן היהודים לא נמנעה הזכות להשתקע בד'. ביישוב קטן זה היה עיקר פרנסתם על המטרחר — מסחר בתבואה קמעוני ורכולות-כפריים, ומלאכה — על פי רוב חיטאים, סנדלים, תפירים, וכמה בתי-בורסקי. בית-החרושת "גראלאר", שלא העסיק פועלים יהודים (מוזמן לזמן עבדו בו כמה פקידים יהודים), שימש גם הוא מקור-פרנסה ליهודי המקום: ספוקים, סוחרי פסולת, וכן חנוונים ובועל-IMALACKA שהרתו את הפועלים הלא-יהודים. בשנות ה-30 במאה ה-20 נפתחה בד' חנות קואופרטיבית מתחילה. בית-החרושת היה נותן לפועלים תלוישי-קניה לחנות זו, וכן אביו ליהודים חלק ניכר מליקחותיהם. בשנים אלו הורע מצבם הכלכלי של היהודים בד' בגין החרם הכלכלי על היהודים, שהלך וגבר. הפוגרים בעירה הסמוכה פשיטק (1936) וחיסול היירידים בה, בגין הפרעות, קיצזו אף הם בהכנסותיהם של היהודים בד'. גם הרוכלים הדירו רגלים מהכפרים, מפחד השוד והמכות.

אפשר להניח, כי קהילה עצמאית כמה בד' הייתה בשנות ה-30 למאה ה-19. בתקופה זו קודש גם בית-העלמין ונבנה בית-הכנסת, ששרד, לאחר כמה שיפוצים, בנין-אבן עד מלחמת העולם ה-2. עד שלהי המאה ה-19 קיימה הקהילה הדרש. בשנות ה-70 למאה ה-19 ישב על כס-הרבות ר' יהודה ליבוש ליבט, קודם לכך דיין בקובז'יניצה. ב-1880, בקירוב, עזב את ד' ושימש ברבנות בכמה עיירות, ביניהן פשיסוחה ובפישרבוז'. אחוריו עלה על כס-הרבות רבי אברהם אלפסי-אלפוס, וישב עליו עד מלחמת העולם ה-1. בתקופה שבין המלחמות שימש כאן ברבנות ר' יששכר סוחacz'בסקי.

רובם של היהודי ד' חסידיים היו, בעיקר חסידי גור. אך היו גם בעירה שטיבלך של חסידי סקירניביץ, אלכסנדר ופשיסחה.

בישוב היהודי קטן זה לא קמו אירגונים של המפלגות הפוליטיות היהודיות, והרוב של החסידים אף לא היה מניה להם לkom. אולם חלק מבני-הנוער החלו לפרוץ את מסגרת המסורת, וייסדו מעין מועדון – "קולטור-היטם" – שבו היו מתחככים יהודים הבוגר והצעינים (פועל ציון שמאל ופועל ציון ימין). במועדון פעל חוג לדרמה ספרייה, נערכו הרצאות ומופעים-לעת-מצוא. על השפעתם הרבה ייחסית של הציונים בד' בתקופה שבין המלחמות יעד מספרם של השקלים – 100 – שנמכוּרב אחד הקונגרסים הציוניים.

מלבד החדרים המסורתיים ולמידה בבית-המדרשה לא היה כל בית-ספר יהודי בד'. בתקופת מלחמת העולם ה-2 עלה מספר האוכלוסים היהודיים בד' פי שלושה על מספרם לפני המלחמה, בغالץ ורום הפליטים והעקורים. למשל, שלטונות הדיסטריקט רודום, שפיזרו במקומות שונים משלווה יהודים גדול מפלזק לטומאשובי מאוזובייצקי (הם הגיעו לשם ב-1941.3.11), הביאו 200 יהודים לד'. הגיטו קם בד' באביב 1941, ובמאי היה מספר היהודים בו 2,200 מהם 1,450 פליטים.

נמסרה ידיעה על פעולתה של קבוצת יהודים בני העיירה, שהיתה מכונת נגד הacobש ונגד היודנרטאכ אחד. ביולי 1942 פעלו יהודיו קבוצת יהודים ופרטיזנים מקומיים של יחידות אל' (ארמיה לודובה – הכוחות המזוינים של אירגוני השמאלי הפולני), נתקו את קו הטלפון המקומי, פרקו את נשים של השוטרים הפולנים ולקחו אותן, וכן החרימו את הכסף ב קופת היודנרטאכ, שהוכן להשלום מס שדרשו הגרמנים. גיטו ד' חוסל ב-22.10.1942 – 23.10.1942. כל יושביו, אלפיים נפש, הושמדו במחנה המנות טרבלינקה. מספר לא רב של יהודים ד' עוד היו בחיים זמאנ'ה: היו אלה המועסקים על ידי הגרמנים במקומות, או יהודים שהתחבאו. ידוע, כי ביגטו חור בARIOוד, שהקימו השלטונות בשלהי 1942, לאחר גל-החיסול העיקרי בדיסטריקט רודום, נמצאו גם מספר יהודים מ'. יחד עם שאר הניצולים-לשעה, שרוכזו ביגטו זה, שולחו יהודי ד' ב-1943.1.6. לטרבלינקה.

יש ידיעה על הוצאה להורג של 65 יהודים ו-5 פולנים, תושבי ד', בשנים 1941–1942. התאריך המדויק של רצח זה וכן נסיבותיו, לא נודעו. כל אלה נרו בידי שוטרים גרמנים שבאו מנובה-מייסטו או מאופוצ'נה, ונקבעו בבית-העלמין היהודי בד'.

צ'ארנוב Zarnow

(נפת אופוצ'נה)

מספר האוכלוסייה

	היהודים	האוכלוסייה בכלל	השנה
232	627	1827	
390	907	1857	
524	1,073	1868	
1,171	2,035	1897	
919	1,892	1921	
1,500–1,000	(?)	1.9.1939	

הישוב היהודי עד 1918

בז', שהיתה רכוש הכנסייה, לא הורשו היהודים להשתקע עד שנות ה-50 למאה ה-18. היהודים התחלו להגיע לעיירה רק ביום הכיבוש האוסטרי, לאחר חלוקתה השלישית של פולין. ב-1827 כבר היו היהודים בשליש האוכלוסים בעיירה, ובשליה המאה ה-19 ובמאה ה-20 עלה חלקם באוכלוסייה הכללית, והגיע ב-1921 כמעט למחצית.

עיירה דלה הייתה זו. עוד בסוף שנות ה-50 למאה ה-19 היו כל בתיה בניים עץ (ב-1868: 88 בתים-עץ ובית-אבן אחד בלבד). גם האוכלוסים היהודים היו עניים ורבים בעלי-מלאכה ורוכלי-כפרים. בית-עלמין היה בעיירה, ובראשית המאה ה-20 נבנו בה באבן בית-כנסת ובית מדרש. הם נבנו בתרוחות של משה גולדברג ואמו, הבעלים היהודים של האחוזה הסמוכה דאלשויצה. היה בעיירה שטיבל אחד של חסידי גור. לקהילה זו היו כפופים ארבעה יישובים קטנים (בניהם ביאלאצ'וב), ובכל אחד מהם כעשרים משפחות יהודים בלבד. זו לא נבחרה הנחלת-קהילת אלא נתמנה ועד הקהילה על פי הסכם בין הקבוצות החברתיות-פוליטיות שבמקומות: 10 חברים היו בוועד.

ליישוב זו היה רב ממשלו. משנות ה-50 למאה ה-19 היה רב ר' אפרים צבי, ושמו מופיע בין החותמים על הקול-קורא של הרב מקאליש, ר' חיים אליעזר ואקס, על עדיפותם של אתרוגי ארץ-ישראל. ב-1900 נתמנה לרבה של זו ר' יחזקאל יהיאל ולטפראיד (בן ר' עמנואל מפשדבו). לשעבר רבה של פשירוב. לאחר כהונתו זו היה רבה של וולה ליד וארשא, ולבסוף השתקע בפייטרקוב טריבונאנלסקי וניהל שם חצר בנוסח השוישת מפשדבו. אחיו שימש ברבנות זו, החל ב-1910 ועד ראשית שנות ה-30, הינו עד פטירתו, ר' יחזקאל גוטשאלאק, אחיו האדמו"ר מרادرושין. לאחר מותו הכתיר הוועד לרבותה זו את בנו, ר' אלתר. אלטם חסידי גור היו ממתנגדיו של הרב, על אף גודלו בדורה, מפני שביעיניהם הביאו את ריחו בילדותו (פעם אחת אוחז רוכב על חזיר). על כן לא הכירו החסידים בר' אלתר גוטשאלאק. לאדמו"ר מרادرושין היו זו חסידים רבים, והם נהרו אליו בהמון.

בין שתי מלחמות העולם

בתקופה שבין שתי המלחמות העולמיות התפרנסו רוב היהודים ממסחר עיר. הסוחרים היו קשורים בעיקר בולדז'. רב היה מספרם של חנונים ובעלי-דוכנים בשוקים שבכל שבוע, ורבים היו רוכלי-הכפרים. בין בעלי-ה מלאכה היו נציגי כל המלאכות המסורתיות של היהודים, ובעיקר חיותים, סנדרלים, פחחים וצענים. רובם של האוכלוסים היו עניים, עשירים לא היו כלל, אך היה קבוצה של אמידים מן הבינויים.

סימני-ראשית של חיים פוליטיים נראו בין יהודי זו רק לאחר מלחמת העולם ה-1. בסוף שנות ה-20 נוסדה הסתדרות הציונית הכללית. החל ב-1930 פעלו פועלי-ציון-ימין. לשני הארגונים היו ארגוני-נוער ומעונות משליהם. הרבייזיוןיסטים המעתים בעיירה היו קשורים עם המפלגה הרבייזיוןיסטית בCONNEX. אגודת-ישראל התאגנה בשטיבל של חסידי גור. ברוב ההשפעה בישוב זכו הציונים. בבחירות לكونגרסים זכו ברוב הקולות פועלי-ציון ימין. במושצת הקהיליה הclfית זו היה נציג אחד או שניים של היהודים (ציונים כלליים).

פעמים היו מוסדות החברה. ליד הקהילה פעלו חברות-קרישא ו קופת גמלות-חסדים, שנסודה בסמוך לשיא מלחמת העולם ה-1. העסקן החברתי המקומי, הפלצ'יר ירחה מיאל קלינינרט, ראש ועד-הקהילה עד מלחמת העולם ה-2, ארגן את רוב פעולות-ה尤ורה הדוחפות בעירה. בין השאר טיפול גם בספר פליטים יהודים מגרמניה הנאצית (1938), שבאו לו'ז' מזובונשין.

בתיספר יהודים ממש לא היו בעיירה. בשנים 1918 – 1919 ייסד אברהם ויינברג, מזכיר ועד-הקהילה עד מלחמת העולם ה-2, שיעורי-עירוב רב-שנתים לבנות שנקרו או "בית ספר לנשים של א. ויינברג"; ב"בית-ספר" זה התלמידות לא חולקו לכיתות. בו' נוסד בית-תרבות יהודית, שבו ספריה וחוג לדרاما. מתוקפה לתקופה פעיל בבית-התרבות גם חוג לסתורט.

גאות האנטישמיות בפולין בשנות ה-30 פגעה גם ביהודים בו'. ב-1936, בהשפעת אוירtan-הפוגרים בפשיטק הסמוּכה, ניפחו האנדקים המקומיים תאונת-עבודה: נער פולני שקטף פרי אצל בעל-בoston היהודי נפל מהעץ. האנדקים לא הרשו להורי הנער לקבל פיצויים מיהודי, והסתנו את האוכלוסים הפולנים לפוגרים. אולם פניהו הנמרצת של הנהלת הקהילה היהודית אל השלטונות המקומיים הועילה, ותקריות האלימות נגד היהודים נמנעו.

השואה

בימי הכיבוש הנאצי מינו שלטונות-המקום ליו"ר היודנראט את אברהם ויינברג, בעוד הוא שווה באורה זמני בפיוטרקב טריב. מיד ציוו הגරמנים ליודרים להוביל לו'. הגורה הראשונה על היהודים הייתה מס' עונשי של 50,000 זלוטי. בן נאסר עליהם לצאת את תחום העירה. הונגה ענית הסטרט בעל מגן דוד. באורח רשמי נקבע רובע יהודי, אלא גדר, ומלאך זאת הוסיף יהודים לגורם ברחובות אחרים. בו' עצמה לא הייתה תחנת משטרה גרמנית: השוטרים באו מזמן לזמן מאופצ'ינה. היודנראט חייב לספק לגרמנים יומיום 50 גברים לעבודות-כפיה קשה בהשחת-הקרקע בסביבת וילקה-יוללה, אולם מצורדים על גברים ברחובות לשם שילוחם למחנות-העבודה לא נערךו. חלק מהאוכלוסים היהודים החרפנסו מכירתרכושים. בעלייהן של כמה חניות מסרו אותן לפולנים מכירים אנשי-אמון, והללו היו בעלייהן הרשומים ושילמו ליהודים חלק מההכנסה. כמו מהמיפעילים הקטנים שעברו לידי פולקסדיוטשים הוסיף לעבוד היהודים, בהםיהם הקודמים. כמוין יהודים עבדו בביית-חרושת לנקייק, שנוהל על ידי פולקסדיוטש. קשים לאין ערוך היו חיותם של הפליטים העיקריים, שמספרם בו' 5,600, ומעלה (רבים מהם בני טומאשוב מזוב הסמוּכה).

הישוב בז' נודעוז עם חיסול הנהגתו ב-25 לאפריל 1942. בתקופת הפסח אסרו השלטונות את יור' הידנרט ווינברג, את יירחימאל קל'ינרט, את שני השוחטים ואת שלמה באלאם, קומוניסט מאופוצינה, שהתחבא בז' מאז 1941. העילה הרשמית למאסרם באופוצינה הייתה הסתתרותו של קומוניסט זה בין היהודי ז'. הגרמנים חיפשו גם את הרב אלתר גוטשאൾק, אך הוא נמלט בעוד מועד מהעיר. האסורים הועברו לבתי-הסוהר באופוצינה ונחקרו 11 ימים. השדרותם של יהודי ז' ואופוצינה, באמצעות היודנרטאים של טומאשוב וראדום, לא הועלו ובכ"א באיר תש"ב נורו כל חברי הקבוצה בעיר ליר אופוצינה. בנו של אברהם והשתף בקבורת הקרבנות בקרים-אחים בבית-העלמין באופוצינה. עם הרגע הנהגה הורע בהרבה מצבם של יהודי ז'. ליר' היודנרט נתמנה הلال' זאכאריאש. בכל ביקור בעירaco השרטורים הגרמנים את היהודים, עינו אותם, אף רצחו, בעיקר — את היהודים שננטשו בקניית מיצרכימון בכפרים הסמוכים.

הישוב היהודי בז' חוסל ביום האחרון לסתמבר 1942. כשבוע לפני כן ציוו שלטונות-המקום על היהודים בכפרים הסמוכים לעיר לז'. רק יהודי ביאלאצ'וב נצטוו לעוקר לאופוצינה. 2,500 הפליטים הגיעו לו' ב-23.10.1942 בלויות שוטרים. הגרמנים ציוו על ייר' היודנרט לדוחס את הפליטים אל בתיהם היהודים במקום. הייר' ניסה לשכנע את הגרמנים, כי בשל האzieיפות האימהה בדירות אין הדבר אפשרי, אך נאלץ לבצע את הפקודה לאחר שהשורטרים ציוונו את קני המקלעים אל המון הפליטים. ביום החיסול נצטוו כל היהודים בז' להחננס בכיכר שלפני הכנסייה, בסמוך לבתי-התרבות הפולני. המפגרים, התושבים, החללים והילדים הקטנים נורו בידי הגרמנים בבתים וברחובות. הגרמנים בחזרה מהנאספים 55 איש, ואלה דשאירו בז'. כל השאר הועלו על עגלות והושעו בלויות שוטרים לאופוצינה. למחמת שלוחו כולם, יחד עם היהודי אופוצינה, של מהנה-ההשמדה בטרכבלינקה. בין הד-55 שהושאו בז' היו הרוב גברים צעירים חסונים, שנעקרו משפחותיהם. בקבוצה זו היו גם זאכאריאש ובנו של אברהם ווינברג. הקבוצה שכונה בשני בניינים ברובע היהודי. משימותם הייתה קבורה ההרוגים באקציה וכן איסוף הרכוש היהודי ומינו. כן היה עליהם לשמש פתין ליהודים שהתחמקו מהגירוש ומצאו מחבוא בסביבה. ואכן עלה מספר היהודים בבניינים אלה בזמן קצר ל-100 בקירוב. עברו כמה שבועות — בדצמבר 1942 או בנואר 1943 — שוב הזמינים שלטונות-המקום עגלות, והיהודים הבינו כי פירוש הדבר: שלוחה. שלושה עצירים ברחו בסיע פולני מכיר, שהבאים לווארשה והשיג להם תעודות "אריות". היהודים שנותרו בז' הועברו לאויאז'ז, וגורלם היה כגורל שאר אחיהם בגיטר-חוור זה. אחד משלוחת הנמלטים הללו, רופאי-השיניים דוד לינדנברג, בא מואරשה לאויאז'ז; ואולם בשעת חיסול היהודים שם קפץ מהרכבת המטיטה אותו להשמדה ושוב התחבא בווארשה.

יהודים בודדים מתושבי ז' בפרקן המלחמה שרדו מתקופת ההשמדה. לאחר סיום המלחמה לא שבו לעיריהם, שכן נודע להם על רציחת היהודים רבים בעיירות הקטנות בפולין. בין שאר היהודים רצחו אנשי המלחתרת הפולנית ב-1945 גם את רופאי השיניים דוד לינדנברג.

פְּשִׁיסָּחָה Pzysucha

(נפת אופוצ'נה)

מספר האוכלוסייה

היאודיים	האוכלוסייה בכלל	השנה
(?)	(?)	1764/65
(בעיר ובכפרים הסמוכים)		
528	1,658	1827
	2,040	1857
	2,168	1897
	2,153	1921
	כ-500	1.9.1939

הישוב היהודי עד 1918

ב-1710 נסוד בכפר פ' מרכז מכירות וכורדים, לניצול מרבעי עפרות-הברול' בסביבה. פ' הייתה רכוש פרטיו של האצולה, וב-1745 זכתה לממד עיר. הירידה בענף כורי-הברול בפ' במחצית השנייה למאה ה-19 הפעילה את התפתחותה של העיירה, ואכן ב-1869 הפסידה פ' את מעמדיה העיר. בין שתי מלחמות העולם הונתה פ' עם הדישובים העירוניים.

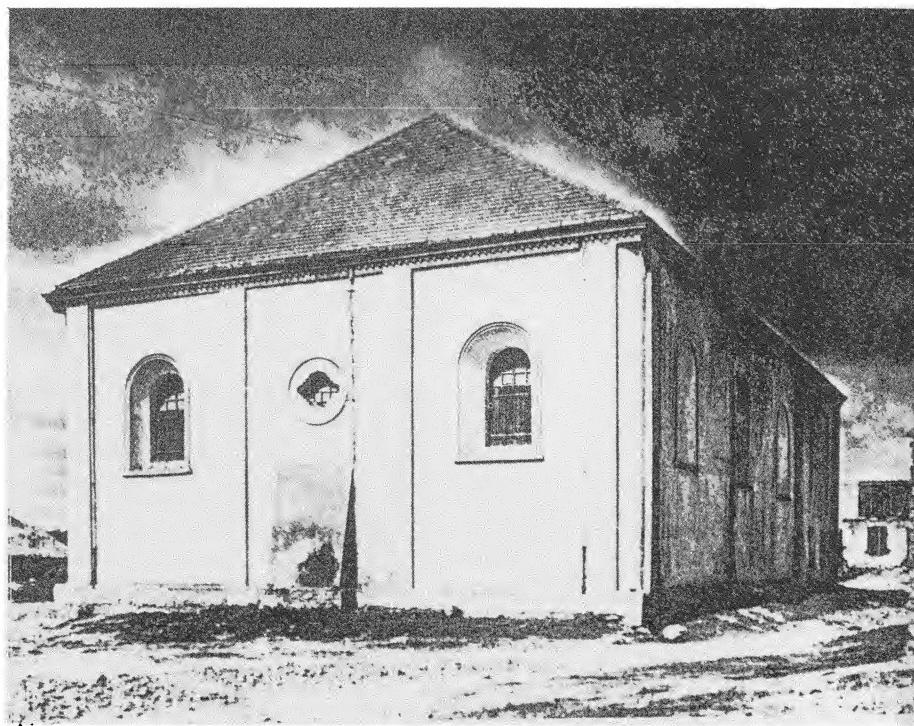
השתקעתם של היהודים בפ' לא נתקלה בקשהם. פריחתו של היישוב היהודי בפ' החלה במחצית הראשונה למאה ה-19. מספרם בפ' עלה אז כדי כ-75% של כלל האוכלוסים. קיומו של מרכז-חסידות גדול בפ' במחצית הראשונה למאה ה-19 שימש גורם חשוב בעליית מספרם של היהודים במקומות ובפרנסתם. ירידתו של מרכזו זה במחצית השנייה-למאה את התפתחות היישוב, הקפאה אותה, ו Kapoorון זה עמד בו עד קצו. על אף המצב הנ"ל לא ירד אחוז היהודים בכלל האוכלוסים בעיר למטה מ-65%.

ענף הפרנסת העיקרי של היהודים היה מתן שירותים מסחרי ומלאכתי לעורף החקלאי של העיירה, ובכלל זה יומישוק בשבועו וששה ירידים בשנה. טיפולית למטחר היהודי בפ' הייתה מכירת מוצרייה המתחכמת של בעלי-IMALACAה מקומיים לא-יהודים, כגון נפחים, מסגרים, מסמנים, וכן מכירת תוצרתם של בעלי-IMALACAה לא-יהודים אחרים, כגון נגירים, כגן סנדלים המשמשים בעורות של בתיה-בורסקי שבמרקם, נגירים וחבתנים. בעלי-IMALACAה היה בעיקר חיטאים, סנדלים ורצענים.

בשלחי המאה ה-18 כבר פעלła בפ' קהילה עצמאית ובה בית-הכנסת (עם ה"קונה" שבפלוש) ובית-עלמין.

פ' נתפרסהה בשלחי המאה ה-18 ובראשית המאה ה-19 כאחד ממרכזי החטידות בפולין, לפי שהפכה להיות מושבם של שני המאורות בחטידות, ר' יעקב יצחק העניקו לו את הכינויים "היהודי מפשיסחה". האגדה אפה אותו כבר בימי חייו, שכן כוחו גדול היה בנגלה וגם בנסתה. תלמידיו, ר' מנחם מנדל מוקזק, ר' שמחה בונים מפ', ר' משה מלולב ואחרים פיתחו את תורה רבם ואת מצוותיה המעשיות, וגידלו

ענפים חדשים בחסידות פולין. דברי-תורה של ר' יעקב יצחק נאשוף ופורסמו בקבצים שונים. לאחר מות ר' יעקב יצחק (טוכות תקע"ד, 1813) הנהיג את חסידי פ' תלמידו המובהק, ר' שמחה בונים בונהארד. הוא נתש כמה מדרכי החסידות של אוקראינה-גליציה, כגון מופתים, הענקת ברכות, והתקרב אל החסידות ההגותית של ליטא וביילורוסיה. עיקרי תורתו, שהם מזугה של שני הזרמים היסודיים הנ"ל בחסידות, הפיצו, פיתחו ואף שינו במידת-מה תלמידיו, מיסדי הגדלות בשושלות האדמו"רים בחסידות פולין. בין השאר: ר' מנחם מנדל מקוצק, ר' יצחק מורה, ר' איצ'ה מאיר אלתר. דברי-תורה של ר' שמחה בונים נאספו בחיבורו "kol שמחה". לאחר מות ר' שמחה בונים ב-1821, הוכרו כאדמו"ר בנו, ר' אברהם משה, אלא שנפטר בעבר שנתיים ובינתיים הייתה קוצק למרכז החסידות בפולין. החסידים עמלו להחיות את חצר פ', כשהם מתרכזים סביב בנו, נכוו ונינו של ר' שמחה בונים, אלא שהללא, אנשים צנועים, לא הלו את המנהיגות. חתן נינו של ר' שמחה בונים, ר' ישעיה קאליש (נולד 1805, בן האדמו"ר מאמשינוב), קידש מאמצים לקיים את מסורת פ' על ידי תיווך במסורת "קויטעלען" לאחלה של הד"ה יהודית-קדושה, ולאחר כך על ידי ברכת חסידים בשמו. הוא שיפץ את בית-המדרש של ר' יעקב יצחק בכיספו (סוחר יינות היה). ר' ישעיה נפטר ביום הכיבוש הגרמני בגטו פ' (כ"ב בתמוז תש"ב). הרובנות הרשמית בפ' לא בלטה במיאוד. הרגלים שבין רבני נטעו אותה לאחר תקופת-כהונת קערה, כפי שנהגו, למשל, ר' יהודה לייבиш ליכט, הרבה של פ' בשנות ה-60 למאה ה-19 (לימים, הרבה של פשדבו), ור' אליהו זינגר, הרבה של פ' בשליחי המאה ה-19 (לימים, דין בקאליש).

פְּשִׁיטָה, בֵּית הַכְּנָסֶת (הַצְּיָלוֹם אַחֲרִי 1945)

עד סופה של מלחמת העולם ה-1 שלט בפ' אורה-החיים החסידי, המרכז סביב השטיבלך של חסידי אלכסנדר, וורקי, אמשנוב. הרבים והמשמעותיים ביותר היו חסידי גור. הדי המהפהכה של 1905 – 1907 הגיעו לפ' עמוסים ביותר. אולם נמצאה כאן קבוצת-ינוער, חסידי הזורמים החדשניים, וכיונאים היה "שטריקרט" (השובטים). שלא בדרךן של ערים ועיירות אחרות באוצר לא נסדו בפ' עד 1918 כל ארגונים פוליטיים או מוסדרות תרבות – בטייסר, מודרנים, ספריות. לאחר הדלקה בעירה ב-1904 אוocabלה חלק ניכר של הבתים, נעשו נסיניות לעורר התנקשיות ביידויים, ואיפלו להצעית בתיה-יהודים. ב-1916 נוסדה בפ' צרכניה פולנית, שנועדה להתחזר במסחר היהודי.

בין שתי מלחמות העולם

בין המלחמות לא חלו שינויים במבנה הכלכלי של היישוב היהודי בפ', בהשוואה לתקופה הקודמת. בעיקר פעלו במשךרי היהודי טוחרים זעירים ורוכלי כפרים. טוחרים עשירים היו אחדים בלבד, והם סוחרי-עיריות ועצים. מקור-צרפת חשוב לקבוצת רוכלי-כפרים ולכמה "סיטונאים" שימושה קנית עופות, חמאה, ביצים, פטריות ונוצות ומשלחם לווארשה. הרוב בין בעלי המלאכה היהודיים היו ממוקדים חייטים וכן סנדלים וצענים. בעלי-המלאכה היהודיים בפ' לא ייסדו איגוד-ענפים עצמאיים לשם הגנה על ענייניהם ועוריהם-היהודים. הבנק היהודי העממי, שפעל זמן מה, ו קופת גמלות-חסדים נוסדו ביוזמתם של כמה אנשים, ולא מעתם אירגונים חברתיים. בתקופה זו המשיכו בפועלתן בפ' חברות-קדישא ולינת-הצדק, שהגישה חינם עזרה ורפואה לנזקקים.

סניפים מקומיים של הארגונים הפוליטיים היהודיים נוסדו בפ' רק לאחר מלחמת העולם ה-1. מהאיגודים הציוניים פעלוכאן העיוניים הכלליים, המזרחי, המזרחי"ר. כן נתקיימים שם סניף של אגודת-ישראל. באיגון-גנווער ראשון במקום נסיד בית"ר (בשנים 1928 – 1929), וקיים גם קיבוץ הכשרה. ב-1932 נוסדו החלוץ והנוער-ציוני. 100 שקלים בקירוב נמכרו לറואת הבחרות לكونגרס הציוני 1937, ורוב הקולות ניתנו לציונים הכלליים (קבוצת על-המשמר) – 68 קולות, ולliga למען ארץ-ישראל העובדת – 31 קולות. הבונד, על אף מיעוט חברי, היה לו מעון משלה, ובו הנהלה פעולות-תרבות נמרצת.

הנהלת הקהילה לא הייתה נבחרת על יסוד מפלגתית. מעניינת הייתה העובדה, שהרוב בהנהלה היה שמור לבعلي-המלאכה. בשנים הראשונות לאחר המלחמה עמד בראש הנהלה איש אגודה-ישראל, ובמשך שנות ה-30 – איש הציונים. בשנות ה-20 ישב על כס-הרבות בפ' ר' אלחנן פוקס. הוא נפטר בתקופת הכיבוש הגרמני, ימים אחדים לפני גירוש היהודים מגטו פ'.

במועדצת הקהיליה הכפרית בפ' החולשת גם על הכפרים בסביבה, היה תחילתה חבר יהודי אחד, אולם בשנות ה-30 גרמה "הגיאוגרפיה של הבחרות" ששום יהודי לא יציג עוד במועצת היהודים והוא את האוכלוסייה היהודית בפ'.

मמוסדות החינוך והתרבות היהודיים, שנסדו לאחר מלחמת העולם ה-1, ראוי לציין את בית-הספר לבנות בית-יעקב, שפעל שנים אחדות, ואת הספרייה שיסידו

במושותך אנשי הבונד והציונים. במרוצת הזמן נחפלה הספריה לשתיים, ומעתה היא אוסף-ספרים גדול יותר בספריה ע"ש בייליק (בחסות הציונים) ולידה נוסד גם חוג לדראהמה. בפ' פועל גם איגוד-ספרות יהודי, ولو מגרשי-ספרות משלו.

בשנות המשבר 29 – 1928, עם הפעולה האנטיישמית בסיסמות: "איש אל אחיו" ו"אל תקנה מיהודי", נפתחו חנויות רבות של פולנים, שנעודו להתחזרה בחנויות הקטנות של היהודים וברוכלי-הכפרים. בשנים 1936 ו-1937 היו בפ' התנכליות אנטישמיות -----: חרם על החנויות, תקיפת רוכלי-הכפרים יהודים ורוכלים יהודים בשוק, הריסת דוכנים של יהודים.

השואה

הឧבא הגרמני כבש את העיירה ב-9.9.1939. בימים הראשונים ירו הגרמנים ביהודים ברחווב. חטפו אותם וכפו לעבוד בנקי ובעבדות-כפיים אחרות, אחר כך נצטו הגרמים היהודים להתייצב למשדר ליד הכנסייה, ומשם נשלחו לעבודות שונות. ערב ראש השנה ת"ש הוזאו מהבתים ומהמקווה גברים רבים נגילים-העבודה, ונשלחו לעבודות-עיר או לצבעה הגרמני בסביבת אודז'יבול. הם עבדו שם 4 – 5 ימים בתנאים קשים מאד, המלויים התעללות. היהודים הושפלו בכל הזדמנויות: בפגישה ברחווב, בעבודה, כשתפקידו בתפילה. ערב יומ-הכיפורים ש"ז הוציאו הגרמנים את היהודים מבית-הכנסת וגזו את זקניהם מחמצית פניהם. גם בנשים התעללו: הם ערכו אורגיות ואילצו היהודיות להשתתף בהן.

בשאר שטחי ההיילנד שדרו הגרמנים גם כאן את רכושים של היהודים. יום אחד נכנסו כמה חיילים גרמנים לחנות העורוות של חיים מיזולס ורצו לשודד סחורה. אחיה הבעל, יוסף מיזולס, הסתער בסכין על אחד השודדים ופצע אותו (לפי גירסה אחרת, פרעו הגרמנים את החנות ונצעו בשברי זכוכית). הגרמנים נקמו בעריכת מצוד. היהודים הנחטפים נכלאו בבית-הכנסת, ו"משפט" נערך להם על פצעית הגרמני. אולם בני-העירובה שוחררו בזכות השתדלותה הנמרצת של ה"מאבר", השען מנדי: הוא בא לכל הסכם עם הגרמנים, נתן לגרמני הנפגע מתנתן-יד, שאסף בין היהודים, והחיל ביטול את תלונתו.

ב-1939 או 1940 הוטל על היהודים מס-עונשין כבד, שווינו 500 ק"ג חיטה לגולגולת, וממועד תשלומו – תוך 24 שעות. להבטחת התשלום אסרו הגרמנים 20 בני-עירובה, ואיימו להרגם. הסכום הנדרש נאסף, ובני-העירובה שוחררו. (יש גם גירסה אחרת: הגרמנים תבעו לא שווה-חיטה אלא זהב בכמות גדולה, וכשנבער מהיהודים לאסוף אותו, נרו בני-העירובה. בין ההרוגים מונה העדר את "בעל-מוסך" שבשטיבל של האדמורי ר' ישעה, ואת השוחט דוד מיזולס, אחיהם של חיים ויוסף שדובר בהם לעיל). גם אחר כך הוסיפו השלטונות המקומיים לתבעו מסים וארננות. פעם אחת (במשך: 1941) דרשו הגרמנים לספק להם תוך שניותים 20 אוזוים, 20 ביצים, 4 שעוני-זהב, 10 זוגות גרבים-משי ושני בקבוקים מי-קளון.

לייר' היודנראט נתמנה משה פרשטי, מזכיר הנהלת הקהילה לפני המלחמה. בין חברי היודנראט היו: פסח קולובסקי, חבר הנהלת הקהילה לפני המלחמה, יצחק מנצ'יק, פינניה שטארק, משה פרידריך; ולפי גירסה אחרת – גם האחים דוד ויוסף מיזולס. יוסף מיזולס. היה לפני המלחמה לייר' אחד הארגונים הציוניים, עוד לפि

גירה אחרת, היה יוסף מיזולס בתקופת הכיבוש י"ר היודנראט. הוקמה גם משטרת יהודית, ונראה כי רוב השוטרים היו פליטים, אף המפקד היה פליט מפלזק. בשנות הכיבוש נמצאו בפ' פליטים ועקרורים רבים, ומספר היהודים עליה בהדרגה מ-2,500 ל-לפני המלחמה לקרוב 4,000 – 1942. חלק מהbabais עברו לכאנן מרצונם, ביניהם קרובוי התושבים, לפי שקייוו למצוא בעיר הקטנה תנאי חיים נוחים יותר. מספר ניכר של יהודים עשירים באו מלודז'. אולם רוב הבאים היו עקרורים: עד 1,000 נפשות, שבאו כנראה ברבע הראשון של 1941 מכפרי הסביבה; במארס-אפריל באו מפשיטיק, נפת רארום, 108 משפחות יהודים, מפני שהשלטונות קבעו שם תחום-איומנים, ולשם כך פינו מהעיר עקרורים מפלזק. היודנראט שיכן בתביהם של תושבי הנאה, כי הגיעו לפ' גם קבוצת עקרורים מפלזק. היודנראט שידם לא השיגה לשכור דירה, וכך לא היו כאן דירות-משותפות לפלייטים. רבים מהם ידעו מחסור. למען הפליטים העניים ועניי-המקום נפתח בפ' מטבח-ציבור. הוא פעל בתקופה שלפני הקמת הגטו וنمצא בבית-המדרשה. לפי גירה אחרת, יסדה את המטבח ונינה לה אותו קבוצת צעירים. קבוצה זו מימנה את הוועאות המטבח מהכנסה בערבי-תרבות או העוגות שערכה בבית-המדרשה, בעורתי-הנשים. הקבוצה אירגנה גם תזרמות פרימיטיבית.

לא נודע מתי בדיקו הקומת הגטו בפ'. הוא הוקם מאוחר יחסית, ב-1941 או בראשית 1942, מכל מקום, כבר לאחר שהוכנסו לפ' קבוצות יהודים גדולות, במחצית הראשונה של 1941. הגטו הקיף רחובות אחדים סביב בית-הכנסה. השטח הוקף גדרת-תיל, ושתי כנישות הושארו בה. שמרו עליהן בקביעות ליד הכנסות. לפי גירה אחרת, היו בגטו שני חלקים נפרדים ומוגדרים, והקשר ביניהם היה אפשרי בשעות מסוימות בלבד. על אף הגידור היה המגע עם הסביבה קל. יהודים מכרו את שאരית רכושים וקנו מזון מידי הנוצרים. מڪצתם של יהודים התפרנסו ממסחר-בחשי ומחברחה. אימחתם של תושבי הגטו היו ביקורי השוטרים הגרמנים, שהיו באים מזמן לזמן, יורים ביודים בשירותם לבם, ואכן הרגו כמה מהם יהודים נרו על שהפכו את שעוטה-העוצר (החל ב- בערב); ייתכן, כי מקרים אלה ארעו עוד לפני הקמת הגטו. כמו יהודים נרו לאחר שנתפסו במסחר-חשי מיוחץ לגטו. לעיתים חטפו השוטרים יהודים לעבודות מסוימות, אף על פי שהשלטונות דרשו מהיודנראט (גם בתקופה שלפני הקמת הגטו) לספק בסדיירות צוותים לעבודות שונות בעירה ובבסביבה. העובדים נשלחו בעיקר ליבוש הביצות בסביבה, לסלילת דרכים ולהנחת כבליים בקרקע. כמעט כל גבר יהודי הקשר-לעבודה היה חייב בשלושה ימי-עבודה בשבוע. אפשר היה להשתמט מעבודה על ידי שכירת מליח', ואכן התפרנסו עניים רבים מעבודה-יבשchar זוז. גירה אחת אומרת, כי בקרבת פ', בכפר ווליצה, הוקם מהנה-עבודה לא-זגול (כנראה, קבוצת סדרניות) ליודים מהנדסים מקומות שונים. עבדו שם גם כמה יהודים מפ'. במחנה זה תפרו מגפים לграмינים. בגטו פ' עצמו ובעירה לא נפתחו בתיה מלאכה העובדים מען הגрамינים. אבל מזמן לזמן דרשו הגрамינים לטפק להם מומחים בודדים במקצועות מסוימים אל מקומות-עבודה שונים בפ'.

בחורף פרצה בגטו מגפת טיפוס. הדברתה בתנאים הפרימיטיביים שבגטו הייתה קשה מאוד. הותקן בית-חולים קטן זמני בחצר האדמ"ר. עבד שם הרופא היהודי

היחור בפ', ד"ר קרוונולד. עוזו על ידו רק נשים מתנדבות. בקי"ץ 1942 (חודשים אחדים לפני חיסול היישוב), לפי ההחלטה — ב-6.7.1942, ירו השוטרים הגרמנים בכל חכרי היודנראט ובכל השוטרים היהודיים, בבניין היודנראט או בחצר הסטומה. על פרטיה הריגה זו ונטיבותיה יש גירסאות שונות. אחת הגירסאות אומרת כי הייתה זו "נקמת" הגרמנים על שריפת גדי-שיטובה בכפר הסמוך סמגוז'וב. גירסה אחרת: הגרמנים כינסו את היודנראט ואת המשטרה היהודית לאספה בדבר הספקת מכתשי-גבאים לשם שלוחם למחנה-עבורה, ולאחר כך רצחו את הנאספים. גם לגבי מספר הנרצחים שונים: החל ב-9 ועד 40 איש. לפי אחת העדויות, נשאר בחיים הי"ר פרשט בלבד. עד אחר מונה בין קרבות ההריגה את האחים מייזלס — יוסף ודוד השוחט. ההרוגים נתמכו בבית-העלמין.

הגיטו חוסל ביום 27.10.1942 – 31.10.1942. באקציה פעלו שוטרים גרמנים, פולנים, וכן יחידות של אוקראינים וליטאים. הגיטו הוקף משמרות. בבורק גורשו כל התושבים מבתייהם והובאו אל הכיכר שליד הכנסתיה. החולים והתושבים, שהתקשו לעזאת מביתם, נורו בו במקום. בכיכר ערכו הגרמנים סלקציה: למלחה ממאה איש והושארו בגיטו. לפי גירסה אחרת, בחר בהם הי"ר פרשט. רוב היהודים הועברו ברגל ומikutם בעגלות אל תחנת-הרכבת, ומשם הוסעו אל מחנה-ההשמדה בטרבלינקה. הנוסעים בעגלות נדרשו לשלם את שכר הסעתם. לפי עדות אחרת, הוסעו יהודי פ' לאופוצ'נה (שם שמשמעותו חוסל או הגיטו) ושולחו יחד עם היהודי המקיים לטרבלינקה.

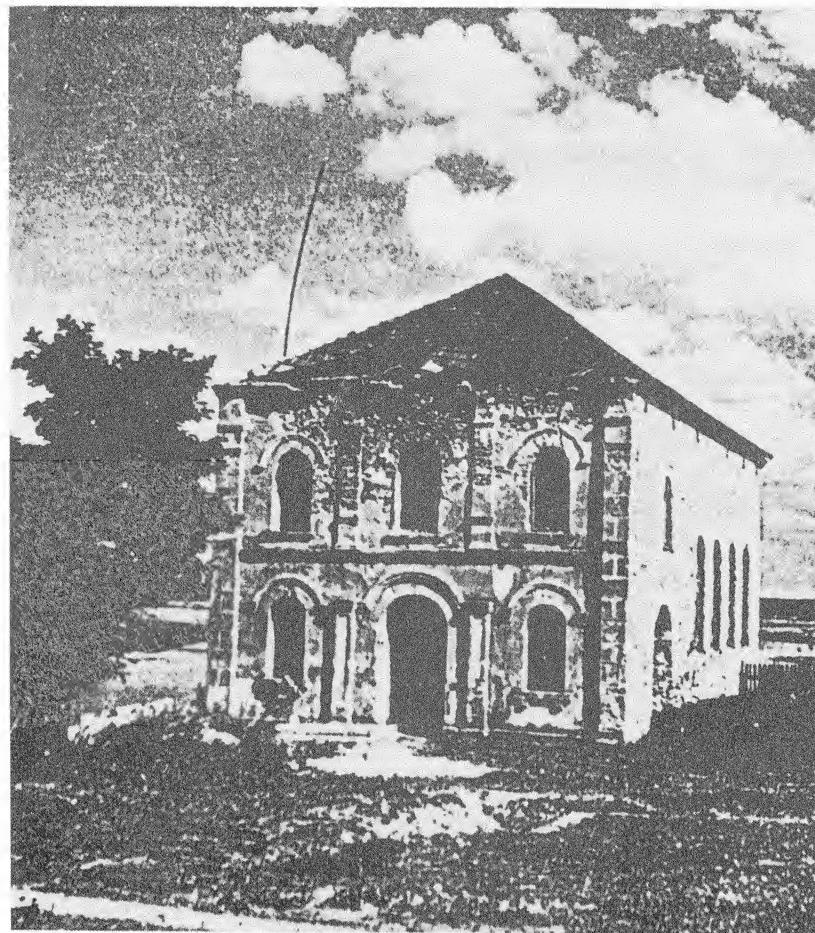
בקבוצת היהודים שהושארו במקום היו בעלי-ימלאכה מומחים שנבחרו בידי הגרמנים, או — לפי גירסה אחרת — חברי היודנראט החדש (לאחר ההריגה בקי"ץ) והמשטרה היהודית החדשה, הם ומשפחותיהם. הם הובאו אל חצר האדמורי ר' ישעה, והועסקו בנקי תחומי הגיטו ואיסוף רוכשים של היהודים. בשעת חיסול גיטו פ' ניצלו מהגירוש — מלבד קבוצה זו — עד כמה מאות יהודים, שהצלו להימלט ולהתחבא, בעיקר בצד ה"ארי". אחדים מהם ניסו להצטרכן לקבוצה "הLANGALIT". בגיטו, מפני שהגרמנים היו מוחפשים ומגלים (בסיום של אחדים מבני-המקום הפולנים) את המתחברים ויורים בהם. הקבוצה לא שחתה בפ' יותר מחדשים. לאחר שהודיעו השלטונות על הקמת כמה גיטאות-חוורות בדיסטריקט ראדום (שתחכיותם לפתחות את המתחברים להtagלוות ולרכזו את שארית היהודים), באו לגיטרחוור באיאוד כ-300 יהודים מפ', לגאלים ובלתי-ילגאלים. ב-6.1.1943 חוסל גיטו זה, והיהודים שרכזו באיאוד שולחו לטרבלינקה.

מספר יהודי פ' ששרד הוא 30 עד 35. רובם היו במנחות הנאיצים, אחדים היו ברוסיה, אחרים ניצלו בעזרת תעוזות מזיפות, או במחבוא בצד ה"ארי". בBootApplication לביקור לפ', מצאו היהודים את בית-העלמין מוחול ואהלי האדמוריים הרוסים. המעציבות ניצלו כאדנים למסילה העוברת בבית-העלמין. בית-הכנסת נהפרק למיחסן תבואה. בית-המדרשה היה הרוס. שום יהודי לא השתקע בפ' לאחר המלחמה.

פָּרָאַדְּזִין Paradyz

(נֶפֶת אֹפּוֹצִ'נָה)

בכפר פ' התגוררו ב-1921 177 יהודים בין 477 האוכלוסים וב-1939, בסמוך למלחמת העולם ה-2, גרו בכפר 151 יהודים. עם פרוץ המלחמה מצאו מקלט בפ' מאות פליטים יהודים מהסביבה (בין השאר, גם פליטי סוליווב השרופה). רובם נטשו את הכפר עם סיום הקרבנות. גם בשנות הכיבוש הגרמני זרמו לפ' פליטים ועקרורים רבים, והשתקעו בו. באוקטובר 1942 עלה מספר האוכלוסים היהודים בפ' ל-400 נפש. היישוב חוסל ב-21.10.1942: כל התושבים היהודיים בפ' שלחו אל אופוצינה הסמוכה. בעבר שלושה ימים שלחו כל היהודים המרוכזים באופוצינה למחנה ההשמדה בטרבלינקה.

איינובילדי, בית הכנסת (הצלום אחרי 1945)

תרגום מפולנית ע"י

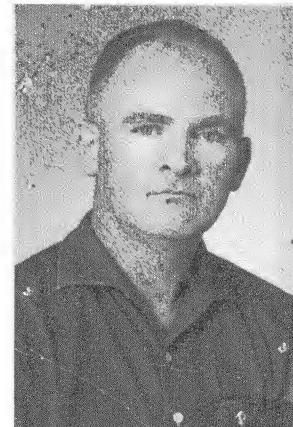
דוד ינגורד

על יהודי אופוצ'נה

(מן הארכין הפולני)

מהתו מסמכי הממונה על העתיקות באופוצ'נה
מר. י. קופרקביץ'

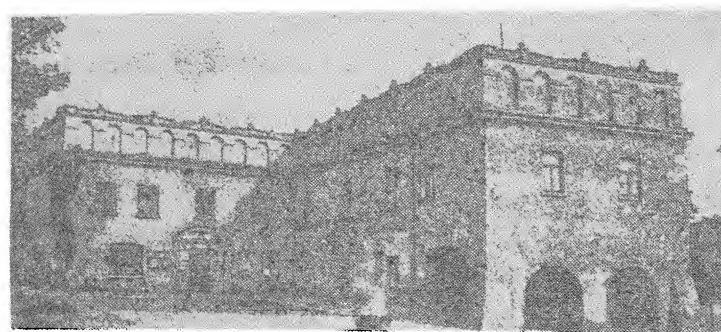
מלך קוזמיר ואשתראקה

בספריו-עם מסופר שהמלך קוזמיר הגדול (קוזימיר הצעיר ווילקי) בא לעתים קרובות לעיר ציד ביערות הגודלים שמסביב לאופוצ'נה. לאחר הציד היה המלך נח במסבאה של היהודי בשם מרדי, שם היה גם אוכל ושותה. המלצרית ששרהו באותו הייתה אשתר בתו של בעל המסבאה שהצתינה ביופי נדרי ובנעם הליכות.

מלך התאהב באשתר והיה מבקרה לעתים תכופות. היה זה בשנת ק'כ' ליירה (1360), עדות לקרdotות היישוב היהודי באופוצ'נה. המלך בנה למרדי בית נאה ומאו גברו ביקוריו אצל אהובתו שאף ילדה לו בנים. לפי ההסתכם ביןיהם גודלו הבנים בדת הקתולית והבנות בדת משה. הבנים מאשתר היו אין ולקה ולהם נתן המלך טירה – איןו בלבדו – וגם 3 כפרים. הקשר עם אשתר נתרפסם והיה למורת רוחם של האצילים. כדי להמנע מביקורת הורה המלך לחפור מנהרה, דרכה היה מגיע לבית אהובתו.

המנהרה זו קרשה כשבוע עלייה העבא הגרמני ברכב כבד. הגרמנים היו בטוחים שהמנהרה משמשת למחבוא נשק ועשו בה חיפוש מקיף אבל לא מצאו דבר. בשנת 1393 המלך גַּלְלוֹדִילָב הרוחיב את הטירה אינגולדו של בניו היהודים של המלך קוזמיר. אברהם בנו של פלקה ירש את הטירה וצירף אליה את העיר זבונשין ומאו נקרא שמו בשם זבונסקי על שם העיר. עצמאיו תפסו מקום בולט בתולדות פולין.

ארמון המלך קוזימי הגדול באופוצ'נה.

בזכותה של אסתר קיבלה אופיצ'נה זכויות. היא הפכה מכפר לעיר וחומות נבנו להגנתה.

אסטר המשיכה להtaggor באופיצ'נה, אבל בשל היחס העזן של היהודים, עברה לקרקוב והיתה תחת חסות המלך. לבקשתה של אסתר ולתתוניה לא נאם המלך ביהודי אופיצ'נה על יחסם לאסתורקה.

המקור לסיפור: ארנסט סולימציק שוירזובסקי, אסתר ונשי המלך קוזימייז' ויעלקי, נדפס ב-1882 ובהוצאה שנייה מורה בת ורשה 1894.

תולדות הקהלה

בשנת 1646 ניתן ליהודים הזכין לבנות את בתיהם בסביבות הרחובות סטפן יונאס, מוסטובה, זיאודובה ליד הטירה. חלקה אחד הקצתה לבית הכנסת וחלקה אחת לבית קברות עבור היהודים. כן ניתנה ליהודים רשות לשחיטה כשרה ולמכירת הבשר תמורה תשלום למושל. הזכין הנ"ל אושר ע"י המלך ולידייסלב הרביעי ונרגש בספריה האוחזה של המושל. את הבקשה לאישור הגישו שני היהודים בשם יעקב ויואחيم שגרו ברחוב שכיהם נקרא בשם סטפן יאנס וקדום לכון בשם זידובסקה.

בשנת ת"ס 1660 היו רק שלשה בתים מאוכלסים ע"י היהודים. בשנת תקמ"ה 1765 היו 53 בתים מאוכלסים ביהודים. בשנת 1683 היה היהודי שומר על אחוזה וחווה מהזיות של אופיצ'נה ודשעניצה.

בשנת תקפ"ז 1826 היו גבאי בית הכנסת ברוך רוזברגן, ופינקוס — פנחס — במלינצקי.

ביום 17.7.1789 קובעת ועדת ממלכתית בהרכבת של לייאן לבישנסקי, גזבר; יאן פיגל ויאן זיאצ'קובסקי שאופיצ'נה מורכבת משני חלקים. האחד קאטוולי והשני היהודי החלק שהיה בניו מעז, עלה בלהבות בשנת 1707 והוא נבנה מחדש בעזרת מושל המחוzo באופיצ'נה. הבניה מחדש הייתה יותר והיה גם שומר-ليلיה שדגג לשולם הרובע היהודי. ליהודים הייתה זכות מסחר בבדים, פרוטות ומשקאות חריפים. החלק הקתולי נהול לפי חוקי מגדורג ואילו החלק היהודי היה תחת מושל המחוzo.

בשנים 1810–1820 רשם הקומר הקתולי את מרשם התושבים ומשנת 1830 מתמנה רשם מיוחד. רשימת היהודים מתකופה זו מצויה עד היום בארכיון של מרשם. התושבים באופיצ'נה. במקורות ספרותיים נזכרים היהודים הבאים בשנת תקע"ז (1817): משה קערשבוים, יוסף בר אהרן, יוסף ווינ-טריב, צבי בר דוד. הם רכשו את הספר "נועם מגדים".

ביום 24.8.1828 מנתה האוכלוסייה של אופיצ'נה 3592 נפש ומהם 1922 יהודים 1670 קתולים.

כל המסתור בעיר היה נתון בידי היהודים. היהודים טחרו בקפה, טוכר, תבלינים, משקאות, בדים וחומר ברוזל.

משפחה לוילוינסקי

ביום 4.10.1825 הגיעו לאופיצ'נה מריאננה בת יוסף ואפרזינה לבית לוינסקי. מריאננה בת למשפחה יהודים נשאה לאלוף בצבא הפולני סביוון שרקובסקי.

הם רכשו את החווה הגדולה טרומטבו. הוריה של מריאננה גרו תחילה בורשה ברחוב לשנו ושם היה לוי, והם שינווה לשושנסקי.

מריאננה מתה בהיותה בת 48 בורשה, ביום 5.12.1837.

למריאננה היו 3 אחים:

1) יעקב, אלוף בצבא פולין. השתתף במרד של שנת 1830. לאחר שהמרד דוכא יצא לצרפת ופועל, למען פולין. בסביבות שנת 1850 חזר לפולין. השאיר אחריו יומן זכרונות. הרבה לבקר באופוצ'נה הוא נשא את מריאננה שרוקבסקה, אחותו של גיסו האלוף.

2) לוצוק אשר חכר את החווה החקלאית ציצה ליד אופוצ'נה.

3) מיכאל, עובד בכיר במשרד הפנים בורשה.

משפחה זו הטעינה את חותמה בשתיים ורים בפולין.

בהתלבות הרחובות וצ'ינה ושדרת ספורט ע"י הנهر דרוויצקה הוקמה אנדרטה לזכר יהודי אופוצ'נה שנ殺ו בשואה.

על אף לבנה חרוטות המלים:

לזכר קרבנות השואה של מהוז אופוצ'נה במאה העשרים.
הקהילה באופוצ'נה בשנת 1962.

במקום שהוקמה האנדרטה במפגש הנהרות ואנגלה ודראוביצ'קה נהרגו יהודים רבים בשנים 1939 – 1944. במיוחד הצעין באכוריוטו זנדארם בשם מוריז. מספרים שהוא ירה בתינוק בחיק אמו. התינוק נהרג והאמא נשאה בחיים. האם הייתה מתחשבות אופוצ'נה וגרה בבית פנתיאן ע"י הנهر והגשר מעץ ימין בדרכם לראדים. הגינדרם מוריז הועבר למחוז טרכוביצ'י ושם חוסל ע"י תנעת המרי הפלנית.

הגיעו היה ברחובות בלוטנה, קזימרש ווילקי, כבר יוסף פולטודסקי, הנהרות וונגננקה ומוסטובה. לשם נאספו כל היהודי המחוז עד שחוסל בשנת 1943. תחנת הרכבת שימושה מוקם ריכוז יהודי אופוצ'נה ושם נשלחו לריצוף. בשנים 1980 – 1970 אסף רופא פולני בשם יאן אוטקובסקי, מצובות שנצללו לריצוף כבישים, וריכזו אותם ליד ביתו וידע הרבה פרטים עליהם.بعث עזב הרופא את דזוויצה מקום מגוריו.

בתי הקברות

בית הקברות העתיק ביותר המכיל מצובות עד לשנת ת"ו (1646) והיה ליד רחוב גרובלנה. לפני השואה עוד היו בו מצובות בודדות.

בבית הקברות השני קברו בשנים ת"ו (1646) עד לשנת תקפ"ג (1823) והוא היה בסוף רחוב ברק יוסלביץ ועד לנهر יגןנקה.

כל המצבות שהיו בבית קברות זה הושמדו ע"י הגרמנים בשואה.

בית הקברות שבו השתמשו משנת תקפ"ג (1832) ועד לשואה היה ברחוב למנובסקי. כל המצבות בבנייה קברות זה הושמדו ע"י הגרמנים בשואה. יהודים רבים הוציאו להורג ע"י הגרמנים בתוך שטח בית הקברות לאחר שנאלצו לחצוב לעצם קבר.

בית קברות נוסף הוקם ברחוב צמנטרנה בשנים תרצ"ח-תרצ"ט (1938-1939) ובו קברו את אלה שנפטרו ממחלת החולירע.

מאת אברהם רוזנצויג

אופוצ'נה בראשית המאה העשרים

אופוצ'נה בשנת 1905

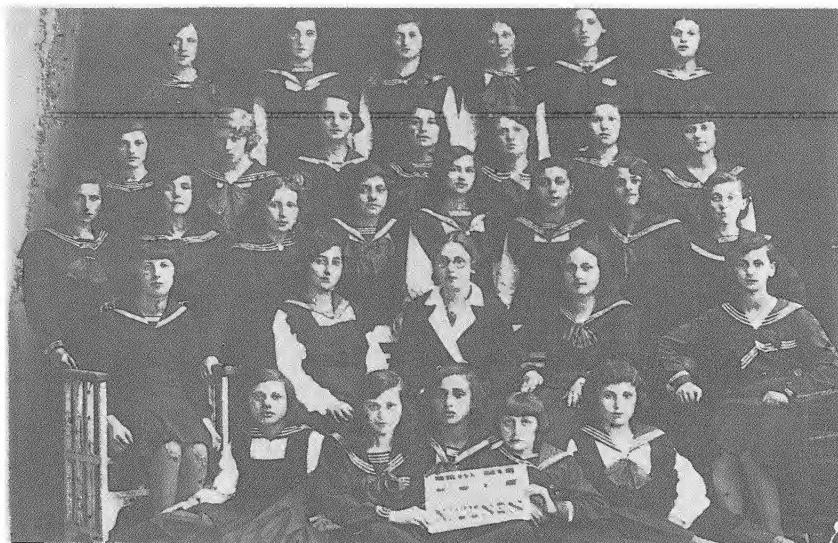
בתקופת גמר מלחמת רוסיה-יפן, הייתה תנועת התקוממות של הסוציאליסטים הפולנים על משטר הצאר בדרשם קונסטיוטויזיה. עבר או גל של חבלות בעיר אופוצ'נה שהשתתפו בו גם בחורים אופוצ'ניים שעזבו את מקומם בעבודתם בלבד, והגיעו לאופוצ'נה. בראשם עמד שמואל לודז'ר ובין אחרים שהשתתפו בקבוצה הלוחמת היו הח"ח פנחס פסס, נחום צויחפסי. 48 שעות הייתה העיר רתוקה תחת שלטון ה"שטריקרט". הבוחרים הסתוובו בעיר עם אקדחים ביד והכrichtו את כל תושבי העיר, להדרlik לאות אהדה, נרות בחולנות (חשמל לא היה עוד בעיר), בערב קיום ההפגנה נגד שלטון הצאר. באותו יום הופיע פנחס פסס כב"כ ממשלה המורדים, בפני אביו המנוח ר' בריש רוזנצויג, שהיה אז קובלן לבביסים במחווז אופוצ'נה, ובתוור מעביר פועלים דרש ממנו תוך איום, (עם אקדח ביד) תוספת שכר לעובדים, בהסתמך על חוקת ממשלה המורדים. יומיים הייתה העיר שרואה בתהורהו ובוהם השלישי הגיעו העירה תגבורות צבא פרשים (קוזקים) שהניטה את כל הטריקרט, חיל נמלט למוקה העירונית ע"י זהקסש.

אופוצ'נה בשנת 1914

בעיר הייתה בהלה. הדבקו מודיעות על גיוס חיל המילואים (ספקה). אבות לילדיהם נקראו להתייצב לגוברניה בעיר דרום. התבלטו ביניהם יהודים בעלי זכויות, במדרי צבא רוסי, ביניהם יחזקאל קאשה-מאכער. אחרי ימים ספורים הופיעו אוירונים גרמנים והפיצו את רוחם היהודיים. בין הקרבנות הראשונות היו אפקה בימדרר. נפלו אז 12 חללים. תוך ימים ספורים נכנסו מושבות החלוץ הגרמני. החזיות הティיצה כ"ז ק"מ מהוו לעיר, ע"י העירה אינובליז. תוך חצי שנה נכנס צבא כובש אוסטריא שנשאר בעיר עד לסוף שנת 1918, עד תקופת פולין החדשה. אoxicיר נשכחות: התאספנו כמה חברים בדירתנו בסקלה לשם יסוד הפינה העברית. השתתפו: משה אפשטיין, פנחס פסס, בן שחר (מורגןשטרן) ואנוכי. בסיום האספה שרנו התקווה. אני שמרתי בחוץ ע"י התריס הסגור שהשכן שלנו, זקן השוטרים קרשטיינקה, לא יבחן בנו.

אופוצ'נה שנת 18 – 1916

הנווער שהיה ברובו הגדול ציוני, פעל במחתרת מושם שחסידי גור הפריעו לכל פעולות ציונית. וכשוכנס הכוח האוסטרי מיד פתחו בפועל ציונית רחבה. עוזו לנו בפועל הציונים יוצאי גליציה. ביניהם הציונים הידועים ד"ר גרשון שיפר ע"ה וד"ר צויג שהיו אז בין הצבא הכבוש בתור שופטים צבאים. בעזרתם קשרנו קשרים עם המוסדות הציוניים המרכזים ויסדנו אז את החלוץ בעיר. כשציבור היה אז בין הנוער האינטלקטואלי בעיר, נכנס לפועל תקופה של הנוער הציוני. כשבאותה תקופה האוסטרי החלו להתקומט, יהודי העירה חששו לפראות, התחליל הנוער להתארגן במחתרת. היינו עורכים הפעולות צבאיות. שימוש בשנק חם והצלחנו לחדרו לתוך שורות המתחתרת הפולנית. כשהתחללו התפקידים הציוניים למחזקה, השתלט ארגון הנוער היהודי שבראשם ייחיאל פרומר, וכותב שורות אלה עט אלטר פוקס ועם נشك ביד פרקנו את הנשק מיד הכבשים האוסטרים. השתלטונו במהרה על כל עמדות הממשלת, לבשו את מהנסיכי צבא הכבש, את ה"פstanzen" שטללה" בית'-הסוחר. מפקד העיר האוסטרי היה כלוא שבוציאים בידי משמר היהודי. כל זה נמשך עד שנוטדה הממשלה העממית הפולנית בראשותו של ראש הממשלה מורתשבקי ופרקנו את הארגון היהודי והחיים חזרו למלולם. השתתפנו בבחירות למועצה העיר, אלטר פוקס נבחר לחבר מועצת העיר. הנוער היהודי התחליל יותר וייתר להפעיל את המוסדות הציוניים. נוסדה מחדש אגודה ציונית עירונית. עמדנו בקשר חדש עם הוועד המרכזי הציוני בוארשה. באה תקופת הפלוג בציונות בין "עת-לבנות" לבין "על המשמר". כותב שורות אלה, חבר "על המשמר", השתדל

ופעל להפוך את הארגון לתוכה התאזרחות. הוזמן לשם כך מרצה אחרן ציטלין, החבר הוותיק שאל רזונובים, חבר פוע"צ ותיק, פעיל עם חבריו לשורק את הארגון לפחות פוע"צ. לבסוף הסתדרו הענינים. חברי פוע"צ נכנעו. הייתה פעולה תרבותית רבה. יסדנו להקה דרמטית עם שחknית ראשית לובה בורדיינה. ראש הלתקה היה אברהם בלום ופיניה צויגהפטיג שהיה מבחד את הקהלה. בסוף נחלנו מהלומה קשה, השחקנית ברודינה עזבה אותנו בערב ההופעה. היא התנצלה לאחר מכן שהכירה צעריר נוצרי ממחלתה המכוס. מקרה זה השפיע על כל התנועה הציונית בעיר. חסידי גור, ובראשם יודל אפשטיין המכונה "הופצ'יק", התחללו להתNELל עליינו והפריעו לכל הפעולות, אבל אנו עמדנו במבחן. מהעיר טומשוב הגיעו אלינו לאופר ובשיטוף עם הח' לבנדיגר יסדנו את הפינה העברית הראשונה. בשיתוף עם חברי המזרחי, אהרן גריינולד וצוקר יצחק, יסדנו את בה"ס תרבותה בעירנו (יצחק צוקר הוא אחיו של פנחס אילון, ראש עיריית חולון ושתי בנותיו נמצאות בישראל).

בית ספר השומר תרבות יהודים במרכזו: פוקס דורה ולד בלה יורקביץ (חמילנטץקי)
אדז"ה יושבת, במרכז למטה. פלינדר מניה.

ד"ר יוסף פוקס

עיר מולדתי אופוצ'נה

העיריה אופוצ'נה, שוכנת ביעפון מערב פולין, מחוז קילץ. עפ"י מקורות ההיסטוריים, הקהילה היהודית בה הייתה נמנית על אחת הקהילות העתיקות בפולין. נוסדה במאה ה-12 לספרית הנוצרים. ובאותה המאה החלה התישבות היהודים בה. במאה ה-14 לספרית הנוצרים, העיר נתפרנסה בשל בית ישראל בשם אסתר. (לא ידוע אם השם אסתר, היה שמה המקורי, או שמא זה היה רק כינוי סמלי, המזכיר את אשת המלכה מתוקפת אחשורי של נסיבות זהות) אשר שבתה את לבו של מלך פולין דאו קזימיר הגדול, אשר נתה חסד ליודים חסרי בית, בהזמין לבוא לפולין ולהתיישב בעיריה. אך אחרי מותו של שליט פולין שהוא ידוע כמלך חסד, העיר השלואה אופוצ'נה, שנתה את דמותה ואת יחסיה אל תושבייה היהודיים. היהודים נאלצו בשל גזירות של השליטים החדשניים, להדחק ולהעtopic בין קירות הגטו שהוקם אז, כדי לא להוות מעמסה על השכניהם הנוצרים המסתובבים אותם. אך למורת כל הרדיופות ותנאי הגיטו בהם היו נתונים, היהודים לא הזינו את פתחו מוסדות הדת שלהם. כך למשל בבית הכנסת שנבנה לפני בערך 300 שנה יצא לו מוניטין, והוא גאותה של הקהילה. הבירה "ב" הווה נחרב ע"י הנאצים ימ"ש בתקופת הכבוש, במלחמה העולם השנייה. צו התפרנסים בית העליין העתיק של העיריה, בו מצאו מנוחתם גדולי העיר, רבניים מפורסמים כמו רבי הרשלה אופוצנער שהיה נכדו של הרב הגאון רב צבי, בעל "גאון צבי".

באחד ההשידים הספריים, של משפחת פוקס שמוצאה מאופוצ'נה, השורות הבאות, מוקדשות לזכר משפחתי המסועפת, שבניה נספו רבים כולם, בתקופת השואה הי"ד. סבי יצחיק פוקס ז"ל היה נחصب לאב המייסדים של תעשיית טני המאכל בעיריה ואת, והפצחים בסביבה הואה היה בעליו של בית הבד היהודי בעיריה, אשר שמו הילך לפניו. אביו נתן פוקס ז"ל הילך בעקבותיו, והמשיך במסורת של אביו בתחום הזה. אך מרביתו מזמנו, הקדיש לפועלות צבורית, שנים רבות כהן בראש הקהילה המקומית, שתפקידיה היו מגוונים, ולעתים אף מסוכבים וחרשי פתרון.امي חייה רבקה ז"ל הייתה בתו של הרב ר' שריג פיזול לאופר. גם בפועלות הציבורית אמר ז"ל שימושה כערן כנגדו. והתמסרה לפועלות עיקר במוסדות צדקה מוקומיים אשר עליהם הייתה גאותם של בני העיר כמו המוסד בדור חולים, אשר עסק במתן סעד לחולים הכנסת כליה, ומתן בסתר לנוצרים וכו'. גם הם נספו בתקופת השואה הי"ד. היו לי 3 אחים ו-3 אחיות. אחותי פלה הייתה הבכירה במשפחה, הייתה נשואה

לאביגדור במלנייצקי, אשר עסוקו היה כריתת עצים ביערות הסמכים והספקתם למנורות. להם היו מספר ילדים שאף אחד מהם לא שרד.

אחיו פיניע היה גם נשוי ואב לילדים, עסק בתחום תחבורת צבורי, היה בעלי של מספר כלי רכב לנוטעים. אחותי דבורה התפרנסה כבחורה משכילה, והיתה פעילה בארגוני הנוער המקומי, הייתה נשואה לאחנן פוקס (קרוב רחוק). אחותי חנה השתתפה בתחרות מלכת היופי בפולין, ואגב גם וכתה בכתרה היופי. גם עליהם עלה יד הכרות בתקופת השואה היליד. גם גורלו של אחיו הצעיר משה ומשפחתו לא היה שונה מזו של יתר בני המשפחה, אשר נספו, היליד.

אחיו יצחק עם משפחתו מתגוררים בארץ, וזאת אני זוקף לזכותי, שכן בברית בארץ בשנת 1933, עודדתי את אחיו לעלות ארצה, ולהסתדר בה.

המלכה אסתרקה מאופוצ'נה

מאת ד"ר יוסף פוקס

זה נראה כמוUSA יפה אודות בטו של חייט עני שמצאה מסילות לבו של המלך הפולני הגדול – קאוזימיר הגדול (1360 – 1333).

זהו עובדה היסטורית חשובה ביותר בתולדות היהודי פולין.

קהילה אופוצ'נה היא מהותיות ביותר בפורט בפולין. בראשית המאה ה-14 התפרנסה עלי אסתרקה. לאסתרקה ולמלך נולדו שני בניהם – נימערו ופלקה – שקיבלו חינוך קתולי. לעומתם הבת קבלה חינוך יהודי. הרבה מאצלם פולין השתיכו לקאוזימיר ולאסתרקה, כמו משפחות לובינסקי, נימערו, נימרובסקי ואחרים. המלכה אסתרקה העניקה כתירים לשישה ספרי תורה. היו אלה כתירים כה יפים שהמלך פראנץ יוזף בביביראו באופוצ'נה ביקש שייתנו אותם לו כמתנה על מנת לשמרם אותם במזיאום של וינה. היהודים יצאו לקרהתו עם ספרי התורה והכתירים בראשם. כך ראה אותם הקיסר והקהל, כМОון, לא יכול להסב לkipur.

בנוסף הקיסר הוחרם הכתירים לקהילה היהודית בבראד.

קאוזימיר הגדול היה, כמובן, יידיוטי ממד היהודי פולין. הוא ביצע רפורמות שאפשרו את התפתחות היהודי פולין. הוא גם חידש את הפריבילגיות של היהודי פולין שניתנו בשנת 1264 ע"י המלך בוליסלב. הוא יצא בוגר עלילות הדם שיוזמה הכנסייה הפולנית על היהודי פולין. הוא דן למאות פולנים שחטפו ילדים יהודים כדי להבאים לשמד. הוא שחרר יהודים שהושמו ב-1384 בהרעלת בארות מהם כביכול מתחם אלפיים ורבעות ("המות השחור").

הפולנים האנטישמיים האשימו את המלך שהוא יידיוטי ליהודים בגל אשתו היהודית. היהודים היו אסירי תודה למלך. כשהתחנתה נכרתו אליו יואבט, נתן לה גבר יהודי מקרפקא 400.000 פלוריינים מזוהב.

אולוצונה

עיר ואמ בישראל

תוכן שער ג'

73	פֿרוֹשׁ חַיִּים	אופוצינה אשר הייתה ואיננה עוד.
91	פֿרוֹשׁ חַיִּים	אופוטשנה תרגום באידיש
107	פֿרוֹשׁ חַיִּים	מיין רבkah-לה באידיש
109	פֿרוֹשׁ חַיִּים	מי ומי בייהודי אופוצינה

חaims פרוש

אופוצ'נה — אשר הייתה ואיננה עוד

אופוצ'נה שכונת בין העיר טומשוב-מיאזובייצק ובין העיירה קונסק-קיינץ. משנת 1918 השתetically אופוצ'נה למחוז קילץ. סמוך לאופוצ'נה היו העיירות פישטחא, דז'עוויצה, אודז'נול, גלנוב, ז'ארנוב, וילקאבולה בילצ'וב. תושבי אופוצ'נה מנו 11.000 נפשות שליש מהם יהודים.

במלחמת העולם נספו לאופוצ'נה פליטים יהודים מפלוצק, למאוה, פלונסק, לודז' וכיו', ומספר היהודים הגיע ל-4000 נפש.

קהלתו היא קהלה עתיקה. ישבו בה צדיקים מבית פישטחא. האחרון שביהם, ר' אלתרל, הובל למחלנה בירקנאו והחזיק מעמד בבלוק 9 במחלנה קרנטנה עד לסוף שנת 1944, על סף השחרור יצאתה נשמהו.

עד לשנת 1929 שלטו בקהילה אנשי אגודת ישראל יחיד עם הבלתי מפלגתיים. היור הראשון של הקהילה היה ר' מאיר בלאט שהיה בעל טחנת קמח. הוא ניהל את הקהילה משנים 1916 – 1917. מלאה שטייעו לו ושיתפו אותו פעולה היו דב סנדל, לייב ברנט, יצחק ויינברג, ר' חנוך הניך ואחרים.

בשנת 1929 עברה הנהלת הקהילה לידי החוגים הציוניים. בראש הקהילה עמדו מר אלתר פוקס – ("על המשמר") ושותפו עמו פעולה מר יצחק פרל (המוזרהי) שאל רוזנបאום (פועל ציון). 0.3. (ציוניים-סוציאליסטיים), מאיר סרנה (פועל ציון), אברהם בוימדרר, לייב וואלד (ציונים כלליים ועוד).

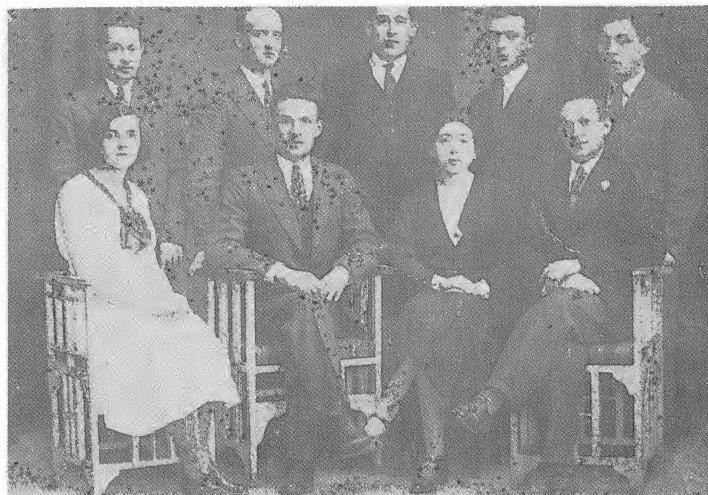
עיקר פרנסתם של היהודי אופוצ'נה היה על המלאכה כגון: עור, הלבשה, סנדלים, תפירות, חיותות, כובענות, שענות, צבעות, נגורות, מסחר בדים, מסחר פירות (נהוג היה לשכור גני פירות בראשית הקיץ ואת הפרי מכורו בסוף הקיץ). היו שהתרנסו ממכירת סchorה בכפרים.

עשירים גודלים רבים לא היו. ייחדי הסגולה העשירים – החמלניצקים – התפרנסו מתנורי סיד, מפעלי זכוכית, מפעלי ברזל. סוחר עשריך אחד, וינגרד שמואל, סוחר בירות. אלה השתיכו ל羣ם היותר מכובד בעיר. בעיר באיזור שנקריא בלוニア היה קיים בית מלאכה לעיבוד עורות שמהם התפרנסו שירות משפחות, בסוגי העבודה השונות של בית המלאכה. הרוב בהם היו משפחות פינר, שיינצקי, גולדשטיין, זלצברג, וכו'.

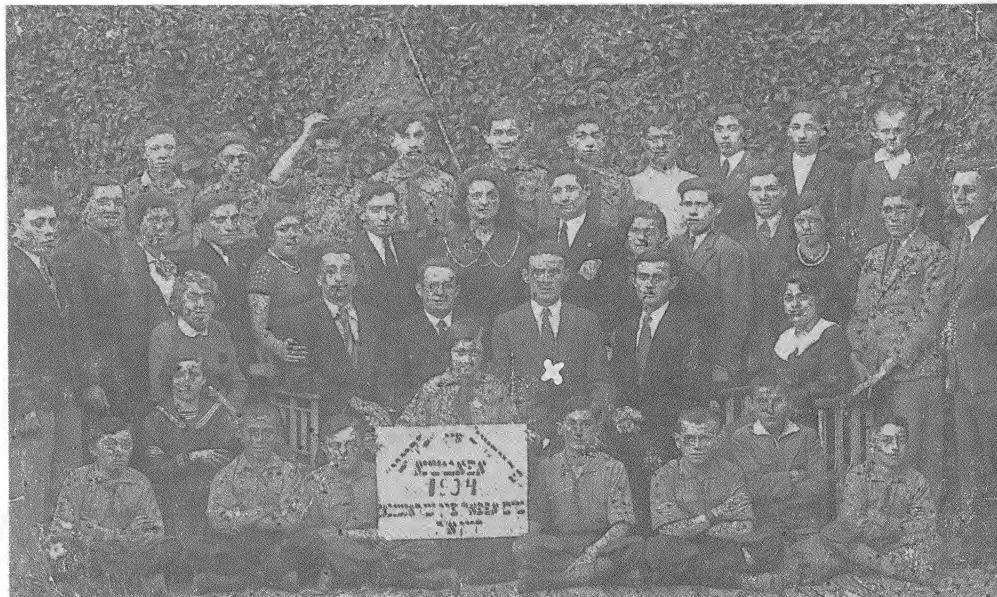
הבנק הראשון הkapitalistyi נוסד מיד לאחר מלחמת העולם הראשונה, בשנת 1916, בהנהלו של מר גוטסמן ובהשגתו של מר שוקס. האמצעים המוגבלים שמדו לרשותם לא הספיקו ולפנ התארכנו בעלי המלאכה ויחד עם הסוחרים הוויריים ייסדו בשנת 1928, בנק לעצם. בכספי הבנק הם קנו כל עבודה והתפרנסו מפרי עמלם. לקרה החורף היו רוכשים בכספי הבנק עצים ופחמים להסקה ושלמו את ההלוואה בתשלומים ללא רבית הקורא כוום על חייו היהודים בעירות הקטנות בפולין, יתמלא תמייה על כושר ההישרדות שלהם. איך יכולו להיות בתנאים כאלה ולשמור על צלם אלקים?)

ארגוני העזרה. מאז שאני זכר את עצמי, מלודז', ומואופצ'ינה, היו היהודים מוסרים נפשם לוזלתם. מוסדות מגוונים לעזרה היו: לינת הצדקה, ביקור חולים, הכנסת כלה וכו'. היו יהידי סגולה שלחו על עצם את האחריות לעוזר באופן אישי כמו מאיר סוסנובסקי, האחים משה וליביש ליטמן שתמכו בנצרכים בעילום שם, בעיקר בייהודים מכובדים "יורדים". בין התומכים בעזרה זו הייתה העסקנית המפורסמת בעירנו גב' אידל צירקס, שהיו קוראים לה "הגבאית". פעמים אחדות ביום היו רואים אותה ללכת עם טיר ומרק. היא כבר ידעה איך למצוא את החולה, או סתם יהודי זקן שהיה זקוק לקצת מרך חם. היו ככלה שביקרו את הדרךazzo של הגשת עזרה הלואוי שבני דורנו למדו את המידות הטבות של אבותינו.

אחותות יהודים הייתה בשעת מצוקה. הצטינו בכך: ליביש רבינוביץ, אברהם בוימערדר, יהזקאל קויפר, לייבל ברנט, אליעזר חמלניצקי, רושקה פרומר, בלומלה לבקוביץ, מלכה ציגלר, פייבל זינגר, יעקב ברוידא, רחל פרוש ואחרים. במטבח הציבורי עסקו יצחק חמלניצקי, ה' נעלבאום, נתן וולטמן, ברל גלר, מאיר יהיאל רוזנבלום. היו יהודים שננתנו גמילויות חסד לטוחרים זעירים שננסעו בידי השוק לכפרים סמוכים וקנו עופות, חמאה, ביצים ושלחו אותם לורשה, ללודז' והחזירו את התמורה בסוף השבוע. לא ידוע לי אפילו על איש אחד שהפר את האימון שננתנו בו.

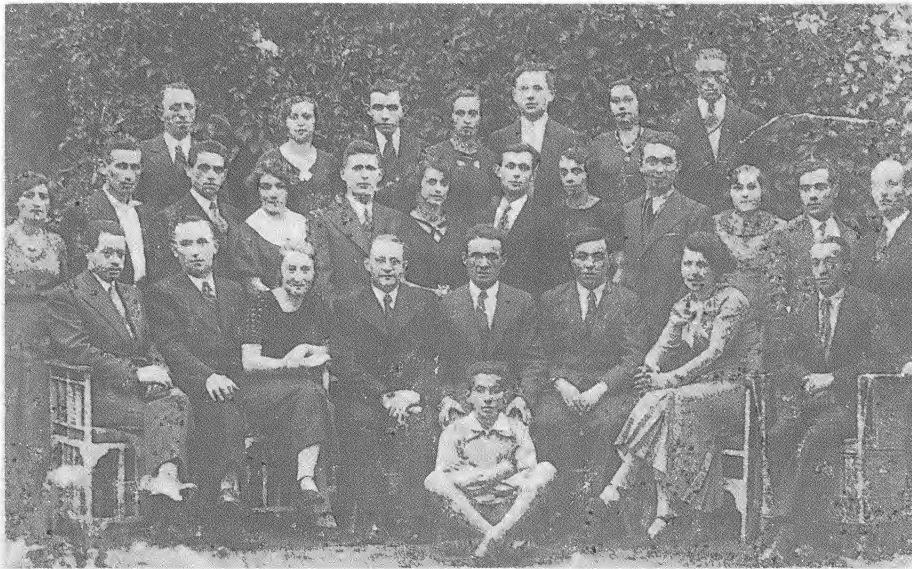
חברי הוועד של פועלי ציון צ.ס. בשנת 1933

לרגל נסיעתו של חבר רוזנבוים שאול לישראל 1934.

חוג הדרמטי: יושבים משמאל. בלויצקי שרה. פרוש חיים. לוין גדליה ונאהה. בוירצקי אברהם רוזנבוים שאול זילברגלייט לייבиш. טפר פרל. עומדים: שטיינוביין מנדל מלץ ישראל, מילצקי יוסל. ברגר שמואל, זלוטוגורסקי יהיאל מרכוביצקי שרה, רוזנבלום עקיבא, מילצקי מניה.

פועלי פועלי ציון צ.ס. 1934

אגודת הפועל 1930 יושבים משמאל לימין: אברהם אלע חמילניצקי – שמואל זלצברג, חיים פרוש, א. ארטמן, מאיר זלצברג, אליעזר גולדשטיין, הרשל רפלוביץ, מ. קורמן

קבוצת כדורגל "הפועל" 1930 1 פרוש חיים 2 רוזנטאל שמואל 3 זלצברג מאיר.

מפלגות פוליטיות, ארגוני נוער וספורט

אגודות ישראליות, ציונים כלליים, מזרחי התאחדות, פועל ציון צ.ס. גורדוניה, פרייהייט, החלוץ, העובד, ליגת למען ארץ ישראל העובדת, בית"ר וכו'. החוג הדרמטי ארגון ע"י ההסתדרות הציונית עוד ב-1918 בהנהגתו של אברהם בלום. לאחר מכן עמד החוג תחת השפטות פועל ציון צ.ס. והיה קיים עד לחיסול הגיטו. הספרייה היהודית עמדה תחת השפעת קולטוריה – גוף בלתי מפלגתי. לאחר מכן היו ספריות עצמאיות פועל ציון צ.ס.; התאחדות – גורדוניה, ספרית בורוכוב סובסדה ע"י העירייה. בית הפעלים הראשון נוסד בשנת 1917 והוקם בביתה של שאל רובין. לאחר מכן עבר לאולם גדול בביתה של גב' קובלסקי. בשנים האחרונות היה ברחוב קילינסקי 4. מנהלי בית הפעלים היו שאול רוזנבוים, לייביש אייזנברג, ישראל חמליצקי, יהיאל מאיר רוזנבלום, אברהם בריצקי, האחים נח ויחיאל קורמן, אפולניاري, אייזיק ויוסף מילצקי, שלום חווינאוסקי, ישראל מאיר מלץ, יהיאל זלוטיגרטסקי חיים פרוש ועוד.

ארגון הציונים הכלליים היה בביתה של הרשל רופפה. מנהיגי הארגון היו משה ווינגורודסקי, לייב ואולד, אברהם בוימבר, אליעזר יעקלס, משה רייכורגר, אדם פרידלבסקי – היור"ר האחרון. הוא היה גם היור"ר האחרון של ה"יונראט". בהסתדרות המזרחי היו פעילים יצחק פרל, יצחק צוקר, חיים דוד טננבוים, ועוד. בראש תנועת הנוער דרור (פרייהייט) עמדו רחל-לאה הולנدر, פרייהה ריזוינגן, גדליה ליאן, ישראל- יצחק רוזנבלום, שמואל נירנברג, חיים פרוש ואחרים. בשנות

נחום צויההפטיג (במארכ-פלאלץ).
1920 — היה רוב הנוער בארגון הנער פריהייט שהיה לו אולם עצמאי בבית של

בחוג הדראמטי לchio חלק אברהם בלוזם, הזוג פליינדר, רוזקה בלוזם, דוד זלוטוגרסקי, ראובן פרוש, פניה צויההפטיג, דראלה, לובה בורדונה, אלט, גדליה, ואחותם נכה לוין, חיים פרוש, רבקה'לה מרקובייצקי, שרה בלז'צקה, פרל טפר, מנקה פליינדר, גיטל חמילנייצקי, צאל' חמילנייצקי, לייביש זילברגלייט, יעקב רוזנבלום. (שמאלץ).

בשנת 1915 נוסד קלב הספורט "הפועל", שהיה ארגון הספורט היהודי היחיד בכל המחוות. הקלב הקים חוגים ספורטיביים שונים כמו כדורגל, כדוריד, כדורסל, אטלטיקה קלה, פינגרפונג. עד לשנת 1930 היו כל החוגים בעיר פעילים במסגרת קלב הספורט של הפועל.

כדורגל הפועל 1933 (1) חמילנייצקי אלא (2) מילשטיין יוסף (3) רוזנבוים שאול.

בשנה זו הוקם ע"י חוגים ימנניים קלב הספורט מכבי. מנהיגיו היו: שמואל רוזנטל, אברהם סייצ'ק ופייבל גדליה. יוסף ופייבל זינגר, מאיר ושמעון זצברג, אלעוז, חייקה ומינה גלר, זאב חמילנייצקי, משה חמילנייצקי, אליעזר גולדשטיין, פינייע קופפר ואחרים. החוגים העשירים עזרו רבות לקלב זה ואיפשרו את התפתחותו. באולם האגדל שהשתיר למשפחת חמילנייצקי, הם אף קבלו מכשירים שונים למטרות ספורט. הייתה להם ספריה. באולם זה הציגו הצגות שונות לטובת קרן קימת לישראל ובתי הספר של "תרבות" גם בחוג הדראמטי של פועל ציון נדרבו הצגות ללא תשלום למוסדות בעורთם של חייה שרה ומאיר סרנה, פליינדר, חיים פרוש ומרילה רובינק.

מעט נשארו מנוער מופלא זה. ממש לא ניתן לתאר את העבודה הנפלאה שנעשתה ע"י נוער עובד וعمل, ש齊פה וקיווה לעבור להכשרה ולהכין אתך עצמו לעליה לארץ-ישראל. על כל אחד מהם אפשר היה לכתוב ספר על עבודתו היום-יומית שנעשתה בפשטות כה רבה, מבלי לחכotta לכל שכר. במיוחד היה פעיל הנוער של "גורדוןיא" שלא חדר מעבודתו עד ימי השואה של יהודיה אופוצ'נה.

הנהלת "מכבי" באופוונגה 1935: 1) גדייהי אברהם 2) צוקר חיים (3) רובינק הנרייך
4) ברמי זאב (חמלניצקי) 5) זלצברג מאיר (6) רוזנטל שמואל.

נקודות ההכשרה באופוונגה עמללה קשה להשגת יום עבודה, אףלו בעבודה קשה ומיגעת. רק בזכות זה המרכז להכשרה חקלאית של גורדוניה היה חזק גם בשנים 1940 – 1941. במסגרת זו פעלו פעילות אקטיבית בענינים שונים. אחד המנהיגים היה הלחום הנודע בגייטו וורשה אליעזר גלר שעבד עם קבוצת צעירים בבית חרושת למברשות על שם Taben (תבנוי וורקה) שפעל לטובות יהודי אופוונגה. על שמו הוקמה מזכבת זכרון בכינוי למללה החמישית. מקבוצה זו נשאר בחיים אהרן חמלניצקי (ברמי) מלוחמי גיטו וורשה.

[עליל' להעיר כאן על דבר מוזר ומעניין. בשנת 1934 ארגנה הממשלה הפולנית מלחאה גדולה נגד ההייטלריסטים שרצו לסתור את האיזור של דנציג ולגוזל מהפולנים את הרים. הנער היהודי על כל ארגוני השתתפו במלחאה זו. בשעה שהפולנים צעקו בו להיטלר, הצטרפו היהודים לקריאאה זו. לאחר ההפגנה ולאחר הצדעה מעל במתה ה הצדעה, ניגש הקומנדט של המשטרה ואווארסקי ואמר: אתם לא היותם צריכים לצעוק "בוז להיטלר" שהרי הגermenים הם ידידנו. עניתו לו בקול כדי ש"הגדולים" ישמעו: איזה ידידים הם הרוצחים لكمת לנו את הים?]

רק מעתים עלו ארץ, חלק מלאה שעלו ארצה לטעותה יריד המזרחה בשנת 1936 חזרו לפולין. רק החלוצים התגברו על כל הקשיים ונשאוו בארץ-ישראל בקיבוץ או בעיר. חלק מהם עזב משפחות עשירות ועלה לארץ. הם שרפו מאחריהם את כל הגשרים אל העשור והעדיפו את העבודה. אבל החלק הגדל של הנער החלוצי אישר לעלות. חלק הספיק לעלות בעקבות ילדיהם שעלו לארץ. כך ניצלו הם וניצלו בני משפחותיהם. האם תדע ההסתוריה להעיר את פעלם של בנות ובנים אלה שעזבו משפחות עשירות ובא לבנות הארץ לעם ישראל בליה לungan ארץ ישראל העבודת התרבותו ארגוני הנוער: החלוץ, גורדוניה, העובד, פריהייט. הספריות המאוחדות של גורדון וביליאות שננו אותם בעליית הבית של משפחת קוּלְסָקִי, שבה שכן פעם בית העובד (ארבייטער הײַט), ולאחר מכן היה בית הספר תרבותי; גורל הספרים לא ידוע.

האנטישמיות החבושה ברוב האומה הפולנית התעוררה. הועמדו משמרות ליד העסקים היהודים, שלא היו בסביבות יהודיות שמנעו מפולנים לכנס אצל יהודים; נשמעו הכרזות בלתי פוסקות שהיהודים הם "אורחים מדרגה שנייה". הפולנים הכינו את הרקע לגרמנים הנאצים לרזרות ביוחדים.

מיד בהכנס הנאצים לאופצינה, הם החלו בדיכוי היהודים. בכל ערב הם נכנסו לבתי יהודים והציקו ליוושבים בהם גם מבחינה מוראלית וגם מבחינה מעשית. במשך שנים הם ספגו את התוראות של גבלס ושטריךר. להציק ולפגוע ביהודים היה להם לעובודה נעימה. בבתים של שמחה ילבירג, הרשל קוטשוסקי, שוורצמן, לנסברג, הם היכו נשים וגברים, הכריחו נשים להתחפש, היכו במקלות וברובטים. פניות תקיפות אל האחראי הגרמני, השפיעו השפעה מסוימת. שרה גורדון-וירניך מנהלת בית הספר "תרבות", הייתה המתרוגנת של מושל המחוז הגרמני ובהשפעתה השתדרלה להקל על סבל היהודים.

בשלב הראשון של הפעולות האנטי יהודית של הנאצים הייתה ההוראה שכל יהודי חייב ללבת בטלא-יצחוב. לאחר מכן נסדה מועצת יהודים. "יודנראט" הגרמנים שהוו יהודים לעבודת פרך. החלק הארי של היהודים העשירים שלם כופר ושותhor מהעבודה. לראש המועצה היהודית – היודען – ראט – נבחר מר פרידלדסקי וסגןו היה מרדכי רוזנטל. החברים של היודען-ראט היו בחוקם מעסקניה הקודמים של הקהילה. (רוב חברי המועצה מילאו את הפקדות לפיקוח השיטון. רובם של חברי המועצה והשופטים היהודים לא היו בסדר, אף שיחסית לשופטים אחרים היו שוטרי אופוצינה היהודים אדייביטס יותר). נאסר על יהודים ליצור דברים חדשים. לחיטאים, סנדלים ובעלי מלאכה אחרים הותר רק לתקן דברים ישנים. אלה שעשו דברים חדשים נאסרו ונענשו. לא נתנו ליהודים מנוח והציקו להם לצורות שונות.

בנובמבר 1939 שרפטו הנאצים את בית הכנסת. לפניו שריפת בית הכנסת קיבל סגן היוא"ר של "המועצה היהודית" פקודה להביא 5 פחים מלאים לבניין. הפקודה, כאמור, נתמלהה. בשעה 7 בבוקר נראו שלחבות של אש פורצות מבית הכנסת. היהודים מיהרו לבית הכנסת כדי להציל את כל הקודש, אבל הגרמנים לא הרשו לייהודים להגיע עד לבית הכנסת. לעומתם הנער הפולני הגג. עשרות נערים פולנים חדרו לבית הכנסת ושדרו מכל שיבלו. ארון הקודש על תכלתו, הספרים, הפסלים עלו באש. רק כתלי בית הכנסת נשארו. בית הכנסת היה גבוה וחזק. הפחים שהמציאו היהודים נתגלו לאחר מכן ע"י בית הכנסת.

לבית המועצה היהודית היה מגיע גם הדואר שהגיע עברו היהודי העיר. כן גם פעל הדואר אל חזן הארץ. לבאן הגיעו חבילות העזרה של הגזינט ושל יהודים אחרים.

לחם חילק לתושבים עברו שבוע, אבל המכמתה הספיקה ליום אחד. מיום – ליום גבר הרעב בעיר. עסקים החלו להתארגן, כדי לעזור לרעים בכפי היכולת בתקופה זו. לחם ב"שוק השחור" ניתן היה להציג, אבל העניים לא יכולו לשלם את המחיר. לילדים היה מספיק לחם שכן התארגן עבורם מטבח ציבורי ע"י יצחק חמלניצקי בעזרת כמה עסקנים. לא משפה אחת ניזונה מן המטבח הציבורי וזה היה האוכל הייחודי שיוכלו להציג. מטבח ציבורי הוקם גם ב"בבית יעקב" ואף הוא סייע למיעוטי היכולת.

עוזרת גודלה ניתנה ע"י אלה שפעלו במתגרת זו.ס. (ארגון לעזרה הדידית יהודית יידישע זעלבסט הילפ ארגניזציה) חלק מן העזרה הגיע מהמרכזי אשר נוהל ע"י ד"ר טיטש וד"ר וויכרט. העזרה באופצ'ינה נוהלה ע"י לייביש ריבינובייך, נלקנבאום, רושקה פרומר, אברהם בוימדרר, יחזקאל קויפר, יעקב ברוידא. הם פעלו בעזרה רפואית, תמייכה ספרית וכו'. הם שכנו ב"בית יעקב" שנמצא במרכז הרובע היהודי. שם גם הייתה המזוכירות של החלץ".

ביוני 1940 דרשו הגරמנים 505 ערים לעבודה בביבועים שהגרמנים עשו מעבר ללבנון, ליד נארול. הגרמנים הבתוו ל"מעצת היהודים" שיקחו רק רוקים. הרוקים לא מיהרו להתייצב והסתנפו במהרה מתחוץ העיר. הם התחबאו בכפרים, בשדות שבהם הייתה החיטה גבואה. אנשי הגיטטאפו מיהרו להכנס לבתים ותפסו יהודים מכל הבא ליד, מכל הגילים. כל אלה רוכזו בבית הכנסת ושם ועדת מיוחדת עם רופא הוציאו את הזקנים, החולים, אלה שהיו אבות לארבעה ילדים, כל אלה שנשארו נשלחו, לבוש הקיץ שבו נתפסו, אל הרכבה, כמשמעותם כבד מלהותם. לא נתנו למשפחות לגשת אל הנחapps ולתת להם בגדים או אוכל.

רק בעבור שבועיים נסעו הי"ר של המועצה וסגןו באותו משא גדור שהיה מלא בגדים, מצרכי אוכל — שהמשפחות שלאו אל המחנה שרכזו בו בני אופצ'ינה. 420 בני אופצ'ינה היו במחנה זה וכולם חזרו בשלום עד לסוף נובמבר, בלבד אחד — חתנו של מר שוינר שנספה שם. אחד מהקבוצה — יצחק ביאלאריבסקי ניצל את ההזדמנות, חעה את הנהר בוג ועבר לחבל הרוסי של פולין וכך ניצל משואת היהודי פולין. הוא חי ביום בישראלי והקם משפחה יפה, עם בניים ונכדים. רבים יכלו לעשות כמוו, אבל אז עוד לא ידעו היהודים ולא האמינו שהגרמנים ישמידו את מרבית העם היהודי במחנות השמדה.

הקמת הגטו

הaicרים הפלנינים הגיעו ברגיל ביום השוק עם עגלותיהם. באותו יום הוכרחו היהודים לעזוב את מקומות מגורייהם ולעbor לאיזור שהוכרזו כגטו. לבתי היהודים נקבעו תושבים פולניים, מבלי שהיהודים הספיקו לקחת מטליהם ורכושים. הפלנינים רכשו את רכש היהודי בפרטות. פקודת ההעברה ניתנה ב-7 בברק ועד לשעה 12 בצהרים היו היהודים צריכים לעזוב את בתיהם. על היהודים נサー לשוב אל בתיהם ועונה מות הוטל על מי שעשה זאת. רבים משכני היהודים חיכו בקוצר-ירוח לשעת הפינוי כדי להיות בעלי-הbitim על רכוש היהודי.

בשהיהודים התישבו בגטו נפתח בו בית חולים מיוחד ליהודים בבית הספר על שם אסתרקה. גם בשנים 1916 – 1918 היה בבית הספר זהה בית חולים למחלות מדבקות. בית החולים מילא את תפקידו עד לסוף המר של היהודי אופצ'ינה. מנהל בית החולים היה גולדברג, בנו של בעל החווה מודלשויז, שנדרך מהחולמים ומת. רוב עובדי בית החולים נדרכו מהמחלות של החולים.

לቤת החולים היו הוצאות רבות. המועצה היהודית חיפשה דרך איך להשתחרר מניהול בית החולים. הוכרזו על אספה כללית ובחרו בוועדה של שלשה אנשים שתטפל בהזקמת בית החולים; יעקובובייך – ספר פליט מלודז' שהיו לו קשרים

טובים עם הגיסטטאפו. הוא היה מספר אותו לשבעיות רצונם ולא פעם תוך כדי עבודה היה שומע מהם על מה שעמיד להתרחש, והיה מוסר זאת להנהגת היהודים. הוא עוזר ליהודים רבים. החברים האחרים היו יעקב שלמה גוטסמן – עסקן ידוע וכותב שורות אלה – חיים פרוש.

בחצר בית החולים הייתה רפת קטנה של פרות חולבות. (לייהודים אסור היה להחזיק פרות). הרפת הייתה אמורה לספק את החלב לבית החולים, אולם כמויות של חלב הועברו גם לייהודים בגטו.

בית החולים היהודי בבניין אסתטיקה הנהלה : 1) פרוש חיים (2) ד"ר מינטקוביץ' (3) דר ריס אלא (4) יעקב שלמה גוטסמן (5) יורקביץ' או"זה (חמלניצקי)

הגיסטטאפו נמנעה מהכנס אל בית החולים מפני שהוא במויה מחלקות למחלות מדבקות כמו טיפול הבطن, דיונטריה.

מחוץ לטיפול בחולים, טיפולנו גם בדברים אסורים. למשל: הכנסנו לבית החולים פרות של יהודים, שהיו אמורים להמסר לידי הגרמנים לפי החוק שהוצע על ידם. (לייהודים היה אסור ללבוש פרותות). את הפרות שמננו במרוח שבין התקרה לגג ("בזידעם"). ליביש זילברגלייט היה מוכן לקחת על עצמו את האחריות, אם ניתפס, ולהודיעו לחבריהם אחרים בהגנת בית החולים – גוטסמן, יעקובוביץ' ואנבי לא ידעו על המחבוא ועל הפרות שהונחו שם. במקומם זה גם הסתתרנו יהודים שנדרשו ע"י הנאצים. כאמור, חתכו הגרמנים להכנס לבית החולים, שמא ידבקו מהמחלות המדבקות שם.

המצטיינים בבית החולים היו: ד"ר מינטקוביץ' – הרופא הראשי, ד"ר אלה רוי (חמלניצקי), ד"ר גוטמן ואשתו אדויה בבית חמלניצקי, ייחיאל שפיז, ליביש זילברגלייט והנערה חיילה אפשטיין. אבל כל הפרטונל היה מסור מאה.

הקרבות הראשוניים של היציאה מחוץ לגיטו היו בני משפחת פליטים שישבו באופוצ'נה. כפי שכבר כתבתי היו באופוצ'נה פליטים ממלאווה, פלאצק, פלונסק, לודז', וילון וכו' – כSSH מאות במספר. הם יצאו מהגטו, כדי למצוא מקום עבודה ופרנסה, משום שחתיכות הלוחם שקבלו מהמטבח הציבורי לא הספיקו להם.

המשפחה כלה אם, בן, בת וחתן. הם יצאו לנכרים וסחרו — עד שפגש בהם הרוצה הגרמני הידוע לשמעה בדרגת מייסטר — מוריין. הוא היה חסיד מושבע של חוקי הנאצים. הוא ירה בכל בני המשפחה והרגם. לאחר הרצח הוא הופיע בפני דרייניצה היהודית ופקד עליהם לאסוף את ההרוגים, תוך התבטאות; קחו את הטינופת הזאת והביאו אותם לקבורה. היו אלה ההרוגים הראשונים באופוצ'נה.

עם שילוח חלק מהיהודים תושבי פלאץ' והערתם לאופוצ'נה, הועבר אליו גם ד"ר ווירטסקי שהחל לעבוד בבית החולים היהודי. הגב' טוליה פלודרבולס נבחרה כמנהלת בית החולים למრבה הצער היא לא יכולה לשרת זמן רב את החולים, כי היא בעצמה חלהה במחלה הטיפוס ונפטרה לאחר זמן קצר. בין הבאים היה גם אברהם אש, בן דודו של הסופר המפורסם שלום אש. גם הוא חלה בתועאה מההבדקות ומת. לפטיטים היה קשה יותר מאשר ליהודים. היה להם בעיה להציג מקומות מגוריים, אוכל להחיות את נפשם. לא היה להם מה למכור על מנת להתחפרנס. רק בכך האמונה היהודית החזקה הם החזיקו מעמד.

העצאה פקודה מטעם הגסטapo להträid את הנהגה היהודית — המועצה היהודית, המטבח הציבורי בכל הנוגע לטרנספורט חדש של יהודים שעמדו להגעה מטומשוב-זובייצק. היה צורך לאפות עבורם לחם, לבשל אוכל חם. כשהקרונות נפתחו פרץ מתוכם זרם חם מההבל של המוני הבאים. בין הבאים היה דורי ר' שלמה פרוש ובתו שיינDEL עם בעלה ושני ילדיה. העצאיו אותם והבאטים אל ביתו. יתר הבאים חולקו בין תושבי העיירה בגטו. משפחות אחדות שכנו אצל דוריה ר' יעקב פוקס, רבים שכנו בבית המדרש שאכלס את הגברים. הנשים הווערו לעזרת הנשים של בית הבנות הגדול. חלק מהבאטים חזר בסתר לטומשוב.

איירוע חשוב ומרשים היה המפגש הליגאלי היהודי שהתקיים ביוני 1941 בבית המדרש. האסיפה נקראה על ידי ה"יונדרנט" כדי לארגן עזירה עבור בית הספר להקלאות של גורדוניה. האסיפה נוהלה ע"י צבי גרינולד ואחרון חמלניצקי ואחרים. באספה זו נמסר דוח על מצבם הנורא של היהודי וורשה. הדוח צועז את השומעים וכולם כאחד החליטו להגיש עזירה מהמעט שביכולתם.

בחודש ינואר 1942 עשה הגסטapo חיפוש ברובע היהודי "בלאניע" שבו היו בתיה החורשות לבורסקאות. הם מצאו עורות מעובדים וקנסו את כל אחד מהborsekאים בכנס של 5000 מארק. בשעה שהborsekאים הביאו את התשלומים, לא היה שום גוף שהוא מוכן לקבל את הכספי. נמסר להם שעליהם לחכות לשוברי תשלומים מיוחדים. אבל בסוף פברואר באו אנשי הגסטפו ואסרו חלק מהborsekאים: אברהם גולדשטיין — עס肯 ציוני ידווע, חבר הוועד של ההתאחדות; לייביש רויטמן, חתנו של שמואל פלטס; מאיר שיואצקי — לא היה בabitו והם אסרו את אשתו חנה. קר קרה גם במשפחה סטיזנר. כשהגענו לאושוויץ, סוף אפריל 1942, עוד מצאנו את חנה שיואצקי בין החיים. האחים לא יכולו לשאת את הסבל, הרע והעבדה הקשה ובמהרה הפכו ל"מוולמנים" ובעקבות זה — המוות.

חמשה שבועות לאחר מכן הגיעו לבירקנאו אוושוויך לייל ברנט, עס肯 ידווע באופוצ'נה. הוא היה חבר ועד הקהלה ובמועצת העיר. הוא ואחיו התגוררו על פולנים רבים וכרכ' נהרפה ההתקפה. ברנט מסר לי שבהתחלת מאי 1942 בא הסדייסט הגרמני מוריין לביהם של גולדשטיינר ווורדיין לב' גולדשטיין שבילה מות מהתקפת לב

בבירקנאו. היא נדרשה לבוא למשרד, ולשלם 300 מרק ולקבל את אפר בעלה. האשה פרצה בבכי מר ואז מוריין החל לעזוק עליה ולבוטה בה במגפיו – "איך חזרה כמו יכולת לבכות בפני אדם טוב לב, שdrag להודיע לך על מות בעלך".

בפורים תש"ב 1942 – ארגן הו.ס.ס. מסיבת פורים, באישור השלטונות הנאצים. המטרה הייתה לאסוף בספיק עבורי הפליטים. המשיבה נערכה ברוב טעם והשתתפו בה גם ראש הגיסטפו והעריצ'סאדיסט מוריין ימ"ש. הם נהנו מأد, זלו ושתו והוא מأد מרצוים מהארע. אבל הסאדיסט מוריין לא מצא סיפוק. גב' פעתשע בוימרדר מצאה חן בעיניו ועל כן ערך ביקור ליל' בביתם, בטענה שהאור דולק. הוא הכה את קלמן בוימרדר, חירף וגידף בביטויים גסים את גב' בוימרדר, אבל לא יירה בהם. ייתכן, משומ שרצה לנצל את החנות שליהם שבה היה רוכש שכורות שונות מבלי לשלם. גם למחרת היום המשיך במנגנו זה, בצעינות מחrichtה כאילו לא קרה ממש דבר.

ביום שלישי 25 לאפריל 1942, הביא הגיסטפו את העסקנים מהעיר ז'אנרנו. היה בהם הנשיא קליניינרט והmozcir יונברג, המנהיג היהודי של הקומוניסטים באיזור – שלמה בלוז שנמצא בזאנרנו. הם הובילו לבית הסחר באופצינה שהייתה ליד העירייה. החלו נפוצות שמונות שלא בישרו טובות. ביום 26 באפריל בברק, הגיסטפו בלווי שוטרים יהודים, הוציאו שלשים יהודים מミתויהם. הם הורו להם להתלבש וללבת עם אנשי הגיסטפו. כל הנאספים רוכזו ליד מושדי המועצה היהודית – היודנראט. אני הייתי בין השלשים. בינו לבין הגעה למקום ראש הגיסטפו. הוא ספר את הנוכחים כדי להוכיח שכלם נמצאים. אחר הורה לעשרי שבקובוצה לצאת החוצה היה זה מוטל ומורדוקובי. לאחר מכן חזר וספר את הנוכחים ושוב הורה לעשרי לצאת. הפעם נפל בגורל טוביה ז'אנר. במספרה הששית שלו יצאתו אני העשרי. אמנם, נמסר למפקד שאני אחראי על בית החולים היהודי. המפקד הסתכל מסביב, הרהר וגע ואמר: קחו אותו! קשו אותו בשרשנות והובילו אותו לבית הסחר העירוני. במשרד בית הסחר לקחו מנתנו את הכל – כסף, שעון-יד, הכל נרשם על ידם. פגשנו שם את העסקן היהודי לייבל ברנט. היו לו קשרים טובים והוא הבטיח לנו לברר את סיבות מעצרנו. בבית הסחר מצאנו את יהודי ז'אנרנו שנעצרו. קליניינרט ווינברג היו שבירים ומדוכאים לחלוון. הם ראו נגד עיניהם את הרע ביותר. שלמה בלוז שהיה ותיק במאסרים משכבר הימים, שמר על קורירות.

בשעה תשע בברק הובילו נשים יהודיות לבית הכלא לנ��ות את החדרים ולבודת פרך שהותלה עליהם. הן ספרו לנו שיש 27 היהודים שננותרו מקבוצת השלשים שנאסרה, הובילו לבית שחיטת העופות ושם הוציאו להורג ביריות. בעיר הוכרזו על תענית. האופים לא חלקו להם, הקצבים סגורו את האיטלייזם. היהת פאניקה בעיירה, שכן לא הייתה משפחה אחת בעיר שלא היה לה קשר כל-שהוא עם 27 הנימומיים. האחראי על טగירות ופתחת בית הסחר הפלוטנובי וייטשן הכינו שהיהודים לא יקבלו אוכל בבית הסחר ממשום שהובאו לא ניקו כראוי את בית הסחר. לא יכולתי להבין את ההנחהות הקשה אלינו, שכן לא היה חייב להזדהות עם הנאצים. רק ב-1943 כשהגינו כמה גוים מאופצינה והכינו לי את האחים זולסקי. הם ספרו לי על יחסו של אותו וייטשן ליהודים שהיו בבית הסחר. בשעה 3acha"z באו אנשי הגיסטפו מטומשוב ולקחו את שלושתינו (– מורדוקובי, ז'אנר ואנבי). הם הושיבו

אותנו במניות והביאו אותנו אל מושדי הגיסטפו בטומשוב. שם הובילו לנו שאיש הגיסטפו שנלווה אליו במכונית היה ראש הגיסטפו. אחרי כמה דברי זלזול גסים כלפינו, קיבל כל אחד מאתנו מכות נמרצות. אוטו חפס פער פיל שהיה נקרא ה"קצב של הגיסטפו". היו לו ידים חזקות שהשתמש בהן כרביעי. אחרי מכותיו הרגשתי בכ Abrams איזומים. הוא המכני בידיו וברגליו, במקל שהיה לו. אחר כך הורידו אותנו למרתף. הינו כחbillot סמרטוטים. הייתה נתון עלי מים במגמה לעורני הרגשתי של גופי רטוב. היהודים שהיו במרתף שפכו עלי מים במגמה לעורני מעלפוני. היהודים התבוננו לטובה, אולם המים והרטיבות הגבירו את האבים.

במרתף היו יהודים רבים מראווה, מטוושוב וממקומות אחרים. כולם קבלו מכות כמונו ואף היו מעשי הרג – כל זה במתנה ל"פיהרר" לבוב הראשון למא. בדרכנו מטוושוב לאושוויץ, נספחו אלינו יהודים מפיוטריקוב, צ'נסטוכוב, קליצה, רדום, ועד שהגענו לאושוויץ בבר מנתה השירה כאלו איש. באושוויץ קיבלנו את המספרים מ-33.000 ועד 34.000. באפריל 1942 טרם היו הסלקציות להשמדה. כל הבאים הובילו למוחנות באושוויץ. הם קבלו הוראות להשאר במחנה אוושוויץ את בעלי המקצוע שבין הבאים, אבל האנטישמיים האלה לא שמו לב להוראות והעבironו גם את אלה למחנה בירקנאו. על כך כתבתי בזיכרונות.

בתחילת חודש يولי 1942 באו אנשי הגיסטפו לאופיצינה בשתי פלוגות. הם קבלו פקודה להרוג מספר מסוימים של יהודים. הם דרשו מסגן הייר של היונראט – מרדכי רוזנטל להלותם עליהם, כדי לוודא שرك המספר הנקוב בפקודה יוציא להורג. מר רוזנטל התנדב לכך בתוקף. הוא סירב להלותם לאלה ההולכים לרצח את אחיו. אנשי הגיסטפו הקיפו את הרחובות וירו על כל יהודי שפגשו בדרך. שלא הצליחו להרוג את כל ה"מכסה" שהותלה עליהם, הם נכנסו לבתים והוציאו את היושבים בהם והוציאו להורג. העצמות והפחדים היו נוראים. לא היה סיוג של הנרגים. הם הוציאו להורג זקנים וצעירים, נשים וילדים.

במרתפו של הרב מפשיסחה – רב י査ק מרדכי פאודובה התהבאו כמה יהודים ובתוכם אשה צעירה עם ילד. הילד בכח בצעקות נוראות וחששו שהבכיות ייסבו את תשומת לבם של אנשי הגיסטפו. ניסו לסתום את הפה של הילד וכך נחנק הילד. זו הייתה תרגדיה נוראה. הילד היה של גוטעסן, שאשתו הייתה בת למשפחה בלופסקי. הייתה במרתף גם צפורה גולדשטיין שהיה בהריון. היא הרגישה ציריליידה וחששה שמרוב יסורים היא תצעק ותשיגר את היושבים בו. היא יצאה החוצה ואנשי הגיסטפו שראו אותה הרגו אותה במקום. ותו록 שהיא מתבוססת בדממה, נולד הילד. המומתים נשארו ברחובות מהתבוסטים בדמם, עד שניתנה הרשות לאוסף את הקרבנות ולהביאם לקבורה.

הגירוש הכללי הגדול היה ביום 22 לסתמבר 1942. היהודים בגטו קיבלו פקודה להתייצב במקום מסוים. הצו היה כולל לכל היהודים – מטף ועד ז肯, בכל מצבם מהם. איש הגיסטפו קרא לפני הנאספים את השמות של אלה שיישארו בעיר. בין אלה היו חברי המועצה היהודית, חברי המשטרה היהודית וכמה בעלי מקצוע נדרשים. אנשי הגיסטפו עשו במעמד זה עסקים מצוינים. תמורת שוחד של כסף,

יהלומים ובגנים טובות נספו יהודים לרישימת הנשארים. האוירה הייתה נוראה. בכיוות ותחנונים של משפחות, של אמהות שיורשה להם להשאר בעיר – הריעידו את הסביבה. אך לשוא. כל הנאספים הובילו בקרונות של בהמות אל מחנה המוות בטרכובינקה. כולם נספו. ניצלו רק אלה שkapפזו מן הקרונות בדרכם אל מסע המוות. חלק מהם נרו בבייחתם ונחרגו, אבל אחרים הצליחו להונצל. מעטים מאד היו אלה שניצלו מהאסון הנורא של עם ישראל.

אני רוצה להביא דוגמא של רצח יהודים אף שהאנטראטים של הגermenies עצם היה להשאים בחיים. יעקב-שלמה גוטסמן היה בעל מפעל של חומץ ויין. הגermenies היו מעוניינים במפעל הזה. הוא שירת אותם בדברים הרבה – כלכלה, הלבשה, הנעלאה. ולפעמים גם שוחר. חבר המועצה היהודי היה בין אלה שנשאו באופוצ'נה. כשהובילו כל היהודים לקרונות המוות, הייתה גם ילדה אחת של משפחחת גוטסמן, משנוכחו בהעדר הילדה, רץ מר גוטסמן אל הקרונות והחל לעזוק בקול-קולה את שם ילדתו. הילדה השיבה מתוך הקרונות ואמרה שסבירה שהיה שככל המשפחה נמצאת בקרונות. מר גוטסמן ניסה להוציא את הילדה מתוך הקרונות, אבל איש הגיטפו לא אפשר לו בשום פנים לעשות זאת. הוא הציע לגוטסמן להצறף לילדתו ואכן הוא עשה זאת ובמחנה המוות טרכובינקה נספו שניים ביחס, עם כל המשפחה. הגירוש האחרון מאופוצ'נה – האויסיזידולונג – היה ביום ה-5 בנואר 1943. נשאו אז בעיר כ-500 יהודים. הגיטפו הודיעו שהיהודים אלה יוחלפו בגermenies שגרים בפלשתינה. היהודים האמינו לביריה זו וכולם התרכו ייחד. הגermenies השיבו את כולם בעגלות עד לאויאזד. הייתה להם הרגשה של חופש וכולם הגיעו לאויאזד. שם חיכתה להם פלוגה אחרת של גיטפו והעבירה את כולם לטרכובינקה. הם הועברו בקרונות של במות כשבכל הדרך מתקלסים בהם הנעצים ומbezים את העלם האנושי; אבל על כך צריך לכתוב עדר-賴יה. מרכיבת זו ניצלו אלה שהיעשו לקפוץ וכדרוי השומרים הגermenies לא פגעו בהם. מהם הנמצאים אנתנו בישראל.

לשאלת הנשאלת ללא הרף – כיצד זה קרה? איך נתנו היהודים לרמות את עצם בזורה כל כך נוראה? כיצד הובילו צען לשחיטה? את התשובה יכולם להשיב רק אלה שהיו שם. הגermenies עינו בתחילתה את היהודים בענויים פיזיים ונפשיים, עד שהתרופה רוחם. ליוזרים רבים היה מחנה המות בבחינת העלה. הם צעדו לקראת השמדתם בשלה. הם אף היו מוכנים להשמע ולהאזין לכל רמיה ולכל תקופה קלושה. הגermenies היססו את רצונם ואת ההשמדה. הצדדים היו איטיים.

האנטישמים הפולנים עשו לגermenies במשעי הרzech. נזכיר לטובה את אלה מתי המספר מבין הפלנינים, הגermenies, הליטאים, הצרפתיים, ההולנדים והדנים שהציאו יהודים והסתירום עד יעברו עם. היו גם שלמדו בחויהם על הצלת יהודים – עליינו לא לשכוח אותם! הם יכולים להיות רבים יותר. הייתה להם אפשרות כזאת. היה צריך בקצת אומץ. בקצת רצון טוב.

אופוצ'נה נשאה עד היום "יודענ-ריין" – נקייה מיהודים. היורשים של ז'ובטים היהודים, אלה שהשתתפו בפועל בפיגועות ביוהדים. מעט מאד, או כי מה מעט, פולנים סייעו בהצלת יהודים.

באפריל 1978当我们讨论了在开发莫祖伊茨时，一些犹太人被谋杀或被囚禁。

הכטיניות לאלה שהציגו יהודים. הטבס התקיים בורשה. השופט ד"ר משה בייסקי, שיציג אותנו, הדגיש שהיינו רוצחים לחילך הרבה יותר אותן הוצאות הוציאניות, אלא שלצערנו אין למי לחתת. הרמזו הוון לכל הנוכחים... אזכור כאן כמה משפחות של פולנים שהציגו יהודים באופיצ'נה.

אחותו של מזcur עירית אופיצ'נה, גב' אוחולץ, העילה במסירות נפש את פישל פרומר, רעיתו ושני ילדים מבוגרים. לאחר הגירוש של ספטמבר 1942, היא החבאה אותן במרתף ביתם וידאגה לבושים ולמאכלים. למרביה הצער הלשינו עליהם. אנשי הגיטפו הוציאו אותן מהמרתף והרגו אותן במקום.

ראש מכבי האש מר זדרויובסקי, קלט את הנמלטים מהמרד הפולני של ורשה. אחד מהם היה היהודי בשם פינקלשטיין. מר זדרויובסקי זיהה אותו כיהודי, אף שהיה לו תעודת אררי, שכן פינקלשטיין ב恳 שבודה שرك הוא עובוד בו. אף על פי כן, הוא לא גילה זאת לאיש ואכן מר פינקלשטיין ניצל ונמצא בישראל. הוא כיום סב לנכדים!...

מר ורובל ורעיתו מהכפר וולח שלייד אופיצ'נה, עזרו להחביא 4 יהודים, בני משפחת רוזנברג. הם דאגו לכל מחסורים וסייעו את נפשם יומיום. אף עמדו על המשמר שלא יורע להם. הם עשו את הכל שבני הכפר לא ידעו על כך, שמא ילשין מישוהו עליהם. כל ארבעה ניצלו וגרים היום בקְלִיפּוֹרְנִיה.

היו גם כמה ילדים יהודים שניצלו ע"י פולנים וחבל ששמותיהם לא ידועים לנו.

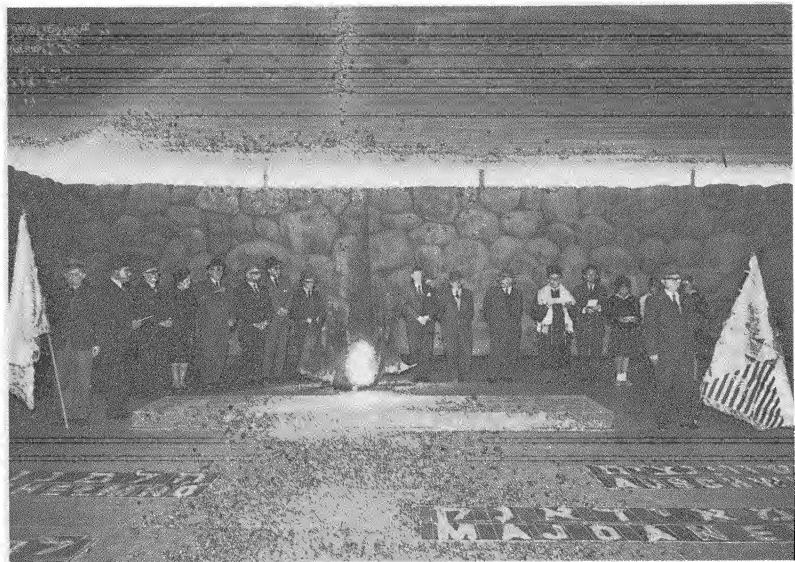
הוצאה להורג ע"י הגרמנים של יהודים שהתחבאו בעיר של אופיצ'נה
ביןיהם משפחת **שינגרוב**

יהודי אופוצ'נה שkapצו מרכבת המות לטראבלינקה

להלן רשימה חלקית של אלה שהעיזו וקפצו מרכבת המות; אחדים נהרגו במהלך נסיעון ההමלוות. אחדים נפצעו ובאו בימים שלאחר מכן. ומעטם שרדו. חלום הגיע לאן.

בַת מָשָׁה, ז"ל, הִיאֵד.	יֹוטְקָה קַצְנֶלְבּוֹגָן
בֶן אַסְטוֹר וְאַלְיוֹן, ז"ל, הִיאֵד.	מִשְׂהָ חַמְלַנִּיצְקִי
ז"ל, הִיאֵד. חָזָר לְאֹפּוֹצֶנָּה, וַיָּהֶג בִּידֵי חֲבָרוֹ הַפּוֹלְנִים.	מַאיַּר זְלַצְּבָּרָג
בֶן שָׂרָה לְרָר, ז"ל, הִיאֵד.	לַוטְקָ לְרָר
בֶן אַיִּדָּל וְנוֹתָן, נִיצָל וַיָּגַע לִישָׂרָאֵל וּבָאָרֶץ נִפְטָר.	זִיסְמָן רַזְונְצָוִוִיג
בֶן יִצְחָק, ז"ל, הִיאֵד.	אַבְרָהָם חַמְלַנִּיצְקִי
בֶן חָנָה לְאָהָ וְחוּיִם, ז"ל, הִיאֵד.	מַנְחָם גַּרְוָסְפָּלְדִּי
בֶן אַרְיָה לִיבִּישׂ, ז"ל, הִיאֵד.	מוֹשְׁקָה עַדְלַשְׁטִין
ז"ל, הִיאֵד.	לִיבְּלָה הַמְּפָלָל
ז"ל, הִיאֵד.	דוֹרְקָה גַּרְוָסְפָּלְדִּי
נִיצָל וְחוּי עָמָנוּ, עַם אַשְׁתוֹ.	אַלִּי רַזְוְנְקָרְנִין
נִיצָלָה וְחוּי עָמָנוּ לְאַוְרֵךְ יִמְםָן.	פְּרָנָקָה קַצְנֶלְבּוֹגָן
מַלְחָמִי גִּיטּוֹ וּוֹרְשָׁה, נִיצָל וְחוּי עָמָנוּ לְאַוְרֵךְ יִמְםָן.	אַהֲרֹן חַמְלַנִּיצְקִי
הַמּוֹרָה מַבִּיס תְּרָבּוֹת ז"ל, הִיאֵד.	מַנְחָסִ-מַנְדָּל גּוֹרְדוֹן

טכס ביד ושם

אין אושוויץ פאר דער דערעפונג פין יידישען פאוויליאן
פין לינקם : גדעון האזנער. ד"ר יצחק ארד. אברהם אמבער.
ריכטער משה בייסקי. יעקב זילברשטיין. חיים פרוש.
RALF SOPORTA. משה מיליט. פאלק חיים.

אפאטשנא

אפאטשנא ליגט צוישן טאמאשאו — מאז, אין קאנסק. פון 1919 האט די שטאדרט געהערט צו דער קעלצער ואיעוואדע צום אפאטשנער פאויאט האבן געהערט די שטעדטלען, פשיטח. דרשעוועץ. אודזישיוואל. געלנאו. זשארנאו. ווילקה — וואלא. ביאלאטשאו.

די אלגעמוניינע באפעלקערונג פון דער שטאדרט אפאטשנא אייז געוען 11000 מענטשן אדריטל דערפונ יידן. אין די צויטע וועלט-קריג זייןען צוגעקומען פלייטים פון פלאצק. מילאוע. פלאנסק. לאדו.א.א. די צאל יידן האט דערגריכט צו 4000. אפאטשנא אייז אאלטער יידישע קהילה. ארום וועלכע עס זייןען געווארן פארשידענע לעגענדעס. אין אלע ציטין האבן געוווינט משפחות פון דער פשיסחר רבישער דינאסטייע. דערלע策טער רב אלתרל אייז געוען אין בירקענאו בייז ענדער 1944 אין בלאך 9 אין קראנטענע-לאגער.

מייט דער יידישער קהילה האבן בין יאר 1929 אנגעפירות די "אגודה" צוזאמען מיט די אנטרטיאיישע. דער ערשותער פרעוזס אין די יארן 16 — 1917 אייז געוען דער איגענטימער פון דער מיל רב מאיר בלאט זל זייןע נונסטע מיטארכטער זייןען געוען די ה' רב סאנדל. לייבל בעראנט. איטשע ווינבערג. רב הענער און יוסל אלפוס פון 1929 האבן די ציוניסטייש גורופירונגען איבערגענעםן די פירונג פון דער קהילה. דער ערשותער פרעוזס אייז געוען מר'אלתער פוקס זל פון דער אלג. ציוניסטיישער גורוףע "א" (על המשמר) בי דער מיטארכטער פון יצחק פערל (מוזוחי) שאול ראווענבראום (פ.צ.צ.ס.) מאיר סארנע (פ.צ.) אברהם בוימערדר. לייבל ואולד. א.א. דער הויפט פרנסה קוואל אייז געוען מלאה, פון דער לעדר, און קלידער בראנזשע, שוסטער, שטעפער, רימער. שנידער היטעלמאכער. זייגרמאכער. מאלער. סטאלאער, א.א. סוחרים און קאלאנאל האנדעל; דורפס — הענדעלר, פאכטער פון אויבס — סעדער הענדעלר (דרפס — גייר) א.א. אויך פאבריקאנטען זענען געוען אין שטעהטל

קיין סר גרייס גבירט זייןען צוישן יידן נישט געוען, קאלר — אווינונס — א גלאז'הוטע (חמלנייצקיס) איזין גיטער. ואולד סוחר (וינאגראאד) האבן געהערט צו די פאמעליכטער יידן אין שטאדרט

געוען א גרבער-בעצירק "בלאניע" צענדליךער יידישע פאמיליעס זייןען געוען באשעפטיקט בי פארשידענע גארבעררי אויסארכיביטונגען. די אינהבר זיינען געוען די פאמיליעס פייןער, שיואצקי גולדשטיין זאלצברג א.א. די ערשות קואפעראטיווע באנק אונטער דער קאנטראל פון שאשקס. אייז געגרינדערט געוווארן באולד נאך די ערשות וועלט-קריג 16 — 1917 די באגורענצעט מיטלן וואס זייןען געשטיינען צו פארפיגונג, האבן נישט באפרידיקט די באדרעפנישן און האנטווערקער צווזאמען מיט קלינעהנדעלר האבן געמוות שאפן א איגענע באנק, וואס האט מיט באשרענקטע מיטלן געהאלפַן דעם קלינעהנדעלר מיט ארויסגעמען א

"פרاكت" אוף סחרות און א האנטווערער, מיט אינקוויפן זיך אביסל ארבעטס-געציגג, (א מאשיין) אונ פיל מאל מיט אינקוויפן א וואגן קוילז. קארטאפעל. האלץ. אויפן ווינטעד און האבן זיך דאס אויסגעצעאלט אין קלינגע ראטטעס. און צינון. (עם קען זיין איז וווען דער ליינער וועט דאס ליאנען. וועט ער ניטש פארשטיין ווי אוזו יידן האבן געלעבט און איז גרייסער ארעמאקט אין די שטערטלעך און פoilן און דאר אפגעהיטן דעם צלים אדם קולטור פין מענטשליכקייט

הילפס ארגאניזאציעס; אין אלע צייטן וואס איך געדענק, אין אפאטשנא זייןען געוווען יידן וואס האבן זיך פארנומען מיט העלפן באודערפיקטער. ווער עס האט עס געמאקט ארגאניזירערהייט. אין די ראמען פון די עקייסטרענדע הילפס-ארגאניזאציעס, ווי "ליינט הצדק" ביקר חווילס "הכנסת כליה" א.א. ווער עס האט מיטגעארבעט מיט נישט אפיקיעעלע הילפס — גורפן, ווער עס האט אלין גטראן גהילך לוייט איגענעums אינזעהן. זייןען די מנטשען ווערט דערמאנט צו ווערן צום גוטן. פון די ערשטער וואס איך געדענק איז געוווען מאיר סוסנאואסקי וועלכער האט אונגעפירט מיט א אפיקיעעלער הילך ארגאניזאציע וואס האט באקומען הילך פון דעם צענטראל — קאמיטעט. די ברודער משה און דער לייביש ליטמאן, מיט מיטה הילך פון ערטליכע באקאנטער, האבן געשיקט אין די שטיבער פון ארנטליך יידן וואס וואלטן קיינמאל ניטש געבעטען בי קיינעם קיין הילך וווען די הילך וואלט ניטש געוווען אוזו קאנספעררטאיו.

וויניקע האבן געוווסט איז די מענטשן נויטיקן זיך און הילך. און רעד. און רעלאמע. איז געמאקט געווארן א גרייסע, וויכטיקע, בכובדיגע, הילפס — ארבעט. וויניקע האבן געוווסט פון וואנען זיך האבן באקומען די מיטלן פאר דער הילפס-ארבעט.

א באויסטער געטע איז געוווען אידל צערקעם. וועלכע מען האט געקענט זעהען ערטליכע מל איז טאג מיטן טעפעלע, זיך האט שווין געוווסט ווי עס געפינט זיך א קראאנקער, אדרער סחטם א ערטלערר וואס נויטיקט זיך אין א ואדים ביסל סופ. געוווען אוזעלכע וואס האבן קרייטיקרט דעם אויפן פון דער ניטש ארגאניזירטר הילך. נאר מיר דארפֿן זיך ווינשן דאס אונדערער פרײינט זאלן פארזעען די גוטע מידות פון דער אלטער-היהם

אין די צוויטער וועלט קרייג האבן זיך בי דער הילפס-ארבעט אויסגעצייבנט פריווואט-און דורך ז.ס. ליביש ראניאוויש אבראהם בוימעדער. יחזקאל קויפער. ליבבל בעראנט. אליעזר חממעליצקי. רושקה פראםער. בלימעלע לעוואקוויס. מלכה ציגלער. יוסף און פייול זינגער. יעקב ברוידע. רחלה פרוש. און פיל אנדרער. מיט דער פאלקס-קוק האבן אונגעפירט הי'צחיק המעלנייצקי ה'גענקעלבאום. נתן וועלטמאן. בערל געלעך. רוזנבלום יהיאל מאיר. א.א. געוווען יידן וואס האבן זיך נדהג געוווען צו געבן א גמילת-חסד ניטש פארמעגליכע הענדלאער וואס זייןען געפארן איז די מארך טאג און די דערבייאיקע שטערטלעך. און איגנונגקייפט הינר. (גענדז) פוטער. אייער. און עס געשיקט אין די גערעסערע שטערט לאדו. ווארשא. פיל האבן ניטש געהאט געניג געלט, איז עס געוווען א גרייסע הילך פאר איז יידן וווען ער האט באקומען אביסל געלט און פראצעענט. פון זאנטאג בי זרייטאג. איך האב ניטש געהערט איז עס האט ווער מיסברוכט מיטן צוורי... .

פאליטישע פארטיזן; יוגענט און ספררט ארגאניזאציעס.
"אגודת ישראל" אלגעמיינע ציוניסטיין "מורחיה" התאחדות פועלין ציון צ.ס.
"גורדוניה" פרייהייט החלוץ "העובד" ליגא למען ארץ ישראל העברת א.א.
דער דראם. קרייז איז ארגאניזירט געווארן דורך די אלגעמיינע ציוניסטיישע
ארגאניזאציע נאך אין יאר 1918 אונטער דער אונפירונג פון אבראמ באלזם. שפעטער
האט דער דראם-קרייז זיך געפונען אונטער דער השפה פון פועלין ציון צ.ס. און האט
עקיסטרט בי צי דער ליקוידאציע פון געטא.

די ערשות אומפארטיזאש יידישע ביבליאטעך איז געווען אונטער דער
אונפארטיאישיר "קולטורא" שפעטער זיינען ענטשטיינען ביבליאטעך ביי "פועלין
ציון צ.ס." בי "התאחדות-גורדוניה" די "באראכאו ביבליאטעך איז סובסודרט
געווארן דורך דער קומינאלער מאכט.

די ערשות ארביטער הימ איז ענטשטיינען אין 1917 און האט זיך געפונען אין הויז
פון שאול רובין שפעטער אין גרויסן לאקסל בי. די קואואלסקין, און די לעצעטער איראן
אויף פלאץ קילנסקיינגן 4 די אונפירער פון דער ארביטער-הימ זיינען דאן געוווען.
שאלול ראוונבויים לייביש איזענבערג. ישראל חמלנייצקי רוזנבלום יהיאל מאיר
(טשאפ) אברהם בארכץקי, די ברודער נח און יהיאל קארמאן, אפולינאר, אייזק און
יוסל מילעツקי, שלום הוינאוסקי, ישראל מאלץ, יהיאל זלאטאגורסקי, חיים
פרاش א.א.

די אלגעמיינע ציוניסטייש ארגאניזאציע האט זיך געפונען אין הויז פון הערשל
רויפה, די אונפירער זיינען געווען משה ווינגרארדסקי, לייבל ואולד, אברהם
בויינערדר, אליעזר יעקלעס, משה רוכווערגער, א. פרידלעוסקי (לעצעטער
פארזיצנدر פון מזור希 זיינען געווען טעטיך די, איטשע פערל, יצחק צוקער, חיים
דוד טענענבוים, א.א.

מייט דער יוגענט אין "פרייהייט" האבן אונגעפרט; רחל לאה האלענדער, פרידא
רייזויניג, גדליה לעווין ישראל איטשע ראוונבלום, שמואל נירענבערג, חיים פראש
א.א. אין די יארן 1922.20 האבן זיך די מערסטע יוגענטליך געפונען אין דער יוגענט
ארגאניזאציע "פרייהייט". אין א איגען לאקסל אין הויז פון נחום צויגהאפטיג. אין
מוקעם (מאرك פלאץ)

אין דראם-קרייז האבן זיך באטיליקס פון די ערשות, אברהם-באלזם, פליינדר
רוושקע-באלזם, דוד-זלאטאגורסקי. רואבן-פראש, פיניע-צוויגהאפטיך, דראלא,
לובא-בורדיינה, אלתר, גדליה, און זיינער שועטער נכה לעווין חיים פראש, רבקה לה
מאركובייעצקא, שרה בעלזעCKER, פערל טעפער, מאנקה פליינדר, גיטל חמלנייצקי,
צאלל המעלנייצקי לייבש זילברגלייט. יעקב רוזנבלום (שמאלץ) א.א.

אין יאר 1925 אין דורך דער ארביטער-הימ געשאָפַן געווארן דער ספרט-קלוב
"הפועל" וועלבער איז דאן געווען דער איניציקער יידישער ספרט-קלוב אין גאנצּן
קרייז. עס זיינען ענטווקלט געווארן פארשיידענע ספרט-צוויגן ווי פוטבאל. האנט-
באל. קוישבול, לייכט-אטלעטיך. פיניג-פאנג. א.א. בי 1930 זיינען א סך יוגענטליך
פון אלע שיבטן געווען פארטראטען אין ספרט-קלוב "הפועל" אין 1930 האבן
איינצעלנע קאמיטעט מיטגלידער צווארן מיט פארשטיינר פון די רעכטער גורפירונגען
געגרינדט דעם ספרט-קלוב "מכבי" אין אפאטשנא, די פירער זיינען געווען.

শמוֹאַל רָאוּנְטָאַל, אַבְרָהָם יִצְחָק אָוּן פִּיוּוֹל גַּדְאָלִיעַ. יוֹסֵל אָוּן פִּיוּוֹל זִינְגֶּעֶר.
מָאֵיר אָוּן שְׁמַעַן זָלְצְבָּעָרָג. מִינָּא גַּעֲלָעָר. וּוֹאַוטְשָׁע חַמְלַנִּיצְקִי מְשָׁה חַמְלַנִּיצְקִי.
אלְיעָזָר גּוֹלְדְשְׁטִין. פִּינְיָע קּוֹפְּפָר. אָ.א.

די רַיְכְּבָּרָע שִׁיכְּבָּטָן הַאָבָּן פִּיל גַּהְהָאָלְפָן דַּעַם קְלוּב זִיךְרָן עַנְטוֹוַיְקָלְן. אַיִן אַגְּרוֹיִיסְן
לְאַקָּאַל וּוֹאָס הַאַט גַּהְהָעָרֶט צֹו די חַמְלַנִּיצְקִיס. זַיְהָאָבָּן בָּאַקְּוּמָּעָן פָּאַרְשְׂוִידְעָנָע
מְבָשְׁרִים פָּאַר סְפָּוָרְט אַיְבָּוָגְעָן. הַאָבָּן גַּהְהָאָט אַבְּיַבְּלַיְאָטָעָק אַיִן דַּעַם לְאַקָּאַל הַאָבָּן
זַיְהָאַיְנְגָעָאַרְדָּעָנָט פָּאַרְשְׂיָדְעָנָע פָּאַרְשְׂטָאַלְגָּעָן. לְטוּבָתָה ק.ק.ל. "תְּרָבוֹת" — שָׁוּלָע
א.א. הַאָבָּן אַוִּיר אַוִּיסְגָּעָנוּנָט דַּעַם דְּרָאָמְקָרְיָוָן פָּוּעָלִי צִוְּן צ.ס. וּוּלְבָעָה הַאַט
גַּעֲרָבִיָּט אָוּנָע בָּאַלְיָוָגָג. בִּימָם רְעוֹשִׁיסְטִירָן הַאָבָּן פִּיל מִיטְגָּהָאָלְפָן חִיה שְׁרָה אָוּן
אַיִר מְאֵן מָאֵיר סָאָרָנָע. פְּלִינְדָּר. חִימָם פְּרָאַשְׁ א.א.

וּוַיְנִיקָע זִינְגָעָן לְעַבְּנָן גַּעֲלִיבָּן פָּוּן דַּי לִיבָּעָ יְגָעָנָט. עַס אַיִז מְמַשׁ נִישְׁתָּחָוּנָע
בָּאַשְׁרִיבָּן דַּי גְּרוּסָע וּוֹאַנְדְּרָבָּאָרָע אַרְבָּעָט וּוֹאָס אַיִז גַּעֲמָאָט גַּעֲוָאָרָן דַּוְרָךְ פְּשָׁוּטָע
אַרְבָּעָטָעָר יְגָעָנָט וּוֹאָס אַיִז גַּעֲוָעָן בָּאַפְּלִיגָּלְט מִיט אַיְדָעָנָע פָּוּן "הַחְלָזָן"
פָּאַרְוִירְקָלִיבָּן דַּוְרָךְ הַכְּשָׁרָה אַיִן קִיבְּצָן דַּוְרָךְ עַלְיהָ אַוְן הַגְּשָׁמָה... אַיִבְּעָר יְעָדָן אַיִנָּעָם
פָּוּן דַּעַר לִיבָּעָ יְגָעָנָט וּוֹאָלָט מַעַן גַּעֲקָעָנָט בָּאַשְׁרִיבָּן בִּיכְעָר וּוּגָעָן זִיְעָרָע טָאגָ
טָעַגְלִיבָּעָר-טָעַטִּיקִיט וּוֹאָס אַיִז גַּעֲמָאָכָס גַּעֲוָאָרָן מִיט אַזְוִי פִּיל פְּשָׁוּטִיקִיט, אָוּן נִישְׁתָּחָוּנָע
דָּעָרְוָאַרְטָעָנְדִיקְקִין שָׁוּם בָּאַלְיָוָגָג.

בָּאוּנְדָּעָרָס אַקְטִיוֹ זִינְגָעָן דַּי יְוָגְעָנְטִילְכָּעָ פָּוּן "גּוֹרְדוֹנִיהָ" וּוּלְבָעָה הַאָבָּן
גַּעֲפִירָט אַיִר טָעַטִּיקִיט בִּיס דַּי לְעַצְטָעָ יְדִין אָסְרָאָטוֹנָג.
דַּעַר "הַכְּשָׁרָה פְּוֹנְקָט" אַיִן אַפְּאָטָשָׁנָא, הַאָט שְׁוּעָר גַּעֲקָעְמָפָט פָּאַר אַרְבִּיטָס טָאגָ,
זַגְאָר בֵּי אַשְׁוּעָרָר אַרְבִּיטִיט, נָאָר אַדְאָנָק דֻּעָמָ-אַיִז דַּעַר "אָוְמְשָׁוּלְגָּס צָעָנְטָעָר פָּאַר
לְאַנְדּוּוּרִיטְשָׁאָפָט" גַּעֲוָעָן לְעַגָּאָל אַוִּיר אַיִן דַּי יְאָרָן 1940-41 וּוֹי אַוְנָטָר דַּעַם דַּעַקְ
מָאנְטָל זִינְגָעָן פָּאַרְגָּעָקָוּמָעָן פָּאַרְשִׁידָעָנָע "אַקְטִיוֹוִיטִיעָטָן" אַוִּיפְּ פִּיל גַּעֲבִיטָן.
אַיִנְגָּעָר פָּוּן דַּי אַוְנְפִּירָעָר אַיִז גַּעֲוָעָן דַּעַר בָּאוּוֹסְטָעָר קַעְמָפָעָר אַיִז וּוּרְשָׁעָוָעָר
גַּעֲטָא אַלְיעָזָר גַּעֲלָעָר וּוּלְבָעָר הַאָט אַוְנְגָּעָפָרָט מִיט דַּעַר גַּרְוָעָפָט טָעָבָעָנָס — וּוּרְקָעָ
(אוֹיפְּ זִין נָאָמָעָן אַיִז אַוְפָּגָעָשְׁטָעָלָט גַּעֲוָאָרָן אַדְעָנְקָמָאָל אַוִּיפְּן וּוּגָבָיִם אַרְיִינְפָּאָר
אַיִן קְבוֹץ. מַעְלָה הַחִמְשָׁה אַיִן יִשְׂרָאֵל. פָּוּן דַּי לְעַבְּנָן גִּיבְּלִיבָּנָע אַהֲרָן חַמְלַנִּיצְקִי
(כְּרָמִי) פָּוּן דַּי קַעְמָפָעָר פָּוּן וּוּרְשָׁאָוּרָע גַּעֲטָא.

אַבְּאוּנְדָּעָרָע אַוְפְּמָעָרְקָזָאָמְקִוּט וּוֹילָאָרָק שְׁעָנָקָן דַּעַם פָּאַקְט, אַיִן יְאָרָן 1934 אַיִז
אַיִן גָּאנְצָ פְּוִילָן פְּרָאַקְלָאָמִירָט גַּעֲוָאָרָן דַּעַר טָאגָ פָּוּן "יּוֹם טּוֹב פָּוּן" (שְׁוּעָנְטָאָ
מָאָרָשָׁא) דַּי יִדְיִישָׁע אַרְגָּאָנְזָאָצִיעָס זִינְגָעָן גַּעֲרוֹפָן גַּעֲוָאָרָן אַנְטִילָל צֹו נָעָמָעָן אַיִן דַּי
דָּעַמְאָנְסָטְרָאָצִיעָס קָעָגָן דִּיְתִּישָׁוּשָׁן — הַיְּטָלְעִירִיסְטִישָׁן רְעוֹשִׁים, וּוֹאָס וּוֹילָאָפְּרִיסְן
פָּוּן פְּוִילָן דַּעַם יִם...!

דַּי צְוּוִי יִדְיִישָׁע סְפָּאָרְטִ-קְלוּבָן "הַפּוּעָל אָוּן מְכָבִי" הַאָבָּן גַּעֲפִירָט דַּעַם יִדְיִישָׁן צּוֹגָ.
אַיִן צְיוּוֹלָע אַנְצָוָג, מִיט סְפָּאָרְטִ גַּאֲלָא-הַיְּטָלְעָן, אַיִן מִילְּטָעָרִישָׁע אַרְדָּנוֹג.
דַּי גַּעֲמִישָׁטָע בָּאַפְּעָלְקָעָרָוג, וּוֹאָס אַיִז גַּעֲשָׁטָאָנָעָן אַוִּיפְּ דַּי דַּעֲכָעָר. בָּאַלְקָאָנָעָן. אָוּן
טְרָאָטוֹאָרָן, הַאָבָּן אַפְּלָוְרִירָט יְעָדָע פָּאַרְבִּיָּמָאָרְשִׁירָעָנְדָע גַּרְוָעָפָט, נָאָר דַּעַם גַּרְעָסְטָן
אַפְּלוֹיזָ אָוּן בִּיְפָאָל — הַאָט גַּהְהָאָט דַּעַר טְרָאָנְסְפָּעָרָאָנָט פָּוּן "הַפּוּעָל" וּוֹ מִיט גַּרְוִיסְעָ

ווערטער איז געווונ געשריבן. "נדער מיט היטלערן" מיר וועלן נישט אוועקגעבן דעם
ים"

(פרעטש ז היטלערם-נייע אדראמי מארוישע)...!

נאכן אדורכמארשין, און סאלטירן פאר דער טריבונע ווועס איז געתשאנגען דער
טאראסטווע, מיטן פארטערטער פון דער וואיעוואדע, איז צוגעקובמען דער פאליצי
קאמאנדרנטן זאווארטסקי, און געזאגט: איר האט נישט געדארפט — שרייבען נידר מיט
היטלערין דיטשלאלנד איז אונדזערס א פרײינטיליכע מדינה וואס פאר א פרײינטיליכע
מדינה זייןען זי — וווען זי ווילץ בי אונדז צונעמען אונדזער ים" האב איך הויך
געזאגט (או די נוענט שטייענדע "גרויסע" זאלן הערן... דער טראנספעראנט איז נישט
ארפונגנוועגען געווארן ביזן אויפלאזן פון צוג.

נאר איינצעעלנע זייןען עלה-געווונ, און אטייל פון די וואס זייןען געפההן צודער
אוישטעלונג אין יאר 1936 זייןען צוריק-געקומען. נאר די חלוצים וואס האבן
אייבערגערטין אלע בריקן אונטער זיך, און זייןען בייגעתאנען אלע שווערקייטן.
זייןען געלבלבן, ווער איז קיבוץ, ווער איז שטאדט, און זיך האבן נאר באויזן
ארויסצונגעמען וועמען פון די פאמיליע, און איזו ארום געראטעוועט זיך — און דעם
נאמען פון דער פאמיליע. עטיליכע יונגע בחורות האבן איבערגעלאט ריביכע משפחות
און זייןען עלה געווען, צו וועט די געשכטע ווידמען גענוג אויפערקוזאמקיט, דעם
איידיעיאלייזום וואס האט דאן באהערשט די יוגענט, וואס האט איבערגעלאזן
משפחות, חברים, פרײינט, און האבן זיך ארויסגערטין פון דעם אונזיכערן גלוות-ילעבן,
און זייןען באפליגעלטע מיט חולציישן אידעאליזום געקומען העלפֿן פֿאַרְוָאנְדְּלִן די
ויסטער אלטע הימ איז א-הוים פאר וויערט פאמיליעס פאר יידיש פאלק!

נאר די גרעטער טיל פון דער חלוצישער יונגען האבן געווארט אויף
"סערטיפיקאטן" און האבן פערשפֿעטוקט;

אין דער ליגא למען ארץ ישראל האבן זיך קאנצענטרטיט די יוגענט ארגאניזאציעס,
החולץ גורדוניה "העובר" פֿרֵיהַיִיט" א. די פֿאַרְיִינְקְטָעּ "גורדּוֹן" און "באָראָכָאָן"
ביבליאטען האבן עזיזטירט בי זייןען אריינמארשין פון די דיטשן. מיר האבן דאן
איינגעפאקט איז קאסטענס די וויבטיקסטע ביכער איז איז נעכט זיך
ארויפגעשלעפעט אויפן בוידעם איז הויז פון די קאואאלסקין ווועס האט זיך אמל
געפונען די "ארבייטער — הימ" און שפֿעטער די "תְּרִבּוֹתֶשׁוֹלָעּ. דער גורל פון די
ביבער איז ביז היינט מיר נישט באָקאנט.

דער באָהאלטעןער אנטעסעמיטיזום בייס רוב פון דער באָפֿעלע-קערונג, דאס שטעלן
שטאפעטן בי יידישע געשפֿטן, איז דער נישט יידישער געגענד. דיסקרימיינירונג איז
רעג'ירונגס-און קאמאנאלע אינטוטוציאט. די אפטע האלב אפֿיציעלע ערקלערונגען,
דאס יידן זייןען בירגער פון דער צוויטער קאטגעאריע" ... א.א.ו.

האבן צוגעריגיט דעם באָרין פאר דער גויסטר הילך, וואס די היטלער הארדעם
האבן באָקומווען פון א טיל פון דער באָפֿעלע-קערונג, בייס פֿיַינְקְן איז אויסראטן די
יידן.

באלד נאכן אריינמארשין פון די דיטשן איז שטאט, האט זיך אונגעחויבן דאס
רודפֿן פון יידן. גראפֿן דיטשישע זעלנער פֿלעגן איז די אונטן זיך ארייניכאָפּן איז
יידישע שטייבער, און פֿלעגן פֿיַינְקְן פֿיזִיש — איז מאָראָאלִיש די מענער, און די יונגע

פרויין. "די זעלנער האבן אין מושך פון יארן אינגעזאפט אין זיך דיאורה פון געלבלעס און שטרייכער. און דאס פייןיקן די שוואבלונע יידן — אין געווארן בי זיך אַאנגענעמע-פֿאָרוּוֹילָן" אזי האבן זיך זיך פֿאָרוּוְילָט, אין די ווינונגגען פון שמחה זילבערינג, בי הערשל קוטאשעוסקי, בי שווארטמאן, בי דיאAMILIUS לאנסברג, א.ד.י. שענע מעשים פון אויסטטען פרויין נאקט, און באליידיקן מאראלייש אין פיזיש. שלאגן מיט שטעהנס אין באגנטען.א.או.

שטארקע אינטערווענצן ביטם דיטשן קאמענדאנט, האבן געהאט אַוירקונג, און א געוויסע באָרוֹאַיקונג. אונדער ליטערן פון דער "תרבות-שולע" פרוי שרה גאָרדָן-וַיְיעָרָנִיק אַיז דאן געוען "דאַלְמַעְטַשְׁעָרָן" ביטם קאמענדאנט זיך האט פֿיל געהאלפֿן בי דיא אַינְטְּעָרְוּוּנָצָן. מיט אַיר אַינְטְּעָרְפְּרָעְטָאַצְּעָ...
באלד אַיז געקומען דער באָפעַל, דאס יידן מוזן טראָגן וויסע בענדער מיט אַבליעַן מג'ידוד.

די יידן האבן געמוות מאָבן "צְוֹאָנְגָּס-אַרְבִּיטָט" שפֿעְטָעָר אַיז עס געארדנט געווארן דורבן אַרְבִּיטָס-אַמֶּט, צוחאמען מיטן ייְדָן-ראָט. ווֹ די פֿאָרְמַעְגְּלִיכְעַד יידן האבן געקבנט באָצעָלָן פֿאָרָן אַרְבִּיטָס-טָאָג, און די נִישְׁתְּ פֿאָרְמַעְגְּלִיכְעַד האבן באָקְומָעָן די פֿינְקָזְלָטְעָם ווֹאס די פֿאָרְמַעְגְּלִיכְעַד האבן באָצעָלָט. אַזְוַיָּאָרָום אַיז פֿאָרְמַעְגְּלִיכְעַד געווארן אַיבְּעָרִיקָע לְיִדְעָדָעָר דָּעָר יְוָדָרָאָט אַיז צִינְוִיגְעַשְׁטָעַל געווארן דורבן גוט באָקְאנָטָן מְרַדְכִּי רָאוּנְטָאָל, ווֹלְבָכָר האט גָּעָלָאָן פֿאָרָן זיך דָּעָם אַמְּט פון ווַיְיצְעָ-פְּרָעָוָס. די מִיטְגְּלִידָעָר זִיְּנָעָן געווען, טִילְוּוֹיְזָן פון דער פֿרְיְידִיגָּעָה קְהִילָּה-פֿאָרוֹאַלְטוֹגָן, דער גְּרָעְסְּעָרָע טִילָּה האט נִישְׁתְּ געהאט ווֹאס צוֹ זָאגָן.

(די מעסטע ייְדָן-ראָט מיט דער יְיִדְשָׁעָר-פֿאָלִיעָץָי זִיְּנָעָן נִישְׁתְּ געווען אַין אַרְדָּנוֹגָן. נָאָר אַין פֿאָרְגְּלִיךָ צוֹ אַנְדָּרָעָר ייְדָן-ראָט אַיז אַין אַפְּאַטְשָׁנָא געווען... מִיטְלְמַעְסִיגָּ...). יידן האבן נִישְׁתְּ גַּעֲטָאָרָט מאָבן קִין נִיעָזָאָן. שְׁנֵיְידָעָר. שְׁוֹסְטָעָר. האבן נָאָר גַּעֲדָאָרָפֶט רַעֲפָרִירָן. ביַיְוָעָמָן זיך האבן גַּעֲפָנוּנָעָן נִיעָזָאָן, זִיְּנָעָן זיך קָאנְפִּיסְקּוּירָט געווארן. רַעֲוִיזִיעָם. רַעֲוִיזִיעָם. טָאגָטְגָּלִיךָ.

נאָוָעָמְבָּעָר 1939 האָבן די דִּיטְּשִׁישָׁע קָאָמָּאָנְדָּאָלִיט פֿאָרְבָּרָעָנָט די שָׁוָּל. (אין גַּעֲשָׁהָן אַיז דאס אָזָוִי) פֿאָרְמִיטָאָג אַיז רָאוּנְטָאָל צְוּזָעָטָל גַּעֲרָוָפָן געווארן צוֹם קָאָמְעָנְדָאָנָט, עַר האָט באָקְומָעָן אַפְּאָדָרָוָג צְוּזָעָטָל פֿינְקָקָרְנִיסְטָר בעַנְזִין. פֿאָרְשְׁעַנְדְּלִיךָ אַיז די פֿאָדָרָוָג אַיז דְּעַרְפְּלִט געווארן. אַון דָּעָרָבָּעָן אַיז צְוּזָעָטָל עַטְגָּוָעָט געווארן. אַרוּם 7 אַוּוֹנָט האָט זיך גַּעֲזָעָן אַגְּרוּסָטָר פֿלְאָמָּ-פֿיְיעָר אַון אַגְּלִיףָ פון יידן צוֹ הַעֲלָפָן רַאֲטָעוֹן ווֹאס סְלָאָזָט זיך אַין שָׁוָּל, די יידן זִיְּנָעָן נִישְׁתְּ צְוּגָּלָאָזָן געווארן צוֹם פֿלְאָצָ... דָּאָקָעָגָן האָבן זיך דָּאָרָט גַּעֲפָאָרָעָט אַפְּאָרְסְּקָאָלָע שְׂקוֹצִים, ווֹלְבָכָר האָבן אַרְוִיסְגָּעָנוּמָעָן די סְפִּרְתָּהָתָרָת, זִיְּצְוִירִיסָן אַון זִיְּפֿאָרְבָּרָעָנָט... אַוְיָרָ דָּס אַרְקְ-קְוָדָשָׁ מִיטָּ די בעַנְקָן. האָט גַּעֲטָאָפָן דָּעָר זְלָבָעָר גַּוְרָל. נָאָר די שָׁוָּל מִיט אַירָעָ אַיבָּעָר אַמְּטָעָר דִּיקָעָ ווּעָנָט, הוֹיךְ דָּרְיִי שְׁטָאָק, אַיז גַּעֲבָלִיבָן אַין אַיר גַּעֲנָצָעָ גַּרְוִיסָּס. אַשְׁעָנָ גַּרְוִיסָּס שְׁטָאָרָקָע שָׁוָּל געווען! אַין אַפְּאַטְשָׁנָא

די זְלָבָעָ בעַנְזִין קָאָרְנוּסָטָר האָט מַעַן גַּעֲפָנוּנָעָן אַין דָּעָר שָׁוָּל...

אין הוֹיז פון ייְדָן-ראָט האָט זיך אַוְיָרָ גַּעֲפָנוּנָעָן דָּעָר יְיִדְשָׁעָר פֿאָסְטָ אַמְּט (אין הוֹיז פון רַובִּינְעָק) די גַּעֲנָצָעָ פֿאָרְבִּינְדָּוָג אַין פֿוֹלִין. אַון מִיט אוֹסְטָלָאָנד. אַיז גַּעֲגָנָגָעָן אוֹיסְשָׁלִיסְלִיךָ דָּרָבָן יְיִדְשָׁן פֿאָסְטָ-אַמְּט. פֿאָקָעָן ווֹאס זִיְּנָעָן אַונְגָּעָקוּמָן פון די

הילפס-ארגוןיזאציעס פון דער שווייז און פון פארטינגל. זיינען צום יידישן אדרעסאנט אונגעקומען דורבן יידישן פאסטי-אטם.

יידן האבן באקומוּן צוגעטילט ברויט אויף אַוַּאֲך, וואס איז גענוג געווען אויף אַטָּאג. עס איז באָלְד געווארן אַגְּרוֹיסֶעָר הונגעַר. און ברויט אויף שׂוֹוָאַרְץ, האט נישן יעדר געקענט זיך ערליַּיבָן, באָטְש פֿאָרְדִּי קִינְדְּעָר. די פֿאָלְקִסְּקִיר וואס איז אַרגְּאַנְזִירַט געווארן דורך. יְצָחָקְהַמְּעַלְּיצִיקִי ביַּיְהַדְּר מִתְּהִילַּפְּן עַטְּלִיכְבָּעָר עַרְנְסְטָעָעָט עַסְקָוְנִים האַט זיך געפּוֹנוּן אֵין פֿרְוַיְעַנְ-בִּיתְהַמְּדָרְשָׁה. די מענטשן האַבָּן גַּעֲלִיסְטָעָט אַגְּטוּן אַרְבָּעָט. נישט ביַּיְהַדְּר מִתְּאַגְּעַסְעָן פָּן דָּרְקִיר.

וואס זיַּי האַבָּן באקומוּן. געווען דער יְסָוד פָּן דָּרְקִיר שְׁפִּיזְיָה אִין מְשֻׁךְ פָּן טָאג.

אַגְּרוֹיסֶעָה הילפס-אַרְבָּעָט האַבָּן גַּעֲמָכְטָה די מענטשן וואס האַבָּן אַנגְעַפְּרִיט מִיס דָּרְקִיר הַיְלָפְּקִיר אִיז גַּעֲקוּמוּן פָּן דָּרְקִיר צַעֲנְטְּרָאַלְעָמִיט וּוּלְבָכָר עַס האַט אַנגְעַפְּרִיט דִּיה. דִּיר טִישָׁה. אָן דִּיר וּוּכְבָּרֶט. מִיט דָּרְקִיר וּוּכְטִיקְרָה אַרְבָּעָט האַבָּן אֵין אַפְּאַטְשָׁנָה אַנגְעַפְּרִיט לִיְבִּישָׁ רַאֲבִינוֹאַוִּיטָּשׁ. הַ נַּעֲנְקָעְלָבָאָוּם. רַוְשָׁהָה פֿרְאַמְּעָרָה. אַבְּרָהָם בּוּיְמָעְרְדָעָר. יְחִזְקָאָל קִוְּיְפָרָה. יַּעֲקָבְהַבְּרוּדָעָאָן. די אַרְבָּעָט אִיז אַונְגַּגְעַגְעַגְעָן אויף אלְעָמְגַּלְיָכָע גַּעֲבִיטָן. וּוֹי, וּוּוּנְגָן. שָׁוֹטָץ, רַפּוֹאָה. גַּעֲלַת-שְׁטִיעָא אָ.א.ו.

ז.ס. האַט זיך געפּוֹנוּן אֵין די שְׁטִיבָר פָּן בִּית-יְעַקְבָּהָיוּז וּוּלְבָכָר עַס האַט זיך געפּוֹנוּן אֵין מִיטָּן צַעְנְטָרָפָן יְדִישָׁן וּוּינְ-פֿרְטָעָל. דָּרְטָה האַט זיך אוּרְקִיר געפּוֹנוּן דָּרְקִיר סְעַקְרָעְטָאַרְיָאָט פָּן דָּרְקִיר אָ.ג. אָוּמוֹשְׁלוֹגָס-צַעְנְטָרָה. "הַחְלוֹן".

יְנִי 1940 האַבָּן די דִּיטְיָשָׁן גַּעֲפָדָעָרְט 505 יְגַעְנְטְּלִיכָּעָיְדָן צַו טַאֲרָלָר אַרְבָּעָטָן בַּיִּי פֿאָרְטִּיפֿאָקְאַצְּיָעָס וּוּאָס די דִּיטְיָשָׁן האַבָּן גַּעֲמָכְטָה אַונְטָעָר לַוְּבָלִין בַּיִּי נַאֲרָאָל. די דִּיטְיָשָׁן האַבָּן צַוְּגָזָאָגָט דָּעַט יְוֹדְזִ-רָּאָט, צִיאָה גַּעֲמָעָן נַאֲר אַונְפְּעָרָה היְרָאָטָעָמָעָנָר... אַבָּעָר די אַונְפְּעָרָה היְרָאָטָעָמָעָנָר יְגַעְנְטְּלִיכָּעָה האַבָּן זיך גַּעֲמִילָט צַוְּצָוְשָׁעָלָן אוּפְּפָרָה רַוְףְּ פָּן יְוֹדְזִ-רָּאָט, אָן זיְנָעָן זיך צַעְלָאָפָּן אָן אוּסְבָּהָהָאַלְמָן אֵין דָרְפָּעָר. אֵין פְּעַלְדָּעָר. וּוֹי דָּאָס קָאָרָן אִיז גַּעֲוֹוֹן גַּרְוִיסָּה. די גַּעֲטָסָטָא אָן שְׁוֹפָא-לִיְּטָ זַיְנָעָן גַּעֲלָאָפָּן אַיְבָּעָר דָּרְקָשָׁטָא, אָן האַבָּן גַּעֲכָאָפָּט אלְעָמָלְעָן זיך גַּעֲלָבָעָן זַיְנָעָן אַונְגַּעַטְרָאָפָּן, אלְעָמָלְעָן אַרְוִיסָּגָעָנוּמָן אַלְטָעָן, אָן קְרָאָנָקָעָן, אָן אַזְּעַלְכָּעָן וּוּאָס דָּרְקָרְעָס האַבָּן פְּעַטְגָּעְשְׁטָעָלָס אוֹזֶר האַט מָעָרָפָן 4 קִינְדָּרָעָר.

נאָכְמִיאָטָג זַיְנָעָן אַלְעָמָלְעָן די זַעְלָבָעָן קְלִיְּדוֹנָג וּוּאָס וּזַיְנָעָן גַּעֲבָרָאָכָט גַּעֲוָאָרָן, (מַעַן האַט בְּכָל נִשְׁתְּצַוְּגָעָלָאָזָט צַוְּיִי) אִין אַונְטָעָר אַשְׁטָּרָקָע וּוּאָר זַיְנָעָן זַיְיָ אַוּעָקָעָפְּרִיט גַּעֲוָאָרָן צַו דָּרְקִיר באָן...!

עַרְשָׁת די נַעֲכָסָטָע וּוּאָר, אִיז דָּרְקָרְעָס מִיטָּן וּוּיְצָעָ פֿרְעָזָעָס. גַּעֲפָרָן מִיטָּא גַּרְוִיסָּן לְאַסְטִ-אוֹטָא מִיטָּפְּעַקְלָעָר קְלִיְּדוֹנָג אָן עַסְנוֹוָאָרָג (מַעַרְדָּטָעָנָס וּוּאָס די מִשְׁפָּחוֹת האַבָּן גַּעֲשִׁיקְט) צּוֹם אַרְטָה וּוּעַם האַט זיך געפּוֹנוּן דִּי אַפְּאַטְשָׁנָעָר גַּרְוּפָה, בַּיִּי נַאֲרָאָל אַונְטָעָר לַוְּבָלִין. 420 מַעַנְעָר זַיְנָעָן אַוּעָקָעָפְּשִׁיקְט גַּעֲוָאָרָן אלְעָמָלְעָן זַיְנָעָן צַוְּרִיק גַּעֲקָוּמוּן בֵּין עַנְדָּע נַאֲוּמָבָּעָר, אַוְיָסָעָר דָּרְקִיר אַיְדִּיעָטָה פָּן דִּי שְׁוֹוִינְעָרָס, וּוּאָס אִיז דָּרְטָא אַמְּגָעָקָוּמוּן.

איַּנְעָרָפָן די אלְעָמָלְעָר צַוְּחָק בִּיאָלָרִיבְּסָקִי האַט אוּסְגָּעָנוּצָט אַגְּלָעָגָנָהָיִיט, אָן אִיז אַרְיָבָּרְדָּעָמָבָּעָר, אַוְיָסָעָר דָּרְקִיר בּוֹגָ" אַוְיָסָעָר רַוְּסִישְׁרִיזִיט אָן אִיז אַרְוּם זיך אַפְּגָעָרָאָטָעוּוּת עָרָ

האט געלעבעט אין ישראל האט אופגעשטעלט א שענע פאמיליע מיט קינדרער און איזיקלער. (די זעלבע געלעגעהיט האבן געקנט איסניצין אלע יידן וואס האבן זיך דארט געפונען. נאר יידן האבן נאך דאן נישט געושטי און נישט געלוייבט, או עם קען פאסירן דאס וואס איז געשן מיטן יידיש פאלק.

דעם 8 טן דעכטember 1940 עט איז געוווען דאנדרשטייך. פוויירט זיינען געקומען ווי נארמאָל אין אַ מאָרְקְּ טָאגְּ מִיטְּ זֵיְעָרְעָ וְזֵעָגְּנָעָרְ, נאר פְּלִיְּפָן זֵיְהָאָבְּ גַּעֲהָאָט גַּוְתָּע אַיְינְקָוְנְפָּטְן, בְּיַמְּ אַרְיְבָּרְפְּרָוִן דָּאָס הָאָבְּ אַזְּ-גָוָטָס פְּן דֵּיְיָידָן וְוָאָס הָאָבְּ גַּעַמּוֹת פָּאָרְלָאוֹן דעם טִילְ שְׁטָאָט וְוָאָס אַיז אַנְעָרְקָעָנְטָן גַּעַוָּאָרָן אֶלְסְ רַיְנְ-פְּוַיְלְשָׁעָרְ פִּרְטָעָל. אַזְן זֵיךְ אַיְבָּעְטָרָאָגְן אַיז דעם פָּאָרְ יָידָן אַונְגָּעָצִיכְבָּנְטָעָן וְוָאָן פִּרְטָעָל אַלְסְ "גַּעַטָּא" פָּאָרְ יָידָן.

דער באָפָּעָל אַיז גַּעַקְומָעָן 7 אַזְיִינְגְּרָפְּרִי. אַיז בֵּין 12 בִּיאַטָּאָגְ הָאָבְּ אַלְעָזְ יָידָן גַּעַמּוֹת פָּאָרְלָאוֹן זֵיְעָרְעָ וְזֵעָגְּנָעָרְ אַזְן דָּאָס הָאָבְּ אַזְן גּוֹטָס וְוָאָס זֵיךְ וְוָעָלָן נִישְׁטָבָאָוְוִוְוִין מִיטְצָוְנָעָמָעָן מוֹזְ בְּלִיבְן. יָידָן טָאָרָן מַעַר נִשְׁטָבָאָקְ זֵיְעָרְעָ פְּרַיְעָרְדִּיקָעָ וְזֵעָגְּנָעָרְ אָוְנְטָעָרְ דְּרוֹאָוָגְ פְּן טְוִיטְ-שְׁטָרָאָפְּ. פְּלִיְּפָן דֵּיְנְעָכְטִיקָעְשָׁבָנִים הָאָבְּנָן מִיטְ אַונְגְּדָוְלָד גַּעַוָּאָרָט אַוְיפְּ דֻּעָרְ שְׁעָהְ-וָאָס בָּאַשְׁטִימָט זֵיךְ צָוְ וְוָעָרָן דֵּי בָּעָלְ-הָבָתִים פְּן יְיִדְיָיש פְּרַמְעָגָעָן

סָאַיז זֵיךְ לִיְכְּטָ פְּאַרְצְ-וְשְׁטָעָלָעָן דָּאָס יְעָדָרְ אַיְינְגְּרָטְ גַּעַוָּאָלְט וְוָאָס מַעְהָר מִתְנָהָמָן אַזְן הָאָבְּ זֵיךְ בְּעַנִּיצָּט מִיטְ אַלְעָזְ מַעְגְּלִיבָעְ לְאַקְאַמְּצִיעָ מִיטְלָעָן. אַוְיפְּ דֻּעָם יְדִישָׁעָן גּוֹטָס וְוָאָס זֵיךְ וְוָעָלָן אַיְבָּרְלָאוֹן וְוָרְטָעָן שָׁוֹן זֵיְעָרְרָ נְעַכְתָּגָעָשָׁבָנִים. וְוָאָס הָאָבְּ שְׁטָעְנְדִּיגְ מִיטְ שְׁנָאָה גַּעַקְיָקְט אַוְיפְּ דֵּיְיִדְעָן וְוָאָס הָאָבְּנָן אַלְעָס. צּוּגְלִיךְ מִיטְן אַיְנְפִּיהָרָעָן דָּאָס יְיִדְיָישָׁא וְוְיִוּן פְּרַעְטָעָל אַיז אַלְרָ דְּעַרְקָעָנָט גַּעַוָּאָרָן דָּאָס יְיִדְיָישָׁעָ שְׁפִּיטָּאָל אַזְן הָוָיְזָ פְּינְ דֻּעָרְ שְׁוֹלָעְ אַוְיפְּנָן נָאָמָן "אַסְטְּרָקָה" אַוְירָ אַזְן דֵּי יָאָהָרָן 18-1916 אַיז אַזְן דֻּעָם הָוָיְזָ גַּעַוָּעָן אַשְׁפִּיטָּאָל פָּאָרְ עַפְּדִיעָמִישָׁ קְרָאָנְקָהִיט. לִיְטָעָרְ פְּינְ שְׁפִּיטָּאָל אַיז גַּעַוָּעָן אַזְן פְּינְ אַונְגָּזְעָנָעָם גּוֹטְ-בָּאַזְיָצָעָר וְוָעָלְכָרְ הָאָט נָאָרְ עַטְלִיכָּעָ מַאְנָאָטָעָן זֵיךְ אַונְגָּזְעָנָעָט מִיטְ פְּלָעָרְ-פִּיבָּרְ אַיז גַּעַוָּעָן דֻּעָרְ עַרְשָׁטָעָרְ קְוּרְבָּן פְּן פָּעָרְסָאָנָאָל וְוָאָס הָאָבְּנָן גַּעַרְבָּעָט אַיְבָּרְגָּעָגָעָבָן אַזְן אַיְנָגְעָזְעָלָט זֵיךְ אַיְגָן לְעָבָן. אַיז נִשְׁטָבָאָקָט וְזֵעָנָעָן אַגְּנָעָשָׁטָעָקָט גַּעַוָּאָרָעָן. דָּאָס שְׁפִּיטָּאָל הָאָט גַּעַהָאָט גְּרִיסָאָבָּן אַיז נִשְׁטָבָאָקָט שְׁטָעָנָגָזָגָז זֵעָנָעָן צַיְעָנָיָנִים עַרְלָעְדִּיגָט גַּעַוָּאָרָן אַזְיָ וְוָס הָאָבְּנָן גַּעַוָּאָלָט דֵּי פָאָרְאִינְטָעָרְסִיטָעָ, מַשְׁפָּחוֹת פְּן דֵּי קְרָאָנְקָעָ.

דֻּעָרְ יְודָעְ-רָאָתְ הָאָט גַּעַזְוָכְט דֵּי מַעְגְּלִיכְקִיטְ אַרְפְּצִיוּוֹאָרְפָּעָן פְּן זֵיךְ אַבְּיִסְעָל פְּעָרָאָנְטוֹוָאָרְטִילִיכְקִיטְ, זֵיךְ הָאָבְּנָן גַּעַרְפָּעָן אַיזְנָ פְּעָרְזָאָמְלָנוֹגְ אַיזְנָ לְאַקְאָלְ פְּינְ זָ.ס. אַיזְנָ פְּאַרְגָּעְלִילִיגְט אַוְיסְצִיוּוֹהָלָעָן אַיזְנָ קְאַמִּיסְטִיעָ פְּינְ צְוִיְּ פְּעָרְזָאָן וְוָאָס זְאָלְ פְּעָרְוּוֹאָלְטָעָן אַיזְנָ זְאָרָגְנִין פָּאָרְ דֻּעָרְ נְוּרְמָאָלָעָ, אַרְבִּיטִיט אַיזְנָ שְׁפִּיטָּאָל. עַס זֵעָנָעָן אַוְיסְגָּעוּוּלָט גַּעַוָּאָרָן הָעָרְ יְעָקָבְ שְׁלָמָה גּוֹטָסָמָן, בְּעַקְאָנְטָעָרְ כָּלָלְ טָוָרְ הָעָרְ יְאָקוּבָבִיךְ. אַ פְּלִיטְ, פְּן לְאָזְ, וְוָאָס אַיזְנָ גַּעַוָּעָן דֻּעָרְ פְּרִיזְיָעָרְ פְּן דֵּי גַּעַסְטָאָפְּ אַיזְנָ "שְׁוֹפָא" יְעָדָעָן פְּרִימָאָרָגָעָן אַיזְנָ דֵּי צִיְּטָ 7-5 אַיזְנָ גַּעַוָּעָן בְּאַשְׁעַפְטִיגְט בֵּי דֵי מַאְכָתְ הָאָבָּרָעָ. אַיזְנָ נִשְׁטָבָאָקָט הָאָט עַרְ אַוְיפָּגְעָבָאָפְּ שְׁמוּעָן וְוָאָס הָאָבְּנָן זֵיךְ אַונְגָּהָעָרָט צַיְ דֵּי פְּאַרְגָּזָעָזָעָנָעָן יָדָן פִּינְטִילִיכָעָ אַרְבִּיטִין. עַרְ הָאָט וְוָיְ מַעְגָּלְיךְ גַּלְיִיךְ אַיְבָּרְגָּעָגָעָבָן דָּאָרָט וְוָיְ מַעְן הָאָט

געדרהפרן, און נישט אינמאהיל איז פערקלענערט אדער אויסגעמיטען געווארן שלעבטע רענגולטאן.

דער דרייטער איז געוווען דער שרייבער פון די שורות פרוש חיים.

אייגענטומער געבן די קי פארן געברוייך פיז מילך פארן שפיטאל

כקיטין איבער ציגעבן אויל פון דיא מילר פאר איגענעם גבערוייר פון דיא יודען אין גטען דיא איגענטומער האבן זיך פערנימן מיט די ארבייט אין איזאראום געהאט מגעל

ד.י.ג.ס.ט.פ.ו. און ש.פ.א. האבן אויסגעמיין דאס שפיטאל, ווילע עם האבן זיך דארט געטעןען עטליכע אופטיילונגגען פאר עפידרמישע קראנההיינן ווי פלאעך. און בויר טיפוס.

בנ-עושנו בבורנות פאר וינו אוניברסיטת דעם וווען. וועווען וועווען א פלניאט משפהה דיזונטעריע. א.א.

(אין אפאטנער קריין זונען געווען אגריסע צאל פלייטים פון מילאוען. פלאזק.

הוּא בְּזִקְנָתָיו שֶׁתְּקַיֵּל בְּרוּחֵי וְאֶסְתְּרָה זִיְּהוּן בְּעֲמֹמָמָן פָּוֹן דָּעַר פָּאַלְקִיסְּקִיר הָאַט נִיט גַּעַס

גונצע צייט געאנגען איבער דערפער אוון געהנדלט. ביז עם האט געטראפען דער גוט זי געטראפען פאמיליע. א. מיטער. א. זון. ק. טאקטען. מיט א. איזעם. זענען זי

ארצבר – מינימושבר הוא ער אוניברגווצו זיגו קראפנוי אלט היטשר פון גוזאץ אונז נויז בעקבאנטער מעדער שופא מיסטר מארייך. דער סאדיסט אין דיטשען מונדער אלם

אלע דערשאַן. געkomען איז יודערט בעפּוילן: (פאָרֶן צום ארט פון מאָרד, אונט

אלט אפ דאס דראעך")....

דאס איז געוען דער ערשותער מארד אין שטאט!.
מייטן אויסזידלן אטיליל יידן פון פלאץ. איזן אפאטשנער ראיין. איז געוען אונזע

העפדייגער טיל אינטעלגענץ. ד"ר וויאויסקי האט מיטגעארבעט אין יידישן
השכלה אוניברסיטאית אוניברסיטה אוניברסיטאות ליטא ורussia.

שפטיאל. פרוי טליה פלידרבלום אויז בעשטייטס געוואואן אלס טעבנישע ליטען
איין שפטיאל. (ליידער האט זי נישט לאנג גיקענט דינען די קראנקע ליידענדע, וואס זי

ההאט איזי גוואולט. דער פלאע-פיבער מיט וועלבן זיך אונגעשטעקט. האט אונגעזען זעםארבו צו איבר נוינז גוילז צו ביעזע יעבענו זאכט גאנז זיך געוינזיגטען איז איבר היילפ

אברהם אש (א קוזין פון גרויסן שריבר שלום אש) האט זיך אנטיגעשטיקט מיט

...דרע צייטי... אונן ווידער האבן מיר באגלייט א יונגע לעבן. א גראיסן מענשן א קרבן פון דידייענטעריע.

או-פיק איברוצ'לעבען זעם טאג וו עסן. ואונ-גען. אז שומע געוזען פאן או-על. נא-וועניניקע האבן געהאט וואם צו פערקופין. נאר דער גלויבין פון יען-ייד — אז ער וועט

אַיִלְבָּרֶלְעָבָן, הָאֵת זֶה גַּעֲגֻבָּן כִּי אָרוֹף צַו פִּירָן דָּעַם קַאֲמָךְ פָּאָרָן לְעָבָן.
אַ שְׁטוּרָנָעָגָר בַּאֲפָאָלְעָלְפָוָן גַּסְטָפָגְן, הָאֵת אַנוֹיְגָעָרְדָּעָרְשָׁן דָּעַם יְדוּרָאָרָשְׁן, דִּי

עסקיונים פון דער פאלקס-קיר. פון ז.ס. א.א. עס האט זיך געהאנדلت אין א

טריאנספֿאָרט יידִין וואָס זענען געבעאָט געווֹוָרְן אַין טַאמָּאשָׂוְרְמֶן. אַין זענען צַוְּשִׁיקְטֶן גַּעֲזָוֹוָרְן אַין דָּער גַּעֲגָנְדֶר.

אפאטשנה. מען האט געדארפט באקון ברויט. קאנן קעטלן עסן. ארויספירן צו דער

סטעצעיע אום באָלד נאָכֵן אונקומען זאלַן זיי בעקומען שפִיזַן, נאָר די טראגִישׁע אַיבָּרְלָעְבּוֹנְגָּעַן.

ווען די באחן איז אונגעיקומן אין מען האט געבענט דיטי הירען פון די וואגןען האט איזין הייא איז פארע ארכומגענון די אלע שטעהונגאע גנטע מענטשוו בי די באהו.

צווישן די אונגעקומווענע זענען אויר געוווען מײַן פערטער שלמה פראַש. זיין טאכטער שיינדל. מיט איר מאָן אָן 2 קינדרער (אִיר האָב זײַ אלע גענוועמּ צו זיך). די אַנדערע משפחה מיטיגלידער זענען אַיניקואטירט געווארן בְּיִם פערטער יעקב פוקס. אַזוי האָבן אַסאָר משפחות אַדאפֿטירט די אַונגעקומווענע. דער רעדשט אַיז אַיניקואטירט געוווארן אין גרויסן מענער בֵּית-המדרָש. אָן אָין פֿרְוִיעַן טַיִּיל פּוֹן דָּעַר גְּרוֹיסֶר שָׁוֹל. די טאמאַשאָווער זענען נישט לאָנג געלְבִּין אָין אַפְּאַטְשָׁנָא. זײַ זענען גְּרוֹפָעַן ווַיּוֹ אַין געההַיִם צוֹרֵק אָין טאמאַשָּׁאוֹ.

גרוייסטען רושם. אונד א טיל פון דיא נטומוטיקט-זענען אוועג מיט האפונג.

אין יאנואר 1942 הआט ג.ס.ט.ב.ו. געמאכט אַרְעָוִיזַיּוּ אֵין דעם יידישן וויאַן – פְּרִיטָעַל "בְּלָאֲנַיִּעַ" ווּס האָבָן זיך געפונען די גערבער-פָּאֶבְּרִיקְלָעַן. זוי האָבָן דארט געפונען אויסגעארבעטע לעדרער. זוי האָבָן די לעדרער קאנפֿעַסְקִירַט. אָוֹן אָוֹן עטְלִיכְעַט טעַג שפֿעַטְעַר האָבָן די געטראָפְּעַנְעַע בעקומען פָּאֶדְעַרְוָנְגַעַן צו באָצָלַן צו 1000 מאָרָק שטראָפַּך. נָאָר וו זוי האָבָן זיך געווֹאנַדְן מִיטַּדַּעַם גַּעַלְתַּן צו בעצָלַן די שטראָפַּך, האָט קִיְּין שׁוּם אִינְסְטָאָנֶץ נִישְׁתְּ גַּעַוְאַלְתַּן בַּיִּזְיָה אָונְעַמְּעַן דָּאָם גַּעַלְתַּן. מעַן האָט זוי עַרְקְלִיעַרְטַּדְאָס זוי מִין וּוּאָרטָן אוֹרְפַּךְ מְפֻעַּצְיָילָעַ צָאַל-צָעַטְלַן. נָאָר עַנְדָּע פָּעַבְרוֹאָר זעַנְעַן גַּעַקְוּמָעַן ג.ס.ט.ב.א. אָוֹן אַרְעַסְטִירַטְרַט, אַבְּרָהָם גַּאלְדְּשִׁטְיָין אַבְּעוֹסְטָעַר צִיּוֹנִיסְטִישָׁרָעַ עַסְקָן, אָוֹן מִיטְגָּלִיד פָּוֹן וְעַד פָּן "הַתְּאָחוֹת" לִיְבָשְׁ רַוִּיטְמָן (שְׁמוֹאָל פְּעַלְתָּעַס אַיְדָעַס) בַּיִּשְׂיוֹאָצְקִין, אַיִּזְחָאֵל מַאיְרָ נִישְׁתְּ גַּעַוְעַן אֵין דָרְרָהִים, האָבָן זוי מִתְּגַעַנוּמָעַן די פְּרָוִי חָנָה שְׂיוֹאָצְקִי. דָּאָם זַעַלְבָּעַ בַּיִּזְיָה דִּי סְטִיְזָנָעַר האָבָן זוי מִתְּגַעַנוּמָעַן די פְּרָוִי.

ווען מען האט אונז געבראכט קיין אוושוויז (ענדער אפריל 1942) האט נאר נאר געלעבט חנה שייזאעקי. די אלע איבעריגע האבן נישט געקענט איבערהאלטן די שועורער באידינגונגגען הונגער. שועורער ארבעט. און דיסקרימינאציעס. וואס האט שנגע פערוואנאלטן די שטאראקסטע מענשן אין מוזלמענער. און אין ינענער צייט האט א מוזלמאן געפֿירט בער וועג צוב אומסום.

5 וואכן שפעטער (מייטן יונני) איין געבראכט געווארן איין בירקענען או ליבל בעראנט. א' ציל אומצובערעגן ואס מער יידן.
אלע הערשנעד פאקטארן איין בירקענאָר-אוושוויז האבן געהאט דעם אײינצעיקן

בעווארטער עטкан, אין לאנג יע ridge ראטמאן פון אפאטשנא א ייד אגיבור (מען האט וועגן אים דערצעטלט, דאס ער מיט זיינע ברודער האבן אמאל אין א מאرك טאג, ווען עם האט זיך גוים פערוואלט שלאגן יידן. האבן זיי בעהערשט דעם גאנצען מאرك מיט היינדרטער אונטערגעעהצעט גוים) וועגן זיין אומוקום אין אוושוויז שרייב איר אין מיינע זכרונות פון אוושוויז. ליבל בעראנט האט דערצעטלט, דאס אנטפאנג מיי 1942. אי צו דער פרוי פון אברהם גולדשטיין. געקומען דער סאריסט אבערמייסטער מאריין. האט פאר איר איברגעליאנט א טויט-נאכרייכט. דאס איר מאן אייז אין בירקענאו געשתארבן פון א הארץ-אטאך. און זי זאל קומען אין אמת איניצאלן 300 מארכ ווועט זי בעקומען די אש פון איר מאן...
פרוי גאלדשטיין האט געווינט. ספאזמיינט. פאר וואם דער "איידעלער "דייטש" האט זי געשלאגן אומגעווארפַן אויפַן באדן. געקפאפעט מיט די שטיואל. "האפט איר געהערט זאוואס, דאס שווין וואגט צו ווינען אין די אויגן פון זא אין "וויכהארצין מענשן"!...
פורים 1942 האט ז.ס. (מיט דער דערלובינס פון דער מאכט) איינגעארדענט א פורימ אונט. אין די זאלן פון דער אמוליגער "קולטורה" אין הויז פין הערשל רופה דער ציל איז געוווען צו שאפן גרעסערע סומע געלט פאר די נויטן פון ז.ס. עט איז געזאלט געווואן א בופעת זוסווארג. גבעקטס. און געטראנקן. וואס איז אויספערקייפט געווואן צוישן די אנוועזנדע צוישן וועלכע עם האבן נישט געפערט די מיסטער און אבערמייסטער פון "שפֿאָה" און גסטפא וואס האבן געשמאק געגעסן און געטרונקן און זיך געזעטיקט מיטן אונבליך פון די יידישע שענע פרוינן וועלכע האבן מיט איזיפיל געשמאק אינגעוואדנט און געוזרט דאס די געטט זאלן צופרידן זיין. דעם גרעסטען ערפאלג האט געהאט פטעש בוינערדער. דער סאדייסט מאריין האט איר דאס נישט געקט פערגיינען. האט ער זי אובייגווארט בי זיעיר הויז, און ווען זי זענען ארײַן זיך געונמען אויסטאן צום ליגן זיך שלאָפּן, האט ער געקלאָפּט אין טיר מיטן אויס ריד דאס מען זעט דורך סליקט האט ער קלמן בוינערדער דערלאָנט עטלייב גוטע קלעפּ... אַרְפְּגָעֵרִיסְעָן פון אַרְסְהָעֵמְדָּן, געשלאָגֶן. באשפֿיגֶן. געזידלט. בעליידיגט.... אבער האט נישט געשאָסן. קען זיין מיט דער אויסראָבָּנוֹגְדָּס זיעיר גענפעקט קען אים נאד צוינִיך קומען. אלעט וואס ער האט געוואָלט פון צעלנייק. קאנפּעַכְּיַע. טעקטיל. דעַקְּן. האבן זי אים גערן געגעבען (ברירה האבן זי געהאט) נאר דאס האט אים נישט געשטערט אַרְיִיסְטוֹוִיְינִין ווער ער איז. אויף צומאָרְגָּעָנִין איז ער ווידער געקומען אינס גענפעקט אַזְּוִי ווי עם וואלט גארנישט געשען. אַזְּוִי צוינִיש זענען געוווען די מערדאָר.

דינסטאג דעם 25 סן אפריל נאכמייאָג. האט די ג.ס.ט.פ.ו. געבראָכט פון זשאָרְנוֹאָו. דעם פרעוזם מיטן סקרערטאָר קליינערט און זיינגעברג. ווי אירק דעם גוט בעקאנטן פִּירְעָרְ פָּוּן די קאמוֹנִיסְטָן אַין קְרִיּוֹן שְׁלָמָה בְּאַלְזָאָם. וואס האט זיך דאן געפּונָעָן אַין זשאָרְנוֹאָו. זי זענען אַבְגָּעְפִּירְט גַּעֲוָוָאָרְן אַין שְׁטָאָטִישָׁן אַרְעָסְטָהָוִי זְוִוִּין וואס האט זיך געפּונָעָן בַּיִּם מאגיטראָס.

אין שטאט האבן זיך פְּרַעְשְׁבִּיְיַת פְּעַרְשִׁידְעָנָעְ קְלָאָגָן, וואס האבן נישט אַונְגָּזָאָגְט קִיְּין גוֹטָס.
אויף מאָרְגָּעָנִים, מיטוֹוֹאָך דעם 26 טן אַפְּרִיל 5 פְּאַרְטָאָג האָבָּן ג.ס.ט.פ.א.ו. אין

בעגליטונג פון אידישן פאליציאנט, ארוייסגענומען לויט א רשיימה 35 יידן פון די בעטן. בעפויין זיך אונטוען און מיטגיין. איך בין געוווען צוישען די 35 מיר זענען אויסגעשטעלט געווארן פארן יודן-ראט אין באלאד איז אונגעקומען דער קאמענדאנט, האט איבערגעצעלט צו עס שטימט. (מיר האט דער מיסטער שמידקע וועלכער אין געוווען סאנטיעטס-אויפזער פארן קרייז. אויעקגעשטעלט דעם לעצטן. האט געמאלאן דעם קאמענדאנט דאס דען "אינטנטענטעט" פון ווישן קראנקה-הייז בעגענטיקס ער) דער קאמאנדאנט האט זיך ארכומגעקוקט. האט געטראקט אווילע גענישטערט אין די פאפרין א מאך געטאן מיט דער האנט. "שייסע א גאלל" — נעמט אים מיט און גענומען צעלען פון 1 בי 10 ארוייסגענומען דעם צענטן (מאלט מורדקאוויטש. ווירדר געצעלט בייז דעם צענטן ארוייסגענומען טוביה זוער (אייךעם איידעם) און אוזי ווי איך בייז געשתאנען אוועק-געשטעלט דער לעצטער. האט ער מיר אויך ארוייסגענומען. ווי

הابן אונז געבינדן איז קיטלעך, און אונז געפירות אין שטאט ארעסט. אין דער שריבשטובי פון ארעסט, האבן זי בי אונז אלעט צוגענומען געלט. האנט-זיגיגער אלעט פערשריבן. מיר האבן דארט געטראפען אונזער גוט בעקאנטן געזעלשאפטליךן טוער און ראטמאן. לייל בעראנט. ער האט געהאט א זאנדרער בעהאנדרונג אוזי לאנג וו ער האט זיך געפונען איז אפאטשנער ארעסט, וו אלע בעאמסע האבן איט גוט געקענט און געשעט ער האט מיר צוגעזאגט מין צו אינפארמיין אין אלעט וואס האט א שיכת צו אונזער ארעסט.

אין ארעסט האבן מיר אויך געטראפען די נעצטן גערבראכטע פון זשאראנוו. קלינערט און ווינבערג זענען געוווען אינגעבדאכן. האבן געווינט. און פארגעזען דאס ערGEST... באלאזם וואס איז שוין פריער געוווען באשטראפט פאר

פאלייטישע טעטיקיט האט זיך גוט געהאלטן
ארום 9 פרי זענען יידישע פוריין גערבראקט געווארן אין ארעסט הוי צו מאכן ריויניקונגס ארבעט אלס צוואנגס ארביטערן... זי האבן איבערגעגעבען דאס די ג.ס.ט.פ.א.ו. האט די איבעריקע 27 אורעסטירטער יידן אַרְפֶּגָּעָפִּירְט צום וועג בייס עופות שעכטההייז און אלעמען דערשאנס. אין שטאט איז ערקלערט געווארן א תענט. בעקער האבן אויפגעהערט פערטילין ברויט. פליישער האבן פערמאכט די יאטקס. עם איז געוווען א געוווין וויל עם איז במעט נישט געוווען קין הוי קיין פאמיליע וואס האט נישט געהאט א קרוב בי דער היינטיקער אקצייע....

די אויפפירונג פון "פלוטאנאאוע" וווטשייך. (דער קלוטשניק פון ארעסט הוייז) איז מיר אויסגעקומען אונפערשטענדעלעך. ער האט ערקלערט דאס די יידן וועלץ נישט בעקומען קיין עסן, וויל זי האבן נישט גוט אויפגעורוימט די צעלע (ערשת איז 1943) ווען עם זענען גערבראקט געווארן עטליבע קרייסטן פון אפאטשנא און ער האט מיר דערקענט די ברודער זאלעסקי האבן געהערט וואס ער ערצעלט מיר, און פערשטיינען זיין מײַן... האבן זי מיר איבערגעבען וואס ער געה. פלוֹפְּטָאָנָּאָאָע פון ב.ב. האט אונגגעטען מיט די יידן וואס האבן זיך געפונען אונטער זיין אויפזיבט אין ארעסט. (איך בעשרויב דאס איז מײַנע וכורנות איבער בירקענאו)

דרי נאכמיטוג זענען געקומען ג.ס.פ.א.ו. פון תאמאשאו. און האבן אונז דרי מיט גענומען. אוזי וו מיר זענען אירין אין ארעסט לוייט דער רייז אוזי האבן זי אונז ארוייסגענומען אריינגעזעצעט אין א טעksi אונטן. די צויג.ג.ס.ט.פ.ב. פון פארנט אוזי האבו

זי אונז געבראכט אין טאמאשאוזער ג.ס.ט.פ.א.ו.וו עם האט זיך אroiיסגעוויזן איי אינער פון די צוויי געוען דער קאמעדאנט פון ג.ס.ט.פ.א.ו.

נאך פערשידענע דערנידערונגען... האבן זי אינעם נאכן אנדרען גוט צמשלגן. צוירשת מאטל מארדקאויטש. דאן טוביה זוער און מיר האט איבערגעומען דער קצוב פון דער טאמאשאוזער ג.ס.ט.פ.ו. פערט פיל האבן אים געקעט. ער האט געהאט א פאר הענט... א שאד וואס זי ענען בי אים נישט אובייגראט געוווארן בעפער אין בין צו אים ארינגעפאַלן... "דייזן בונקר מזוי איך איינברען האט ער געשריגן" אונ געשלאגן. געקאפעט מיט די פים. געהקט מיטן שטע肯... ווען ער האט מיר צו געלעפט צום קעלער, און מיר אופגעהשלידערט וווע פועל שמאטעס. האב איך שנ גארנישס געפילט. ווען איך האב אויפגעוואָכט ביין איך געוען אינגעאנען נאס די יודו וואס זיינען געוען אין קעלער האבן עם גוט נעמיינט. די נאסע שטייקער אروس מײַן צעלוגענעט קערפער האבן געלינדרט די יסורים. איך האב זיך אבער געקענט ליבט פערקלילן.

אין קעלער האבן זיך געפונען אסאָר יידן פון ראוואַם. אין פון טאמאשאָו. לויט ווי עס האט זיך אroiיסגעוויזן האבן זי אינען גווערנאָמענט אָדּוֹרְך געפֿרט אָזָא אָקְצִיעַ ווָאָס האט געגעַן אָזָא עַלְיכָן פֿרְאַצְעַנְתָּ קְרְבָּנוֹת, אלְס מְתָהָה פֿאָרָן "פֿירָעָר"

צום 1 טן מאֵ.

(אויפֿן וועג פון טאמאשאָו-פֿיעַטְעַרְקָאוּ-שְׁעַנְטָאָכָּאוּ-אָשְׁוּזִין. האבן מיר זיך אונגעשלאלן צו א גויסן טראנספֿארט וואָס האט בִּים אָונְקָומָעַן קִיְּין אָשְׁוּזִין, געציילס קרוב צו 1000 מעהַן. אין אָשְׁוּזִין האבן מיר בעקומען די נומערן 33 – 34 טויזנס. אין אפריל 1942 איז אינ אָשְׁוּזִין יישט פֿאָגְעַקְוּמָעַן קִיְּין סְעַלְעַקְצִיעַס. אלְעַזְעַן אָרִין אַינְגָּאָגָּעָר אָשְׁוּזִין בְּרָקָאנָאָו. קְרִיסְטָן זְעַגְעַן פֿעַרְבְּלִיבָן אַינְגָּאָגָּעָר אָשְׁוּזִין. יִידְּן האט די אָנְטִיסְעַמִּיטִישׁ קָ.צ. לאָגָּעָר פֿעַרְוּאָלְטוֹנָג ווָאָס אַיז בעשטעאנען פון =קְרִיסְטָן פון די פֿעַרְנוּמָעַנְגְּעַבְּעַטְן. (דאָם הִיסְטָן גַּעֲהַרְגַּעַן צֻמְדָּרִיטְן יִידְּן) טְרָאָץ דָּעַם ווָאָס די ס.ס. האט פֿעַרְלָאָנְגָּט עַמ זָאָל אָיבְּעַרְגְּלָאָט ווְעַרְן פֿאָרְ-לִיטְ (וּוְלְבָעַ זְעַגְעַן שְׂוִין אָגָּב אָוִיסְגָּאָלְבָּיְן גַּעֲוָאָרְן) נָאָר די לאָגָּעָר פֿעַרְוּאָלְטוֹנָג האט אָוִיסְגָּעְפֿירֶט. אָן מיר זְעַגְעַן אלְעַזְעַן אַיז אָבְּעַרְגְּפֿירֶט גַּעֲוָאָרְן אַיז בְּרָקָאנָאָו. (גַּעֲנוּיָּה בעשְׁרִיבְּוֹג אַין מִינְעָן זְיכָרָנוֹת, אָיבְּעַר אָשְׁוּזִין. איך יִשְׁעַהוּ אִיגָּעָר, בעשְׁרִיבְּט דָּעַם פָּאָל אַין וִיגָּעָזְרָנוֹת)

אונפֿאנְג יְוִילִי 1942 אַיז בעקומען ג.ס.ט.פ.א.ו. אין גְּרוֹפְּן מיט אַבְּפֿעַל צו שִׁיסְטָן א בעשטיימְטָע צָאָל יִידְּן זְיִהְבָּן גַּעֲפָאָדְרָטְ פֿוֹן וּוְיִצְחָרְפֿוּ עַמְּזָאָרְדָּכְיִי רָאָזְעַטְןָאָל. ער זָאָל מִתְגִּין מיט אַגְּרוֹפְּעַ, אָונְז עַמ זָאָל נִישְׁט גַּעֲשָׁאָסְן וּוְעַרְן מַעַר ווּ די בעשטיימְטָע צָאָל יִידְּן (אוֹזִי צִינְשָׁ בְּרוֹטָאָל) מאָרְדָּכִי רָאָזְעַטְלָאָל הִיא גַּעֲזָאָט אַז ער וּוְעַש נִישְׁט מִתְגִּין זְעַן ווּזְעַן שִׁיסְטָן יִידְּן. די ג.ס.ט.פ.ו. האבן בעלאָגְעָרְטָן דִּי גָּאָסְן, אָן גַּעֲשָׁאָסְן אַין יְעַדְן יִידְּן ווָאָס זַיְהָבָן אָנְגָּעָטְרָאָפְּן. אָונְז אָונְטְּעָרְשִׁידְ, אַלְטָע יְוָנְגָעָ. מענְעָר. פְּרוּיָעָן. אָונְקְינְדָּעָר אָונְז וְעַן עַמ זְעַגְעַן נִישְׁט גַּעֲוָעָן גַּעֲבָוָג יִידְּן אַין גָּאָס, זְעַגְעַן זַיְהָבָן גַּעֲגָאָגָּן אַין די שְׁטִיבָרָעָ. וְוּ זַיְהָבָן אָרוּסְגָּעְנוֹמָעָן מַעְנְשָׁן... עַמ האָבָן זַיְהָבָן אָוְפְּגָעְשְׁפִּילְט שְׁוּקְלִיכְעָ טְצָעָנָעָס צְוִישָׁן די מְשִׁפְחוֹת...

אין קְעַלְעָר בִּים רְבִין. זְעַגְעַן גַּעֲוָעָן בעהָאָלָטָן אָגְרָעְסְעָרְרָעָר צָאָל יִידְּן. צְוִישָׁן זַיְהָבָן אַגְּוֹט בעקאנְטָע יְוָנְגָעָ פְּרָוִי מִיט אַקְינְדָן. בְּלוֹפְּסָקְט טְאַכְּטָעָר גַּאֲטָעְסְמָאָנָס פְּרָוִי דָּאָם

קיינד האט געוווינט די געפֿאָר איז געווונַן גּוֹרִים! מְעַן האט בֵּי אַיר אָפְּגַעַנוּמָעַן דָּאַס
קיינד אויף אַיְנְצֶשְׁטִילַן עַס, אָוָן מְעַן האט עַס אַיְנְגַעַשְׁטוֹלַט...!
אַיְנְגַעַשְׁטוֹלַט בעקאנטע פֿרְוי וּוְאָס איז געווונַן שׂוֹוָאנְגָּעָר, צִיפּוֹרָה גּוֹלְדְשְׁטִין
הָאַט בעקומַעַן וּוְיַעֲן... אַיְן קְלָעַלְעָר, אָוָן נִישְׁתַּוְוְעַנְדִּיגַּע אַנְדְּעַרְעַז אַלְלַן לִיְדַּן צְוַלְבַּ
איַר, איז וּאַלְיַין אַרְוִיסְגַּעַגְּאָנְגַּן אוּפְּיךְ דָּעַר גַּאַס, די גָּסְטְּפַּוּ. לִיטַּחַאַבְּן זַיְדְּרַשְׁאָסַן.
איַן צַוְּשִׁין-הָאַט זַי גַּהְאָתַט דָּאַט קִינְד... אָוָן אַזְוִי אַיז זַי גַּעַלְיבַּן לִיגַּן אַין אַקְלוֹשָׁע
בלַט. בֵּיז עַס איז דָּעַרְלִיבַּט גַּעַוְאָרַן צַוְּנִיְּפְּצַחְאָמָלַן די אַומְגַעַבְּרָאָכְשׁוּ קְוּרְבָּנוֹת.

מְאַיר סָאָרְנוּ. אַ פֿרְיַרְעַר פּוֹן פּוּלְיִצְׁיָוָן אַוְנְגַעַזְעַנְעָר בְּלַל טּוֹעָר. הָאַט בעזִּיצְׁתַּ
דיִיטְשַׁן דָּאַקְוּמָעַנְטַל אלְמַ נּוֹצְלִיכְעָר אַרְבְּעַטְעָר. איז גַּעַגְּאָנְגַּן אַיְן דָּעַר יִדְיְשָׁרְגַּן.
אוּפְּנַן טְרָאָטוֹאָר אִים אַקְעַגְּן איז גַּעַקְוּמָעַן מְאַרְטִיךְ זַיְדְּרַעְתַּ
מְאַיר סָאָרְנוּ הָאַט אַוְרַ גַּט גַּעַקְעַנְטַל דָּעַם "פִּינְעָם מִן" דָּעַם גַּרְעַסְטַן יִדְזְ-מְעַרְדָּרָ
איַז עַר אַרְוָפְּ פּוֹן טְרָאָטוֹאָר (אַזְוִי איז גַּעַוְעַן די פּעַרְאָרְדוֹנוֹגָן) מְאַרְץַהָּאַט דָּאָךְ גַּעַזְוָתָ
אַ קְוּרְבָּן... "זַוְאָרוּם בִּיזְטַדְוּ אַרְוָנְטַעַר פּוֹן טְרָאָטוֹאָר דָּוּוּיְיכְסַטְמַןְךָ. הָאַסְטַמְּךָ מִירְפִּינְטַן?
זַי אַיְזַט דָּאַס גַּעַזְעַץ. הָאַט סָאָרְנוּ זַיְךְ פּעַרְעַנְטְּפְּעָרָט.

זַי דָּו בִּיזְטַדְוּ אַהְיַתְעַר פּוֹן גַּעַזְעַץ ?? אָוָן נָאָר עַטְלִיבַּע שְׁעַנְעַ זַאָצְעַן פּוֹן זַיְן נָאָצְיַשְׁן
לְעַקְסִיקָּאָן. הָאַט עַר אַרְוִיסְגַּעַצְיוֹגָן דָּעַם רְעוּוֹאָלְוָעָר. אַבְּעָר נִשְׁתַּחַת גַּעַשְׁאָסַן. נָאָר מִיטְן
הַעֲנָלְפּוֹן רְעוּוֹאָלְוָעָר, הָאַט עַר אִים גַּעַקְלָאָפְּטַ אַבְּעָרָן קָאָפְּ. אָוָן שְׁוִין לִיגַּעַנְדִּיגְ אַוְפְּנַן
בְּרוֹקְ, הָאַט עַר אִים גַּעַמְוֹטְשַׁעַט, בֵּיז עַר הָאַט אִים אַיְסְגַּעַנְדִּיקְטַ...

יְהַושְׁוּעַ לְעַבְּדִיגְעָר. אַיְזַ בְּרוֹתָאָל דָּעַרְמָאָרְדָּעָט גַּעַוְאָרַן אַיְן הוֹיַף וּוּ עַר הָאַט
גַּעַוְוַיְינַט בֵּי נְתַנְּפּוֹקָס. עַר איז גַּעַוְעַן דָּעַר עַרְשְׁטָעַר הַעֲבָרָאִישׁ לְעַרְשְׁטָר אַיְן שְׁטָאָט. זַיְן
זַיְן אַבְּהָ לְעַבְּנְדִּיגְר אַיְזַ גַּעַוְעַן מִמְשַׁ אַבְּחָור אַגְּאָן. נָאָר דָּאַס גַּעַהְעָר נִשְׁתַּחַת צַוְּאָנוֹעָר
שְׁרִיבִּין. מְרַדְכִּי רְאוּנְטָאָל הָאַט בְּאַצְאָלְטַמְּשַׁן לְעַבְּן, פָּאָר נִשְׁתַּחַת אַוְיסְפִּירְן די בְּאַפְּעָלְן
פּוֹן די נָאָצְיַשְׁעַ הַעֲרָשָׁעַר. אַיְן אַיְזַ פְּרִימְאָרְגִּין אַיְזַ אַיְזַ יִדְזְ-רָאָתְעַט גַּעַקְוּמָעַן מְאַרְץַ
בְּעַפְּוּיְלַן מְרַדְכִּין מִיטְגִּיְין אַיְן גָּסְטְּפַּוּ. עַר הָאַט אִים גַּעַהְיִיסְטַן גַּיְינְ
אַרְפְּגִיְעַנְדִּיגְ פּוֹן די טְרָעָפְּ. הָאַט עַר אִים אַוְיִנְגַּעַשְׁאָסַן אַקְוַיְלַן אַיְן קָאָפְּ. רְאוּנְטָאָל
איַז אַרְפְּגִעְפְּאָלְן טְוִיְּטַ אַוְפְּנַן אַרְטַן (דָּאַס אַיְזַ אַיְגְּעַנְטְּלִיךְ גַּעַוְעַן דָּעַר נָאָרְמָאָלְעָר גַּאנְגַּ
פּוֹן דָּעַר אַרְבְּעַטְפּוֹן די נָאָצְיַמְּאָכְטַ). אַזְוִי לְאָגְגַּוְדְּ וּוְיִדְזְ-רָאָטְלָעָר, אַדְעָר יִדְיְשִׁיעָ
פְּאַלְיִצְיִי הָאָבָּן גַּעַדְיִינְטַ זַיְעַרְעַ אַיְנְטָעָרְעַסְטַן. הָאָבָּן זַיְיַי – זַיְיַי אַוְיִסְגַּעַנוֹצָטַ
הָאָבָּן נִשְׁתַּחַת אַוְיִסְגַּעַפְּרִיטַ אַבְּפָעַלְ, אַדְעָר זַיְיַי הָאָבָּן זַיְיַי מַעַר נִשְׁתַּחַת בְּעַדְאָרְפַּטְ, הָאָבָּן זַיְיַי
גַּעַמְאָכְטַ פּוֹן זַיְיַי דָּאַס וּלְבָעַ וּוְאָס מִיטַּ אַלְלַעַ יִדְזַן).

די אַלְגַּעַמְיִינְעַ אַוְיִסְזִידְלָוְגַּ אַיְזַ מְאַרְגַּעַקְוּמָעַן דָּעַם 22 סְעֻפְּטַעַמְבָּעָר 1942 די גַּאָנְצָעַ
יִדְיְשִׁיעָ גַּעַטְאָ אַיְנוֹוַיְנְעָר הָאָבָּן בְּעַקְוּמָעַן אַבְּפָעַלְ זַיְרַ צַוְּשְׁטָלְן, קְלִיְין אַיְן גּוֹרִיסַ
יְוָגַ אָוָן אַלְסַ, קְרָאָנְקָעַ אָוָן גַּעַזְוָנְטַעַ. אַלְעַ זַעַנְעַן אַוְיִסְגַּעַשְׁטָלְטַ גַּעַוְאָרַן. דָּאָן הָאַט אַ
גָּסְטְּפַּאָוְיִיעָץ אַוְיִסְגַּעַלְיִינְטַ די נְעַמְעַן פּוֹן די וּוְאָס בְּלִיְיבַּן נָאָר צִיְטְוּוֹיְלִיגְ אַבְּעָר אַיְזַ

אַפְּרָקְלָעְנְעָר גַּעַטְאָ.

דָּאַס זַעַנְעַן גַּעַוְעַן, דָּעַר יִדְזְ-רָאָתְעַט. די פּוּלְיִצְיִי. עַנְצָעַלְנָעַ פָּאָמִילְיִיעַס פּוֹן
פְּעַרְשִׁידְעַנְעַ פְּאָכַן. די גָּסְטְּפַּוּ. אָוָן שְׁוּפְּרָ-לִיְּטַ הָאָבָּן דָּעַרְוּוֹיְלַ גַּעַמְאָכְטַ גַּטְעַ
גַּעַשְׁעַפְּטַן, פָּאָר אַבְּרִילְאָנְטַ הָאָבָּן זַיְיַי אַוְיִסְגַּעַנוֹמָעַן אַפְּמִילְיִיעַ. אָoָן אַבְּעַרְגָּעַלְאָזַן
איַן פְּאַלְיִצְיִי דִּינְסְטַ. עַמְּ הָאָבָּן זַיְרַ דָּעַרְבִּי אַפְּגַעַשְׁפִּילְטַ שְׁרַעַקְלִיבְעַ מְצַעְנָעַס פּוֹן

פערצוזויףעלט מיטערס, וואס האבן געוואלט ראטעהווען א קינד, און עם צוגעשית צו די אורייסגענומענע פריליויגירטער. אויך צו פערבליבן דעוויל נאך אין געטה. אלע זענען אין וואגאנען אווועקגעפריט געווארן קיין טרועלביבקע. ווי אלע זענען אומגעקומען. איסעטער איזיצעלען וואס זענען געשפרינגן פון וואגאנען. און די קוילן פון די בעגליטס-פאסטענס האבן זיין נישט געטראפן.

גאר וויניגע האבן איסגעמעטן דעם גורל פון זייערע נונטער, שוועסטער און ברודער. דאמס גורל פון אומקום. וואס עט האט פאר זיין בעשטייט, די הייטעריסטיישע מעדרער פון יידישן פאלק...

איך וויל דא איבערגבן א פאקט וואס אילוסטרירט די הפקר בעזינונג צו א יידן א菲尔ע ער האט געדינט די אינטערעסן פון די דיטישע מאקס האבער. יעקב שלומה גאטעסמאן האט געהאט אעסיג און זיין פאבריך. ער האט צוגעשטעלט די דאן אזי וויכטיקע ארטיקלן פאר די ג.ס.ט.פ.א. און שופא ליט. און פאר אלע זייערע קאכעלעפל... אלט מיטגילד אין יודנ-ראט איז ער מיט דער פאמיליע ציטווויליג איבערגעבליבן. נאר ער און זיין פרוי האבן זיך ארום געזען איז עם פעלט זיין מידעלע. ער איז געלאפען בי די וואגאנען און גערופן דאס קינד. דאס קינד האט זיך צעריגן פון א וואגאן. וו זיין אריין מײַנענדיג איז אלע פאָרְן מיט. גאטעסמאן האט געוואלט אורייסגעמען דאס קינד. נאר דער ג.ס.ט.פ.א. מאן האט נישט גאלאָזט. אורייסגעמען דאמס קינד. "דא קענסט מיט געהען מיט דיין קינד" האט ער געשרגען. און גאטעסמאן איז מיט, מיט זיין קינד. צום אומקום!

אופוטשנה איז ביים היינטנגן Tage יידן דער אינגעוווארצעטלטר אנטיסמייזם האט געזיגט די ירושים פון יידן מיט זיינער האבען גוטס זענען געווען די פאלקן צוישן וועלכע עם האבן זיך געפונען א גאנץ קלינינער פראצענט וואס האבן געהאלפן יידן. זיך ראטעווען. אבוואָל עס איז געווען נישט לייבט דאן פאר א קריסט צו העלפֿן יידן. און פיל קרייסטן האבן טיינער באָצעאלט מיט פארמעגן, און אויך אינשטעלענדיג זיין אייגן לעבן... דאָר איז דער פראצענט געווען צו קלִין! נאר די יהידים וואס האבן פארשטיינען פון ריין מענטשליכן שטאָנדפֿונקט דעם געבאָט פון דער שווערער צייט, האבן זיך אלין אועקגעשטעלט העבר איבער די באָפעֿן פון די הערשער פון קאָטקליזּום-צייט. און אועלכע האבן זיך געפונען צוישן אלע פעלקר, דער אונטערשייד איז נאר מיט וויפיל פראצענט עס האט זיך איסגעצּיבנט דער גוטער מענטש פון די אלע פעלקר וואס זיינען דאן געווען אונטער דער דיטישער הערשאָפט.

אלע יידן און בפרט די שאירת הפליטה דארפֿן זאָרגן דערפֿאָר אוּס זאל נישט פאָרגעסן ווערין דער פאָקט-אוּ דער מענטש וואס האט געוואלט העלפֿן יידן אין יענער צייט, האט עס געטווען טראָץ אלע געפֿאָרן וואס זיינען אים געשטאנען איז וועג. און די אלע וואס ווערין דורך אונדוֹ אונגעערופֿן "חסידי אומות העולם" דארפֿן באָקומוּן זיינער לוּין אֶזְוִי זיין האבן עם פאָרדינט. אין דער פֿינְסְטְּרָעָר אָמוּקְוּם-צייט האבן די יהידים זיך איסגעטילט פון די גוּרִיסְעָמָּן פון זיינער פאלק און האבן זיך ליליכטענדע שטערן זיך אורייסגעחוּבָּן העבר — דארפֿן מיר זיין אועקשטעלן נאך העבר...!
ליידער זיינען עס געווען וויניקע. זיינער וויניקע...!
ニישט באָטְיַילְגַּט אַקְטִיוֹן אַיְלָפֿן מַאֲרָדְן יַיְדָן. האָבָן מֵיט זיינער פֿאָסְיוּעָה האַלְטוֹנָג

אונדיירקט מסכימים געוען מיט דעם וואס די מערדער טווען מיט אונדו יידן. עם האט געפעלט אביסל גוטער ווילן — ס האט געפעלט אביסל מוט! אין אפריל 1978 וען מיר זיינען געוען צו דער ערעהונג פון יידיישן פאוייליאן ביימ אושויצער מוזועום האט די דעלגעאציע פון "יד ושם" ד"ר יצחק ארד. ד"ר גدعון האזנער. ד"ר שופט בייסקי. פעצייעלער צערעמאני-פארומלונג אין לאקלל פון "זובויז" אין ווארשא וענען פערטילט גיוארען מעדאלען מיט דיפלאטען, צו איבער זעכיך פאלאךן וואס האבן זיך אויסגעיכנט בים רاطעווען יידן אין דער צייט פון אומקום. 44-1942 ד"ר שופט בייסקי האט דאן אין זיין ווארט געאגט. "מיר זיינען שטאלץ וואס מיר קענען אויסצעיכנען די מענשן וואס האבן דאן פארשטיינען צו האנדל מענטשליך — און האבן געהאלפן יידן... נאר ווי גליקליך וואלטן מיר געוען — ווען מיר וואלטן געקענט אויסצעיכנען א גיהערין פראצענט פון די 30 מיליון פולישע בירגער וואס וואלטן געקענט ענדערן די געשיכטע — ווען זיין וואלטן געטווען דאס וואס איר האט געטווען, אלע האבן פארשטיינען דעם "רמז".

פון בעקאנטער קרייסטן וואס האבן געהאלפן יידן אין "יענער-齊יט" זיינען מיר באקאנט די פאלגענדע מענטשן אין אפאשנא אויך דער בלאנטנע גאס נר. 4 האט געוווינט פישעל פראמער מיט זיין פרוי חנה מיט 2 דערוואקסטען קינדרער (א זון מיט א טאכטער) זיער נונסטער שכן איז געוען די שוועטער פון סערעטער פון מאגיסטראט אוכולץ. זיין שוועטער איז געוען א הוטן-פיזערקע.

נאכדרער אויסזידלונג סעפטעமבער 1942 האט די שוועטער פון אוכולץ (אייך געדען נישט איר נאמען אויסבעהאלטן די פועליע. די שוועטער פון אוכאלץ האט זיין באזארט מיט אלץ וואס זיין האבן בענטיגט. (איבערגעבען דורך פרוי גורדון-ווערניך) האט זיין אויסגעperfט און דער דערשאנס. (איבערגעבען אונטאלטן פארשטיינן זודראיעוסקי דער נאטשלאלניק פון דער סטרואוש האט נאכן ווארשעווער אויפשטיינן אויפגענומען די אונגעקוממען קרייסטן וואס זיינען צושיקט געווארן אין פארשידענע ערטער. א טיל זיינען אונגעקוממען אין אפאשנא און זיינען דורך זודראיעוסקי פארטילט געווארן צו פארשידענע פאמיליעס וו זיין האבן געדארפט פארבליבן ארבעתן בייז, עם וועלן קומען בעסערע צייטן...

צווישן די קרייסטילכע ווארשעווער מענטשן, האט זיך אויך געפונען דער ייד פינקלשטיין וועלכער האט געהאט ארישע פאפרין. נאד ער האט מוירה געהאט איז זיינע לילדענס-חברים וועלן אים אויסגעבען. דערפאר האט ער זיך געוענדעת צום פערטילער ה. זודראיעוסקי ער זאל אים שיקן צו א ארט וו מען דארף נאר איין מענטש. ה. זודראיעוסקי האט פארשטיינען און האט אפשר דערקענט איז פינקלשטיין איז א ייד. און וויל בליבן אינער אויך א פלאטץ. ער האט געוזט איז די פאפרין און אויסגעפונען ארט פאר איז מענטש, ער האט אים געשייקט צו א באז ארבעתער יאן גראבאוסקי און זיין פרוי זושא וועלכע האבן דעם ייד געהאלפן איבערקומען די עטליכע שווערטה דודושים בייז צו דער באפריגוונ.

פינקלשטיין זוינט היינט צי טאג איז ישראלי און איז שיין א זיידע. עם זיינען צו יונער צייט געוען אויסבעהאלטן נאר יידיישע קינדרער בי קרייסטן, פון אפאשטיינער געגענד. און עם איז א גרויסער שוד וואס מיר האבן נישט קיין איינצעלההיין.

מיר האבן זיך שוין פיעלמאהַל געוואנדען שrifטלייך-און בי די אוכחה-פֿאָרוֹזָאָמְלוֹנוּגָעָן, אָוָן גַּעֲבָעָטָן בְּאָשְׁרִיבִּין דֵּי אַיְבָּרָעָלְעָבוֹנָגָעָן פֿוֹן יַעַדְן יוֹחָד וּוֹאָס דָּאָרָף פֿאָרְבְּלִיבִּין פֿאָרְ דָּעָר הִיסְטָאָרִיעָ פֿוֹן דָּעָר אָוּמְקָומָ צִיְּיט, פֿאָרְן דָּעָר הַמְּשָׁרָך.

מיין רבללה אין חלום;

זו מיר האט זיך מיין קינד באויזן די נאכט געווען איז איר פֿוֹנִימָל פֿאָרְצָוָגֶט אָוָן פֿאָרטְרָאָכֶט זיך האט מיר דערזען אין האט זיך גַּעֲלָגֶט אָוָן האט מיר דורך טרעָרָן די וּוּרְטָעָר גַּעֲזָאָגֶט;

אוֹי טָאָטָעָנוּ לִבְעָר וּוְיִר אָוָן וּוְיִנְּדָר וּוְהַאָסְטִי אַיְבָּרָעָלְאָוָן דִּין בְּעַלְבָּט קִינְד כִּיהָאָב סְלַעַצְתָּעָ מַאל גַּעַזְעָן דִּין פֿוֹנִים אַרְוּמְגָעָרְנְגָלָט מִיט בִּיקְסָן פֿוֹן גָּ; סָ; טָ; פָ; וּ לִיְתָ שְׁטָרְעָנָגָע יְוּנָם.

זיך האבן דיך מִיטְגָּעָנוּמָעָן אָוָן בִּזְעָט מַעַר נִישְׁט צְוּרִיקְגָּעָקוּמָעָן אָוָן מִיר האבן טָאָג אָוָן נאכט פֿוֹן דִּין צְוּרִיקְגָּעָנוּמָעָן גַּעֲטָרָאָכֶט

פֿילְמַאל הָאָב אִיר גַּעֲהָרָט אַגְּרָוִישָׁ פֿוֹן דְּרוֹיִיסָן אַקְלִינְגָעָן פֿוֹן קִיְּיטָן אַזְשָׁוּמָעָן פֿוֹן וּוִינְט אַשְׁרַעְקְלִיכְעָר גַּעַדְאָנָק זִיךְ וּוּעָלָן דִּיךְ טְוִיטָן! דִּי גַּעַסְטָאָפָו דִּי סָ; סָ; אַיְיָ וּי דִּי הִינְטָן!

און וויסטי טאטענוי וואס זי האבן מיט אונדו געמאכט?
זיי האבן יונג און אלט אלעמען אומגעבראכט
האבן אונדו געפיניקט געלולוג געבראכן פיס הענט
איין "מיידאנעך" אושוויז טריבילינקה געגוז — געברענט!

או ווען איר טאטעס ברודער זאלט האבן מוט
וואזיס זואלט געווען די נחומה
קופט אויס אונדווער אומשולדיג פערגאSEN בלוט
ニישט פארגעSEN אויף דורת לאנג — נעטט נקומה נקומה!

טאכטער מייערע ב'האב קיין ב"ח ס'הארץ טוט מיר וויא
די האר פון מיין קאפע זייןען וויס ווי דער שני
פון ביטערע טרען די אויגן שוין בלנד
געמאדעת האבן זי מיטער און קינד;

לייב קינד מיינס כ'הער דיין געווין
עס פאלט יעדע טרער אויף מיין הארץ וו א שטיין
און ווען איך זאל האבן דריי לעבענס צו לעבן
וואלט איך זי אלע דריי מיט פריד אופגעגעבן
און וואלט ווי א פוגאל א פרײער געפלוייגן
צו קושן מיינע טיעערע די הענט און די אויגן.

נאר אבער פלייכטן ווי קייטן לאזן נישט לויפן
ס'בליבט נאר איין מיטל דאס נפש פאקרופן
און וואלט איך ווען פון לעבן פטר
וואלטי זיך ווידער באויזן און מיך גערופן פוטער?

אייך זעה וו מיין קינד עם צוגייט אין געווין —
אייך הער אבער דיטעליך זי ענטפערט מיר ניין! ניין!!!

געווידמעט מיין 12 יערג טעכטערל וואס איך אומגעבראכט געווארן אין טריבילינקה.

חיים פרוש נומער פון אושוויז 34496

חAIM PROSH

מי ומני ביהודי אופוצ'נה

אספתי תולדות חיים ומה שקרה ליהודי עירנו היקרים. אני כותב על אלה ששמעתי עליהם באושוויץ, גם מגוים שגורו בסביבתנו והובאו לאושוויץ. על אלה שספרו לי יהודי עירנו שהצלחו להנצל מהשואה, מיד לאחר המלחמה. ריכשתי את השמות לפיא א' ב' וציינתי את המקורות מהם שאבתי את ידיעותי.

אלפוס חנוך הניך ויוסף

— הם היו עסקנים מאזו שאני זכר אותם. הם היו פעילים בהנהגת הקהילה. הם היו מחסידי גור והשתתפו לאגדות ישראל. יוסף אלפוס היה תלמיד-חכם ונתקבל לאחר מכן כרב ביעזוב ובנה נספה.

אפשטיין יהודה

כמעט כל יהודי אופוצ'נה הכירוהו. אם מי שהוא לא הביר את יידל אפשטיין בשמו זה, הרי הכירו בשם המכינוי הופטשוק. דמות מיוחדת במניה. יהודי חרדי שחיו היה מלאוה אותו תמיד. לכל מי שפגש היהתו לו מלא טובה ובתועפת של בריחה. במיוחד בלט חוש ההומור שלו באירועים מסורתיים. הוא דאג לצירוף דמות של המן שאotta היו תולמים ושורפים, כסמל לטסופם של שנאי ישראל. בפורים היה צוהל ושם והכריח את כל היהודים ליטול חלק בשמחת פורים.

הוא דאג למדורה בלבד בעומר, לשפיקת מים על הגשר בשבייע של פסח — כאות לגירות ים סוף, לשמחת תורה אמיתיית — יחד עם חסידים הילך מבית, כדי לשמש ולשם בחשחת התורה.

בכתיבתיה לא ניתן לתאר את השמחה ואת ההתרגשות של ר' יהודה-יידל בכל האירועים האלה, שנחרטו בזיכרון לעד.

אלון – צוקר פנחס

שנים הרבה, אני מכיר את פנחס. צעירים מאר היינו אז. היתי מבוגר ממנו בכמה שנים. כבר אז התפענתי מהרצון העז שלו לדעת. הוא קרא הכל: ספרי היסטוריה, ספרים קלאסיים, ספרות יהודית. הכל. עם זאת היה פעיל בכל הפעולות הציוניות של העיר. אביו ואחיו פעלו במרוחה, אבל הוא מצא את מקומו ב"גordanija". כמו שהוא פעיל ב"דרור", היו לנו חילוקי דעת, אבל הפעולות שלנו נשתה תמיד בהרמונייה מלאה ובהבנה. כשהיתה ההתמודדות על י"ר ועדת השקלה ובוחנות לפקוד, תודות לעזרתו של קונגס, תמכנו חברי "גordanija" במועמדותיו ואכן זכית בתפקוד. תודות לעזרתו של פנחס אלון-צוקר.

השתף בכל האירועים הציוניים באיזור ובמרקוז, ביקר במקומות ההכשרה והיה אהוב על כולן.

בין החלוצים הראשונים שעלו ארץ. הגיע לתפקידים בכירים ביותר בארץ, בכוחות עצמו ובגייעתו. אותו הלכה בארץ לא זרעה אשתו אהובה-מניה ועמו עשתה את כל הדרך.

לא אני שאעריך את פעילותו הציונית כראש עיריית חולון, ראש חבר השלטון המקומי ועוד, ועוד. זאת יעשו מומחים ממוני. הם יעריכו את חכמתו ותובנותו בהנהגת העיר והשלטון המקומי. אני רק אציין בגואה שככל אשר עשה – בנקין כפים ובירוש לבב עשה. בריאות טובה ונחת לו ולרעתו.

אשטיין פינטשע

עליה לארץ לפני השואה. כיהן כמושир מועצת הפועלים בני ברק. נפטר בשנת תשמ"ד. כל בני משפחתו אשטיין היו חלוצים וחיכו לרטיפיקטים כדי לעלות לארץ, אבל השואה הקרימה אותם.

ברנט ליבל

בתקופת המלחמה הוא קיבל את הזcken לאספקת עורות מעובדים ובלתי מעובדים עברו אופוצינה וסבירותיה. הוא השתף בעובדות השונות שהקם היונדי-ראט: ועדת הכללה, ועדת הבריאות וכו'. הוא היה אהוב על כולן והכל הערכוה והעריצווה. היה טוב לב במידה לא רגילה. עוזר לכל מי שיכל. כל מי שביקש תמייה נעה ברוחב לב ובסביר פנים יפות. עד לאפריל 1942, עברו עליו ימי המלחמה בשלה. בחורש זה נאסר פתואנית והועבר לבית הכלא ברודום. שם הובילו אותו לבירקנאו-אושוויז, בה נספה בבית החולים של אושוויז בסוף אוגוסט 1942. (בזכרוonto אני כותב עליו בפרטוטו).

ברנט מתחיה-ראטיס ושמחה זילברינג

הצלicho, לאחר הגירוש של 22 בספטמבר 1942, להתחבא בכפר יישובץ שלוידן יער גודל המשתרע על ארבעה ק"מ בקרבת אופוצינה. ברצון טוב של אנשי הכפר, הם יכולים לבנות בית בעיר את כל שנות האימה ולהנצל. אולם לאחר שהפולנים הוציאו מהם את כל רכושם, הם הלשינו עליהם בגיטפו. השנים נתפסו, הובילו לבית הקברות

היהודי באופוצ'נה ושם נרצחו. העידו על כך האחים זלבסקי, שהבאו לבירקנאו באפריל 1943, יחד עם האחים גרייגל שהיו מפורסמים בין הנוער העובד בעיר.

בלזיצקי יצחק

בנם של פיביל סנדוזש בלזיצקי. הוא נאסר במאסר 30 ראשי העיבור בעיר (ראה במארטי ע'). כוכור, שלשה מבין השלשים נשלו לאושוויז. 27, ובлезיצקי בתוכם, הובילו אל הנהר שlid' בית השחיטה של העופות ושם נהרגו ללא משפט. היחיד שניצל מהרג זה היה בלזיצקי. הוא היה פצוע מהיריות. לאחר שהסתלקו הגermenים, העלילה בלזיצקי לחזור העירה ולהכנס לבית החולים היהודי ע"ש אסתראקה. הרופאים עשו את כל המאמצים על מנת להצללו. דבר הנצללו נודע לסתודט מוריץ. הוא הגיע לבית החולים, חיפש את בלזיצקי, ירה בו והרגו.

בלאט מאיר

עמד בראש הקהלה שכנה בביטו של וולול פליישר, בשנים 1916, 1917. משפחת בלאט עזבה לאחר מכן את אופוצ'נה. בתו של מאיר בלאט גרה ביום בורשה ואצלה היינו בשנת 1978 כשהיינו בפולין בטכש שהתקיים באושוויז. בתו השנהה, דינה, גרה בישראל.

בוימרדר אברהם

עסקן ציבורי ושנים רבות עמד בראש הבנק של עובדים וסוחרים קטנים. היה חבר הציונים הכלליים, "על המשמר". חבר הנהוגה הקהילתית ונטל חלק בחיים הציבוריים.

בוימרדר קלמן

עסקן אהוב מאד על הכל. נטל חלק בעבודות ארגוניות ציוניות. סייע באהבה לכל מי שפנה אליו. היה חתנו של נתן רוזנבויג. אשתו הייתה:

בוימרדר פעטשע

דמותה במידותיה לאמה אידל צרקס. נטלה חלק בכל העבודות הפילנתרופיות של העיר.

ברויידא יעקב

מנהיג וחבר ב"התאחדות". היה מזוכר הקהילה. השתתף בכל הפעילויות הציוניות. היה ציר בכל הכנסים והועידות של הליגה למען ארץ ישראל עבדה. נספה עם כל הקהלה.

בלזם הרשקה

מוזכר העיריה בענינים יהודים. היה הגבאי של בית הכנסת הגדול באופוצ'נה, עד לרגע האחרון.

בלוז אברהם

כבר בשנים 1916 – 1917 הוא ניהל את הלהקה הדרמטית שהציגו הצעות גדולות של המחזאים הפופולריים ביותר של אותן הימים. אני בעצמי חשתי בניהולו האבهي של הלהקה בשנת 1919 כאשר שחקתי בהצגת "הרצלה המיווחס", שבה הוא שיחק את התפקיד המרכזי. בשנת 1940 הוא בא לאופוצ'נה וגר בביתו של נתן רוזנבויג. הוא מת בשנת 1942.

בלוז שלמה

בחור אהוב על כולן. עבד כמצוריר בקהלת היהודית ומילא את תפקיד הסעד והרוווחה. מילאתי תפקידיו עוזר בקהלת והיהתי גם נער-שליח של הקהלה. שלמה ביום הדירק אותו והעניק לי מידעתו. הרבה יש לי להודות לו.

בלוז שלמה

אחיהם של יהושע ואחרן. היה פעיל במפלגה הקומוניסטית.

בלוז רז'יקה

השתתפה כמעט בכל הצעות של הלהקה הדרמטית. פעמים רבות שיחקה את התפקיד של פרימדונה. הייתה מקובלת על כולן.

בוריצקי ישראל

כמעט כולן הכירו את שROLKA – חתנו של הרשקה בלוֹז. עס肯 צבורי חבר הנהלה של ארגון עובדי-היד. השתתף בפעילות הציורית. היהודי פיקח. נסע לארכ' ישראל והשאיר את אשתו ובנו בעיר. במקום שהוא יביא אותם לארכ', הוא חזר חזרה לאופוצ'נה. כנוג' טוב הוא יכול היה למצוא תעסוקה בארץ, יותר טוב מזרים, אבל הוא חזר ומצער הדבר כפליים שעשה זאת ציוני טוב. גורלו היה כורל כל בני העיר. בנו, לולק, בחור יקר עבד במקצועות היודנרט ויצא בטרנספורט האחרון לדרכ' שממנה לא שב.

בוריצקי אברהם

היה מן הראשונים והמייסדים של בית הפעלים. היה פעיל בכל המבצעים. לקח חלק גם בעבודת הלהקה הדרמטית. הוא היגר לארכות הברית. עד ליום האחרון קיימ קשרים עם חברים ועם ארגון יוצאי אופוצ'נה אמריקה וישראל.

בלז'יצקי פייבל

היה ידוע בעיר בשם פייבל סענץ'שע (ריכטר-שופט). ספרו עליו שבסנת 1905 היה שופט אצל המהפטנים, היו לו ארבעה ילדים מצוינים. הגדולה – עטל – הייתה אשת מנDEL פרומר, בנו – יצחק נורה בידי הגרמנים ביום 26.4.1942, בתוך 27 היהודים, שנורו מטור קבוצת ה-30 שנאסרה.

בלזיצקי טרונה

בתו של אברהם חיים ולולוס. הייתה אשתו של גדליה לוי. באפריל 1943 עוד קיבלתי דרישת שלום ממנה דרך יונה רוזנטזוויג שהובאה לבירקנאו.

בלזיצקי קיילה

הייתה היפה שבין אחיותיה, דוקא בתה העניים גדוֹלָה הבנות היפות ביותר. לקובשסקי, צלם העירה, הזמין אותה במיחוד לצילום, כדי שיוכל להציג את הצלום בחלאן חנותו.

בלזיצקי שרה

פעלה במסגרת הלכה הדורמאנית ושיחקה בתפקיד של פרימדונת. הייתה פעילה בפועל ציון צ. והיתה בעיר עד לעצירת המוחות לטרבילנקה.

ביאלורייבסקי יצחק

נלקח ביולי 1940 עם מאות אנשים צעירים לעבודות כפייה לעיר נארול שעל נהר בוג. שם עבר את הגבול לעבר פולין הרוסית והצליח להשרד. לאחר מכן נשא אשה ממשפחחה מכובדת.

בוקסנר אלחנן

הייה חלוץ כל ימיו. שתקן, זהיר בדיבוריו, פיקח. ספר את המלים בטרם הוציאם מפיו. היה בחבורה של יהודה זינגר, אריה דוברושקלנקה, שלמה סקורקה, שהיו בחכשנה בקיבוץ תל חי. היה חבר קיבוץ עינת, שם מילא תפקידים רבים בדיקנות והיה אהוב על כל החברים עד ליום האחרון. הקיבוץ הוציא קובץ לזכרו ובו תМОנות וכתבות.

גולדשטיין אברהם, לייביש ואלקראש, חנה שיוואצקי ואשתו מהכפר שוינה
ראויים להזכיר מיזחמת על המעשה שעשו ושבגלו הם נשלחו לאושוויץ, בחודש פברואר 1942. אני עוד פגשתי בבירקנאו את חנה שיוואצקי ואני כותב עליה בזכורותי. אברהם גולדשטיין, היה עס肯 פועל ב"התאחדות". אברהם היה חבר מכובד בהתאחדות.

גֶּלֶר אַלְיעֹזֶר

הוא כיהן כיו"ר "גורדוןיה". משפחת גֶּלֶר הייתה מפורסמת בעירנו. פעילותו תוארכה בספר "הם יורים" וקטעים מן הספר זהה הובאו בספרנו זה. על סופו כתוב נתן שולב: הוא לא הועבר מרברגן בלון לבירקנאו. לעומת זאת כתבת הגב' מריה רובינק, שהיתה המורה של גֶּלֶר, שעבדה במלון פולסקי בוורשה, שהובילו אותו מהמלון לאזרוח חוץ לברגן בלון ומשם לבירקנאו. התאריך של בוא הקבוצה מרברגן בלון לבירקנאו והמרד שמחרדה הקבוצה בהתגנוזה להתפשט ולהכנס לקרמיטוריום היה ביום 28.10.43. המרד עשה או רושם עצום במחנה ד"זונדר קומנדו" שאני בעצמי גבויו עדות מהם. לא ידעתني שמדובר באלייזר גֶּלֶר שלו.

פרנצiska מאן שבאה גם היא ממלון פולסקי דרך ברגן בלון יורחה במנהל הקרמיטוריום איש הס"ס הידוע שלילנגר ואלייזר דקר את המפקד קווקניאק שרצה לירוט בפרנצiska. השמות הם אמיתיים ובוודוד זה נספה אליויזר.

גֶּלֶר בָּרֶל

על משפחת גֶּלֶר פרטימ רבים בתיאור פועליו של אליעזר גֶּלֶר. נסיף שהייתה לו עסק גדול בשותפות עם יחזקאל קויפער. אשתו הייתה בת למשפחה וידLER. ילדיו היו מוצלחים מאד. חייה ומינה היו פעילות במקבי.

גּוֹרְדוֹן שָׁרָה

ニיהלה יחד עם בעלה מנחם-מנדל גורדון את בית הספר "תרבות". בזמן המלחמה הייתה מתוגמנתה אצל מושל העיר. עורה רבות ע"י התרבות אצל המושל. עורה לכל מי שפנה אליה. לאחר מכן עברה עם ילדתה לגיטו וורשה, שם הייתה חייה בדירות אריים. בורשה פעלה עם המחרתרת. גם שם המשיכה לעזור ליהודים בכספיים ובדרכיהם לאחר שהשיגה מהם שפעל איתה יחד – יעקב ווירניך ولو היא נשאה לאחר מכן. אתם פועל במסגרת זו סטפן גראיק. בתם יעל גרה בראשון לציון.

גּוֹטְסִמן יַעֲקֹב שְׁלָמָה

בעל בית חרושת ליין ולחומץ. היה אחד מהשלשה שנבחרו לנוהל את בית החולים. אחיו נשא את הבית של משה קלופסקי. קראו לה "הרואה הלבן". ביום הטראגי שהרוצחים רצחו כל יהודי שהם מצאו ברחוב, היא התchapאה במרחף של הרבי, יחד עם יהודים רבים אלה קרה האסון עם הילד.

גּוֹלְדְבָּרג

בשנת 1940 הוא נבחר לנוהל את בית החולים היהודי. הוא היה בעל כשרונות ארגוניים וביזמותו עמד המוסד על רמה גבוהה. הכל פעל כראוי עד שבצומו החל, מתווך שנדק מהחולמים שהיו בבית החולים. כל המאמצים של הרופאים לא הועילו והוא נפטר. הוא היה הקרבן הראשון מבין הפרטגול. למשפחת גולדברג הייתה חורה ע"י אופוצינה.

על אליעזר גלר

חימס פרוש

בגאווה ובכבוד מזוכרים בני עירנו את שמו של אליעזר גלר ויש לנו במאה להתגנות. אמת, לא מעטים הם הגברים בתחום המילונים שהובאו ע"י הוצרר הנאצי לתאי ההשמדה. בערים רבות, במחנות הסגר, בין פרטיזנים, בגיטאות — בלבטו גיבורים אשר לא רצו למסור את עצם לרוצחים הגרמנים ולכלת עצמן אל השחיטה, והתארגנו לאפשרות של מרد ברוצחים. הורבר בא לידי ביטוי במלחתה גליה כמו המרד בגייטו וורשה, המרד בטרבלינקה, הפצת הקרטוטריום בבירקנאו ועוד. לפי האינפורמציה שקיבל ד"ר נתן עק, היה אליעזר בסוף 1942 בבעדין והוא לו אותן האפשרויות להנצל כמו אחרים: תעוזה ארויות ומראה ארי שאפשרו לו פעמים רבות לנסוע ברכבת — דבר שהיה אסור ליוחדים באיסור חמור ומסוכן. הוא לא היה חייב לנסוע לוורשה ולהכנס בה אל לעו הארי הנאצי, להשתתף במרד של הגיטו ולהיות אחד ממנהיגי המרד ולהמעצם מעצים מסוימים ביותר של מלחתת ייחדים מול רבים, מעטים מאד מול חזקים מאד. הוא יכול היה להשר בבעדין או במקום אחר בתור ארי וכך להנצל. אבל לא היה זהطبعו של אליעזר. מה פירוש הדבר שהוא ישב בשלווה ואחיו נחרגים ונמסרים לשחיטה? הוא יעמוד ב"שורה שנייה"? הוא יצפה מרווח במתוחש בגיטאות? האם חייו קודש לעצמו ולא לאומה? לא, לא היה זהطبعו של אליעזר ולא הייתה זו דרכו ועל כן התנדב למרוד ולעשות כל מה שהוא יכול לעשות!

אליעזר גלר

לדברי ד"ר עק ומסר לו את הדברים יצחק קצנלסון, השיג אליעזר לילינשטיין לכך.
אליעזר זרק שתי פצצות בಗיטו וורה שגרמו להרג רב בנאצים. לדברי קצנלסון לא
ידע אליעזר פחד מהו. הוא נלחם בנאצים באומץ, בכך ובמלוא התלהבות הנעוריהם
שלו. לאחר דיכוי המרד נמלט אליעזר מהגיטו, דרך צנורות הביבוב של הגיטו, וחיה
בוויטה על סמך נירוטוי האריים.

גם בוויטה יכול היה אליעזר למלט את חייו, שכן תעודותיו הארויות גוננו עליו,
אבל לא איש באלו ישבות על שמריו, בעודו מושפם ומושמדים.
הוא מחליט להסגיר את עצמו כאוורח יהודי דרום אמריקני. מהמלון "פולסקי"
בוויטה הוא נשלח לברגן-בלזן שם הוא מוקה להגעה, בתור אוורח יהודי דרום-
אמריקני, אל מחנה ויטל שבצרפת – שבו מרכזים יהודים "אזורתי" מודיענות ורות.
אולס לא היה זה הפעם היחידה שהגרמנים נ��ו בדרך רמתאות. רק משלוחים
פעמיים נשלחו לצרפת. האחרים נשלחו לממחנה "ברגן" שם חיכה להם
הקרטטוריות... הלא הוא הקרטטוריות הנורא של בירקנאו – בערגאו.
אליעזר גלר, יחד עם עוד שיש מאות נשים וגברים, נשלחו במשלוח של "אנשי חוץ
לאرض" אל מחנה ההשמדה. אבל אליעזר לא נכנס בקהלות אל תא הגזים. הוא גובה
מחיר יקר עבור חייו.

היום זה כבר ברור שהמרד אשר עשו אנשי ה"שליח לחוץ לאرض" היה ביום 28
לאוקטובר 1943. (אגב, המרד היחיד בבירקנאו) העלילה להוריד את הנשך מאביבת
הגרמנים שנכנסו לחדר שבו התפנתו האנשים לפני שנכנסו לתאי הגזים, כדי לזרז
את התפשטותם של האנשים שלא רצו לעשות זאת. במרד נורה ונחרג הקצין שיילינגר
– בעל דרגה גבוהה בגיסטפו (אוברשאטרופרר – פרוטטפורר) ועוד קצת נפצע, הוא
לוייטנט קונדרניאק. מן מושך החזקו המורדים באולם שלפני חדרי הגזים ולא
אפשרו לעוררים להכנס לתוכו. רק כשהוואק כח נוסף של גרמנים בראשות
ה"האופטגרונפנפרר" העס, העלילה להכניית המתורדים ולהוציאם להורג. אליעזר
לא הובל לתאי הגזים. הוא נפל במלחמה!

ספר המרד עשה רושם كبير באושוויז – בירקנאו. בכל המלחמות הקטניות
משמעות, בין האסירים, בישיבות של הגרמנים עצם – היה המרד לשיחת היום.
שיילינגר שנחרג היה מהרוצחים הסדרתיים הנוראים ביותר. מראה פניו מרוחק עורר
איימה ופחד. כמו יסורים ועינויים גרם שיילינגר וכמה כאב עוד היה גורם לו נשאר
בחיים.

במשפט נירנברג העיד "האופטגרונפנפרר" פ. הס שיילינגר נהרג מיריע עצמי של
רובה. הוא רצה לכטוט את החרפה שיילינגר נורה ונחרג מיריעות של מורדים
יהודים. (ראה בספר של לורד רاسل "השות של צלב הקרים" ע' 222).

לעומת בני עשיום רבים שלא הטעבו עם בני הנער העובד, פעל אליעזר דוקא
בחוגים אלה. היה פעיל וחבר ה"liga למען העובד", מן הפעילים ביותר ב"גורדוניה"
באופוזיציה, במחוז, ולאחר מכן – ממנהיגי המרכז. לא הבית עשה את אליעזר לגבור
האומה, אלא הסביבה אשר בה התחנן, בראש ובראשונה – העסקנים העזיזים אשר
חיכו את הנער. היה זה נער נפלא, נער יקר אשר אין כמוו, ששאף כל ימיו לבנות
את חייו במולתו. מן המובהרים שבנער זה היה אליעזר, אשר זכרו לא ישכח
לעולם.

גולדברג אברהם

הוא גר בביתו של אורנברג ליד הגשר. הוא היה מוכשר מאד ושלח כתבות לשבועון הטומשובי ועתיד היה להיות עתונאי בעל שם. הוא נאסר ביום 26 לאפריל 1942 והיה בין ה-26 יהודים שהוציאו להורג.

גולד צבי

בחור יקר, חלוץ וחבר גורדוניה. בקייז' 1941 הוא חלה. למרות העוזה הרפואית שהוגשה לו והמסירות שהראו לו חבריו, — הבחור החסן והיפה זהה נפטר.

גולゴבסקי ישראאל צבי (ירשל), יהודה (ידל)

בזמן המלחמה היו שלוש האחים באופיצינה. כולם היו נשואים ועם ילדים. הם נטלו חלק בעבודת העוזה לניצרים. זה היה פרק הירואי בחייו הגיטו. כל שלוש המשפחות נספו בגירוש הראשן לטרבילינקה.

గולדיה אברהאם- יצחק ופייבל

האחים האלה, ילדיו של דוד הסנדלר, היו גרים מעבר לגשר. מנעו ריהם היו פעילים במכבי ובגורדוניה וסייעו בכל העבודות של הפעילות הציונית והקרנות.

גרינולד צבי ומוסקה

ילדיו של יהזקל גרינולד וחיה רוזנבלום. הם גרו בבית אביה של חיה-זינDEL רוזנבלום. שניהם ציונים טובים. במיוחד היה פעיל צבי שבשנותיו האחרונות היה ממנהגי גורדוניה. גם מוסקה המשיכה את פעילותה עד הרגע האחרון.

גורדון מנחם מנ德尔

הוא בא לאופיצינה, לנhal את בית הספר "תרבות", יחד עם אשתו שרה. אני יכול להגיד את גורדון התלמיד-חכם, אבל אני יודע את פעילותו הגדולה לטובות בית הספר והכבוד שהביא לו. הוא היה גם ציוני פעיל. בשבת אהה"צ לימדר אותנו שיעורים בתנ"ך ותלמוד והוא תунוג לשם את הדברים. אז חשת בחירפותו ובידיעותיו של גאון. הוא לא ישבח לעדר.

דוברוצינסקי עוזר

כולם הכירו אותו, את בנו של אייזיק פלעדשער, הוא היה ספר. המספרה שלו היה במקומות המרכזיים היפה ביותר של העיר ב"موقع", היה יהודי אמיד והוא מן הראשונים שהיה לו רדיו. אשתו ולדה ושנים מלידיה נספו. השair אחריו רכוש גדול וכשבאו לאחר השואה לקחת את רכשו, לא נתנו הפולנים להכנס לביתו.

דוברון בונים:

דו-כורך-סקלנקא (כך היה שמו לפני התרגם לעברית) בונים היה אחד ממנהיגי "התאחדות" בפולניה וחבר ועד הליגה למען ארץ ישראל העובדת. השתתפנו בכינוסים בורשה.

באופוצ'נה השתתף בקרנות, ביישוב עם אנשי המרכז מורשה ומארץ ישראל, בעבודות ציבוריות-ציוניות לטובת העם והארץ. עליה ארצתה לפניו החורבן. בארץ השתתף באסיפות האזורה לקדושים אופוצ'נה.

דוברון אריה:

זמן מה מזכיר "החולוץ" באופוצ'נה. השתתף בעבודת הארגון במסירות. עליה ארצתו רוזשה ז"ל לאחר שהייתה בהכשרה. בארץ הקדיש את רוב זמנו לאיסוף תמונות אומנותיות הנמצאות בቤתו וגם במוזיאון העירוני בפתח תקווה, לזכר אשתו רוזשה ז"ל.

הולנדר רחל-לה

בתו של רבי יצחק מאיר השוחט. ההולנדים היו מהמשפחות הנכבדות ביותר בעירנו. ר' יצחק-מאיר היה החזון הרᾷ בבית הכנסת. בתו רחל-לה העטינה בחתנה גותה הליברלית והיתה מהחברות המיסידות את "דרור" (פריהייט). בפתיחה האולם של פריהייט, היא נשאת הכרזה של הארגן. הייתה אשתו של שלום חיינובסקי שנשלח מטומשוב לבוכנוולד עד בשנת 1939.

וינברג וקליינרט

הייר' והזכיר של קהילת ז'אנוב, הם הגיעו לבית הכלא באופוצ'נה ביום 25.4.42 והם ידעו את גורלם המר. אתם נעצר גם המנהיג הקומוניסטי שלמה בלום.

וינברג יצחק-אייטה

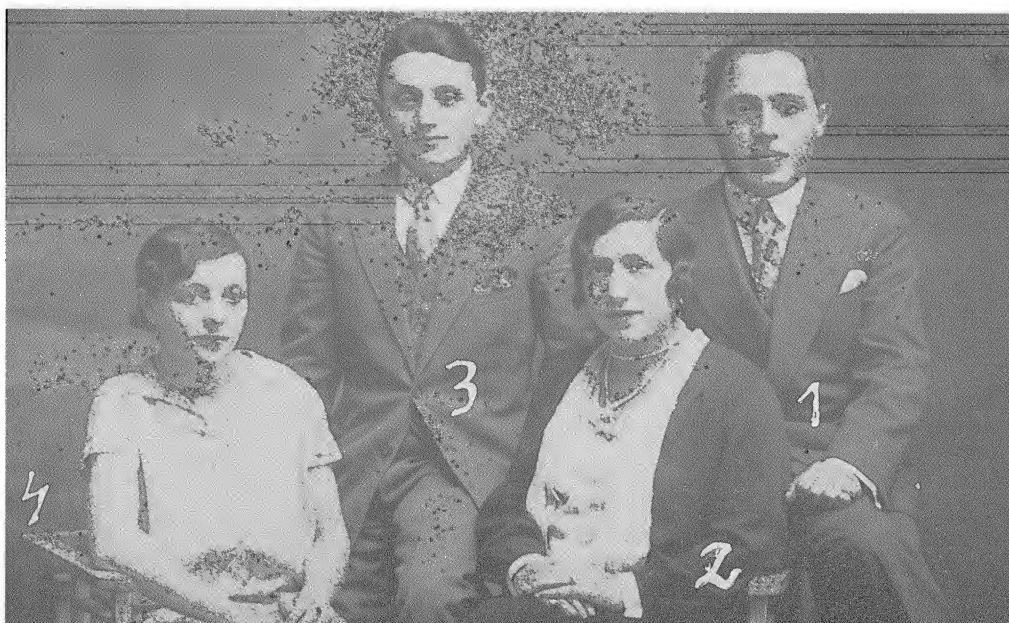
עמד בראש אגודת ישראל בעירינו. הוא כיהן כחבר הקהילה וכחבר מועצת העירייה במשך שנים רבות. היה לו חתן בורשה והוא שהובא לבירקנאו בשנת 1943 ואטו בתו יהודית בת ה-17. הוא הוצאה להורג בתחילת שנת 1944, בתו נורתה בחימם. גם כשהעריבו נביום 27 באוקטובר 1944 לארננברג ערדין הייתה בחיים ואני יודע את סופה.

וושנודובולסקי יוסף-יוסקה, אשטו פיגלה קופרברג ואחים מרדכי

הוא התגורר ב ביתו של משה מיכאל זינגר ברחוב היהודי. הוא בנה בית שהיה מכnis אורחים. הוא ייצר נקניק. משפחות אלה – וושנודובולסקי ו קופרברג – היו משפחות מיהדות. לאחר החיסול הכללי, הם העלו לארון להתחבא. פרטיהם מדוייקים לא ידועים לי, אבל האחים זלבסקי בראותם שאני מביא לחם ומרק למנהל בית הכלא באופוצ'נה פלוטנטאווע וויטשיק שהיה בבירקנאו, ספרו לי על התנהוגותו של אותו מנהל בית הכלא ליהודים. מנהל בית הכלא מנע אוכל מיהודים בטענה שהם שאינםصومים על הנקיון בכלא. אבל אני עזרתי לו, כי הוא סיפר לי שהוא בעצם מסר את בית לבני-דור בכפר. גם אני נתתי לרמות את עצמי, כמו יהודים רבים אחרים.

וואלף וינוגראד. אשתו איתה. בתם מלאה.

1. קיווא רוזנבלום. **2. אשתו קינייטו** **3. אחיו ישראל-איטשע** **4. אשתו עסא**

אכן, התפתחתי והבאתי לו אוכל לבית החולים שבו שכב, למרות שאסור היה לי לעשות זאת. רציתי להשיב טובה תחת טובה, אלא שככל מה שמספר לי היה שקר. בהזדמנות זו ספרו לי האחים זלובסקי שמוריך הביא את יוסקה ופייגלה לבית הסהר, שם הפשיטם ערומים והכה אותם בשוט ובמקלות. אחר הכהיהם לרוז סביב-סביב ולצעוק בקול רם: אנחנו היהודים זוללים ושמנים חזרירים. הפלנינים עמדו מסביב ובתוכם מנהל בית הסהר וננהנו מ"המחזה" המבעה והנורא הזה. בית הסוהר הזה הם הוציאו להורג.

מרדי כי היה שניים רבות המזכיר של פועלן ציון (צ.ס) וחבר נאמן. אשתו חיילה, הייתה לו לעזר בכל פעולה.

וינגורודסקי אהרן-נתן

ובנו משה. כולם הכירוהו ואת כח זרעו. היה נגר ושלשת ילדיו השתיכו לארגונים שונים. הבן משה היה בקבוצת 30 הנאריסים הראשונים והועז להרוג בין כ'יו הנרגים ביום 26 באפריל. הקבוצה הייתה חשודה כקומוניסטית. רשות הקומוניסטים הייתה במשטרה והיתה חתומה ע"י המפקד זבדסקי. בראשמה היו גם: ישראל שורצמן, אברהם גולדברג (שהיה גבר בבית אורתנבורג ליד הגשר), הבנים של צוקר, יצחק בלזיצקי ואחרים. אותו מפקד זבדסקי החלה בטיפוס וד"ר מנתקיבץ' היהודי ריפה אותו ברפאות שהגיעו מהיהודים, למורת שטורה היה יהודי לרפא חולמים ארויים. כ"גמול" להחלמתו הוא מסר יהודים לגיטטפו.

וואלד ליבל

שנתיים רבות עמד בראש התנועה הציונית. פחק ועסקן צבורי נאמן. עסקנים רבים היו באים אליו להתייעצות.

משפחה וינגרד

הם היו סוחרי היערות הגדולים ביותר בעירנו. משפחה ציונית. כל הבנים והבנות היו פעילים בארגונים הצבוריים השונים, בפרט בענין בית הספר תרבות. בזמן המלחמה הם היו בטומשוב, משם נשלחו למחנה ההשמדה.

וולטמן נתן

משפחה זו הייתה ידועה בעיר. הייתה זו משפחה גדולה. היו לה יהודים רבים וכולם נתקבלו בברכה. נתן היה במשך שנים רבות חבר בארגון בעלי המלאכה. רק בת אחת בישראל נשאה מכל המשפחה הגדולה.

ד"ר וויברט

על פעילותו בפולין בשנים 1942 – 1940 כבר נכתב. הוא השיג רפואיות וגם עזרה חומרית עברו בית החולים באופוצינה. עוזנו לכל חולה מבלי לבדוק לאומנותו ולדרתו.

וינר אברהם

בעל של בלומלה, בתו של וולול פליישר. כשהערכנו את האזכרה לקהלת אופוצ'נה, בעיר שטוטגארט, בשנת 1947 היו אברהם ובЛОמלה כבר נשואים. אברהם בעל רשות לקיום האזכרה באולם האוכל הגדול ליד המטבח שבו עבדה חיה רובין, בתו של שאול רובין. באזכרה זו השתתפו: יונה רוזנצוויג שאותו הגיעתי בבירקנאו בשנת 1943, בלומה ואברהם ויינר, חנה פולסקי-יונגראד, חייה רובין, יוסף חמלניצקי כרמי. אברהם ובЛОמלה השאירו אחריהם משפחה מפוארת, חבל שאברהם נלקח מאתנו בגיל צעיר.

זלוטוגורסקי יחיאל

היה פעיל כל השנים בוועד פועלי-ציון צ.ס, בארגון ספורט "הפועל", בארגון חלוצי "העובד" ב"ליגה למען ארץ ישראל העובדת" ב"קרנות". צעינוי פעיל ונאמן, קיבל בשנת 1933 סרטיפיקט, ועלה ארצה עם כל משפחתו כך הצליל גם את אביו ואת דודו המשך מהחורבן האחרון.

הייו להם שלושה ילדים ובת שהעניקו נכדים ונינים. משפחה נכבדה. גם באرض היה פעיל כל השנים בוועד ארגון יוצאי אופוצ'נה. לקח חלק בהקמת האנדראטאות לזכר הקהילה.

נפטר בשנת 1984 ונכבר בחולון, ליד מצבת הזיכרון של קהילתנו. יהי זכרו ברוך.

זלוטוגורסקי מריטם

היתה לו לאישה ולחבר. עזרה בבית ובפרנסה. עבדה קשה בבית ובדאגה למשפחה של שש נפשות. טיפולה גם באבא של יחיאל הוא נפטר בגיל תשעים ושש. היא טיפולה בו עד ליוםו האחרון. נפטרה כמה חדשים לאחר מותו של בעלה. יהי זכרה ברוך.

זלוטוגורסקי דוד

ממיסדי פועל ציון (צ.ס). השתתף בהקמת הליהקה הדרמאטית. היה פעיל עד יומו האחרון. הוא נפטר בגיל צעיר.

זלצברג מאיר

ממיסדי "הפועל" ולאחר מכן ממיסדי "מכבי" שבו היה פעיל עד לשואה. היה מפקד במשטרת היהודית בעיר בתקופת השואה. הוא נלקח בטרנספורט האחרון לטרבלינקה. הוא הצליח לkapozן מן הרכבת ולשרוד עד לאחר המלחמה. הוא חזר לאופוצ'נה, כדי להוציא את רכוש המשפחה שהוחבאה ואז רצחו אותו חברי הפולנים.

משפחה נוּנוֹ פָּקָס

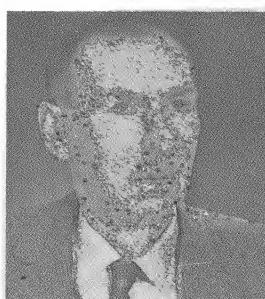

משפחה צוּווִיגַהְפְּטִיאָג

סוקולובסקי מאיר
מורה עברי בבייס שבטובקה.
ולדמן מנהל בית ספר
"תרבות" בשנת 1932

זכריה חמילניצקי ובנותיו רבקה חוה ומאניה

פאלאק חיים

משפחה לוייטמן

זינגר משה מיכאל

מטובי היהודים בעיר. היה מוהל מומחה. תמיד היו פניו שוחקות. קדם כל אדם בסבר פנים יפות, באימרה מלובבת. היו לו שלשה בנים ובת אחת. הבכור, יהודה, היה מראשוני החלוצים בארץ. הוא התיישב בקיבוץ עינת שבו הוא ישב עד היום. יוסף היה חבר אקטיבי בהתקאות, פיביל היה פעיל בגורדוניה, הם נספו בשואה.

זילברינג ליפמן

בימי המלחמה חזר לעיר מלודוי שבה התגורר לאחר נשואיו. הוא בא עם אשתו וילדה קטנה. הוא קיבל את החנות של צדוק חמלניצקי שבה גם עבד. פעל במסגרת העורקה ההדרית שהוקמה בגיןו. נשלח עם משפחתו לטרבלינקה במשלווה הראשון של ספטמבר 1942.

זיויר טוביה

חתנו של סערל איטשקעס. ציוני טוב ופעיל. רשותית נחשה כראש ההסתדרות הציונית.

חמלניצקי יצחק

כולם הבינו את העסוקן הציוני החשוב זהה, שהיה אחד מעשירי העיר, בעל תעשייה של אבן וסיד וכן מפעל זכוכית בשותפות עם אחיו יעקב. כשהיה מגיע בעסק מהמרכז בוורשה, היו הפגימות מתיקיות אצל החמלניצקים. שליחים היו טורחים לבוא לאופצינה שנחשה לאחת הערים הציוניות החשובות ביותר. וכך גם באו שליחי הקרכנות. לך חלק בכל פעולה ציונית בעיר.

חמלניצקי זבירה:

מנכבי הגדוד הראשון "בעל התקוע" בבית הכנסת הגדול ו"בעל השחרית" בימים נוראים. בעל הדרת פנים, תלמיד-חכם ופיזיק. היה שחין מיוחד, בכלל, היו בני אופצינה מצטיינים בשחיה. שמואל פינר קיבל את הפרס הראשון על שחיה בנهر הויסלה. זבירה קדוח חורים בקרח וטבל במים קפואים. בסוף ימיו היה בודד וגור בחנות של קורצברד (ברחוב 1 במאי פינת איזורייצקה). עד ליציאתי לאושוויץ קיימתו אטו קשרים טובים. יהי זכרו ברוך.

גורדון מנחם מנדל

הוא בא לאופצינה, לנחל את בית הספר "תרבות", יחד עם אשתו שרה. אני יכול להעיר את גורדון התלמיד-חכם, אבל אני יודע את פעילותו הגדולה לטובת בית הספר והכבוד שהביא לו. הוא היה גם ציוני פעיל. בשבת אהיה"צ לימד אותנו שיעורים בתנ"ך ובתלמוד והוא תגעג לשמעו את הדברים. אז חשת בחיריפות ובידיעותיו של גאנץ. הוא לא ישבה לעז.

חמלניצקי יוסף

בנו של יעקב. היה אדם צער והכרנוו רק בזמנ המלחמה, כאשר בחר בחייבות כל אדם שבא אליו. דרכו השיגה טאהה פלידרבולם, כל מיני רפואיות שהחולמים נזקקו להם. היו לו קשרים מצוינים עם פולנים נוצרים שהשיבו לו את כל מה שגב' פלידרבולם כתבה לו. יוסף חמלניצקי ניצל מהשואה והתגורר בורשה עד למותו בשנת 1982. בשנת 1978 פגשתי אותו בורשה, יחד עם מלאה בלאט, אחותה של דינה גריינבלאט מchiefa. הורייהם היו בעלי תחנת הקמה בעירנו.

חמלניצקי-בינשטיוק צילה

הבת הבכורה של משפחת יצחק חמלניצקי. היא הייתה מהבנות העשירות הראשונות שעזו את המשפחה לעלתה לארץ. אטה ולאחריה עלו בהה וולד, יהודית סקורקה, רחל רובין, שרה בוקסנר, שרה שמידע, שרה פרל. היו אלה עליות של יחידים לארץ.

חמלניצקי-ריי אלה

לפני המלחמה הכרתיה רק מעט. למדתי להכירה כשהייתה בעצם המלחמה לאופוצ'נה כרופא והצטרף לסלג רופאי בית החולים. בעלת ידע רב ולב. זכתה להנצל מהשואה ועבדה כרופא ב קופת חולמים חולון. נפטרה בשנת 1982, לאחר שלא עמד לה כחה לאחר תלאות המלחמה.

חמלניצקי אליעזר

כל בני העיר הכרתיה, לא רק מושם שהיה סגן יור של ארגון בעלי מלאכה וסוחרים זעירים במחוז וסגן יו"ר של מועצת הבנק של סוחרים זעירים. אלא בכלל לבו הטוב.طبعי היה שיעמוד בראש המועצה, אך הוא חשש שיבקשוו לו להיות גם המערב של הלוויים. עבדנו בעשרות שנה בידירות עמויקה. כל שבת אהה"צ שתינו בירה, זה עצל זה. הקבוצה שנאספה יחד הכללה את נאן וולטמן, אליעזר חמלניצקי, אברהם יצחק מרוקיביצקי, ישראל חיים רוזנבלום, ישראל מאיר מאלץ. בשבת ה-2 לסתמבר 1939 יצאנו יחד לטיל, בכוכן של שטח לנודסקי בדרכנו תמיד. עברנו את הגשר שליד תחנת הקמה של ניימן-בלט-היימובייז. כשהגענו לעצים, הופיעו אוירונים גרמנים שירו علينا באש צפופה. השתתחנו על האדמה עד שהאוירונים נעלמו בלוותם שבאו. רק אז קמננו מעל פניו האדמה, מלוכלים מהבוץ. בר הרגשנו את המלחמה. העובדים של תחנת הקמה הרגינו אותן, והשתתקנו על האדמה עד שמענו את ההפעצות של המטוסים מסביב לאופוצ'נה ההפעצות נפלו בשטחים שיהודים לא גרו בהם והנפגעים היו פולנים. משפחות רבות ייצאו מבתייהן באופוצ'נה והסתתרו ביערות או בין האכרים והגיעו עד לדז'ויצ'ה, אודיז'וול – מה שיותר רחוק מהdrocim הראשיות. ברם, לא זאת רצינו לספר, אלא על מידותיו הטובות, שבאו לידי ביטוי במיחוד בשנות השואה. הוא קיבל אישור לאפות לחם לבן וקיבל הקצבה מיוחדת לצורך זה. הוא גם העביר לחם לבית החולים היהודי. הוא סייע למי שהיה נוצר לעזורה – לא רק מבין הפליטים שבאו מלוודז', מלואוה, פלוצק אלא גם ליהודי אופוצ'נה שלא היה להם כיצד להשתכר עבורם פרנסתם. היו כאלה שהוא הצילם מיאוש. תפקיד מאתנו הספיק

להת למכש, כל מה שביבך. שאלת כספים לא הייתה קיימת אצלו. פעמים רבות נתן משלו, מבלי שאפילו בני משפחתו ידעו על כך. אפילו הלחמניות שקבלנו בבית הספר מאת אשתי, הובאו ע"י אליעזר. נשאר שטח פועלה של עורה עד לגירוש האחראן ב-6.1.43 מבני משפחתו נשארו: זאב, יוסף ואחרון.

חונובסקי שלום

בעלה של רחל-לאה הולנדר נתפס בערב יום הcapeiros ת"ש (1939) ונשלח לבוכנוולד ושם נספה. הוא התגורר בטימוש בשנים האחרונות ושם נשלח לבוכנוולד. מסופר שהוא התנגד להכנותם בקרון סגור של בהמות.

חנץ'ינסקי שלום

בן אחותם של לייביש ומשה ליטמן. פגשתי אותו בשבועות הראשונים של בואי לבירקנאו. הוא עזב את עירנו שנים רבות לפני פרוץ המלחמה והיגר לצרפת. שם הובא לאושוויץ יחד עם זישא קימלפלד ודב יעקובוביץ. מאושוויץ הועבר לבירקנאו והוא סיפר לי שבשנת 1942 היה המ丑ב באושוויץ טוב לאין ערוך מה丑ב אשר היה בירקנאו.

החלנו לכת לעבד בקבוצה שהובילה חפצים לאושוויץ ואמנם הובילו לאושוויץ. אנחנו היה גם ליבל ברנט. חנץ'ינסקי שהיה חייט הועבר לעבודה בחוות. ליבל ברנט ואנכי היינו מחוץ לממחנה. השתרדתי להיות בכל המקומות, לראות הכל, אך כשהיתה זו עבודה קשה יותר מאשר לעבוד בתוך הממחנה. את קימלפלד עוד ראייתי כמה פעמים, אבל את בריש יעקובוביץ לא ראייתי עוד.

טוגנטמן יצחק מאיר

הובא בסוף 1942 לבירקנאו מרוסיה הלבנה, לשם ברוח עם יהודים אחרים. מספרו היה 599000. בבואו, כבר הייתי ב丑ב כזה שיכלתי להיות לו לעוזר. כמעט בכל יום הבאתיו לו קערה עם מרק ודברים קטנים אחרים. גם נשאלח לממחנה "גלאיביז", דאגתי לו בלבושים. עד שנשלחת לארנבורג, שמרתי אותו על קשר. גם בימים הקשיים שמר על丑ב רוח טוב והומור. הוא ספר לי דברים רבים מאופע'נה. לצערי לא ראייתי אותו יותר.

טנביום חיים דוד

ממנaggi המזרחי באופע'נה יחד עם יצחק צוקר, יצחק-איטשע פרל. היה למדן גדול. שנים רבות לימוד אותנו תנ"ך. אדם טוב וקיבל כל אדם בסבר פנים יפות עד לרוגע האחרון.

טעפער איטשע, פרל, מלכה

משפחה חייתים. האב, הבן, הבנות — כולם תפרו. היו מקובלים מאד בחברה — הם שרוי, הציגו ובכל הופעה היו המצוינים. פרל הלכה עם מנדל שטיינובייך לרוסיה והאחרים עברו לפרייז.

יעקבאלס אליעזר

מלבד שהיה המנהיג של הציונים הכלליים (על המשמר), היה בצוות הפעילות הציונית בעיר. חריף בовичחים. השתתף בכל הקונגרסים והועידות של הקונגרס הציוני. מהרגע הראשון היה פסימי וראה מראש את אשר יקרה ליהודים. נספה בטרבלינקה.

יעקובובייך

בתחילת 1940 הגיע לאופוצ'נו יחד עם משה צויגהאפטיג ופתחו מספраה ליד העסק של ישראל טשרנס שהייתה צמודה למכבי האש. הוא היה הספר של אנשי הגיסטפאטו והמשטרה ופעמים רבים עזר ליוורנרט ולהיחסים במתן אינפורמציה ממה ששמעו מלאה שהסתפרו אצלם. כך יכולו פעמים להנצל אלה שעמדו לאסור אותם. היה גם עסקן ועזר לפעולות הסוציאלית ביום השואה בעירנו. הוא היה אחד משלשה שניהלו את בית החולים. עד למאסרו שמענו רק טובות אודוטיו. הובא במשלוח האחרון של יהודי אופוצ'נה לטרבלינקה.

יעקובובייך דב (בריש)

קראו לו בריש פאקלה. בעלייה של מניה מילצקי – הבת של אילץ החיט. היה חבר ותיק בכל הארגונים: פועלן ציון צ.ס. עבר עם אשתו לפאריז ושם נשלח לאושוויז'ן. שםפגשתו בבירקנאו.

יעקובובייך נח ודוד

שני אחיהם אלה באו אלינו מטומשוב-מאזובייך. לא הכרתים היטב לפני המלחמה אבל היו קרוב אליהם במהלך המלחמה או הרדרוף בגרמניה. דוד עבר במטבח ועזר לכל שיכל באספקה מהמטבח, דרך אחיו נח, לאלה שנזקקו לכך. ציריך לוכר ששניהם סכנו את עצם בסכנת נפשות. לפיכך, יש להזכיר את מעשיהם. שניהם ניצלו ונשארו בחימם.

ינושבייך ליביש

כולם הכירו את ליביש קצמן-ינושבייך. הוא היה חתנו של נתן ולטמן. היה חייט מומחה. היו לו קשרים מצוינים עם המושל ועם העירייה. הרבה טובות עשה ליהודיים בקשריו אלה. בשנת 1936 שכשahn antisemitic החרב החלה להתגלות, היו משפטים נגד יעקב רינולדה וליביש ינושבייך ונידונו לארבע שנים מאסר. בפוץ המלחמה שניהם חזרו לאופוצ'נה. רינולדה עבר לוורשה וליביש נשלח במשלוח האחרון לטרבלינקה.

לביבי (הרצוג) שאל:

הכרתי היטב את שאלות אביו ישראל אהרן עוד באופցינה. ישראל אהרן היה עסקן פעיל. כשהבאנו ארעה, בינואר 49, הייתה ביקורנו הראשון אצל שאל לביבי. הוא כיהן כמנהל "אוהל-שם" וגר באותו בית. מהראשונים שהרגנו את האופוצ'נים ואצלו היו המזוכירות, היישובות, והאסיפות עד ליום האחון. אשתו יפה, קיבלה את כל אנשי אופוצ'ינה באילו הייתה בת עירנו. השתתפה בכל אסיפותינו וחלקה גдол בכל שעשה שאל זיל. גם אחרי מותנו השתתפה בכל האסיפות לאורקומים. משפחחת לביבי, עורה לאופוצ'נים במה שיכלו. שאל אשר לשמור הוא – לביבי – לא יישכח.

לייטמן יוסף:

בביתו של יוספל החיט כפי שקרה לו, הייתה שנים רבות חברה לעוזרת נצרים. הבנים ליביש ומשה ניהלו את החברה. בלי רוש גдол – עשו דברים גדולים. אף אחד לא ידע מי הם המשפחות שזוקקות לעזרה. לכמה משפחות נשלח כסף ביום חמישי הביתה וכדי שלא יצטרכו לבcta עם פתקאות אל הקצב, או למאפייה, דבר שהעציבע עליהם ממקרים סוציאליים. האימון בשני אנשים אלה היה בלתי מוגבל. משה היה גבר ב"פועלי-ציון" צ.ס. וקיבל כסף מאנשימים שבאים מרגע כדי לעזור לוולה. פעילותם הייתה שקטה, בעניות. לא בפומבי, כפי שעשו הנדיבות אידל צרकעס, שבה קנטרוביץ, בLIMIT להבקovich ונדיבות אחרות שפעילותם הייתה פומבית.

לעבעדיגר יהושע:

מראשווני העזינים שדיברו ולמדו עברית. הרבה למדו אצלם עברית ואלה זוכרים אותו כאיש ענשו. מעולם לא דיבר על שכר, העיקר אצלו היה שהנויר לימד עברית. גר אצל נחום צויגהפטיג עד שנת 1940. בתקופת הגיאי גר אצל נתן פוקס (תחנתה שמן) ברוח'ב גרובלנה. עסק בעשיית סבן. ביום התרגי של יולי 1942, כאשר הרגו יהודים רבים באופוצ'ינה, באו גם לחצר של נתן פוקס, ושם הרגו את יהושע לבעדיגר זיל. על הבן שלו,ABA, אמרו שהוא גאון בלתי רגיל. על המקרים ספרה לי גם שרה וירניק-גורדון.

לבקוביץ בלומלה

גרה אצל נתן פוקס (בריטבארד) ליד הגשר. היו לה חנות ודירות משלחה. היה לה קהל לקוחות קבוע שנutan בה אמון. אלו מזוכרים אותה במיוחד בשל פעלה הרבה למען הנצרים בשנות האימה של 1940 – 1942, יחד עם אשתו של יעקב רוזנצוויג ורחל פרוש ואחרות.

AMILSTEIN YOSEF:

כולם הכירו את משפחת הכליזמרים היהודיים בעיר. למשפחת טוביה "כליזמר" היו שני סוליטרים בעיר: דוד הספר (שבבר מאופצינה ללחץ) ו يوسف האב. לחוץ (אלעזר) הסנדלר היה משנה את השיר הידיעו ומכוון כלפים: "טוביה מיט דער פידל – און זכירה מיט דעתם בא טשפלין מיר אל לידל אויפֿן מיטן גאָס".

את יוסףAMILSTEINפגשתי בגרמניה בשנת 1946. הוא התגורר באדר-רייכנהאל. השתתפתי בקונגרס של שארית הפליטה שנערך בעיר זו ומצאתו. יוסףAMILSTEIN היה נשוי והיה מבקר בבלגיה במכרג. בעלותם ארצת גרו בקריות חיים. חיים הקשים של המלחמה השאירו חותם בבריאותו והלך לעולמו שלא בעתו. יהי זכרו ברוך.

MARMLASHTEIN YOMA

רביהם הכירו את יומה MARMLASHTEIN שחיו כו ופנוי הטוביים היו תמיד אותו. היה הראשון באמירת בוקרטוב ובשאלת "איך המרגש". היה תונוג לשבת בבית ההארחה שלו. היה לנו חברה מאורגנת מטעם "ארגון בעלי מלאכה ותעשייה עיריה". התכננו אצל יומה ושתיינו בצדחה חבית-בירה. אנתנו היו ווילטמן נתן, מרכובייצקי אברהム-יצחק, רוזנבלום ישראלי-חימן, רוזנבוום שאול, ראש מוטלה. חמעלניצקי אלעזר. פרוש חיים. רינולדו יעקב ובעל הבית יומה. קיימנו וכוכחים בצוואת ולא אחת יצאה החלטה שעוזרת לפטור בעיות. יומה MARMLASHTEIN עבר עם משפחתו לדודם.

מעלה הרשות (בידנו)

בחור עליו ומלא חיים. הפרוטה לא הייתה מצויה בכיסו, אבל הדבר לא השפיע על שמחתו המתמדת שהיתה מדביקה את כלנו. סייע לעזורה ההדרית שהקמננו מוחוץ למסגרת של Z.S.S. בתקופת השואה בחורנו בו כשורט במשטרת היהודית, כדי שיוכל להודיע לנו על המתרחש. דברים רבים ידעה המשטרת, לפני שידע הציבור. על סמך הודיעתו יכולנו למנוע דבריהם ורביהם, אלא תמיד היו ידיעות מוקדמות גם למשטרת. לפעמים באו הגירות באופן פתאומי ועל המשטרה היהודית הוטל הביצוע, כמו שנעשה בהעברה לעבדות פרך ע"י נהר הבוג. לו ידענו על פעולתה זו לפני לנו לעזר רב בעניין זה.

משפט מורדקוביץ

לא קלים היה לה החיים באופצינה כשהיתה עלת-הבית של בית הארץ. ולאחר מכן במקומות החדש ברדום. ממעט משפחות נשארו 5 איש משפחה יהודית בחיים אחרי החורבן. פגשתי אותם בגרמניה. גרו בגרמייש-ברדי-קרבן. פייגה אם המשפחה המוצלחת הזה. נפטרה בשיבה טובה בשנת 1986.

מרגלית נחמה (לבית ז'טלניצקי) :
חברת ועד יוצאי אופוצ'ינה בארץ והיותה פעילה בהוצאות הספר לזכר הקהילה.
השתתפה בכל הפעולות של הארגון עד ליום מותה בשנת 1985. השAIRה אחראית
משפחה יפה. נזכיר אותה!

מרקובייצקי אברהם יצחק :
סנדר במקצועו, מורשת מאבותיו. נבון, אינטלקטוי, מסור. כיהן כיו"ר של
ה"צעך" באיזור. (צעך – סנדרלים שטעפרים ורכענים).
ביתו היה למופת. ילדיו פעלו בארגונים צבוריים. פועל בארגון למלאה ותעשייה
ואירח בביתו אורחים שבאו לעירנו.
חלום על עלייה לארץ ישראל עם המשפחה. ולא עלה בידו. המשפחה נספהה בשואה.

מרקובייצקי הייל בן מנדרל
(גרמוזה). הבוחר החזק ביותר בעיר. היה אחד בצבא הפולני יחד עם שמואל
פיינר, אבל היל היה המצעtin בכול החטיבות (13 שטשלצוב קניובקר) בלאוז. הוא
קיבל מדליה ודרגה כחיל מצטיין. גם בעיר פחרדו הנערדים הלא יהודים מלהל ובו לא
העזו להתרגורות. היה בחור עלי, ידע להתחמק מעבודות פרך בעת המלחמה כפי
שציוו החוקים הגרמניים, עד ליוני 1940 שנשלחו יהודים רבים לעבודות פרך על
נהר ה"בוג". הוא היל עם היהודים הצעירים והוא הממונה עליהם בעבודה. הם לא
ニיצלו את ההזדמנויות שהיו להם ולא ברחו לצד השני של הנהר – לצד הרוסי. כפי
שברח אחד מהם יצחק בילורייבסקי ז"ל. כל הקבוצה – חמולניצקי ינקל (קאפוסטא),
צימבער הערשל (קויעלע), גולדברג ינקל, קמצן וולול, מלץ ישראל מאיר והאחרים
– נספהה בשואה.

MAILICH ISRAEL MAIR
במקצועו תפַר. חבר פעיל בפועלי ציון. התגורר אצל נחום צויגנעהפטיג. ביולי
1940 נלקח למחנה עבודה בנארול ליד לובלין. שוחרר מהמחנה לאחר שנפגע
בהתענת משא כבד. הוא חזר לאופוצ'ינה והשתכן בגטו אצל משפחת גרמנס ברוחוב
היהודי. נספה עם כל היהודי העיר.

ד"ר מינטקובסקי
מורצאו מטומשוב-מאזובייצק, אבל גור באופוצ'ינו שנים רבות. היה צנוע וענוי
בהליכותיו ומעולם לא דחק את עצמו. פועל במוסדות רבים, עוד בזמן שרופא השינים
齊יגנבור עבד אצנו. כשהוקם בית החולים היהודי הועמד ד"ר מינטקובסקי בראשו.
כשהעריך מורייך הרג את בלזיצקי, הוא החליט לנקיים גם ברופא. ד"ר מינטקובסקי
נשלח במשלוח האחורי של היהודי אופוצ'ינה לטרבלינקה ביום 6/1/43. כשהגיעה
הרכבת לאויאוד, חיכה להם משמר הגיסטפו שהובילם למחנה המוות בטרבלינקה.

נוימן שמואל

בנו של אחד מבעלי תחנת הקמח באופוצ'נה היה מהריאשונים שחזרו לאופוצ'נה לאחר השואה. כל אלה שבאו אחריו לעיר, מצאו עצמם בית חם והוא קיבל כל אחד בן משפחה. בארץ השתף אתנו בכל האירועים. יהי זכרו ברוך.

נייברגר איטשע:

בשנות העשרים היה פעיל בבית העובד (ארבייטר-היהם). היה נשוי לפטל -להה מבית רוזנבלט. מן הפעילים ביותר בעירנו. נסע עם אשתו לארגנטינה. ושרם על קשר עם בני העיר וכן היה בקשר אתנו כל הזמן.

ניינברג שמואל:

זמן רב פעל כחבר ב"דרור", "החלוץ", לילגה למען ארץ ישראל העובדת. בזמן המלחמה חזר לעירנו. נספה עם כל המשפחה.

סמסונגוביין ברוניה:

ברוניה מבית לייזרוביץ': משפחת לייזרוביץ' הייתה משפחה לדוגמה של חיים יהודים בעירות קטנות בפולניה. בני המשפחה הגדול (ארבע בנות ובן) לא הרוחו מספיק לחiams טובים ומכובדים. אבל הדבר לא הפריע להם לשרת את הזולות ולהיות לעזר. לשני החדרים שגרה בהם המשפחה ובתוכם גם מכונות התפירה (היו תופרות) היו באים כל אלה שרצו לשפוך את הלב ולמצוא נוחם. הבנות היו נבונות, ואפשר היה לדבר איתם על כל נושא. הם רכשו השכלה בלימוד עצמי בעזורת רחל-לאה ברודה. בערבי-ויכוח שהיו נוהגים בארגון ייתה ברוניה משתתפת בויכוחים ודרבירה עמדו על רמה גבוהה ביותר. עליה אמרה המורה מרימס רובינק: היא "אנציקלופדיה מהלכת". וזה הייתה ההגדרה הנכונה.

סgal רבקה (לייזרוביץ')

אחד מאربע בנות הבית. חברה מסורתה במפלגה הקומוניסטית בפולין. רק לאחר שבית דין באופוצ'נה דן אותה לארבע שנים מאסר, ידעה את האמת. מיהי התמורה שמקבלים יהודים שモורים את חייהם עד האידאלים הקומוניסטיים. אחרי החורבן לא רצתה להיות בגן-העדן הקומוניסטי בפולניה ועלתה עם בעלה לישראל. נפטרה בארץ.

טוקולובסקי מאיר:

הוא בא לאופוצ'נה כמורה להסטוריה בבית הספר הממלכתי. הקדיש את כל זמנו לעבודה ציבורית. כיהן זמן רב כמזכיר ה"לייגה למען ארץ ישראל העובדת". השתף בכל הפעולות הציבוריות והציוניות בעירנו. גם בארץ השתף בכל האסיפות והאירועים של עירנו.

סRNA מאיר

המנציג הנודע של פועל ציון, שהיה לו כרטיס של "פועל מצטיין" התהלך ברחוב לפיו תומו. הסאדייט מוריין, שהיה הצורר הגדול ביותר, פגש אותו בדרך. סRNA ירד מהמדרכה ופינה את הדרכ למריין. זה היה החוק הגרמני. מוריין שהכיר את סRNA, שאל את סRNA: למה ירדת מהמדרכה? הוא השיב לו: כי אומר החוק. מוריין פרץ בשצף של גידופים. כי? שומר חוק אתה? הוא הוציא את אקדחו והחל מכה אותו בראשו וכך עינה אותו עד שיצאה נשמה. היד. (ראה גם בראשיתו של אהרן ברמי שעוד היה באופצ'נה).

טשבסקי בעריש

יהודי סוחר משקאות. משפחה עניפה באופצ'נה. שני בניו, ישראל ופנחס, הגיעו לארצה. ישראל הגיע בשנת 1934, חור והצליח להביא את אשתו ושונה (ולטמן). בנו השני, פנחס, הגיע אחרי המלחמה, אחרי שבחר מروسיה דרך גרמניה, הקים משפחה בארץ. יתר בני המשפחה נספו בשואה.

פרל יצחק:

ר' איטשע פערל, היה ממנהגי "המזרחי" בעיר. בין החשובים בעסקנים העיבוריים, בשתי הימים היהודיים בעיר. לא היה מפעלי ציבור, ציוני שלא השתתף בו. שתי בנותיו שרה ופנינה עלו לארצה. מראה פניו המרשימים לא ישכח מאתנו.

פולסקי חנה לבית וינוגרד.

על משפחת וינוגרד היה צורך לכתחזק מאמר גדול ומוחה, המתאר את עשר המשפחה, את פעילותה הציונית, את העוזרה שהיו מגישים לכל אחד. היה להם גם כסיס וגם לב! ביתה היה פתוח לכל המורים שבאו ללמד בבית הספר תרבות שבעירנו. בו מצאו בית חם. בשנת 1936 היו בני המשפחה בארץ לתרומות יריד המזרח ואפקנו בה שטחי אדמה. לרובה הצעיר חורה המשפחה לפולין והתיישבה בטומשוב-ماזובייצק. בראשית המלחמה ביקרתי בתיותם יכולנו לבכות את שובם לפולין. חנה ניצלה מהשואה. פגשיה לאחר המלחמה בשטווטגארט ובכעה ערכנו את האזכורה הראשונה לקדרשי עירנו, שבארגונה טיפולו היה זילברברג מבית רובין, חנה וינוגרד-פולסקי, בלימלה ווינר ובעלה אברהם קויפר ועוד. הם דאגו לארגן האזכורה להארחת הבאים ולשיכוןם. אין מילים לתאר את חוויות הפגישה באזורה בשטווטגארט של השודדים לאחר השואה. הפגישה הונצחה בציילום ע"י בז'ירנו משה גרינוולד.

בארץ, לאורך ימים, חנה היא מן הפעילות ביותר בארץנו ומשתתפת בכל האירועים, אף שהיא צריכה לבוא אליהם מchieפה. חנה משמשת דוגמא בכיס – ובלב לכל אנשי עירנו.

יור' הכבוד חברינו חיים פרוש.
באזכרה הראשונה לקדושים אופוצ'נה. בשטוטגארט

צוויגהפטיג פיניה:

מהראשונים שיסדו את הארגון "קולטוריה" שרוב חברייו היו ציונים כללים. היה גם בין הראשונים בלהקת-הדרמה שניהל אברהם בלאם. הוא מילא תמיד את תפקיד הליצן. איש נועים וחביב. הלהקה הייתה מפורסמת בכל הסביבה, כי הופענו בעיירות רבות, ופעם ביחיד עם להקות גדולות כמו הלהקה של לאמנע ולערער.

רבי אלתר פאודובה ופרישמן ראובן

שניהם הגיעו לבירקנאו. רבי אלתר היה בן האדמו"ר רבי יצחק מרדי פאודובה מפשיסחה. הייתה לו דירה באופוץ'נו ברחוב זיאודובה – מול ישראלי האופה. רבי אלתר היה רב בזאוירטשע, שבה התגורר גם ראובן פרישמן לאחר נשואו בבית המוקם.

ראובן היה אדם בריא ועובד בקבוצות עבודה שונות והוא שמסר לפרטים על רבי אלתר: הוא נמצא במחנה "א". "הפקתי עולמות" עד שהגעתי אל "אב" ה"בלוק" ע"י מר סעם הרטינג. הצלחתי להמחייב את חסיבות האישיות של רבי אלתר ואת ייחוסו הרים. הוא הבטיח לי שככל עוד יהיה רבי אלתר ב"בלוק" שלו הוא יdag לו ולא ישלח אותו לעבודות חוץ. לאחר זמן דוחה לי שהמפקדר עמד בדברו ואף dag לו לאספקת לחם, תפוחי אדמה, מרגניתה וריבבה.

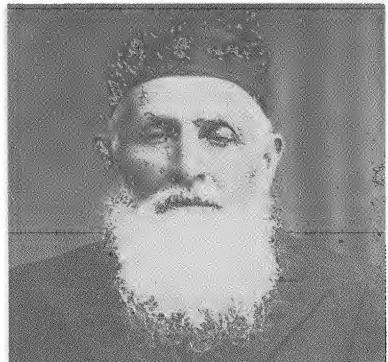
עד שעזבתי את בירקנאו ביום 27 לאוקטובר 1944 עוד שמרתי על קשר עם רבי אלתר. גם ראובן פרישמן ראה אותו כמה פעמים. ראובן פרישמן נספה בערב יום הכיפורים תש"ד (1943).

קופלביץ אברהם :

הזכיר הראשון וממייסדי הארגון של יוצאי אופוצ'נה. ב ביתו התקימו הישיבות ואשתו יוטה הייתה המארחת. היה זה תענוג לבנות עצמן כמה שעות. לוזג קופלביץ – ילדים ונכדים והיה להם נחת. אברהם נלקח מאתנו ללא עת. יהיה זכרו ברוך.

רובין רחל בת מלך השוחט :

למרות העובדה שהיא בת למשפחה חרדית העטרפה להחלוץ והיתה זמן רב מזכירה בארגון פועלן ציון צ.ט. השתתפה בכל הפעולות הציוניות באופוצ'נה וגם בארץ. מסירותה היא למופת. הייתה בין הראשונים שביקרו אצלנו בボאנו ארצה.

זינDEL רוזנבלום

שלמה קופמן

מש. ר宾וביץ לייביש ואשתו שרה ומשפחה

עמנואל קופר שרה רוזנקרנטץ

רוזנבלום מאיר פטשקה

כל יהודי אופוצ'נו הכירוהו. היה היהודי תקין. בזמן המלחמה היה מוכן לעוזר לכלם. הוא נתן כל מה שנתבקש לחת: לבית החולים, למטבח העזר, לidorנרט – למפעלים מיוחדים. הוא היה בראשית אלה שנותנים ברצון ובקלות הוא דאג ללחם לבן עבר אנשי הגיטטאפו. הוא קיבל הקצבה רשמית של כמה ומצבו היה טוב. ילדיו היו מוכשרים מאד ובמיוחד בתו הבכורה שהיתה מצטיינת במסחר וניהלה את החנות שלהם.

בעקבות הלשנה שהוא לoked מחזרים מופרים עבור הלחם הלבן, הוצא נגדו צו מעוצר. הספר יעקובוביץ שמע על כך מאנשי הגיטטאפו שהסתפרו אצליו והוירו מפני המעוצר. מאיר התחבא ואנשי הגיטטאפו לא מצאו אותו. הם השאירו הורעה שעלייה להתיעץ בפנים הגיטטאפו. ליתר בטחון, הם לקחו אותם את כל מי שמצאו בבית. בבתו הקטנה, חיפה, הם ירו בה ו גופתה הוחזרה לעיר בעגלת קטנה. מאיר הסגיר את עצמו בניסיון להציל את המשפחה, אולם גורלו וגורלם היה כגורל כל יהודי העיר (הפרטים נמסרו לי ע"י גב' גורדון-זירניך. אני כבר מזמן הייתה באושוויז).

רוזנבוים שאל

דמות בולטת ביותר באופצ'נה: חבר הוועד הקהילתי היהודי וזמן רב גובהה. כל השנים חבר מועצת העירייה, חבר בהנהגת הבנקים להלוואות ולמסחר, יו"ר מפלגת פועל' ציון צ.ס., חבר הוועד "למען ארץ ישראל העבדת", פעיל בוועד "החולוץ" העובד, "דרור" והיה פעיל בכל הפעולות למען הקדושים. השתתף בכל קבלות הפנים לחבריו המרכז מפולניה וגם לאורחים מארץ ישראל. איינו זכר פוליה מקומית או ציונית שלא היה לו חלק ניכר בה.

שאל עשה כמייבב יכולתו ועמד על המשמר בכל המשדרים הממלשתיים בכל שעות היום ולא פעם גם בליליות (לקבל חולה היהודי לבית חולים עירוני וכו'), ועזר לכל אלה שהיו זקוקים לעזרה. מי כמו יהו ידע את צורתייהם של יהודי העיר ובפרט בשכבות העניות.

עליה עם משפחתו לישראל בשנת 1934, מאז עלייתו ארץ, עמד בקשר עם חבריו שנשארו בחו"ל וחיכו לעליה. לא היה לו קל בארץ בתנאים של אז. קרוביו ביקשו שיבוא לארצות הברית, אולם הוא סירב ועמד במחzn. ביום המשפחה כולה על בניה, נכדיה ונינה גרה בארץ.

שאל השתתף בכל הפעולות שנעשו להנצחת הקהילה: האנדרטה בהר ציון, האנדרטה בחולון, האנדרטה לזכר אליעזר גלר, בהרכבת רשות המקדושים של עירנו, בהנצחה בעיר הקדושים. היה חבר ועד יוצאי אופוצ'נה עד ליום האחרון בשנת 1974.

רוזנבוים דבורה

דבורה, רעייתו, הייתה אמא לא רק לילדיה, אלא לכל יוצאי עירנו. דרכה היו מועברות כל בקשות היהודי העיריה לבעליה. כולם ידעו שעלייה אפשר לסמן. היא לא תשקוט עד שהבקשה תחול. היא קבלה על עצמה את פרנסת הבית, כדי ששאל יוכל להתמסר לענייני ציבור. עוז לבעליה הייתה דבורה גם בשנים הקשות של מגורייהם בארץ ישראל.

אצל דבורה ושאל מצאנו בית ומשפחה. גם לאחר מותו של שאל, ידע כל מי שהיה באופוצינה שבביתה ימצא בית – חם ואוהב. היה זכרם ברוך.

רבינובייך ליביביש

דמות ידועה ופעילה בקהילה אופוצינה. לפני המלחמה היה מוכר כאחד בעלי קשרים טובים עם השלטון העיוני ופעיל רשות לטובת הקהילה היהודית. איש נעים הלכיות השתייך למפלגה הציונית. כבעל אמצעים, היה נוח גחס חס ועזרה לניצרים ובזה הצעינה גם אשטו שרה. במלחמת היה פעיל מאוד בעזרה היה בין מקימי האגודה לעזרה הדידית. במיוחד עזר ונדרב לקיום המטבח להזנת ילדים נרככים.

וקשה לפרט את כל מעשיו הטובים פעול באמונה שלמה ובהתייחסות הנלעתית במאץ גדול ללא רתיעה עד סוף התקופה.

הוא וכל משפחתו נשלחו ביחד עם כל יהודי אופוצינה לטרבלינקה ושם נספו באכזריות על ידי הגרמנים ימ"ש.

בסוף רשימותינו נזכיר את מאיר נוביצקי, צבי גרינולד, צבי הרשלה מעלה (בידנא), יהיאל שפיין, ליביש פוקס, יהודה-יידל גלבוטסקי, ליפמן זילברינג וכל אלה שאנני מזכיר את שמותיהם שהיו ב'זורה קטנה' – כבוד להם ולזכרם. הזכרתי את השמות שאני זכר, לבלי ישכח מבלתי היסטוריה של עירנו.

ז.ס. (ז.ס.) קיבל עזרה מהמרכז בורשה ולאחר מכן מ Krakow. לא כל אלה שהיו נצרכים פנו לעזרה. היו כאלה שהעדיפו לモות מרעב ולא לפנות לעזרת העיזבו. למשפחות אלה עזרנו בהסתדר ושלחנו להם הביתה מצרכי מחייה – תפוחי אדמה, סוכר, קמח ולפעמים גם כסף. היו מכובדים שאפלו לא ידעו מניין מגיעה להם העזרה.

הגברות שפעלו אתנו הביאו את המידע על אלה שהיו זקנים לעזרה: פעמים רבות הן עצמן הביאו את המצרכים לאלה שנזקקו להם. ישיבות הוועדה התקיימו בבתיו ובביתו של ליביש פוקס שהיה גם הגוזבר. משנת 1941 התקיימו הישיבות במסדר בית החולמים "אסטרקה". פרשה בפני עצמה היא ההחלטה "לשטוול" את הרשל מעלה (בידנא) בתוך המשטרה היהודית, במגמה שידוחו לנו את העתיד להתרחש.

אנשי ה.ס. והמשטרה המיוודת הגרמנית שהיו באופוצינה – שם רשעים יركב!

Olmer, Bomgarten, Gasser, Deck, Icker, Gelard, Heller, Waker Morits leitnand (1944), Zeitler, Felkner, Feder, Keitmejer, Krinke, Kuls, Kirstein, Kunge, Kunge, Kuntz, Ret, Rademacher, Schmidt, Schmidke, Schultz.

משפחה ענפה באופוצינה: הרשיל קאופר בנו מרדכי בנותיהם, ילדיהם, ונכדיהם.

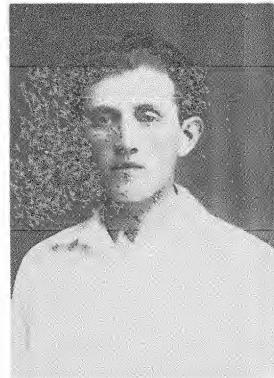
משפחה קופלביץ: ג. ראובן 2. אשתו ביילה 3. בניהם חיים 5. צבי 6. בתם חייה

ישראל רוזנטל.

יוסף מילשטיין.

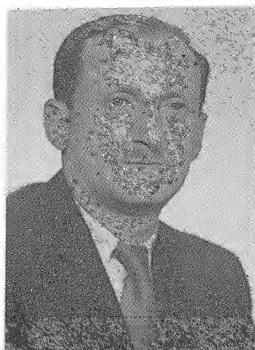
אברהם יצחק גדליה.

מאריסה סרנה.

פסה ביאЛОויבסקי.

יוסף חמיילניצקי.
מה-וולקאן

אלתר צ'.

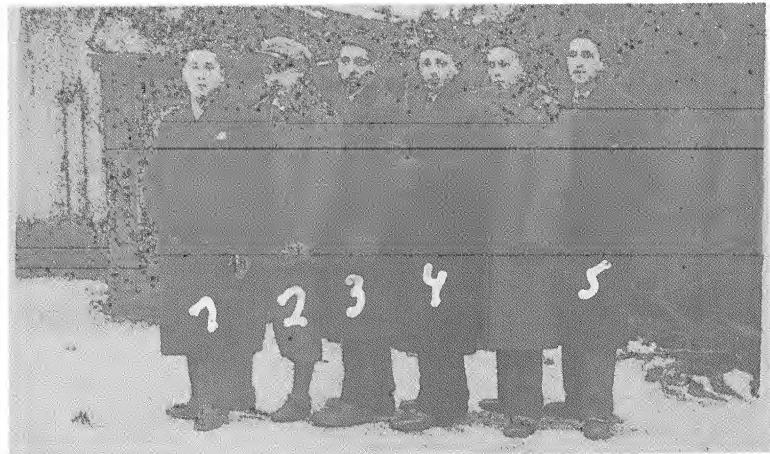
חנוך רוכווערגער.

קבוצת חולצ'ים מאופרצ'נה:
1. שאול הרצוג. 3. אלתר אורנברג.
2. פנחס קאופר. 4. שרגא גדליה.

סניף התאחדות באופרצ'נה
1. אברהם חמיעלניצקי מה-יולקאן
2. יהודה זינגר 4. אריה ברוקמן
3. בונים דוברושקלנקה.
5. לייבиш ר宾וביץ

אין דייא יידישע הייטעלען

בלבוש הכהבים המסורתיים

1. אלתר אורנברג 2. גדליה שרגא 3. יואל קאופר.
4. פנחס קאופר 5. שאול הרצוג

אולוצ'נה בבנייה

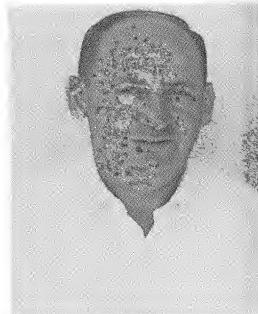
זכרוןות בני העיר

טרם חורבן

תוכן שער ד'

141	מאופוצינה לארץ ישראל – כרמי זאב-חמיילניצקי
151	ימי נוערים – טובה לוין (מומרטיטין)
152	אוופוצינה עירית – חיה פלאקסר-גולדברג
153	בני אוופוצינה בקבוצת תל-חי – אלחנן בוקסנר ז"ל
157	בני אוופוצינה בקיבוץ תל-חי – דוברון אריה
160	לארץ דרך רוסיה – ישראל שמולביז'
161	מאופוצינה לבית השיטה – בלה אדר-ולד
163	על אבי יצחק פרל – פנינה פרל
165	מאופוצינה למלחה החמישה ולבריגדה – נייברגר יוסף
171	משואה לתקומה – יואל פרל
172	בחכורה ובארץ ישראל – ברוקמן ז"ל
173	על משפחתי באופוצינה – מאיר וימרשברג

זאב כרמי

מאופוצ'נה לארץ ישראל

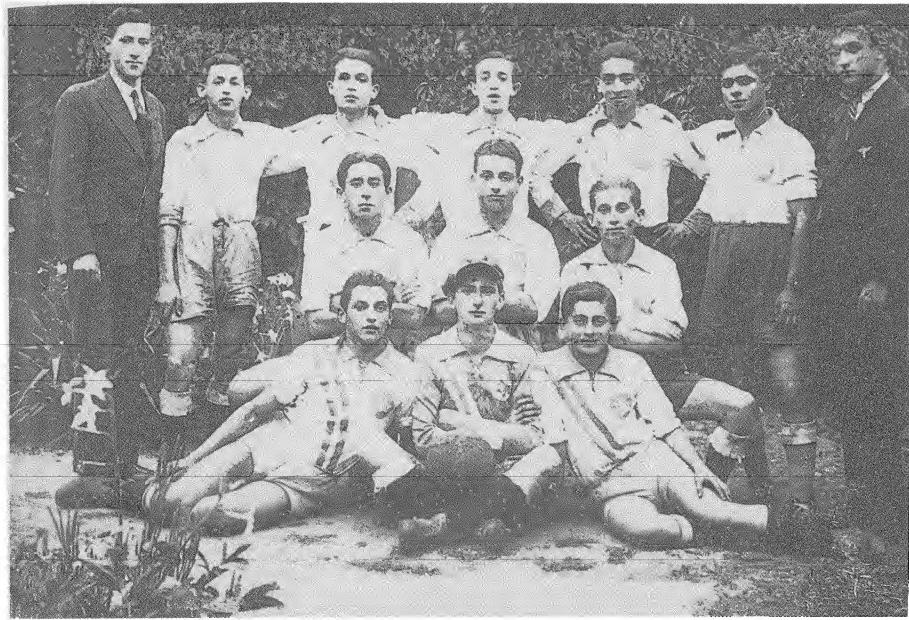
נפש להורי ובני משפחתי שנספו בשואה.

ימי ילדותי עברו עלי באופוצ'נה. סבי ז"ל היה חסיד מובקה ובעיתו הקימו את ה"שטייבל" של חסידי אלכסנדר שבו ביליתי הרבה מזמן. אחד ה"תפקידים" שלו בשטיבל היה לאחסן את דלתה החיצית בשבת ולמשכך את הטלילות של אלה שלא שלמו את הנדרים שנדרו. רק לאחר שששלמו את נדרם, קבלו את הטלית בחרזה. אביו ז"ל היה חבר ה"מורחיה" וחיזק אותנו ברוח ציונית מובהקת. מילדותי חונכתי לגאות לאומיות ובעית הספר נלחמתי על זכותנו לא להיות במעמד נחות מילדי הגויים. מורים שגילו נטיות אנטיישמיות היו זוכים לתגובה אלימה, במסגרת של משחק. למשל:

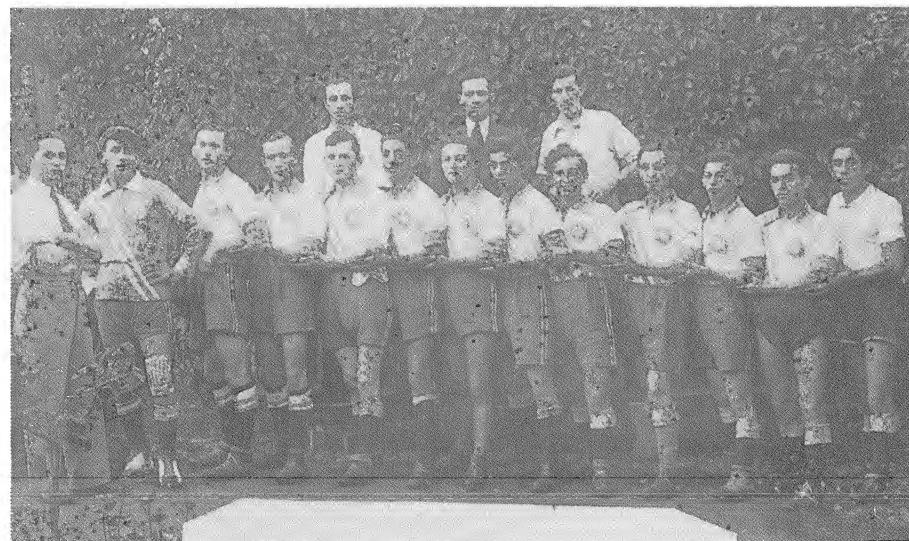
בדורי שלג שהיינו זורקים עליהם, בדרך משחק, היו בהם גם אבנים וכך בדומה. בתחום לאותיות-פולניות, נלחמתי על הופעה גאה של ילדי היהודים ועל מיקומם בשורות הראשונות של התהלהכה. בכרע עזרה לי המורה היהודית מרילה רובינק ז"ל.

רובינק מרילה נציגת ספרות לנשים
כרמי זאב נציג ספרות לגברים
בכנס מחוזי בקליש (1933).

קבוצת כדורגל "מכבי" באופר策נה (1931)

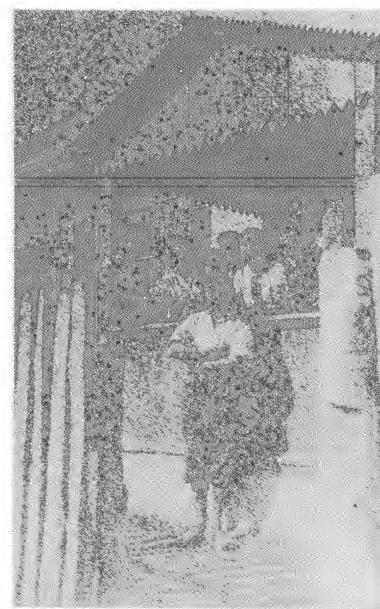
קבוצת כדורגל "מכבי" באופר策נה (1934)

מלבד לימודי בבית הספר היסודי הפולני, למדתי גם בבית הספר "יבנה" של המזרחי שאבי ז"ל היה גוברו. כדי לחסוך בהוצאות המורה שהובא במיוחד לאופוצ'נה, היה המורה לנו ואוכל עצנו. הוא שג טיע בהחדרת ובהעמקת הרוח הציונית שקבלנו מבית אבא. ידעת עברית כבר בעירנו וידעתי לתרגם את המלים הקשות שבפיוטי יום הכפריים. זכרוני שבבואה חסידים אל הרבי מאופוצ'נה, היו מהם באים גם אלינו כאורחים. אחר התפילה אצל הרבי, כשהיינו ישובים בביתנו, הייתה מתרגמת להם חלק מהתפילות בעברית ליידיש.

משבגרתי מעט היה חבר ב"גורדוןיה" וניהלנו בה כל מיני פעולות תרבות וऐסוף כספים לקרןנות הלאומיות, משותף עם הבוגרים שנקראו "אחדות". על פעילותם ב"גורדוןיה" השפיעו במיוחד שני שליחים מהארץ שניסו להקים נקודות הכשרה. אחד מהם היה כדורגלן טוב. הנΚודה הוקמה בבית שמחוץ לעיירה. היה צורך למצוא עבודה לחלוצים שהתחעדו לעלות ארעה. ראשונים שהסכומו לקבל עבודה היו בני משפחת חמלניצקי שהיה להם בית ח:rightות לycocita. המשפחה תמכה בכל הארגונים העיוניים. ברם, לא היה די בכך. מפעלים תעשייתים אחרים לא היו בסביבתנו והחלוצים נאלצו לעבוד בכל עזוזה מודמת: סבלות, אפיית מצות וכדומה.

חברי קבוצת הכשרה באופוצ'נה

בפתח הבית של קבוצת גורדוניה
בחכירה באופוצ'נה

סדרתי לחלוצים אספקת לחם מהמאפיה שלנו בהקפה לשבוע, שעוד מחרה הייתה להקפה לשבועיים. זכרוני שכשהייתי במחנה של מכבי בסוקולה, קיבלתי מכתבים דוחופים שעלי לדיוג לתשולם של החלוצים, שכן כבר עבר חדש שלא שלמו... בסופו של דבר הם ברחו מהמקום, מבלי שאף נפרדו מהורי, שלא רק דאגו להם ללחם, אלא אף ארחו אותם בبيתם – לא פעם אחת! את הבעה פתרתי שהסבירתי להורי שבסופו של דבר נתנו להם רק לחם לאכול ומה יכולה להיות צדקה גדולה יותר מלהת לחם ליעב...

התמסרתי בעיקר לפעילויות ספורטיבית. מבחינה זאת הייתה עירנתנו למופת. עיריה לא גROLAH, אבל סניף המכבי בו, היה מטה טובים בפולין. הבנוו מאמנים שהעבירות קורסים שונים, עד שבני אופוצ'ינה קיבלו תעודות רשמיות כמאמנים והם אימנו בעירם אחרות.

אני וחברים אחרים נסענו במיוחד לממחנה אימונים של מאמנים התעמלות שהתקיים עיריה סוקולה ליד הגבול הרומיני.

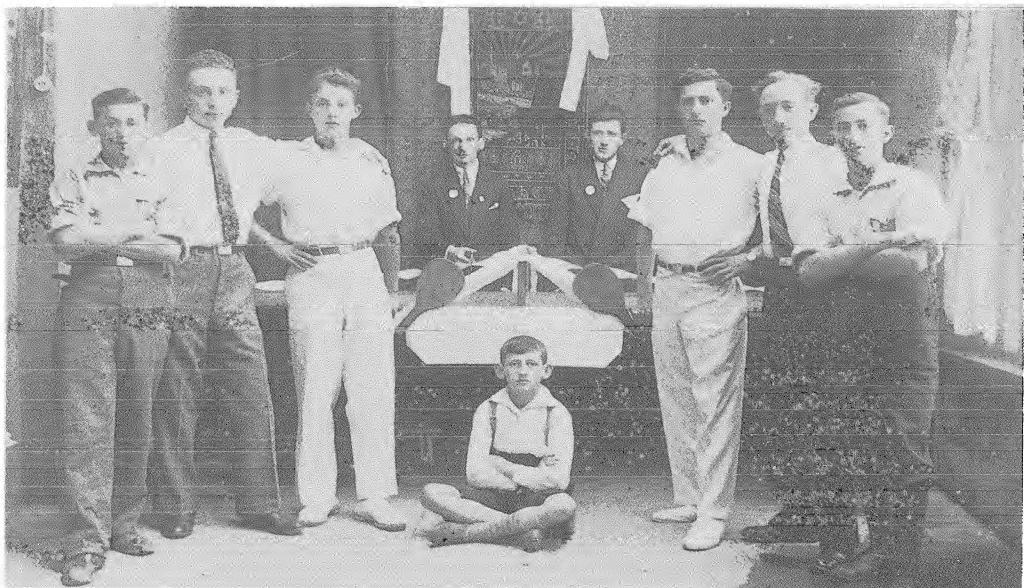
זכר אני את חנוכת דגל מכבי. אחוי משה שלמד בבית הספר המקצועית בלבד, הכניסיות מוכספות ששסמל המכבי מוטבע בהם. המיסיבה התקיימה בבית הקולנוע סמרטניין ואליה הזומנו כל נכבד העיר, מכל הגוננים הפוליטיים. כל אחד מהנכבדים הוזמן לנערץ סיכחה מוכספת שכזו בטור העצ שבו היה הדגל ולהודיע על תרומתו למכבי. עד היום עובר בי רטט כשאני נזכר בטקס היפפה זהה – כמה דאגה וכמה אומץ היה בהכנותו. היינו צרייכים לדאג שאנטיישמים פולנים לא יפריעו לנו בעריכת הטקס, שהוא מלאה בתהומות ובעצעד של המכבים על תלבותיהם, כובעיהם וסמליהם. זה היה ליום חג לכל יהודי העירה. גם ארגוני השמאלי הערכו את פעילותו של מכבי.

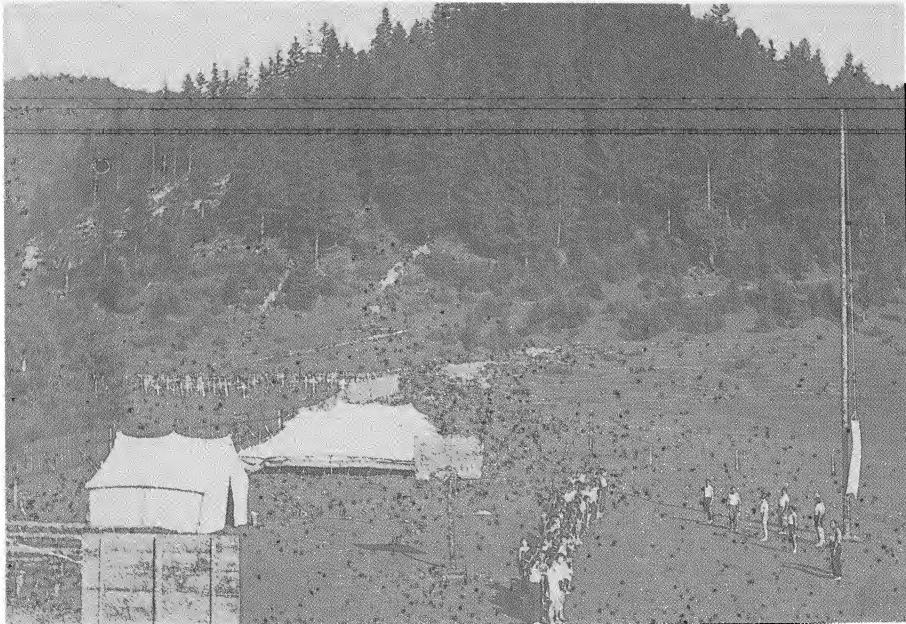
מכבי בחגיגת ל"ג בעומר אחרי התהלהכה (1933).

חברי הנהלת מכבי בשנת (1933).

פתיחה מחלקת משחקים פינגי-פונג ב"מכבי" (1931).

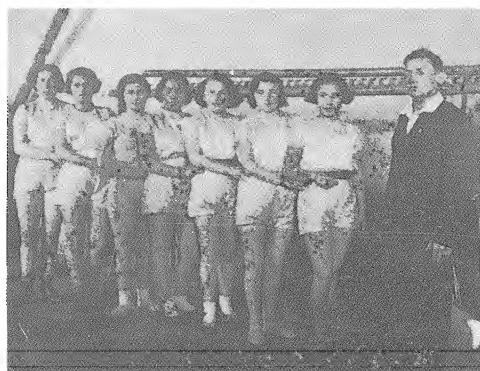
מראה כללי של מחנה מכבי למדריכי ספורט בסקולה.

קבוצת חברי מכבי אופוצנה שהשתתפו במחנה בסקולה : 1) גולד צבי 2) גלר מינה
3) כרמיי חמילניצקי זאב 4) זינגר פיבבל 5) חAMILNICKI ALCHAN.

קבוצת נערות אטלטיקה קלה ב"מכבי".

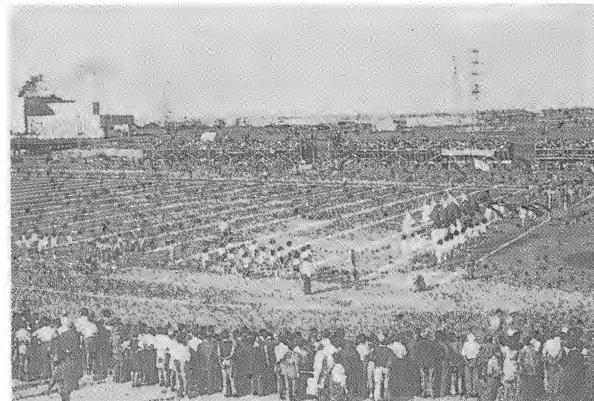
קבוצת נערות בהטעמלות מיוחדת
"מכבי" (1933).

קבוצת צעירות להטעמלות ב"מכבי".

בפתיחה המכביה 1935 בישראל

הצעה באיצטדיון בישראל

בשובי מהמחנה וקבלת תעורת מאמן, החלטנו לעורך הופעה ספורטיבית בעירתנו. ההכנות ערכו כמה חדשים והיתה זו הופעה מרשימה ביותר. הראיינו לעיני כל שבחרים יהודים יכולים להשתנות עם הנעור הפולני גם בספורט. הראיינו שגבינו יכול להיות זקוף וראשינו לא ישח. עודנו את המתגיסים לצבא הפולני להצטיין בפועלות, כדי להוכיח שאיננו נופלים מהם גם בצעירות.

הזכרון שוטפים ואולם אסתפק בתיאורים אחדים: הינו אקטיביים לא רק בפועלות המכבי המקומי. השתתפנו בכינוסים אחדים ומשוחחל לדבר על המכביאדרה התארגנו לקרהתה. במכביאדרה של שנת 1935, השתתפו שנים מבני אופוצ'ינה במשלחת של פולין. הייתה אחד מהם. זכרני את נשף הפרידה. דירתה לנו תקופה איתנה שכבל בני המשפחה יבוואר אחרי. לאבא הייתה אפשרות של עלייה לארץ, אבל הוא לא רצה להתנתק מהמשפחה.

לאושרי הרבה ניצלו שנים מאhi — יוסף ואהרן — זכו להגעה לארץ. הרוח העזונית בביטנו כיונה אותם לארץ. שלשתנו העלהנו להקים משפחות נהדרות, מגישיות את בניית מדינת ישראל.

זכינו שחלומנו הוגשם!

טובה לוין (מרמורשטיין)

ימי נוערים

טובה נולדה באופוצ'ינה בשנת תרצ"א (1931) והוריה היו צפורה ובנימין מרמלשטיין. ההורים גרו באופוצ'ינה שנים רבים: כМОבן שמה היה טויבע. הסבא היה שאל מורדוקוביץ שנקרא בפי הבריות על שם עירו שאול טרנויצר. בילדותה למדה בבית יעקב, שלמרות היOUTH בית ספר של אגודת ישראל לימדו בו עברית.

מזכורות נועריה זכרת טובה את "עקרת יצחק" שהתלמידות הכינו להצגה. סוניה הרצוג שיחקה את יצחק בהצגה.

הנער כלו נמשך אחר תנעות הנער שקמו. ראיי ומunning לעזין שתנועות הנער האנטי ציוניות לא מצאו מסילות אל לב הנער היהודי באופוצ'ינה. הבונד ותנועת הנער הקומוניסטית כמעט לא היו להם חברים בעירנו.

מספרת טובה: "כתלמידות בית יעקב הייתה לנו תלבושת מיוחדת-אחדה, דבר שעורר את הנער הפולני להתרגורות בנו. טובילה הייתה מלאה שלא יותר והיתה מחוירה מכות, ככל יכולתה. היא לא פחדה מהנערים הפולנים. בכלל הייתה טובה נועזת והוא מכנים אותה "שייגץ" כפי שכינו ילדים חברה מנימן באותן השנים". האנטיישמיות הייתה מוגשת מأد באופוצ'ינה בימי נוערינו, אף שהיו לנו יחסים טובים עם חברות וחברים פולנים.

בבית יעקב למדה שנה אחת בלבד ואז פרצה המלחמה. הסבא היה גר מעבר לגשר — "איבער דער בריך" — (ברוחב גרובלנה) שם היה איזור היהודי צפוף ובו גרו דודה היל מורדוקוביץ שנספה בשואה, הדודה בינה רוזנקרנץ שנספה בשואה. להלן הייתה חנות של אופניים והיה מפורסם מأد בҳכמתו. כספרצה המלחמה והגרמנים נכנסו לפולין, עזבה משפחתה את אופוצ'ינה ועברה לריידום, משומ שחשבו שהיא להם יותר כל למצוא צרפת. האבא נספה בשואה. אמא, שלש בנות ובן-דוד ניצלו והגיעו לארץ.

חיה פלאסקר-גולדברג

אופוצ'נה עורי

המלה אופוצ'נה בלבד מעוררת אצלן זכרונות מיימי הנוערים. היא מעוררת בקרבינו רגשות על עיריה היקרה, משפחתי האהובה שלא שכחתי אףלו לרגע אחד. מעבר לתודעה עלולים בקרבנו לא הרף זכרונות בלתי נשכחים.

אני באה משפחתי חסידית וחרדית מאד. אבי, חנן הניך פלאסקר, בא מיחסו של אדמוראים והיה עצצא לזר חנן הניך מאלכסנדר. בעצמו היה מהטידי גור. בר גם אמר זכרונה לברכה.

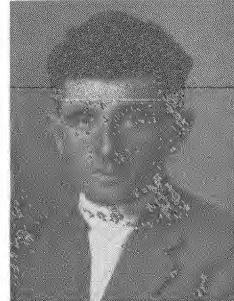
מאלו מובן שקבלתי חנן חרדי. גרנו ברחוב היהודים שבו התגוררו רוב תושבי עירנו. סבתاي – חנה ספרה ז"ל, הייתה לה מזנון מעבר לאשר. העיירה שלנו ככל עירות פולין, היה בה נער יהודי מופלא, יהודים יפים – עשירים וענינים. יותר עניים מעשירים.

אני בעצמי עברתי את המלחמה ברוסיה. בנובמבר 1939 עזבתי את פולין, יחד עם בעלי המנוח, שלו נישأتي בסוף שנת 1938. בתקופה זו כבר החלו הרדיפות של הגermנים נגד היהודים. עברנו לצד הרומי.

בשנת 1941 כאשר החלה מלחמת גרמניה – רוסיה, היה רעב כבד ברוסיה. בעלי ואני התנפחו מרעב וסבלנו מדיזנטריה וממלריה. אושפזונו בבית החולים ובעל, הירש וולף ז"ל, מתחם בית החולים, חולה ושבורה, הלכתי לבקר את בעלי בית החולים כאשר יצאתי מבית החולים, חולה ושבורה. בשום אופן לא יכולתי לברר את מקום קברו. שב שכב ואו נמסר לי על מותו וקבורתו. בשום אופן לא יכולתי לברר את יום מותו, 21 במאי עד היום הדבר נעלם ממוני. במאיצים רבים הצלחתי לברר את יומם מותו, 21 במאי 1942.

בן נותרתי בידי, חלה וחולה. הייתה יכולת למלא דפים שלמים בחיאור החיים שלי ברוסיה, אבל אני מגבילה את עצמי. ביוני 1944 נישאתי לבני השני – צבי הירש גולדברג ונולד בני היחיד – חנן, הגר בישראל עם משפחתו. גם אני מצאתי בית בישראל. ברוכים יהיה אלה העושים שלא תשכח עירנתנו שעלתה באש עם שואת היהודי פולין.

אלחנן בוקסנר (ז"ל)

בני אופוצ'נה בקבוצת "تل חי"

אלחנן נולד בשנת 1905 בעיירה אופוצ'נה שבבוקונגרס פולין. העיירה מנתה כ-6000 נפש יהודים, ברובה אורתודוקסים. בית הוריו היה גם ציוני. אלחנן לא ראה עתיד מוחיר בפולניה האנטישמית, על כן חיפש דרך לעלייה לארץ. העתרף לסתף "החלוץ" ובעבור תקופה קצרה יוצאה עם ששה חברים לקיבוץ הכרה "טל-חי". למורת התנאים הקשים החזיק מעמד, ובפברואר 1929 עלה עם חברו יהודה ארצה, ושניהם צורפו לקיבוץ אילית-השחר.

שאייפתו דירתה לטפח עדרכאן ולטפל בו. מבוקשו ניתן לו והיה מאושר בעבודתו. בכל שיחה אותו דבר ברגה על התקופה ההיא. תוך עבודה עם הצאן הותקף בקדחת "מלטה", שהוא החמורה ביותר. הרופאים הורו לו לעזוב את המקום, על-מנת להחליף את האקלים. הוא עבר לדרום הארץ, לבאר-טובייה. בבאר-טובייה עבר ברפתן חייו שנה. אחרי הבראתו, הזמנית, עזב את באר-טובייה והעתרף לגבעת-השלשה, עבד תקופה קצרה במספוא, עד שהמחללה תקפה אותו מחדש. הרופאים פסקו שהוא חייב לעזוב את הארץ, בכך להיפטר מהמחלה, שדבקה בו.

גיס טפחים בתקופה ההיא לא היה מוחדרים הקלימים. ובכל זאת, בעוזרת קופת-חולים והקיבוצים, גבעת-השלשה, גיסו הৎפחים ואלחנן נסע לפולניה להוריו. חייו שנה בפולניה. בזמן זהה הכיר את חנה ז"ל. שניהם עזבו את פולניה, עלו לארץ והגיעו לגבעת-השלשה, וبنו את ביתם המאושר.

בגבעה קיבל אלחנן על עצמו תפקיים שונים: סיידורי-עבדורה, חלוקת אספהה קטנה, רישום עבודות החברים, כל אלה מילא בנאמנות ולא משואיפנים. כשהעברנו לעיינת קיבל על עצמו את גזירות-החברה, תלולים לפועלים שכירים, ועוד.

מצוב בראשותו לא חזר לתיקנו. מדי-פעם הובל לבית-חולמים ובחוורו לא נכנע למחלתו והמשיך בעבודתו. כאשר נלקחה ממנו רعيיתו, חנה ז"ל, שבה אהבה, הצלקת לא הגלידה. נחמותו היה היחיד הינו הנכדים שהנעו את חייו. מדי כמה חדרים היה נסע לקיבוץ ירעאל, שם היוו ברחו מרים, בעלי יצחק ושלישת הנכדים. בשומו מביקור אצל הנכדים קרנו פניו מאושר, סיפר וחזר וסיפר על חייו.

היוינו קבוצה מלוכדת של ששה חברים מהעיירה אופוצ'נה, שבבוקונגרס פולין, ובסוף מאי 1927 יצאו להכשרה לקיבוץ תל-חי שברוזה-אופלן. עזבונו את אופוצ'נה, כי מרדנו באורח-החיים האורתודוקסי שלט בעירה. שאפנו לשינוי בחיננו. ראשית הדרך — יציאה להכשרה, והמשכה — הגשמה בארץ.

לפני שנוצר קיבוץ תל-חי הייתה קיימת ברודה-אופלן קבוצת הכשרה מבני-העיר חלים הסמוכה. קבוצה זו הוקמה בשנת 1926, ביוזמה עצמית של חברי "החולץ" והיתה מוכרת על-ידי המרכז בורשה. באותה תקופה צצו קבוצות-הכשרה ברחבי פולין "כפריות אחרי הגוף". באותן קבוצות עסכו בכל עבודה ומלאה, בעיקר בערך בחקלאות. "קבוצת חלם" זו החזיקה מעמד רק מספר חדשים והתפרקה. לא נשאר במקומם אף אחד.

בוואנו לרודה-אופלן מצאו בה חברים בודדים, שש machו לבאנו. הקבוצה מאופצתנה, שהיתה יחסית גדולה במשפטה, גרמה לשינוי יסודי במקומות. הקיבוץ התחיל לגדל ולהפתח ולעלות מבחן חברתי ותרבותתי. שאפנו לעצורת חיים חופשיות ומתקדרת, שלא קל היה לקיים צורת חיים כזו באביבה החדרית שבקונגרס פולין.

מנהל בית-החרושת ברודה-אופלן, מידידיו של ד"ר חיים וייצמן, גילתה נכונות לקבל לעובדה במפעל בחורים ובחורות שבאו להכשרה. התנאים שלנו היו טובים. הדירור היה בבית-לבנים יפה בחצר בית-החרושת. השתכנו בחמשה חדרים. לחימום הדירה בתקופת החורף סייקו לנו פחים ועצים, חינם, ללא הגבלה. כן קיבלו חינם תפוחי-אדמה למאכל.

בית-החרושת שהיה מייצר זכוכית, היה מן הגדולים והחשובים שבפולין. עבדו בו 400 פועלים ופועלות וקיים עמהם יחסים טובים.

לבעל בית-החרושת היה משק חקלאי בסביבה והעסקו אותו גם בו. בשני מקומות העבודה, בבית-החרושת ובמשק החקלאי, עבדנו רק בעבודות הלא-מקצועיות, ובעיקר בסבלות. בבית-החרושת עבדו הבחורים בעזורה ליד התנורים, בהגשת החומרitis ובטיענת התוצרת. הבחורות עבדו בבירור ובאריזה. במשק החקלאי עבדנו בחובלות התבואה בעונת הקציר ובאסיף תפוחי-אדמה בעונת האסיף.

רודה-אופלן. בית-חרושת לכלי זכוכית, 1927

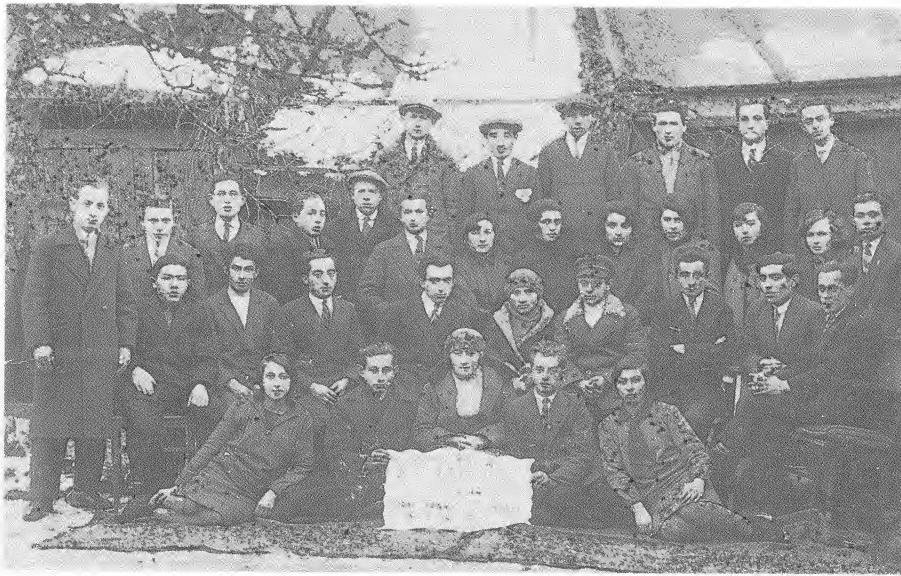
דודה אופאדיין 1927

קבוצתנו נתפרסמה מהר לשבח, כקבוצה טובה מבחינת הרכבה האנושי, החברתי והתרבותתי. תורות לזה נמשכו ובאו אלינו חלוצים נוספים ובסוף הקץ מניינו כבר 35 איש.

בלילות-שבת, היינו מתאספים כלנו לאחר הארוחה, שרים ורוקדים עד אור-הבוקר. למחמת היום ערכנו טוילים בסביבה. לעיתים היינו הולכים ברgel לפגישות עם חברי "החלוץ" בחלם. בי"א באדר, בעצרת תל-חי, הופענו במקהלה משותפת עם חברי הסניף.

זאב שינד היה בא-יכוןו כלפי חז"ז ועסק בכל הדברים הקשורים בדירה, בכתפיהם וככ' הוא היה גם סדרן-העבודה. לאחר תקופת-המה החלפנו אותו בסידור-העבודה והיכרתי מקרוב את הבעיות החמורות של העבודה. היחסים בענייני העבודה עם מנהלי המפעל היו מורכבים למדי. הבחורים והבחורות שלנו, ברובם לא עבדו קודם לכן, ידיהם לא הרגלו לעבודה גופנית קשה, וב��בורה היה עליהם למלוד לחיות פועלים. זהירות מיוחדת נדרשה בעבודה בבית-החרושת כי המנהלים דרשו עובדים קבועים, לא תמיד היו מוכנים לקבל את אלה שישדרנו במקום העבודה מסוימים. לא בכל עבודה היו מסוגלים כל החברים לעמוד. היו כאלה שקשה היה להם לעמוד פריקת הפחים, וכאלה שקשה היה להם עניית התוצרת. ציריך היה להתחשב בשני הצדדים, גם בחברים וגם בנזון העבודה, לבלי ייפגעו ויינוקו.

בתחילת קיץ 1928 פרץ משור בתעשייה הזכוכית. התחיליה עונת שלב בשיווק התוצרת והעבודה שבתה. באמצע הקיץ נסגר המפעל לחילוטין. קיובוץ ההכשרה שלנו נאלץ אז לעקור מרודדה-אופלן ולנדוד ממוקם למקום. בחדשים יוני-יולי של אותה שנה עברנו לשוביבור (זו שנודעה לשימצה בשנות השואה, כמחנה השמדה) ולטרובילינה. בשתי הפלגות האלה שהינו זמן קצר ביותר – 3–4 חידושים ופנינו ליווורי שכפון מדינת פולין.

החלוץ באופוזנה: לרגל עלייתם של 9 חברים לארץ היושבים כולם בשורה ביןיהם כתוב השורות האלו בוקסר אלחנן ז"ל.

באוטו זמן נראו סיכוכים לחידוש העליה לארץ. לפי התוכניות היו עיריות עלות בינואר 1929 הקבוצות הראשונות. ביוני 1928 ביקרו אוטנו שליחי מרכז "החלוץ", לשם אישור חברי ראשונים לעליה. תור העליה נקבע לפני החותק. ראשונים יעלו אלה שהיו לפחות שנה אחת בהכשרה. החברים שאושרו לעליה נסעו הביתה להיות עם הורייהם ולהכנות. חלק מהם היו בעיות מימן להוצאות הדרכם ולצדדים אישי, וחושו כי בבית הורייהם יוכל לעבוד ולאגור את דמי העליה. עם יציאת החברים הוותיקים, באה תקופת רפיון במצב החברתי בקייבץ.

גם אני נסעתי הביתה, אבל בעבר כמה שבועות נתקשתי על-ידי מרכז "החלוץ" לנסוע לייזורי ולעוזר בארגון הפלוגה שם.

בבואי לייזורי היו שם 15 חברים. מדי שבוע נוסף חלוצים חדשים. בתקופת השיא הגיעו ל-40 חברים, ביניהם 40% נשים. התגוררנו בתצריים פשוטים. הנקפה הייתה היתה, כמו כן, משותפת. הקיבוץ – נוצר ממנו לספק לחברים ביגוד לאחר העבודה. כל אחד לבש את בגדיו שהביא עמו. בגדי-חומרה לעבודה ונעלים, לאחר שבלו אלה שהובאו מבתי ההורים, סופקו לחברים מקופה הפלוגה.

בתקופת קיומה של הפלוגה לייזורי נסודה פלוגה שנייה במאצינקן, עירה בדרכן גורדנה-וילנה.

בדצמבר 1928 יצאתי את לייזורי על מנת לעלות ארצה.

(מתוך הספר: "תל-חי – קיבוץ הכשרה בפולין")

אריה דוברין

בני אופוצ'נה בקיבוץ "تل חי"

קובוצת אופוצ'נה הייתה גרעין בישוב ברודה אופלן. עוד לפני צאתנו לטל חי, ארגנו קבוצת ה�建ה חקלאית בכפר, למרחק 6-7 קמ' מהעירה. חכרנו שטח אדמה מיהודי אחד ועסקנו בגידולים חקלאים. הבחרורים היו כולם מאופוצ'נה ורק שתי הבחרות שהיו עמנו, באו ממוקם אחר. אף בחורה מאופוצ'נה לא ה策טרפה אלינו, כי מי מהיהודים יתן לבתו שתלר עם החלוצים?

הינו או בני 18-19 היו היתה ראשית המהפהכה שעשינו בחינו, אמרנו היד היהודית ערכיה לעשות כל מלאכה, אם היא נחוצה והכרחית, אפילו היא בזיהה. זכרנו, כי ליזבול שדותינו השתמשנו בזבל אדם מבית שימוש ציבורי, של העירה, שהוציאנו אותנו לבדנו מtowerה הבודר, על אף אי-הנימיות הרבה שבמלאהה זו.

ורואיה לציון אפיוזדה אחת שהשפיעה עלי מאוד.

בבית הקבוצה בכפר (בניגנוב) נשarra לגור "גוייה" אלמנה עם בתה הקטנה, אשה פרימיטיבית, שהתרפנסה מחלב פרת היחידה ומтворצורת הגבינה שעשתה בידיה במשך השבוע, פעם בשבת, יצאנו לטויל לעיירה ובשובנו לפנות ערבי רעבים, הבחינו החבריה בחרייצי הגבינה תלויים לפני חلونה של האלמנה. חטפו וכילו את כל הגבינה, באמצע הלילה התעוררנו, אני ואלchan בוקסן, לשמען קול ילתלה של האלמנה: "מה עשה, بما אקנה מגפיים לחורף, بما אקנה נפט, אויה לי" ובהמשך בכיה, התחליה למלאל סלח להם אלהים, כמו שאני סולחת להם, בודאי היו רעבים מאוד.

הדבר נגע מאד לבנו. נכנסנו לחדרה וביקשנו להפסיק לבכות, הבטחנו להחויר לה את מלאה התמורה ובר כמובן עשינו.

היהתי ברודה-אופלן, בסובייבור, ובטרואניקי, יחד עם כל הקבוצה מאופוצ'נה. ברודה אופלן, עבדתי בסבלות בבית החורשת לזכוכית, היינו מעבירים ממוקם למקום את הארגזים המלאים זכוכית מהתנור להמשך העבודה, ליהלום החותך את הקצוות, ללהבת הגז להגדלת החותך לאבן המשוחות להשזה, לצייר ולאריזה.

זאב שניד היה אחד מן הפעילים המרכזיים בקיבוץ, איש בעל עקרונות ברזל, מסתפק במועט ומקבל בקלות כל מצב כלכלי קשה. כשהיה אול' השמן, היה אומר, "יהיה בלי שמן" ולהילצנים שבחברה היו ממשיכים ואומרים "וכשלא יהיה כמה יהיה בלי קmach".

בסובייבור עבדנו קשה במנסחה, בסחיבת בולי-יעץ, ובסידור הלוחות והקרשים. מהארץ קבלנו את העותונות הפעולית: דבר, קונטרס, אני כיוודע עברית (מלמודי הקודש), הייתי קורא לפני החברים (ולעתים מתרגמו) מן העותונות הנ"ל.

כמו לרבים מהנוער היהודי, כן גם בשביili הייתה תקופה חי ב"הכשרה" רבת ערך ורבת משמעות.

נולדתי בכפר, בבית עני של חסידים, למדתי בחדר ובישיבה, לא הייתי מפותח מבחינה גופנית, עד לעזאתו להכשרה לא עבדתי כלל. בקיבוץ עברתי חצי הסתגלותם ביתר, בעקשנות גדולה למדתי את ידי לעבוד, ואני עובד עד היום. אבא שלי התנגד לעלייתו (ואפילו לא לווני לוחנת הרכבת). כל אחד מתנו – בן לאמא-אבא, מחונך ונגייל לחיים אינטלקטואליים בבתו ובמשפחה. בהכשרה למדרנו לחיות בחברותא. ציריך היה לדעת יותר, לעגל את הקצוות, בשביili לחיות עם חברים. ועל כל, החינוך להגשמה עצמית, למילוי ציווים חלוציים, ולהיות בקיבוץ. עוד בחויל הגדרנו את עצמנו לקיבוץ המאוחד.

בפולין בימים ההם היה מצב כלכלי קשה – תקופת גראבסקי ואנטישמיות רבה. ההכשרה והעלייה היו המוצא היהודי לנוצר יהודיה, ובшибili הייתה ההכשרה האוניברסיטה שלי.

המנשה בסוביבור

לפני נסיעתם של דוברון (דוברוושקלנקה) רוזקה ואליה מפגש פרידה עם חברי החלוץ באופר策נה

"היהתי נגד הקייזוניות של אנשי קלוסובה. הינו בני סוחרים, בני חנונים, שלא היו רגילים לחיה עבודה ולהתנאים קשים, והוא חולים. לא קיבלתי את הדעה, שאסור לחולים לנוטע להתרפא בבית. לקיבוץ לא היו אמצעים רפואיים ולא הייתה כל הצדקה להשאיר את החבר חולה. אמנם בטל-חי לא היו בিורורים בעניין זה, ולא הייתה החלטה עקרונית, אבל נדמה לי כי זו הייתה עמדתם של רוב החברים, חברים חולים שלא יכלו להבריא בקיבוץ ובקשרו לנוטע הביתה — היו מאשרים נסיעתם. ואם נשארו חולים בקיבוץ — השתרדנו לעשות למען ריפאים.

בראשית שנת 1929, נתנו לחולצים בפולין 500 סרטיפיקטים, ואושרתינו גם אני לעלייה, לחלק מן החברים לא היה מספיק כסף להוצאות העלייה וזכורנו שבעצת הרכבת מומרשה לטרייסט, נשארכנו עשרה חברים מחוسر כרטיסי רכבת, למחמת הוושג סכום הבسف הנדרש, ויצאנו באיחור ומשום כך נאלצנו לחכות בטריאסט מספר שבגאות לאניה שתתפליג ארצה. כל חברי הקבוצה מאופצ'ינה נשלחו לאלית-השער, וכעבור זמן עברנו לגבעת השלושה.

(מתוך הקובץ "תל-חי" — קיבוץ הכשרה בפולין שהוצא לאור ע"י בית לוחמי הגיטאות והקיבוץ המאוחד — תשلط).

ישראל שמולביין

לאرض דרך רוסיה

נולדתי באופוצ'ינה בשנת תר"ס (1900). המשפחה יצאה בילדותי לבודז' אולם במהלך מלחמת העולם הראשונה חזרנו לאופוצ'ינה שלנו. סב' ר' ברוך מרדכי ניברג היה איש אופוצ'ינה שהיה נקרא כפי שנקרוו כל היהודים על שם מקצועם: עושה המברשות ("דער בארטשלט מאכ'ער"). בשנות נעורי עוד טרם היו ארגונים בעירנו ורק אגודות ישראל הchallenge בהთארגנותה.

אבי יעקב הירש שמולביין נולד באופוצ'ינה לאביו זנוייל שמולביין שמת ביום נעוריו. דודו פייביש, שעסוק במסחר-בהמות, ישב גם הוא באופוצ'ינה. בן 18 גויסתי לצבא הפולני. האבא, כמובן, דרש שאטייל בעצמי מום ואשתחרר מהצבא. אולם סיירבתי לעשות זאת.

אבי החליט ללכת אל הרבי מאופוצ'ינה — רבי ישראל אהרן פאדרבה. כששמע הרבי את טענות שני הצדדים, אמר: שמעתי, אתה יכול ללכת לצבא. עם הצבא הפולני נלחםתי בחזונות שנותן. בשנים האלה נבחר רב חדש לאופוצ'ינה שנחכח לרבי מודרני ומשכיל, בניגוד לדעת החסידים. הבדיקות עברו במריבות והעיר הייתה כמרקחה. בני הנעור בתקופתי היו נפחים ביוזד והיו רוקדים על ה"זונדרוש", שהוא מקום מפגש מודורי-ידורות לבני אופוצ'ינה כנראה בעזה של רבי שמחה מאופוצ'ינה. (עיין בעמוד).

במלחמה השנייה ברוחתי לרוסיה ושם, עברנו את שנות השואה בנסינסיטם, יחד עם בני מרדכי. פרשת הצלתנו היא פרשה מורתקת בפני עצמה. הבריחה הייתה דרך ביאליסטוק לתוך שטח רוסיה. לאחר המלחמה חזרנו דרך גרמניה ויישבנו בהנובר. עליינו לארץ בשנת תשטו' (1955). הבן חיים עלה לארץ עם "ילדי טהראן" והקם כאן משפחה.

בלה וולד-אדר

מאופוצ'נה לבית השיטה

נולדתי בשנת תרע"ב (1912) באופוצ'נה. קראו לעיר בשם הגנאי "ቢיצוֹת אופוצ'נה", כי הנהר שחוצה את העיר היה בכל חורף עובר על גdotsתו, ומ潸air אחריו שלוליות וביצות. עם זאת העירה הייתה בוגר נפלא. יערות הקיימו את העיר. שלל פרחים היה באחו שבעיר ובכיוון מרדיבים היו הפרחים הכהולים "אל תשכחנו".

בית הכנסת, בית המדרש ובית העלמין על ספוריהם המסתוריים היו לא הרחק מהנהר. אני זכרת שאמא שלחה אוטו עס סיר מרק ועוף ל"הקדש" שהיה אף הוא בסביבה זו. הסיר היה מיועד לאשה נערצת שהיתה בהקדש עם ילד קטן. היה זה "מתן בסטר" שהיה מקודש בעניינו אמרתינו, כמו כל מידות הצדקה וגמilot חסד. לא פעם מילאתו שליחיות כלה ופרט לפני החגיגים. לא היינו אמידים. להיפך, בעיות צרפתה העיקו علينا תמיד, אבל צדקה וחסד נעשים מעל לאפשרות. אני זכרת את הכנסת האורחים בביטנו. המשפחה הייתה ענפה ותמיד הבית היה מלא באורחים.

סבים לא הכרתי. אבא של אמי נהרג במהלך מלחמת העולם הראשונה בשעה שהופצצה העיר עי' הגרמנים. הוא ישב ליד הגمرا ולמד וכך נהרג. סבי השני, השוחט מטומאשוב, מת בחוליו. יידי אבא היו מוחשי המזרחי בעיר והדרמות הדומיננטית בתוכם היה אבי. הנושאים שנידונו: בחירות רב העיר, המלחמה בחסידים שהתגנו לציונות, תקומה עם ישראל, אהבת הארץ, החיהת הלשון העברית. לעיתים היו קוראים קטעים מיצירותיו של שלום עליכם והשמהה הייתה רבה.

אבא היה פעיל מאד בענייני צבור: בית ספר עברי "תרבות", ספרדים, חוגי לימוד, הוא שינה את השמות של יהודי העירה ועbara את שמותיהם. המגמה הייתה עלות לארץ ישראל — מהם לקיבוצים ומהם להתיישבות.

תקופת בית הספר לא הייתה לי תקופה מאושרת, כי הייתה ביישנית מאד, אבל הרביתי מאד בקריאת ספרים. הרבה גרים לכך החיס בין התלמידים והמורים הפולניים. הדיסטנס ביןיהם היה גדול. את המורה הערכתי כאישיות אל אנושית. ילדינו שגדלים באזורה חופשית לא יתפסו את הניכור הזה. חלק גדול מהמורים היו פולנים, והאנטישמיות שלהם התבטה בלבג וחוסר רצון להבין אותנו. עד היום אני זכרת את ההצעה הרם שלהם, על חברונו. במקום לתיכון ולהסביר, ספרגו ליגלזים, ועלבונות. בניתי לי עולם של גיגועים לארץ ישראל. הרגשתי, כמו רבים מהנווער שעטידנו לא בפולניה. האנטישמיות התחללה להשתולל. יהודים הוכו, מקורות צרפתה נעקרו, "נומרוס קלאווז" שלט באוניברסיטאות. הכתובות: ליהודים ולכלבים

הכנסיה אסורה צרבי בעלבן חזק וצורב. המפלט היה בהכשרה ובעליה. ב-1935 הגעתו ארעה אל תל יוסף. בשנים ההן, ותיקי העמק זוכרים את התנאים הקשים ללא כבישים, הבוץ המכבד, אין חשמל, תנאי מגורים קשים. בחורף בלי חימום. בקיין בעריף הלווה. נוסף לזה אף אחד לא קיבל אותו בסבר פנים יפות. מוסדות המשק לאו התעניינו בר כפרת. הערך העליון הייתה הקבוצה. לפי זה נקבע גם הסטטוס. בעדיפות הראשונה הרפת, הלול, ענפי שדה. לא מעט אנשים עזבו מחוسر הסתגלות. גם על עברו התלבטוויות קשות. לא כך תיארתי ליל את המציגות הישראלית. תחתי סביבי והרבה שאלות לא יכולתי לפתח. ב-1936 פרצו המאורעות והמצוב הבתוני נתוסף לביעות הרבות שהעסיקו אותנו. לאט-לאט נקשרים למקום. בונים משפחה, נולדים ילדים. התקופה הזאת היא דמואשת ביותר בחווי. יש התקדמות. בתים יבבים מסודרים. צוות מטפלות מסור משרה עליך בטחון. אני מתחילה להעיר את הנכונות והמסירות של האנשים, את ההתנדבות שלא על מנת לקבל פרס. המושג " מגיע לי". המקובל כל כך בימינו. לא תפס. האנשים מוכנים לכל מכך לכל מקום שנקראו אליו: הקמת ישובים חדשים: סדום, חניתה, תל עמל, מעוז. לא נרתעו מסכנות. בא הפילוג, היהודי הנודד אוزو את חפציו ונקלע לנצח חדש, מקום חדש. עברנו לבית השיטה, שוב לבטים הסתגלות וחומר מודעות מהמחכה לנו פה. ברבות הימים התבשנו גם פה.

משפחה וולד לייביל, אשתו שרה חנה, ילדיהם: מלכה, רחל, צילה ויוחנן

פנינה פרל

על אבי יצחק פרל

באמונה שלמה האמין אבי בכח, יצרה אינטנסיבית למען הקהילה היהודית בעירו – אופוצינה. היהות וידע, שיהודי שואף ראשית לדעת, תורה שכחוב ובעל-פה, הקים את בית הספר לתלמוד תורה "MESSIFTA". בית הספר העניק השכלה תרבותית לטובי בני העיר וביניהם אָחִי.

במשך הזמן נוצר צורך לחת לילדיים חזדמנויות ללמידה את השפה העברית כחלק מההכרה לעליה לא"ז. בית הספר "תרבות" נוצר בעוזרת אבי וחבריו. זה היה מפעל רב חשיבות – גן ילדים בשפה העברית וכichtetות עברית ילדים בגיל בי"ס. אחיוותי, תוך זמן קצר, שלטו בשפה העברית למופת.

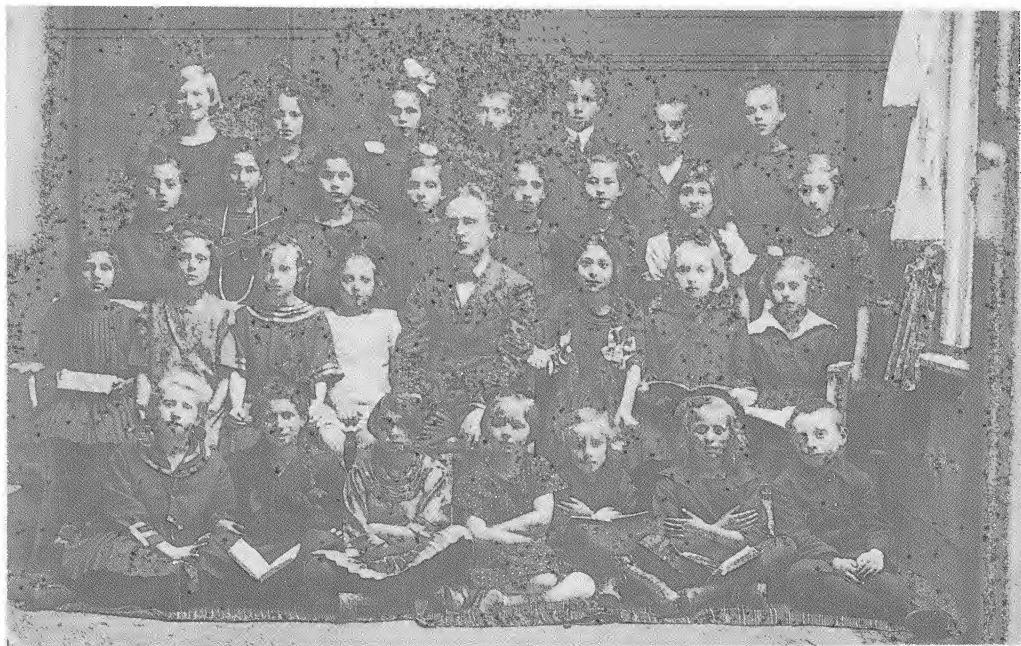
עיקרי החינוך שנtan אבא היה – "סוף מעשה במחשבה תחיליה" ולמרות שהילוקי דעות היו לדבריו דבר נפוץ בין יהודים רצתה להוכיח שעשייה וצדקה הינם והוכיחו ברורות, لكن ידע תמיד לתווך בין הצדדים. הוא היה אדם בעל יכולת ומומחיות רבה. אבא לא הרשה השפה בין אנשים והאמין שש"וף גנב לתליה", או ש"הצדק מונח בסוף המשפט". תודה לכל בני עיריו מוקרי זכרה של משפחתי.

בית הספר תרבות באופוצינה חברי הנהלה: פנקס אלתר פרל יצחק ולד לייביל גלר דינה.

בי"ס "שbatובקה" בسنة 1932. המורה ללימוד יהדות מאיר סוקולובסקי.

בית ספר עימי במרכז המנהל פליינדר 1922

יוסף ניברגר

מאופוצ'נה למעלה החמישה ולבraigde

נולדתי באופוצ'נה בשנת 1916. הייתה הבכור במשפחה של עשרה ילדים, שכולה נספחה בשואה. נותרתי אני בלבד. הורי – אברהם ושיינDEL, היו מחסידי גור. עדין זכרים לי ה"נסיעות" לגור. היינו יוצאים בעגלה ביום חמישי וחווים ביום ראשון. בגין היינו מctrופים לחרורען שהשתרך בכנסה לבית הרבי. זכרני שהעתה הילד אמר לרבי: רוזה אני לדעת למדוד והרבי השיב לי: אם תרצה – תדע!. כמובן שהחפלונו באופוצ'נה ב"שטייל" של חסידי גור, שבו התפלל גם סבי – אביה של אימי. הסבא ישב ליד ארון הקודש, לידו של הניך אלפוס-אלפס, מנכדי עירנו. הוא שהקם את בית יעקב. דירתנו הייתה באותו בית שגר בו הניך. מזכרותנו הילדות זכר לי השווות שהיא מגע לשחוות את ה"כפרות" בעבר יום המכפורים. תור גדול עמד עם העופות לשחיטה.

הייתי חבר בפרקיה אגודות ישראל ובאגודת ישראל. את לימודי עשית ב"חדר" ומשיסימתי נסעה לישיבה בראdots ואכלתוי ימים" כמנגן בני היישובות. לחמותי את מלחמות אגדות ישראל ואני זכר את המלחמות בימי בהירותם עם נערי החנויות הציוניות. לא לזמן רב. לאחר שבנו עצמי, החלמתי לעבור ל"גורדוןיא", שהיתה פעללה מادر בעירנו. כשהוקמה קבוצת ההכשרה בעירנו – היינו באים אליהם פעמים רבות. ההכשרה הייתה בתעשית הזכוכית של משפחת חמלניצקי, שהיתה משפחה ציונית מובהקת. אחד מחברי ההכשרה עבר אצל סבי – רבי שלמה, שהיה שען. חברי ההכשרה עזרו לנו בניהול הסניף ואנו עזרנו להם בעבודתם. ההכשרה הייתה גורם ציוני מדרך. אגב, לסניף היו באים רבים ממתנו עם הכבוע דיהודי הפולני. עשינו זאת, לביקשת ההורם. כך היה להם יותר קל להשלים עם העובדה שאנו ב"גורדוןיא". חברי ההכשרה הקימו את בית הקברות החדש שקרואלו Cholerka של ליבוד.

אני זכר את ביקורו בעיר של אלחנן בוקסנר שבא מארץ ישראל. היה זה קרוב לשמחת תורה ומשפחה בוקטנר הזמין את חברי "גורדוןיא" לקבלת פנים, בשירה ובריקודים בבית הכנסת והctrופנו להקפות. זו חוות בלתי נשכח. בכלל היה חג שמחת תורה בעירנו – חג מרגש ומרומם. מי אינו זכר את ריקודיו והרכdotיו של ר'

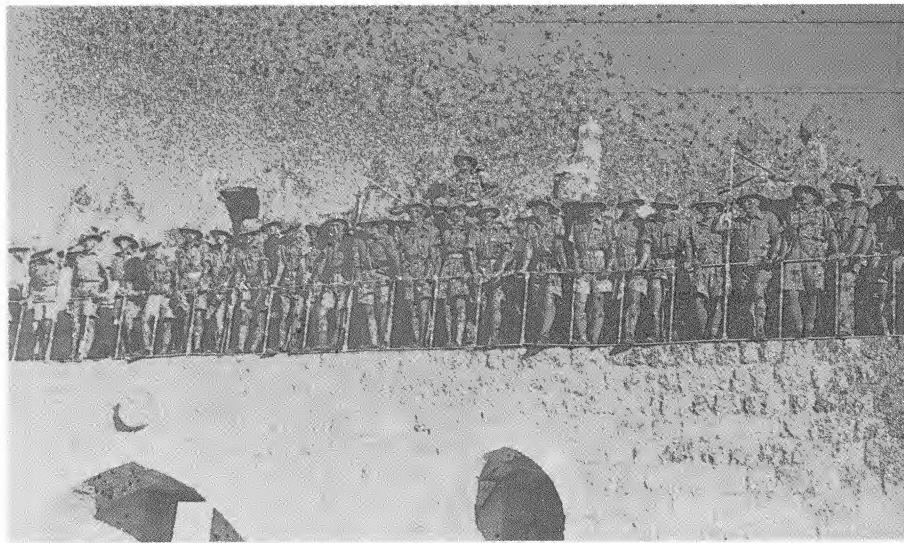
וידל אפשרין, הגבאי של חסידי גור. אחד מבניו עלה ארצה והיה מזוכר מועצת פועל בני ברק. גם שני בניו היו באוט לסליפ. אני זכר גם את ביקרה של ריזול ברוקמן, שבאה מהארץ.

השתתפותם בשיעורי הערב של בית הספר "תרבות" שרק לאחר מכן היה לבית ספר רגיל שלמדו בו גם ביום. בית הספר נוסד ע"י דוד – יצחק פרל, שבתו שרה עלתה לארץ כחלוצה ועל יدي חיים טננבוים, שהיה בראשות חסיד גודול ולמדון ולאחר מכן היה לציוני וממקימי בית הספר "תרבות". גם ליביל ולד היה בין המייסדים, בתה נמצאת בקיבוץ תל יוסף.

מן הפעולות הציוניות אני זכר את אירועי לא' בעומר שהייתה אצלו יום העצונות. כל ארגוני הנעור הציוניים הופיעו בתהלוכה עם דגליים על תלבושתם. גם זו חוויה בלתי נשכח.

מתוך המיצאות באוירה הציונית, גמלה בי החלטה לעלות לארץ. הדבר היה ברור בהליכה להכשרה. פניתו למרכז ה"חולוץ" והשתתפותו בהכשרה אושרה על ידם. מובן שהורי התנגדו להחלטתי – הרי היהודי הבכור במשפחה וגם עזרתי להם בפרנסתם. אולם, עמדתי על דעתך בתוקף ואכן יצאתי להכשרה בעיר פאביאנץ. בבואי התקימה בעיר ועידה של ה"חולוץ" והשתתפתי בה גם חבריהם מעירנו. העברודה בהכשרה הייתה קשה, המזון לא משביע, הסטרטיפקטים לעליה לארץ היו מועטים ובכל זאת הייתה אוירה של התלהבות.

באחד מביקורי בערנו, התקימה קבלת פנים לשלהי של הקאן קיימת לישראל. בمعنى זה חולקו פרסי העיטינות לאלה שהעצינו באסוף כספים עבור קאן קיימת. הייתה אז הנואם מטעם תנאות הנעור וקראתו להורי בני הנער בעיר, לא להפריע לילדיהם לצאת להכשרה ולעלות לארץ ישראל. דברי נתקבלו בתשואות רמות.

היילס מהbrigada העברית.

שלש שנים עשתי בהכשרה בפאביינץ. חברי עברו לסוסנוביין ועלי הוטל להשארו במקום כדי לקלוט קבוצה חדשה של בני נוער. לאחר מכן עברתי גם אני לסוסנוביין גם פה היה המ丑ב קשה מאד ולעתים חסר לנו לחם לארוחת ערבות. יום אחד הגיעו הבשורות הרמה על רצח חמישה חברים מהקבוצה שבארץ, שאנו היינו אמורים להציג אליה. הידועה מהממה אותנו והוחלט אז על חדש אבל בתנווה. לאחר כמה ימים הגיע שליח מהארץ, אברהם גבעוני, שיטיפל בעלייה הבaltı ליגאלית לארץ לתנועתנו הוקצבו חמישה מקומות והוצע לי אחד מהמקומות האלה. לא הסתית והשבתי בחיווב, אף שנזקקתי למאזינים מוחדים להשגת הכספי לנסיעה. מיהרתי להפריד מהורי באופוצ'ינה – שלא שוו לבשורה הזאת, אבל משראו כי החלטתי נחושה סייעו לי בארגון הנסעה ובהשגת הכספי הדורש.

בשהותי בעיר ארגנו אוצרה לחמשת הנופלים. הייתה בין המסייעים ורמזותי להם שבקרוב אמלא את מקומם. לדבר בצהרה גלויה לא יכולתי – הרוי נסיעתי היהת בלתי ליגאלית. משומך גם לא יכולתי להפריד מהחברים ובני משפחתי המרוביים האולס שבו נרכחה אוצרה היה מלא מפה אל פה.

בשבת בברкар הגיעו הידועה שעלי יצאת מיד לורשה. אחיו, יואל, מיהר לקרוא לאבא מ"השטייל" ועשינו את הסידורים הנדרטים. במוציאי שבת יצא אתי אבא לתחנת הרכבת ואתו בני המשפחה הקרובים ביותר. אבא רצה לנסוע אתי עד לורשה, אבל מנעתי את הדבר, משומך שנאסר علينا לבוא עם קרוביים, בשל חשאיות המבצע. סבא, שלמה, נתן לי שערן במתנה. לפני שנפרדתי מאבא בתחנת הרכבת – פרץ אבא בבכי מר. לבו ניבא לו שזו תהיה פגישתנו الأخيرة.

באורשה רוכבו שלשים חברים מהתנועות החלוציות שעמדו לעלות לארץ. הוערכנו לכפר זלונקה – לא הרחק מהעיר. בכפר הדריכו אותנו בטיפול בכל נשק. המדריכים היו שליחי ההגנה מהארץ. חזרנו לורשה ונשענו ממש כתירירים לצ'יסלבקה, יוגוסלביה, יין. בין העלו אותנו על ספרינה שנראתה יותר בסירה מאשר באניה. כדי להריגיע אותנו, נמסר לנו שעתידים אנו לעלות על ספרינה יותר גדורלה. אנחנו היו שלשה מדריכים מהארץ. תנאי הנסעה היו קשים ביותר, אבל הידועה שאנו בעליים לארץ עודדה אותנו. ירדנו בחוף כפר ויתקין, מבלי שנתגלוינו על ידי הצי והצבאה הבריטיים. הובאנו רטובים כולנו לבית אריזה ובו כיבדו אותנו בתפו"זים. מימי לא אכלתי תפוזים טעימים מאללה... בברקו של היום שלמחרת הובאנו לקיבוץ גבעתי-חימם. שם ציידו אותנו בגדיים חדשים וארוחה מלכותית הוכנה לנו במסך כל שהוא של מכונות. לא הוכנסנו לחדר האוכל מחמת סודות המבצע.

החברים חולקו לפי השתייכותם המפלגתית. הועברתי לקביצה שלי שהיתה אז בקרית ענבים והתקבלתי בה חבר ותיק. נתענו אז את העיר במקום שנפלו בו החמשה. לאחר מכן התחלנו להקשר את המקום שנעלה בו להתיישבות. זכיתי להיות בין העשרה הראשונים שעלו להתיישבות והקימו את מעלה החמשה בהרי ירושלים. טקס העליה היה טקס בלתי נשכח ורשותו חי בזכרוני כailו היום אירע הדבר. בטקס השתתפו אלף איש והוא נוהל ע"י אברהם הרצפלד. בעלות השחר עליינו על קבר החמשה ו"הודענו" להם על הקמת היישוב על שםם. ברבות הימים הגיעו כל חברי הקבוצה. מרבבו הבאים, הוחלט על הקמת גרעין חדש שיעללה למסדה שבעמק הירדן. הייתה בין המctrופים לגרעין החדש, אף שלא כל חברי במעלה

החמשה הסכימו לכך. בתקופת הפלוג בין בית אלפא ורמת יוחנן הועברנו לרמת יוחנן. משהחליטו מוסדות היישוב על גישו לצבע הבריטי, הייתה בין המתגיסטים וצורפתן, לאחר מכן, לחטיבה היהודית הלחומת, היא ה"brigade העברית". לחמנו באיטליה עם כל צבאות בנות הברית, עד לניצחון על הנאצים וגורוריهم.

קבוצת חיילים מהbrigade העברית. ניירגר יוסף

לאחר המלחמה נודע לנו על השואה האיומה שפקדה את עמו. התחלנו לחפש ניצולים ולהביאם למחנות באיטליה. חפשתי בראשות הניצולים ולא מצאתי אף בן משפחה. יצאנו לברגן-בלזן וברשותה הניצולים מצאתי מבני אופוצ'נה. הייתה שם פילה מרמלשטיין, בנה מאיר ושלישי בנותיה; היה שם פנחס סטשבסקי ורוזנקרנץ. הלבשתי את פנחס במדי צבא והבאתיו למחנה שלנו בבלגיה, עד שנשלחו לארכז. החלהתי לנסוע לפולין, עם המדים. שמא נמצאה בה קרובים. השנה כבר הייתה שנת 1946. בלבד' מצאנו את מרים קויפר ואשתו בלומלה לבית פליישר; את מרים גרינולד. מפיהם נודע לי על האסון הנורא. אופוצ'נה חרבה. לא נשאר איש ממשפחתי. למחורת נסעתתי לאופוצ'נה. "קבלת הפנים" הראשונה הייתה לי מהקונדוקטור של הרכבת שהכירני. מה אתה עושה פה? העודך חי? נגשתי אל ביתנו. הבית היה חרב עד היסוד. התישבתי על האבנים הפזרות ופרצתי בכי. מצאתי את ביתו של הסבא שלמה כשהוא סגור על מסגר. הלכתי אל האкар שעבד אצלנו וממנו היינו קונים את החלב. הוא "לא ידע" דבר. את ביתה של הדודה מצאתי שלם, עם כל הריהוט שהיה בו לפני

השואה. אפילו העצים שהינו מוצאים למכירה ב"יום השוק" עדרין עמדו בחצר. בבית גרו גויים פולנים שגם הם "לא ידעו דבר". דוחא הדירה שעמדה כפי שהיא גרמה לו לריגוש רב ושוב פרצתי בבכי. ניגשתי לצלם הותיק של אופיצ'ינה וביקשתי תמונה של בני המשפחה, אבל הוא טען שאין לו. עד היום אני מצטער שלא הלחתי לעיריה לבקש תעודות של בני משפחתי, אף שאינו יודע אם היהתי מתקבלם. נפגשתי עם המעתים מניצולי אופיצ'ינה, עם הלה חמלניצקה ומשפחת יונגורד. את הלה מצאתי בביתה ואני לחשיך את ההתרגשות הגדולה. הכרתי את כל בני משפחתה. את הדור עורייל חמלניצקי, את הדור יעקב ובנו יוסף. משפחה נפלאה ואהובה. אני עוד זוכר את הלהלויה המהונית של יעקב חמלניצקי, כל העיר הייתה אבלה על מותו. הבאתני לה דרישת שלום תהיה מבני המשפחה שהוא בארץ.

ニיברגר יוסף

עשיתי סיור בעיר. בת הכנסת היו סגורים ואילו אפשר היה לבקר בהם. נודע לי שאבא נפטר ביום המלחמה וככה לקבורה בבית הקברות החדש. לא החלטתי לשם מפחד האנטישמים הפולנים שהרי בית הקברות נמצא במקום רחוק. עד היום אין סולח לעצמי שלא עלייתי על קבר אבי – אם כי אין ידוע אם בית הקברות נשאר קיים.

מאופוצ'נה יצאתי לורשה ונפגשתי עם סוניה הרצוג, אחותו של שאל הרצוג, שעבדה בבית החולים. מסרתי לה דרישת שלום משאול, הזכרתי לה זכרונות רבים מימי נעורינו – אבל היא לא הכירה אותו ולא זכרה דבר. ייתכן שחששה להזדהות בתוך בית החולים. ייתכן שגם השואה השכיחו לה את העבר. בסופה של דבר חלפו שנים מעוז ואני הייתה לבוש במדי חיל ומג'ידוד על זרועי... נדברנו להפגש אצל בת עירנו בורשה – גב' פרידלבקה. נסitti לשכנעה לעלות לארץ ולא הצלחתי. אבל סוניה כיום אתנו, לארכות ימים. רציתי להפגש גם עם יוסף חמלניצקי שהמשיך לגור בורשה ולא עלה הדבר בידי.

נסעתו לפיטוריוקוב, לשמחתם של היהודים במקום. השלמתי להם את המניין לתפילת פורים ומצאתי שם קרובי-רוחק שלנו. הבאתו למחלנה שבו רוכזו הניצולים.

משנסתאים תפקידי בפולין, חזרתי לבליה שאף יהודיה הניצולים היו זקנים לעידוד. את יומם הכהורים עשינו באנטוורפן. התפללו נביית הכנסת הגדול שהייתה מלא בחילילים יהודים מכל העולם. היהת הרגשה מזויה לומר: שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן זהה – לאחר כל מה שריאנו בפולין.

מבילגיה עברנו לאיטליה שבה רוכזו ניצולים רבים. חיפשתי בדקדנות בראשיותם. לא מצאתי איש מבני המשפחה. לא נותר שריד. ה' ינקום את דםם.

חזרתי ארעה והקמתי משפחה. גם בני השני הולך בדרך אבי הנושא את שם אבי, הוא חבר במוועצת עיריית פתח-תקווה. נוצר ניר לבית משפחתי במדינת ישראל, שהיה לי הזכות לשורת אותה ולהיות בין מקימה.

בשמייה במחנה בגרמניה

יואל פרל

משואה לתקומה

נולדתי באופוץ'נה להורי ישראלי יוסף ופNEL ומאטיל. אביו היה השוחט העציר של העיר, לאחר שעסוק תחילת במסחר. בהיותו חסר בשرون מסחרי, הורה לו הרב מגור, רביה אברהם מרדכי מחבר הספר "אמרי אמרת", למדוד שחיטה. התפלلت בשטיבל של חסידי גור. למדתי ב"חדר" של א' ב' – מורי היה שלמה-מייכאל מלמד, שאצלו למדתי חומש ועד תחילת גמרא. היו, כמובן, מלמדים נוספים בעירתנו.

אני עוד זוכר את הרב לילינטל שمدרי יומם שנה של אחד מאדרמו"ר' קוץק או גור היה בא ל"שטייל". מחסידי השטייל אני זוכר את ר' ירוחמיאל חיים אלפוס-אלפסי, אביהם של ר' יוסף והניך אלפוס-אלפסי, את ר' בנימין שוויימר שבנה בית באופוץ'נה והיתה לו תחנת קמה. הוא בנה סוכה גדולה והחטידים היו באים אל סוכתו. ר' יוסף

היה אישיות אגדאית ידועה גם מעבר לקהילתו. יחד עם אבא וגם בעצמי התייחס נוטע לאדרמור' מגור לגור. האחים שלו נשארו חסידים עד לסוף המר. אחיו הבכור – אריה פרל, על שמו של ח"שפט אמרת", אף קיבל היכר הורה, ייחיאל-מאיר שישר יוחבר בגור מאשר בריתם בלהשתכח ותפרק.

סבי, אביג'אמיל, ברל וימרשברג, היה מגבורי העיירה. אוטי קראו בעיירה על שמו "יזאל מאטיל ברלס יהודה קוטו" – על שם הפרות שהיו ל"רב-טבא". סבי מצד שני ר' יואל ווורקר – על שם העיירה ווראקא, היה מהחסידיים גור הידועים ביותר ונסע עוד לרבי בונאים מפשיסחא. הוא נפטר בהיותו בגור וזוכה להזכיר לידיו של בעל ה"שפת אמת" מגואר. ברל וימרשברג השתרך בכל בנותיו, עם בניים למשפחת פרל שנחנסה למשפחחה ייחסונית רחס'ידות גנו.

במלחמת העולם הראשונה עוד הייתה באופוזיצנו ואני זוכר שהחוזה היה בעירנו. הגרמנים הפיצו את העירה ברחוב היהודי. כמה יהודים נהרגו או בהפצתה. זה היה ביום השני של סוכות ונסים רבו עשו אוצרה ליהודיים שהברכו בהפצתה זו.

בימי נעוריו היה גם שטיבלריך של אלכسنדר ואמשנוב. בתקופת זו, זכר אני כי בית המודרש היה פתח עשרים וארבע שעות ביממה ותמיד ישבו ולמדו שם. לאחר מכן עבר הלימוד ל"שטיירל", ואני עוד זכר את לימודיו בשניירל

מאותוצ'נה נסעתי לורשה ולמדתי במתיבתא המפורסמת שנוסדה ע"י האדמו"ר מגוב.

שבתי לעיירה וממנה, כמו רבים מבני העירה, עברתי ללווז' ושם נשאתי אשה. את שנות השואה והאים עברתי בגטו לווז', עד שהועברתי לאושוויץ ברכבת ה最后一次 שהובאה מלוז' לאושוויץ, בערב ראש השנה תש"ה, סוף אוגוסט 1944. אז עוד היו 50.000 יהודים בלוז'. בתחילת הגרמנים כבר אמרו לנו ללבת, משומם שהרוזים כבר מגיעים, אבל ברגע האחרון בוטלה ההוראה וגם אלה נשלחו להשמדה — משומם שהרוזים הפסיקו את התקדמותם.

אשתי לה לבית רוביינשטיין ובת יחידה נספו ע"י הנאצים. הם ניצלו עד לרגע האחרון ובאוושוויז נספו.

לאחר השואה נשאתי את מרימ לביית אברמוב ונולד לנו בן, ישראל, על שם אביו.

ישראל ברוקמן

בהכשרה ובארץ

עירנו אופוצ'נה היו בה תושבים מכל הסוגים. עובדים, בעלי חנויות, חסידים ולומדי תורה, "עמך" וגם הולכי-בטל. הייתה זו עיר ציונית שלבים מתוכה התכוונו לעלות ארצה — כגון חברי החלוץ, פריהיט, דרור, פועל ציון צ.ס., התאחדות, גורדוניה.

העלוה הראשון שעלה לארץ, בשנת 1920, היה אחיו שמואון ברוקמן ז"ל. בשנת 1924 עלה לארץ אחיו אפרים. אחריהם עלו רבים. בשנות המשבר הקשה שעברו על הארץ, לא החזיקו אחדים מעמד וחזרו לפולין, עד סוף המר. בדרכם של אחיו יצאת ה�建ה ואותו היו ליבל זינגר, בוקסנר, שאול וקסברג, שלמה סקורקו, אריה זטניצקי. היה זה בשנת 1928. בהכשרה נפצעתי ברגל. בחודש מרץ 1929 אושרתني לעלייה לארץ. הייתה זו העליה החמישית. לא קל היה המכוב בארץ. חזותי ונפצעתי והייתי לנכה رجالים ואולם המשכתי בעבודה עד אשר בימים אלה, בגיל 75, הפסיקתי לעבוד. אשרי שוכתי לעלות לארץ ולהגיע בה לימי שיבת.

מאיר ווימרשברג

על משפחתי באופוצ'נה

חוותני פישל בן שמואל ונחמה נולד בשנת תר"ן (1890) ולאחר נשואיו עם גולדה עבר לאופוצ'נה. פישל עסק במסחר תבואה אך לאחר שחור מון המלחמה לקחו לו הפולנים את החנות. נולדו להם 5 ילדים. הבכורה הייתה פניה (אשתו). בשנת 1931 עליינו שנינו לארץ ישראל. הבן השני יצחק שנולד בשנת 1919 ועלה לארץ נפטר לאחר מלחמת השחרור. משה ומלכה התחומות שנולדו ב-1923 עלו לארץ. הבית החמישית והצעירה לאה שנולדה ב-1930 עברה לאוסטרליה.

משפחת מאיר (משפחה משה ווימרשברג אביו)

סבתاي מלכיה נולדה בשנת 1840 בערך ונפטרה בשנת 1915 בערך. לה היו חמישה בנות. אחת מבנותיה ייטה נישאה ליוסף ווימרשברג, שמלבד אבי משה, נולדו להם גם בן ובת. הבן פישל והבת פרידה שנישאה לדודי מאיר.

הבן הבכור משה התגורר עם אהובה (גם משפחתה מוצאה מאופוצ'נה ועליה יסופר בהמשך הדברים. למשה היה בית מסחר לפחים ולברול. נולדו להם שבעה ילדים. אני הבכור. השני יצחק שנולד בשנת 1912 התגורר עם בת דודתו ונולדו לו

אבי: משה ווימרשברג

פישל אבוז

ארבעה ילדים. כולם נספו בשואה. השלישי עמנואל נולד בשנת 1913 בערך וב-1934 עלה לארץ. הילדה הרביעית מלכה התהנתה ולא נולד לה ילדים. שלשת אחי הצעירים שרה, אריה ופסלה נספו בשואה בעקבותיהם. הבת השנייה של יוסף הייתה פרל. התהנתה ועברה לעיר לודז'. הבת הששית מטל נפטרת בגיל 18 ממחלת הכלנית. הבת הרביעית פרידה התהנתה עם איש בשם מאיר ונולדו להם כמה ילדים אך כולם נספו בשואה. הבן החמישי פישל שנולד בשנת 1910 התהנתן אך נספה בשואה.

משפחה אהובהAMI. שם משפחתה מהבית, רבי נוביץ סבי משה, בעלہ של שרה, למד כל היום תורה ושרה הייתהבעלת חנות לממכריה חול לבן לטהורה הבית לפני כניסה בתה שבת. נולדו להם ששה ילדים. הבכור, בראש, התהנתן ונולדו לו שלושה בניים ובת והואלו ביהרשות לשמן. הוא ומשפחתו נהרגו בשואה. הבן השני ליבש התהנתן עם אשה בשם שפרה. היו לו שלושה בניים ושתי בנות והוא עסוק ביצירת חביות ומיכירתן ואשתו עבדה בחנות לממכריה בROL. גם הוא ומשפחתו נהרגו בשואה. הבן השלישי דוד התהנתן עם אשה בשם חינה. היו לו שלושה בניים ובת אחת. הוא עבד במכוורת, וגם הוא ומשפחתו נהרגו בשואה. הבן הרביעי יעקב התהנתן ונולדו לו שלושה ילדים והיתה לו חנות לממכריה בROL. גם הוא ומשפחתו נהרגו בשואה. הבת החמישית שינדל התהנתה ונולדו לה ארבע בנות והיתה לה חנות שבעה ילדים. הבת הששית שינדל התהנתה ונולדו לה ארבע בנות והיתה לה חנות ביצים.

אחوات מלכה ובעלה

אולוצ'נה בחורבנה

עדויות בני העיר היהודיים

שחוות החורבן והשואה

תוכן שער ה'

177	זכרונות של ילדה קטנה יעל לוי-גורדון
183	מאז ועד עתה – יוסף כרמי-חמיילניצקי
187	זכרונות מן הגיטו – רחל ויינגרט-חמיילניצקי
189	כיצד ניצلت – חמיילניצקי-יורקביץ אדו"ה
	מיין אייבערלעבעונגנען אין דער צייט פין
191	אנטיקום 1939-45 – שרה פרנקל-רוזנברג
199	על משפחת רוזנקרץ
200	על משפחת קצנלבוּן
201	ニיצلتַיְ בִּ'אַרְיַתְ – הָרֶצֶגְ חַזְוַנִּי סָוִנִּיה
205	ברחותי מנארל ובלזץ – יצחק ביאלוֹרִיבְסְקִי זַיְלָה
206	ימים של אימה – מ.ב. ליפשיץ
213	עַבְרָתֵנִי אֶת טְרַבְּלִינְקָה – גָלִיטַ אַהֲרָן
217	מחוז יַלְדוֹתִי – כְּרָמִיְ-חַמְיַילְנִיצְקִי אַהֲרָן
278	דייטשען האבען אַפְגַּעַנָּרֶט אַיְדָעָן – כְּרָמִיְ-חַמְיַילְנִיצְקִי אַהֲרָן
291	הגדה של פסח 1943 – כְּרָמִיְ-חַמְיַילְנִיצְקִי אַהֲרָן
	אליעזר מפקד איזור במרד גיטו וורשה
295	דוד רון – זייל

יעל (גורדון) לוי

זכרונות של ילדה קטנה

באופוצ'נו פקחתי עיני לאויר העולם ולשם נושאים אוטי זכרונות הילדות. ילדות, החזיה בין שמחת תינוקות, אוור, שימוש ומרחב שdots לבין פחד אפל, מצוקה ואיימת מוות. אבותי לא נמנעו עם ילידי המקום. אך עבורי זהו מחו יולדות יהידי. לשם מולייכים אוטי חוטי הוויתי הראשונים, לטוב ולרע:

שרה גורדון

מנחם מנדיל גורדון

הורי, מנהס-מנדל גורדון ושרה (סלקה) גורדון לבית זרבר, הגיעו לאופוצ'נו בשנת 1936. זו הייתה אמורה להיות תחנתם الأخيرة לפני העלייה המוחלת ארצה. שניהם עסקו בחנוך עברי מטעם רשות "תרבות".ABA, אמן, היה בארץ לפניו הגיעם לאופוצ'נו, אך עם בואו לכאן שוכנע ע"י המוסדות לשוב לפולין לתקופת עבודה נוספת תמורה ההבטחה החגיגית שמדובר בתקופה קצרה, שנתיים שלוש בלבד... וכן ארע, שבמקרים שאמא הגיע בעקבותיו לארץ חזר הוא לפולין; ואני, במקום לה'לך בגליל, או על גdots הבנרת, מהו החלומות, נולתי באופוצ'נו. השם שנייתן לי היה בענ' פצוי, או שמא, הבטחה? יעל. בשםתו של א.ד. גורדון אותו העריצו הורי. בית דברנו עברית. שרנו משיריי ארץ ישראל, — לאבא היה קול עשיר וצלול — וחלמנן את היום בו נעלמה.

בין כל שפע הספרים המופיעות והתמנונות היה פריט אחד אשר במושו לא ראוי
שוב: מפת ארץ ישראל. מפה מורפולוגית אשר כל איזוריה מכוסים בדגימות קרע
המתאימות למיציאות. אז, בילדותי, למדתי שמות אבניים כמו שחת ובקלה... מושגים
כמו נחל איתן ונחל אכוב... אצעבותוי טילו על פני הכרמל, התבור, ירדו לעמק, לטפו
את ערוץ הירדן... יחד שרנו "באה מנוחה ליגע", "זעםך עמק עבודה" ילדותי
ראפואזיו וחצתה לשוני פרקי חיבם: ה"לפניו", ומה שבא לאחר מכן.

"לפנֵי" – היה הבית ברחוב שפיטלֶגָה, יפה, מרוחה, אשר חדרו גביה עם בית החולמים; הטיוילים הארכויים לוולקאנַן, הריצעה לתוך שדה החיטה הבשלה והמדף אחר הדגניות הכהולות בחילוֹת. וקיו הילדות של גברת רובינקובה – גב' מרילה רובינקובה – המורה אשר למדה בבייה"ס הפולני. תמיד הדורה, תמיד מונוסטה, בעלת גנוּני הגבורה גברת קפְּנִית, אשר לילדות שלה היה אסור להתלבך או להישטובר אמרה בינהַמְּה מינְדָּת אֲחָת וְהַיְאָה בַּיִתְחַדֵּה אַזְכָּבָה בְּרִינְגִּוָּן

והייתה חסמדה של שמחה בקוםת הרכץ של הבית, בתווך החדר ואדוון סרנה.

(אם אמא הקפידה שאכנה את כלום אדרון וגברת, וכך הם שמורים בזיכרוני גם היום). אדרון סרנה הענק, ענקיתו מפחידה ונוסכת בטחון אחד. מניף אותו לעלה, ולאחר מכן אוסף אותו אליו, צוחק ומרגיע. ואשתו הקטנטנות, העדרינה, אשר מטבחה הדיף תמיד ריח סופגניות טריות. ולהם בת, מרישה, ארוכת צמה ותמיירה. והיה דר' מינטקבץ. איש נעים,ओהוב ילדים; בנוסף להיוינו רופא היה גם צייר מוחון, אשר צייר את אמא חורגת אותו בחיקת שערוני פתח

"לפנֵי", היו השבחות. הייתה ההליכה עם "אבא לבית הכנסת. המולת התפילה.

ראח-לְחֵשׁ וממלומלים וים של טליתות. דמויות מתונעות בקצב המילאים.

אבא, זעיר נושאנו בחוקה בשלות, אבל, בוא זבונה, זה גפלתו! זון, מיל שבת אהבתינו את רוחשי בית הכנסת, את ההתרפקות על אבא, את קולו של החזן, את מראהה ספרי התורה, את ריח השבת. והייתה גם ההליכה הביתה. אבא תמיד היה מלאוּה באנשימים.اما הייתה ערכות שולחן, מגישה כבוד, אבא היה עורך קדוש וכולם היו מסבכים יחד.

לפני זמן מה נעצרתי ליד חלון ראהו של חנות כלים מפוארת ורעד אחז ב':
מבعد לזכוכית השקיפו אליו סיכי ברזל שחורים, כבדים... סירם מעידן אחר,
מיימים אחרים...

אופצת'נה וסימטאותיה הופיעו לנגד עיני. הייתה המומה ומזועצת. מראות נשכחים
חרבו אלּו לפהן משורב למחבר היזנוי

ראיתי לנו עני את סירי הברזל הבודדים אשר בין ידויותיהם מושחלים שרוכי חבלים דקים הנקשרים בחזקה מעל לולאת המכסה ואלהם צמודים פתקים עם שמות הבעלים. היכן נתן בימינו לצפות במראה כזו? האין זה עולם שהוא ואבד ועין

המצלמה לא קלטה אותה, וכך פעם אחת? תהلوת סירי החמוץ המובאים מידי יום שיישי בידי ילדים אל המאפייה של חמילניצקי. תהלווה המبشرת את בוא השבת. דמיות המהלהכות בזיהירות ואוחזה באהר וברוחם. גאנטן לא בחרה. גאנטן לא בחרה. גאנטן לא בחרה.

בשבת צעררים הולכו הסירים בכוון הפוך. הפטקים היו חכוכים מוחם התנוור, בשתי קומות, בשמיטה לב, בסיר. ביום שישי הפטקים היו לבנים.

לבן הידיות על מנת לאפשר את נשיאת הסיר החם. האoir היה מתמלא בריחו הרווי של החמין, בריח שבת. מה שבא אחר כך שנה את הכל. העולם התמוטט. המלחמה התחלת עבורי ליד השלחן העגול במסעדה של שמחה. אמא, רכונה על מפה ענקית, בגבה לבניתה, ולידה אנשים מודאגים, טרודים שותקים ומהורהרים. המלחמה קבלה יתר תוקף כאשר הגברים יצאו לחפור תעלות מחוץ לעיר. חפירות עמוקות, אשר בטרם הושלמה התקנתן כבר היו מיותרות. היה מתח באoir וחרדה. בוקר אחד, עם הנץ אור ראשון זה קרה. הם נכנסו לעיר בטור אורך, אופנאים, רגלים ורכבים. לccoli צלילי שיר לכת הלי הלה... העיר קפאה. קדרמו להם המטושים והדים שבאו מרוחק. שום דבר לא חזר עוד להיות כפי שהוא.

הבית התרוקן מכל חפציו החן וכל מה שאהנו. הכל נארז על פי הוראת הקצינים הגרמנים שפרצו פנימה, ונשלח למולדת – ל"קימט". התמונות הרקומות נעלמו מהקירות, של אמא, מעיל הפרוה של אבא, אפילו התמונה שצוירה בידי דרי מונטקבייך, וגם ספרים. וכלי כסף, וכוס הקדוש העתיקה. אלא שהוא לא היה הגrouch שבאסונות. ואיך אפשר לספר את קורות הימים ההם במילים קצובות? המראות עבריים כבסטנטגע ואינס נותנים מנוח: ההרגוג הראשון המוטל על המדרכה מול הבית, ופניו מכוסים בעתקון. הוא ישן, נסוע להגיד לי שתתקתי. ביום בו הוציאו את אבא מהבית לעבודות. עמדתי על המדרגות והדמעות נעצרו בקצת העין. אמא, אמרתני, אנחנו לא נבכה. שהם לא יראו אותנו בך. טרם מלאו לי ארבע שנים. היה לנו מול. אבא חזר בעבר. וביום בו גורשנו לגיטו – לרוחוב זיאודובה 19. הבית בו גר הרב. עם פרוץ המלחמה הגיעו אליו מילק, האח של אמא, אשר למד בלודז', ועתה היה עמנוא, בגטו. מרפסות הבROL המערות פורקו, הבROLים נשלח ל"פטרלאנד" כמחומר גלם והפתחים נאטמו בבית, שהיה בתוך חדר פנימית ורך חזיתו פונה לרוחב, הייתה כניסה פתויה חפשית, בצעת, עם המעבר לגיטו, היצבו שם שער ברזל מוחזק במוות מבפנים. וכי מה זה יועל, שאלתי את נפשי. אין לנו لأن להמלט. "את תחיה" הבטיח לי מלך. האמנתי לו. רציתי בך.

לא עוד שדה חייטה. לא עוד דגניות וטילות. הריצה היחידה אותה ידעתי הייתה ריצת המנוסה כאשר נראה באופק גרמני. היה להם משחק, לגרמנים. "YEGRSHTUNDE" – "שעת ציד" – לפתע, ללא אזהרה, היו פורצים לגיטו ויריהם על כל מי שנתקלו בו. לזמן קצר. ואח"כ, חזר השקט וرك המתים המוטלים היו עדות למתרחש.

ובתוֹך האימה והצלמות רחשו חיים. בסתר, בהתגבות, היו מתאספים בביתינו עיריים והבית רחש פעילות. ידעת מה צפיו לכלנו אם נתגלה. לא פחדתי. המfangים האלו גרמו לי להאמין שיש תקוה; השיחות על ארץ ישראל, והשירים, והחלומות, היו שעות קסומות מעולם אחר.

עד היום אני יודעת כיצד ובאיזה דרך הגיעו לעולמנו המנותק המנגינות הזהן מארץ ישראל, אך אני את "שיר היקינטונג" למדתי מאבא בגיטו, מאחורי חלונות מואפלים, בלחש ובסוד.

האימה, ההרג, הגירושים והזועה הלבו וגברו. האנשים הלבו והתמעטו. הגיטו הילך והתרוקן. האנשים שהכרתי והילדים, כן, הילדים, הלבו ונעלמו. אהרון חמילניצקי, שהיה תלמיד של הורי היה בשביili צוק בטחון, את תראי, היה אומר לי, כאשר הוא מציין אותו על דרגש עץ גדול כדי שאגיע לגובה עינוי, את תראי, שלך לא יקרה כלום. אחרי המלחמה הכל יהיה שוב טוב. את תראי! האמנתי לו. בכל בכי האמתני לו.

اما מלה אוטי מהגיטו, ואבא, שהיה אמר להגייע אלינו, לורשה, יצא עם כולם "ברכת הארץ ישראל". — קפץ ונולד בורשה, כמעט על סף הגיאו אלינו. קורותינו בהמשך אינם מעוניינו של ספר זה. מלך צדק — גם אהרון. לי לא קרה כלום. האמנים? .

הבטחה

לאرض ישראל הבאתה אותה, לארץ ישראל. בשנת 1942 בסתו, היו עירין יהודים באופוצ'נו. הגיטו העצטetz לאיזור קטן מאד ובו רוכזו כל אלה שעדרין נותרו בחיים. הייתה תהcosa של מלכוד, סופיות, חוסר תקווה. בשעת ערבות אחרית זו שלט בחוץ עוצר חרומר מאד. כל מי שיצא סכן את חייו.AMA ואני היינו מוכנות. לא נותר עוד דבר להתעסק בו, והזמן דחק. נפרדנו במדרון הצר והאבק. הדלת החיצונית הייתה מוגפת עדין, וכאן שרה אפלולית.

מהחדר אותו יצאנו זה עתה התגנבה רצעת או רעומה. אבא עמד שם שקט ומואפק. הוא לבש חליפה. — החליפה היחידה שנתרה לו מכל בגדיו. עמדנו, AMA, אבא ואני. ידענו שהוא זה. הם דברו אידיש, ואני הבנתי איך מעט. שהרי בבית דרכנו תמיד עברית ואילו בחוץ דברתי פולנית. לעיתים התגנבה לאוני מילה מוכרת — "דאס קינד". אבא התבונף אליו וענה על שאלת שלאול, — כן יעלינקה, אתן חיבות ללבת. אולי, יתכן, מאוחר יותר גם אני אגיע לשם. אם אגיע בזמן לרקבת גחר.

הנסין להתבגד לא עליה יפה.

רכבת אחת הוא כבר אחר. רכבת גורלית. בשנת 1936 אבא הגיע לארץ וAMA הייתה אמורה לבא בעקבותיו. אלא שכאן, בארץ ישראל הוא שוכנע לשוב לפולין לתקופה נסופה של עבודה במוסדות "תרבות" (מערכת החינוך העברי). בשנת 1937 באתי אני לאויר העולם, ושנתים לאחר מכן, שוב על סף עלייה, פרצה המלחמה.

הוא אכן אחר רכבת אחת. כלנו אחרים. לא נותר עוד מה לומר. שתקנו. ידעת מזה ימים אחדים שאנו עומדות לנסוע. רק שתינו. AMA ואני.

עד לרגע זה לא קלטתי את המשמעות האמיתית. שתינו, בלי אבא, בלי מלך, דודי העציר והיפה שכח אהבת. מלך, האח העציר של AMA שהגיע אלינו לפני פרוץ המלחמה ונשאר עמו. בלי. בלבד. רק שתינו.

בית כבר לא היה לנו. גרכנו בחדר אחד, במבנה שבו רוכזו את כל מי שנותר עדין חי. מעתים הצליחו להסתנן החוצה ונטו את מזלם. אחדים חזרו מיאושים. אחרים, והם הרבים, אבדו ועקבותיהם לא נודעו.

اما החלטה למלאוותי. כאשר הסטה, מילך ואבא האיצו ודחקו בה. לא היה לנו דבר להאחו בו בחוץ. לא ידידים, לא כסף ואף לא עדותות מזויפות. היה לנו רק סיכוי אחד – האומץ והתשואה של אמא. היא הייתה מעין לא אכזב של עצמה והעה. זו הייתה העדרת הבטוח שלנו. קלף החיים.

לאמא היה סיכוי די טוב להנצל בשל המראה הארי המובהק שלה. אבל אני? ילדה יהודיה טפוזית, שחורת שער ושחרורה מבט. מבט חרד, מסגיר. אמא חמצנה את שער לקרהת הבריח. במו ידיה, והצלילה בכף מעל למצופה. הייתה עתה בעלת שער ארוך בגין הפשתן. אמא אמנה אותה להעמיד פניו עיפה ומונמנמת כדי להסתיר את עיני.

בפולנית שלטתי היטב, אך גalgoתני לרע המזל "ריש" גרוןית חסודה. – בימים התקנים אפשר היה לומר "בדרכ הזרפתים", אך ביום מטופפים אלו כל דבר החשוד והסגור. ה"ריש" הזה יכלת להוציאנו להורג.

על כן המצאיה אמא ספר משעשע ביצד נפלתי לתוך נהר בהיותי תינוקת וכייד, עקב הבכי והפהח נפצעו מיתרי קול. הספר עבר בשלים על פי רב.

לבשתי מייל בחול ונעלי נעלים חומות, חזקות, מוצקות. המUIL היה שיר לילדה אחרת, לביאנקה, שכן, לי כבר לא היה מייל משלוי. פרותי הרקומה הוחרמה ובגד אחר לא היה לי.

הנעליים היו עשויות בידייו האוחבות של חיים פרוש. נעליים אלו, אשר במתוכן היו גדולות ממידותי, העידו אותו במשמעותם ימים על פני מקומות רבים. עם חלוף הזמן הן קטנו כל כך, עד כי כפות רגלי התכווצו בתוכן בכאב וקרטולי נשקו עד לעצם. הן לא נקרוו. חיים פרוש באילו יידע מה צפוי להן ולמה הן נועדו – הוא התקין אותן חזקות ועמידות ככל מבחן.

היתה בחתמ. עם חיים נגשנו שוב, אחרי המבול, בארץ. מכל משפחתו נשאר רק הוא. בא לארץ להתחילה מבראשית. שמונה עשרה שנה לאחר מכן, כאשר בת הפעוטה החלה לעשות את עצה הרשונים, הייתה לי מושאלה אחת – ולא העוזי להביע אותה. חיים הרי אבד את הילדות שלו.

לא התפניתי לבקש. אך לא היה כל צורך. בשבת שקדמה ליום הלידה הראשון של התינוקת הגיע חיים פרוש, ובידו זוג נעליים קטנטנות מעשה ידיו. החפש היהיד השמור עמי עד היום הן הכהפפות. בפפות קטנות, שהזמן נges בהן, חייות בוגירה עמוקה. בפינה אפלויה, כמו הזוכרנות, כמו המראות.

עתים אני מוציאה אותן, מביטה, מקפלת בזיהירות וחזרת לעטוקי גונות. איש לא יבין זאת, אך ביום שקדמו לציאה שלנו מהගיטו שכחתי לעיתים את הפחדים ואת המציאות והתר秘书תי לטקרים, להרפתקה. עטם הרעיון של נסיעה ברכבת דיו היה כדי להלהיב ולהרטיט. אי שם, עמוק, התגורר דרך קבע הפחד – אך דרכו נרו לעיתים זוקקים של שמחות ילדות. ברכבות נערכו תמיד חפושים והגרמנים ערכו מצד אחר אנשים חסרי תעוזות או בעלי מראה חדש, זאת ידעת, ואולם,

לרגעים מחקתי כל אלה מתודעתי והפרקתי עמי לשמחת הנסעה. עתה במסדרון, כבו הזוקקים כלם. המציאות השתלטה בכח. חשתי את כובד הרגע. ידעתי שבaan, עכשו, נחתך פרק חיים. ידעתי שהamilim "להתראות" ו"אני

אבא אליך" היו סתמיות. הדבר האמיתי היחיד היה עובדת היותנו כאן, נפרדים. כבר נאמר בכלל ועדין לא נאמר דבר. מודיע, שאלתי את עצמי, מודיע זה חייב להיות כך?

ידעתי את סفور הביראה ולא פעם שאלתי את אבא — מודיע, אם אנו קיימים מתווך בחירות האלים, נגור עליינו כל זה? לאבא מעולם לא הייתה תשובה. פעם, כאשר התהבאננו בעלית גג שאלתי ישירות — אם אלהים ברא אותנו אז למה הוא נותן להם להרוג בנו? — אבא לא ענה. גם עכשו הוא שתק. אלא שאני לא שאלתי עוד דבר.

אבא עדיין החזק בי אחיזה רופפת, ככה, ידו כאילו דוחפת לכוון הדלת. הוא התכווף אליו, וראיתי דمعה על החיים. הבית ישר לתוך עיני ודבריו היו מופנים אל אמא; בעברית, במילים מודדות, ברורות.

בקול מצווה, צלול ויציב. זה הקול השמור בזיכרוני גם ביום. את תעשי הכל כדי שהילד הזה תחיה. את תשמורי עליה. וכאשר כל זה יגמר את תבייאו אותה לארץ ישראל. — הבטיח לי. לארץ ישראל. — חזר בהדגשה. איש יותר לא אמר דבר. אבא נע ראשו הושיט את שתי ידיו אלינו אך לא נגע בנו עוד. ראיתי בעת את הדמעות בגלוי, בברור, זולגות בחפשיות ובכלי בושה. חלף בו הרהור שאם בעת יבוא גרמני ויראה בכלנו זה יהיה הטוב ביותר. בעת, כאשר אנו יחד. נבעתתי מהמחשבה. רציתי לחיות. יותר מכל דבר אחר בעולם רציתי לא למות.

אבא שב לעבר הדלת וסגר אותה מאחוריו. באפילה גשנו דרכנו לדלת הקדמית ופתחנו אותה בזירות. בחוץ המתין לנו האיש שהוא אמר להגניב אותנו מהגטו החוצה. עד לתחנת הרכבת. הלכנו בעקבותיו בתוך החושך.

גיטו אופצ'נו חוטל ב-1943.5. שלשה חדשים לאחר שיצאנו. נאמר ליהודים שיש הסכם חלופי שבויים וכי כל הרוצה לעלות לארץ ישראל חייב להרשם. האנשים האמינו בכך בתם לב, יצאו ממחבאים ונרשמו. אבא היה בין הנרשמים הראשונים, ובאמצעות מכתב אף האיץ בנו לחזור כדי שנעללה יחד לארץ.

אמא, שלא האמינה, וראתה את המורה שבדבר, שלחה בדחיפות אדם כדי שינסה להגניב את אבא אלינו, או לפחות להזהירו בשליח אחר. כל היהודים הועלו על הרכבת והובלו לטרבלינקה. אבא קפץ והצליח להגיע לורשה, לכחוות מוכרת, שהייתה בידו, "חשוד", ולא היו לו תעודות. לא היה פחדה להסגיר אותנו ובקשה שיבא שוב בעבור שעות מספר. בנותיהם, הודיעעה לאמא על בואו של האיש. על פי השם המוסכם שמסר ידענו שזה אבא.

הוא לא חזר לשם יותר. היה לו מראה כהה, "חשוד", ולא היו לו תעודות. לא היה לא סכוי. על פי דוח של עדי ראייה הוא נלכד ברחוב, לא רחוק מאתנו, ושם מצא את מותו.

בעור שנתיים הכל נגמר.اما תמיד הקפידה לקיום הבתוות. כאשר ירדנו אל החוף בחיפה, שמעתי את אמא ממלמלת. כמו תפילה: — הבאתך את הילדה לארץ ישראל, הבאתך אותה.

יוסף כרמי (חמלניצקי)

מאז ועד עתה

כיוון שנים עבר מאז עזבתי את עיר מולדתי אופוצ'ינה ומאז עברו עלי גם שנים קשות. הזמן והאירועים השכיחו זכרונות נוערים ואף על פי כן אי אפשר שלא להעלות כמה מזכרונות הנעורים, בספר המנציח את קהילתנו.

היהתי אחד מלאה שהשתתפתי בפעולות הספורטיבית שהתקיימה במכבי שבעירנו. היהתי פעיל בצד רוגל ובהתעמלות על מכשירים שבהם גם השתתפתי. בל"ג בעומר היוינו יוצאים בתלבושת איחוד בחוץ העיר, עם דגלי הכהול-לבן הלאומיים שלנו. מלוויים בקהל-רב היינו יוצאים לעיר שליד העיירה שם מפגינים את יכולתנו וידיעותינו בענפי הספורט השונים. הופענו בנשפי התעמלות באולם הקולנוע וכן הופענו בעיירות הקטנות שליד עירנו.

פעם אחת נסענו לאחת העיירות הסמוכות — נדמה לי שהיא זאת ז'ארנוב. אבא מנע את נסיעתי עם הקבוצה. לא עזורה גם התערבותו של אחיו המבוגר זאב. כל טענותיו שהנסח' כבר נקבע והוא צואו הוצאות גדולות לא עזרו. בדרך כלל, אבא לא התערב בפועל תינוק ולא מנע מאיתנו ללכת בדרך שבחרנו בה — אף שכמונן היה רוצה שנקפיד יותר על מסורת אבות. על כן, ההתנגדות העקשת הזאת הייתה מורה בעיני. אבל אין מפרים צו של אבא. הודיעתי למכבי שלא אסע לנשף הזה. משלחת מיוחדת מהנהלת "מכבי" באה במיוחד אל אבא ז"ל, לדרעת על מה יצא הקצף ומה הם המניעים שאסרו את השתתפותי. מתחבר שאבא לא שרצה שבנו יהיה "קונצען מאכער", שכן ספירו לו שבהופעותי הספורטיביות, אני עושה מעשי להטוטים שונים. מילא, כאן באופוצ'ינה ולטובת מכבי, היה מוכן לשאת ב"נטל" זהה. אבל מהוזע לעיר? — זאת לא. הוסבר לו שאלה הן פועלות ספורטיביות ולא "מעשי להטוטים". פועלות כאלה מעלה את ערך היהודים בעיני הגויים. לבסוף נתרכך אבא והרשה לנו לנסוע. הייתה חבר ב"גורדוןיא" ואני נזכר בפעולות שהיתה לנו ב"קן". על הדרך שקרווא לה "דפטק", ליד בית הספר, היו שני חדרים שבאחד מהם שכנה מזכירות הסניף. בחדר השני קיימו שיחות, ריקודים הארץ-ישראלים, שירים עבריים וכדומה. המדריך היה ישראל ברוקמן ז"ל, איש חיפה. החדר היה עלוב ובו כמה ספרדים ארוכים. הקירות היו מכוסים בפלקטים ובתמונה של א"ד גורדון. הקירות היו אפורים מעשן הסיגריות של החברים הבוגרים בסניף.

משמעות מה — הפרטיהם לא זכורים לי — עזבנו את המקום ועברנו למקום שקראו לו, לוסט-גורטין. (גן השמחה). מודיעו קראו למקום בר? — כבר אני זכר. ייתכן שהשם נקבע בגלל רבוי הנשפים במקום, שכן כל הנשפים העירוניים — העיריה, מכבי-אש, נערכו במקום. כאשרנו עברנו לשם, היה זה מקום עוזב וושומם. דירתנו לא הייתה רחואה ממקום זה וזכרנו שבימי החורף התייחס עמד ליד החלון ומקשיב לאוושת העצים שהרוחות היו מנענעות בחזקה את ענפיהם. לאחר סערה הינו מוצאים ענפים רבים מושלכים לארץ ולעתים אף אילנות שלמים שנחתמו טtro.

קבוצת חברים מגורדוניה

זינגר שרגא
אליעזר גלר
משה חמילניצקי
מנדל גראספלד
יואל קייפר
נכחה פליישר
יוסף חמילניצקי

הbaar בחצר של "מכבי" יושבות מניה גלר ברכה חמילניצקי.

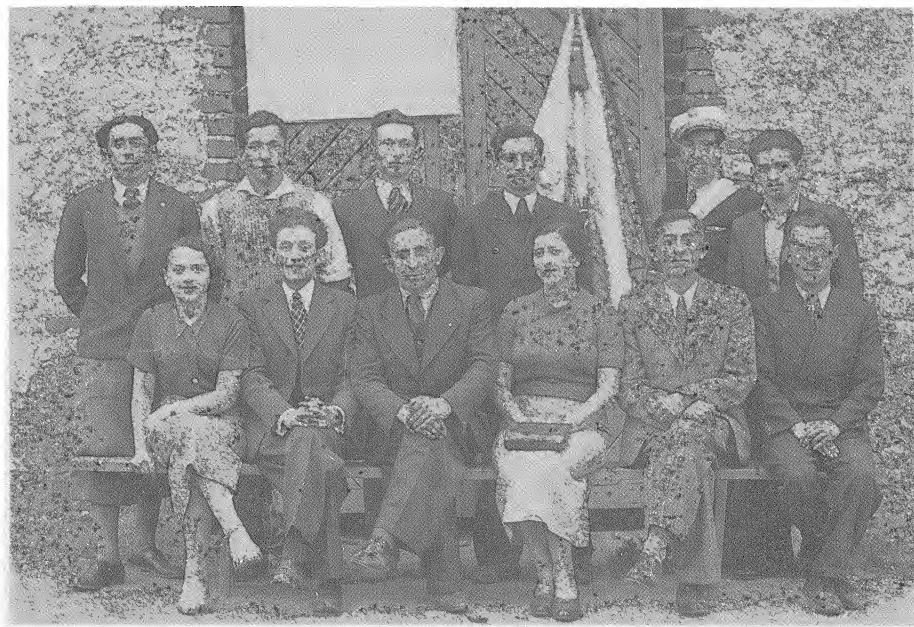
מיימי הפעולות בגורדוניה זכר אני את עצרת האבל שערכנו בשנת 1933 עם הרצחו של ד"ר חיים ארלווב שבה השתתפו כל החברים — הצעירים והמבוגרים. הייתה צורך למצוא תמונה של ד"ר ארלווב, אבל זו לא נמצאה בכל העיר. מצאתי רק קטן שמצדו האחורי הייתה תמונה שלו, סוג ראי כזה היו נמכרים בפולין, עם תמונות של מנהיגים ציוניים מעברו לאחר ראי. היה לי כשרון לצייר. בבית

הספר הייתה מציר את דיוקנותיהם של מנהיגי פולין – להתפעולם הרבה של מורי: ציירתי את תമונתה של סבota שעוררה התרגשות אצל כל בני המשפחה. נסיתו לעשות כך גם עם תומונתו של ארלז'וב, לפי הדיוקן שבתמונה מעבר לראי. ההצלחה הייתה מלאה ואיש לא האמין כי מעשה-ידי הוא זה, עד שהחברי העידו כי אכן צייר מומחה אני.

קבוצת התעמלות על מכשירים המאמן זאב זונייז

בעלות היטלר לשטן, התחזקת האנטישמיות הפולנית, שהיתה חזקה דיה עוד קודם לכך. התחלנו לחוש שהאדמה בוערת בפולין. חפשנו דרכים לעלות לאرض בכל דרך שהיא. חוקית ובבלתי חוקית. אני זוכר שאחד החברים, צבי גולד ז"ל, הצליח להגיע עד לרומניה והוחזר ממנה לפולין. בשנת 1935, קיבל אחי, זאב, אישור להשתתף במכביה, כציר המכבי בעירנו. הוא לא חזר לפולין. ציפינו שהוא יוכל להעלות גם-אותו לארץ, אולם הדבר לא יצא לפועל ובינתיים קיבלתי צו גיוס לצבא הפולני. אבא בקש לשחררני מהצבא, אולם אני סירבתי ואכן התגייסתי במרץ 1937 וצורפתי לגדרה ה-28 שנחנה בלודז'. תוך כדי שירות פרצה המלחמה. הצלחתי להשרד מהשואה, תוך שהיא ברוסיה – פרשה מרתקת בשלעצמה – לאחר המלחמה יצאתי מרוסיה דרך פולין וגרמניה והגעתי לארץ, בהפגשתי את אחיו והקמתי בית בישראל.

פעילי "מכבי" ביום פתיחת הספריה על שם לורד מלצט

יוסף כרמי. הסבר על יד תחנת הקמה
של שותפות בלטנוימן

אימונו על מכבילים

רחל יינגרד

זכרוןות מן הגיטו

לו רציתי לפרק את מטען זכרונותי מן הגיטו, הייתה צריכה לכתוב ספר שלם. אסתפק, איפוא, בכמה חוות מימים נוראים אלה וכך, אני מוקה, גם לא אחוור על מה שכתו אחרים.

בשחוקם הגיטו לא רוכזו בו כל יהודי העיר. היו יהודים שהמשיכו לגור מחוץ לגבולות הגיטו, יחד עם פולנים — ברחוות גרובנה אחרי הגשר וברוחם לימנסקי שבקצתו היה בית הקברות ובית החروسות וללאן שבו גרתי עם משפחתי. לפני העברת טרבלינקה החליטו הגרמנים לצמצם את שטח הגיטו והורו לכל היהודים

קבוצת הכשרה של גורודניאה עובדי מפעל זכוכית ואולקאן באופוצנה

אשר היו עדין מוחוצה לו להכנס לתוכו. הגיעו הצעמוץ ברחוב שבו גרו תמיד יהודים. במרכז הרחוב היה ה"פלימפ" (משאבה) שאליו נהגו היהודים לבוא לשאוב מים. ליד באר זו שמעת את ררכיליות השונות ואת הבדיקות היהודיות שלא אבדו את חיוניותם גם בימים ההם.

זכורתני כי בכל פעם בלבתי לשאוב מים, הייתה משתחה שם שעות מרבות, כי זה היה מקום המפגש של כל המכירים והחברים.امي הייתה מלאה חרדה ודאגה לשולם, אבל בשובי כבר היו יכולים מצפים לשמעו ממני את החדשנות. גםABA היה יוצאת מהדרו כדי לשמעו מפני עלי המתරחש. הייתה מספרת את מה ששמעתי:

— צפורה גולשטי ניצלה בנס. היא יצאה מהגטו ונתקפה ע"י שוטר פולני. השוטר הסתפק בוה שלקח ממנה את כל מה שהיא בידה, ולא הסגירה לזרי הנאצים. נהרגה ביולי באקציה הגדולה.

אומרים יהודים זה וזה: להתראות על המדפים של "מידלו". מידלו — הוא שם של בית ח:rightosh לטבון. חוש החומר של יהודים העומדים לההרג.

מוללה בלט תפירה מהחלוק של משי שנותר מאבא — שמלה נחרת ועתה כל הבנות עושות כר. הבנות, למרות כל הצרות, דאגו לבושים הנאה. מאחר שלא הייתה אפשרות לקנות בר, עשו מ"היביצ'עס" שמולות.

בצל השואה נמשכו החיים. היו אהבות, נרכמו "רומנים" ונולדו ילדים. גם בני נולדו בಗיטו בשנת 1942. היהודים מתרגלים למצבים קשים. התקווה שהמלומה תסתיר ויהחיהם יחוור לתקן — לא נתשה אותם.

היו גם גברים בגיטו. אני זכרת את יוסף זינגר שאחיו נמצאו בקיבוץ עינת. הוא קרא למזר. בהעדר נשך וקשר עם הפרטיזנים, הוא קרא לאסוף כל עבודה בבדים כמו פטישים וגורזים. אלה באמת היו לעזר ליווידים שהוסעו ברכבות לטרבלינקה. הוא קרא לפrox את הדלותות ולברוח ליער והוא באלה שמעו בקולו. אחרים לא האמינו בבריחה.

דמות מיוחדת במיןה היה יודל אפשטיין שקראו לו יודל הופצ'יק שנזכר כבר בספרנו, ברשימתו של חיים פרוש. כשהרוכזו כל היהודים למשלחו לטרבלינקה בתחנת הרכבת של אופוצ'נה, פרץ יודל בריקוד סוער שרומם את מעב רוחם של היהודים בנטייתם אל ההשמדה. הוא קרא ליווידים לשיר ולשםוח שכך זכרים הם לקרב את הגאולה ובזכותם תיגאל ירושלים. אנשים לא הבינו מה קרה לו. מנין מצב רוח מרומים כזה בשעה כזו? אנשי הגיטפו לא הבינו את המתරחש ושאלו את השוטרים הפלנינים: מה קורה לנו? שוטר יהודי שהיה בארץ ישראל וחזר לפולין, התנדב להסביר לאנשי הגיטפו: הכל מאלקים. הם אינם מפחים מהמות, כיvr ורוצה אלקיים! אנשי הגיטפו לא חפסו את הדבר והביעו את השותפות מהמתרחש אחד מהם אמר: לא קל לשבור את רוחם של היהודים.

אכן, לא קל. אחרי אסונות כה רבים אנו חיים וקיימים במדינת ישראל.
היאנו, הנהנו ונהייה!

חמלניצקי-יורקבייך אדז'ה

בצד ניצלת

נולدت לי באופוץ' וגדلت בה. הורי היו יצחק וחנה חמלניצקי. היינו ששה ילדים במשפחה, חמישה בנות ובן. את בית הספר היסודי שנקרא על שם אשתרקה סימתוי באופוץ'נה. לפי המסורת בית הספר היה בבית שבו גרה, בשעתו, אשתרקה. בבית הספר היו שש כותות בלבד ואת הכותות הנותרות סימתוי בבית הספר הפולני. סיימתי את הגימנסיה בלודז' ולאחר מכן סימתוי את בית הספר לאחיות. היינו צעירות לטפל בחולים יהודים, שהיו מהשכבות העניות ביותר. היותר עשירים הלכו לבתי החולים פולניים שבהם התנאים היו טובים יותר. העובודה הייתה קשה ביותר, כי היו מעט אחיות וכל אחיות טפלה בכםישים חולדים. כשהייתי חוותה מהעובדה בבית החולים היהודי בורשה, הייתה כורעת מעיפות, אבל איש מאתנו לא עזב את העבודה, אף שיכלנו לקבל עבודה קלה יותר ומינימה יותר. כשנכנסו הגרמנים לפולין קיבלנו הودעה שלא נקבל יותר משכורת, אבל לא עזבנו את העבודה והמשכנו לעבוד לא כסף, ללא אוכל. לאחר מכן עזבו הרופאים את בית החולים ונשארנו גם בלי רופאים. החולים נתרבו — רובם היו חולדים בטיפוס ועבדנו בתנאים ללא נשוא.

בשנת 1941 עזבתי עם בעלי את ורשה וחזרנו לאופוץ'נה. עבדנו בעיר בבית החולים. בעלי טיפול בחולים ברופא ואני כאחות. הגרמנים הכינו רשימה חדשה לגירוש ונמסר לנו שעליינו לברוח. נסעו ונדרנו עד למזובייצק. בעלי הגיעו לפרטיזנים,อลם הוא נתפס ע"י הגרמנים והם הוציאו אותו להורג בבית הקברות. נותרתי בלבד ונסעת אל אחותי. בבואי לשם — היה זה בדצמבר 1942, נאלצנו לברוח. חזרתי לאופוץ'נה. באופוץ'נה כבר נותרו השרידים האחרונים של העיירה. זה היה לאחר הפוגרים והגירוש הגדל מן העיר. נותרו בעיר כ-300–350 יהודים בלבד. לפתע מסר הידונראט בשם הגרמנים שמי שיש לו קרובי בפלשתינה, יכול לנסוע אליהם. השמחה לא תתואר כל אחד חיפש קרוב בארץ ו"השאלנו" קרוביים למי שלא היה לו.ABA לא האמין לגרמנים וטען שモטב ללכת לבית הקברות ולההריג, לפחות, בין קברים יהודים.

אולם, אמרה שכנה אותנו לצאת ולהענות לקריאה. הובלנו ללא שמירה למקום שראינו בו יהודים רבים. היו שם יהודים מכל פולין וכל אחד הוזג על שם עירו. בשעה 5 בבקיר הוציאו אותנו מהמקום ושיכנו אותנו באוהלים. בקורס נורא ובדרך מלאה קרה, היינו עריכים לעשות את דרכנו. בדרך הרגו את הרוב הזקן מאופוץ'נה, כי לא יכול היה ללכת עם ההולכים.

משפחה יצחק חמלניצקי בעלי מפעל לזכוכית ואולקאו

עומדים רחל אברהם אלה אוזיה יושבים צילה יצחק חמלניצקי ואשתו חנה

לאחר מכון הובילו אותנו בקרונות דחושים. היה בקרים כל הזכויות של היוזן-ראט, כל הזכויות של המשטרת היהודית. ביקשנו לפתח את הדלותות. חשבתי שהיות והשומרים שכוריהם נתנו להם כספים כה רבים, שהם יסייעו לפתח את הדלותות ואולם כתגובה לבקשתנו, קיבלתי מכות מרראש המשטרת היהודית. היו בקרים סצנות נוראות שהעת לא תוכל לחתарам. כבר ידענו שאנו מובלים למחנה המות טרבלינקה. בשנים-שלשה קילומטר לפני טרבלינקה, אורה אמר כי, הרימה אותה וזרקה אותה מהרכבת דרך החלון. לאחר מכן ראתי שזרקו גם את בתו של ראש היוזנראט.

הסתכלנו אחת על השניה וידענו שאין לנו סיכויים להנצל במראה של פניו. בשעות הערב פגשנו פולני שהסכים להדריך אותנו תמורה תשולם. נסענו למקום שבתו של ראש היוזנראט אמרה שיש גויה שתהייה מוכנה להציג אותנו. נתנו לה את הכל כסף שבידינו, אבל היא דרשנו מעתנו עוד ועוד. חזרתי לוורשה שם והוחבאי. ראתי את המרד של גיטו וורשה, ראתי את המרד של הפולנים בוורשה ואת וורשה כולה מועלית באש.

חזרתי לאופוצ'ינה עם המפונים מרד ורשה הפולני. שם לא רצוי לקבל אותנו. עברתי לכפר ע"י אופוצ'ינה ושם עליתי לארץ בשנת 1956 ועבדתי כאן כאחות עד היום הזה.

שרה פרנקל-רוזענברג

מיינע איבערלעונגען אין דער צייט פון אומיקום 45 — 39

היאינט צו טאג ווועט אויך שוער זיין צו פארשטיין ווי אוזי עם איז מעגליך געווען דאס אלעס איבערצולעבן, אויך האב אלין פילמאָל אונגעהויבן שרייבן אונ איבערגענעריסן. ב' האב געטראכט או מיר זיינען נישט די איינצעיגע וואס האבן איבערגעלעבט אונ צו וואס נאכאמאל איבערלעבן דעם קאשמאָר בים שרייבן.

מיין גאטזעליגער מאָן יעקב פרענקעל האט געזאגט או ער ווועט שרייבן איבערד דאס אלץ וואס מיר האבן איבערגעלעבט, די גרויסע ליאָן יעדן טאג די פארשיידענע געפֿאָרן וואס האבן געליערט אויף אונדוּ פון פארשיידענע זייטן אום עס זאל בליבֿן נאָך אַ לעבענסבֿאָשְׁרִיבֿוֹגָן פון אַ גאנצע פֿאָמִילְיָע וואס איז גאט זיי דאנק געראָטוּעָט געוואָרָן אַן היאינט זיינען עס גאנצע פֿאָמִילְיָע מיט קינדער אַן אייניכּלֶע.

וואָלט מיין געטראַיַּע חַבֵּר מײַן מאָן נאָך היאינט געלעבט, וואָלט ער פֿיל בעסער געשריבן. ער איז געווען אַינטעליגענטער — פֿיַּינְעָר — גוטער מענטש. ער וואָלט אויך געקענט פֿיל מיטהעלפֿן בַּיִּם אַרְוִיסְגַּעֲבָן דאס בּוֹך דער אַפְּאַטְשְׁנָעָר לְאַנְדְּסְמָאָנְשָׁאָפָּט. נאָר לַיְדְּעָר אַיְלָעָר מִעְרָנִישָׂת מִיט אָונְדוּ...

טייערער פרײַינט פרײַש. אויך האב וווײַדר זיך גענווען צום שרייבן אַדְאַנק דעם וואס אַיר האט שוּין אַזְוִיפֿילמאָל געשריבן אַיבָּער דער ווּבְּטִיקְיִיט פון שרייבן דורך יעדן אַיְינְעָם וואס האט אַיבָּערלְעָלְעָט די אַומְקָוּסְ-צִיִּיט בְּכִדֵּי צוּקָעָנָעָן קעגּוֹנוּוֹרָקָן די אלע שׂוֹנָאִי יִשְׂרָאֵל וואס זיינען אַינְטְּעָרְסִירְט צו פֿעַלְשָׂן די הִיסְטָרִיעָ. לַיְדְּעָר גַּעֲפָ�נָעָן זיך פֿיל אַפְּילָע שׂוּין אַיצְט ווּעָן עַמְּ זיינען נאָך פֿערְהָאָן עִידָּת וואס האבן דאס אלץ מִיטְגָּעָלִיטן אַיְזָ פָּאָר אָונְדוּ קְלָאָר אַז מִיט דער צִיִּיט וואס האבן דאס מַעְרָ צַוְּהָעָרָר פִּון צַוְּיִישָׂן דער נִיְּיעָר גַּעַזְעַל שָׂאָפָּט וואס ווַיְלָן גַּעַרְן פָּאָרְגָּעָסָן די מַאְרָדָה פָּאָרְבָּרְעָבָּנָס קָעָגָן אָונְדוּזָר פָּאָלָק וואס די דִּיטְשָׂן מִיט זַיְעָרָע צַוְּהָעָלָפָּעָר האָבָן דּוּרְכְּגָעְפִּירָט יִאָרָן לְאָגָן פָּאָר די אַוְיָגָן פִּון דָּעָר גַּאנְצָעָר ווּלְט.

אַן די ווּלְט האַט גַּעַשׂוֹיגָן...!

קיין פָּאָלָק האַט זיך פָּאָר אָונְדוּ יִידָּן נִישְׁט אַיְינְגָעְשְׁטָעָלֶט, דָּעָר גַּרְעָסְטָעָר טִילָּה האָבָן זיך צוּגָעְקוּקָט גַּלְיִיכְגִּילִּיק אַדְעָר זיינען גַּעַוְועָן צַוְּפִּירְדִּיק זַעֲנִידִיק ווי מַעְרָדָעָט מַעְנָטָשָׂן, יִידָּן !

איך וועל נאר איבערגעבן אונדזערע איבערלעבעונגען פון דער צייט פון אונפאננס קרייג.

איך שטאטס פון אפאטשנא בין די עלסטע טאכטער פון די משפחה רוזענברג ומשה קאפעעלס מטען סודע וואסער פאבריקל איך האב חתינה געהאט מיט יעקב פרענקעל פון טמאטאשו מאז. פון בארכט א פאברער. מיר האבן געווינט אין לאדו אויף פאלנאצען 18 און האבן געהאט די פאברער הי אוייפ פולנאצען 24 עס האבן בי אונדו געארבעט עטליבע יידן 2 פון זייל האבן זיך געראטוואט און לעבן אין ישראל. מיר האבן זיך געפריט זייל צו באגעגען אין ישראל דאס זיינען די פריינט קירשביים, און בערגמאן. אלס די דיטשן זיינען ארין אין לאדו. און עס האבן זיך אנטגעאגן די צרות, איז מיין מאן אוועק מיטן שטראם אויף מזורח. איך האב איבערגעלאוט אונדוור זון פון דרי מיט א האלב יאר בי דער פרוי וואס איז געווען מיט אונדו, און בין מיטגעפערן מיט מיין מאן בייז ביאלייסטאק. איך האב אבער נישט געהאט קיין רוח און בין צוריקגעפערן צו אונדוור זון קיין לאדו. איבער די ריזעס פאר יידן צו יענער צייט קיין ביאלייסטاك און צוריק, קען מען שרייבן און שרייבן. נאר דאס לאז איך פאר פיל אנדערע וואס האבן דאס מיטגעמאט.

און ווען איך בין שיין אונגעקומען צוריק קיין לאדו בין איך געצוועונגען געווארן צו פאראלוון מיטן הימס, עס איז פיל צו שרייבן, איך האב זיך געשלאפט מיטן קינד בי דער אייזייקער קעטל בייז מיר זיינען אונגעקומען אין טמאטאשו מאז. מיין מאן האט בסידר גשריבן בריוו פון ביאלייסטاك. און אנטטאטו איך זאל פארן צו אים קיין ביאלייסטاك — איז ער געקומען צו קיין טמאטאשו. מיר האבן זיך פיל אונגעילטן נישט געהאט קיין אייגענע ווינונג.

מיין יעקוב האט דאן געפונען אكريיט וואס האט אונדו גענוומען צו זיך אין דארף ווי. מיין מאן האט געפארט וואלל פאר די פוייררים און זייל האבן אונדו געגעבן עסן. אזייל האבן מיר געלבעט אין דארף בייז דעצעמבער 1941 זיינען די ג.ס.ט.פ.א. אויף אונדו אונגעפאלן.

מיין יעקוב האט באויזן צו אנטלויפן אין וואלד, און מיר מיטן קינד האבן זיך ארטעטירט און ארינגעפערט קיין אפאטשנא אין ג.ס.ט.פ.א. איך האב מיר פארגענומען דאס ערGSTטע. איך האב זיך דערפעריט וווען איך האב דערזען ארינקומווען דעם גוט באקאנטן עסן ליבל בעראנט, איך האב אים געבעטן מיר העלפֿן. מיין קינד איז געווען אידיש קינד. און זייל האבן טאג טעליגיך א羅יסגענומען די יידן פון די דערפער צוואמען מיט די קלינגע קינדר. עס האט געריסן בייס הערצן זענדייך וווע מען פירט זייל אוועק.

לייבל בעראנט האט גענוומען דאס קינד און עס ארינגעפערט צו מיין פאטער אין היז. עס איז געווען פריטיאג נאכטס האט ער נישט געוואלט ארינגיין אין שטוב נאך דאס קינד האט געהערט איז איך רייד צו אים און דוף אים בעראנט, האט מיין קינד דערציילט או הער בעראנט האט אים געבראכט. איך בין געווען ארטעטירט 9 טאג אין נאר פיל אינטערווענצן מיט א צילג פון א גרויסע סומע געלט האבן זיך מיר באפריט. דורך די 9 טאג האט מיין מאן געשיקט צוויי קרייטן אײינעם קיין טמאטאשו און דעם צוויתן קיין אפאטשנא ער האט נישט געוואסט וויאהין די ג.ס.ט.פ.א. האט מיין געשיקט און נישט קענעדיך זיך דערוויסן דורך די קרייטן, איז ער אלין געקומען

ביניינאכט היינט קענען מיר זיך נישט פארשטיעלן וואס דאס דהיסט גיין אלין איד אויסער די געטטא, ער האט זיך ממש איינגעשטעלט סלעבן.
מיר זייןען דאן ווידער צוריק צו דעם קристט וו מיר זייןען פריער געווען דער קристט
האט אונדו נאך געהאלטן בערך א חדש צייט. און אונדו געהיסן אווקיגין. ער קען
נישט איינשטיעלן זיין פאמיליע פאר אונדו.

מיר האבן אים "גוט געמאכט מיט א סומע געלט, און ער האט אונדו צוגעפירת ביז
אונטער דער שטאדט אפאטשנא מיר זייןען איינציקוויי אריינגעקומען אין אונדווער
הוויז ווי עס זייןען שוין דאן געווען 6 פאמיליעס אונדווער הויז איז געווען אין צענטער
פון דער יידיישער גאס און די ענגשאפט איז געווען גראיס. עס זייןען געווען פיל
צוגעקומען פון פלאזק. מילאווע. לאדו. א. א. בערך 4000 יידן וואס האבן נישט
געטארט אורייסיגין פון יידיישן ווין פירטעל. וועמען די ג.ס.ט.פ.א. ליט האבן געטראפען
אויסערן געטטא האבן זיך געשהסן.

פריער זייןען פיל פון די צוגעריזטער געגאנגן אין די דערפער און האבן זיך
איינגעקייפט לעבענסמייט וואס איז אין שטאדט געווען וויער טיעדר, נאך פון דער
צייט וואס דער ג.ס.ט.פ.א. מיסטער דער מערדער מארייך האט דערשאסטן די פאמיליע
פון מילאווע וואס ער האט געטראפען אויסערן געטטא 4 יידן. האבן די מענטשן
גהונגערט און זייןען נישט אורייסגעגעangan. דער הונגער איז געווען גורייס וויל פיל
זייןען געווען אונגעוויזן אויף דאס מיטאג-עסן וואס זיך האבן באקומיין פון דער
פאלקס-קִין צוחאמען מיטן שטיקל ברויט. דאס איז אבער נישט גענוג געווען צו שטילן
דעם הונגער בי די וואס האבן זיך נישט געקענט ערליךן קויפן אויף שווארץ.

שרה מיט הערישל פרענקייל

די פאלקס-קיך וואס איז אנטג'פֿירט געוווארן דורך די עסקנִים: יַצְחָק חַמְיַעַלְנִיצָקִי. נעהנעלבאום. לַיְבִישׁ וּרְאֶבְנָאוּיטִשׁ. חַיל מַאיַר רָאוֹעֲנְבָלוּם. יַחְזָקָאַל קוּפִיפֿרֶר. אליעזר חַמְעַלְנִיצָקִי. אִיטְשָׁע פָּעָרֶל. בֵּי דָעַר מִיטְהַלְּף פָּונְ פִּיל שְׁטָעַנְדִּיקָע שְׁפָעַנְדָּרֶר אָוּן מִיטָּאָרְבִּיטָּעָר. אַיךְ בֵּין נִישְׁתָּאָוּשְׁטָאָנְדָּר אֶלְעָ אַוִּיסְצּוּרְעַבְּנָעָן. זַיְ אַלְעָ הַאָבָּן גַּעֲמָאָכָּט אֶגְרְיוּסָע אַרְבָּעָט. מִיטָּ נִישְׁתָּ וּוַיְינִיק שּׂוּעוּרִיקִיטָּן. טַאגְ טַעְגְּלִין אָנוּ אַוִּיסְעַרְלִיבָּעָ הַיְלָף, אָוּן דָּאָךְ אַיזְ קַיְינְ אַיְינְעָרָ פָּונְ גַּעֲלִיבָּן אָנָּע מִיטָּאָגָן. נִישְׁתָּ אַיְינְ טַאגְ דָּוָרָךְ גַּאנְצָעָר צִיְּטָן. דָּאָס עַרְגְּסָטָע אַיזְ גַּעַוּעַן, דָעַר אַנְטִיסְעַמְּיִיטִיזָוָן וּוָאָס הַאָבָּן זַיְ אַלְעָ צִיְּטָן אַגְּרִיסְטָן טַיְילְ פָּונְ דָעַר קוּרִיסְטְּלִיבָּר בְּאַפְּעַלְקָעָרָוָן. וּוָאָס הַאָבָּן זַיְ אַלְעָ צִיְּטָן בָּאַצְוִיגָן מִיטָּ קַנְאָה אַן שְׁנָאָה. צַו זַיְעַרְעָ שְׁבִינְמִים די וּוּרְלָאוּ, שּׁוּצְלָאוּ, גַּעַיְגָטָע.

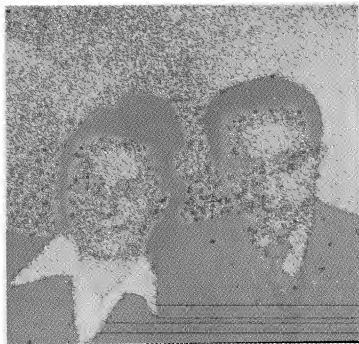
געַפְּיִינִיקָטָע. אַוִּיזְיכְּטָלָאוּ יִידָּן. מִיטְוָאָר דָעַם 26 טָן אַפְּרִיל פָּאַרְטָאָגָן, הַאָטָטִיגְסְּטִיגְרֶט 30 יִידָּן צְוִוִּישָׁן זַיְיָ דָעַר פָּאַרְזִיכָּעָרָ פָּונְ דָעַר צְיוּנִיסְטִישָׁעָר אַרְגָּאַנְיָזִיכָּעָר טַוְיבִּיה זַוְיעָר. אָוּן דָעַר פָּאַרְזִיכָּעָרָ פָּונְ פּוּיְעָלִי צְיוּן צָס. חַיִּים פְּרוֹשָׁ אָוּן נַאֲךְ עַטְלִיבָּעָ אַינְטְּעַלְקָטוּאָלָן וּוּעַלְכָּעָ זַיְנָעָן גַּעַוּעַן אָוּנְגַּעַמְּלָדָן בִּים סְטָאַרְאָסְטוּוּ אַדְעָרָ מַאֲגִיסְטָרָאָט אַלְסָ פִּירָעָרָ פָּונְ אַרְגָּאַנְיָזִיכָּעָם דִי אַרְטִיקָעָ פּוּלִיכִי אָוּנְפִּירָעָרָ הַאָבָּן בָּאַטְרָאָכָט אֶלְעָ יַדְיִשְׁעָ גַּרְופָּן אָוּנְפִּירָעָרָ אַלְסָ קָאָמָנִיסְטָן. אָוּן זַאוּוֹאַדְסָקִי דָעַר קָאָמְעַנְדָאָנָט הַאָט אַיְיָגָן-הָעַנְטִיק אַיְבָּרְגָּעָגָעָבָן דִי לִיסְטָעָ דָעַר גָּסְטִיגָּרָ. וּוָאָס הַאָטָטִיגְרֶט 30 יִידָּן אַרְעַסְטִירָט. אָוּן הַאָבָּן זַיְ אַוִּיסְגָּעָצְעָנְטָלָט, הַאָבָּן אַרְוִיסְגָּעָנוּמָעָן יַעֲדָן צְעַנְטָן דָאָס הַוִּיסְטָטָרָ דָאָס זַיְנָעָן גַּעַוּעָן. מַאֲטָל מַאֲרְדָּקָאָוּיטָשׁ. טַוְיבִּיה זַוְיעָר. אָוּן חַיִּים פְּרָאָשׁ. דִי אַיְבָּרְקָעָ 27 הַאָבָּן זַיְ אַרְפָּגָעָפָּרָט צָוָם טִירָ בִּים אַוִּיפָּת שְׁעַכְּתָהָזָוִי אָוּן הַאָבָּן אֶלְעָ 27 יִידָּן דָּרְשָׁאָסָן. דִי דָרְיָוִי זַיְנָעָן גַּעַפְּרִיט גַּעַוְואָרָן אַין דָעַר קְרִיוֹזָ גָסְטִיגָּרָ. קַיְינְ טָאַמְאָשָׁאָוּ מַזָּאוּ. וּוּמִיר הַאָבָּן זַיְ זַיְ שְׁפָעַטָּעָר דָעַרְוּסָט זַיְנָעָן זַיְ גַּשְׁקִיט גַּעַוְואָרָן קַיְינְ אַוְשָׁוִוִּץ צְחוֹאָמָעָן מִיטָּ פִּיל אַנְדָּרָעָר יִידָּן. דָאָס אַיזְ גַּעַוְועָן דָעַר עַרְשָׁטָעָר גַּרְוִיסְטָרָמָאָרָד אַיְבָּרָ יִידָּן אַין אַפְּאַטְשָׁאָ. יִידָּן הַאָבָּן דָעַרְפִּילְטָ דִי שּׁוּעָרָעָ צִיְּטָן וּוָאָס קּוּמָעָן אָוּן. וּוּרְקָלְרָ זַיְנָעָן דִי גַּעַשְׁעָנִישָׁן אַין יַאֲרָ 1942 גַּעַקְוּמָעָן אַין קְלָאָפָּ נַאֲכָן צְוִוִּיתָן.

אַין מִיטָּן יוֹלִי זַיְנָעָן גַּעַקְוּמָעָן פְּרָעַמְדָעָ גָסְטִיגָּרָ. מִיטָּ אַוְקָרִינְעָר אָוּן צְוֹאָמָעָן מִיטָּ דִי אַרְטִיקָעָ זַיְנָעָן זַיְיָ גַּעַגְנָגָן אַין יַדְיִשְׁנָן וּוּוּיָ פְּרִיטָעָלָן אָוּן הַאָבָּן גַּעַשְׁאָסָן אַין אַלְעָ יִידָּן וּוּאָס זַיְיָ הַאָבָּן בָּאַגְּעָנְטָן אַין גַּאֲס אַוְנְטָעָר-שִׁידָרָ מַעְנָעָרָ פְּרוּוּעָן אַין קִינְדָּרָעָר. וּוּרְעָס הַאָט נִישְׁתָּ גַּעַוְוּסָטָ פָּונְ דָעַר אַקְעִיעָן אַין אַיזְ אַרְוִיסְגָּעָגָנָגָן אַין גַּאֲס אַיזְ דָעַרְשָׁאָסָן גַּעַוְואָרָן. יִידָּן הַאָבָּן זַיְ אַוִּיסְבָּהָאָלָטָן וּוּ זַיְיָ הַאָבָּן נַאֲרָ גַּעַקְעָנָטָן. אַבָּרָ אוֹירָ דָאָם אַוִּיסְבָּהָאָלָטָן הַאָט נִישְׁתָּ גַּעַהָלָפָן. וּוּ סְהָטָעָטָלְטָ פְּרִוִּי גָּאָרְדָּקָן-זְוִיְּרָנִיק הַאָבָּן זַיְיָ אַרְוִיסְגָּעָנוּמָעָן פְּלִיְּדָן פָּונְ דָעַר שְׁטִיבָּרָ. צְוִוִּישָׁן זַיְיָ: דִי פְּרוּיְ פָּונְ אַיְטָשָׁעָ פָּעָרָלָ. דִי פְּרוּיְ פְּלִינְדָּרָעָ. צִפְּרוֹה גּוֹלְדְשָׁטִיןָ. אַין אַנְדָּרָעָרָ. דִי דָעַרְשָׁאָסָעָן יִידָּן זַיְנָעָן אַוִּיסְגָּעָלְיִיגָּט גַּעַוְואָרָן אַוִּיפָּן פְּלַעַלְלָ פְּאָרָן הוּוּיָ פָּונְ חַיִּים גַּרְאָסְפָּעָלָ. אַין וּאָס זַיְנָעָן דִי יִידָּן בָּאַשְׁוֹלְדִיקָט גַּעַוְואָרָן? אַין אַמְשָׁפֶט הַפְּקָרָ פָּאָרָ יַעֲדָן וּוּגָבָ�נָדָ. פִּילְ פָּונְ דִי אַרְטִיקָעָ הַאָבָּן זַיְיָ אַוִּיסְגָּעָצִיכָּנָט בִּים מַאֲרָדָן יִידָּן.

דעַם 22 סְעַפְּטָעַמְבָּרָה הַאָבָּן זַיְיָ מִיטָּ דָעַר הַיְלָףְ פָּונְ דָעַר אַרְטִיקָעָר פּוּלִיכָּשָׁר פָּאַלְיִצְיָיְ צְוּנוֹנִיפְּגָעָנוּמָעָן דִי גַּאֲנָעָן יַדְיִשְׁעָ בְּאַפְּעַלְקָעָרָוָן. הַאָבָּן נַאֲרָ אַרְוִיסְגָּעָנוּמָעָן דָעַם יַדְיָן-רָאָטָ מִיטָּ דָעַר יַדְיִשְׁעָרָ פּוּלִיכִיְיָ מִיטָּ זַיְיִעָרָ פְּאַמְלִילִיעָסָ. וּוּ אַוּרָ עַטְלִיבָּעָ פְּאַמְלִילִיעָסָ פָּונְ דִי אַרְבָּעָטָ צְוּוִיגָן וּוָאָס זַיְיָ הַאָבָּן נַאֲרָ נַוִּיטִיקָ גַּעַהָאָט בְּעָרָק 500 יִידָּן. דִי הַאָבָּן זַיְיָ זַיְיָ אַיְבָּרְגָּעָלָאָזָן אַין גַּעַטְטָאָ, אַלְעָ יַדָּן זַיְנָעָן מִיטָּ לְאַסְטָ-צָוָגָן אַוּוּקְגָּעָפְּרֶט

געווארן קיין טריבילינקה אין טויטן לאגער צום אומברענגן. (עס זיינען נאך פארהאן ערליךע וואס זיינען געווען דערביי און דאס אלץ איבערגעלעבט. דעם 6 טן יאנואר 1943 האבן זי ד רעשה יידן ארוייסגעשיקט אויף פוייריס-זועגעלעך קיין אויאוד און פון דארט מיטן לאטט צוג קיין טריבילינקה צום אומברענגן. אפאטשנא איז געלביבן ייודן ריין. דורך אונדזער באקאנטשאפט האט מײַן יעקב אויסגעפונען אָרט אַין דארף וואלא זאלעשנא. בי א אורימער פאמיליע וואס איז באשטאנען פון אָטלטערן פריער מיט זיינ פֿרְוי אָון זיינער 20 יערקער זון וועמען מײַן יעקב האט צוגעוזאגט אויסצולערענען פֿאָרבּן וואלַל. מיר האבן זי געגעבען אָפארמעגן מיט געלט זי האבן געזאגט אָם זיינען מער נישטא קיין יידן אַין דער גאנצער געגענד. מיר האבן געהאפעט אָז דִי מלחמה וועט זיך באָלֶד ענדיקן נאר לַיְדָעָר. אויך אָנדערע יידן האבן זיך אויסבעהאלטן בי קרייסטן, נאר בי פֿיל האבן די "גוטע קרייסטן" צוגענו מען דאס געלט מיטן גאלַד. אָון האבן זי אַיבערגעגעבען די דִיְתְּשָׁן. פרער-מיט שפֿאָט אָפּן פרְּרִי פֿאָר אלעמען, אָדער אָונטערגעשיקט די מערדער. וויניק יידן זיינען געלביבן פון דִי וואס האבן זיך אויסבענהאלטן בי גוּם.

מיר האבן צוגעוזאגט אונדזערע באַשיצער דִי הייזער וואס מיר האבן געהאט. זי האבן אונדי אַינְגַע אַרְדַעַנְט אָין גַּרְבָּ. מֵיְהָבָן צוגעוזאגט אויסצולערענען יונגן קרייסט פֿאָרבּן וואָהָל. זי האבן זיך אַינְגַע שְׂטַעַלְתָּ דַּאס לְעַבָּן. עַס אַין שְׂטַעַנְדִּיק גַּעֲוֹן פֿינְסְטָעָר. מיר זיינען געלעגן גאנֵץ עַנְג. מיר זיינען געווען פֿיר מענטשָׁן, מײַן מאַן יעָקָוב, מײַן שׁוּעַסְטָעָר באַלְטְּשָׁע, אַיך, אָון אַונדזער זון חַיִּים צְבִּי. ווינטער אַין גַּרְבָּ אַרְיְנְגַעַרְינְעָן וואָסְטָר אָון מיר זיינען געלעגן.

באלצייע, אונד לעאן גאנצארסקי

יעקב סאלָ אַונְד זִיהָה עַרְשִׁיל

4 חדושים אין דער נען ממש אין וואסער. אויר עסן האבן מיר נישט געהאָט גענוג
אי שטענדיך געווען הונגעריך פילמאָל זייןען געקומען גנוובים האבן געוואָלט
גאנועגען פעד אָדרער חזיר. און מיר האבן געצייטערט זי זאלַן אונדוּ נישט ענטדעָן.
אויר ג.ס.ט.ב.א. מיט הונד זייןען געקומען אין דארף און האבן זיך געהאָט נאָך
בעהאלטנע יידֶן. מיר זייןען געלעגן מיט ראייז מיטערלעָר אין די הענט. אויב זיך
זאלַן אונדוּ געפונען זאלַן זי אונדוּ נישט נעמען לעבענד. מיר האבן נאָר געהאָט אין
ציל-אייבערצעולעָבן און זען היטעלרטס מופלה. די גורייסע האָפָּנוּגָהָאָט אונד געגעָן כה
אויסצּוֹהָאָלְטָן צוּווִי יאָר מיט 58 טאג אָן גורייסע לְיִדְעָן צְרוּת אָן שְׁרָעָק.

מיר זייןען אלַע געווען קראָאנָק. נישט געקענט גֵּין אוֹיפְּךְ פִּיס. נאָך דעַס אלַעַס וואָס
מיר האבן זיך אָובְּגָעַלְּטָן.
באָונְדָּעָרט אָיז מײַן מאָן געווען אין אָשְׁלַּכְתָּן מַעַב. שוֹין נאָך דער באָפְּרִיּוֹנָג. די
קרִיסְטָן האָבָן גַּזְוָאָגָט אָז עָרָ וּוּעָט נִשְׁתָּת לְעָבָן. אִיר האָבָן נִשְׁתָּת אָוּפְּגָעַגְּבָן די האָפְּנוּג
און האָבָן אִים געגעָן לעַפְּעַלְּעָן וואָסָעָר אָן גַּעֲמָאָכָט מַאֲסָרָשָׁן... אָן בִּיסְלַּעַכְּוֹיָזִי
זַיְנָעָן מִיר גַּעֲקוּמָעָן צוּווִי...

mir זייןען במעט געווען זוֹאמָעָן. אָמאָן מיט אָפְּרִיּוֹן אָין קִינְד מִיט אָשְׁוּעָטָעָר. די גּוֹיִם האָבָן
געהאָלְטָן אָין אִין פֿרְעָגָן אִיבָּעָר דָּעָם וּוּנְדָּעָר וּוּזְוּזָה מִיר האָבָן אָיבָּעָגָלְעָבָט. דָּאָס
היִיסְטָ אָבָּעָגָלְטָן... מִיר זַיְנָעָן צוּווִי אָין אָפְּאָטָשָׁנָא וּוּ מִיר זַיְנָעָן פָּאָרְבָּלְטָן 2
חדושים מִיר וּוּאָלְטָן פָּאָרְבָּלְטָן לעַגְּגָר אָן אָפְּשָׁר זיך אַיְנְגָעָאָרְדָּנָט, נאָר די באָצְיוֹנָג
צַו אָונְדוּ מַעַד די קְרִיסְטָלְבִּיכָּע באָפְּעַלְּקָרְרָה רָוָגָן. האָט נִשְׁתָּת אָוּסְגָּדְרִיקָּט קִין
פְּרִינְטְּלִיכְקִיָּט. אָן נאָכָן מָאָרָד אִיבָּעָר מָאָיר זְלַכְּבָּרְג פָּוָן דָּעָר בְּלָאָנָיָן, האָבָן מִיר
פְּשָׁוֹט מוּרָה גַּעֲקָרִיגָּן צַו פָּאָרְבָּלְטָן אָין אָפְּאָטָשָׁנָא וּוּ דָעָר פָּאָרְוָאָרְצָעָלְטָעָר
אַנְטִיסְעָמִיטִיזָם פָּוָן אָלָע צִיטָן. וּוּלְכָעָר האָט זיך בּוּלְט אָרוּסְגָּוּזָהָן נאָכָן פְּשִׁיטִיקָּר
פָּאָגָרָם אָין די יָאָרָן 1936 — 39 וּוּן דָעָר יִדְיָשָׁעָר סּוֹחָרִים פָּאָרְבָּאָנָד האָט גַּעַמּוֹת
שָׁאָפָּן אָוּפְּוֹעָר קְאַמִּיטָּעָט קָעָגָן דָעָם אָפְּעָנוּם באַקְאָט קָעָגָן יִדְעָן מַעַד דָעָם גַּרְעָסָטָן
טִילָּפָּוָן דָעָר באָפְּעַלְּקָרְרָה! מִיר האָבָן אַלְצָ אָיבָּעָגָלְאָוָת אָן זַיְנָעָן אָוּוּק נאָר
טָאָמָאָשָׁוּ וּוּ עַם זַיְנָעָן שְׂוִין גַּעֲוָעָן אָפְּאָרָרָה. מִיר האָבָן געהאָט 2 חִיזְעָר אָין
טָאָמָאָשָׁוּ. מִיר האָבָן גענוּמָעָן די קְרִיסְטָן פָּוָן דָאָרָף וּוּאָס האָבָן אָונְדוּ אוּסְבָּאָהָאָלְטָן
צַו זיך אָן זיך פָּאָרְזָאָרגָט מִיט אָלְצָ.

מיַין יעַקְבָּה האָט זיך אוּפְּרִיּוֹן גענוּמָעָן צַו זַיְנָעָן פָּאָרְבָּרִי
צַו פָּאָרָבָּן וּוּאָלָל פָּאָרָד די פְּיוּעָרִים וּוּלְכָעָר האָבָן גַּעַרְנָעָן גַּעַצְאָלָט מִיט שְׁפִּיּוֹן פָּרָאָדוּקָּטָן
פָּוָן וּוּלְכָעָר מִיר האָבָן אַלְלָע געהאָט צַו עַסְפָּן צַו דָעָר זַעַט! מִיר האָבָן נִשְׁתָּת פָּאָרְגָּעָסָן
וּוּאָס די קְרִיסְטָן האָבָן גַּעַטָּן פָּאָר אָונְדוּ. דָעָר יוֹנְגָעָר קְרִיסְטָהָאָט זיך אָוּסְגָּעָלְעָרָנָט
דָּאָס פָּאָר פָּאָרָבָּן וּוּאָלָל. אָן פִּירָן סְגָעַשְׁעָפָט. מִיר האָבָן זיך אוּפְּרִיּוֹן די הִיזְעָר
זַיְנָעָן גַּעֲוָעָן צְוּפְּרִיּוֹן. נאָר מִיר האָבָן לִיְדָעָר וּוּיְטָעָר נִשְׁתָּת געהאָט קִין רָוָה. די
כְּסִידְרִיךָעָ פָּאָגָרָם אָוּפְּךְ די פָּאָר לְעַבְּגָעַבְּלִיבָּעָנָע יִדְעָן מִיר האָבָן פְּשָׁוֹט
געהאָט קִין כְּזַיְךְ לְאָזֶן וּוּיְטָעָר אִין וּוּגָּה. מִיר האָבָן גַּעַוְאָלָט פְּרִיעָר קְוּמָעָן צַו די
כוֹחַ נִאָר יִדְעָן טָאָג האָט מַעַן געהאָט די נִוְיָעָסָן אִיבָּעָר מַאֲרָדָן יִדְעָן. אָן מִיר זַיְנָעָן אִין
אָנְכְּטִינִישָׁט גַּעַזְגָּעָנִידִיק זיך מִיט קִינְיָנָם אַלְעָס וּוּדָעָר אָיבָּעָגָלְאָוָת אָן זַיְנָעָן
אוּוּק קִין לְאָדָן.

מיר זיינען געווען דריי וואכן אין לאו פון וואנען עם איז אונדו געליגן זיך אריבערצעושמוגלן קיין בערליך מיט א קליען וואליוקעלע א האנטוך מיט זיך. דאס איז געווען אונדווער באגארש וואס מיר האבן אroiטגעפערט פון פולן. אין בערליך זענען מיר געווען 4 וואכן און זיינען געפארן אין צענטער ווועס זיינען געווען מערכין זיך געראטעוועטע פון די לאגערן. מיר האבן זיך איינגעארדנט אין סאלצהיימן בי פראנקפורט. דארט האבן מיר געטראפן די טאכטער פון מיכאל קויפער פון אפאטשנה. עס האט אונדו אירק באזוכט דער היינטיקער פירער פון דער אפאטשנער סוסטייט אונדווער פריינט חיים פראש. וועלכער אויז געקומען צו א קולטור-קאנפערען וואס די שאരית הפלטה האט איינגעארדנט אין סאלצהיימן. מיר האבן זיך זיינער געפריט וואס מיר טרעפען אייגענע מענטשן.

אונדווער זון איז אלט געווען ניין יאר און האט נאך נישט געהאט קיין בילדונג. מיר האבן דאר נישט געוואלט פארבליבן אין דיטשלנד. מיר האבן דורך "היאס" געפונען יעקובס יונגערן ברודער אין נוי יורק וועלכער האט פאר אונדו געמאכט פאפרין, מיר זיינען געווען צען מאנאטען אין סאלצהיימן און זיינען דורך ברעמען ווועס מיר האבן געווערט אויף דער שיף געפארן אין אמריקה. דערוויל איז אונדווער זון קראנק געווען און ער האט געדארפט בעהאנדעלט ווערן אין א שפיטאל. נאך עטליכע וואכן איז אים בעסער געווארן און מיר זיינען דעם צענטן פערוואר 1947 אונגעקומען אין נוי יורק. ווועס מיר האבן נאך א קליענים אופרי זיך גענומען זוכן פרנסה...

מיין יעקוב האט באלאד געפונען ארבבעט אין א פארברערינאָר ער איז געווען אופגעשווואכט און האט נישט געטארט שוער ארבײַטן. די דاكتארים האבן אונדו געראָטן אַריבערפֿאָרְן אין אַוּאַרְמְעָן אַרט מיר זיינען געפֿאָרְן קַאלִיפֿאָרְנְיָה ווועס איז אונדו אונפֿאָגְן נישט לַיְכְּבָּט געווען. מיר האבן שוין נישט געהאט גענוג געלט און זיינונג איז געווען שוער צו באקומען און אויך נישט ביטם בעסטן געזונט.

איך האב זיך אויסגעלערנט נייען קנעפֿלעָר אום צו פָּאַרְדִּינְעָן צוֹשְׁטִיעָר צוּם דירעגעלט וואס האט געקאָט טיַּעֶר בי אונדווער צו יונער צייט בי א שפּוּזָאָם לעבן, האבן מיר דאר נישט פָּאַרְגָּעָסְן און אונדווער רעטער, און האבן יעדן חודש געשיקט אַ פְּעַקֵּל עַסְעֲנוֹוָאָרְגָּמִיט קַלְיְדּוֹגָן. מיר האבן זיך געמאכט אַז מיר געדענקן וואס זיַּה האבן געטוען אלס אויסנאָמען צו די טויזענטער וואס האבן זיך גַּלְיְכִיגְלִיטִיק צוּגָעָרְקָן ווי מען מאָרְדָּעָט יידָן. די קְנָאוֹהָ פָּוֹן די גּוֹיִם צו זי איז געווען גְּרוֹיסָזְעָנְדִּיק וואס זיַּה האבן אלְּצָ גַּעֲרִשְׁנָתָ פָּוֹן רִי יַיְדָן. עַמְּ אַיז דַּעֲרָגָאנְן דַּעֲרָצָו אַז די אַיְנוּוֹוִינְעָר אַז די הַיּוֹזָעָר וואס מיר האבן אַיְבָּרְגָּעָשְׁרִיבָּן סְטָאַשְׁעָקָן, האָבָן נִשְׁתְּ אַגְּוָאָלְט צָאָלְן קַיְיָן דִּירְהַגְּעָלָט זיַּה האָבָן גַּעֲזָאָגָט אַז דָּאָס זיַּנְעָן יִדְיְשָׁעָהָיּוֹזָעָר. אַז די יַיְדָן האָבָן זיַּה גענוג געגעבן. ווי ער האָט אַונְדוּ שְׁפָעָטָר גַּעֲשָׁרִיבָּן האָט ער די הַיּוֹזָעָר פָּאַרְקִוּיפָּט, אַבָּר דָּאָס פָּאָרְקָה אַיְם גּוֹט אַוִּיסְגָּעָלְעָרָנט אַז גּוֹט ער אַיז גַּעֲלִיבָּן בי א גּוֹט גַּעֲשָׁפָּט. מיר האָבָן זיַּה גַּעֲגָעָבָן מַעַר ווי זיַּה האָבָן זיך פָּאַרְגָּעָשְׁטָעָלָט. טַרָּאָצָ דָּעָם וואס מיר האָבָן נִשְׁתְּ חַוְשָׁד גַּעֲוָעָן דָּעָם יוֹנָגָן סְטָאַשְׁעָק אַז יִדְיְפֿרִינְטְּשָׁאָפָּט... ער האָט אַפָּן גַּעֲזָאָגָט. "אַיך האָב נִשְׁתְּ לִיב יַיְדָן. נָאָר אַיך האָב אַיך לִיב" באַקְוּמָעָן אַיְינְמָאָל האָט ער צו אַונְדוּ גַּעֲזָאָגָט. אוֹיְבָ גַּסְטַפָּאָ. וּוּאָלְט אַיך גַּעֲפָ�ן-זַוְאָלְט אַיך זיך אַיְפֿגְּעָהָאָגָן אַיז וואָלָד.

מיר האבן נישטגעפרעגט די סיבה צוליב וועלכע ער וואלט זיך אויפגעה האנגען... צוליב וואס זיך גרייבליך... מיר האבן נאך גוט געדענקט די טאג ווען מיר האבן לאנגע שאהן געווארט אויפֿן ביסל בארשט מיט די פאר קארטאפל בי א גוטן ווילץ-בפֿרערט נאך ווען ער האט גזאגט איז ער האט אונדו ליב באקאמען... האט ער אונדו נישט געדארפט לאון הונגעהן. מיר האבן בעזארגט זיך זאלן האבן גענוג.

דער איקר איז די ענדע וואס האט דערוויזן אונדווער ריכטיקע האנדולונג מיר האבן אלץ פאר ליב גענומען. וויל מיר האבן אובייגשאצט די גרויסע ריזיק וואס זיך האבן גענומען אויך זיך די גאנצע צייט טראץ די אלע אויסרעבענונגען אויך צו באקומווען א געהעריקע באלאינונג. וועלכע ער האט באקומווען. און באקומווען נאך וויטער ביין היינטיקן טאג. זיך זאלן פילן צוואמען מיט די שלעכטן גוים — איז דיוואס האבן נאך געווואלט זיין מענטשליך צו די געללאגט יידן האבן גארנישט פאלריליך נאך או מגעבקערט די יידן האבן שטענדייך געדענקט, און וועלן שטענדייך געדענקט די קרייסטן וואס האבן זיך געתאן קיין שלעכטם — און בוואדיי די וואס האבן צו יענער צייט געהאלפן יידן. איך געדענקט נאך ווי אונדווער פרײַנט פרוש האט דערציילט בי דער אזכרה פארזאמלונג איין יאר 1979 נאך זיין צוריק קומען פון פוילץ צו דער דערעפענונג פון יידישן פאוולייאן און אושוויז. אוז דער הער שופט בייסקי האט איין זיין באגריסונגס ווארט איין צוואמענהאנג מיטן איבערגעבן מעdealיען און דיפלאמען צו קרייסטן וואס זיינען אין יענער צייט געשטאנגען אויך א געהעריקע הoir, און האבן געהאלפן יידן. שופט בייסקי האט גזאגט. איך בין גליקליך איבערצעגעבן אונדווער דאנק — און אנערקענעונגס אויסדרירקן פון די יידן צו די קרייסטיליכע פרײַנט וואס האבן אין דער קאטאקליזומ-יעיט געהאלפן יידן. א. א. וו.

נאך ווי גליקליך האט ער גזאגט וואלט איך געוווען ווען איך וואלט געקענט איבערגעבן דעם דאנק איז פראצעענט צאל פון דער פוילישער באפֿעלקערונג וואס וואלטן געוווען אימשטיינד צו ראנטווען צענדליךער טויזענטער יידן ליידער האבן מיר נאך יעכט א רשימה פון 63 קרייסטן וואס איז וויט פון א געהעריקן פראצעענט... די קרייסטיליכע אנטילגעמער האבן נישט געקענט פאלריליבטערן דעם אינדרוק וואס די וווערטער האבן געמאכט.

איך שריבב דאס אלעס וויל איך וויל דערפֿילן אַחוּבָּן וואס מיין טיעערער חבר — מיין מאן יעקב פרענקעל האט געוואלט טווען די הייליקע ארבבעט, אין איז אונדענקט מציבה פאר די קימענדיקע דורות. נאך האט ליידער נישט באויזן דאס צו טווען. מיר באודיווין עס זיינער, ער וואלט דאס זיינער בעסער געשריבן.

מיין ליבער יעקב האט אויך נישט דעלעבט צום גענינסן פון דעם נחת וואס זיין זונז קינדרער זיך גיבן מיר אַפְּ פִּילְ בְּבוֹדֶן, און פָּאַרְשָׁאָפְּן מִירְ פִּילְ פָּאַרְגָּעָנִיגְן. דאס מידל אויך זיינער טאלאנטפאַלע, זיך האט געשפֿילט 8 פָּאַרְשָׁטְעָלְגָּעָן אַין דער רָאַלְ פָּון אַנְנָא פראנק (אנה פראנק) פִּילְ מְעַנְתְּשָׁן האבן געווינט אַזְוִי האט זיך פָּאַרְקָעָרְפּּעָרְטְּ דִּי רָאַלְ מיר האבן גוּרִים נחת. מיר ווינשן אלע אונדווער טיעער פרײַנְד זאלן האבן נחת איין פרײַד גענוג צרות איז פִּין האבן מיר איבערגעעלענס. אַפְּלָעַ בְּיִם שְׂרֵיבָּן דִּי זְכוּרָנוּת. אַיְיָר אַלְעָמָעָנָס פרײַנט שְׂרָהְ פְּרָעָנָקָעַל.

רוזנקרנץ שמחה אבא

שמי רוזנקרנץ שמחה אבא, נולדתי וחונכתי באופוצ'נה. משפחתי מנתה 6 נפשות: הורי, אחות ו-3 אחים. עד לגורוש הסופי של הגטו בתחילת 1943 הוסעו יהדות אופוצ'נה למחנה השמדה טרבלינקה. בעת הנסיעה הצלחתילקפוץ מהרכבת ופניתי למקרים פולנים שאצלם הוטרתי כשבועיים בעיר. לאחר מכן עלה עלה בידי לסדר תעודה עבודה, ונשלחתי לגרמניה- ברלין לעבודה. עם סיום המלחמה עבדתי בזוהות מוסווה כנוצרי וחיהטי בסיכון יום יום שמה يتגלה הסוד.

וulf רוזנקרנץ אשטו בינה, הילדים צבי הירש ושרה זיל.

קצנלנבוֹגַן פרנָקה

אני רוזנקראנץ פרנקה מבית קצנלנבוֹגַן נולדה וחוונכתי באופוץנה. משפחתי מנתה 6 נפשות: הורי, 3 אחיות ואח. עד לירוש הסופי למחלנה ההשמדה טרבלינקה בתחלת שנות 1943 גרתי עם בני משפחתי בגטו. בעת העשעטנו למחלנה ההשמדה הצלחתי לקפוץ מהרכבת והסתדרתי תקופת מה אצל מקרים פולנים, באופוץנה. לאחר מכן הגיעו לגטו רדום; מרדום לפיניקי עד לגירוש למחלנה ההשמדה אושוויז. מחלנה זה הועברתי למחלנות הינדנבורג וברגן בלון. מחלנה זה שוחררתי ע"י הצבא הבריטי בשנת 1945. בתום המלחמה מסתבר לי שאני הייחידה ממשפחתי שנותרתי בחיים.

מימין לשמאל: קצנלנבוֹגַן יהוקל, האב ~~בָּבָי~~ שא, אשתו שרה, בת דודה רוחצ'יה, (בן דוד מקס, חי בארצות הברית) הכת רחל, (פרנקה, חייה בישראל) והבת יוטקה.

הרכזוג-חצני סוניה

ניצלתי ב"ארית"

נולדה לי אופוצ'ינה למשפחה חרדית מאר. חנוכנו היה ברוח דתית קיצונית. למדתי בבית הספר "בית יעקב".

מיד בהכנס הנאצים לעירנו החלו העזרות. הייתה אז אצל אחותי שגרה באוסטרוביצה ונתקתתי במשרך בחוץ שנה מכל המשפחה. אני זוכרת שקראותי מודעה שבפה פורטו כל האיטורים על היהודים. מאוחר יותר עמדו 2 פועלים פשוטים ואחד אמר לשני בקול רם, כדי שאשמעו: אתה רואה, הם התחילו לרוקד את ה"יזאלט" עם היהודים, אבל יגמרו עם הפולנים ב"פולקה" הפולנית... לאחר חצי שנה חזרתי לאופוצ'ינה והכל שם בהשפעת הדיכוי הגרמני. בכל יום שמענו על "אקציות" במקומות שונים. כלומר על תפיסת היהודים לעבודה, שהקלם לא היה שם או שהיה שם מוכרים ומזהמים.

בין הגרמנים שללו לאופוצ'ינה היה אחד שקרה לו מוריין. אמרו עליו שלא היה מסוגל לאכול ארוחת בוקר, אם לא הרג היהודי אחד לפחות. לאחר מכן הקימו גיטו. בתחילת ריכזו בגיטו את כל היהודי העיר ולآخر מכן הגיעו לגיטו משפחות רבות מלודז' שחשבו שבאופוצ'ינה המצב טוב יותר וכן נוצרה צפיפות נוראה. הבאים סבלו מאד שכן לא הייתה להם תעסוקה וחיו רק מהCASTIFS שהביאו אותם. לאחר מכן הם החלו למכור את דברי הערך שהביאו אתם, עד שהגיעו לפת לחם והיו אלה משפחות אמידות ומיוחסות.

הגרמנים החלו להוציא להורג בשיטתיות. פעם נאסרה קבוצה של יהודים באשמה שהם קומוניסטים. אלה לא הצליחו להמלט, ובוילוי 1942 החלו הגרמנים לירות בכל יהודי מהם ראו. במז עני ראייתי מחלין החדר שהסתתרתי בו כדי לvizיר יהורה גרמני באשה צעירה שתינוק על ידיה. האשנה נהרגה והתינוק החל ליבב. משחזרו הגרמנים וראו את התינוק, הם ירו גם בו.

באשה צעירה העסיקו אותה ברכישת גופות המתים והבאתם לבית הקברות. חפשנו בגדיהם המומתים שמא יש בהם דברי ערך, כדי לחתם עליהם לבני המשפחות, שיוכלו להעוזר בהם. זה היה מעכט נורא.

משחזרי המצח, החלו לדבר על בריחה מהגיטו. אבי צייר אותה אחותי בנייר של "אריות" וכמו כן סודר הדבר עבור תשלום נכבד.

מענין שאת הרעיון של סידור "נייראות אריים" עברונו הגה "פולקס-דייטשה" אחר שנכנס לחנות שלנו ושאל בזומיה את אבי מודיעינו מצליל אותה, הרי אני נראה כמוני נוצרייה, ולא כמו יהודיה. לא העוזתי לעשות זאת ולעוזב את משפחתי, עד שהחלו היגירושים הראשונים.

לאחר הגירושים הראשונים, לא היה עוד טעם להשאר בגיטו. נזכרתי שאותו אדם אשר הebin לנו את הנירות הארים, העיז את עזתו כshallit לעזוב את הגיטו. היה לי עוד ידיד לא יהודי שניהל את תחנת הרכבת בקונס. מצאתי גוי שהסכים לknut לו כרטיס לקינץק היא קונס בפולנית. הלכתי ברוגע האחרון אל הרכבת ורק בשזו השמיעה את הצפוץ לנסעה קפצתי עליה.לקחתי את מזוודה קטנה, למרות שלחו רעד היה באוטו זמן רכוש נכבד. בבואי לקינץק פגשתי את מנהל הרכבת – מכיר. הוא מיהר להכנס לחדרו וחשבתי שברצונו להתעלם ממנה, אבל לא כך היה, הוא שלח שליח לקרוא לי, בהכנתי לחדרו פרצתי בלבבי, כל הכאב שהעצבר בקרבי פרץ החוצה.

התיעצתי עם מנהל הרכבת מה לעשות. האם לנסוע לאוטו איש שהbin לי את הנירות הארים? חשבתי להוציא את עצמי לעבודה בגרמניה וכר להנצל. הוא דחה את הרעיון זהה. הוא סיפר שקבוצות עובדה מצ'נטשוחוב נשלחות לאיטליה ושם אוכל להנצל. נסענו יחד לצ'נטשוחוב והלך לבירד את העניין. הוא חזר מאוכזב. לאיטליה מסיעים בנות אקרים ובקבוצה הזאת יונישו מיד שאיןי אחת מהן. חזרנו לקינץק. הוא העיז שאכנס לגיטו בקינץק שבו יש לו קשרים טובים וממש יוציא אותה לביתהו למשך הלילה.

נכnesti לגיטו ולרועל המזול באותו יום נשלחו היושבים בו לעבודה. לא עזרו טענות שאיינני בת קינץק. מוכן מאליו ששובendra את המגן-דוד, הרי היתי בגיטו. באמצעות העבודה, ברוחתי וחורתி לקינץק. רק האל יודע כיצד לא נתפסתי בדרך. חורתית למנהל התחנה בקינץק. הוא העבירני לתחנת הרכבת בורשה ושם היתה לי תקופה טובה. כל המשפחה של מנהל הרכבת התייחסה אליו יפה, אולם המנהל הרבה להשתכר ובסכומו כי רבה היה אומר: איך היה היה שלנו? חששתי שמא יתגלה הדבר וփשטי דרכים לעזוב את המפלט הזה.

ביןתיים פגשתי בורשה את המורה מב"ס לתרבות שלנו שרה גורדון (וירניך היום) עם בתה. היא התגוררה בורשה כארית. היא באמות נראהתה כארית, אולם בתחום שהיא אהה נראהה כמו מה יהודיות. היא רכשה לי כמה חברות פולניות ואצל אחת מהן שכרכנו חדר בדירה.

בששעתי שבבית הזה נתפס יהודי שהסתתר כנוצרי והגרמנים "שמו עין" על הבית, מיהרתاي להמלט. אחת מחברותי שהברתי בורשה מצאה לי חדר אחר. החדר היה בבניין גדול אשר היה בפרבר של וורשה. ברוחבותיו היו משמרות על כל שני קילומטר מהעיר. הם שאלו לנירוחי ואמרתי להם בחלק של פולין שנכבש ע"י הרוסים. אמרתי שברחותי מפני הרוסים ולא יכולתי לחת את הנירות. שאלתי למחיר החדר וקבעתי תשובה מוזרה: מה בכרם אם תגור בכאן, הרי לא יחסר דבר מקריות החדר. לגבי אוכל – מה שאנוanno נאכל, תאכל גם את. היא שאלה אם ברשותי כסף ועניתי שאני מתכוונת לעבוד ואשלם ככל שאוכל. לא רצית להודיע שברחותי כספים, כדי שלא לעורר חשד.

הצלחתי למזוא עבודה, אולם מארחי לא נתנו לי ללכת לעבודה. הם טענו שביכולים לפרש אותנו למרות המ丑ב הקשה, שכן היתה להם גם חלקת התבואה. הם הציבו שאקרה לה דודה וכן עשייה. מנהל הרכבת ואשתו באו לבקרני וכבר נתקבל הרושם שאמנם פולניה כשרה אני. הסתובבתי באופן חופשי למורי. משיחות המשפחה עם שכנים וחברים נוכחות לדעת שהם אנטישמיים מדרגה ראשונה והיתה

צריכה לשחק את התקפיך של גודה אנטישמית. אבי המשפחה השתייך למחתרת הפולנית האנטישמית "ארמיה קראjobה" ועל ידו הצליפה גם אני למחתרת זו. לי היה חשוב לנוקם בגרמנים ולא חשב באיזו מלחמתה. בלילות למדתי לאחוז בנשק ובימים שלחו אותו לעבר קורס לאחים בורשה. זה אפשר לי לתפקיד, לאחר מכן, כאחות.

בפרוץ המרד הפולני של ורשה הספקתי להגעה למקום המיועד לי בבית החולים. הייתה לא אחת בסכנה של מוות. יום אחד בדרך היה הג'קט שלבשתי מונקן בצדדים שנורו לעברי. עד היום לא אדע כיצד ניצלתי ולא נפגעתתי. כבר הגיעתי למסקנהשמי שנגור עליו לחיות – אכן יחייה.

עם דיכוי המרד ע"י הגרמנים ברחו והלכנו ברגל במשך 24 שעות עד שנפלנו היישר לידי הגרמנים. הם ירו בכולם ונותרה קבוצה של 30 איש ואני בתוכם. הקבוצה הזו הייתה אמורה לקבור את כל המתים של המלחמה. החלו נדויים חדשים. הגיעו לפירושקוב ושם הכרתינו חברה אחת שעזרה לי לחזור לורשה.

עם תום המלחמה נקבע רלי השבר הגדול. נותרתי בודדה מכל המשפחה. התחלתי ליצור קשר עם משפחת אחיו באך שלדאנוני הגדל כבר איןנו ביום בין החיים. ביןתיים השתלמתי, בית הספר לאחים בורשה – עדין בנצריה. בתחילת 1947 קיבלתי את הסרטיפיקט המקווה יוכלה לעלות לארץ באוגוסט 1947 ולהפגש כאן עם אחיו ומשפחה. הגיעתי אל המנוחה.

משפחה הרצלג ישראל אהרן ואשתו שרה

סוניה ח'זוני (הרץוג)

ע"י אבן הזיכרון לקדושי אופוצינה בטרבלינקה ב-5.8.88

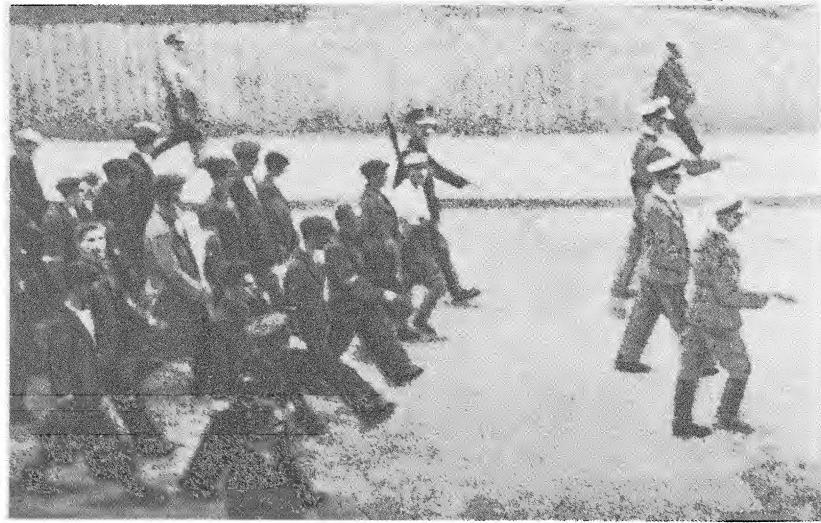
סוניה ח'זוני (הרץוג) ע"י בית מגורי באופוצינה ב-5.8.88.

itchak Bieloribski ברחתி מנארל ובלזיז

נולדתי באופוצ'ינה לזאב וולויל ולפסה ביאלורייבסקי. משפחתנו הייתה ענפה ביותר ומנתה כ-150 איש ונורתרתי אני בלבד מכל משפחתי. בהכנס הנאצים לאופוצ'ינה, קיבלנו הוראה לשמר על בית הכנסת. הייתי בין השומרים. משהחלו ללחט לעובדה, היהי בין העובדים. ביום אחד רוכזו בבירת הכנסת כ-600 איש ונשלחו לממחנה עבודה נארל שליד בלזיז. אתי היו גם שני אחיו – אליעזר-לייזר, ויהודית-יידל.

מיד בבונו תכננו לבסוף. אחי יידל ברח עם בן דודנו – שלמה יעקב-ינקל ביאלורייבסקי. שני לילות לאחר מכן ברכתי עם אחיו לייזר. בהיותנו בדרך נתפסנו. כלאו אותנו בבית סוהר בטומשוב-לובולסקי. והיכו אותנו מכות רצח. משם נשלחו לבלזיז. התרו בשומרים עלי, שאם אברח, הם יוציאו להורג. לאחר מכן מסרו לי שבচৰতা יוציאו אותי להורג. עשית חשבון שאין לי מה להפSID והצלחתך לבסוף לירוח ברוטה שההsti בכל ימי המלחמה. לאחר השואה עלייתך לאرض והצלחתך לבנות בית ישראלי אף זכית לשתיה בנות ובן הנושא את שמו של אבי.

מ. ב. ליפשיץ

ימים של אימה

נולדתי ביום 20 ביוני, 1920 באופוצ'נה. אבי, יעקב דוד, מוצאו משידלוביצה שבמחוז רדום. אמי, מבית בורוכוביין, מוצאה מפבייאניציה שבמחוז לודז'. הם נישאו בוגיל 18. אבי בא ממשפחה של סוחרים וסוחר במשך שנים רבות בעORTH ולאחר מכן עבר לעסוק בעורותרכים, ואחריו עוד תקופה הפרק להיות יצירן של חקלים עליונים של נעלים. להורי נולדו בנימ ובנות נספחים.

שנות נעורי עברו עלי בתחוםים שנראו בעיני אז נעניים מאד. היו לי חברים רבים מבני המשפחה של השכנים, ונהנית מהעזרה ומהידע שרכשתם מקרובי משפחתם הרבים.

למדתי בבית ספר יסודי שבעיר מגורי. חברי ללימודים, לאחר ששימיינו את בית הספר הייסודי. עברו ללימוד בעיר לודז', בבית-ספר תיכון- מקצועית והשתתלו במכינה או בטקסטיל. הורי לא היה ביכולתם לממן את המשך לימודיהם ונשענו לודז' ועשיתי שוליה בבית הח:right של האחים איזונר שעסוק ביצור צרכי חשמל ונברשות. נתודעתني לענייני מסחר וממן. קיבלתי שכר טוב וחסכתי סכום כסף.

המלחמה שפרצה בשנת 1939 הוציאה אותנו מஸלול החיים הרגיל. הדריו הפולני היהודי כי על כל הגברים להתייצב בבוז'יני ולהתגייס לצבא. הלכתי לשם ברגל, אבל לא יכולתי למצוא את מקום המפגש ומשום כך המשכתי ללבת לאופוצ'נה, אל בית הורי. אולם אנשים שבאו משם סייפו על מעשי זועמה של הגרמנים וכך הלכתי לכיוון וורשה עיר הבירה של פולין. פגשתי שם את המורה למתמטיקה, גב' רובינק, שהזמין אותי אליה ונתנה לי ארוחה טובה. הרוחותה שם קצת כסף ממיכרתת סיירות, אולם אי אפשר לקנות דברים بعد כסף וכייד לי השיג לחם ערך היה לעמו בתוך כל הלילה לצד מאפהה. כאשר המלחמה נגמרה שם והיטלר נכנס לורשה החלטתי לחזור לאופוצ'נה או לודז'.

בדרכי בחזרה מצאתי מקום בעגלה של גרמני — פולקס דרייטה — וחנינו בבוז'יני, המקום שבו צריכות היו להתאסף הייחדות הפולניות, ארבעה שביעות לפני כן.

נקחתי לבית-ספר שבו הוחזקו חילילים פולניים ללא נשך לשם העברתם לייחדות שונות. יציג של אבא שלו הזכיר אותו ואמר לי שבעוד כמה ימים הוא יתראה עם אבי וימסור לו דרישת שלום. הוא עשה כן ואני הלכתי למחרת לודז'. הגיעתי לדירתי ומצאתי שם הכל כמו שעזבתי.

פעם הלבתי ברחוב עם חבר ושני אנשי גסטפו באו לקראותנו ושאלו למה לא הורדנו את כובעינו בפניהם וכשאמרנו שלא ידענו על הוראה כזו הם לקחו אותנו לתחנת המשטרה והרביצו לנו מכות רצח. חברי צעק מחמת הכאב הרב, אבל אני שתקתי. הם הניחו לי ללבת ובצאתם מהם נפלתי לתוך זרועותיו של מזקיר המועצה היהודית. הוא שאל: מה הענן, עניתו לו שכמעט והרגו אותה. באותו יום בחור אחד מת ממכות שקיבל. לאחר כמה ימים הקיפה ייחידה גדרולה של חילימס גרמניס את הגיטו והוכר, כי אף יהודי לא יצא או יכנס לגיטו. אז הבינו כי סופו של הגיטו שלנו יהיה בסופם של הגיטאות שבמקומות אחרים.

כל אחד המכין לעצמו חבילות ומזוודות של בגדים חמימים ודברי אוכל, כדי שנוכל להישרד במחנות שעמדו לשלווה אותנו. אף אחד לא ידע למה לצפות. למחרת נודע לנו כי מטרתם של הגרמנים היא להשמיד את האוכלוסייה היהודית שבתווך הממחנות. היהודים התחלו לחת את דברי הערך שלהם למנהגים של מועצת הגיטו, כדי להבטיח לעצם מקום עבודה בגיטו, כי הגרמנים בודאי יהיו זוקקים לכוח עבודה בשבייל המלחמה. גם אבי נתן להם מטיל זהב והבטיחו לו שיישאר בגיטו לאחר שהיהודים האחרים ישלחו משם. בחורים צעירים רבים הצעידו בכללי עבודה, כמוometimes, טוריות וכו', כדי להראות לגרמנים שהם מסווגים לעבוד ולהיות לתועלת בשליל הגרמנים. בעבר כמה ימים, לפני בוקר, הודיעו אנשים היס.ס. ברמקולים שעל כל היהודים להתאסף ברכבות עם כל המזוודות שלהם, על מנת להישלח ברכבת למקומות אחר. הצלחתי לסדרطبق בשליל אבא, כי הוא היה מעשן, וכל אחד מאלפי היהודים קיבל שלישי אחד מכיכר להם, שנאפה בלילה שלפני כן. הם סודרו בשורות של חמישיות והובילו אל ביכר השוק, מי שלא צוית נורה במקום. אנשי היס.ס. חיפשו בתים והרגו את מי שמצאו שם.

המפקד קרא אליו את אלה שהיו בראשינה של המועצה היהודית שאל אותם למאם רוצים להשאר בגיטו. אני עמדתי עם הקבוצה הסנטירית וראיתי את אבי ניגש אל המפקד, ואולם ברגע זה ניתנה פקודה לקבוצה הסנטירית לצעוד אל התחנה, המקומן שאליו הובאו כל היהודים. כאשר הגיעו אל תחנת הרכבת ראייתי שורה גדרולה של קרונות להובלת בהמות עם הדלתות פתוחות ואנשי היס.ס. וגסטפו רבים עומדים שם עם שוטרים בידיהם.

על חברי המועצה היה להניח קרשים גדולים על הקרונות, כדי שהאנשים יוכלו לעמוד עליהם. ראייתי רבים מידידי, עיריים וזקנים, עולים על הקרונות. כל מי שבכה, או שרצה להצטרף אל אנשי משפחתו הוכה עם השוטרים. הקרונות מולאו עד אפס מקומות לקרונות היופתחים קטנים בקצתה העליון ודרךם היינו צריכים להכנס חתיכות קטנות של לחם.

בפנים שרה מהומה, עצוקות ודחיפות כדי להשיג מקום לעמוד בו. רבים מאנשי המשטרה היהודית הועלו גם הם על גבי الكرונות.

לבסוף נשארו כ-55 אנשים שנשלחו בחזרה אל הגיטו. אני הייתה ביןיהם ולא ידעת שאנשי המשפחה שלי הועלו על גבי الكرונות, שעמדו בריחוק מהמקומות שבו עמדתי. כאשר חזרתי לgitto הלכתי אל דירותי כדי למצוא את הורי ומשפחתי, אבל לא מצאתי אף אחד מהם.לקחתי את כל הגילוח שלי והלכתי אל משרדי המועצה היהודית. גם שם לא מצאתי את משפחתי. אז ניגשתי אל הנשיה של המועצה

נודעו דברים בלתי נעימים רבים על התנהגות הגרמנים ועל הסבל של היהודים. היה עוצר, ציריך היה לבוש סרט על השרוול, משפחות רבות הועברו ממוקם וצעריהם רבים נלקחו לעבודה בשבי הצבא או הגסטפו ורבים מהם הוכו ונאסרו. לאחר כמה ימים תפס אותו איש ס.ס. ברוחב, לך אותו למוסך ואמר לך לרוחן מכונית. כשהבא נהג המכונית הוא אמר לך שלא רוחצת טוב את המכונית, לך אותו אל המרתף והרביץ לך מכות רצח עם שוט של מתכת בכל חלקי גופו. לשמע זעוקתו נכנס למרתף אדם לבוש מדים. היה זה הרב-טוראי שלו בגנדנ"ע לפני כמה שנים. הוא אמר שהוא להחיה הסדייטית והוא הרשה לך ללבת. הייתה לך לחזור לשם לקבל את תעודות הזהות שלי שנלקחו מני כשתפסו אותך לעבודה בשבי הצבא. אז החלטתי לעזוב את לודז' וללבת לאופוצינה.

המעסיקים שלי החביאו דברי-ערך מתחת לרעצת המרתף. כאשר סיפרתי זאת לבעל הדירה שגרתי בה בקש ממנו להחביא באותו מקום את תכשיטי הזהב שלו. נודע לי אחרי המלחמה שאחד האחים איזינר שהה בגטו לודז' הילך לגסטפו וגילה להם את הסוד, בחשבו שיקבל גמול על כך. כמובן שאנשי הגסטפולקח את כל הרכווש ואייזנر הפטפנן לא נשאר בחיים.

לאחר כמה חידושים הגיעו עם סבתוי לעירם של הורי, והתקבלתי שם בתור פלייט של המלחמה. פגשתי שם את כל חברי לשעבר, אשר עברו והשתדרו להנות מהחימר בכל האפשר. אני נמניתי על "נווער הזאב", שעשה חיים בעיר הגדולה. ידעתני גרמנית, שלמדתי בבית-הספר, וכן ידעתني אנגלית, שלמדתי בחמש שנים שהחיבו בלודז'. כאשר הצטרכתי לכיסף, לימדתי אנגלית את אותם האנשים שהחיבו שהמלחמה תיגמר תוך כמה חודשים.

כאשר הוקם הגטו באופצ'נו לא יכולנו למצוא מקום למגורים. אחי מאיר שעבד בשבי המשטרת הגרמנית. ביקש מאחד השוטרים לעזור לנו למצוא דירה, והוא מצא, למען אחי דירה של שני חדרים, שבה היו צרייכים לגור 50 אנשים. סמוך לכך מטה סבטי ונשארנו 9 אנשים. המטבח בגטו הפרק להיות בלתי-נסבל, רבים חלו בטיפוס ומתו. המועצה היהודית הקימה ועדה לעזרה ראשונה. מין ועדה סנטירית, שתפקידה היה לכוון חלקים של הגטו אל מקום חיטוי, שבו היה גם בית-מרחץ ציבורי. בית שבנו מת מישחו ציריך היה לעבור חיטוי ולמשפחות שגורו בו אסור היה להכנס לתוכו, אלא לאחר שנעלם ריח הגוף. אני העטפתי לארגון זה, בעת שהקימו בית-חוללים. אני חלתי במהלך שכל שכני הגטו חלו בה.

כאשר ד"ר חמילניצקה-רייס בדק אותי היא שלחתה אותי מיד לבית החולים, שבו היא עבדה. החלמתי לאחר ארבעה שבועות, מכיוון שהמחלה התקפה רק את מערכת העיכול שלי.

ערב אחד באה אמי היקרה אל חלון חורי ושאלה לשלומי ואמרה לך לעזוב את בית-החוללים, מכיוון שהגרמנים הרגו חולמים במקומות אחרים. למחorbit בבורק בקשייתי מאת הרופאה להרשות לך ללבת הביתה והיא הסכימה. מכיוון שאנו גרנו בקצתה הגטו, הגרמנים ביקרו שם לעיתים קרובות וביצעו פשעים רבים, שף אחד לא רצה לספר לך עליהם.

הלכתי למועצה היהודית לברר מה מתרחש בגטו ולמודתי דברים רבים שקשה היה להאמין באמיותם, אם כי הדברים שעברו עלי היו צרייכים להורות לך אחרת.

עוזתי את המקום לפנות בוקר והלכתי בכיוון בוסקו זדרוי. שם פגשתי את גב' הלה חמיאלניצקה (עכשו רחל ווינוגרד), שהיתה גרה גם עם אחותה ועם בנה בן השנה, שנימול. הם לא נתנו לי ללבת משם והאיכלו אותו באrhoחה טוביה וגם נתנו לי מקום ללון, כאשר בעלה מר דוד ווינוגרד חזר מנסיעת העסקים שלו החלטתי לעזוב את המקום וללבת למקום המחובא של ד"ר אלה חמיאלניצקה-ריס, ידידתי הטובה. נסעת שוב ברכבת והגעתי למקום. כאשר נכנסתי לדירתה ראתה אדים זקנים מתקן נעליים, שער בשפה בלתי מובנת. לאחר מכן נודע לי שהוא מושך כי הוא היה פולקס-דייטשה והיה עליו להבטיח שלא יספר לאף אחד על מה שקרה שם. הוא יצא מductiveו. ד"ר אלה הסתכלה מהחורי הדלת השניה לראות מי בא וכשראתה אותו יצא אל מחייכת בחירך רחב. היא נתנה לי לגור בביתה תמורה תשולם מינימלי, והגב' מורוס שאף היה היה פולקס-דייטשה, הייתה נסעת לאופוצ'ינה והביאה משם דברים שהדר' אלה השאירה שם. לאחר שגרתי שם שבוע או שבועיים חזרה גב' מורייס מחתה הנטיות שלה וטירה שאנשי גסטפו עצרו אותה ושאלו כמה היהודים מסתתרים אצלה ושהם יבואו אל ביתה לחזור בעניין. משום כך היא עיצה לנו לעזוב את המקום. לחרת בבורק הלאכתי לתחנת הרכבת כדי לנסוע לולשא, כאשר אני מצויד במכtab אל אחיה שגר שם, והנה אנשי ס.ס. הקיפו את התחנה ולקחו אותנו לבית-הספר בורשה, כדי להעביר אותנו למחנה עבודה בגרמניה.

נודע לי בזמן הנסיעה כי כל מי שנכנס לגרמניה חייב לעبور בדיקה רפואית וכי להימנע מכך, נתתי לשוטר פולני לשמור על דלת היציאה אלףים דולר כדי שיתן לי לצאת. הוא עשה זאת ודחק אותו מעלה גדר גבואה לתוך חצר שם היו בורחים רבים ששטו והיו שמאים. עשיתם כמוום ובבורק הלאכתי לכתובות שקבלתי. כאשר הגיעו לבית התחיל כל גבר גדול לנבוח.

בעל הבית יצא החוצה ושאל מה רצוני. נתתי לו את המכתב, והוא הזמין אותו אל תוך הבית, שם מצאתי את גב' כהנה פולסקי, אז ווינוגרד, עם אחותה מלאה.

הם שמחו, משומם שמשפחת ווינוגרד היו שכנים שלנו באופוצ'ינה. גרתיהם אצלם שנה אחת, כאשר לילה אחד הגיעו אליהם שלושה אנשים, אחד מהם שוטר פולני ואחר גרמני והגסטפו. הם רצו לבדוק אם ישנים במקום יהודים. קחו אותו אל אחד החדרים ודרשו שאראה להם את החלק התיכון של הגוף העירום. כיוון שדיברתי גרמנית הייבנתי היבט את דבריהם שאלתי אותם בזחוק אם הם יודעים עכשו את ההבדל בין גבר לאשה. הם החלטו שאני יהודי ולקחו אותי למיטה בשבי בדיקה וחיקירה.

הם לcko את הכסף וכל החפצים שהיו לי. הם בדקו את הנשים שבבית באותו צורה. בשעה שעזבתי את הבית, בעל הדירה דיבר אל החיים הללו והציג לחתם להם לחרת סכום יותר גדול של כסף תמורה שחזרוי. באותו זמן בעל הדירה היה מפקד במחתרת בורשה. אף אחד לא ידע מה היהת התכנית שלו אחר כך הסביר לי שהיא ביעתו לאסוף בלילה הבא קבוצה של פרטיזנים ולהרוג את הגermenies.

שוחררתי והלכתי החוצה ונכנסתי ליער בקרבת מקום. פתאום תקפה אותי הלוצינציה והייתי בטוח שהמשאיות נסעות על גבי העצים לקראטי ושהם הולכים ומתקרבים אליו. התחלתי אז לבורוח ורצתי במשך שעה, כאשר שמעתי נביות של כל בית שבו התקורת.

היהודית שטייל ברחוב הראשי עם המפקד הגרמני ושאלתי אותם על המשפחה שלו, כי הייתה בטוח שהם ידעו איפה הם. הם ענו שעלי לפנות בשאלתך זו אל המשרד.

הלאתי אל המשרד ושם נאמר לי שמשפחתי נסעה עם כל שאר בני הקהילה.

פרצתי בבכי והלאתי אל מושרדה של ד"ר חמיאלניצקה-היריס, שהפכה במשך הזמן לידייה קרובה שלו. שם התעלפתني וישנתי זמן מה. בימים שלאחר הליקוינידציה של הגיטו יצאו יהודים רבים ממוקמות המחוואו שלהם, והאוכולוסיה של שלושת הבתים שהוקטו בשלבי חמישים היהודים גדלה עד למספר מאות. נודע לי לחבריו הטוב ביותר, מנדל פרל, ניטה לעבור את הנهر שMahon גלוito ונורה למוות.

הבתים של היהודים נסגרו ונאטמו בקרושים, ואולם יהודים רבים הוציאו מהם, דבריים מכובסים ופריטיים יותר קטנים, שנמכרו תמורה מזון. שוטרים פולנים שMahon לגיטו הסתכלו בונעשה, אבל לאיפשרו למסחר להמשר.

גם אני אספתי דבריים ומכורתי אותם לפולנים וקבלתי כסף תמורתם. אמו של שמיגלבסקי שעבד במושרד העבודה במדור לביעות היהודים, שהיה ידיד טוב שלו, באה אל הגדר ורצחה לדבר אתי. כשהבאתי היא הודיעה לי שבנה נאסר יחד עם רביים מחבריו, והיא שמעה ששמי הוחר עלי-ידי אלה שאסרו אותו. משום לכך היא האיצה בי לברוח או להסתתר באיזה שהוא מקום, כי סופי להיכלא כמו בנה. נכון ששמיגלבסקי ואני עזינו בהשגת תעוזות מזוייפות ובבריחתה בתbor "אראים" לגרמניה. ביום שהזההרטי שעלי להציג את חיי הגיעו אל הגיטו הקטן בריטישן בריכבת פולני, מחופש כיהודי, והצעע לקחת כמה יהודים, המוכנים לייצר באופן בלתי-חוקי משקאות חריפים בכפר קטן. הסכמתי לקבל את החוצה והלאתי בלילה אל תחנת הרכבת כדי להגיע בה למיאכוב, ליד קרוקוב. נרדמתי בעת הנסיעה והתעוררותי בתחנה אחת אחרי מיאכוב. ירדתי מהרכבת והלאתי ברגל בכיוון מיאכוב. בדרך עזרו עותי חיללים גורמניים ולקחו ממני את כל חפציו הפרטיים, מבלי שחשדו שאני יהודי. הסברתי להם שאני הוילך לויה של אבי במיאכוב ושאין לי כסף בשבייל לנסעוע ברכבת. הם הניחו לי ללבת לדרכי. במיאכוב, בחנות שבסמור לתחנת הרכבת, מצאתי את בריטישן הרכבת, שהביא אותי אל איכר, בכפר, שם ישנתי על תבן, אכלתי תפוחי-אדמה ושתיתי חלב, דבר שהיה גן עדן בשלבי. הבן של האיכר קרא לי פעם החוצה ורצה שאלך אותו אל מושרד הרישום הגרמני, מכיוון שהייתי זר במחוז זהה. היה לו ביד שוט מפלדה והוא בקשר עין עם בחור אחר. לבסוף נאלצתי לשלם כמה אלף דולרים כדי שאוכל להעלם ממש. החלטתי ללבת לבוסקו זדרוי, מוסד החלמה בשלבי חולמים, שהיו בו מרחצאות וטיפול רפואי, ושבו הסתירה אחותה של ד"ר אלה חמיאלניצקה.

הגעתו לשם מבלי לחוש בסכנה, ואולם לא היה מקום אחר ללבת לשם. נסעתי ברכבת בתbor פולני והייתי עד לבביבו ולבמישדים החיים של הגרמנים. הם נכנסו לקרוונות לחפש מעבירים מצרci מזון, דבר שהיה אטור והעונש על כך היה מוות. כאשר הם מצאו ננקיות, או מוציאי בשר אחרים, זרקו אותם דרך החלונות ולאחר מכן הגיעו את בעלי המזכרכים זרקו גם אותם החוצה. הגעתו לקיילצה ושברטהייך, בהציגי את תעוזות הזהות המזוייפת שלו, התעוררתי בלילה וכשהסתכלתי דרך החלון התברר לי שלז' בית הארכה יש מקום המשמש למשעי עיניים של יהודים. אימנו שם כלבים לתפויש ברגלים ובגדים של יהודים, שבסוף הרגו אותם או השאירו אותם למאכל הכלבים.

שבתי אז להיות שפוי ונכנסתי לבית. שתיתי קצת אלכוהול שנחנו לי וישנתי במשך כמה שעות. לאחר זאת הלכתי לוויטה. ביקרתי במאפיות רבות ובקשתי שייתנו לי עבודה וכולם סירבו. בלבד תפסת ברכבת לכפר קוסטובל'אצקי, ליד סיידלץ.

נסעתי ברכבת לכפר זהה וכשהגעתי סמוך לתחנה שמתי לב שנוסעים קופצים מתווך הרכבת לפני הגיעה לתחנה. בשאלתי מודע עוזים זאת, אמרו לי שהגרמנים מהיכים בתחנה. קפצתי גם אני והלכתי ברגל לכתובות שהיתה לי. היה זה בית של חוות,

והaicר ושני בניו החזקים קיבלו את פניהם וודקה וארוחה טובה.

הם אמרו לי שבעל מכונות התפירה הוא אח שלהם, נמצא בכפר אחר ושהם יכולים לקחת אותו לשם. לפני שעזבתי ראייתי דרך החלון עננים גדולים של ענן בכפר קרוב ואמרתי שכנראה פרצה שרפה גדולה.

תשובה הכהרי הייתה שם שורפים יהודים. בKOשי הצלחתி להשאך רגוע בלי شيירטו בהתרגשותי.

למחרת התחלה תופר ולגזר נעלים מטוגנים שונים ומהעיבד שלי היה שבע רצון.

כמה ימים לאחר מכן הגיע מורה השם אל המקום, שהיה שלושה קילומטר מעחנה ההשמדה טרבלינקה – שם בוודאי מצאו בני משפחתי את דרכם אל השמיים – שותף אחד לבעל מכונות התפירה. הוא לא רצה שיועסוק עובד במכונות הללו והיה צריך לעזוב. הלכתי אל הסנדר בקרבת מקום, שגם הוא היה תופר נעלים ובקשתי עבודה. הוא קרא לאשתו ואמר "הלה, הביאי את הוודה וכוסיות" שתינו לחיים ולמחרת התחלה לעבוד שם.

נדע לי שככל המכונות נאספו על-ידי הגסטפו ונמכרו אחר-כך במכרז לפולנים. שנזקקו לאנשים שיפיעלו אותן, ממשום שהיהודים היו בעלי המקצוע העיקריים.

ליילה אחד העיר אותו שכן שלקח אותה והראה לי שהשמות מוארים מאד. היו אלה פצצות תאורה שהוטלו בשביל שהטייסים יוכלו לכוון את פצצתיהם. באוטו לילה הייתה מושכנת שהמלחמה נגמרה.

במסעדה שבה אכלתי ישבו לידי אנשי ס.ס. גסטפו מטרבלינקה והבינו כי את מה שדיברו. כשהכירו יכולנו לשמע את התותחים הרוטים מרעים את החזיות הגרמנית, התחילה הגרמנים לפיצץ בעיר ובכפר הטמוך קוסטובל'אצקי את בניין המשדרים והיה علينا לחפש מקום מסתור, מפני שהגרמנים יקחו אותנו, כשם שלקחו בנידערובה במקומות אחרים. מענו מקום בשדות, בין אלומות התבואה הקצרה. בלילה האחרון שלפני השחרור סרקו פטroleים גרמנים את השדות בחפשם אחר פולנים מוסתרים. היה לי מזול ולא מצאו אותם. השכם בבוקר ראייתי אורות מחרך רב.

היי אלה הטנקים של הרוטים. שעה אחר-כך כבר היי החילאים הרוטים בכפר, ממשום שהגרמנים ברחו.

לקח שעה נוספת בשבי הארטילריה למקם את התותחים ולירות אחר הגרמנים הבורחים. התגיסתי לצבע הפולני ואמרתי לחברה שלו שהנני יהודי ושאלתי להרוג לפחות אלף גרמנים שאני חשב לנאים. חברתי התעלפה, השארתי אותה והצטרכתי לייחידה. שנה אחת הייתה בצבא; כאשר נסעה לאופוצ'נה. האנשים שפגשו בי התקשו להאמין כי הנני חי. פגשתי שם את סוניה חזני-הרצוג ואת יוסף חמילניצקי, בן-זיו של רחל ויינגרט. חזרתי לייחידה.

בשנת 1947 התנדבתי לארגון ההגנה ונסעתי לישראל.

בשנת 1953, כאשר הרופאיםקבעו שאשתי ובתי חיבים לחיות במקום שבו מוג האoir יותר קר, נסענו לקנדה ושם סיימתי את לימודי באוניברסיטה ונעשית מורה למתמטיקה. כאשר משלחת ויקטוריה חיפשה מורים נרשמתי כמורה וקובלתה משרה במילבורן.

בשנת 1971 קיבלתי את הנתינות האוסטרלית.
אל נא נשכח אוטם

גִּלְיוּט אַהֲרֹן

עַבְרָתֵי אֶת טְרֵבְלִינְקָה

נולדתי למשפחה קצבים שעסכה במקצע זה מדורות. מילדות עזנו לאבי בעבודתו והיינו אמורים להמשיך את מסורת אבותינו. התפרנסנו בכבוד. כרבים מבני הנעור היידי פעל בפעילות ספורטיבית בהפועל ובמכבי שאופוצ'נה. סיימתי את בית הספר העממי ואבי טען שדי בך – הרי יודע אני לכתוב מכתב באידיש ולחתום אתשמי. די בך.

הורי היו שמורי תורה ומצוות וננתנו צדקה ביד רחבה. ב-1937 גויסתי לצבא הפולני. שירתתי בלודז' ובטורין. שוחררתי לאחר זמן קצר. ב-1938 נקראתי שוב לצבא והייתי כבר לאחר נשוא עם גיטל שדליך – בת אופוצ'נה. ולאחר הולמת בני הבכור. נאלצתי לעזוב אותם באופוצ'נה ולהתייצב בצבא. נשלחתי לעיר שיראדו. בפ逻ץ המלחמה נסוג הצבא ללודז'. עברנו לזאמורשטש שם רצה הצבא הפולני להתחרגן מחדש ואולם ביןתיים היה ההסתכם בין רוסיה לגרמניה ונפלנו בשבי הרוסי. הרוסים שלחו אותנו לולאטשיסק. הינו במחנה כ-50.000 איש, כולל חיליל הצבא הפולני – ברובם קעינים. התנאים היו גורעים מאד והאוכל היה דל ביותר. היה במקום בית חרושת לטוכר והתחלה לעבוד בו וכך השתרפו התנאים שלו.

מהמחנה הזה הוצאו מפעם-לפעם קבוצות גדולות של קצינים, למקום בלתי ידוע.

לאחר המלחמה הובילו לי שהם הוצאו להורג ע"י הרוסים.

הנהלת המחנה הודיעה שיש הסכם עם הגרמנים וכל הרוצה לחזור, יכול לחזור. שהגענו לגבול הגרמני, והריינו מאטנו את כל חפצינו ואיפלו את הנעלים שעליינו. היינו עכשו שבויים של הצבא הגרמני. מיד בשלב הראשון הפרידו את היהודים מהפולנים ומצבננו היה הרבה יותר גרען. שננו אותן בעריכפים ארכיים כשבכל ערך כ-500 איש. היה בצריף קורדי-אים. כל אחד קיבל שמייה אחת בלבד. ריצנו כמה שימושות והתכרבלנו כמה חברים תחתם. ביום היו עושים לנו מיסדים. החזיקו אותנו שעות בעמידה, כאשרנו קופאים מקור. לאחר מכן, הובילו אותנו לפונא ושם שוחררנו. חזרתי הביתה לאופցינה. התחלתי, יחד עם אחיו, לSEARCH. קנינו בהמות, שחטנו ומכרנו. הגרמנים חפשו אותו וברחתי. אולם, הם הופיעו אצל משפחתי ואמרו שיירגנו את כולם, אם לא אסגור את עצמי. התיעצבתי בפנים נאסרתי מיד. נשלחתי לבית הסחר בפיוטרקב. הספקתי להיות באופցינה כשלשה חדשים בלבד, הגיעו כבר היה קיימן ובראש היונראט עמד פרידלברסקי.

ישבתי 14 חדשים בכלא – יהודי יחיד בין כל הפלנים. למולי, הצליח אבי לשחד את מנהל הכלא והוא הרשה לי לצאת לעבודה ולקלל אוכל טוב יותר. בשנת 1941 התקיים המשפט. אבא הצליח להגיע למשפט בתור אסיר אחר. גם אשתי הייתה נוכחית. נמסר לי שהמעבך רע. בקשותי מאבא שלא יdag לישותdal להצלח את עצמו, אבל הוא אמר לי שלא יעוזני. לאחר המלחמה נודע לי שהוא נשלח לטרבלינקה, עם כל משפחתי. השופטים גרו עלי עונש מוות, אולם הוא לא הוצא אל הפועל. לאחר תשעה חדשים נשחנו, כל האסירים, לטרבלינקה.

הגענו לטרבלינקה תשושים. מכל קרון הוציאו כ-50 – 50 אנשים שמתו בדרך. חלק אחד הועבר ישיר למשרפות הגאים. ממש לא חזר איש. אני נשכחתי ל"עבדה". היה עלי להוציא את המתים ממשרפות הגז, לסדר אותם בשורות, בתוך בור עמוק ורחב, לשפוך עליהם כלור ולשים שורה נוספת, עד שהבור התמלא.

משהgingeo שמוות על התקרכות הצבא הרוסי, הפסיקו לקבור והוא שורפים את הגוויות שהוציאו מהמשרפות. לאחר מכן הוציאו כל הגוויות שנקבעו בבורות ושרפו אותם.

תוך כדי עבודה נוראה זו, הכרנו בין הגוויות אתAMI, אחי ובית של בן-ז'ડוי שעבד יחד עתי. הוא סירב לעבוד יותר. הפסיקתו שימשיך לעבוד ואף ספרתי לו על חלום שהלמתי שסבתה באה אלוי והפיצה בי להמשיך לעבוד ושואכה להנצל. למשך היום ירו בבן-ז'ડוי והרגו.

העבודה הייתה נוראה גם מב唧ה פיזית. עבדנו 16 שעות ביום, בהפסקה של חצי-שעה. לעיתים הצלחנו להתגנבו אל המטבח ולקחת אנתנו כמה תפוחי-אדמה. תוך כדי עבודה נשברה לי היד. רופא – אחד מכבוצת העובדים, שם את היד בגבס. המשכתי לעבוד, מבלי שאיש ידע על כך.

החללה התארגנות למודר. הייתה זו התארגנות סודית ביותר. הייתה בין המודדים תפקידי היה לרוץ אל הבאר שעליו שמרו אוקראינים, לזרוק את האוקראינים לבאו ולקחת את נשקם. בינו-תים קרתת התפוצצות גדולה והיתה פאניקה. חמישיב אסירים הצליחו לעبور את הגדר העבה של תיל דוקני. דרבנו על העורק להתפזו

אבני זכרון לעיירות פולניות בטרבלינקה

ואולם האנשים התרגדו בכך. הם רצו להיות ביחד. אני ועוד עשרה אנשים החלתו לברוח. עד שהגענו לעיר בשם יאסינובסקה – נשרנו ארבעה. בעיר חיו מושך 131 חדשניים בתנאים קשים ביותר. האקרים בסביבה לא הסגירו אותנו ואף עזרו לנו. הבטחנו להם שנגמל להם טובות לאחר השחרור. האקרים היו מודיעים לנו על בזם של הגרמנים, כדי שנוכל להסתתר. עבדנו עבורם ככל שיכולנו.

בעיר חיו מושך לבוא העבא הרוסי, לפני החגים של שנת 1944. לא יכולתי לחזור לאופוצ'ינה שבה עוד ישבו הגרמנים. התישבתי בפשמישל ופתחתי בית מלאכה לעיבוד עורות – שם גם הכרתי את אשתי הנכחדת. כשהחלה פרעות ביידויים, עזבתי את פשמישל ונסעת לסקולוב ולראדום ובה נודע לי על שחרורה של אופוצ'ינה.

מייהרתי לעירנתנו ופגשתי בה את משפחת שמואל נימן ז"ל, ליב פינר ז"ל, יוסף חמלינצקי. كنتי פרה והתחלה לעבודה – אולם עקב הלשנה נאסרתי ע"י הרוסים. אשתי הצליחה לשחרר אותה. הבנתי שאין לי מקום בפולין ועשיתי את ההכנות לנסעה לאץ. יצאנו לוובלין ובצורה בלתי לגילית הגיענו לרומניה ומשם לאייטליה.

באיטליה השתתינו במושך כשלוש שנים וזו עליינו לארץ ישראל. בארץ הגעתינו אל המנוחה ואל הנחלה. הקמנו משפחה ויש לנו ילדים ונכדים. מתוך עדות שנמסרה "בירושים"

בפולין. במלאות עשרים שנה לרצוח החלטה ממשלת פולין להפוך את המחנה למצבת זכרו לנרצחים. אמנים רבים נתנו ידם לעמשה זה וככז נקבעה תכנית ההופכת את שטח המחנה למאוזוליאון העבודה תיגמר בסוף הקיץ.
נכונות היהודי פולני מוגה יהודי העולם לתת יד להנציח את זכר מושמדיו טרבלינקה.

ברמי-חמלניצקי אהרן

מתוך הספר "מין הדוליקה היה" בהוצאת בית לוחמי הגטאות ע"ש יצחק קצנלסון, לזכר אמא, אבא, אחיו ואחיותיו וכל המשפחה שהיו איתני בקרון המתות ולא זכו. חי"ד. ולזכר כל בני משפחתי שהוזעקו לטרבילינקה בגרוש הראשון. הי"ד.

מחוז ילדותי

אופוצ'ינו, בה נולדתי, הייתה עיר מוחה. נחל ושמו דז'אַביזקה חצה את העיירה והילקה לשניים. על חוףו מצד ימין, בירכתי היישוב הוריקה חורשה — פינת-חמד של המתרחצים ביום הקיץ הלהותים. לא רק ביום החמה, גם בחורף יפה היה מקום זה למשור את בני-הנווער, בעיקר. לבאן היו באים להחליק על הקרה, לעורר מלחמות בבדורי-שלג וכיווץ בהםם בלויים — הכל כולל לפני העונה.

הלאה מההורשה הקטנה האפילה יערות ממש — נכסיו של בעל-האחוזה לנוג'צקי, שהיה מושטט עם שני כלבים גדולים ומפל חתיתו על הכלול. אך כסם המוקם רב היה ממוראו של ה"פריז" ובני הנוער נהרו לבאן בכל ימאות השנה. גם צענים היו באים אל חוף זה ומטים את אוחלייהם, ואזו היה משהו מסתורי נאצל על הסביבה, עד שהיינו משלים את עצמנו, כי נהנים מיפעה מזורה.

על היובל של הדז'אַביזקה עמודה טחנת-קמח גדולה. פעמים, כשהטהנה טעונה הייתה תיקון, היו מטים את זרם המים לאפיק מלאכוטי ומיבשים את האפיק הטבעי, שלפני הטhana. דגים רביים שרצו בערוץ החשוף וכל ילדי העיר היו באים, עמוסים סלים וכליים, לזכות בשפע. לא רחוק מכאן התגוררו הבורסיקים, כ-100 משפחות, שהיו מעובדים עורות, שוטפים ומשרים אותם במי הנהר. היה זה חלקה הדרומי של העיר.

במורחה של עירנו השתרכו מגשרי ספורט. מכאן יצא כביש גדול אל כפרי

הסבירה, חלק זה נקרא העיר הישנה. פה עמד בית-חרושת למרცפות, והוא נמנה עם בתיה הירושת הגודלים בפולין. הרחק מהרחק נראה ארכובתו הגבוחות ועשן המיתמר. צפונה של העיר נמצאו בתיה-הספר והלאה מהם שוק-הסוסים ובית-חרושת לוכוכית ולמוסרי-זוכוכית. כל אלה בעלייהם היו יהודים – האחים חמלניצקי.

במרכזו העיר נמצאה כיכר-קושצ'ישקו, עשויה ברונזה. מסביב לכיכר היו חנויות של יהודים ופולנים. כאן נערכו הירידים הגדולים והם מקור חשוב לפרנסת התושבים. בכלל בית-היראה שלהם שעמד במקום זה נקראה הכיכר בפי היהודים "דאר מקום": שם שאין מפרשים אותו, ומזכירים אותו ברמזו. כאן התרכזו משרדי המחוות הממשלתיים, בבניין עתיק מאד, בניו בסגנון מיוחד משבבר היה זה ארמונו של מלך פולין, "קוזימיאן ויאלקי", – קוזימיאן הגדל.

האגדה מספרת, כי קוזימיאן התאהב בנערת יהודיה ושמה אסתר-קה. הוא עזקה על אנשי-יסדו, כי ייחפו תעללה תתקרכעית עד לביתה של אסתר-קה ודרך תעללה זאת היה מגיע בחשאי אל אהובתו. תלמידי בתיספר וסתם תיירים היו באים לראות את המקום ההיסטורי.

קוזימיאן אהב מאד את מלאכת העיר. ואת ציריו היה עורך בסביבה זאת, שהיתה משופעת בירותות עבותיים. אל המקום בו נבנתה עירנו היה בא לנוח מצדיו ומכאן השם אופוצ'נו, – שפירשו מנוחה.

לא רחוק ממוקם הארמן נמצוא הרחוב באראק יוסלביץ, שהיה מאוכלט ע"י יהודים בלבד. ברחוב זה הינו הולכים לבית-הכנסת הגדל, לאלבסנדר שטיבל ולבית-המרחץ. כאן היו מיגרישים ציבוריים, בהם ביערו את החמצז והגעלו את הכלים לחג הפסח. לפני חג הסוכות המו מיגרישים אלה מוכרי לולבים ואתרוגים ולאחר מכן מוכרי "הושענות".

בזהורי את בית-הכנסת הגדל, תעלינה נגד עיני חיונות ותמונה הקשורות עמו בית זה ומראהו שבלחיות בדיםינו: בית-הכנסת הגדל היה בניית גובה ועתיק-ימים, בן ארבע קומות, עשוי אבן גדולה וגבוה. פנים הבית, היה בו חלל גדול לפני מעלה. רק בקיר המערב ראתה שתי שורות של חלונות מ"ערות-הנשים". הכנסה למדור הנשים הייתה נפרדת. הבא לבית – הכנסת היה נכנס תחילה לפלווש גדול. משמאלו היה דלת רחבה ולידה, על הקיר, קופסאות-צדקה שונות. בהמשכו של הפלווש היה חדר קטן, בטבורו שולחן רחב-ידיים ומסביבו ספסלים – היה זה חדר "הקידוש".

מנאგ היה בעירנו לעירוך "קידוש" לכבוד כל מאורע של חסיבות, כגון: ברית-מלחאה, פדרון-הבן, אירוסים, חתונה, ברכת-הגומל ופעמים גם ללא מאורע מיוחד, אלא סתם כדי לשמח את הלב. בעיקר נערכו מסיבות "הקידוש" בשבת לאחר התפילה. חתונ-הشمחה היה מכין בעוד-מועד יין, עוגות-ቢיצים, דגים-מלוחים והכל היו שותים "לחיים" ומברכים את חתונ-הקידוש וזה את בבריאות, פרנסה וימים טובים.

בילדותי, כל פעם שנכנסתי לבית-הכנסת, הייתה ניצבת נפעם כלשהו ונרגש מפני אוורות-העצבעוני שהוטלו על הרצפה מהחלונות הגדולים והמקמורים, שזוגיותיהם סטגוניות היו, מעשי תשbez. על התקירה היו ציררי-ענק וחוכרני, כי תמיד היהתי מפשיל את ראשיו לאחור, מסתכל בהם בתמייה ומהרהר: כיצד הצליה הציר לעשות מלאכה מעין זו על התקירה?

מסביב לקירות, בחלקיםعلילון, מצוירים היו שנים-עשר המזלות ובחזיה, בקי המזרחה, עמד ארון-הקדוש ועליו פרוכת אדומה, מעשה רקמה. מצעדי הארון ניצבו שני ארונות, כתומכים אותו ושומרים עליו. באמצע האולם נמצאה הבימה. ארבעה עמודי-ענק שהגיעו עד לתקירה יצרו את הבימה. צירוי פרטקו מלאו את העמודים שהיו מכוסים לוחות- שיש. מעבר מזה של ארון-הקדוש היה צירור של קברךול ולידו באותיות גדולות כל פסוקי "אתה הראית לדעת", ומעבר מזה של הארון – תפילה "או ישרר". כל אלה עשויים היו בעוביים מאיריים-עינים שלא ניטשו שנים רבות.

מאחורי הבית הייתה עוד כניסה אחת, לחדר-מדרגות מוחדר במינגו, מדרגות שקרואו להן "שווינדל-שטיין", ככלומר: שלבי-סחרחות. ואmens עלול שלבים אלה סחר-סחר בתנועת בORG והגיעו עד למROOM הGG. כשהבאת בהם מלמטה למעלה היה ראש מטהחרר והולך. במדרגות אלה היו עלולים לתקן את הGG בשעת הצורך, אלום רק בעלי מקצועulo בהםם, סתם יהודים לא העיו להפליג למורומים כאלה, מפני הקשי, ואילו הילדים לא הרהיבו לעלות מפני אימtan של רוחות-רעות, שמצוות לפי דבריהם בעליית-הגן.

בחיותי יילך קטן שמתה פעם אחת נפשי בכפי וכברعشיתית את מחיצת הדרך עד לגג. אך פתאום שמעתי רעש מוזר ולבי מת בקרבי. כל עוד רוחבי בי מיהרתי וירדתי וסיפרתי לחברי, כי כל השמויות על הרוחות-הרעות אמת לאmittה הэн. משגדלת כיידמי נער, לא נתן לי הדבר מנוח ויום אחד עליית-מדרגות עד למROOM הGG וגם עתה קידמני הרעם ההוא, אך הבה להלא הבהילן, עתה נוכחת לදעת, כי אלו הן צפירים רבות המקנות בעליית-הגן של בית-הכנסת והэн-הן המקימות את הרעם.

באופוצ'ינה התגוררו ארבעת אלפיים וחמש מאות יהודים. ובה ישבה גם משפחת חמלניצקי. ברחוב קאלז'ינה 3 הייתה לנו מאפייה ומעליה חדרי המגורים. ובבית סמוך – חנות למשידי-המאפה.

אבי היה יהודי שמור מצוות, אך לא אדוק. הוא נתברך ברוחב-יד וברוחב-יד גדולה של אהבת הבריות. זכרנו אני כיצד היה מנשק את בולנו בערב יום-הכיפורים וمبرכנו בחתימה טוביה. כל פעם שהניח את ידו על ראשי, עבר בי איזה רטט, – וחשתי לו כבוד והערכה, שהוא מעורבים בקורטו של פחד.

אבא נהג לתרום לכל המפלגות ולכל המוסדות, גם לאלה שלא היה תמייד-יעם עם דרכם. כשהתתקיימה, למשל, עירנו שביתת-פועלים גודלה ומתרימים יצאו על-פני העיר לאסוף לקרים-השביטה, תרם אבא ביד רחבה. וכששאלו אותו:

"כיצד זה אתה מגיע אליהם?" השיב:
"וכי אני הוא שהגעתי אליהם, הרי הם שהגיעו אליו, ואין זה מדרכי לשלוח ריקם את מי שצורך לי".

אחרי מלחתת-העולם הראשונה החליט אבא לעלות לארץ-ישראל, אבלAMA התנגדה. היא חששה להתחליל את הכל מחדש. ולפיכך העלהה אפיקו נימוק, כי יראה היא מפני הנסיעה בים. אבא כבר טיפול בסידור הנויות, אלא שנאלץ, משומס-ימה, למשוך ידיו מהתקנית.

הייו לו שלוש אחיוות ושלושה אחים. אני קטן האחים. בימי ילדותי הייתי מבלה הרבה שעות במאפייה. הפועלים האבוני מאד, כיון שידעת לחייב את כל אחד מהם ולשםך את לבם בהעניות שונות. משורתי, כבש אוטו רעון העלה לארץ-ישראל.

התחלתי לאסוף כספים לשם כך. היו לי כמה וכמה מקורות: סוחר שמכר לנו קמח היה משair מעות קטנות, بعد שמירות השקים. אוסף הדתני את הקמח מהרצפה ומוכרו, הקמח היהאמין מלוכך, אך התרגולות לא מסו בו והלולנים שלמו לי בעין יפה.

את תנור המאפייה היו מסיקים אצלנו בעצים. וגם הם מ庫ר פרנסה; – הגללים, אותן התייחס מוכר לחיטים לחיום המגינים.

גם ה"טשולנט" היה לי עסק חשוב. בכל יום ששי היה תנור המאפייה קודש ל"טשולנטים". קיבל הדתני עשר אגרות מכל קדרה. היו לי גם ימי פדרין של 8–9 וחובים. את הכסף הדתני מכניס בנק, עד שנעצבר סכום ראוי לשמו. בוגני היה להעלות, בכיספי אני, בעליית-נעור. זכרוני, כי פעם חל ערב שבת בחג ואסורה היה לחת בסוףبعد ה"טשולנט", ובתמורה קיבלתי שלוש ביצים בערך כל קדרה. מסרתי את הביצים לאמוי ודרשתי ממנה תמורה 10 אגרות, מחיר ה"טשולנט", بعد כל שלוש ביצים. אמא אמרה כי בשוק משלמת היא פחות מ-10 אגרות בערך שלוש ביצים וכשיסירבתי להסכים להורדת המחיר אמרה:

"אם אין זה ניחא לך – קח נא את הביצים ותכנים אותו לבנק".
אבא היה חותם על העותון "היינטיגע נייעס". בשבות היה קורא לפניו בקהל רם וכולנו מקשיבים. אבא היה מטעים יפה-יפה את הפסוקים ואף מוסיף להם הלחצות ופירושים משלו.

בחדר האוכל שבביתנו, עמד ארון עתיק-יוםין ורחבי-מידות, שהציגו מזנון וחציו ארון-ספרים. קצת ספרים היו בידיש ו מרביתם ספרי קודש: גמראות, משנהות, חומשיים ומחזוריים. "צאינה-וראינה" ותහיות. הגמורות מלאו עצבה ארכאה, מכוורות היו בכריכת עור חומה. על אחת מהן, ברף הריק לצד השער, רשום היה מ庫רה של המשפחה – שלשלת יהוחסין – מסבא של סבי, ועד לבני משפחתנו. אנו האחים והאחיות – אלומה אחת. כל ילד רשום היה בשורה לחוד: שמו ויום-הולדתו ופרשת השבוע.

המזנון מלא היה מזון-אל-זון ובעיקר משקאות, תוכרת-בית. הייתה לו, לאבא, נתירוח מיוחד להכין יינות. מצימוקים ומדובדנים ומפרירות למיניהם מתקין היה את המשקאות – הכל לפי "רעפות" מיוחדים, – מלאכת קודש הייתה זאת לאבוי. משסימים להכין צנצנת יין אחת היה מפטר ואומר:

"נו, הלוואי ונגיע לשנה הבאה, כתעת חייה, ושוב נזכה להכין את פריד-הגפן.
היתה בيتها עצנת גROLה ובה יין-ישקנושן, ממנו היה אבא גוטל כסית רק לכבוד מאורע מיוחד. לינוות היה מוסיף קליפות וסמןנים שונים לשווות להם טעם מיוחד וריח מיוחד.

דמות מעניינת היה אחיו משה. משגמר את בית-הספר באופז'נה, יצא ללימוד בית-ספר מקצועני בולדז'. הוא למד הנדרשה פעם בשבועיים היה בא הבית לחופשה. חברו לכיתה אליעזר גלר, מי שהיה לימים אחד ממקדי המרד בגיטו וארשה. תלמיד מיוחד היה משה, מעשי וברוך דמן כאחד. ידי זהב. מבית-הספר הוא חור אלינו עם תעודת העצויות.

בחיותו באופז'נה היה משה הרוץ החיה של הקלוב הספורטיבי "מכבי". הוא נמנה עם השחקנים הטובים בדורגלו. היה לו חזש הומור. משאלתו על שום מה

איןנו מתחנן, היה עונה, כי כל זמן שהבחורות באופז'נה לבושות גרבימשי אין הוא יכול לשאת אשה, כי גרבימשי לרגליהן, בஸוכרת שלו, הן פשיטת-רגל מוחלטת. זוכר אני שאות הימים בו התגיס לצבא הפולני. היה זה יום שרישומו ניכר בעירנו, המגיסטים, וביהם משה, יצאו בלילה שלפנוי ההתייצבות והחליפו את רוב השליטים בעיר. בבוקר תמהו התושבים לראות שלט של איטליה על בית-מרקחת ושלט של סנדר על מסעדה מפוארת. תושבי העיר הפולנים הפטירו:

"ז'דובסקא לאָפְּקַי!" (מוח יהודאי) כלומר, המזאה יהודית.

הבית שריי היה בצל של פרידה. ואמא שפכה הרבה דמעות באותו יום. מקצת מחצית השנה בא משה לחופשה של שבעה ימים והוא בדרגת טוראי ראשון. לאחר מכן הענק לו אות-הצעינות בחלוקת וגום הועלה לדרגת קורפורל. לייהודי, בצבא הפולני, נחשב הדבר כהצלחה גדולה. לימים נתבל לעבד ב"רוזננסקי ארניה", בית-

מלאכה לתיקוני נשך.

משסימים את שירתו בצבא חזר הביתה ונתබל, לאחר תקופה קצרה, בבית-החרושת "נפטון" שבעיר קונסק – בית-החרושת ליציקת ברזל. לפני פרוץ המלחמה נשלח משה מטעם בית-החרושת ל-⁶ שבועות לקורס מפקדי גג". אחיו הבכור, זאב, עלה לארץ בשנת 1935, בימי ה"מכביה". והאח השלישי, יוסף,

היה חייל בצבא הפולני ועם פרוץ המלחמה עבר לרוסיה.

קריאת מכתבו של זאב מישראל

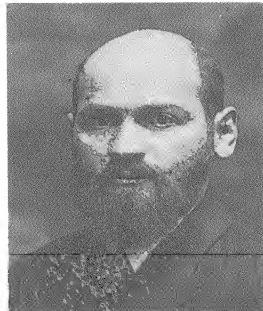
משה חמלניצקי במדי צבא

עלירא בצלרניהם

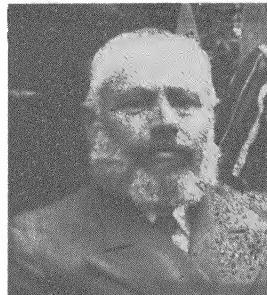
בביתנו היה מקלט-ראדיו והשכנים היו באים לשמעו חדשות. בשמים כב מפצעיים גרמניים והאימה הדיטה גורלה. היה זה יומה הראשון של המלחמה, נ שני החיף את עירנו נחשול פליטים גדול – שטפון ממש. גיס חמישי זרע ב בהלה ומכוכה. רבים מבני אופוצ'נו ברחו מזרחה,อลם משפחתנו נשארה בו ביום השלישי היו כל הcabישים חסומים, רק אבי ואני נשארנו הגברים בבית. הת להתקין לי מחבוא. לאחר כמה ימים הופצתה העיר, הבניינים המרכזים נפגעו למחורת היום, בשעה שש בוקר, הגיענו טרטור מכונות מהcabיש. במ שבוקמת הקרקע היה כען מקלט, אךABA פתח את הדלת ואמר, כי רואה הוא. שהגרמנים נכנסו לעיר.

ニיצחה בי הסקרנות את הפחד ויצאת מהמיקלט אל הכביש. ואמנם נcona השערתו של אבא – הגרמנים נכנסו אל העיר. לרשותה עבר גוש ארוך וכבד של אופנוועים – זום של רכב-ברזל, שעתיים הוזם, רוכבי האופנוועים מלובשים היו מדים שחורים והטנקאים כפפות שוד לידיים. ללא סוף היו המכוניות המשוריינות, חצ'יפתוחות, ובهن חיליב "שמייסטרוי". החרותים הובללו על ידי טושים בלגיים. היה זה ול פעם ראשונה ל טושים מעין אלה – רגליים מגושמות. סוסי-ענק. קשה היה לחוץ משפט ולעמדו על טיבם של הגרמנים. התנהגותם רבת הייתה, כמו ביקשו לבבל את הבריות. הנה יצאו מהשורה ותפסו יהודי ושמו לעג והנה הטילו קופסאות סיגריות אל הניצבים. הם עברו את העיר וורמו הלהה. אופוצ'נו הוציא, חיל-שמר, כדי להקף הסדר.

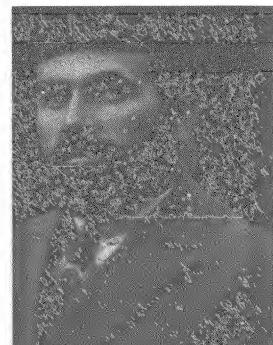
למחורת היום נכנסה לעיר קבוצה חילילים מהחבה הפולני. ודאי נזדמנו באקראי. כמה מהם סרו גם לביתנו וביקשו לחם. היינו נבוכים ולא ידענו כיצד בהם. נתנו להם לחם והם לא הסתפקו בכך והחלו לשוד מכל הבא ביד. נתונים במצב ביש, אך החלטנו להניח להם לשוד עד אשר יסתלקו, וכך היה. לאחר ימי מעבר אלה השתרר שקט בעיר. פליטים שעזבו החלו לחזור. בח הופיעה מודעה ראשונה מטעם צבא-הocabושים. במודעה היה כתוב לאמר: להאזין לחדשות ואסור להחזיק מקלט. כל מקלט רадיו יש למסרו לפיה כו מסויימת. נכנס לתוכפו קיזוב הלחים. כל הנקיות נעשו לפני אישור מיוחד. לאחר ימי שקט אלה החלו לעבור את העיר חילות גלים. שיירות ארוכות מזרחה, במשרדים תמיימים. הוקמו בסיסי צבא עיריה ובסביבתה. תושבי אופ הרהיבריעו ללחוץ עם החיילים, בעיקר הנוצרים שבה. היו גם כמה יהודים שד ואף עשו רוחים. משחכרים, כי יהודים הם, היו מתחעללים בהם קשות. הוכrho עוצר משעה 6 בערב עד 6 בוקר. כל כניסה לעיר ויציאה מתוכה טעונה אישור מיוחד. נשבר מטה-לחכם של רבים מן האוכלוסייה היהודית. ב ביתנו הורגש המחשוך כבשאר בתים, כיון שהיא עצמן מלאי מזונות גדולים. הפו הפולנים, שעבדו במפעה, שימשו כקשרים בין הפולנים מהסביבה.

אליעזר חמלניצקי

יצחק חמלניצקי

משה קצנלבויגן

שבועיים לאחר הכיבוש נארסו שלושה מנכבדי העיר. משה קצנלבויגן, סוחר התבאות גדול; יצחק חמלניצקי, – שותף לבית-החרושת לזכוכית; ואבי, אליעזר חמלניצקי. הגרמנים הודיעו: אם היהודים לא יכנסו דמי-כופר, עשרים אלף זהובים, תוך 24 שעות יוצאו השלושה להורג. משפחות הניצרים יצאו בזעקה וביקשו שהאוכלוסייה היהודית תיחלץ לעוזה.

לענין זה התגייס מרדכי רוזנטאל, שנתקרא גם מרדכי "האזורנת", כין שנחפזו וזרו היה כארנבת. מרדכי ידוע היה כבעל עבר מפוקף. הוא התגורר בשעתו בגרמניה ומכאן שליטתו בשפה הגרמנית. הוא נטל על עצמו להיכנס לעיר הפעלה ולטפל בעניין המאסר. הוא החל אל מפקד העיר והציג את עצמו באירועים של היהודים. הגרמנים הסבירו לו, כי היהודים אשימים במלחמה זאת ולפיכך עליהם לשאת בהוצאותיה. עשרים אלף הזהובים, שהיהודים מאופצינו חיבים עתה לשלם, הם חלק ועיר מהוצאותיה אלה. אם החוב לא יסולק יוצאו השלושה להורג. מרדכי הציע למפקד לשחרר את שלושת הניצרים ולאסור בינויים במקומות שלושה יהודים אחרים. הוא הסביר למפקד, כי בעורת היהודים שכבר ישבו במאסר ואימת-המוות נשנתלה עליהםikel לעליו לאסוף את הסכום שהוא גדול בשבייל עיריה כמו אופוצ'נו. התכritis של מרדכי מצא חן בעיני המפקד וכן מצא חן בעיניו בעל התכritis ומאו היה מופיע בשם היהודים בפני השלטונות. הנאטרים הוחזקו כשהם כבולים באזיקם. הם ביקשו כי יינתנו להם טליתות ותפילין וכשמבוקשים נתملאה הם אמרו את תפילה הוידי. בinityים שוחררו והחלפו בשלושה יהודים אחרים ועם שחרורם נאסף חיש-מהר הסכום המבוקש.

אבא, בשובו הביתה, ראייתו כמו שנודקן בכמה שנים. הוא נכנס ולא אמר דבר. רק ניגש לארון הבדים והريك את המגירה עד לפרקתה האחרונה, כרך את הכסף במפה והביאו למראדי.

מרדי כייבל הורה ממקודם מקום להקים מועצה מקומית שתיקרא יודנרטט, והוא נתבקש להגיש רישמה של 50 איש. מרדי בINST שני מינויים מנכבי העיר והודיע להם, כי מעתה הם גופו רשמי ואליהם יפנה מפקד העיר בכל עניין הנוגע ליידיום. בראש המועצה נתמנה פרידלברסקי, מי שהיה המזוכר בבית-החרושת לזכות "

וולקאן". בין שאר הגזירות היה איסור להתקה בקבוצות שmeno למעלה מ-4 אנשים. מכאן, שלא הייתה כל אפשרות לחיה חברה בהסתדרות או בתנועה כלשהי. ואך-על-פיין התכנסנו בחשיין, בוגרי "גורודוניה", כדי לטבש עצה ולחשב את דרכנו לעתיד. הכנסות התקיימו בבית-המדרשה.

תחילה השתכנו בבית-המדרשה פלייטים שהגיעו לעיר. לאחר מכן, כשהמצאו פלייטים מקומות אחרים לשיכונם, החליט היודנרטט להקים בו מטבח עמי. "בחדר-אוכל" זה נועדנו כי-15 איש, מבוגרי "גורודוניה", וחלחנו לפנות אל היודנרטט ולבקש ממנו שיאפשרו לטפל בילדים הפלייטים – ללימודים ולחנכים בכל שתמצוא ידנו. הבינה הייתה ליצור בדרך זו בסיס לפועלה ולקשר הדורי, שלא נינתק זה מזה. דאגנו לילדיים העובדים ישרה מאד בעיני היודנרטט ובית-המדרשה נמסר לרשותנו. בידינו היו המפתחות ויכולנו לבוא ולעצת בכל עת. בית-המדרשה נעשה, איפוא, לבה של התנועה.

אזכור פגישה עם אליעזר גלר ב-1940 בבית-המדרשה. הכל היו נרגשים מהפגישה עמו, בין שగל הגיע אליו ממרכז התנועה וביפוי חדשות. הוא אמר כי התנועה לא חדלה מהתקיים גם ביום המלחמה. היא רק החילפה את הפסים: קלומר, ירדה מהפסים הליגאלים ועלתה על בלתי-ligeאלים. "אסור להפסיק את פעולת התנועה". את הפסק זה יש לקבל כסיסמה, שאין עליה עורין. כל יום וכל שעה חייבים אנחנו לטבש עצות כיצד למש את הסיסמה.

אליעזר גלר היה לי קרוב משפחה. אביו ברל היה בשעתו סוחר פרוט בוארשה ויצאו לו מוניטין של יהודי עשיר מאד. לימים פתח הוא בית-עסק גדול באופוצ'נו, הייתה זאת חנות במתכוון של עיר גדולה והוא מוחולקת לכמה אגפים: אף אחד לאופניים וחלקי אופניים, אף לצעצעים ולתכשיטים, ואף לרדיו ולחשמל.

אליעזר, הבן היחיד במשפחה, היה בילדותו ליד שקט, מכונס בתוך עצמו ופורש מהעולם. תלמיד חוץ ושידן היה וכל מעיניו בילדים. גם בitem, בית עשירים, היה מעין חץ ביןו לבין שאר הנערים, חברי לבית-הספר. אולם משנכנס ל"גורודוניה" נתחולל בו שינוי عمוק, עד בלתי הכירו. בכל נפשו התמסר לעבודת התנועה.

מראתו של אליעזר, כשל "גוי". פניו בהירים היו, עיניו כחולות-ירוקות, וממבנה גופו חסן. הוא סיים ייחד עם משה אחוי את בית-הספר העממי באופוצ'נו והשתלים לאחר מן במקצוע חשמל ומכניקה. אביו התנדג, כי אליעזר בןו ירכוש לו מקצוע, והוא רצה, כי ימשיך ללמידה, אבל אליעזר כבר היה בהםים איש-תנועה מובהק והמקצוע

היה בשבילו עניין שישדו בהשכחת עולם. הוא יצא על-כן את אופוצ'נו ו עבר לlodz, מקום שם השתלים במקצעו החדש.

בשבת שאלייזר לא הגיע לאופוצ'נו מלודז', היה אביו בא אלינו, חברי התנועה, לשאול לשלומו, או למכתבים ממנו. בהיותו בלודז' צורף אליו חבר הגלילית וגם שם הירבה לעשות למען התנועה. ימים רבים היה משוט בעריה השדה כדי לארגן קנים חדשים, ובידי להורות ולהדריך. התנועה נסכה באלייזר רוח חדשה ושינתה אותו עד חללית – עתה מעזין היה בחן של שמחה ועגנון יידע להדביק ברוחו הטובה את כל הבא במחיצתו. שבת שאלייזר היה מגיע לאופוצ'נו הייתה שבת שהפתעה עמה – הפתעה של ניגון חדש או בדיחה חדשה.

קולו של אלייזר עבר היה ואף בחיל הנגעים לנגן. זכר אני, כי בהיות עמו הרוח היה מאהיל את אור המנורה ובאבלילית שנשתלטה היה פותח בניגונו ומעציל ע"י בר אוירה מיוחדת. יש שהייתה יוצאת אתנו לשדה, למזרנו משחקים צופים ולקרנו אל חיק הטבע, ואל נוף המקומות. גם בהיותו בווארש שמר על הקשר עם חניכיו באופוצ'נו. מדי שבוע היו מקבילים מכתב ממוני, בו ישאל לפרט פרטים ויתעניין לדעת על המתරחש, וכן עד אשר גויס לצבא הפולני.

אליעזר שירות בחיל'-הפרשים בסוואלקי, שעלה גביל פרוסיה-ליטא. גם עתה לא נתקו הקשיים אותו. במכתבו יರבה לטפל על היי הקסטראטין, يولדהברים, שחשיבותם להם לחבר התנועה ואף בדברים טפחים וمبادחים. את מכתבו נהגנו לקרוא קריאה פומבית, בשיחת הגדור.

יום אחד הגיע אלייזר לחופשה קצרה: מדיי מצוחצחים, מגפיו מבהיקים וכובען אומר הדרכ'כבוד. אך חיש'מזהר הסיר אלייזר את הכובע הרשמי, ישב עם כל החבריה כאחד מתוכה ושוב היה אותו אלייזר כאשר הכרנו מהז.

"ללא האנטיישמיות – אמר – הייתי פוטק לבב שלם, כי אין בית-ספר טוב מהצבא. הצעא מלמד אוננו להתחנן ולהיות עצמאים ורוק האנטיישמיות מקפה את כל המעלוות הטבות האלו".

משפרצה מלחמת פולין-גרמניה היה אלייזר ביחידת לחימת. לאחר קרבות כבדים נסוג גדורו עד לקוטנו ושם נפלו כל לווחמיו בשבי, נשלחו לגרמניה וושחררו לאחר ארבעה חודשים.

עם שחררו, חזר אלייזר לווארשא, לעובdotו בהנagation הראשית של גורדוניה. הוא היה מלאה שיזמו את "שיטת החמיישיות" והטילו משטר של קונספירציה על התנועה כולה. הוראתם היה לבדוק את הקשרים עם החבר הבוחר ולשים את הדגש על חיי התרבות, לעשות למען חינוך הילדים שנשארו ללא על תורה. להוציא עזורה חמירות, לחבר הנוצר לה, בכל שheid משגת. הוא התחשפ' לפולני בשם אוגניש' קובלאסקי, לבש בגדים כבנ'פולנים טרזן וקר הוגע גם לאופוצ'נו.

באופוצ'נו בא אלייזר בדברים עם מורה בית-הספר "תרבות" מנDEL גורדון, והביא אותו בסוד עניינו. מאזו נכנסו – המורה ואשתו בעבי הפעולה התרבותית, עד כדי סכנים את נפשם. הם אירגנו את בוגרי בית-הספר וייסדו מעין סמינר. בעבריים, משעה 4-4, ישבים היינו בחשיבה וקונים בעלייה דעת: תנ"ך, עברית, דבריימן ישראל, ומפעם לפעם משלבים היינו בלימודים שיר עברית, שרנו אותו בחשי.

יום אחר חזר משה, שנלחם בשורות הצבא הפולני. חלק גדול מאנשי יהידתו נפל בקרב וחלק נלקח בשבי. אך הוא העלה להתחמק מידי הגרמנים. חדשים, כמעט נרד משה בשדות וביערות עד שהגיע לאופצינו.

היה זה לילה שעבדתי במאפייה ואני יחידי בה. פתאום שמעתי רחש על זוגית החלון. ושוב, כעין שריטות של חתול וקול קורא בלחש: "לייזר, לייזר! סטاشאך!" ניגשתי ופתחתי ונתבונתי מרוב פחד. מול הפתח עמדה דמות-אים. לא ידעת אם מטרוף המשוטט בלילה, ניצב לפני, או אדם פצוע שבא לבקש קצת מים. והדמות מדברת אליו ואומרת:

"אהן, האם לא תכירני? איפה אבא?"
לפי הקול הכרתי, כי זה משה אחיו. מרוב התרגשות לא יכולתי להшибו לו, ורק בתנוועת יד רמוּתִי לו להיכנס פנמה...

מגדל-זקן, שערות וראשו ארוכות ופרוועות. הבגדים קרוועים ומלאclinים היו, ייחף עמד, בידו נעליו ומקל שלוו קשורה היהתה שkitת הצידה; כשראיתיו בהיכנסו. הדבר הראשון שבקש היה מים ומקום להסתירו. נתתי לו לשחות, מצאתי לו מוקם-מסתו בין השקים ואני גופי עלייתי, بعد הכניטה המוסווית, שהיתה בתקרת המאפייה, לדירתנו והעתרתי בזהירות את ההורדים. החלטתי לא לגלות להם מיד את דבר בואו של משה, אלא בעקיפין. אמרתי איפוא לאבא, כי מישחו הגיע והביא דרישת שלום ממשה ולפי דברי המبشر נמצא משה בקירות-מקומות ומחר גיע ודי הביתה. אפשר כי קולי, בגד בי, כיון שאבא חדר ודאי כי דברים בגו והחיל מיד להתלבש.

ירדנו למיטה, אבא ואני. הפגישה היהתה מזועעת, אך כבושה מادر וחרישית. משה היה בדרכו לכל חופשי בדעתינו. אלומעכשו, בספריו לאבא שמצ' מהה שעבר עליו, נוכחת כי סגןון דבריו איננו כתמול שלושים, והוא מזכיר בכל רגע את השם "אלוהים", "תורה לאלהים", "ברוך השם", "אללהים יעוזני". למחורת בוקר ביקש תפילין ועמד להתפלל. למדתי מכאן, כי זעועעים גדולים עברו.

משה סייפר את זעונות-החויזה, כיצד התפזרו חילות הפולנים; על אימינ-נדודיו בלילה ומחבואיו בימים — מספר היה ובוכה. עם סיום סייפורו ביקש מאבא שישתרו היטב ושלאה יגלה אפילו לשכנים, הקרוביים ביותר על שבו. סבור היה שפולין עדין לא נפלה כליל, וכי נסעה כימחר-מחורותיהם ישובו ה поляנים, ואין הוא רוצה שיחשדו בו חס ושלום כי הוא עריך.

סייפנו לו על המצע לאmittו. אמרנו, כי החוררים חייבים להתיעץ פעם בשבוע בפני השלטונות הגרמניים, אך הוא עמד על דעתו ואנחנו הקצינו לו פינת סתר, והבאנו רופא מהימן שיטפל בו.

אנחנו, חברי התנועה, המשכנו בפועלותינו: כל יום, משנטתיימה הסעודה בבית המדרש, ומקבלי האוכל נתפזרו, היינו מנוקים ומטאטאים את הבית, ובינתיים מתאספים צאנ-מרעיתינו — רובם ילדי פליטים. מורה מלודז', צ'אשאסלקה, שמה הייתה המנהלת. צבי גולד היה הרוח החיה במפעלנו. מספרים היינו לילדים על אנשי-שם מהתנועה הציונית, מעלים בפניהם פרקים מהתולדות עמנואל, מלמדים אותם

שירים מהארץ.

פעם הגיעו למקום השוטר הגרמני מוריץ, שהיה ידוע לשמעה, והוא פרא עצמא דמים. מוריץ עזר בפני היודנראט את שאלת ההתקהלוות בבית-המדרשה, אך הדבר טושטש בדרך כלשהי והפעולה נשכחה.

בימים ההם עמד צבי גולד בקשרים עם נתן שוואלב, שליח הסתדרות, שישב בשוויץ. צבי ביקש ממנו עזרה לשם ייסוד נקודת הכשרה. נתן היה משרג לאופוצ'נו חבילות, בהן קפה, אורז וכור. את החבילות היו מוכרים, ובכספי שקיבלו תמורה תחילה נארגן נקודת-ידרכו של בוגרי הינה – מקום עבודה משותף. אחד מחברינו היה לו בית- מלאכה לרשותה של ספות ומיטות והוחלט לעסוק בייצור רשתות ובמכירתן.

אהרן חמלניצקי

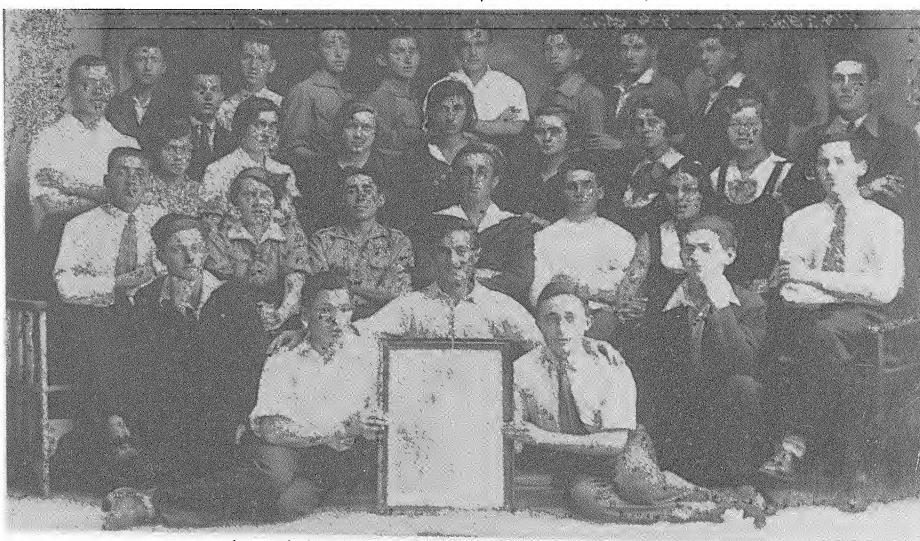
צבי גrynולד

שרגא זינגר

עלי גורדוניה בתקופת השואה באופוצנה

לרגל ביקורו של אליעזר גלר כחבר הנהגה הגלילית בלודז'

זכורה לי שיחה אחת בבית-המדרשה עם צבי גולד. הדבר היה בקי"ז 1940, בחודש מאי או יוני. צבי הצעיר להכניס להנגזה את העזיריים, כיון שהבוגרים חדשניים ומוכרים בעסקני התנועה. ואמנם נבחרו אז להנגזה חמישה חברים ואני בתוכם. נצטוינו לארגן את החברים בחמשיות – כל חמישה תהי גוף פועלה. באותו זמן הגיעו אלינו שלמה כץ, שלו שאל אליעזר מווארשה. הוא הביא העזה לארגן בעירנו נקודת הכשרה לאודוקא מחברי המקום. הוא בקש מהנתנו לחקור מהן האפשרויות לבך ולהודיעו תוך חדש ימים.

מיימי אוגוסט 1940, הודיעו שלטונות הכיבוש, כי דרושים להם 500 איש כדי לשלחם לעובדה למחרה נאראלל ליד לובלין. היודנראט מילא את תביעתם. הנתונים לבחירת האנשים היו: עניים, עזיריים, פליטים, אחד משפחחה. מי ש"זכה" ליתרון של נקודות נכל ברשימה. אולם לאחר שהוגשה להם לא התחשבו הגרמנים רק בה. הם יצאו על-פני העיר, עברו מבית לבית וחתפו כל מי שנידמן להם. 420 יהודים נשלחו ביום ההוא ללובלין.

אותוليلת עבדתי במאהיה ובבוקר נודע לי, כי מושוטטים על-פני הבתים וחוטפים יהודים. ראייתי بعد החלון, כי הגרמנים כבר נמצאים בחצר. לא היתה לי שهوات לדרת ולהתחבא. שכבתה איפוא במיטה ואת שעורת, שהיו ארוכות מאד, ערכתי כתסרווקת של בחורה. על שרפרף העמדתי בקבוקים מסמי-מרפא. נשמעו דפיקות בדלת. בבית היו רק האחיות הקטנות. הגרמנים ראנוי שוכב במיטה ולידי הבקבוקים, סבורים היו כי חולה טיפולם לפניהם, ומהירו להסתלק.

ב-8 בדצמבר 1940 הכריזו הגרמנים על גטו באופוץ'נו. החלה תקופה של מתן-שוחד לגרמנים, קונים היו לאנשי הו'אנדרארמיה פרוז', תשיטים וכו', אך האמצעים הכספיים נתקדלו והמצב החמיר והלך.

מגיפת הטיפוס החלה להשתולל בעיר כבר באביב 1941. בחורף ידעו הפוגה. באביב של שנת 1942 נתחרשה המגפה. לא היה בית שאין בו חולה. משה אחוי נקרא ל יודנראט והוקמה ועדת סאניטארית, בחדרכתו. תפקידו של משה היה להתקין תא-חיטוי שהוא מופעל ע"י דוד קיטור. עם משה עבד גם הפולני בוליק קוסטובסקי. יחד הריכיבו את המתќן ליד בתיה-המרחצאות. לפי הפקודה היה כל אורך לקלב פעם בחודש חיטוי, כלומר: חיטוי הגוף ע"י מקלחת מיוחדת וחיטוי הבגדים. מחלוקת החיטוי הייתה נינית ובעריה גם מבית לבית לשם פעולה.

בני המשפחה נהגו להעלים את החולים. חולה שנגלה היו מעבירים אותו לבית-החולמים "אסטרקה", שהוקם במיוחד לחולי טיפוס. בין החולה לבין משפתחו לא היה כל מגע, עד שהבריא או מת. על הבית הורבק שלט אדום שהזהיר את הכל לבתיהם באו בתחוםו. מיספר העובדים בחברה-קדישא נתרבה פי שלושה ויתר, וידיהם היו מלאות עבודה.

באותו זמן סודר מקום עבודה בכבול ועבדו בו כמה מאות איש. העבודה הייתה כМОבן מחוץ לעיר. מי שביקש להתחמק מהעבודה שילם 5 זהובים והוא קונה לו מלא מקום. המשגיחים היו פולקסדייטשים*.

חברנו, צבי גולד, עבד גם הוא בכבול, שני טעמים: ראשית. כדי להשתכר ושנית, כדי להיות מועסק, שלא יחשדו בו כי שייכותה יהודית וגוזים חצי זקנו וכיווצא בהם, מעשי התעללות.

* בפי הגרמנים כינוי ליהודים תושבי הארץ הכבושות, כך כמו גם המתנקרים לעם שהצהירו על השתיכותם למיינט הגרמני.

ככר קלינסקי (KELINSKI) בו רוכזו יהודים אופוצנה לפני הגירוש ההרוגים ללא משפט

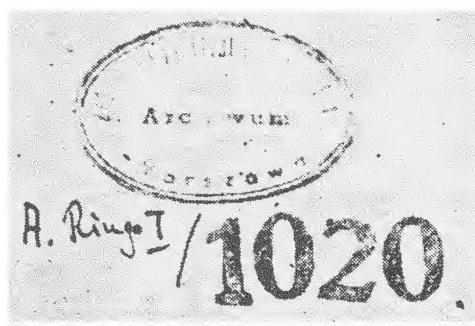
העיתונות המחרתית של „גורדוניה“ בימי השואה בפולין

„דבר הצעירים“ („סלובו מלודיך“)
וארשה, יולי 1941 — שנה ד, מס' (19) 5:

אימת העיר היו הגרמנים מורייך וקונץ. מורייך, צנום היה, עיניו אפורות נוצצות וויצוות מחוריהן. מעולם לא ראהו צוחק. לבוש היה מרוי ז'אנדרם, כובע גודל היה והפנים נראו קטנים ושיוו לו ע"י קר מראה של אלימים. קונץ היה נמוך ממורייך, עגלגלו. עדין מאד ויפה-היליכות, לכארזה: מדבר בחלקת-לשון, מרבה לצחוק ובצחוקו הייתה מתגלית שן זהב נוצצת.

אחר מחרינו היה אבא לבנדיגר. אביו, יהושע לבנדיגר היה מורה בבית-ספר מזרחי. אשתו עסקה בעשיית סבון, באורח פרימיטיבי. הגירות והעינויים אשר פקדו את היהודים עוררו את הנער אבא, שהיה רגש ובעל דמיון, לנוקם בגרמנים, נקמה מיוחדת במינה: הוא החליט להעלות את רגשי לבו ואת איבתו לגרמנים במגילת-ספר. אבא נטל כמה מחברות ובחן העלה נבואות שחורות על הגרמנים, בנוסח פרקי התוכחה שבתנן". את המחברות החזק אבא בחדר לעשיית סבון, בו עבדה אמו.

בראשית 1942, כשהגרמנים צימצמו את הגטו, נצטוווה משפחתי לבנדיגר, שביתם היה מחוץ לתחום הגטו המצו侽ם, לעזבו. אבא לא היה בבית בשעת ההעברה, ובכלתו לבתו, כבר הייתה הדרכ חסומה, אמו של אבא בישה באותו יום להציג את הסבון, פרי عملה ומוקור קיומה, שנשאר בבית-המלךה. היא יצאה איפוא, אל מחוץ לגיטו ונתקפה. הגרמנים נכנסו עמה לבית-המלךה וערכו בו חיפוש ואגב כך נtagלו המחברות וחוברת של עתונם-המחתרת של תנועת "גורדוניה" — "סלובו מלודיר", שהובאה מזוועה לאופוצ'נו. הם לקחו את השלול ועד מהרה הובהלו מראדים איש גאטטאפו, שידע לקראן עברית. והוא גילה כי המחברות מלאות דברי רפואי, נבואות שחורות וקללות על ראשי היטלר, גבלס וגריניג. המומחה לקח עמו את החומר לרادرום לשם עיון מדויק. לא ארכו הימים ומראים הגיעו הגיע המומחה בראש משלחת-עונשיין לאופוצ'נו. הוא דרש מה יודנראט 600 קרבענות בעזון המחברות הפעלת באופוצ'נו נגד הגרמנים. אולם בראש וראשונה תבעו הגרמנים להסיגר לידיהם את בעל הדברים.

סימן "סלובו מלודיר"
בארכיון המפען הדופטורי היהודי בווארשה

אביו של אבא, יהושע לבנדייגר, התייצב במשטרת הגורמנית ואמר כי הוא אשר כתב את הדברים במחברת. אנחנו, אנשי גורדוניה, הסתרנו את אבא בקבוצת ההוראה שהחבריה הגיעו מווארשא והשתכנו באיזור מכרות-הסיד. ומשם העברנוו אל גוי אחד ...

יהודים, האב, הוועד ל מבחן ונתקלה שאין זה כתבי-ידו. לאחר מכן התייצבה פסיה, אחוותו של אבא, והכריזה שהיא הכותבת, ושוב נתרברר כי לא כתבי-ידה הוא. למשך היום נמצוא אחיו הצעיר של אבא, בשעת חיפוש שהגרמנים ערכו בביתם וגם הוא נاسر. לאחר מכן הועבר אבא לאצ'אנטשוב, אולם את כל בני המשפחה. האב, הבת והבן הוציאו הגרמנים אל יער סמוך לעיר והרגו אותם.

במחצית אפריל 1942, הגיעו לגטו מפקד המשטרה הפולנית, זאווץקי. הוא ביקש מאנשי הקהילה כי תינחן לו רשימת האוכלוסייה היהודית. מבקשו נתמלא. זאווץקי הסתגר באחד מחדרי הקהילה, בדק את כל השמות ולפי רשימה, שהביא עמו ערך רשימה חדשה. ב-27 באפריל החל גל מאסרים באופוצ'נו. בין העצורים היו טובי וויאר, אברהם גולדברג, יצחק בלז'יצקי. מוטל מורתקוביץ', משה ווינגורודסקי שורצמאן, שחיבר בנותיו של צוקר וחיים פרוש – כולם עסקנים ציוניים ונוטפו עליהם כמה יהודים שהיה להם עבר קומוניסטי ואף יהודים שרחוקים היו מכל פעולה ציבورية – כל אלה, שלושים במספר, הובילו אל שפת הנחל, ליד בתיהם מטבחיהם. העמידום בשורה ומנו אותם. כל שעיריו במנין הוציאו מן השורה. שלושה מבין העצורים הוציאו איפוא ושולחו, קודם לכן, לטומאשוב ומשם לאושביז'ן (בשם גם חיים פרוש שניצל וחיה בארץ). את כל השאר הרגו במקום. אחד מלאה, יצחק בלז'יצקי, חבר "גורדוניה", נפצע קשה אך לא הomat. משנטלקה היזאנדרארמיה, החל לוחול אל

מראה אחרי הטבח

כיוון בנין "אסתרקה", שם היה בית-החולמים. לאחר שעלה הצלחה להגעה למקום, נתקבל על-ידי הרופאים והוגשו לו עוזרה וטיפול. משנודע הדבר לモריץ צמא-הדרמים, מיהר לבוא לבית-החולמים. ולען כי כל החולמים רצחו במיתה. סופר על יצחק בלזיצקי, כי בעת מסרו גילה החנגורות ועונה קשה. ובגופו ניכרים היו סימני העיניים. יודיע-ידבר אמרו, כי היה זה מעשה הפחדה לקראת האחד במאי. תריס בפני פועלת מחתרת ומעשי חבלה.

האופה מאיר רזונבלום שהמאפיה שלו הייתה השניה בעיר, לפניה גודלה, היה מקבל شك ממש לבן לאפיית לחם בשבייל ה'אנדרארמיה. הלחם היה ביום הham בקייזוב, — ומיכסתו —מנה יומית של סד גרט לנפש.

יום אחד באהה ה'אנדרארמיה ומצאה אצלו שישה שקים קמח. הם פתחו בחקירה והוחלקו ליעת מנין לו הקמה. רזונבלום ברוח והתחבא. הגרמנים אסרו את שתי בנותיו ואת בנו. משנודע הדבר לאב, הוא יצא ממחבואו והתייצב בפני המשטרה. הובילו אותו לטומאשוב, ואת הילדים הוציאו להורג.

עד כה היו גם אנו משיגים קmach, נסף על הקיזוב. לאחר המקרה הזה החליטABA לא לאפות, אלא את מכסת הקיזוב בלבד, לאחר מקרה זה קיבלABA התקף לב. הוא היה חבר היודנראט והרופא אסר עליו להשתתף בישיבות...

צבי גולד, שעבד בחפירת כבול, לכה בדלקת-פרקים והובילו לבית-החולמים לחולי טיפוס. הריפוי שניתן לו היה נגד מחלת הטיפוס ולא נגד דלקת פרקים. כמו היה גבוי מאור ובשל הטיפול המוטעה קיבל הרעלת דם. רק בהופיע סימני ההרעלה השגיחו, כי נפלה טעות בדרך הריפוי והחוירוה לבתו.

מושאו של צבי גולד היה ממושחת רבנים. בימי לימודיו היה בחור ישיבה. היה לו רך אם ואחות והוא מפרנסן היהודי. אנחנו, חברי "גורדוןיה", הזעקו את כל החברים לעוזה. הלבנו ליודנראט וקיבלו רשות ייצאה אל מחוץ לעיר והשכנו כדור-מרפאה ויריקות רפואיים פולניים. כל חברי נקרוו לתרום דם בשבייל. עשו לו טראנספוזיה והחליפו לו את כל הדם, אך הכל היה לשוא. הינו יושבים ליד מיטתו בתור במשמרות יום ולילה. מצבו הוחמר מיום ליום, אך דעתו הייתה צלולה עליו והכרתו מלאה. יום אחד, הדבר היה בשעה 6 בערב. באתי להחליף את מישחו. הוא התחיל לדבר אלינו. הוא ביקש לדעת מי ומי המבקרים אצלו. ביקשנו שנקרה לאם ולהחותו. הוא רמז שיתנו לו כיפה ובבחשו אותה לראשו, השמיע בלחש בפני אמו ואחותו את פסוקי הויודי. הוא קרא לחברם שייכנסו ואמר:

"רצוני להיפרד מכם ואני רוצה לשיר לכם את שיריי האחרון".

הוא שר את השיר "העמק הוא חלום", כולם ישבנו ובכינו בחשאי. ראש צנה ועינו נעצמו...

למחרת נערכה הלוויה. הייתה זאת הלוויה הראשונה בה השתתפו רבים, אלפיים איש. כתבנו לשוואלב בשוויין על מותו של צבי גולד והקשר עם שוואלב נמשך מעתה ע"י אחותנו של צבי, הינדה גולד. צבי בן יחזקאל גריינואולד שהיה בהכשרה בטומאשוב, נקרא לשוב לאופוצ'נו ולملא את מקומו של גולד.

איכה נקדם את האסון

פעילי "גורדוניה" בווארשה החליטו להקים נקודת-הכשרה לאנשיים באופց'נו. המטרה הייתה להעביר אלינו חברים מוארשה ומכאן למצוותם דרך דרך הפליטים במכרות-הסיד הפארטיזאנים ביערות: עד שימצא הקשר הנכון, יעבדו בינתיים במכרות-הסיד אשר באופց'נו.

בפברואר 1942 הגיעו אלינו אנשי ההכשרה הראשונים – דודאך ושמען – שנייהם מהקבוצה הווארשאית של גורדוניה. יחד עם בא שלמה כץ והוא היה המקשר והדו-אג' כל צרכי קליטתם. עיריה ראו את הבחורים כסתם פליטים שנקלעו לכך במקורה. תחילה שכרו הם דירה אצל משפחת רונצוויג, אבל המוקם לא היה מתאים להם והתחלנו לחפש בשビルם דירה רצוייה יותר. פנו אל אנשינו המהימנים בידונראט, ובעזרתם השגנו בית, שנמצא בקרבת מקום למכרות-הסיד, בסוףו של הרחוב, האחד במאי, סמוך לרובע הפולנים.

באורח רשמי היה זה מקום-עובדיה שהיודנראט יודיע עליו ודבר זה שימש כיסוי כלפי השלטונות. הבחורים הגיעו לבאן בלי אמצעים כלשהם והדרagna לטידורייהם הוטלה על אנשי "גורדוניה" מאופց'נו. יום העבודה במכרות היה משעה 7 בוקר עד שעה 4 אחר הצהרים. העבודה הייתה מפרכת וקופצים רבים לא נמצאו לה.

פעם לפעם הייתה מגיעה הנה או שלמה כץ ועםם חברים נוספים להכשרה. זכר אני, כי בפחס של 1942 הגיע היו במקום כ-8 חברים. גם לאחר הגירוש הגדל מօווארשה הוציאו לבוא אנשים להכשרה. בסך הכל נחרכו לבאן כ-150 איש. אם אני טועה, שש בחורות ו-9 בחורים. הבחורים היו יוצאים לעבודה והבחורות ניהלו את משק הבית. הרוח החיה במקום הייתה ציטרינובסקה, בתו של מורה עברי מלודז'. בזמן המלחמה נדרה משפחחה והשתקעה בווארשה וכן הגיעו אלינו עם אנשי "גורדוניה". זכר אני כי בין הנשים בקבוצה היו גם אם ובתה. האם דמתה מאד לפולניה, במראה פניה, ודבר זה אפשר לה לhimצא בדרכיהם. הנה כי כן נעשתה אשה זאת קשרית בין ואושה לאופց'נו.

משנודע ביודנראט, כי בא לבנדיגר הסתתר זמן-מה בקבוצה זאת, בא אחד מאנשי היודנראט אל צבי גריינולד ותבע ממנו להוציאו מן המקום, את הקבוצה. הינו נבוכים מאד ולא ידענו מה לעשות. באותו זמן הגיעו אלינו הנה והיא התחללה להעביר את האנשים לכיוון בנדין וצ'נטקוב.

יוני 1942. שוב חודשה עבודה הכבול. אולי ייחסם של הגורמים הווחמר פי כמו. את העובדים היו מכבים ווף רוצחים. עבשו לא היו קופצים על הפרנסה – יצאת לעבודת הכבול במלאי-מקום, אף-על-פי שהמחירים האמירו. המצב החמיר כל-כך, עד שהעובדים נלא מנשוא, ויום אחד ברוחה קבוצה גroleה, כ-25 איש, ממוקם העבודה. הגורמים הדיעו מיד לו'אנדרםරיה והיא טילפנה ל יודנראט ופקדה על המשטרה היהודית למצוות את הבורחים ולאסרים. הפקודה בוצעה והבורחים נאסרו והושמו בבית-הכנסת הגדל, באחד מחדריו, ששימש ככלא... שוטרים יהודים שמרו עליהם يوم ולילה.

בintéרים פשיטה שמועה שכל האסירים יוצאו להורג. בני המשפחה הודיעו על כך לאסירים. הדבר הטיל בהם סערה והם פרצו את דלת חדריכלאם, התגברו על השוטרים ובחרזו והתחבאו. השוטרים היהודים לא הודיעו לשיטנות את דבר ההתקוממות והבריחה ורק בוקר בבואה זו'אנדרארמරיה קיבל את האסירים נוכחו לדעת, כי החדר ריק מאדם...
הזו'אנדרארמראיה באה ליוונראט והודיעה למרדכי ולפרידלבסקי יור' הרהינראט, כי עליהם לאסור את הבורחים, בכל מחיר.

"אין בורהים מפני גרים נאים!" — אמרו.

מרדכי, שידע כי סוף המשעה הרג הבורחים, ענה בתקיפות:
"אני לא אביא את האנשיים, יכולם אתם לצאת ולמצואו אותם ידי לא תהיה בדבר".

לאחר שהשמי דבוריו אלה, יצא לחדר הסמוֹר, התחמק מהבית ונעלם לכמה ימים.

אנשי הנהגה של "גורדוניה" ראו בחוש, כי משה עמד להתרחש. לאחר בריחת האסירים הזהרנו את החברים כי עליהם להסתתר בכל צורה שהיא.

משה גולדברג, אגרונום ובעבר בעל חווה גדולה, היה מטפל בעשייו בגינה של הזו'אנדרארמראיה. הוא הפליא לעשות במקצוע הגננות. יום אחר הגיע לביתנו והציג לנו לעבוד בגינה של הזו'אנדרארמראיה, כדי להימצא מחוץ בתחום הסכנה. בני המשפחה התחबאו במחבוא שהוקם בבית.

יום Aviv נאה. המשמש כבר עלתה בשיצאת מהבית. ליד הארביטיסאט והיונראט נראו אנשים שיצאו לעבודות שונות ושם הם חולקו למקומותיהם. נפגשתי עם גולדברג ליד שער היציאה, מקום שם עמד שוטר יהודי. גולדברג נכנס לחצר היונראט ולקח עמו שני אנשים נוטפים. ארבעתנו עברנו את השער. וכך, כאילו עולם אחר. הכל כמלפנים,لوح הזמן זו שנתיים לאחר: חלבנים, מנקיירות ושרות של ימים רגילים.

הגענו לשער הזו'אנדרארמראיה. ליד הפתח עמד שומר גרמני: גוש פלהה. גולדברג הושיט כלפיו שלוש עצבעות, כלומר: שלושה פועלים והוא נתן לנו להיכנס.

נכנסנו והתחלנו לעבוד: עידור, זיבול בובל חימי, השקייה וכו'. מקום העבודה היה ליד הגדר. בכל פעם שהרמתי את הראש, יכולתי לראות מה מתרחש בחדר של הזו'אנדרארמראיה: ראיית הכוונה בחדרים. השוטרים לובשים את מדיםם. גולדברג עבר לידי ואישר את החשש, כי היום עתיד משה להתרחש. מקרים הם עצת.

בצהרים, בשבתנו לאכול, שמענו פתחוא יריות. בשעה וחצי נשכו היריות.

הם חזרו בשעה שתים בערך, מבוא האחורי, ואנחנו ראיינו יורדים מהמכונית. מגפיהם וידיהם היו מגוואלים בדם. מורייך ניגש למשרתו, והלה עוזר לו לחלוץ את מגפיו ולאחר מכן נצטווה לשטוף אותן. מורייך נעל נעל-יבית ועלה למעלה.

ראייתו ישב בכורסה נוחה ומתרנד להנאותו, אגב עישון סיגרה.

משה נטל ירקות, פרי הגן, ונתנם למשרת למען יכניסם למטבח. ברגיל היה משה גופו נכנס למטבח, אולם היום ביקש להימנע מפגיעה אתכם וכל הזמן הסתובב בקרבתנו.

בשעה ארבע עזק מורייך אל משה:

"בר-مول אתה שלא היה בגיטו!"

משה חיתם ושאל: "מדוע בר-مول אני?

"ירינו בקצת לבים" – השיב מורייך והסתלק מהחלון.

ידענו כי משה אiom נתרחש בגיטו. כל אחד חשש למשפחתו. בשובנו אחרי העבודה, ובבוננו לשער ראיינו כי קיר הבית הראשון ברחוב באָזֶק יוסלביץ מגואל בדם. גוויות לא ראיינו במקומות. המשטרה היהודית כבר גיסה אנשים לעובדה. גם אנחנו לוכחנו לעובדה. וכך ראיינו את הגוויות ולידן מגול אנשים שיקיריהם היו בונראחים. נשים וילדים עמדו ובכו. לא ארכו הרגעים והגיעה העגלה והתחלנו להעמיס את הגוויות. כל פעם זיהינו קרבן חדש. נסעו לבית-הקבורות. בדרך הצרפת עגלוות נוספות. את הקדושים השכנו כשראשם לפני הגדר. הם היו 200 במספר. בין אלה הייתה גם בת דודתי הדסה חמלניצקה.

קרוב לשעה תשע בערב חזרנו הביתה.

לאחר כמה ימים, בשוב מרדי ליידנראט, הופיעו שני אנשי גאסטאפו ושאלו אותו הוא מרדי כי והזמין אותו לכתם אל המפקדה. כשהגיעו למדרגה האחורונה, שלח בו איש הגאסטאפו כדור בגבו והוא נפל מתボס בדמיו... .

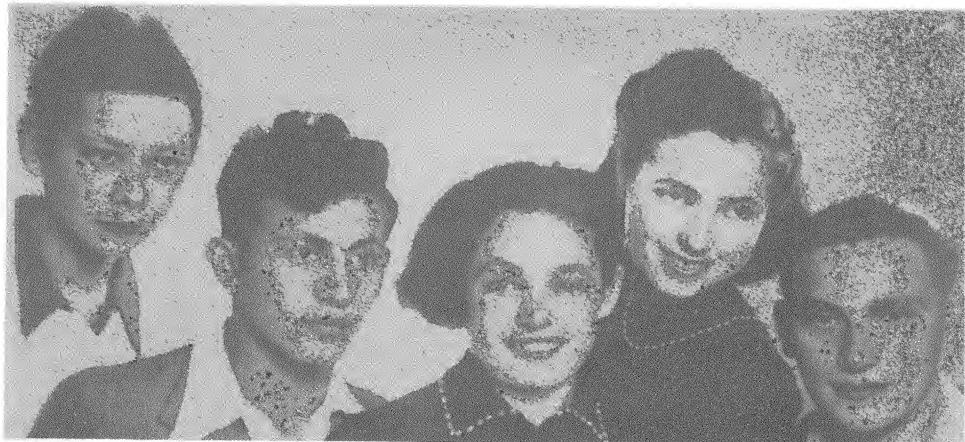
ההרוגים ללא משפט

הניה התחללה לבקר אותו מפעם לפעם. מראה פניה בשל ריבת כפרית בלונדינית, אףה סולד ועיניה כחולות. הייתה מופיעה וסל בידה ובסל תוצרת משק: ירקות, ביצים וכו'. בשמו של אליעזר הייתה מגיעה.

הניה אמרה שעליינו להתכוון ליום בו נצטרך לעמור על נפשנו, כי משתמש ובא הגירוש; כי עליינו להתחמק מידייהם בכל האפשר: לבסוף, להסתתר או להצטרף לפרטיזאנים. אולם לשם כך דרושים פאספורטים פולניים. אליעזר הורה לנו, שבכל אחד יכין תמונה בשלוש העתקות ואת התמונות עבריר למרכזי, לווארשה. הניה אמרה לנו כי בקרוב יבקר אצלנו שלמה בן. והוא יסדר את העניין.

שלמה בן הגיע וקיבל את התמונות והתעניין לדעת על מעצבו המשפחתי של כל אחד ועל נכונותו לפעול בתנאים של סכנות מוות. שלמה היה בחור גבוה, אדמוני, מעשן הרבה ויצאו לו מוניטין של בחור אמיתי. הוא היה מתחפש כפולקסדייטש. היה לו גם שוטף, פולקסדייטש ממש, ויחד היו עושים עסקים, ואגב-כך היה פועל בענייני התנועה. שלמה נתפס בנסעיו ברכבת והוצא להורג בקאלאץ. תלו אותו בשרגליו למעלה וראוו למטה, וכך הוציאו את נשמו בעניינים גROLים.

כמו שבועות לפני הגירוש הראשו מווארשא הביאה הניה שתי תעוזות בשליל שני בחורים שמוכנים היו לצאת לירוח צ'אנסטוקוב, לפארטיזאנים. הם יצאו וקיבלו ידיעה כי הגיעו למחוז חפעם. הניה צריכה היה לשוב לאופצינו ולהביא תעודות נוספות. עוד לפני כן הסתנו אלינו ידיעות, כי בווארשה מתארגנת מחרת יהודית שמטרצה להתנגד לגרמנים בכוח.

אהרון גפן פיה שקולניק דבורה דוידזון צבי גרינוולד מינה זבזנייק
חלק מקבוצת גורדוניה הורשאית

مالיעזר גלר היינו מקבלים מפעם לפעם מכתבים ושולחים אליו מכתבים. הוא הורה שיש להכין את האנשים ליציאה למקוםות אחרים. באחת השיחות עם שלמה כך, שאלנו אותו: מה טעם להעביר אנשים מוארשה לאופוצ'נו ומואופצ'נו לווארשה, או למקום אחר? שלמה הסביר כי שיטת הגרמנים היא להטיל אחריות קולקטיבית בעד כל מעשה-פגיעה בהם. לוחם שנמצא בחיק משפחתו יהסס לפועל, מתוך מחוק שזהו מסכן ע"י בר אבניביתו, לא כן לווחם שהוא מנתק משפחתו, במקום רחוק מביתו, שם הוא פועל ללא חשבות רבים. כמו כן היה חシיבות, לפי הסברתו של שלמה, לרכו חטיבות חברים במקומות אחד, ולגבות ע"י בר כוח.

אחרי ההרג החלטו ליזור קבוצת הקשרה שלא תימצא בגטו אלא מחוץ לו. לקחנו דברים עם אנשי היודנרט, אולם הענין לא יצא מגדר של תוכנית.

המשמעות על הגירושים החלו לנسر בעולמנו יותר ויתר. השאלה המתרידה הייתה: אם מחר יתרחש גירוש, מה נעשה אנו, כיצד נCRM את הרעה? אך תשובה לא הייתה בפינו. דעות מדועות שונות היו מתמלות ואף אחת לא עמדה בפני הבוקרות: להסתתר? לבסוף? להתקומם?

באותם ימים סבורים היינו, כי הגירוש איננו אלא גל העobarומי שמעליהם להינצל מהגל, סיכו לו להמשיך ולהיות. הכל התחליו להתקין בונקרים. מקומות — מתחסה להסתתר בהם ביום הזעם.

את הדעה להתקומם היה ממשי בעליל מאיר רבינוביץ. הוא הציע להתארגן קבוצות-קבוצות בבתים שונים ולחסל בחשאי כל גורמי או פולני שיוכנס לחפש בבית. מאיר היה טמן, בתרך בגדיו, פגין, ובכוח הנשק הזה הוא אמר לפועל.

באחד הימים התכנסנו בبيתו של מאיר לשם שיחה, נוהגים היינו לעורך את השיחות שלנו כל פעם בבית אחר. להוריו של מאיר הייתה בעבר חנות ללחורות ברול, חנות עצמוד לדירותם. מאיר פתח את הדלת והכנסנו לחנות. היו בה שידדים של קליברול: גרזינים, אהים, מכושים... אין זאת כי מראה הברול מביא הרשאה של כוח.

"אם הם מתנפלים, תופש אני גרון ומתגונן" — אמר מאיר.

לאחר מכן הוציא מתייבה אותה למעלה מעשרים פגינות וכולם מושחים היטב. משמע, כי התוכנן ממש. דבר זה השרה علينا מצער-רווח של בטחון ויציבות. ואף שאסור היה לשאת אפילו אולר, נטל כל אחד מאתנו פגין, הענינו היטב בגדיו וכן חזרנו לבתינו.

באלה שיחה, בبيתו של מאיר, נמסרה לנו כחות בתוכת בווארשה, על שם אדרוארד ירומיניאק ואשתו שכינויו חלופיקובה, ברחווב פשארינאך 11. לחלופיקובה היה קשר עם משרד גרמני והיתה מכינה עדויות מזויפות. כחות זו נועדה לשמש לנו נקודת-פגישה וקשר במקרה אם נתפרק ונצא מאופצ'נו.

שבועיים לאחר הפגישה בא הגירוש.

פשטו שמועות, כי אפשר להיפדות מהגירה ע"י מתן שוחד. מקור הידיעה היה היודנרט. הדברים היו עדין מוטלים בספק ואף-על-פי כן יכולת לראות ליד משרדיו היודנרט תור גדול של אנשים, שהביאו לבאן מכספים זהבם, תכשיטים יקרין ערך — ואנשי היודנרט נטלו ורשמו את כל אשר הובא.

אנחנו, הצעיריים, אנשי "גורדוניה", כבר ידענו כי הגירוש סופו מוות. המקור ממנו שابנו את ידיעותינו היה גם העטון "סלבו מלודיך". אולם השלטונות הגרמנים טרחו להשקייט את הרוחות ולספר, כי אין הגירוש, אלא העברה למקוםות בהם יוכלו ה"אלמנטים הפרודוקטיביים" לעסוק במלאה מעילה וע"י קר ייבדלן מהיסודות המזיקים" שבקרב האוכלוסייה היהודית. אלינו הגיעו ידיעות וѓם מכתבים מאנשיים שברחו בעת הגירושים מעריה של פולין. הדברים היו כתובים בכתב-steller או בלשון-רמזים. ואף על פי כן רבים היו היהודים שהחלו להתכוון לקרהת הגירוש והלכושולל אחרי הכבב הגרמני. אנשים החלו לתפור תרמילים, בגדים, נעליים. נודע, כי בעת הגירוש מותר לקחת רק 5 קילוגראמים ורבים חיפשו דרכיהם שונות כיצד להערים על הגרמנים ולקחת עם את רכושם: כסף ודברי ערך. מהכسف היו מתקנים סליל לחוטים ובתווך הסליל שמיים מחט וCKER, ובכל מיני המזאות אחרות, היו מאחיזם את עיני הגרמנים.

המשמעות אמרו כי משפחות היודנרט, השוטרים וחלק מהיהודים ה"חיוניים" ישארו בעיר. אולם פקודה רשמית לגירוש עדין לא ניתנה. יהודים החלו לטפס עצות, כדי להסתיר את הריכוש העיקרי וכוח האמצעאה הפליא לשעות. בימים שלאחר פשת גם בולמוס החתונות. מול גדול היה להינשא לשוטר. היו שוטרים שניצלו את המצב ונישאו לבנות היפות ביותר. כל אחד בנה לו בונקר, על כל צרה שלא תבוא. מי שלא היה בהיטה בידיו אפשרות לבנות בעצמו הצערף לבונקר של שכנו. בדרך כלל נמנעו מגלוות את מקומות המסתור. אנשים קברו סחורות ודברים יקרים ערך, מתחור סבירה כי יישבו ביום מן הימים והדבר ישמש להם משען.

אנחנו, הצעיריים, חיכינו לבואה של הניה. היא עריכה היהתה להביא תעודות נספנות לכמה אנשים וגם אני בתוכם. על פי התכנית צרייכים היו לצאת מהגטו בכיוון צ'אנסטוכוב, סוסנובייך, באנדין. בינוים יצאו כל אנשי ההכשרה שבאופוצ'נו לבאנדין. הניה אمنت באחד הימים, אולם אישרה את המועד. יום בוואה חל בעת ה"אקציה ממש". הגיעו כבר היה מוקף משמרות גרמניות והוא לא יכול להיכנס.

פעילי גורדוניה מורשה שנשלחו להכשרה באופצנה לאחר מכון לבנדין

יום לפני כן נערכה אקציה בטומאשוב. המרחק בין אופוצ'ינו לבין טומאשוב איןנו רב יותר, כ-40 קילומטר. הפלינים, שהיו חופשיים לנסוע למקום, סיפרו כי "mongolim" ו"אוקראינים" הטילו פחד גדול. בסביבה שלנו נערכו הגירושים לפי שיטה מסוימת: החל ביישובים קטנים וכלה בגודולים יותר. בכל מקום היו משאירים קצת תושבים ודבר זה בילבל את הרוחות, הכל שאפו להיות בין בעלי המזול, כל אחד בקש להיות "חיוני" וחלק הסתרו במחבאים.

חיפשתי מחסה

עמדתי בתור לקבל קילוגראם לחם. כבר חדרנו לאפות באותו זמן. נפגשתי עם כמה חברים, בהם רביינובייך, זיטילדר וכן בלוייצקי הצעיר. אמרתי להם שאני מתכוון לצאת מהגטו. ואמנם כבר עשית הכנות כלשהן. ארוזתי את צורורי, לקחתית אתי הרבה תמןנות. אמנס בבית תמהו מאר כי צריך אני תמןנות בימים בגון אלה, אבל בשביili היו התמןנות חלק מהquiet וקשתה עלי הפרידה מהן. נדמה היה לי, כי על ידי כך נוטל אני לדרכי את ביתתי ואת זכרונות נוערי הטוביים. בתוך המגפים, הסתרתי סכומי כסף, ובתווך בנתת הכתפיים של מעלי. נטלתי "מנט-ברול" – סוכר ומצות. בדעתך היה להתחזר עם הפולני שעבד 50 שנה במאפייה שלנו. שמו היה סטאשאך. ביקתחו של סטאשאך עמדה ליד בית-העלמין היהודי, מחוץ לגטו. גוי זה היה מסור בכל נפשו למשפחתנו. סטאשאך החל לעבוד אצלנו ערו, והמשיך עד כניסה הגרמנים. אבא היה אהוב עליו מאר, ולא בכדי, שכן ידע אבי לקשרו קשרים-של-קנימה עם הבריות ובכלל זה גם עם סטאשאך העובד. בכל חגםולד היה קונה לו חליפת בגדים; היה מעניק מנתנות לילדיו וכי.

כל הזמן היו לנו קשרים עם סטאשאך. בשעה שיודהי אופוצ'ינו באו לביתה-הברות לקבור מות, היה סטאשאך מתגן ונכנס לבית-העלמין, מוסר לאחד המלויים דבר או כל אוידעה כלשהי בשביינו וכך נשמר הקשר אותו על-ידי הקברים או על-ידי מלוי המת.

באחד הימים התגנב סטאשאך לגטו ובא לביתנו. הדבר כרך היה בעונש-מוות. הוא ביקש לעזר לנו ולא ידע במה וכייד. אבא פרש עמו לחדר הסמור ונתן לו סכום כסף לשם החזקתו, שהוא נצטרך להסתיע על ידיו ביום דיןיהם. לאחר מכן יצא מהחדר ואבא הוציא בקבוק יי"ש שהיה שמור עמו מהזמנים שלהם. הוא מזג כסותות לכולנו ושתיינו לחים ואיחלנו זה לזה ימים טובים מלאה. אף על פי שהלב לא היה נתון לטקסים, היה לשתייה החגיגית הזאת טעם משלה. היה בה מעין כריתת-ברית, שמחייבת מכוח הרשמיות שבה.

באוטו ערבי סיפר אבא כי סטאנשאָק הסכימ ליעבעיר אונטו לקרוב משפחתו שבכפר אוגונובייצה. לפי דבריו יש לו, לאוטו קרוב, אסם גדול ובו נכוּן הוֹא להתקין מוחבאו שבילנו.

עבשו החלטתי להסחיע בעורתו של סטאנשאָק.

אם אמורה שאכח את האחוות הקטנות, אך הדבר כרוך היה בקשיהם גROLIM ולא ניתן להתחמץ. הלכתו לבית-המדרשה מזור סבירה שמא מצא את מישחו מהחברים ואפרד, אך לא מצאתי איש. החבילה נטאָפֶּה בימיים ההם. כל אחד נתון היה בעולמו המסתומט. ניגשתי לבית צבי גולד, כדי להיפרד מאחותו. בית זה היה חלק בלתי נפרד מהח'תִּי. בבואי מצאתי שם את צבי גריינוואָלד ועוד שלושה חברים.

אמרתי להם כי אין אני רואה כל טעם להישאר בגיטו וסיפורתי להם כי אני יוזען מכאן.

נטלת את התרמיל ובו הרכוש אשר צרرتني והלכתי להיפרד מאבא שנמצא ביודנראָט. אבא יצא אליו וכשראה את התרמיל לקחו ממני ואמר:

"דבר זה מסכן אותך, תלך ביןתיים בלי התרמיל ותבדוק את מצב הדברים" — ושוב הזיכרני בדבר האחוות הקטנות, שאבאי גם אותו בחשבון. הייתה שעת העחרים. הורדתי את הטלאֵי והלכתי אל עבר הנחל דז'אָבִיצְקה. המשכתי עם החוף, עד לבית-הקבורות, ומשם נכנסתי לביתו של סטאנשאָק. אשתו, משראתני, נבהלה מאד והחלה להצטלב ולקראָא: "יזאָוס מאַריה!". זאת הייתה ברכת-השלום, בה קידמתני.

הפגישה מילאה אוּרְטִי פחד ויוש. היא שלחה אחת מבנותיה לקרוֹא לסטאנשאָק. לאחר רגעים מעטים נכנס ומיד פקר על שתי בנותיו להיערכ במצב של שמירה: האחת תעמדו מרוחק ותשגיח על התנועה בדרך, והשנייה תעמדו ליד החלון. אם יהיה שהוא חשור תדרפק הנצעבת ליד החלון בזוגיות ואני אברך לבית-העולם.

סטאנשאָק היה חיור כסיד. על רgel אחת סיפר לי ממה שנודע לו על הגירוש שנערך בטומאשוב. פולנים שהסתירו יהודים ונטאָפֶּה בכר, כל בני משפחתם הוצאו להורג. עצמרמותה אחזה אותו והוא רעד בדרכו. ביקשני לשבת ומיד העיר, כי ראוי לי שאשב בפינה ולא ליד החלון. ראייתי שאין לו כל שליטה על עצמו. פתחום שאלני לשם מה באתי. אמרתי לו: הן הוסכם ביניינו כי אבאו אליך בעת צרה.

"כֵּן — הוא אמר — אבל הוסכם שתבוא ערב ולא בשעת העחרים". שאלתי אם הוא יכול להסתירני עד הערב והוא יען לי, כי אסתהר ביןתיים בבית-העולם.

בית-העולם באופוצ'נו חשוף היה, ללא עצים ושיחים וקשה היה למצוא בו מסתוֹר. אך לא הייתה לי ברירה ויצאתי מביתו. נכנסתי לחדר-הטהרה וישבתי בו כשעה, ואגב כר יכולתי לתחות על מצביו: הבינוּתי כי מיותר شأنני כאן וחייבתי לשוב לגיטו. לא עבר זמן רב ולבֵּית-הקבורות הביאו מות לקבורה ואני שכתי לגיטו, עם המלוויים.

כשהגעתי הביתה כבר החל להחשיך. סיפורתי לאבא, כי סטאנשאָק אמן רצח לעזר לי, אך נחבאל ורוחו נתרופפה מאד. משה שאמר כי מחר יצא הואathi אל סטאנשאָק. אין אני יודע אם משה היה מצליח יותר ממני, אך דבריו עוררו בי תמיד רגש של בטחון.

באותו לילה שכבנו לישון מלובשים. באoir כבר נישאה רוח של פורענות מתקרבת. היה לנו בונקר, אולם משה לא רצה לרדת לבונקר. הינו בבית שלושה בחורים: משה, קרובנו יוסף לבקוביץ ואני. סמור לביתנו היה בנין גדול ובו אולם קולנוע. בעבר היה זה בנין של מכבייאש. הבית עמד מחוץ לגטו ובין ביתנו לבניו הבדילה חצר. עלתה בנו מחשבה להיינס לאולם הקולנוע באישון לילה ובו למצוא מחים עד יערור זעם. יצאנו שלשתנו לחצר, לשם סיור. בין החצר והקולנוע הייתה גדר. משה העירני מעלה גדר ואני נכנסתי לבית-השימוש של הקולנוע דרך חלון קטן שנשארא פתוח. לאחר רגע עמדתי באולם הקולנוע והסתבלתי היטב. משבחנתי ובדקתי את המיקום מצאתי, כי אפשר להסתתר מתחת לתבמה. יש רק להזיז קצת את מיתקן המדרגות העמוד אל הבמה.

יצאתי בדרך שנסתמי וסיפרתי להם כי אכן מעצמי מקום נפלא. השעה הייתה שעת חצות. הכנינו צידה ושכבנו לשון.

את דבר המחכוא לא גילינו לאיש. בבוקר התעוררנו השכם. מבחוון נשמעו צעקות. היה זה העשירים ואחד בספטמבר 1942. הערנו את כל אנשי הבית והכל ירדו למקלט. אני עלייתי לעליית-הഗג. בקירות הعلاיה היו חורים ואפשר היה להסתכל בעדם ולראות את המתרחש. השגחתי בשני גרמנים העומדים ברוחב ולידם שוטר פולני.

בריה היה לי, כי היום יעיר הגירוש. ירדתי וסיפרתי לאנשי הבית מה שראיתי.שתי אחיותי החלו לבכות, אנחנו, השלושה, ירדנו לחצר הערמוני אבנים על-פני הבונקר, במקום שהוא מיתקן שם אירור. אמרנו לאבא שהוא י郎 ליזונראט. סגרנו את הדירה מכל הצדדים, ואנחנו שלשתנו ירדנו בזחילה לחצר אל עבר הקולנוע.

ידענו כי בכל בוקר בא אחד מסדרני הקולנוע לעשות סדרים באולם. היה זה ה"סלאפי אנטאָק".^{*} הבנו בחשבון, כי אפשר לשחרר אותו. תחילת נכנסתי אני, הסיר, לבית-השימוש, ואחריו משה וויסף לבקוביץ. סגרנו אחרינו את החלון ואת הדלת. הסטנו בחשאי את מיתקן המדרגות, מתוך פחד, כי החריקה גילה אותנו. היה בוקר שקט ויום סתום נאה. מבחוון נשמעו צעדיהם המשומרים של החיללים הגרמניים. נכנסנו אל מתחת לבמה ומשכנו את המיתקן אחרינו. אנחנו בתוך חלל אף מלא עובש. מלמטה הייתה הרעפה קרקה ומעלינו רעפה הבמה. — כאן, בין רעפה לרעפה, אפשר היה רק לשבת. גם בעת היישבה נגע הראש בתקраה, כלומר: ברעפה הבמה. על כן חיבים הינו לשבת בשפיפה או לשכב.

תחילת לא ידענו מה מתרחש מסביב. היה שקט מוחלט, דמת-מוות. מסביב שרר חושך, ביום ובלילה הבחנו רק לפני התנועה על פני הכביש. ולפי התוכנה הייתה בקולנוע בשעות הערב.

בשעה 10 בערך, באו שני סדרנים. שמענו שהם פותחים את החלונות ומתחילה לטאטא את האולם. כשללו על הבמה, לנוקה, קלטנו את שיחתם. האחד אמר לשני:

"ראית איך מהם רצים? הם אינם הולכים למוות, אלא רצים".
אחר שמענו כי נכנסו שני גרמנים לקולנוע ואמרו לסדרנים שישגרו היטב את החלונות ואת הדלתות לבלי יסתננו יהודים לבאן. אם יימצא יהודים בקולנוע, הוסיפו הגרמנים, אתם תתחייבו בראשיכם, ראשונים. סלאָפי אנטאָק" דיבר אליהם בחנופה ואמר:

"אָ, אם אמצעא באן יהודי, אמעיך אותו ידי".

* אנטאָק העיור.

הגרמנים הצעיריו ואמרו "פיין, פיין" (יפה, יפה). בצהרים נשמעו צעקות "הארואס!"" ו גם יריות. בערב הציגו סרט, "היהודי זיס", שכבר החלו בהצגת שבוע לפני כן, כדי להבהיר את ריח היהודים, להסית בהם את האוכלוסייה וללבות יצרו רצח. בכך שהתקונה באולם דירות רבה אכלנו קצת מהמצות ומהסוכר; שהבאו אותנו, אך עבשו נוכחנו לדעת, שלא הבאו אותנו מים. הצמאן החל לענות אותנו. היינו עייפים מאד ונרדמו. כשהתעוררנו כבר היה בוקר של יום-המחרת, היום השני לשבתנו כאן.

תקף אותו שיעול מדרך והיתה לי הרגשה של הczennot חזקה. בעת השיעול הייתה סותם את הפה, שלא יישמע חס ושלוט הקול. בעבור מכונית על הכביש, הייתה מנצל את הרעש ומשתעל. השעות נשכו בעצלתיים. ושוב חריקת הדלה, ובאלומ הילך קולם של הסדרנים. ואחריהם טפיפת-צעדים ממשוכת; וקלוותיהם של גרמנים רבים. "קה, עכשו אבודים אנחנו" — אמרתי לבני, נצמדנו זה אל זה ומשה החל לנשקיי מעין נשיקות של פרידה. שמענו, כי מעלים כסאות על הבמה ושולחןות, מישחו שאל:

"גם מחר לא יציגו ואף לא מחרתיים?"

"לא, מחר ולא מחרתיים" — נשמעה תשובה.

באותו ערב נערכה באולם הקולנוע כען עצרת לכבוד פעלת הגירוש. הרגשנו שהעולם מלא מפה לפה. מישחו נשא נאום בגרמנית, לא כל הדיבורים הגיעו לאוזני ולא הכל היה מובן לי. רבים היו בנאום זה משפטיה ההשמצה והילגלו המוסבים על היהודים. הנאום נישא פעמי שקט ופעם בהתחערות גורלה וב科尔 צריחה רמה, אחד סיים את נאומו ושני פתח לנאום. ופתאום קמו הכל ושרו בקול אדרת ההימנון הגמני. לאחר מכן מזמנם נתרוקן כנראה העולם, כי שנסתלה דממה גדולה. רגינו נרדמו ונשווינו כמו פרחו. הצמאן החיך עד טירוף. באמצע הלילה נתעוררנו בשל צפוף שהגענו מצד בית-הshimaוש. תחילת חשבתי, כי מישחו בא לחת לנו סימן.

הערתי את משה והוא העיר בחשאי את יוסף. הקשנו. הצפוף נשנה, ואחריו באו ונטרכו כמה צפופים ביחד. פתאום עבר علينا משחו חלק וחוי. עתה ידעו כי אלו הן חולדות-ענק המהلكות בחשכה ומשמיות קולות. אין-זאת כי חשו באוכל שהיה עמו, או בפירות שנתפזרו.

עbero עליו שעوت על שעות ושוב נשמעו קלוותיהם של הרבה גרמנים, שמענו, כי מוציאים את הכיסאות ומפניהם את האולם. באותו ערב נתקיים נשף באולם הקולנוע. תחילת היה לנו תכנית לצאת מכאן בערב זה, אולם עתה נתקבלה התכנית. תזמורת ניגנה וקלוות צחוק נישאו מסביב הגרמנים ערכו נשף-ריקודים. עד מאוחר בלילה נمشך ליל-החשק של מרצתינו — למחרת בבור שמן, קריגל, את קול שיחם של ה"סלאפי אנטאך" ועוורו. הם החיזרו את הכסאות למוקומותיהם ומדבריהם נתרבר לנו, כי היה סלקציה בין היהודים. חלק מהיהודים נשרבע בעיר ואת דשא הרעלו בקרוונות והוחבאים מכאן. כמורכן נתרבר לנו, כי ביתו של פאראל מצאו מתחבאים בבונקר והוציאום להורג. החלטנו כי עוד הלילה נצא מהמאורה הזאת. מזוננו אזל והלך. נותרו עמו שירוי אוכל מעטם — פירותי מזון ולא עוד. את ערכינו עשינו במקום וחששא מאד שמא יטיגרנו הסרחן. אני הבראי ביןתיים

.. לצתת.

מחלת-השיעול ועתה החל יוסף להשתעל. באותו ערב שבו להציג בקולנו.

העכברים נתרבו וחוצפთם רבתה גם היא.
אני, שהייתי הצער והזריז, החלטתי לצאת ראשון, ולסיר את הסביבה הקרובה.
חלמתי, איפוא, את נעלי, שלא להקים רעש. הסתנו בחשיית מיטקן המדרגות.
נערכנו במערך קבבי, יוסף עמד ליד המדרגות ומשה ניצב ליד החלון. אם נראה, כי
עפוייה סכנה אנו חוררים מיד אל מחובאנו. יצאתי بعد בית-השימוש, באותו דרכּ בה
נכשתי לכואן, לפני שלושה ימים.

בחוץ היה קר מאד, לפנות-בוקר של יום סתו. עברתי את החצר ונכנסתי דרך אחד
החלונות לתוכה המאפייה. بعد הפתח שבתקרתת המאפייה נכנסתי לבית. קצת מים,
קצת מים — לחשת לעצמי. היה זה הדבר הראשון שחיפשתי למצוא.

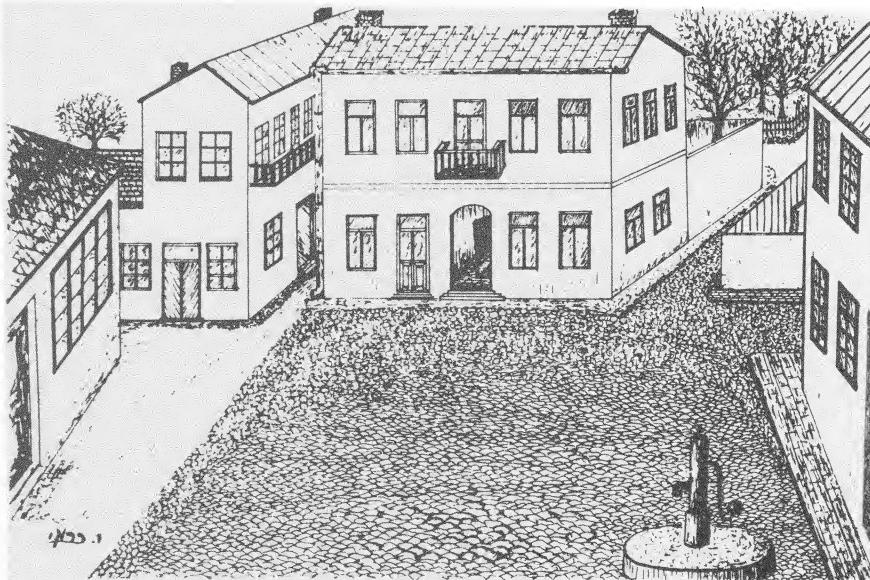
דלת החזית הייתה פרוצה, חבית המים הפוכה. כל החפצים בביתה היו מושלכים
ומפוזרים. באחד הקומות מצאתי קצת מים. בזיהירות ינתקי ממנה כמה יניקות.
אורו עיני. בחשיית עליית הגג, שוב התחלתי לחפש. היה ליל ירח, ירדתי
למאפייה ובדרך מצאתי מים. מילאתי את הקומקום, יוסף ולמשה והם הרוו את עצמאותם והחו את נפשם.
הקולנו. הגשתי את הקומקום, ליוסף ולמשה והם הרכזו את עצמאותם והחו את נפשם.
נכנסנו פנימה, לאולם, כדי לטשטש עקבות. סגרנו במיטקן המדרגות את הפתח
הmóvel אל תחת הבמה עתה מסרתי להם את רשמי. סיפרתי להם, כי דרך העצים
והאבנים ששמננו על המיקלט שלחתי סיינמים ואותות לתוכה המיקלט, אך כל תשובה
לא באה. העצים היו מסולקים ובתוכו המיקלט לא הייתה נפש חיה. החלטנו להמתין
עד הפעיע השחר וرك או לצעאת.

לרכבה חסית

עם דמדומי-הבוקר יצאנו מאולם הקולנוע. חלצנו את הנעלים והלבנו יחפים. תחילת עליינו לעליית הגג של ביתנו והש��נו על סביבנו. ראיינו כי לדלת הורבקה פתקה אדומה, סימן מובהק כי נערך ביקור בביתנו, אך הפטקה הייתה קרוועה. מכאן הסתבר לנו, כי מישחו היה כאן לאחר הביקור הרשמי. החלצנו עצמת מכאן ולהגיע בכל מחיר לבניין היודנראט. הלבנו בעדי הבתים שברחוב באָרָאַק יוֹסִילְבִּיץ, בלכנתנו ערוכים היינו בוצרה צאת — אחד היה מבית קידימה, שני — לצדדים והשלישי — לאחר. קבענו אותה ובכל פעם שימושה נראה חשור בעינינו, היינו נותנים את האות ושלשתנו קופצים מיד לאחת החצרות. התקדמנו אטיאט, מבית לבית. בנין היודנראט עמד בקצה הרחוב. סמוך לבית היודנראט ראיינו שטור יהודי. משה נתן אותן להיעזר. השטור עמד כשפניו ליודנראט, איזזאת כי לפני כן ראה אותו. ועכשו בעמדו וגבו אלינו היה נתן לנו טימנים בידיו כלפי אחר. הנה החל לאחת בcup ידו כלפי ימין ואני שיירנו כי עלינו להסתלק לאותו צד שהוא מרמז בידו. נכנסנו לאחת החצרות מצד ימין והסתחרנו. לאחר זמירה נשמעה בקרבת מקום נ קישת נעלייהם המסתומות של הגרמנים, עליינו לאחת מעליות הגג וחיכינו. מהעליה ראיינו קבועת ז'אנדרמריה. כשבטים שכנו באותו מקום, לאחר זמן מה ירדנו ונוכחנו לדעת, כי אפשר לגשת לבית היודנראט. אגב ריצה עברנו את כברת הדריך והתחרנו לבניין.

עברנו את הפרוזדור הארוך. והנה יצא אבא לקרהתנו. נתקהלו כמה אנשים, אך הם לא הכירו אותנו. פרועים היונו ומוליכים, נטולי צלים-אדם. השוטרים היהודים שהיו במקום לא הגיעו לב. משל כי שימת-הלב עלולה להזיק וההעתלאות בימים מעין אלה כוחה יפה להועיל.

בניין רובינק בו שוכן היודנראט בתקופת השואה

לאחר הגירוש

על האוכלוסייה היהודית באופיצ'ינה, שמנתה לפני המלחמה 4500 נפש, נתווסף במשך הזמן כ-500 פליטים, אנשי לודז', ויאלון ועוד, יהדי מונטה האוכלוסייה כ-5500 נפש. לאחר הגירוש נשארו באופיצ'ינה 200 משפחות, שמננו כ-550 נפש בלבד. מכאן, שנעדרו מתוכה 55 יהודים, רובם גורשו ועשרו נרכזו בזמן הגירוש, בנסיבות להימלט או להתנתק בכוח לגרמנים.

לאחר ימי הגירוש נערכו עיר-פיהושים סריוקות על-ידי הגרמנים. משפחות היודנרט ומשפחות השוטרים נשארו באופיצ'ינה. אלה שהיו מחוץ לחשבון "החיוניים" ו"הכשריים" ונמצאו נלקחו ע"י היאנדרארמיה. נפגשו עם אבא. הוא הוליך אותנו אל כיוון החצר, פתח דלת והכנסינו בה. דירה ובה חדר אחד ומטבח קטן. הכרתי את הדירה, בה התגורר בשעתו חברי לתנועה – זייטלר, הוא ואחיו היו שוגם הן חברות לתנועה היו.

אבא ישב ודיבר בקלה רפה ומיד פעם היה משתתק מחמת חולשה ונאנח. הוא ישב וסיפר על קרוביו משפחתו, כיצד נלקחו. הוא לא פירט בתיאורי זעה, אלא בקש שנדע את המצב בכללו, ולאשוו. ופתאום אמר, ממסכם:

"אוי ואובי לאב שראה את בניו שביהם אליו ואני יכול לשמו, ואף לא לעוזר להם במאהמה."

اما ישבה ובכחת כל הזמן ולידה ישבו שתי אחיותינו – רחה'לה ומלכה'לה ואף הן בככו. אבא היה רצין ואף על פי כן לא נסתלק ממנה כוח השיפוט של אדם מעשי ובעל הגון. הוא סיפר, כי ישנה עמו תכנית להכנסת משה ברשימת הנשאים בגייטו, בבעל מקצוע מיוחד. למען יוסוף לבקוביץ לא היה אפשרתו לעשות מאומה.

"בינתיים על כולכם להתחבא" – אמר אבא והוא הילך לסדר את הדבר. אמא אמרה למשה, כי ייכנס לבית גלר שהיה סמור בבית היודנרט ויסטהר במיקלט. אל משה נלזה גם יוסוף לבקוביץ ואני החלתתי לצאת אל טטאשאך, לשוב ולטסות את מזולי.

התראתי והתגלהתי והתכונתי בדרך.

לאחר שסיימתי את הגילוח והרחצה הוספתי לשותה מים. העמאון עדרין עינה אותה.

אבא ירד אלינו ובפניו הכרתי אותן עידוד. הוא אמר לנו כי פרידל'בסקי הבטיח להעלותנו ברשימה הכהרים. החלטתי, בכל-זאת, לצאת אל טטאשאך. ראייתי בכך את הדרך הטובה ביותר, וב└בד שלא להיות נתון בצדני המרצחים. חיכיתי עד שייחשיך. הורדתי את הטלאי. יצאתי מהגיטו והלכתי עם חוף הנהר. את הענארון זקפתית כדרך בניה הפלנים, את כובעי הטיטה לעצ – מעשה בן-חיל; הסתתרתי עמי כספים בכמה מקומות: בחגורה, במגפים וכו'. קצת כספי שמנוי בכיס. לפני צאתי נפרדתי מכל אחד. לבי הגיד לי כי לא אשוב הפעם.

כבר עברתי כמחצית הדרך, בין הגיטו ובית-הקבורות. בהמצעי ממול לתחנתי החשמל, הבחןתי בשתי דמיות. אחת הסתירה מהורי עמוד חשמל ודמות שנייה

עמדו בקרן בית. היו אלה שני "שקוצים". אך את פניהם לא ראייתי והמשכתי ללבת. עברתי על-ידם מבלי לשים לב אליהם. אולם בהיותם מאחרי חשתני כי הם הולכים

בעקבותי ושמעתוי שיחה בפולנית:

"מה געשה אתו?" — שאל האחד.

"פשות מאד, ניקח אותו לו'אנדרארמאריה".

"לא, ניקח אותו למשטרה הפולנית".

הם דיברו בקול רם, במתכוון, שאשמעו את דבריהם. אך אני הלכתי כמו לתוכי, סבלנותם פקע וראי, ואחד הפתיר:

"הוא משים עצמו שם, אנחנו יכולים לחשל אותו אחתי-שתיים והתמיינות שלו תתנדף".

הרחבתי את צעדי, אך המרחק ביןינו נצטמצם, כיון שגם הם החלו להיחוף. עוד מעט ואגיע לביתו של סטאשאך, אולם להיכנס במצב זה לבתו לא רציתי. הפכתי בלבבי אפשרותות ותכניות, לבאן ולכאן. כשהגעתי לשביל המסתעף לכיוון הי'אנדרארמאריה, הדבקוני, כמעט, ואחד אמר לשני:

"נו, תPOSE אותו, אתה מימיין ואני משמאלי".

"אני מוכರיך להתחמק מהם בכל מחיר — אמרתי בלבבי — להתחמק ולבrhoות. הם כבר היו לידיו ממש. קרוב היהי לבית-הකברות, זינקתי אל עבר הגדר, עברתיה ונכנסתי לחדרה הטהרה, שכבר עמדה בו שחכה. באמצע החדר עמד שולחן גדול בנוי-ביטון, בעין ארוג ועליוلوح גדול, לרוחיצת המת. הורדתי את הלהת, נכנסתי פנימה ושבתי וכיסיתי את הלוח על השולחן ועלי.עשיתי את הדבר במהירות רבה ושכבתי ללא ניע. שמעתי לאחר רגע קל, כי וודפי נכנסו לחדר, והחלו לקלל:

"מתוך הידיים התחמק, מכך היד ממש".

הם עזבו את חדרה הטהרה ויצאו לביית-הקבורות. אחד מהם שהחזיק פנס-כיס האיר מסביב. לאחר זמן מה חזרו. הם עברו את החדר והאירו אותו בפנס. אחד מהם הסיט את הלוח וקרא:

"הסתכל, מה יש פה, איזה אוצר!"

הם הורידו את הלוח ואני קמתי. האחד שהיה גיסו של סטאשאך והכירני אמר לשני:

"כבה את האור!"

אין זאת, כי לאنعم לו שאני, מכירך, אראהו פנים. הוא יצא ועמד במשמר והשני החל לטפל بي.

"מה יש לך?". — שאל.

בליהיכנס אותו לדין-ודברים הוציאתי 500 זהובים ונתתי לו. אמרתי לו, כי זה כל מה שיש אתי, והוא כיבدني במכה ראשונה. ספגתי את מתת ידו ללא תשובה, ואף כשהחל לקרווע את בגדיו מעיל ולמשורק את מגפי, לא גיליתי כל התנגדות. הוא הוסיף להכוותני ואני הוספתי לו סכום כסף. אחר אמרתי:

"אני נתן לך את הסכום הזה, אבל בתנאי כי תובייל אותו למקום שאני צריך!"
היהתי כאחד שמוסר את המפתחות לידי הגנב ועל ידי כך מבקש הוא לעורר בו מצפון ומוסר-כליות.

ואמנם החל לדבר בשקט, הוא הראה לי את הכיוון לכפר אליו ביקשתי, כביכול,

לbove והסתלק. המתנתן שעה קלה, ואחר יצאתו מבית-הקבורות ונכנסתי לבתו של סטאסאך. דפקתי בחולון והודעתني את שמי. מבפנים נשמע קולו של סטאסאך:

"באת רק עכשין, או שכבר היהת כאן לפני כן".

הסתבר שהוא כבר ידע, כי התנצל על איזה "זיראך". לפי דבריו הוא הוכיח מאד את גיטו על מעשיו אלה והלה ענה לו:

"אתה עסוק בעניינים שלך ולך להנח לעסוק בענייני שלי".

סטאסאך אמר, כי הוא מוכן לטפל בעניין ולסדר שיחזרו לי את הכספי. אבל אני בקשתיו שימוש את ידיו מהענין הזה ולא ישוב לעוררו, כיון שתובה לא תוכל לצמוח לי מכך. סיפרתי לו על מטרת בואי. בקשתיו שיחביאני למקום כלשהו ואחריך יודיע לאבא, ע"י הקברים. שוב נתפחר מادر; כמו בפעם הקודמת הוציא את בתו לשומר על הבית וסיפר באזני מעשה בייחודי אחד שמצואו בו כספר סמור והוציאו אותו ואת כל המשפחה המאכנסת אותו להורג. לאחר מעשה זה מפחד קרובי להסתבר. ראייתי, כי אין תכליות בסטאסאך שלנו. הוא ביקש להמתיק את הדין ואמר לי, כי אין עצתו חס ושלום שאשוב לגיטו, אלא שאסתתר בעליית-הगג של חדר-הטהרה, בבית-העלמין, והוא לא ייחס על עצמו ויתר לחום יומם לספק לי את מזונותי ולשמור עלי.

"מוכן אני לנסות כמה ימים". — אמרתי לו.

יצאתי מביתו ועליתי על עליית-הגג. סטאסאך עמד בדיבורי ולאחר כמה רגעים הביא לי אוכל. שכבותי והירהרתי, מה לעשות וכיצד לככלב את ענייני. רוח קרה נשבה מבין הסדקים של הגג, וريح של מוות עלה באפי. כל הלילה לא עצמתי עין, מוחשבות קוררות הטידוני.

מהכassis שנמצא בקרבת מקום נשמעו קולות עברים ושבים, צחוק ושירה. לפנות ערב נשמעו קריאותיהם הרמות של הורים בקרים לילדייהם להיכנס הביתה וקול הילדים המסרבים ומבקשים להישאר בחוון. חיים רגילים, כאשר ידועם תמול-שלשים גם אנו.

לפנות בוקר בא סטאסאך והביא לי אוכל לכל היום — אפילו חלב חם, לא שכח להביא. מעריכת האוכל ומהדאגה להגישו לפני, נוכחת לדעת כי אמן מסור הוא לי, אלא שפחדו גובר על מסירותו. הוא ניחם אותו ושידלני לאכול ולא לדאוג ויחסו זה עורר בטחון בלביו. הוא ישב עמי רגעים מעטים וירד למיטה ושוב לא ראייתיו. בכביש הייתה תנועה גדולה. באותו יום לא נערכה קבורה. עבר היום ואותה לילה. עם חסיכה בא סטאסאך וסיפר, כי בגיטו שורר עכשו שקט, וכי מוכרים במכירה פומבית רכוש יהודי.

ביום המחרת נערכה קבורה. ישבתי למעלה והקשתי לתמונה שבחר. שמעתי קולותיהן של שתי נשים, וקולותיהם של שוטרים... עבר בא סטאסאך והביא את מנת אכלי וסיפר כי הוא יוזע לכפר להחנון בדבר מהבויא, וכי אשתו תדאג לספק לי את מזונותי, בהיעדרו. בשובו מהכפר סיפר, כי לצערו העלה חרס, קרוביו מפחדים להסתכן. עתה ידעת כי כל מבטיחי בסטאסאך היה לאול וחיב אהיה לבקש לי רוח והצלחה במקום אחר.

סטאסאך הלך לגיטו ונפגש עם אבא ובחוירו סיפר: המצח משתפר והולך את האנשים שמוצאים בבורקים אין הרגים, אלא מספחים לרשותם ה"חיונים". לפי

דבריו ייעץ לו אבא, שיקנה את המאפייה שלנו ואבא נכון לחת לו סכום כסף לשם ביצוע הדבר, אך בשומפננים אין הוא יכול להסכים. ביום המחרת נערכה קבורה. בין הקברים היה גם אבא. בשעה שהanhנים נכנסו לבית-הקבורות קרא אבא לסתaszק והוא הביא לו את אבא. אבא נתן לי סימן ואני ירדתי מהעליה. נכנסתי לבית-הקבורות, עם שאר הקברים והמלווים, ויחד אתם חזרתי לięto.

עברו עליינו חדשים של חיים בגיטו, בבניין היהודי. הורשינו לאפות לחם, כלפיים. המזב הכלכלי נשתרפם והלך. זוכר אני כי באותו היום לא חסרים היינו אפילו ביצים. את הביצים היו מוחזקים בתוך סיריים וcrc נשתרמה טריותן לזמן ארוך. הייתה חברה גרמנית שטיפלה בכך. חלק מיהודי הגיטו עבד בשימור הביצים וחילק אחר עבד אצל הו'אנדרמריה. אנחנו שבנו למקצוע שלנו ואפינו לחם, אולם לא בביטנו ממש, אלא במאפייה של נוביצקי. השוטר הנאצי מורייך הטיל אימתו במרקם. באותו זמן, אם ביקשו להזהיר את מישחו כי מורייך מתקרב היו קוראים בלשון רמזים: "משה'לה הולר!"

בימים ההם עד היהתי לגמאנזידמים של מורייך. באופוצ'נה חיו יהודים בעל-קומה וברתנן, ששמו היה סרנה. يوم אחד הלך סרנה לדירותו שMahon לגיטו המצויץ והוציאו מביתו אלבום עם תמונות משפחתיות. בשובו לגיטו פגשו מורייך והחל להזכירו ב"פאראבאָלום" בפניו ועל עיניו. הוא ריסק כל-כך את פניו, עד שהיהודי נפל לארץ והחל לצעוק:

"למה אינך יורה بي, הרוג אותי וחסל", אך מורייך הוסיף להזכירו בפאראבאָלום דוקא, עד שניטלה הכרתו ואו שלח בו מורייך כמה כדורים והרגו. אני ראתה עין-בעין את תמונה הזוועה بعد סדק של השער. ליד גויתו מפוזרות היו התמונות והן התבוסטו יחד עם סרנה בדמותו. לאחר מכן בא מורייך ל יודנרט ומספר בשלוות-נפש ובגאה, כי הרג זה עבשיו היהודי.

סרנה מאיר ונישפחנתנו

ואף על פי כן הייתה רוח אחרת מסביב והיתה רוחות הדעה, כי המצב השתנה לטובה. פירמות גרמניות התחרו בינוין בהשגת יהודים כדי להעסיקם וגבר המחשוך בידים עובדות. נדמה היה לשארית-הפליטה כי הייתה להם עדנה, כי יש צורך בהם. אמצעי הקיום היו רבים; חלק מהרכוש שנשאר עמד לרשותנו, הינו מוחדרים את הזו'אנדרמריה במתנות-יד ועברו עליינו חדשים בעבודה מלאה. יהודים נמהרילב אף הסיקו מסקנות מהמעזב. אלה היו אמורים: "הגרמנים מכימים על חטא, על אשר השמידו את היהודים. הנה מוחפשים הם עתה יהדי בונרות". גם דבר זה כמו נסר בטחון בלבם של אלה אשר חיפשו סימני נחמה ועידוד...

"הנסעה לארכ'-ישראל"

בשלחי דצמבר 1942 הגיעו יום אחד הזו'אנדרמריה אל היודנראט, מאירת פנים, כביכול, והודיעה, כי נתקבלה פקודה לעורך רשימה של יהודים שיש להם קרוביים בארץ-ישראל. תכלית הדבר היא: החלפת שבויי מלחמה. بعد כל גרמני שבוי שি�וחרר ירשו לעשרה יהודים לעלות לארץ-ישראל. היהודים יוסעו תחילה ברכבת — נוסעים לארכ' ניטראלית, מקום שם יתקיימו ה啻לופים. לראשונה התייחסנו לשמוועה בחשד וראינו בה תכיסיס לסתובב אותנו במרמה. אולם לפני ההכנות והعمل שהגרמנים השקיעו בעריכת הרשימות, בדרישות-ובחקירות, התחלנו להאמין, כי יש ממש בדבר. הם החלו לעורן רשימות מדויקות בקדנסות גרמנית מובהקת. בשאלונים חיבים הינו לציין את משלה-ידו של הקروب, מתי עלה לארץ, העיר בה מתגורר ומהי הקירבה המשפחתי. הם העמידו מזכירים מיוחדים, שבדקו ובחנו כל סעיף וסעיף וכל תג ותג. קפדנות ואת העבירה גם אותן על דעתנו, ללכת שלול.

שוב נדלק אור תקעה בעיני האנשים, כל אחד חיפש מכתבים ומעטפות, כדי להעלות כתבות שנשכחו. אנשים שלא היו להם קרוביים ממש, "רימו" את הגרמנים: הגיעו כתבות של מכירים, נספחו לבני-משפחה לאלה שהיו להם קרוביים בארץ-ישראל ובלבד להיות בין המאושרם. ענין הנסעה היה מנסר בחיל עולםנו יומם ולילה. מגלים הינו בפרשה פנים לכאן ולכאן. בנפשות המודוכרכות שב והנץ ההומוור היהודי:

"תראו שייחסטו להם יהודים, ליַאֲקִים, ועוד יצטרכו לגיאס גוים" ולשלוח אותם בתור יהודים."

היחס אליו נשנה השתנה לטובה. היהודי שנמצא מתחבא, באחד הכפרים, ניתנה לו אפשרות לחזור לגיטו ללא עונש, ולא משמר. השמירה הגרמנית מהגיטו הוסרה כמעט, ונתרכזה בידי השוטרים היהודיים בלבד. האמונה הקיפה את הכל — שגעון של מאמינים... כל רשימה של קרוביים הייתה נמסרת למזכיר הזו'אנדרמריה, בומגארטן, וכדי לשווות לענין דחיפות שאיננה סובלת דחיה, הייתה כל רשימה נמסרת דרך טלפרינט לגאסטפאפו בטומאשוב.

אפילו מוסתרים, שבידיהם תעוזות של פולנים, שבו לגיטו והפכו להיות ליגאלים, והכל נכללו ברשימה הנושאים לארץ-ישראל. לפי הידיעות שקיבלו, עתידים

החילופים להעיר בגבול גרמניה-שווייץ. מכאן, שמשענו יהיה מערבה, — לגרמניה, ואחר-כך אל הגבול השווייצרי. איש לא העלה בדיתו, כי לשם חישולן של 200 משפחות בערך צריכים הגרמנים להסתיע בדרך של תכבים ומרמה, הן כולנו היינו בידייהם. הפקודות הרשמיות והמודעות לMINIHAN בדבר הנסעה לארץ-ישראל, מסווגנות היו להפליא והקוראים שטו בצמא את הכתוב בהן.

הפולנים היו מתלוצחים ואומרים:

"תמיד אמרנו: ז'ידז' דו פאלאטני! והנה נתקימו דברינו!"

באחד מימות ינואר הראשונים הגיעו הידיisha, כי מחר אנו יוצאים. כל אחד הכנין את המיטלטלים בדרך. ראיינו עצמנו כמאושרים וביצינו את כל אלה שניספו ולא זכו ליום הגדול.

בפקודת רשאית כחוב היה, כי כל אחד רשאי לקחת ואלotta ומטען שאינו עולה על 15 ק"ג.

השכם בבוקר, היו הכל מוכנים ומלובשים והחbillות מונחות היו ברחוב, כל משפחה וצרכוותיה לידי. הכל חיכו להתחלה המסע. הויאנדארמים קיבלו את המתנות האחרונות והם הסבירו, כי אנחנו נסעים עד התחנה אויאוד, ומשם בכיוון מערבה.

"שבילכם כבר נסתימה המלחמה, באויואד תעלו ברכבות מיוחדות ותסעו לארץ-ישראל".

מאופצ'ינה ומכפרי הסביבה הובאו סוסים ועגלות כדי להטיסינו. העגלות נתעכבו בכיכר קילינסקי, לאורך הכביש. היהודים נערכו טוריים והתחלו לעזאת מהגיטו. עתה נצטוינו לעלות בעגלות. וחbillות מיזורות הוזאו מיד בעליין והוטלו לארץ. ראיינו, כי משה איננו כשרה, אם כך נהגים בנו בשעת פרידה. אבל התחמנו, כי הסיבה היא — חוסר מקום בעגלות. פתחו החלו להוריד מכמה וכמה יהודים מעילים טובים:

היהודים עוזבים את העיר אופוצנה בעגלות לאויאוד

* יהודים לארץ-ישראל

"אתם נסעים לארץ חמה ואין לכם צורך במעילים". השירה הייתה מוכנה ליציאה. בראשה נסע אחד מאנשי ס"ס ובידו המיסכנים השונים. כאמור סגרו עליה כמה שוטרים פולנים, מתרשי אופוצ'נה. מעתים היו מלוינו והם, כביכול, נתנו לא לשמר אותו כי אם להגן علينا מפני שודדי דרכם. היינו רבים מאד, ויכלנו לחסלם באפס יד, בהיותנו כידם, רוחקים מאופוצ'נה, אבל רעיון ואפילו צלו של רעיון זה לא נתעורר לבנו.

היה זה חמישה ביאנואר 1943. עמד בעולם יום חורף. אך נסענו משומס'מה בעגלות והגמלים חרקו על פני השלג. שני צדי הכביש עמדו פולנים, מושבי המקום, ונפרדו אגב קריאות ובמבט פרידה בלבד. היו בהם שעקו למיכיריהם, כי ישילכו להם חפץ־בלשו והיו מבינינו שהוכיחו ידידות אחרונה והטיילו כלפיהם חפצים. מפעם לפעם הפכנו פנינו לראות את העיר, עיר מולדתנו. הנה מתגללה לעינינו הרחוב באראק יוסטלביץ. והוא שומם, הדלות והחלנות פתוחים ופרווצים. והנה עוברים אנחנו את שוק־הסוסים, כאן נערך הגירוש הראשוני. בקצת היכיר עומד איקוני של ישו ומסתכל ברחמים על השירה. הנה בית־הספר על שם קזימייז' הגדול. הילדים יוצאים לרחוב, מסתכלים בנו ומורדים באכבעותיהם. הבתים נעשו מפעם לפעם קטנים יותר, עד שנעלמו באופק. בדרך נעצרו פולנים, עוברי אורח והסתכלו בנו והיו מהם שהבינו בתמייה ושאלו:

"לאן?"

קשה היה להסביר "לארץ־ישראל". חשו, כי יש שהוא מגוחך בתשובה מעין־זאת. אפשר כי עמוק־עמוק לבנו הסתתרה אוו ודרות סמויה, כי אין מובילים אותנו לארץ־ישראל. ואולי לברוח? — התעורר רעיון בלבו של מישו. רק רגע נצנזה מחשבה מעין זו מיד כבתה: han טוב כל־כך להיות שורי בחיק האמונה... כל עוד ניתן לנו, נטפח את האמונה.

"נראה לנו יובילו אותנו, מזרחה או מערבה, סימן כי בנם דבריהם". היו "גויים" שהצטלבו בראותם אותנו ועיניהם הביעו רחשי־לב נרגשים. מהם שהחליפו דברים אתנו, רצו כברתידך אחרי העגלת. אך אלה מעטים היו. הרוב שמה לאידנו ומבטיהם של אלה הביעו שנהה ובוה. הקור החל להציג וmdi פעם קפצו האנשים מהעגלות כדי להתחמס אגב הליכה. השוטרים התייחסו לכך בשווון לב. כשהערכנו ליד אחד היערות, הם הרשו לנו להיכנס בו לשם חניה קצרה ועשית צרכים.

עולם לבן, שלג דק־ירד, מסביב מרחב, מזמן כבר לא ניתן לנו ליהנות מזיו העולם. התקעה להישאר בחים מעוררת בנו תחושות אל היפעה שמסביב, אל הנוף המוכר כל־כך, בו ראיינו גם שנות — טובה. עם פנות היום להחשיך הגענו לאויאוד, ואולם כאן נתעדער כל האמון שלנו. פתאום נוכחנו לדעת, כי מסביבנו מוצבים משמרות מוסומות. הרשות החופש שידענו בדרך ניטלה במחייד. הלבבות החלו להלום מרובה פחד ורגלינו פקו. שני עברי הרחוב הופיעו גרמניים שהחלו להאיץ בעגלוונם, בעצוקות וקללות. אויאוד היא צומת־MESSILOTH ולידה כפר נתוש וושום. איש־ס"ס בעל המיסכנים מסרנו לידי המפקד המקומי.

כאן מצאנו יהודים רבים מכל עירות הסביבה, והם סיירו לנו אותו סיפור־מעשה: "mobilians אותם לארץ־ישראל, לשם חילופין בשביי מלחתה". אנחנו, היהודי

אופוצ'נה, הדינו האחוריונים ועם בואנו הושם ריכוז המובלים. התחלתי לחפש אנשים מהעיר פשיסחה ומצאתי את אחותי הבכירה, ברכה, ואת בעלה. הערב כבר ירד, ופתאום ראיינו מסביב הרבה מדורות, אלו היו מדורותיהם של אנשי המשמרות המוסווים, אשר שמרו עליהם. עתה נראהינו כמו עומדים בתוך מעגל של אש. יוראך האמיץ, שדומה היה "לגו" במראה פניו ניסה לבrho ונסמע צורר יריות. קרבן ראשן. הרוחות התמוטטו.

החילונו לקון על ההזדמנות לבריחת, אשר החמazonה במוזיננו, מתוך אימון של סכליים. בעיקר התיפחו אלה שהיו להם העודות פולניות והם נכנסו מרצונם לתוך לע הchia. הם תחשו את שעורת ראשם ובכו:

כדי להרגיע את האנשים שהבהלה והדרדוך השתלו عليهم, התחליו אחדים מבניינו להתריס כלהפחים:

"מה החדרה הזאת? אנחנו כן נסעים לארכ'-ישראל. אם מישחו ברה, אין זה עדין סימן שנפלנו בפח".

אבל גם האומרים בר, לא האמינו בדברי עצם ורק לשם ארעה נאמרו הדברים, רצוצים הינו ועיפם וכך עבר علينا הלילה.

למחרת בבוקר השכם שמענו את הצעירות: "יודאן רاؤס" וראיינו כי עומדים علينا האוקראינים והשחורים — גרים ממדים שחורים. מישחו מבניינו קרא: הרי אלה הם מפלוגות-ההשמדה וייחד אתם אנשי הס"ס קצינים וחילימ. התחליו לעורוך אותנו בחמשיות. בני משפחה נדחקו אלה אל אלה — להיות יחידו. מכאן הובלנו אל תחנת-הרכבת. אחד הקצינים ספר את החמשיות. מישחו העיז ושאל לאן נסעים אנחנו, והתשובה היהת: "לגרמניה!"

מאיזוד ועד לפסי-הרכבת זמני-היליכה של מחיצית השעה בערך. כשהיצאנו מאיזוד עמד כבר אור היום, בגבורתו. הגברים נערכו מימיינו ומשמאלו. בראש הלבבו הקצינים עם המסמכים ומשיוני הצדדים אנשי ס"ס. לאחר שהכל עברו את שער היツיה סגורו מהחוריינו. משמאלה ומימינה של הדרק, בה עברנו, היו תעלות ומעבר לתעלות שבילים מורמים כלשהו — סוללות הכביש. בשבילים אלה ליווננו אנשי המשמר הגרמני. הקצינים שהלכו בראש היו חמושי אקדחים. אנשי הס"ס החזיקו "שמייטרים" ובידי האוקראינים היו רובים. האוקראינים החירידנו מאד. כי ידענו שהם מובאים תמיד לפועלות-היחסול.

כל אחד השתרל להימצא בקרבת משפחתו וידידו. אנחנו, בני משפחתו, התרכזנו בשתי שורות, זו ליד זו. משה אחוי ואני במאצע והאחים מהצדדים. הינו במרכזי וראיינו את כולם.اما היהת מפצרה במשה כי ישאל את אחד הגרמנים לאן מובילים אותנו. משה סירב:

"אין מה לשאול, השאלה לא תעוזר ולא תנסה דבר".
אםא היהת מדוודכת וחסרת סבלנות והיא שאלה בײַדיש:

"מיין הער, וואו פארן מיר?"*

תחללה לא ענה הגרמני, אולם אחריך נכרנו ודאי רחמיו והוא השיב בגרמנית מיודהרת:

"וועין נישט, ווועין נישט מאמעשי, מיר פארן נאך דויטשלאלנד**".

* אודוני, לאן אנחנו נסעים?

** אל תבכי, אל תבכי,اما, אנחנו נסעים לגרמניה.

כל חדש מעין זאת עשתה לה כנפים והיתה מיד עוברת בלחש את השורות. מפעם לפעם הייתה פופולרי יותר לחישה אחרת אך מכל הלחישות נסתבר, כי אכן נסעים ל"דוויטשלאנד" מערבה.

הנה מתקרבים אנחנו לפסי הרכבת. מרוחק רואים אנו כפר נטוש שבתו נעלמים והולכים. וכאן כבר נמצאים אנשי כל המחוות, יוצאי עיריות קטנות ועיירות גדולות יותר: פשיסחה, גאלנוב, ז'ארנוב, אודז'יבול, דז'אכיצא, ביאלוצוב ושורינה. אנשי אופוצ'נה הלכו ביחד, ביןיהם גם רב העיר היישיש ואשה משפחת הרב — זוג יшивושים. זכרנו את הרב בעל הזקן הלבן והארוך, אולם עכשו לא זקן היה — גזרוהו. אחד מאנשי ס"ס צעק והורה ללבת בחמשיות ולא לפגר. הוא הפטיע בסוללת-העפר שמעבר לתעללה.

"מי שיפגס בהליךתו, יומת במקום!!!"

אנשים התחליו להצטופף. השוטרים שהלכו מאחור, כמובן, החלו להצליף במגלבים. הצפיפות נתגברת. אך רבים לא יכלו להמשיך בקצב המצויה והחמשיות נשתבשו מפעם לפעם. אחד הקצינים, מאנשי ס"ס, ממושקף, קפץ ו עבר את התעללה, נכנס אל בין השורות, תפס את הרב בידו וצעק:

"אתה מבלב את השורה! "

הרב נפל מרוב אימה וחולש, והלה דחף אותו ברגלו אל תוך התעללה ושלח בו צורר כדורים. האשא, קרובת הרב החלה להתtipח ולצעק והוא הרג גם אותה. — אחריםם באו מעשי רצח ונספים. מחריד היה לראות אדם שודד על השлаг, הלובן והדם, עוררו פחד גדול. חששנו להבית אותה. ידענו כי מאחר שלופים אלהינו לוויי האקדחים והشمיסרים."

הליכה בשלג מאוזן לרכבת 3 קילומטר

עתה נתעורר האמון כליל. אולם מפינה חשיבה אחת החל דוקא האמון להתגנב. קשה־עורף היה האמון שלנו והוא ביקש אויר לנשימתו: הנה רואים אנו בחושם בני־חוריין לרצוח אותנו ובכל זאת יובילנו אי־אן. ככלום היו חוששים לומר לנו את האמת, אילו הייתה אמתה אחרת אותם, הן אנחנו בידיהם — משמע־מינה, כי מוכלים אנחנו לא־ארץ־ישראל. אך בעת ובעונה אחת הייתה עצמרותה עוברת בגבר, שמא יגע עד מעט הבדור בר, דוקא בר המאמין... ובך הגענו עד לפסיה־הרכבת.

כאן העמידו אותנו בחמשיות כשפנינו אל הפסים, והיתה לנו האפשרות להסתכל היטב בפרצופיהם. הקצינים וכל בעלי הדרגה עמדו לפניינו והחילאים הפשוטים מאחורינו. הם ניצבים, מתלועצים ביניהם, מעשנים סיגריות, מרים עליינו באכבעותיהם. הנה הבחינו בנערה יפה, נגשו אליה, הסתכלו ואחד אמר:

"א, זו ואונדרשינס קינד, ווארום ביטט דו יידין געבורן?*

הנערה ניסתה להחניק להם, מתוך פחד.

"מה זה חשוב, אם יהודיה אני, העיקר כי ציירה אני ובריה..."

"אין יהודים בראים — השיב הגרמני — חולמים הם כולם, אף הבראים שבهم חולמים הם".

הקור נתגבר בינו לביןם והתחלנו להכוות רגלי כל כדי להתחمم, רבים מאנשי המשטרה היהודית באו חbosים כובעי־השרד שלהם. הללו האמינו בכוחו של הכבש וקיוו, כי תצמיח להם ישותה ממנה. מישחו ניגש לאחד השוטרים ואמר:

"נו, קנאקער** שכמותך,נו, הראה את יבלטך, הריין שתיתם יהדיו, שאל אותם אולי יגידו לך, لأن נסעים באמת?"

הלה השפיל עיניו ולא השיב דבר. היו אשר ביקשו לכלהות בדברי חרפה את חממת באלה שהיו שוטרים, אך כל זה היה חרון איז־אונים. האימה הייתה גדולה. ואימה זאת החריחה את האנשים שיבתו דוקא מערבה, ממש תבוא הרכבת לקחתנו ולהובילנו מזרחה.

עודנו עומדים ותוים והנה נשמעה בתאום צפירה ממושכת, אך ממורה באה הצפירה, דוקא מمزוח. צפירה אחת ואחריה השניה וכבר שמענו את שיקשוק הגלגים בהגיים. כשהרכבת התקרכה יותר פלהה הצפירה בשלישית, ארוכה ורמה כל־כך, עד כי חשבנו שהעלם מטופר והולך. מהרכבת ירדו אקרים ומנוגלים, פתחו את דלתות הקרונות, ופקודה נשמעה:

"כל מי שמחזיך צורו בידו, יניחו מיד על הארץ, לרגליו".

הכל הניחו את הצערות והחבלות. עתה נשמעה פקודה שנייה והיא קצרה וחותכת:

"כל הצואה הזאת — למעלה!!!"

הם פיצלו את העומדים לפיקרונות, והחללה העליה בהם. תחילתה הייתה אפשרות בידינו לעזרו לנשים ולילדים, אולם לאחר רגעים מעטים רבתה החטופה והדחק. אנשים נאחזו בцепרניהם ממש, כדי לעלות ולהתפос מקום. הקרונות כבר נמלאו עד אפס מקום. האקרים נחלו לירוט בקהל שבתוך הקרון. הכל הצעופפו והצטמכו מתחור אימתיות ונתהנה מקום ריק בשבייל נוטפים. כל קריון שנתמלא סגורו מבחווץ על בריה.

בני משפחתנו טרחו להיות יהדיו ואף עזרו זה לה עלות. כשליליتي אני, כבר הייתה מחצית הקרון מלאה. ריח של כלור היכה על אף. הקירות והריצפה היו לבנים,

* הה, את יפתחת־הთואר, מודיע זה נולדת יהודיה?
** כולייכול.

אבקה של חומר חיטוי ביסתא את הכל. מיד הרגשתי יבשות וצרבת מזורה בפה ובגרון. והצמאן החל לענותני.

באורח אינטינקטיבי נمشך כל אחד אל החלון, אל אוירו הצעח של העולם, אולם החלונות כבר היו תפוסים, נצטמענו, בני משפחתו, בפינה ריקה והיינו ביחד, נצמדנו זה אל זה. אתנו הייתה גם אחותי ברכה ומשפחתה מפשיסחה. הנה נסגרת גם הדלת של קרוננו ואנו נתקים מהעולם הגדול.

מבחן מגיעים קולות והם כבר עמוים. אלה שעומדים ליד החלון ממששים כעין תצפית, ומוסרים ידיעות מכל המתרחש מחוץ לקרון. כל דבר חסר ערך הופך להיות רב-חשיבות: "נהג הקטר מלא את המיל מיים". "גרמני יצא" "גרמני בא". כל הסימנים מהם שעבר עלינו בשעה האחרונה, מדרכיהם מאד. הן הבטיחו לנו כי נובל ברכבת-inousים והנה רכבה — משא עם כלו. וכייד להסביר את מעשי הריצה הנוטפים ונטילת המטען? רק בדבר אחד נאחזות עדין התקווה, בכקרנ'-מוזבח: "הרכבת הגיעה מצד מזרח".

לפני שנכנסנו לרכבת, בשפקדו להשריר את צוראותינו הקטנים ליד הפסים, נתערכו רבים, שטמנו בצרורותיהם את כספם וחפציהם יקר-ערך והחלו לפשפש בצרורות, כדי להציג מתחם משזו, ואלה הוכו באכזריות רבה. זה, אין אלה סימנים מעודדים, כי לא-ישראל אנחנו מובלמים. אין אלה סימנים מעודדים כל עיקר. הנה מוסרים העומדים ליד החלון, כי הקצינים, הללו שטיפלו בנירות, כבר נסעו מכאן, כי נשארו רק האוקראים.

אני יודע כמה זמן חיכינו ברכבת. הרוגים ארוכים היו. לפני שהרכבת זהה, שוב אותה אפייה — מזועעת ומתמשכת עת רובה. לא, אין זו צפירה סתם, יש בה בינה מיוחדת. והכוונה אiomה ודאי כמוותה. צפירה מענה, מטרפת את הדעת ואינה נפסקת... סוף-סוף נפסקה הצפירה והרכבת זהה מהמקום. מרגע לרגע גבר החום. מהטיספון החל לטפתק נזול שנטה הוה מהאדמים. אנשים נזרעו לפתח את כפתורי מעיליהם, להפיג במקצת את החום והמחנק...

רכבת הכלוֹן

שעות צהרים, בקרון נשמעות קריאות. בני משפחה קוראים וזה אל זה להיאכח כי הכול נכנסו. בין הנוסעים רבים שנטלו עמס דברי ערך, כגון זהב, אבני טבות, תכשיטים ואף בסף ב'וואלטה'. אך בוגדים היו כאשר שלא היה עמס פרוטה לפורטה. ענן החלונות הפך להיות סלע של מריבות וקטנות. בעלי-אגורף השתלטו על החלונות. ואילו החולמים שבקרון התענו קשות מהמחנק וריח הכלור, והם נדרקו לckerנ'-זיות.

"תנו לו לגורת לחלוֹן, han הוא חולה" — שומעים קריאה של בקשה רחמים ובקשת צדק, אך הקריאה נשמעת בקהל ענות חלושה.

החום בקרון גבר מרגע לרגע והמצב החמיר והלך. המומים היינו — ספק שפויים, ספק מטורפים. יצר החיים כמו פעל מאליו, ללא שליטה עליו. הכרתנו נתערפה להולכה. פה-יוושם התגלו סימני טירוף ברורים: עד היום תעבור ביצמרמותה בוצרי את הדמות אשר ועקה ועתק-יידי וחוובון-נפש אiomה:

"מה עשית כל ימי חי? מה עשית כל ימי חי? גזלת, שדרתי. כסף הסתרתי עמי. הון עשתי. ארוֹר הכסף שאני נושא. מה עשה בכספי שיש אני. אני הולך למות. אני הולך למות..."

אימה חסיכה הדיטה מסביב. האיש זעק ותלש את שעורתו לראשו. כל אחד העטמעם לתחות על עצמו, על נפשו וחיו. פניתי להסתכל במשפחה.ABA בא ישב ונאנח דום. כל פעם רבו אנחותיו, אנחות אלומות. לא דברים.اما ישבה והתייפה וביכתה את כלנו בקורס, בדברי הספר, כאשר יככו את המת. בדבריה מזכירה היא את הימים הטוביים, את בני המשפחה, את אלה אשר הילכו עם הגירוש הראשון — את הדודים והדודות וילדייהם. היא ישבה והנידה ראהה לפניABA:

"ראה, מה עשו מאתנו! ראה מה עשו מכולנו?..."
ופתאום פרצה בהתייפה בקורס רם: "למota מובילים אותנו, למות". כלנו עמדנו ובעינו, ואני טרחתי בקורס חנק להרגיעה ...

"اما, אסור להזכיר את המלה מוות. אסור לומר 'אנחנו מוסעים למות'. לא מן השפה ולחוץ אמרתי לך. האמנתי בהם, כי במללה 'מוות' פותחים אנחנו פה לשטן. אך דברי לא הרגיעו, אדרבא כמו שמן למדורה היו והתייפה גברה יותר והוא התחילה לצעוק:

"מי יודע מה הם חשבו עליינו... אנחנו נשארנו בחים והם לוקחו למות... הם לא סלחו לנו עד הרגע האחרון... הם לא סלחו לנו..."

ABA ישב ואנחותיו גברו. האחיות הקטנות החיזקו את אמא ואף הן בכו. אני עמדתי ביןABA ואמא ולידי משה אח. הסתבלתי בפני משה: ענהה כבודה הקדירה אותם. הדמעות היו עמוקה בתוך עניינו, אך בקדורות פניו ראייתי, כי מחשבות מתרוצצות בקרבו. תכניות מתרקמות: משה היקר, בעל האמצעאות! תכונתו זו לא עזבתו גם כאן:

"אתה יכול להבחן היכן אנחנו נמצאים?" — שאל אותה חרש.
כמה פעמים חזר על השאלה. מבלי משים הפניתי את פני אל החלון להסתכל. החלון היה גבוה ולאה שעמדו לידיו, ראשם וק הגיע עדיו. חלון צר ומוארך, וסגור בטורגים של ברזל. החום גבר ואני פשתתי את מעילי, קיפלתיו כעין חביבה והנחתיו על הרצפה ועליו העמדתי לטיוגן את אהיותה הקטנות. האמנתי כי בדרך זו יינתן להן יותר אויר לנשימה.

האומנים נסועים אנחנו לטבולינקה? זה הרכבת באה מצד מזורה. אילו רצוי להובילנו לטבולינקה, כלום היה מישדו מפראייע בעדם? מה ההגנון שהרכבת באה מצד מזורה דזוקא? וכיידך לקשר בין עובדה זו לבין תנאי הנסיעה האיים? מוחשבות... מוחשבות... אולם חפץ החיים רוצה בכל זאת לפתור את הכל לטובה. שאלתו של משה כמו נפלה ונקלטה בנפשי. ניצב היחתי ומסתכל לעבר החלון, לנחש היכן נמצאים אנחנו. הנה ראיינו בחalon פטי צל ואור לטיוגן. אנו עוברים ודאי ליד יער, ליד שדרת עצים ארוכה.

ושוב שאלתו של משה, וכמו אל עצמו ידבר:

"איזה יער עלול זה להיות? ליד איזו תחנה נמצאים אנחנו?"

אחותי ברכה הייתה בחרשי הירונה, בעלה, איש חזק, עמד לפניה כמבקש להיות לה מחסה, כמעט על ידו החזיקה. מהצד השני עמד אביו, חותנה של אחותי, וגם הוא תמרק בה והגן עליה. בקרבתה מוקם עמד יוסף לבקוביץ, קרוב משפחתו. יוסף היה בחור אציל-נפש. היו לו עיניים גדולות ועמוקות, ועכשו, בתוך אפלולית הקרון. הן גדלו והתרחבו ועוררו איזה פחד מוזר. הירונו נלקחו בגירוש הראשון. הוא התחליל לבוכות ולא יכול היה להבליג:

"מדוע לא הובלתי למוות ייחד עם הורי? מודע הצلتני את עצמי?"
כך היה המצב לפני שידענו, כי אמנים מוביילים אותןנו למוות. עדין הבהיר תקווה והרהר עמו, כי לא לשוא הגיעה הרכבת מעד מורה.
כבר נסענו שעوت מספר. העמאן שرف את הגרון ואת הפה ופתחו נעצרה הרכבת.
בקרון נתעוררה מהומה.

"למה נעצרנו, מפני מה נעצרנו?" — עלן השאלות מכל צד.
העומדים ליד החלון קראו כלפי חוץ וביקשו קצת מים. בחוץ נמצאו פולנים —
פועלי המסילה. מדי פעם ניגש אחד מהם לקרון נטל שלג מהאדמה, עשה ממנו כדור
ויצק כלפי העומדים בחalon:

"תנו כסף ותקבלו שלג."
מיד נזרקה מטבחו וכదור השלג הוטל לתוך הקרון, לבעל המטבח, מכל קצות הקרון
התעוררו אנשים לknות שלג. דדים, ובהן מטבחו, הושטו לקרהת החלון. הגיעו
קריאותיהם התוכפות של עובדי הרכבת:

"תנו כסף ותקבלו שלג, תנו כסף?"
רבים מבינינו הכסף מוכן אתם, אחרים החלו לפשפש, כדי להוציאו מן המחבוא,
ארק היו גם באלה שאף פרותה לא הייתה אתם... מיד נקבע המחיר לכדור שלג. מאה
זהוב הבדור. תחילתה הגיעו כדורי השלג למשלימים, אך לא ארכו הרגעים וכל הקרון
הפרק להיות אנדרטמוסיה אחת... בטבעו שימושית את ידיו להצלחה, פירכטו בחלל ידים
لتפוס פירור שלג. בולמוס של צמאן וידים לחומות ומפרפרות אלו באלו. כל אחד
היה מושיט את לשונו ומלקק את הפירורים בכל אשר נפל — כל זה נתרחש בעת
החניה הראשונה, פתאות נשמעה יירה בחוץ, ומשחר השlag נסתירים. אנחנו, שישבו
בפינה קיצונית, לא זכינו לקבל את המוצר ה"חינוי". ידי המחזיקה שטר כסף נשארה
מושחת לריק...

פרצו מוריבות. אלה שלא קיבלו שלג ושילמו כסף תבעו, כי יוחזר להם כספו.
העומדים ליד החלון שלחו את ידם כלפי חוץ והחלו לגרד מהג של הקרון חתיכות
שלג ולהושיטן לקרובייהם. השlag היה מזוהם, אך הצימאון עבר עתה פי כמה, ובעicker
הוא עינה את אלה שכבר אכלו שלג קודם-לכן. בקרון נשמעו עצות:

"אנחנו נזורך אתכם מהחלון, גם לנו זכות לחיות..."
אולם הגיע אל החלון לא הייתה כל אפשרות. לחוצים הינו כדים מלוחים
בחבית. משה לא חדר מლסקור ולחקר היכן אנחנו נמצאים. שמעתו צעק לאחד
הבחורים שעמדו ליד החלון, אל מנדל גראספלד:

"מנדל, הבט היטב, لأن אנחנו נוסעים?"
מנדל הרגיע אותו והשיב, כי אנחנו נוסעים מערבה, לתחנה קולושקי. הכניטה

לקולושקי הייתה קשה. תחנה זאת היא צומת-מסילות ובה הרבה רכבות. נעצרנו עת רביה. מרוחק נראה כפר. משה הוסיף לשאול היכן אנחנו והתריד את מנדל בשאלות, מה הוא רואה בחווץ. עד שהלה התרגנו וצעק:

"רצונך לדעת מה אני רואה? קינדרär גליתשין זיך אויף א גליין, בסדר?"*

שוב חזרה פרשת השلغ. עתה האמירו המחרירים. חמיש מאות זהוב מבקשים הם بعد כדור שלג. כיון שהמצרך נתיקר הוחמרה השמירה עליו. מישחו הוציא קדרה וכדורו השلغ הושם בתוכה, שידי זרים לא ישלו בו. אלה שחסרים היו כסף השטוללו. נשמעה זעקה בכיו:

"תנו גם לי קצת שלג, גם אני בן-אדם, גם אני רוצה לחיות. זה לא כסף שלך, שאתה משלםبعد השلغ. אתה שדרת וחממת כל ימי חייך. ביןך וביןך נמות כולם!.. תנו גם לי קצת שלג!..

גם אנחנו שילמנו את מחיר השلغ ולאחר ציפיה ממושכת, צעקות, ואיזומים הגיעו סופיסוף תורנו.

היו משפחות שדאגו זה להזה והוא מחלקות בינויהן את השلغ שווה בשווה. השلغ, שאין בו מליח, רק הגביר את הצמאן. הגרון ניטר והולך מרגע לרגע. החום עולה. מהתקרה מניפות טיפות דלוזות. גם קירות הקرون היו מזיעות מהחום והארדים. אלה שעמדו ליד הקיר היו מלקקים את לחותנו.

ニימוסים שידענו תמול-שלשום מוקומם לא יכירים באן, נמנוגים הם ואינם. רשות הדיבור לרצון החיים והנשימה. נשים מכל הגילים, צערות וזקנות, פושטוות את המעליהם. קורעות מעל עצמן את השמלות. ניצבות הן ערומות למבחן. אירימי עושה את צרכיו. הכל נערך משရשו, ערפל עותה את הכרתך. אנשים מאבדים שיווי-משקלם...

ושוב צפירה ארוכה בדומה לצפירה באויאוד. עבשוו ארוכה היא יותר, צפירה השטן, מטרפת את החושים, נוקבת כבמקדח בתוך האזנים, חותכת את הגולגולת. נכנסנו לקולושקי, וכך ידענו את המשבר וההתמוטטות.

לאחר הצפירה נשתלה דממה עמוקה ומורה. כל אחד קשوب היה עדין אל בנות-יקולה של הצפירה, שזה עתה נדמה. היה זה שקט בטרם סערה. כל אחד החריש לשמעו את מהלך הרכבת, لأن פניה מוגדות. הבתיי אל משה וראיתו שקיים בהרהורים סמיים. הרכבת נעצרה. הצלפים, ליד החלון, הודיעו כי רואים הם גרמנים רבים, אנשי-משטרה, רכבות וכו'. פתאים שמענו, כי רכבת עוברת על פני הקרונות שלנו. הייתה זאת רכבת-נוסעים והצופים, שהחלו לקרוא אל עבר הקרונות החולפים שלאו ונענו.

מישחו צעק מבחוץ:

"אל בית ח:right;ושת לשבון אתם נסעים!"

הרכבת חלפה על פנינו, אך הקרונות שלנו עדין עומדים. שוב דממה. פתאום נשמעה תנוודה — אחורה ואחר-כך קדימה. משה שכבל הזמן קשוב היה, נתמלטה מפיו קריית-בhalb קצחה: "אווי". רגע-קל הוסיף להקשיב ואחר-כך לחש לי:

"זאת היא פעלת הקטר... בשעה שהקטר נתק מדקрон מתחווית תזוזה מעין זאת. אם החחש שלי יתאמת נשמע מיד תזוזה הפוכה — מאחור.

* ילדים מחליקים על הקרה.

ביןתיים מודיעים הצופים שליד החלון, כי הקטר ניתק מהרכבת. החדרה עדין מגששת בטרם תפרוץ ותהייה לחדרת-מוות. מישחו מרגיע את עצמו ואת ציבור הנוסעים: בטוח הוא כי הקטר נסע להצעידי בפחמים ומיד יחזרו למקוםו. הקטר עבר על פni הקרןנות ונצמד לרכבת מאחור. ושוב שמענו תזוזה, כמו קודם, אולם הפוכה: תחיליה קדימה ואחריה אחורה. עתה נודע לנו כי לפני קולושקי נתחברו לרכבת כמה קרונות וביהם יהודים נוספים.

לאחר כמה רגעים זהה הרכבת. רגע-קל נשתרה שקט אiom. הכל כמו ציפור לאיזה נס שיתרחש. אך הנס לא נתרחש, ולאחר רגעים מעטים ידעו בעלייל, כי הרכבת שנטה כיוונה ואנחנו נסעים מזרחה!
כמו התפוצצות נחרחשה בקרון ועמה התמוטטו. עצקות עד לב השמיים. ביצה לא נתפרקו הקירות מזעקות-השער? הילדיים הקטנים שהיו עמנוא לב הבינו את פירוש הזעקה והם החלו לבכות, לא פחד הנסעה עליהם, אלא פחד הזעקים...
הבטתי אל בני משפחתו ונדרמה היה לי, כי ברגע אחד הוזנקו כלם. אחותי הקטנה מלכילה שהיתה בת תשע, כבר הבינה הכל ומירחה בבכי:

“אמא, אני הרי לא עשית לאיש שם דבר רע...”
רח'לה אחותי, שהיתה בת שתים-עשרה, נצמדה אליו:

“אהרן, אני פוחדת נורא...”
עכשו ראיתי, כי גם משה נתפס לבלה, אולם בדרך משלו:

“מה לעשות, מה לעשות?” — הרחישו שפהיו.
אבא החריש בכל הזמן ורק אנחנו שקטות נטמלטו מפיו. ברכה אחותי בכתה בקול רם, כבת עשרים ושמונה הייתה:
“אבל התינוק אשר לא נולד עדין ולא חטא למה נגור עליו... ומה נגור עליו?...”
בעל עמד וליטף את ראשה כל הזמן. בראותי אוטם בך, שב לא יכולתי להבליג והתחלתי להתיפח, אך בכל כוחו השתקתי לבכות חרש... שקויל לא ישמע.
משה התחיל לדבר גלוויות ולהעיר את המצב: הוא אמר בפירוש, כי אנחנו אבודים, כל הזמן לא רצה לערער את אמוננו, אולם עכשו ברור הדבר, כי מובלים אנחנו לטרבלינקה...

ראיתי את האנשים והם צלמי בלהה. מהם שתלשו את שערות ראשם, מהם שהשתוללו מרובי יושב, מהם שקיבלו קללות נמרצות,asha אחת שנסעה עם תינוקה החללה לחבקו ולהצמידו אל חזזה בכל כוחה. הילך הוציא מגרונו קולות חניקה והאהה מעתריה עליו דברי אהבה ולחיצת אותו אל לבה עוד ועוד.

“תראו מה היא עושה... תראו מה היא עושה... היא השtagעה” — נשמעו זעקות. אנשים שניצבו לידה החלו להפריע להזעקה את התינוק מזוריונתיה, אך היא הוסיפה להצמידו בכוח ולזעוק:

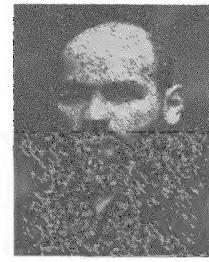
“זה ילדי שלי, זה ילדי שלי. אני הבאתיו לעולם... אני רוצה שהוא ימות מות קדושים... תננו לו למות מות קדושים.”

ולפני שהאנשים הצליחו להוציאו, נחנק הילד בידייה.
שערותיה היו פרועות ועיניה לטשות והילד המת בחיקת.
ליידינו נשתגע יהודי אחד. על צעארו היה דידי לבן. הוא הסיר את הרדייד וניטה לקשרו לאחד הברזילים שבקריר הקרן, כדי להתאבל בchanika. כמה אנשים החלו

להפריע לו והוא חבט בידו ורגליו בכוח עצום וצעק:
 "תנו לי לחיותות!"
 הצליחו להוציאו מידיו את הריד והוא ענה אין-אונים ומדוכדק בפינה.

אסתר חמלניצקי

יצחק אליעזר חמלניצקי

מלכה חמלניצקי

משה חמלניצקי

רחל חמלניצקי

ברכה חמלניצקי

שלומה דוד אורנבוּם

יוסף לבקוביץ

לוטק לֶרֶר

אלה מבני משפחתי הקרוביים ביוטר שנסעו אתי בקרון אחד בדרך לטרבילנקה
יהיה זברם ברוך

קצת מהקרון

כבר ירד הערב. הרכבת נסעת במהירות רבה. משה רוקם תכניות... בעל דמיונות היה משה שלנו ותמיד מעא להם אחזיה וידע להגישים. לפי חישוביו, זהו הלילה האחרון-שלנו וההודמנות האחרון. הכל גלי ומעורט בקרון. שוב אין סודות ודברים שיש לבסות עליהם. כל מי שכוח המשחבה לא ניטל ממנו, מהרhar בקהל רם. רבים המתודים, אך לא תפילה-יהודים בנוסח מקובל ופסקים מקובלים. היה זה ויזורי מטורף, מכל אשר יעלה הלב. מושגים שנעשו אי-פעם כמו עלו מתחום הנשיה וצווירו בצלביהם בוטים. ודאי מtower אסוציאציה בניסעה זו לארץ-ישראל, נזכרABA בהכנותינו בשכבר הימים לעלה, הכנות שלא יצאו אל הפועל. נזכר הוא עתה כי אםא התנגדה לעליה ובין הנימוקים הרציניים יותר הביאה גם נימוק, כי מפחדת היא לנוסע באניה.

"פחדנו לנסוע באניה" — אמרABA וכמו הטיל את אשמת הפחד גם על עצמו — "פחדנו לנסוע באניה, אין-זאת אלא שכך נגור במרומים ואין זו אשמתנו".

משה מלחש אליו ואומר, כי לילה זה ייחור את גורלנו. יש לנסות לקפוץ מהקרון, שאם לא כן דיננו נחרץ. בני המשפחה שומעים את לחישתו. אםא יושבת נבוכה: "מה יהיה אتنז? אל תשאירו אותנו... אל ניפרד... אל ניפרד... המות אורב בכל מקום, נמות לפחות ביחס..."

אבא ישב והחריש. ראשו נטווי לארץ, במתעלף, היה עמי בקבוק-משקה קטן, תוצרת ביתית. הוצאותיו מכיסיו והגשתי לאבא שלגום מתוכו וייתעוז. בראותו את הבקבוק, התרגשת מאדר, אך לגום לא לגם.

"בני, צפויים אנו לרוגעים קשים יותר. נשאיר את זה לרוגעים ההם". — זהה התחיל לדבר בעניין הבקבוק והמשיר בעניין אחר — "תראו, ילדים, אני כבר עברתי את גיל החמישים. יש בני אדם שמתים בגיל מיתה טبيعית ועל-כן נוח לי יותר להשלים עם הסוף, המצפה לי. אולט אתם, ילדי, צעריהם אתכם. אם יש בידכם לעשות משהו, כדי להיעזר, אל תחמייצו את השעה... אל תחמייצו, ילדי..."

אםא נכנסה לתוך דבוריו:
"לא... לא... אין שם העלה... אין לאן לבrhoה. ועל מי ישאירו את רחליה ואת מלכיה?... ואת בולנו... רק ביחד... עד הנשימה האחרוןה...".

נדמה היה לי, כי לא אםא המדברת. אלא קול זה שעד עתה לא ידעתו...
ושוב אמרABA למשה ולי, כי חיביכים אנחנו לבrhoה, אם יש רק אפשרות לך, וכי אין הוא מצע, אלא גורע עליינו לעשות את המעשה, כי כל רגע יקר ובעוד שעה יכולים אנחנו לאחר, חלילה...".

אין-זאת כי משה נתעוזד מדבריABA וההחלתה גמללה בלבו. הוא התחיל לקרוא אל הצד השני של הקרן, שם נמצאה משפחת קענלבוגן, אל לוטאך, בנידונו שהיה מאורס לבתו של קענלבוגן, כי עברו אלינו. אך מחתמת הדוחק לא הייתה כל אפשרות לך...".

כבר השלمنו עם רעיזון הבריחה. לעת-עטה לא היה זה, בלתי אם רעיזון ערטילאי, שאין כל ממשות בצד. היה כבר לילה.ليل ירח ניבט מהחלון. ופתאום נעצרה הרכבת.

מבחן נשמעה נקיטת ברזילים ובריחים ולאחריה נפתחה הדלת. אור הלילה ואוירו הצונן חדר לתוכו הקרון והיכו על הנוסעים התוששים והמתעלפים. מה זה, האם כבר הגענו לטרבלינקה? – נתעוררה השאלה, האומנם כבר החמיצו את השעה?

לקרון עלתה חבורת מונגולים ואוקראינים ובידיהם "شمיסרים". וכך שהקרון מלא היה מפה אל פה, נמצא בכל זאת מקום לבאים. הכל הצטופפו והתכווצו מרוב יראה. הבאים החלו לשדרוד אחדנו. מלומדי נסיוון היו ויידעו היכן מסטיריים הנוסעים את רכושם. תחילתה פנו אל הנשים, קראו את שארית לבושן שעוד נותר עלייהן, שילחו את ידיהם אל בית-החזה ועל שיפולי הבطن ומצאו סכומי בסף ותכשיטי-יקר, הורידו טבעות. רוב הנוסעים תוששים היו וכל רוח של התנגדות לא קמה בהם. אלה שסירבו להיענות הוכו באכזריות.

— "דייאנג'י דאוואיט" (tan בספ') — נשמעה וזרה הקריאה והיא מלאה קללות וניבול פה. הדבר שכבר ברור היה קודם, כי מובללים אנחנו לטבח, נתברר עתה ביתר-שasset... לברוח... אבל עתה לא קם אף אחד שיינן לעשות את המעשה ולהיות הראשון.

עכשו נשמעו והילכו אימים עקוותיו של פרוטאס, מי שהיה מפקד המשטרת הייהודית אצל הגרמנים. דעתו נטרפה והוא צעק ובכה ודבריו מעורבים ומוקטעים: "אותי הם לךו, אותי... את המפקד הגדל... אותו לא התבישיו לקחת..." עדין חبور היה כובע-השורדים.

מפה לפה היו מוסרים מה מתרחש בקרון. פרידלבקי, שהוא ראש היונדנאט, אמר כי עתה הגיע הסוף, וכי יש יכול לברוח — יברוח. לאחר שעלה קלה שוב נעצרה הרכבת. שמענו כי הגרמנים מתהלים ומדברים ליד הקרונות. פתאום פלו יריות ונשמעו צעקות, אבל את פירושן לא ידענו. הרכבת החלה לנסוע ושוב אותה צפירה ארוכה, שכבר ידענו קודם לכן, מספר המתעלפים בקרון נתרבה, החום נתגבר ועמו הצמאן.

החלטה גמלה. התחלנו להיפרד מבני-משפחתנו. אבא הוסיף לעודד אותנו והשתREL לחזק את רוחנו בפסוקים מדברי חז"ל. המצל' נפש אחת, כאילו קיים עולם מלא — אמר אבא — ואם אתם תינצלו הרי זכות הצלתכם תהיה גם זכותי אני.

اما הוצאה את הבטש שהיא מוסתר עצלה ואצל מלכיה ורחליה ונתנה חלק כחלק לי ולמשה וגם לישוף לבקובץ. התחלנו להתנתק. כשהגעתי לברכה אחותי, כמעט חזרתי בי וביקשתי לבטל את החלטתי.

ידי כמו רפו ולבוי אבד והנה שמעתי את קולו של משה, כי עכשו שעת-הכשור, כי עוד מעט ונآخر את המועד. כען סיימה עברה בקרון ועוררה את הערים והבריאים: "אל החלון". מי שעמדו ליד החלון — אנשי-אגروف היו. ארבפני המעיינים לפרויז ולבrhoה כמו אבד כוחם.

ראינו בחורדים מטפסים מעל לראשי האנשים. משה נאחז בכתפו של מישחו ועלה למעלה מעל העמודים, כשהוא מתרשם אל החלון. הייתה המום, יראתי להינתק ממשה, שהוא איש-צבא ובעל ניסיון. מיהרתי גם אני לעלות למעלה והתחلت לzychול אל עבר החלון.

ליד החלון עמדו עתה כמה וכמה בחורים צעירים שהחליטו לkapוץ מהקרון. נאחזנו כולנו בסורג והתחלנו לטלטלו לכואן ולכואן. הסורגים קבועים היו בתוך מסגרת שהוצמדה היבט אל קיר הקרון, אך מכוח משיכותינו וڌיפתוינו החלה המסגרת להרחק ולזוזו ממקומה עד שנעקרה כמעט. העמדנו את המסגרת ליד הקיר והוא שימשה לנו כעין סולם קטן לעלות בו ולהגיע בקהלות-יתר אל פתח החלון. מבחוון נשמעו כל הזמן יריות. בפנים הרגשה יראת-יכבוד בפני המעיזים. אך איש לא רצח להיות הראשון, איש לא ידע כיצד קופצים מקרון שועט. עתה, כמו מאליו, עשה משה לדמות המרכזיות. הוא התחליל להסבירות בקול שקט, והכל הקשיבו לדבריו:

"אתם שומעים את צرارו היריות? — אמר משה לניצבים — בקצתה הקרונות יושב שומר גרמני והוא יורה לאורך החלונות — אמצעי נגד ברוחים. כל צرارו הוא בן 10 כדורים, והנה עוד צرار ועוד אחד. שלושה צוראות באלה הם מחסנית אחת של השומר את המחסנית, ולאחר מכן שוב יריות. את רגעי ההחלטה עלינו לנצל לשם קפיצה".

משכילה את דבריה-הסביר, החל משה להורות כיצד קופצים:

"תופסים את המשקוּף של פתח החלון ומוציאים החוצה את הרגלים. לאחר שמצלחים להוציא את מחיצית הגוף כלפי חוץ, מסתובבים עם הבطن כלפי מטה וירודים על אדן הפתח. תופסים את האדן בידים. את הראש מפנים אל כיוון נסיעתה של הרכבת, כדי לבדוק אם אין מכשולים בקייבת- مكانם, כגון: עמוד או גשר ובשעת הכוור, כשהיריות נפסקות, דוחפים בברך את בקיר הקרון, נתקים מהחלון ו קופצים על ארבע, כלומר, על הידיים והרגלים, כחוטול שנפל על ארבעותינו, ואיןנו נזוק.

ראשון התכוון לkapוץ בחור אחד שהיה לבוש האلط ודבר גרים לו קשיים, כי שלו לובשו נאחזו במשהו ונאלץ היה לשוב ולהיכנס פנימה ולהתחליל מחדש. אחריו בא תורי. לבני נתמלא פחד. במתכוון היה תורי לפני פניו של המשמר הדריבני לפני הקפיצה. נדברנו כי אחכה לו במקומות רdotyi והוא יבוא אליו... ידים למעלה. עשיתך בכל אשר הורני משה וחיכיתי עד תום שלושת הזרורות... לפni שקפצתי, השליך משה את מעילו החוצה. שוב שמעתי את קולו של משה:

— "אל תזו מהמקום, אני אבוא אליך!"

הדרתי את עצמי מהקרון. רגע עפתה באוויר ונפלתי אל תוך תעלת מלאה שלג ושקעתה בו בכל גופי. הרגשה מוורה, כאילו נולדתי מחדש, ואני חי... לילה, שמים ואור הירח, הידעוּם לי מאז עמדתי על דעתך, כמו חדים היו עבשוי, חדשים ומבاهילים. קידמני עולם זר ועוין, כפורי ואכזרי. על פני תקתקה הרכבת. חלפה והתרחקה והפנס האדום מאחוריה... משמאלי היו הרבה עצים. שכבותי והאזנתי אל השקט שמסביב... החחלתי ללקמן השלו והתרעננתי. בהתאם נשלה עלי צינה איומה. ידעתי כי לאורך פסי-הברזל נוהגים הגרמנים לערוּך חיפושים. התרחמתי על-כן מהמקום.

נכשתי אל בין העצים, חיכיתי למשה הרבה זמן, ולשוא, שבתי אל המקום בו קופצתי. בקייבתו מצאתי את מעילו ולבשתי אותו. לי ולמשה היה ציפזוף-סיסמא מוסכם. הרכבתי לשrok, אך לא נעניתי. זר ובודד הימי בונף החורף האכזרי. והנה נסתמנה מרחוק צללית של בני-אדם. דימיתי כי משה הוא, לו ציפיתי בכל מאודי. שוב

המשמעות את צפוז'-סימנתנו והצללית מיהרה להסתתר. לאחר כמה רגעים נוכחות לדעת, כי לא משה הוא, אלא זיסמן רזונצווייג מאופוצ'ינה, אחד הקופצים מהרכבת. את משה לא מצאתי ושוב לא ראיתו לעולם.

לימים, נודע לי משה על גורלו. תחילת סיפורה לי עליו הפולנית חלופיקובה, בה ידוער להלן, לפי דבריה, הייתה בביתה מנדר גוטספלד, מאופוצ'ינה, שגם הוא קפץ מהרכבת, והוא סיפר, כי משה נתקל בקפסו בעמוד שליד הפסים ונפצע בראשו. לאחר המלחמה, בבואו לאופוצ'ינה, נודע לו פרטיים נוספים, לפיהם שב משה ל'אופוצ'ינה כשהוא פצעו, ויחד עמו בקדודנו לטאך לדר.

משה התדרפק בלילה על דלתו של חברו לבית-הספר ולעבודה, בולאך קוטובסקי, והלה עשה ככל שידיו השיגה, כדי להושיט לו עזרה. אביו של בולאך היה "גוי" שניין ומשום כך לא יכול היה לאכטנו בビתו, מחשש שאביו עלול לגלות את הסוד, בהיותו מבוסטם. משה ולוטאך היו מסתתרים במשך היום בחורשה ובלילה היה מתגנבים לאחד האסמים כדי ללון. מפתה מצבו של משה אי-אפשר היה להם להמשיך באורה זה והם זוקקים היו למחסנה אחר. בולאך היה מביא להם בוקר-בוקר, אל תוך החורשה, דברי אוכל ומiska והיה ממלא כל מיני שליחויות למענים...

העובדת שבולאך הולך יומ-יום, לפניה צאתו לעבודה, עבר החורשה, עוררה חשוד ו"גויים" החלו להתחקות על הדבר. ארבה לבולאך סכנה גדולה והוא מירר ומצא למסתרים מחסה בכפר צ'אסקוביצ'א. למעשה לא היה זה כפר, אלא ישוב קטן, בן 4 משפחות, ובהן האחים יעקובאך ואדמאק בורובסקי. שני אלה החזיקו, כל אחד בסטודיות, מבל' ללילות זה זהה, יהודים מוסתרים. משה ולוטאך נתקבלו ע"י יעקובאך, והוא איכנס אותם בביתו, מקום שם מוסתר היה עורך היהודי אחד, לפני בואם. הם היו איפואו שלושה יהודים. כל היום מתחבאים היו בארכון-קירות וرك בלילה היו יוצאים ממחבואם ומטיילים במקצת. מעבר לקיר, בידרתו של אדמאק, היהתה מוסתרת פרנקה קאנלנובגן (כיוון בארץ), שגמ היא קפזה מהרכבת והגיעה לסייעת אופוצ'ינה. מפיה נודענו לי, כאן בארץ, פרטיים על מותו של משה.

פרנקה סיפרה לי, כי משה ולוטאך מוסתרים היו עד הד' בפברואר 1943. בכל שידוע לה, שילמו הם 1000 זהבונים כל אחד תמורת האיכソン והכלכלה. העושר שיעקובאך זכה לו "שביר-הדיירה" היה לרשותו ולרעתה הדיירים. מאחר שהוא החל לחיות חיים של רוחה, הירבה בקניות, לעללה אפשרויות של כפרי רגיל, נתעורר חשד רציני בעני הגוים מהסבירה והם החלו לבלוש ולרונן אחריו, ומשגונב להם שמצ'ימה מן האמת הלבו והלשינו בפני הגרמנים.

ב-18 בפברואר הגיעו הז'אנדרארמוריה למקום. יעקובאך הבין מיד כי מעשי הלשנה כאן, והוא מירר לפתח את הארון והבהיר את המתחבאים, כי יודרزو לברוח מהבית. بعد החלון הפתוח חמקו לשותם, בגרבים לרגליהם, אל עבר האסם, ומשם על-פני השורות. אולם כדורי הגרמנים השיגום.

לפי סיפוריה של פרנקה, פצעות תחילתה והם נתפסו בעודם חיים. משה התנפל על אחד הגרמנים וشرط את פניו בצפרני, קילל אותו כללות נמרצות, רק בפניו וכן גם לוטאך והיהודי השלישי.

כל השלווה הוכו מכות-ירצת, והגרמנים ציוו על האיכרים לכנות בור ולקבור אותם בעודם חיים, כדי להרבות את עיניהם.

את סיפורו הדברים שמעה פרנקה מפי אדרמַק, אולם את העזוקות היא שמעה ממש. גם היא חמקה מהביה במטפקת של כפריה בבוֹא הגרמנים, והסתירה בבור שטמיינִים בוּ תפוחי-אדמה. בצעاتها מהביה ראתה אמן שלוש דמיות חומיקות, אך הכר לא הכירה אותן.

רק לאחר שהגרמנים הילכו ונודעו לכל גומ לה שמוטיהם של הנטאפים. ראוי לציין כי גם בשני הבתים האחרים היו יהודים מוסתרים.

יעקובָאָק נאסר ונשלח לאושביז', אך בתום המלחמה חזר מ שם לכפרו צ'אָסְקוּבִּיצָּא.

מצד שמאל האפילה חורשה ומצד ימין הלבינו שדות-שלג. מרוחק ביצבען או רmachד החלונות. השdots השתרעו במעלה גבעה. המקום היה לא רחוק מתחנה-הרכבת ואלבינוּב.

לרוזנצוּוויג היו ודאי תכניות משלו. היו לו קשרים רבים עם פולנים בווארשה ובכל זאת, עד שיגיע למיכיריו ולמיטיביו, עמד גם הוא לפניו אונן בעיות, כמווני ממש. ראשית היה עליו לידע את המקום בו אונן נמצאים. תכניתו הייתה ברורה, אולם ביצועה לא היה פשוט כל-כך – החלטתי להגעה, בכל מחיר, לווארשה ולהיפגש עם אליעזר גלר. ליזמאן רוזנצוּוויג הייתה עודה, ואילו אני חסר היתי כל תועדה רשמית. בשעתו הגיעו הפלונייה מווארשה, לאופצינה והכינה תעוזות. גם למשה, היהת תעודה ואילו אני עתיד היה לקל תעודה ע"י התנועה והעןין נשתהה.

“זיסמן, אין טעם כי נשוב לאופצינה, עליינו לנטוע איבשחו לווארשה”. – אמרתי לו.

זה היה תמים דעתםatti. תחנת ואלבינוּב הייתה בקרבת מקום, בעריף לא גדול. השחר כבר הפציע וראינו פועלים יוצאים לעבודתם. זיסמן היה עצמוני מאד. כל פעם אמר אליו:

“איך משייגים סיגארה?... אילו יכולתי להשיג סיגארה?...
הגענו עד לתחנה. עמד שם ילד פולני לבן 9 ועליו תלוי, ברצואה, ארגן עם סיגריות.
זיסמן ניגש אליו, וקנה חפיסה אחת, והנער הפליט מעין שאלת ותשובה כאחת:
“ז'ידי?! שם על הגבעה מסתתרים יהודים אצל הדודה שלי.”

בצד הכיר בנו לא אדע. ושם אמר דבריו מזור השערה והרגל בלבד? היה עיין וצמא מאד. עתה לא היינו חסרים שלג כמו בקרון. אבל נכספנו אל משחו מחמס והלכנו אחרי הנער, בדרך לגבעה, אף על פי שלמלאים היינו חדשות וחששות. הגיעו אל בית כפרי, שמויקף היה גדר ונכנסנו פנימה. בעלי-הבית קיבלה אותנו בשינוי-רוח. רוזנצוּוויג הוציא כסף ונעזר לשם קניית משקה מחמס ודבר-אוכל. לא ארכה השעה והנער שב והביא יין-שרוף, נקניק ולחם. בינתים באו גם בנה של הגوية וגם בעלה. אני נזהרתי מלשנות, וביקשתי מהם شيئا לנו לי רק תה. אולם רוזנצוּוויג לא גומ בכל פה. ידעתי כי גודלה הטמנה בהשתכחות. אולם לרוזנצוּוויג, שהיה גודל ממוני בשנים, לא העוזתי להשיא עצות.

תרדמתה נפלה על שניינו. מזור שינה שמעתי, כי מחותטים בכיסי והתעוורתי. היה זה בנה הגדול של בעלי-הבית. הוא העמיד פנים כשרות, כביכול את השמיכה יתקן.

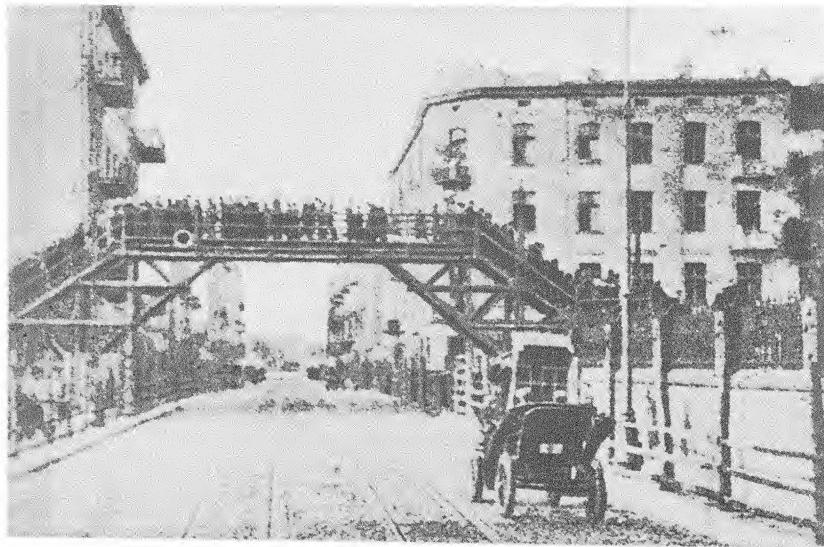
נוכחותי לדעת, כי כל הכספי היה עמי, בכיסו החוצה שבמקטורן, הוצאה ונשארו רק הכספיים שהיו בכיס האחורי, כיון ששכבותי פרקן. הערתתי את רוזנצוויג. מטוושטש היה מהין. ומשבדק את כסיו נוכח לדעת, כי הציגו ריק, והוא נשאר ללא פרוטה.

"אולי ניגש למשטרה? — אמר אליו ספק מתוך שכנות וספק מתוך היתול, — ואולי נסתלק מפה כל עוד הנשמה בקרבנו?"

רוזנצוויג התחליל להתאונן, כי תקף אותו כאבידר-אש. ואמנם היו עיניו מוזרות מאד והוא ניגש אל בנה של בעלת-הבית ואמר:

"מילא, נטלת מני את הכספי, שייהיה לך לבריאות, ולא אתדיין אחר, אבל תן לי לכל-הפחות מקום שאוכל ללוון בו." הוא נתן לנו כתובות אל "גוי" אחד שבו היה לאס בפודקובה-לאשנה — במרקח שני קילומטרים מהמקום הזה. הנער, מוכך הסיגריות, הוביל אותנו לשם.

בשעות אחריה-הצהרים הגיעו לאותו מקום, היום עדרין לא פנה. "גוי" ששינוו היו בולטות מאד קיבל אותנו ומשנודע לו, כי חסר-תועדה אני, לא רצחה בשום פנים לאכסן אותו. רוזנצוויג נשאר אمنם בעלי כסף, אבל ראייתי כי תכניות עמו. מני הוציאו כל הכספי, כמעט ונשארו עמי מעט קטנות. מכאן היו חשמליות נסועות לווארשה. ביקשתי שיתנו לי צמר גפן ומטפחת לכרכוך בה את פני, مثل כי חש אני בשינוי ונוסף לרופאים-שניים. הייתה כבר חסיכה בעלותי בחשמלית ולאחר זמן לא רב הגעתו לווארשה.

גשר המחבר את שני נబרי הגיאזי

וארשא — מחוז-חפצי

זה לי ביקורי הראשון בוארשה. לא אדע באיזו תקופה ירדתי. זכור אזכור רק שטה עצום של פסיברול, הרבה אנשי-צבא וגם אזרחים. הרחובות היו, בדרך כלל ריקים מאים. הבנתי כי זאת שעת העוצר. לא ידעתמי מה אسور ומה מותר. אחת ידעתני, כי כרטיס-הרכבת משמש כעין רשות ומאפשר לנסוע מהרכבת הרכבתה. שכרכרה וביקשתי להסייעני לרחוב פשארינאך.²⁵ הכתובת של חלופיקובה הייתה אמונה פשארינאך וו, אולם במתכוון החלلتני להתרחק מהמקום וכל הדרך החזקתי את הכרטיס בידי. ליד הבית מס' 25 ירדתי וחזרתי ברוגל לבית בו מתגוררת חלופיקובה. למזרלי פתחה היה השער ואני נכנסתי. שמורה הייתה בזכרוני התכנית המדויקת של הדירה, ואמנם מצאתה.

משפחה זאת היו קשרים עם יהודי אופוצינה ושם-משפחה היה מוכר לה. באופוצינה היו חיבים לה כספים بعد התודאות. סיפרתי להם בקצרה על גורל העירה ועל הקורות אותן. אמרתי כי מטרתי לבוא לגיטו ווארשא. היא אמרה כי תחילת עלי להצטייד בתעודה ואז אפשר יהיה להכנסנו עם פלוגת פועלים לגיטו. בעת השיחה התעורר בעלה ואמר:

"אם קפצת מהרכבת ונשארת בחים, סימן שכותב במורים, כי חייה תחיה. ובכן, אל תדבר על הגיטו... שם מתרחשים דברים לא טובים, אני מכיר כל לבינה בגיטו, ובתויר ידיד אני מייעץ לך, שלא תנסה להיכנס לגיטו. אולם תעודה עלייך להציג, כי בלי תעודה אבוד אתה".

הוא שאל אותי אם יש עמי כסף ואיזה סכום.

בימי ההרשמה לנסוע לארכ'-ישראל, החליט אבא להחביא חלק מכספיינו באחד המקומות, על דעת כל בני המשפחה, לכל צרכה שלא תבוא. אבא שם את המטען, ובו "זאלוטה" ותכשיטים, ב-4 צנצנות, ובונוכחות כל הילדים חפר ארבעה בורות בחצר המאפייה של נובייצקי, מدد את המרחק ביניהם בפסיעות ואמר שאם משהו מעתנו יזדקק לכיסף, נזכיר כולם את המקום.

עתה אמרתי "לגי", כי אין לי אמנים בספיקם בכך, אך יש לי סכום כסף גדול שהסתחרתי במקום בטוח באופוצינה. הוא החלhab מסיפור הדברים וויראו אותן, כי אסע לאופוצינה ואביא משם את המטען. הסברתי להם שאין לי כל תעודה וביקשתי מהם יסדרו בשבייל, בכל הפחות, אחת מהתעודות האלה: ארביזטסקארטֿא^{*} קאנקארטֿא^{**} או תעודה שנותחתי בעבר בשל מחלת מינית, למחמת הביאה לי חלופיקובה "ארביזטסקארטֿא" ואליה מודבקת תמונה קטנה. כשהביאה את התעודה, כבר היה ערבית. הפערתתי בה שתשאירניليلו נסף בדירות. היא נאותה לבקשתו ולמחמת בוקיר עירין הייתה ליצאת לאופוצינה.

משפחה זאת עסקה בכל מיני עסקים "שחורית", מכינים היו תעודות מזויפות וקשרי מסחר היו להם עם הגיטו. באותו ערב, בו קיבלתי את ה"ארביזטסקארטֿא", הודיעו להם כי יעירך חיפוש בדירות. הגוי אמר לי שעלי לעלות למעלה, לקומה השלישית או הרביעית כדי להסתתר. הוא הכנסני בחדר אחד וסגר אחריו את הדלת על מנעול. בחדר עמד שולחן מכוסה בשמייה צבאית, ארון ובו מצרכי מזון שונים. כל

* תעודת-עבדה.

** תעודת-זיהות.

הסchorות "השchorות" מצויות היו במקום זה. לאחר שעה קלה, נשמעו קולות של גרמנים ועד מהרה שמעתי, כי הם מתקרבים גם לדלת החדר. פתאום נצנצה بي מחשבה. נטلت את השמיכה מהשולחן ועליתי על אדן החלון ובפישוט ידים ורגלים העמדתי את השמיכה אל מסגרת החלון כשהאני נמצא מאחורי השמיכה וכרע עמדתי עת רבה. השמיכה נראתה בכיסוי על החלון לשם האפליה. לא הרגשו בי. בשארית כוחותי עמדתי בך, עד שייצאו מהחדר. חלפיקובה ובעה נכנסו לחדר ונשקו אותו מרוב התרגשות, ואדווארד לא מצא את נפשו מרוב התפעלות להמצאתי.

באחד הימים בא גם רוזנצוויג לווארשה. נאלץ היה לברוח ממוקם מחבאו וגם הוא החליט לעזאת לאופוצ'נה. יצאנו יחדיו, אולם בדרך נפרדו זה מזה. הגעתו לאופוצ'נה בעשנות הלילה. ירדתי מהרכבת אך לא לעבר תחנה, אלא לעבר השdots. הילכתי עם הנהר והגעתי לבתו של סטאשאך. הוא נבהל מאד. סיפרתי לו את כל הקורות אותו והיא מטרתי. בビתו נמצא באותו זמן, רומאך, מי שעיד להיות חתנו של סטאשאך, בעל בתו. אמרץ-לב היה רומאך, אני הכרתיו משכבר. אמרתי לו כי יש לי משימה שבהלו ואני מוכן לשלם לו בעין יפה, אם יסייע בידי. סיפרתי לו על האצאננות. הרגשתי באותו ערב השתתפותו בצערי ורצון טוב לעוזר לי.

רכוש יהודי נאסר למשLOW לגרמניה

בינתיים סיפר לי סטאסאָק, כי על הגיטו הוציאו משמרות של משטרה פולנית ומכבי-יאש, לבלי' גנבו מן הרכווש שנשאר, וכי פאטרול גרמני בודק את המשמרות, בכל זאת מוכן הוא לסייע בידיו. נטלתי כל-יעבודה אצל סטאסאָק ויצאנו.

עברתי בלילה זה על פני בית-הכנסת, זר ונידח, כמו מתגנב — שריד אחד מיהודי הקהילה הקדושה אופוצ'נה. גם הוא — בית-הכנסת, כמו-היה — מחולל, בזוי ומושפל — דיר-חוירום עשווהו הגרמנים ואורה לסתוסיהם...

פייתתי את רומאָק שgam הוא יכנס אתי לחצר. אך המרתף היה סגור. רומאָק מצא מוט ברזל, תחבו לתוך המנעול וסובב אותו עד אשר המנעול נעקר יחד עם העץ. ירדנו למרתף ואני התחלתי למדוד, לפי המדידות ולפי התכנית שהיתה שמורה בזוכרני, חפרתי והגעתי לצנצת, בה היו לירות שטרלינג ודולרים. הוצאהתי את הצנצת ועליינו למעלה. גם בחצר ניסיתי לחפור, אולם האדמה הייתה קפואה, ולא הצלחתי להעמיק בה. אמרתי לו:

"הסתכל, רומאָק. במקום זה ישנה צנצת ובה דולרים וזה יהיה שכך. לשם הכסף שהוצאהתי עכשוו סיכנתי עצמי בדרכים, כדי שאוכל לשלם بعد תעודה שאני מכין. בלי כסף זה אני אבוד".

הרגשתי כי הדבר איננו לרוץון לו. הוצאהתי חמשה דולרים, נתתי לו ואמרתי: "אל תחשדו בי, רומאָק, שאני מרמה אותך, הן אתה מכיר אותנו לא מהיום. אני הולך לסטאסאָק ושם נוכל לדבר".

הוא נפרד ממני והלך ואני גמרתי-יאומר, לא לבוא אל סטאסאָק אלא לא"גוי" מכיר אחר. היה זה פולקסדייטש, נוימאן* שמו, שגם טובות רבות עם היהודים. הוא גור בקרבת הנהר. ניגשתי לבתו ודפקתי בדלת וביקשתי שיחזוקני יום אחד. מאחרי הארון הסתרני כל היות.

עם ערב, לפניו העוצר, יצאתו והלכתי לתחנת-הרכבת כדי לנסוע לווארשה. ניגשתי לקופה וביקשתי כרטיס. הקופאית הכירה אותה. הסתכלה ואמרה בלחש: "דרך צ'להה!"

מחузית השעה ה策רכתי להמתין עד בוא הרכבת. ניגש אליו אחד, ממכיריו, חבר מבית-הספר. תחילתה הושיט אליו ידו ובירכני לשולם, אך מיד אחיזתו חרדה.DOI ודי חשש שיבולע לו, כי נמצא הוא בחברות, אולם אני לא הרופוי ממנה. שילבתי ידו בתוך ידו, משכתי אותו הצהה ואמרתי לו:

"חברתך היא מחסה בשביili. אל תמנע ממני את הטובה הזאת לשעה קלה. הן חבר היהת ב"הרצאָז" (הצופים הפולניים), ומוצה עלייך למול עמי חסד".

אמרתי לו כי במקרה שלישין עלי, או יגלה דבר הימצא לי מישחו, אייאלץ לומר, כי הוא הסתריר אותו והדבר יהיה בעוכרו.

הוא הבין לרעי ועמד בנסיכון. התהלך והפלגנו בשיחה חפשית, עד שהגיעה הרכבת. אני נכנסתי לקרון אחד והוא לקרון אחר.

חרמתי לווארשה עם בוקר, ובידי "הארבייטסקארטֿאָ" ועמוק-עמוק בתוך בגדי המטמון שלי. שוב נסעתני מהתחנה בכירכה, ירדתי במרחק כמה בתים מעונה של חולופיקובה וחזרתי ברגל לביתה.

לפי מראה פֵּני כבר הכירה, כי הבאתי עמי כסף. חושיה חדים היו לדברים מעין אלה. "הצלחת להוציא את הכסף?" — שאלה.

* מחסידי-אומות העולם. על-אף היותו פולקסדייטש, לא שיתף פעולה עם הגרמנים.

גם הבעל היה רך ומשוח, הוא פרש הצדקה. זה היה מנהגו, כאשרתו עשויה חשבונות-כספים עם אחד הלקוחות. שילמתו לה בדולרים. היא קיבלה 500 Dolars ו-25 לירות, ובعد סכום זה היה עליה להcenן לי את כל הפאסתוריטים, כוללם: "קאנקארטה", ארביטסקארטה ותעודה, כי נתחתי בגלל מחלת מינית.

הבעל, ירומניאק אדווארד, היה "גוי" בן 55, ואשתו חולופיקובה צערה ממנה ב-15 שנים, לפחות. מעשהו של ירומניאק היה להכניס לגיטו מזונות בשבייל היהודים, וכן לסייע ליציאת היהודים מהגיטו. על פי רוב היה במצב של גילוףין, וכשהוא מבוסט רוחו טוביה עליו מאד. עתה, משיסימתי את החשבון וקיבلتאי את התעדות, ניגשתי אליו:

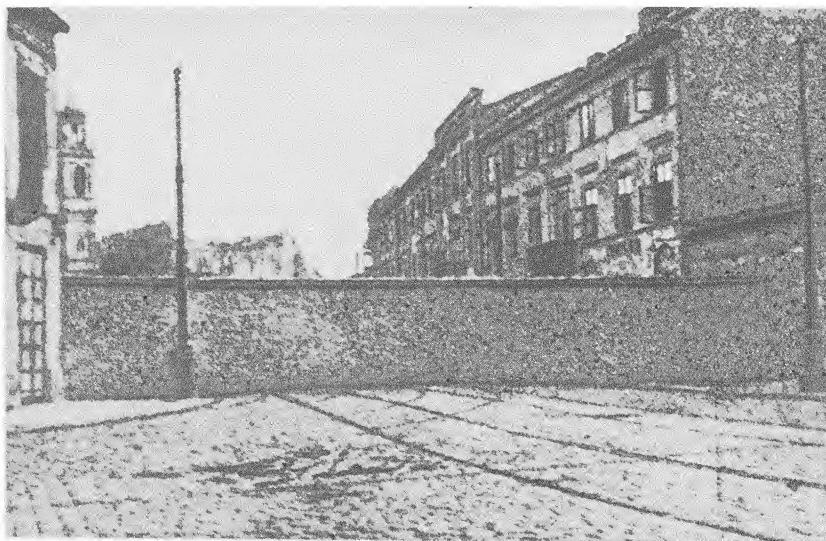
"נו, התעדות כבר בידי ואני מקווה שתכניתני לגיטו".

"אל תחשוש, הכל יהיה בסדר" — השיב ירומניאק, הערב אני יוצא לקבל קשר. אני מקווה שהכל "ילך חלק", ובוקר אחד תעבור עם פלוגת עובדים יהודים את שער הגיטו ותגיע אל מחוז חפץ".

ערב אחד הגיעו שעתי ליטול מהם את ברכתת-הפרידה. בבית היו גם הבן והמשרתת. הבן בן 18 – 19, שתקן היה מטבחו. והנה באותו ערב כמו הוורתה לשונו: "אילו אני במקומך, לא הייתי הולך לגיטו. אם יש לך כסף, עלייך להסתדר איך שהוא ולעבור את ימי הרעה. הגיטו הוא פשאגראנה קארטה".*

חולופיקובה ידעה, כי משפחה לי בגיטו. והיו לה ודאי נימוקים משלה, כי אכן לגיטו ולא אשאר בכך, והיא אמרה:

"הכניתה לגיטו — רעיון טוב הוא ונבון. תיכנס ותשיג תמורה של אנשי המשפחה ובינתיים נמצא דירה בשביבכם. אחריך נסדר, על פי התמורה שנקבע, תעוזות גם בשבייל קרוביך ואז תצאו מהגיטו ותגוררו כאן".

ההיכונה ההיביצה בין הניטרי לבין השילוב

קלף אברור.

היא הוסיפה והעלתה אפשריות להתגורר מחוץ לגטו בכפר סמוך לווארשה, או באחד מפרברי העיר. אך אני ידעת כי כל הדיבורים האלה אין בהם ממש בשביי, שמראה-פני כשל יהורי.

"אם הכננה היא לקבל את תמנונות קרוביו ואחר ליצאת מהגיטו, הרי הדרך הפוצה היא לשלוח להם פתק ולהודיעם על כך בכתב. ודבר שאפשר לבצע ע"י פתק אין לסכן בו חיה-אדם" – אמר בעלה.

היא נתנה בו עין זעמת ומבטלה והוא חדל מדבר העצתו החדשה. בהיותו שנייה היה אדווארד פותח את החלונות בארם שאיננו חשש מפני דבר. וכשהשאתי אותו פעמי למה יעשה כן, ענני:

"אני מצפץ עליהם, אתה אורח שלי, שום דבר לא יעשו למי שחוסה בצל קורתאי. אולם בשינו פג, שרווי היה בפחד גדול ובבדוד רואה היה זענות מסביב. הנה יספר כי מצאו יהורי מסתתר באחד הבתים ומה שעוללו לי היהודי ולבעל הדירה. גם חדות רעות מהמלחמה היה מספר ובעני רוחו היה רואה מראות-זענה בלבד.

המשרתת ציחצחה את נعلي, לא בקשתיה אלא בעצמה נתורה לעשות כן ועל-ידי כך כמו הביעה את אהדתה אליו ואת השתתפותה במצבי. שכבת היישן, אך לא נרדמתי. בלבו עלו הרהורים על מה שמצוּפה לו: כיצד אני נכנס לעיר. כיצד אני הולך עם חברות הפעלים ובא לגיטו. האם אפגוש את אליעזר גלר? ובכלל, מה יהיה גורלי בגיטו? כל פעם היה נוף תכניות משנתנה, עד שחתפתني תונמה ונרדמתי.

ירומיניאק יצא גם הערב להציג קשר והוא חזר בשעה 22 בערך. היה ניטילאים והוא העיר אותו ואמר לי למהר ולהתלבש. הוא היה עצבני מאד וסיפר:

"במקום שהעצרכתי לקיים את הפגישה הושם מארב של שוטרים פולנים. הם רדפו אחרי וירובנס ניצלת. משם הלכתי למקום שני, אל האיש המספק לי את הסודות והוא סייר ממה שתרחש בגיטו. יורם והרוגים יהודים. כל מי שיצא באותו יום מחוץ לגיטו נהרג".*

נסארתי לשחות זמן נוספת ביביהם.ليلת אחד שמעתי ממוקם משכבי על הרცפה את לחיותיהם של מארחי, קלטתי דברים מוקטעים:

"מה עושים עם אדם חולאַבְּסִיק**? דלוגה... פאנסקה... דזיאָלְנָה... שמא אצלו... ואולי אצלה?..

הבינוני כי הם מדברים בי ומגלגים כתובות לمعنى. לא ארכה השעה והם נרדמו... לאחר מכן נרדמתי גם אני. כשהתעוררתי בוקר ניגש אליו ירומיניאק ואמרה, כי אם מהר לקום, כי יש לו כבר מקום טוב ובתו. הוא הוציא פתק מארכנו ובו הייתה כתובות.

"אל מי אבוא? – שאלתי – מי מקבל אותי שם?"
אין לך מה לחוש, – אמרה חלופיקובה. – תוכל לבוא למקום ויקבלוך. רק תאמר להם, כי נשלחת מאתנו וזה מספיק".

ביקשתי מחלופיקובה שייתבו כמה מילים. היא פיקפה קצרה, אך כתבה שאני ידיד משפחה. הכתובת הייתה ברוחב דלוגה.⁹ הם אמרו לי שatzער לשלם שכיר-דירה במקום החדש ירומיניאק הבטיח, כי יעמוד אתי בקשר וכשדבר הכנסה לגיטו יסתדר יבוא אליו ויקחני. מדבריו למדתי, כי אין זה אלא עניין של ימים מעטים בלבד. הוא

* המדבר, ביום הראשון בגיטו וארשה – 18–21 בנובמבר 1943.

** שמו של החיספר, לפי תעודת-זהות הפולנית שרכש.

עדיך אותי והסביר, כי המקום, לשם אני הולך, בטוח ובו נמצא מchoice טוב מאד. חששתי מادر לצאת לברדי אל מקום חדש וור עמדתי על כך שירומיניאק ילווני... ראייתו חוכר בדעתו, אבל בסופו של דבר הסכים, שלא חמדה.

בחיותנו ברחוב הוא הרגיש, כי עוקבים אחריםנו, כך אמר לי, ומיד רמז, כי אסתלק לצד אחד ואילו הוא עברו לצד אחר. הוא אמר לי שאקרו את הפתח, אשר כתבו. עניתי כי את הפתח לא אקרו. הוא שינה את התכנית:

"אתה עברו את הרחוב ואני עכב אותך. אתה רואה, כי בגללי יכירו גם אותך. אמרתי לך, שלא כראוי שאלך אתך".

עברתי לצד השני של הרחוב וראייתי כי הוא ניגש לאחד הגברים ובירך אותו לשולם ואף נכנס אליו בשיחה. השתרדתי לשותה לי הליכה חפשית, כאחד ההולך להתמו והגעתי לרחוב דלוגה.

עודי ני ברחוב חשתי, כי מי שהוא חלף על-פני, ופתאום פנה כלפי, חסם דרכיו, תפס אותי בזרועי ו אמר :

"מה אתה עושה פה, קוצ'יאָן (חтол)?
לפני עמד נער פולני, בן 17 ואולי למיטה מזה, לבוש מעיל-עור קצר ועניבה אדומה. ראשו גלי עלי-אפק הקור, אף זקור ובפניו חטטים. פליאה הייתה בענייני ביצד הכנרי. הוספה להעמיד פנים שלשות ומשתאות. אך המשבאות כבר פעלו בקרבי: בקדחתנות וכמעטם הבזק התעופפו بي. ראשית כל הודיע את ידו מעלי ואמרתי:
"אדוני, אתה וראי טעה".

"אל תעמיד פנים! — השיב לי — בוא היכנס לשער ותן כסף".
הבטחון והגישה הזרדאית לא פקפק, מאחריו, עוררו בי מחשבה, כי מישחו שהכירני שלח אותו והוא עקב אחריו. ידעתי, כי נקי לא יצא ממנה כי נפלתי בפח מסוכן מאר, ואפשר כי פה יקין הקץ על כל התכווניות ותקותוי. אם אתן לו כסף, לא יסתפק בסכום הנינתן וירוקן אותו עד תום. משמע כי אשר ללא אפשרות לשלים بعد הדירה. ולא דירה סופי אבדון. כל המשבאות והההרותים ניצנעו כי החרק עין. ידעתי כי עלי להתחמק מידיו. אולם לאן וכייד? השעה שעט-בוקר. דרך הפשפש אשר לשער ראייתי, כי החצר ריקה. המבוא לחצר היה שרו באפלולית. בין השער והקיר היו מתחמים בריחי ברול בצורת ווים.

נכנסתי אל תוך חצר וניגשתי לפניה הדלת. נשענתי בגבי אל מוט הברזל. הוא הוסיף להחזיק את כף ידי. הודיעתי את ידו ממי, כביכול למען הכנס את ידי בפי כותנתי ולהוציא שם את הכסף. הוא עמד לידי, מצפה לחשולם. אולם אני לא תחבותי את ידי אל הכתונת, אלא נאחותי חיש מהר בשתי ידי במוט הברזל, התرومמתי קצת ובשתי רגלי הכתינו בכל כוח בבטנו. העיר התעופף אל הקיר שמנגד, נחבט בראשו וענח לארץ, ואני יצאת מתחר השער בשקט, והמשכתי ללבת. כשהגעתי לרחוב דלוגה⁹ הסתמי בהמשך דרכי. שמא קם הסחטן ויצא בעקבותי?

התרחקתי מהבית, נסעה נסעה נספת בחשמלית וחזרתי למקום. עלייתו במדרגות ודקתי בדלת מס' 18. פתחה לי אשה נזיריה זקנה. מסרתי לה את הפתח. התגובה:

"פאן חולבסק, חלופיקובה סיפורה לאעליך טובות, הוגש עצמן כמו בבית".

סוף סוף אני בבית, מצויד בתעודות. רק את הרישום אצל השוער עדין לא עשית. הסברתי שאני עיף ואטפל בזיה אחר. היא עמדה על כך שעור היום ארד להסידר את הרישום, כי אסור להלין אדם שלא רשם לפיה הוראות השלטונות. הבינו כי שנעשה

דבר שאין להшибו אך לא הייתה ברירה בידי נרשמתי. רק יומיים היהתי במקום זהה, כשיצאתי משער הבית בקר, הרגשתי שעוקבים אחרי. לפטען, מכל הצדרים הגיע עלי. היהתי אובד עצות. אסרוני באזוקים והובילו אותי למטה הגסטפו בשדרות שונה. ששה ימים היהתי עוצר בגסטפו בכל יום קיבלתי מכות עד זוב דם ונחקרתי על מעשי ועל התעוודות שיש بيدي. פעם ביום היהתי מקבל מرك מקליפות תפוחי אדמה. בבוקר ובערב קיבלתי פרוסת לחם עם קפה "ערוזץ".

עם אסירים אחרים הוכנסתי לתא מעצר שבו הייתה רק רצפה קרה. ישבנו על הרצפה וכר גם ישנו — מי שהצליח בעוזה שכזו להרדם. נודע לנו שככל מי שנחפס בניריות מזוייפים — גם אם אין יהודי מוצא להורג. ההוצאה להורג הייתה מתיקית בכל יום ראשון.

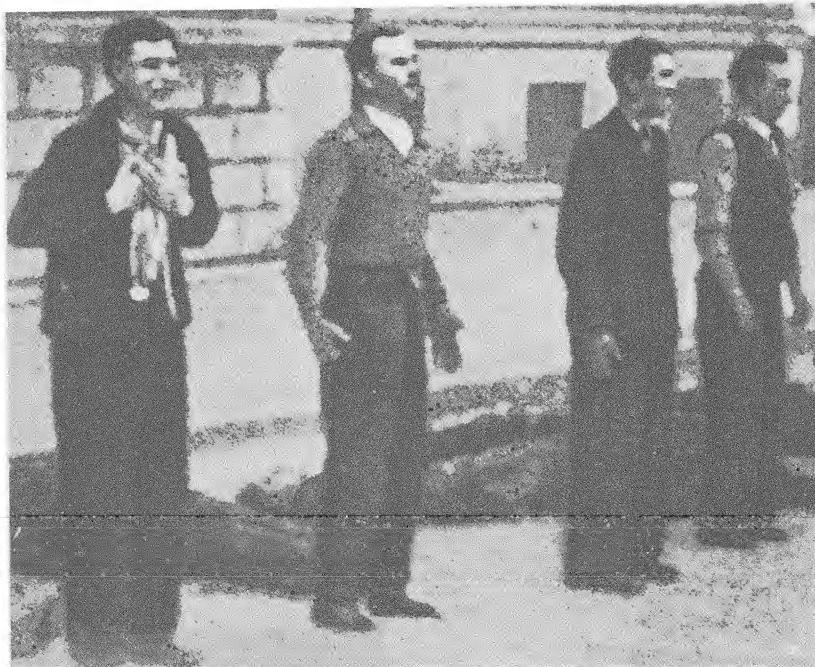
כשאני מוכחה ופוצע, חבול זוב דם, נסתייע בעשות הערכת מצב. נזכרתי בדברי אבא: לא להכנס גורל המר. לkapoen מן הרכבת?... אלא שכן הדברים אינם פשוטים. אנחנו בחדר עמוק באדמה, מוקפים בדלתות ברזל ובשמירה קפדרנית. איך יוצאים מכאן? בinityים מוכנסים אנשים נספים וחסר היה אויר לנשינה. חלק מהאנשים נרדם תוך כדי ישיבה. כך הגיעו עד ליום הראשון הגורלי, יום ההוצאה להורג.

הוכננו לחצר שבה חיכתה לנו קבוצה של גרמנים. הם קבלו אותנו בעקבות נוראות. כאן נוכחת לදעת כמה אפסו כוחות. בחצר עמדה משאית ללא ברזנט, עם גרמנים חמוצים. עם המשאית הגיע גם ג'יפ שבו ישב קצין עם תחת-מקלע. בעקבות ובמכות נצטווינו לעלות על המשאית ועשינו זאת בשארית בחינו. נסינו לשער את הכוון שאליו אנו מובלים, אבל ראיינו רק גרמנים חמוצים מכל עבר. היינו על סף ההתעללות. נעצרנו ברחוב זלזנא, בית מס' 103, שבו שכן ה"באפעל שטייללע" — מפקדת פלוגות ההשמדה אשר ניצחה על חיסול גיטו וורשה.

הוכננו, דרך שער, לתוך חצר. בחצר מצאנו אנשים מתבוססים בדים — ללא רוח חיים. הקיר מלא כתמיידים בהםים — דם של ההרוגים. ציוו علينا בעקבות, בגידופים ובדחיפות, לעמוד בשפנינו אל הקיר. העמדנו מול כיתת יורם. קצין מוקמי הקרייה משחו מטו גליון, אבל לא הבנו דבר. חווינו התערפלו והכל נטש. שמענו פקודות, דרישת רובים. חשתינו ששחו חם ניגר מצחיה, נסתייע לפתח את עיני ולא יכולתי. פתח נשתרה דממה. שמעתי שהקצין מציע למפקד כל-שהו ומודיע לו בהכוונה על 23 "מישלינגס" שנשלחו אליו מהמטה. לימים נודע לי שהמפקד היה ברנדט. הוא קרא את השמות אשר כולם הסתיימו, מבון, ב"סקי" הפולני. שמעתו אומר: "די אללע מוסטן יודען וורדען. נאכער קאפט פארשוינדען" היו: כל אלה מוכרים להיות יהודים תחילת ולאחר מכן להוציאם להורג.

לאחר מכן נתן הוראה כל-שהיא, חתם על הגליון וצוה להכניס אותנו לגיטו, כדי שנעטם של חיים יהודים נדכאים. כך זכינו להנצל. הוכננו כרנו לgitto המרכיבי. חשתתי ברובנו נורא — משמע עדין חי אני.

בגיטו נצטווינו להכנס לבתים שדייריהם הוצאו להורג ולהעביר את הרכוש לרשות הגermנים. הועברנו לרשות המשטרה היהודית ואלה שהיכנו אותנו בדירה ללא ריהוט. היינו אמורים לישון על הריצפה. משנפגשנו עם אנשי המקום נתברר שלא רק שנייצלתி ממות, אלא אני גם בין המאושרים שקבלו מספר מאת הגermנים. מסתבר שחתיכת הפח שבו המספר שקבלתי שהוא אלף יהודים שכן אלה שאין להם מסגר,

הוצאה להורג

הריהם נטולי זכויות וחיהם תלויים להם מנגד. הם נאלצים להסתתר במקומות שונים. בעלי המספרים אף זכאים לקבלת מرك חם. שקלתי את מעשי. ברור היה לי שלא אלך לעובודה שהוזעעה לנו. אבל איך בורחים מכאן? לא האמנתי במספר שקבלתי וቦכות הגדולה שניתנה לי — לעבור עם הגרמנים. שקעתה בתכנוני בריחה, אלא שמרוב עיפות נרדמתי.

בשהתעוררתי, עם שחר, ירדתי לחצר ונכנסתי לבית השימוש הציבורי. מצאתי בו פירצה וחמקתי דרכה החוצה. מצאתי את עצמי ברחוב ניסקה. מולו הלכה אשה ולחם בידה. שאלתי אותה למקום קנית הלחים ונתקבר שבספר 35 ברחוב זה יש מאפיה. בקשתי את בעל המאפיה ולקראתי יצא אדם צער בשם גפן. ספרתי לו על מצביו ואמרתי שאין אני נotonin אימון בגרמנים ובעובדת אתם. הצעתי לו שא lavoro במאפיה, הרי אני אופה במקצוע. תמורת זאת ניתן לי איכסון במאפיה — עד אשר אמצא את בני משפחתי בגיטה. וכן הצער צחק במלוא הפה: אתה מסוגל להיות אופה? תראה כיצד הנראה? בינותיים הגיע האב והבן סייף לו את אשר ספרתי זה עתה. האב ריחם עלי וציווה לאפשר לי לנוח. התרחצת במים חמימים, החליפו את בגדיו והאכילונו לשבע. הייתה לי אדם אחר. עדין חלש מאד, אבל מלא תקוות מחודשת. התחלתי לעבוד במאפיה ולכל אדם אמרתי שמחפש אני את קרווי אליעזר גלא. לילה אחד שמעתי נקישה ברלת המאפיה. אחד הפעלים פתח את הדלת ונשאלא אם עובד כאן בחור בשם חמלניצקי. מהרתי אל השואלים והתברר שהם באו בשליחותו של אליעזר. נפרדתי בתוודה ממשפחתי גפן והלכתי עם הבחוים ששאלו עלי.

אחרי שעה ארוכה, כשהאנו צועדים על גגות, מעברים שונים, פרצות בbatis הרושים, הגיענו לבית אחד. שם נפגשתי עם אליעזר. היה זה אליעזר כפי שהכרתינו, אבל רוחו הטובה והעליזה לא הייתה אותו. קדרות ועצב כיסו את פניו. נצמדנו לחיוביק-ארוך מבלי שהוזענו האגה מהפה. הוא ביקש לשמעו כל פרט ממה שעבר עליינו. ישבנו עד צהרי היום והמשכנו, לאחר מכן, עד מאוחר בלילה.

אליעזר הסביר לי את התארגנותם למלחמה הגיטו. הוא נתן לי אקדח פרבלום והסביר כמה היו מאושרים חברים רבים אם היה ניתן נשק בידם. הוא הודיע לי שמעתה אני חבר בארגון היהודי הלוחם Z.O.B (ז'ידובסקה ארגניזציה בויבובה). רעד עבר בגופי בשליחתי את האקדח, אולם המתחת הקירה השרתה בי בטחון. לא היינו מעורבים בחיי היום – יום של הגיטו, לא הלכנו לעובדה, אלא החלטנו את מלחמת הגיטו. טמנו מוקשים, פרצו דרכים כדי להכין דרכי נסיגת והתקדמות, התאמנו בנשקי נקודות. אנו – לא נך עצמן לטבח יובל. על הלחימה ספרתי בספר העדות "מן הדliquה ההיא" שהלקיים בסיפור זה נלקחו ממנו.

מנהיג "המיצע הגדול" מאייר-גנרל סטרוף

כשנתים, לאחר המרד בגיטו ורשה, לחמו, פרטיזנים יהודים, בעירות ווישקוב. מ-1945 לוחמים שהצליחו לצאת מהגיטו, דרך תעלות הביבוב, נותרו עשרים. רובם נמצאים בישראל. המשכנו להלחם עם הצבא הרוסי. בתחילת שמשתי כמתורגמן. לאחר מכן פעלנו יחד כמיליציה ושותנו בעיר מינסק-זובייצקי. משוחררה פראגה — הפברבר של ורשה, התנדבנו להביא מזון לאוכלוסייה הרעבה שישבה בבונקרים בימי הקרב. עדין המטבח היה מסוכן. היו התפוצזויות, אבל היינו שיכורים מהרגשת החופש ומהעובה שהצבא הגרמני נסוג. מעמדנו התחזק. אז פגשתי לראשונה את מרים — רעייתי היום.

כשוחרשה שוחררה כבר ידינו שיץ'ק (אנטק) צוקרמן וצבייה לובטקין-צוקרמן בחים. הדברים נמסרו לי שכירתי בלובלין. מהרתי לפגוש את יצחק והוא הכנסיס אוטי בסוד התארגנות לנסעה לארכ'-ישראל. הוא הורה לי לחכות, עד שניתנו לי הוראות מתאימות. לקחתי חופשה ונסעתי לעירנו אופוצ'ינה. מצאתי את משפחתי נוימן. התהלבתי כור בעיר הולודתי ונעוריו. החלק היהודי של העיר נראה כעיר רפאים ואילו בחלק הלא היהודי מצאתי מדרכה עשויה מבני המעצמות של בתיה הקברות היהודים. ספרו לי שדו'עויצה הייתה בשלית פרטיזנים ואופוצ'ינה עברה מיד ליד בקרבות עם הגרמנים. גויים שפגשתי והכירוני, לא גילו שמחה יתרה על השארី בחים. נכנסתי אל המפלגה הקומוניסטית ומסרתי עדות על פולנים ששתפו פעולה עם הגרמנים. עזבתי את העירה לב שבור. מן הבית שבו התגוררנו לא נותר דבר. היה זה מגרש ריק. היכן הם בני העירה התוטסת הזאת? הכל אבד. לא נותר דבר. חזרתי לוורשה בלב שבור ודואב.

נפגשתי עם יצחק צוקרמן והודרכנו לkrarat הנסעה לארץ. בשליחי שנת 1945 כבר הייתה בארץ. הצטרפתי להגנה וזכיתי להשתתף במלחמת השחרור ובמערכות ישראל.

וכויתי לבנות בית בישראל — ישראל הנבנית והמתפתחת!

(מתוך הספר "מן הדרקיה ההיא" שהופיע בהוצאה בית יצחק קצנלסון, 1962)

גיטו ורשה בלהבות

**זְיווִיטְשָׁעַן הַאָבָעֵן אַפְגַּעַנָּאָרֶט אִידָּעָן:
אַנְשְׁטָאָט אַרְצָ יִשְׂרָאֵל, הַאָט מַעַן זַי גַּעֲפִירַט
קַיִן טְרַעְבְּלִינְקָע**

יונגערמאן, וועלכער אויז אנטלאָפֿען פון טויטען-צוג, שילדערט ווי אַזוי
דראָס אויז פֿאָרגעוקומען. — ווי אַזוי אויז די דִּיטְשָׁעָן גַּעֲלוֹנְגָּעָן אָפְּצָוְנָאָרָעָן
די אַידָּעָן? — די שְׂרָעְקָלְכָּבָּעָ גַּרְיוֹזָאָמְקָיָיט פון די מַעֲרְדָּעָר.
— רב פון שטעטעל פֿאָלֶט אוועק פון ערשבונג און אָ דִּיטְשָׁ
דִּערְשִׁיסְטָאִים.

פונ

אהרן כרמי (חמילניצקי)

פון דער רעדאכעיז
מיר פאנגען דא אין צו דורךן אַרייה אַרטיקלען, וועלכע זייןנען ערשיינעו אין דער
צייטונג "הארץ", אין תל אַבָּב. דער שרייבער פון די אַרטיקלען, אהרן ברמי^(במלניצקי) שטאמט פון שטוטעל אַפְּאַטשען, פולין. ברמי געפינט זיך אִיצט אין
ישראל. די באַשְׂרֵי בְּיַהֲוָה זייןנען פֿאַרגֿעַלְגַּעַט גַּעֲוָאַרְעַן פֿאַר פֿאַרְשְׁטַעְהָרַע פון דער
אַרגֿאַנְזָאַצְיָעַ פֿון גַּעַוּזְעַנְעַ גַּעַטְאַקְעַמְפָּעַר אַין תְּלַאֲבִיב. אהרן ברמי<sup>דער צעהטל ווי די דִּיטְּשָׁעָן האבען פֿאַרְנָאָרֶט די אַידְעָן פֿין זַיִן שְׁטַעַנְעַל. מען האט זַיִן
איינְגַעַרְעַט, אוֹ מען שִׁקְטַּ זַיִן קִין אַרְץ יִשְׂרָאֵל. אַין דער אַמְתָּעָן האט מען זַיִן
געשִׁיקְטַּ קִין טְרַבְּלִינְקָע. אהרן ברמי אַיז אַין מִיטְעַן ווּגַג אַרְיסְגַעַשְׁפְּרוֹנְגָעַן פֿון דער
בָּאָן, אַונְן נָאָר לְאַנְגָּע, שׁוּורָע אַרְמוֹנוֹאַנדְעַרְוָנְגָעַן אַיז עַר גַּעַוְמָעַן גַּיִן ווּרְאַשְׁעַן, אַונְן
אַיז אַריַּינְגַּעַטְרָאַטָּעַן אַין דער אַידְישָׁרָ קַאמְפָּס-אַרגְּאַנְזָאַצְיָע. עַר האט זַיִן
בָּאַטְּילְיוֹגַט אַין דָּעַם גַּעַטְא אַוְיפְּשָׁטָאַנד. אַפְּרִיל 1943. דָעַם 29 טָעַן אַפְּרִיל, 1943,
עַר מִיט אַגְּרוּפַע קַעְמָפָּעַר אַרְוִיס פֿון דָעַר בְּרַעַנְדוּרְגָעַר גַּעַטָּא. זַיִן זַיִן אַוְעַק אַין דִּי
וועַלְדָעַר פֿון וַיְשָׁקָאוּ, וַואַז זַיִן האבען גַּעַקְעַמְפָּט אלְסַ פֿאַרטְּיוֹאַנְעָר בַּיּוֹדָעָר בְּאַפְּרִיאַ�וָּג.
אַין 1945 אַיז עַר גַּעַוְמָעַן קִים יִשְׂרָאֵל.</sup>

... אין איינעם אתאג פון סוף דעכטער, 1942, איז צוס אידען-ראט פון אפאטשנעם געקומען אדייטשער זאנדר, א שמייכעלדיגער, און גוואזנט, או עס אין אונגעומען א באפעל אויסצישטעלען ליסטע פון אידען, וואס האבען קרובים אין ארץ ישראל, ווילע עם וועט דורכגעפֿהרט וועילען אין אויסטויש פון קרייס-געפֿאנגעט, פאר יעדען דיעטש געפֿאנגעטם וואס מען וועט באפריען, וועט מען ערלויבען צען אידען אַרְוִוִיסְפָּאָרָעָן. די אידען וועלען אין בנען פָּאָרָעָן אין ניטראָל לְאָנָּד, וואו דער אויסטויש וועט דורכגעפֿירט ווערטן.

אין אנhoeיב האבען מיר זיך מיט פאדרדאכט באצוייגען צו דער דזיזיגער מעלדונג. מען האט געהאלטען, או דאס אין א נייער שוינדעל פון די דיטשען, או זוי ווילען אונו פארנארען. ווען אבער מען האט געזעהן מיט וואס פאר אן ערנטקיט און פינקטליךיט די דיטשען גרייטען צו די ליסטעס, ווי זיין פארשען יעדען איינצעיגען פאל באזונדער, האט מען אנגעההייבען גלויבען, או עס איז דא עפֿעס אמת אין דער גאנצעער געשיכט. אין די אנקטע-בויגענס האט מען געמושט פינקטליך ענטפערען אויף פראגען וועגן די קרובים, וואס מען האט אין ארץ ישראל, וועגן דער באשעפטיגונג פון יעדען קרוב, ווען ער אין אווק קיין ארץ ישראל וואו ער האט פריהער געוואוינט און זיין גענווים אודרעס. די דיטשען האבען באשטייטס ספעציעלע באמאטע אויסצושטעלען די ליסטעס. זוי זיינען געווען זעהר שטרענען, האבען נאכגעפארשט יעדען פונקט באזונדער. אויך דאס האט פארשטארכט אונזער גלויבען, או די דיטשען מײַנטן ערנטט מיטן שיקען די אידען יישראַל.

א שטראל פון האפֿנוונג האט אויפֿגעלובֿטען בי א סך מענשען. עס האט זיך אングעההייבען א זוכעניש פון בריף, קאנוערטען און דאקומענטען, כדי אויסטוצגעפֿינען פארגעסענע אדרעסען, מענשן, וועלכע האבען ניט געהאט קיין קרובים אין יישראַל האבען "אָפֿגָעָנָאָרְט" די דיטשען. זוי האבען צוגעשטעלט אדרעסען פון פרעםדע און זי אングעהבען אלס קרובים. אלע אידען אין שטטל האבען געפֿיבערט, מען האט געהאלטען אין איזן רעדען וועגן דעם. מען האט דעם ענין איבערגעלייגט אויף אלע זייטען. מען האט וועגן דעם גערעדט ביטאג און ביינאָקט. אין דער האזיגער צורודערטער שטיימונג האט אויך אויפֿגעליצט דער אידישער הומאָר. אידען האבען זיך גע'חכמהַת: אַיר ווּעַט זַעַדְן, עַם ווּעַלְעַן נַאֲך אָוִיסְפּעַלְעַן אִידְעַן. מען ווּעַט דָּאָרְפַּעְן מָאָבִילְיוּרַעַן גּוֹיִים...

די באציהונג פון די דיטשען צו אידען האט אַבְּסָעֵל זיך פֿאָרְבָּעֵסְעַרְט. אַידְעַן, וועלכע זיינען געווען באהאלטען בי קְרִיסְטָעָן אַין די דערפֿער האבען באקומוּן די מעגלֿיכֿקיֿיט צוּרִיקֿצֿוּמוּן, מען האט זי ניט באשטראָפֿט. די דיטשען האבען זיינען במעט אָרָאָפֿגּעָנוּמוּן גּעוּאוּרָעָן, אַין דאס הייטען די אַרְדְּעָנוּג אַין אַבְּרָגְעָגְעָבָעָן גּעוּוּרָעָן צו דער אַידְישָׁעָרָ פֿאָלְצָיִי. יַעֲדָע לִסְטָעָן, וואס אַין פֿאָרְטִּיג גּעוּוּרָעָן האט מען אַבְּרָגְעָגְעָבָעָן צו דעם באָמְטָעָן פָּוֹן דָּעָרָ דִּיטְשָׁרָעָרָ זְשָׁאנְדָּרְמָעָרִיעָ, באָמְגָאָרטָעָן. כדי צו באָוִיזָעָן ווי ווּיטָ דָעָרָ עַנְיָן אַין אַיְלִיגָּ, פֿלְעָגָטָ יַעֲדָע לִסְטָעָן דָּוֹרָכָּן טַעַלְפָּאָן אַבְּרָגְעָגְעָבָעָן ווּרְעָרָעָן צו דער גַּעַסְטָאָפָּא אַין טָאָמָאָשָׁאָוָ.

אַידְעַן, וועלכע האבען וועלכט מיט פֿוּלִישָׁע פֿאָסְפָּאָרטָעָן אויף דָעָר אַרְיְשָׁעָר זַיִיט זיינען צוּרִיקֿגֿעָקוּמוּן אַין דער גַּעַטָּא. אַסְפָּרְטָעָן זיך פֿאָרְשָׁרְבָּעָן אַיְףָ די לִסְטָעָן צו פֿאָרָעָן קִיְּצָרְץ אַרְצָ יִשְׂרָאֵל. ווי מען האט אַבְּרָגְעָגְעָבָעָן ווּטָ דָעָר אַוִּיסְטוּשָׁ פֿאָרְקוּמוּן אַין שְׁוִיְּצָאָרִיעָ. מען האט דערבֿער גּזּוּאָגָט, אַז מען ווּטָ פֿאָרָעָן אַין דער מְעֻרְבְּרִיכְטָוָגָ. בִּיסְלְעָכְוּיָהָוָיָה האבען אלע גּוּגְלָוּבָט, אַז די דִּיטְשָׁעָן זָאָגָעָן אַמְּתָה, ווּילְעָם האט זַיִרְנִיט גַּעַקְעָנְטָ לִיְגָעָן אוּפְּיַיְן שְׁכָל, אַז כְּדִי צוּפְּאָרְטְּלִינְגָעָן 500 אַידְישָׁע פֿאָמְלִילִיעָס דָאָרְפָּעָן די דִּיטְשָׁעָן אַנְקָוּמוּן צו אַשְׁוִינְדָל. מִיר זיינען סָאִי ווי סָאִי גּעוּוּנָן אַין זַיְעָרָעָה. זוי האבען מיט אָוּנוּ גַּעַטָּאָן, וואס זוי האבען גּעוּוּאָלָט. די פֿאָלְיאָקָעָן האבען גּעהאָט הָנָאָה, זוי האבען גּזּוּאָגָט: מִיר האבען שְׁטָעָנְדִּיגָ גַּעַטְעָנָהָאָת: אַידְעַן, גּעהָט קִיְּנָאָ פֿאָלְעָסְטִּינָעָ, אַון אַיְצָט פֿרְטָעָס דָעָר דִּיטְשָׁ דָוָרָ.

דעט 4 טען יאנואר, 1943, אויז געקומען די מעלהונג, אויז צומארגענס וועלען מיר אroiיספארען. יעדער האט צוגעגראיט די נויטיגע זאבען מיטצעונגעמען. מיר האבען זיך געהאלטען פאר גליקליבע, און האבען זעהר באדוייערט די יוניגע, וועלכע זיינען פריער אומגעקומען און ניט דערעלעבט דעם גרויסען טאג. עס אויז אפיקיעל געמאַלען געווארען, אויז יעדער קען מיטצעונגעמען געלט וויפיל ער וויל און באגאַוש ניט מההר פון 15 קילאָגראמ.

צומאַרגענס, דעס 5 טען יאנואר זיינען אלע שוין געווען גרייט. די פֿעְקְלְעֵר זיינען געלעגן בי דִּיטְרֶעֶן. מונְטָהָטָה די דִּיטְשָׁעָה זְשָׁאָנָּדָרָמָעָן גַּעֲגֻבָּעָן מְתָנוֹת. זַיְהַאָבָּעָן גַּעֲזָאָגָט, אויז מיר וועלען פֿאָרָעָן בְּיוֹ צַוְּדָרְסְּטָאָנָּצְּיָה אַוְיאָזָד, אָוְן פָּוּן דָּאָרָטְסְּמָרְבִּיצָוּ. "פֿאָרְ אַיְירְ, הַאָבָּעָן דִּיטְשָׁעָן גַּעֲשְׁמִיכְעָלָט, אויז דִּי מְלָחָמָה שְׂוִין פֿאָרָגְנְדִּיגְט. אַיְן אַוְיאָזָד ווועט אַיְרְ אַרְוִיפְּגָהָהָן אויף סְפָּעַצְיְּעָלָעָן אָוְן אַיְרְ ווועט פֿאָרָעָן קִין אַרְץְ יִשְׂרָאֵל".

פָּוּן אַפְּטָשָׁנָעָן אָוְן פָּוּן דִּי אַרְוִימִיגָּעָ דַּעֲרָפָעָרָה האָט מַעַן גַּעֲבָרָאָכָט פָּעָרָד אָוְן ווּגְעַנְעָרָ, וּוְאָסָז וּזְאָלָעָן אָוְנוּ אַרְוִיסְפִּירָעָן פָּוּן שְׁטָאָט. די אַיְדָעָן הַאָבָּעָן זַיְד אַוְיסְגָּעַשְׁטָעָלָט אַיְן רִיְהָעָן אָוְן גַּעֲנָוָמָעָן אַיְנְשְׁטִיגָּעָן אַיְן דִּי ווּגְעַנְעָר. אַיְבָּרְרִינְגְּ פֿעְקְלְעֵרְהָאָט מַעַן צּוּגְעָנוּמוּמָעָן אָוְן אַוְעַקְגָּנוּוֹאָרָפָעָן אויף דָּעָרָעָד. שְׂוִין דָּאָהָבָּעָן מִיר גַּעֲנָוָמָעָן זַעַהַן, אויז עָפָעָס אָיְן נִיטְוִיָּס בְּאָדָרְפָּצְוּ זַיְן. מִיר הַאָבָּעָן זַיְךְ אָבָּעָר גַּעֲטְרִיסְט. עַמְּ אַיְזְ נִיטְאָ צַוְּפִילְ פָּלָאָצְזְ אַוְיְףְדִּי ווּגְעַנְעָר אָוְן דַּעֲרִיבָּרָעָט מַעַן צּוּדִי פֿעְקְלְעֵר. בָּאָלָדְהָאָט מַעַן פָּוּן דִּי אַיְדָעָן גַּעֲנָוָמָעָן אַרְאָפְּרִיסְעָן דִּי בְּעָסְרָעָ וּוּנְטָעָרָ מְאַנְטָלָעָן. די דִּיטְשָׁעָן הַאָבָּעָן דַּעֲרָבָּיְגָהָן גַּעֲזָאָט: אַיְרְ פֿאָרָט אַיְן אַוְאָרָעָם לְאָנָדָ, אָוְן אַיְרְ דָּאָרָפָט נִיט קִין אַוְיְבָרְמָאַנְטָלָעָן...

מַעַן הַאָט אַגְּגָהוּיְבָּעָן אַרְוִיסְצְּפִּיְוָרָעָן. פֿאָרָאָוִיס אַיְזְ גַּעֲפָאָרָעָן אַנְעַסְעַס אַפְּיצִיר. אַיְן הַאָנְטָה עַר גַּעֲהַאָלָעָן דִּי דָּאָקְוָמָעָטָעָן. די ווּגְעַנְעָר זַיְינָעָן גַּעֲוָעָן אַרְוִמְגָעְרִינְגָּעָלָט פָּוּן פּוֹלִישָׁעָ פָּאָלִיעִילִיטִי. גַּעֲזָאָגָט הַאָט מַעַן, אַז זַיְ זַיְינָעָן נִיט צּוּ הַיְּטָעָן אָוְנוּ, נָאָר אָוְנוּ צּוּ הַעֲלָפָעָן אַיְן ווּוְעָג. די צָאָלְ פָּוּן דִּי וּוּכְבָּעָר אַיְזְ גַּעֲוָעָן אַקְלִינָעָן. מִיר וּזְאָלָעָן זַיְ גַּעֲקָעָנָט זַעַהַר לִיבָּט אַרְיִיסְהָרְגָּעָנָעָן. אַבָּעָר קִינָעָם אַיְזְ אַפְּיִלוֹ אַשְׁאָטָעָן פָּוּן אַזְּ אַגְּדָאָנָק נִיט אַיְנְגָעְפָּאָלָעָן.

אויף בִּידְעָ זַיְיטָעָן פָּוּן וּוְעָג זַיְינָעָן גַּעֲשְׁתָּאָנָעָן פָּאָלִיאָקָעָן. אַסְרָ פָּוּן זַיְיַהָּבָּעָן זַיְ גַּעֲזָעָנָט מִיטְ דִּי עַדְעָן. אַיְנְגָעָה הַאָבָּעָן מִיטְ גַּעֲבָעָטָעָן, אַז דִּי אַיְדָעָן זַיְלָעָן זַיְיַגְבָּעָן עָפָעָס פָּוּן זַיְיְרָעָ זַאָכָעָן, וּוְאָסָז זַיְיַהָּבָּעָן מִיטְ זַיְדָ. עַמְּ אַיְינָעָן גַּעֲוָעָן אַזְּעָלְכָעָ אַיְדָעָן, וּוּלְכָעָ הַאָבָּעָן צּוּגְעָנוּוֹאָרָפָעָן דִּי פָּאָלִיאָקָעָן אַחְפָּזָ, אַמְלָבוֹשָׁ. אַטְיִילְ פָּאָלִיאָקָעָן הַאָט גַּעֲפָרָעָגָט: וּוֹאָהָהִן פֿאָרָט אַיְרְ?

עַס אַיְזְ גַּעֲוָעָן שְׁוּוֹרָר צּוּ עַנְטָפָרָר: קִין אַרְץְ יִשְׂרָאֵל, וּוְיִיל אַזְּ אַנְטָפָרָר וּזְאָלָט פֿאָרְ דִּי פָּאָלִיאָקָעָן גַּעֲלִינָעָן אַבְּיסְטָלְ קָאָמִישָׁ. אָוְן אָפְּשָׁר אַיְזְ אַיְן דִּי טִיפְּעָנִישָׁן פָּוּן אַזְּנְזָעָרָה הַעֲרָצָעָר שְׁוֹן גַּעֲוָעָן דָּרָרְגָּפְּלָ, אַז מַעַן פְּרִיט אָוְנוּ נִיט קִין אַרְץְ יִשְׂרָאֵל. בִּי אַיְנְגָעָ אַיְזְ אַנְטָשָׁאָנָעָן דִּי פְּרָאָגָעָ: אָפְּשָׁר אַנְטָלְוִיְּפָעָן? אַבָּעָר בָּאָלָד אַיְזְ דִּי פְּרָאָגָעָ פָּאָרָשָׁוֹאָנוֹדָעָן. עַס אַיְזְ דָּאָרְ אַזְּוִי גַּוט צּוּ לְעַבָּעָן אַיְזְ דִּי אָרְעָמָס פָּוּן גַּלְוִיבָּעָן. אַיְזְ יְעַנְעָם מַאְמָעָנָט הַאָבָּעָן מִיר אַפְּגָעָמָאָכָט בִּי זַיְךְ: מַעַן ווּעָט זַעַהַן אַיְן וּוּלְכָעָ רִיבְטוֹנָגָמָעָן ווּעָט אָוְנוּ פֿרָעָן. אוּבָ אַיְן דָּרָרְ מַעְרְבִּיְּרִיכְטוֹנָגָ ווּעָט זַיְן אַסְיָּמָן, אַז מִיר פֿאָרָעָן קִין אַרְץְ יִשְׂרָאֵל.

די קעלט האט גענומען דערקוטשען, מענשען זיינען אָרְוַנְטֶעֶר פֿוֹן די פֿוֹרָעָן, כדי לוייפענדיג אַבִּסְעָל זִיךְרָה דַּעֲרָוָאָדִיםָעָן. די וועכטער האבען דערצו זִיךְרָה באָזְוִיגְעָן גַּלְיִיכְגִּילְטִיג. ווען מיר זיינען פֿאָרְבִּיגְעָפְּאָרָעָן אַוְאֵלָד האט מעַן אָנוֹן עַרְלַיְבַּט אַהֲיָן אָרוֹנוֹצְזָוָה; אָונָן אַבִּסְעָל זִיךְרָה אָפְּרָאוּן, אָונָן אוּרִיךְ עַרְלַעְדִּיגְעָן די באָדְעָרְפָּעָנוֹשָׁעָן. אַ דִּינְעָרָשְׁנִי אַיז גַּעֲפָלָעָן פֿוֹן הַיְמָעָל. אַבְּרִיטְקִיטִיט אָרוֹם אָנוֹן. שָׁוֵין לאָגְן האבען מיר נִיט גַּעהַט די מַעְגְּלִיבְּקִיטִיט צַו גַּעֲנִיסְעָן פֿוֹן די נָאָטוֹר — שְׁעהַנְקִיטָּעָן. דָּעָר דָּרָאָנָג צַו בְּלִיבָּעָן לְעַבָּעָן האט אַין אָנוֹן עַרְוּוּקְט דָּעָם וּוְלָעָן הַנָּאהָ צַיְהָאָן פֿוֹן די שְׁעהַנְקִיטָּעָן פֿוֹן דָּעָר וּוְלָעָט.

אין אָנוֹנָעָן זיינען מיר אַגְּנָקְוָמָעָן צַו דָּעָר סְטָאָנְצִיעָא אַוְיָאָזְד. דָּא אַיז גַּעֲקְוָמָעָן אַסְוָף צַו אָנוֹנָעָרָא אַילְזָוִיעָס. מִיר האבען זִיךְרָה אַרְוָמְגָעָזְהָן, אַז מִיר זיינען אַרְוָמְגָעָרְנְגָלְט פֿוֹן וְוַעֲכַטָּר. דָּאָס בִּיסְעָל פְּרִידְחִיט, וּוְאָס מִיר האבען גַּעהַט אַין וּוְעַגְּ אַיז מִיט אַיְזָן מַאל צַו גַּעֲנָמָעָן גַּעוֹוָאָרָעָן. די הַעֲרִצָּעָר האבען פֿוֹן שְׁרָעָק גַּעֲנָמָעָן קְלָאָפְּעָן הַוּרִיךְ, אָונָן דִּי פִּיס האבען זִיךְרָה גַּעֲבָרָאָכָּעָן, פֿוֹן בִּידְיעָ זִיטְעָן גַּסְהָאָבָעָן זִיךְרָה בָּאוֹזְיָעָן דִּיְתְּשָׁעָן, וּוְלָכְבָּעָה האבען גַּעֲנָמָעָן טְרִיבְּיָעָן דִּי בָּעַלְיְ-עַגְּלוֹת מִיט גַּעֲשָׁרִיָּעָן אַון קְלָלוֹת. דָּעָר עַסְסָס אַפְּיצִיר, וּוְלָכְבָּר האט אָנוֹן אַהֲרָגְבָּרָאָכָּט האט אָנוֹן אַיְבָּרָגְעָבָעָן צַו דָּעָר אַרְטִיגְעָר דִּיְתְּשָׁעָר מַאְכָּט. דָּא האבען מִיר גַּעֲטָרָאָפְּעָן אַסְךְּ אִידְעָן פֿוֹן די נְאָעָנְטָע שְׁטָעָמְלָעָד. אלָעָה האבען דִּעְרָצָעָהָלָט די זְעַלְבָּעָ גַּעֲשִׁיבָּטָע. מַעַן פִּירְט זִיךְרָה קִין אַרְץ יִשְׂרָאֵל אַלְס אַוִּיסְטוּשָׁס פָּאָר גַּעֲפָגְגָעָנָעָד דִּיְתְּשָׁעָן. מִיר, די אִידְעָן פֿוֹן אַפְּאָטָשָׁנָעָן זיינען גַּעֲוָעָן דִּיְתְּשָׁעָן. מִיט אָנוֹנָעָרָקָעָן אַיז דָּעָר טְרָאָנְסְפָּאָרְטָס פָּאָרְפִּילָט גַּעוֹוָאָרָעָן. אַיר הַאָבָּא גַּעֲנָמָעָן זָוְכָּעָן מַעַנְשָׁעָן פֿוֹן דָּעָר שְׁטָאָטָס פְּשִׁיסְבָּעָ, אָונָן אַיר הַאָבָּא גַּעֲפָוָנָעָן מִין שְׁוּעָסְטָעָר בְּרָכָה אַון אַיר מָאָן. עַס אַיז גַּעוֹוָאָרָעָן גַּוְתָּ פֿיְנְסְטָעָר. מִיטְאָמָּאָל האבען מִיר דִּעְרוּעָהָן פָּאָרְשִׁידְעָנָעָד הַיְזָוָּעָר, דָּא האבען אַוְדָאִי גַּעוֹוָאָרִינְטָס די וּוְאָרְ לִיְּטָס, וּוְלָכְבָּעָה האבען אָנוֹן אַרְוָמְגָעָרְנְגָלְט. מִיר זיינען גַּעֲשָׁטָאָנָעָן וּוּי אַין אַפְּיִיעָרָאָד. דָּעָר גַּעְפִּיל אַיז גַּעֲוָעָן זַעְהָרָ שְׁוֹעָר. מִיר האבען גַּעֲנָמָעָן פֿיְהָלָעָן, אַז מִיר זיינען אַין אַפְּאָסְטָקָעָ. יְוָרָעָק, דָּעָר שְׁטָאָרָקָעָר, וּוְלָכְבָּר האט אַוִּיסְגָּזָעָהָן וּוּי אַגְּיָהָט גַּעֲפְּרוֹאָוָט אַנְטָלְיִפְּעָן. עַס האבען זִיךְרָה אַלְיָין זִיךְרָה גַּרְיוֹשָׁעָן אַיְבָּרָ דָעָם, פָּאָרְוָאָס מִיר זיינען נִיט אַנְטָלְאָפְּעָן, וּוּנְעַן מִיר האבען גַּעהַט דִּעְרָצָוְדִּי מַעְגְּלִיקִיטָּעָן. מִיר האבען פָּאָרְשִׁפְּלִיט צַוְּלִיב אַנְרִישָׁר אַיְנְרַעְדָּנִישָׁ. צָום מְעֻרְבָּטָעָן האבען זִיךְרָה אַלְיָין גַּעֲפִינְגִּיטָּד מַעַנְשָׁעָן, וּוְלָכְבָּעָה האבען גַּעהַט אַרְיִישָׁע פָּאָסְפָּאָרְטָעָן אָונָן זיינען אַלְיָין אַרְיִינְגְּעָרָאָכָּעָן אַין דָעָם פִּיסְקָ פֿוֹן דָעָר חִיה. אַנְדָעָרָה האבען גַּעֲנָמָעָן טְרִיסְטָעָן די פָּאָרְצְוּוּפְּעָלָטָע — וּוָאָס אַיז דָעָן? מִיר פָּאָרָעָן אַוְיףְּ אָזָא אָוְפָּן קִין אַרְץ יִשְׂרָאֵל. אַוְיָב עַמִּיצָּעָר אַיז אַנְטָלְאָפְּעָן, הַיִּסְטָעָט עַס נָאָר נִיט, אַז מִיר זיינען אַרְיִינְגְּעָפְּאָלָעָן אַין דָעָר נְעַז.

אַבָּעָר די מַעַנְשָׁעָן, וּוָאָס האבען דָאָס גַּעֲזָאָגְט, האבען אַלְיָין נִיט גַּעֲגָלְיִבְּט זַיְעָרָעָד רִיךְ. זִיךְרָה האבען אַזְוִי גַּעֲרָעָט בְּלִוְיָן כְּדִי אַנְדָעָרָעָצְוָו בְּאַרְוָהִיגְגָּעָן. מִיר זיינען אַלְעָ גַּעֲוָעָן מַיִּד, צַעֲבָרָאָכָּעָן אַון דָעָרְשָׁלָאָגְעָן.

צַו מַאְרָגָעָס אַין דָעָר פְּרִי האבען מִילְּגָעָהָה גַּעהַט די גַּעֲשָׁרִיָּעָן: יְודָעָן הַעֲרָוִיסָּס! מִיר האבען דִּעְרוּעָהָן, אַז מִיר וּוְרָעָעָן גַּעהַט פֿוֹן אַוְקָרָאָנְגָּעָר אָונָן פֿוֹן "שְׁוֹוָאָרָצָע", דָאָס זיינען דִּיְתְּשָׁעָן אַין שְׁוֹוָאָרָצָע אַוְנִיפְּאָרָמָעָן. אַיְינְעָרָ פֿוֹן אָנוֹן האט אַוִּיסְגְּרוּפְּעָן: דָאָס

זינען דאר פון די פארניכטונגס-אפטילוונגען. מען העט גענוןמען אונז אויסשטעלען אין פינטעלעך. משפחה — מיטגילדער האבען זיך געדrikט אײינער צומ צויטען. מען האט געוואלט זיין צווזאמען. פון דאנעט האט מען אונז אפגעפרט צו דער באַסטאנציע. אײינער האט געוואגט צו פרעגען בי אָדייטש, ווועהין מען פירט אונז. דער ענטפעפער איז געווען: קיין דיביטשלאנד.

דער וועג צו דער באָן-סְטַאָנֶצְיַה האָט גָּדוֹעֵירֶט בערך אַהֲלָבָע שעה. ווען מיר זיינען אַרוֹיסַט פֿון שְׁטָאָט אין שוין גָּעוֹעָן גוֹט לִיבְטִיג. דִּיטְשָׁעָן האָבעָן אָונָזָן אַרוֹמָגָעָרְנֶגָּעָלט פֿון אלָע זְיִיטָעָן. עַם זְיִינָעָן אוֹיר גָּעוֹעָן אַוקְרָאַינָּר. אלָע זְיִינָעָן גָּעוֹעָן גוֹט בָּאוֹאָפָעָנט.

יעדר האט גוזען, אז ער זול זיך געפינען נבעבעו זיין משפחה און פרײַנט. מײַן משפחה איז געאגנגען אין צוּיַּהעַן, איינע נבעבען דער צוּוֹיטער. מײַן ברודער משה און איך זײַנְגַּע געוען אין דער מיט, און די שׂוּעָסְטָרֶס פֿוֹן די זִיטָעָן. די מאמע האט געבעטען משהן, ער זאל פרעגען אַדִּיטֵשׁ, וואָהָדָהָן מעַן פִּירְט אָוּנוּ. משה האט געזאגט: נוֹתָאָה וְאָמָּצָה צוּ פְּרָעָגָעָן. דאס פרעגען ווּעָט נִיט הַלְּפָעָן אָוּן ווּעָט גַּארְנִיט פְּאָרָעָנְטְּפָעָרָעָן. די מאמע, ווּעָלְכָעָ אַיז גַּעֲוָעָן שְׁטָאָרָק דַּעֲנָעָרוּוּרְט האט אלְיַעַן גַּעֲפָרָעָט אַדִּיטֵשׁ: מײַן הָעָר, וְוָהָהָיַן פָּאָרָעָן מִיר? דער דִּיטְשׁ האט באָלְד נִיט גַּעֲנָעָנְטְּפָעָרָט, אַבָּעָר נָאָך אַ וּוּילְעָ האָט עָר וְוִי אוּיסְגַּזְוָנְגָּעָן: ווּיַּן נִישׁ, ווּיַּן נִישׁ.

יעדרס שטיקעל נייעס פון דעם מײַן האט גלייך באקומווען פֿלִיגְלָעָן, און אייזעפלוייגען פון איינעם צום צווײַיטען. אלעמאָל האט מען געהערט עפֿעס אנדערש. אײַן זאָך איז געווען קלָאָר: מיר פֿאָרעָן קִין דִּיטְשָׁלָאָן, מַעֲרָב זִיטָן...

און את דערנענטערען מיר זיך צו דער באן סטאנצייע. מיר האבען דא געטראפען אידען פון אונזער גאנצעער געגענט. אידען פון פשיסכע, זשארנוועו, אודז'עבאָל און אנדרער. אידען פון אפאתשנע האבען זיך געהאלטען צוזאמען. עס איז צוישען אונז גיעזען דער רב און אַפְּרוּיַּה פון דבִּשׂ משפחָה. מיר האבען געדענט דעם רב מיט זיין לאנגער, וויסער באָרד. איצט האט ער קײַן באָרד ניט געהאט — מען האט זי אים אַפְּגַּעַשְׁנִיטָּען. אַינְיָנְר פון די עַסְּעַס לֵיטָה האט געשרען און געויזען ווֹאו צו געהן. זיווער עס ווועט אַפְּשַׁטְּעָן, ווועט אוּפְּפִין אַרט געטויט ווועדען", האט ער געשרען.

די מענשען האבען גענומען זיך שטופען אײַינער צום צוועיטען. די וועכטער האבען גענומען שלאגען מיט ביטשען. דאס שטופעררי האט זיך פארשטיארקט. אָסֶר האבען ניגט געקענט מיטהאלטען די טרייט און זייןען אַרוֹיס פֿוּן זִיעַרְעַ פֿינְפֿטְלָעַךְ. אַיְינְעַר פֿוּן אַדִּיעַס-בָּאנְדִּיעַן אַיז צּוּגְעַלְאַפְּעַן צום רב, אַנגְעַכְאַפְּט אַים בֵּי דָעַר האנט אַז גַּעֲשְׁרִיעַן: דו שטערסט די אַרְדְּעַנוֹגָן! דָעַר רב אַיז פֿוּן שְׂרָעָק אַז פֿוּן שְׂוֹאַכְּקִיט אַוְמְגַעְפָּאַלְךְ. דָעַר דִּיטְשַׁה האט מִיט זִין פֿוּס אַים אַרְיִינְגַּעַשְׁטוֹפְּט אַיז טִיכְכָּל, וּואָס אַיז גַּעֲוֹעַן בַּיִּם וּזְעַג, אַז עַטְלִיבָּעַ מַאל גַּעַשְׁטָעַן אַיְיךְ אַים. דָעַר רב אַיז גַּעֲוֹעַן דָעַר צוּוֹיְיטער קְרָבָן זִינְט מִיר זִיןעַן אַרוֹיס פֿוּן אַפְּאַטְשָׁנָעַ, די פְּרָויְה האט גענומען שְׂרִיעַן אַז

ליארמען. דער דיטש האט אויך זי דערשאסען. דערנאך זיינען נאך אטליכע מענשען געטויט געווארען. עס איז געווען שרעקליך צו זעהן די טויטע קערפערס ליגען אויפֿן שניוי. וויס און רויט האבען זיך צוזאמגעגעמישט.

אייצט אין שיין אונזער גלייבען געווען אינגןצען צוּשטערט. אבער דוקא אין דעם מאמענט האט אין הארץ גענומען אויפֿגעהן אַנִיינער גלייבען. מען האט איז געזאגט: מיר זעהן דאך, או זיך האבען אַרְבָּט אונז צו הרגעניען, און אויב זיך טווען דאס ניט, איז דאך עס דער בעטער סיַמֵּן, או זיך פירען אונז אַרְוִיס קִין אַרְץ יִשְׂרָאֵל. אבער אין דער זעלבער צייט האט אַשְׁרָק אַרְומְגָעָנוּמָעַן יעדען איינעם: אפשר וועט אַקוּיל טרעפֿען מִיר?...

בי דער באַנְ-סְטָאנְצִיעַ האט מען אונז ווידער אויטגעשטעלט אַין פִּינְפְּטָלֶעֶר. פָּאָר אונז זיינען געشتאנען דיטשע אַפִּיצְיָרָעַן, הִינְטָעָר אָנוֹן — סָאַלְדָּאַטָּעַן. זיך האבען גערעדט צוּיְשָׁען זיך, גַּלְאָכְט, פָּאַרְרוּיכְּבָּרֶט סִיגְאָרָעֶטֶס, אַנְגָּעוּוֹזָן אוֹיףֿ אָנוֹן מִיט זִיְעָרָע פִּינְגָּר. די קָעָלָט פָּאַרְשָׁטָאָרָקְט זיך אָון מִיר האבען גענומען קָלָאָפָּעָן אַפּוֹס אָנוֹן אַפּוֹס, כְּדִי זיך דערוואָרָעָמָעָן. עַתְּלִיכְעָפָּן די אַיְדִּישָׁע פָּאַלְיִצְּיָאָנְטָעָן זיינען געקוּמָעָן מִיט זִיְעָרָע פָּאַלְיִצְּיָהִיטָּלָעָן. זיך האבען גַּגְלִוְיָבָּט אַין כּוֹחַ פָּן די הִיטְלָעָן אָנוֹן גַּהֲאָפָּט דָּוָרָק זיך זיך צו רָאָטוּעָן. עַם זיינען גַּגְלִוְיָבָּט צוּיְשָׁען אָנוֹן אַזְּעָלָבָּעָ, וְאָס האבען געווֹאַלְט אַוְיסְלָאַזְעָן זיך צו די אַיְדִּישָׁע פָּוּלִיכְּיָאָנְטָעָן. מען הדעת אַבער דערצְוֹ קִין כּוֹחַ נִיט גַּהֲאָטָ. אַלְעַ זיינען געווֹעָן אַרְומְגָעָנוּמָעַן פָּן אַיְינְשָׁרָעָק. מען האט געקוּקָט אַין דער מַעֲרְבִּידְרִיכְטָוָגָ: פָּן דָּאָרָט דָּאָרָף אַנְקָוּמָעָן דָּעָר באַנְ-צָוָגָ.

מִיט אַמָּאָל, האט זיך גַּהֲאָרָט אַלְאָגָגָר פִּיְפָּעָן, אָון דָּאָס פִּיְפָּעָן אַיז געקוּמָעָן דָּוָקָא פָּן מַוְרָחָזִיָּט. אַט הָרָעָן מִיר שָׁוֹן דָּאָס קָלָאָפָּעָן פָּן די באַנְ-רָעָדָר. וּוּן די באַנְ-הָאָט זיך גַּהֲאָרָט ווְידָעָר זיך גַּהֲאָרָט אַמְּרָאָדִיגָּר פִּיְפָּעָן. פָּן די באַנְ-וּאָגָאַנָּס זיינען אַרְוִיסְגָּוּמָעָן אַוְקָרָאַנָּר. עַס האט זיך דָּעָרָהָרָט אַבְּאָפָּלָ:

וְעוֹרָעָס דָּהָאָלָט אַפְּעָקָעָל אַין זיינְעָה הָעָנָט זַיְלָעָם אַוְעָקְלִיְיָגָעָן אוֹיףֿ דָּעָר עָרָד. באַלְדָּה האט זיך אַנְגָּעוּהוּבָּעָן דָּאָס אַרְיִינְשְׁטִיְיָגָעָן אַין די וּוּאָגָאַנָּס. אַין אַנְהָוִיב האט מען געקוּנָט הַעֲלָפָּאָן פְּרוּיָעָן אָון קִינְדָּעָר אַרְיִינְגָּהָעָן אַינְעוּוֹרָעָנִיגָּ. אַבער מִיט אַמָּאָל אַיז גַּעַוְאָרָעָן אַשְׁוּפָּעָרִי, אַשְׁטוּסִירִי, אַיְינְעָרִי אַיז אוֹיףֿ אוֹיףֿ צוּוּטָעָן. די וּוּאָגָאַנָּס זיינְעָן באַלְדָּה גַּעַוְאָרָעָן אַיְבָּעָרָגָפָאָקָט. די אַוְקָרָאַנָּר האבען אַרְיִינְגָּשָׁאָסָעָן אַין די וּוּאָגָאַנָּס. עַם אַיז גַּעַוְאָרָעָן אַשְׁרָקְלִיבָּעָ מהַהָוָה. יַעֲדָעָר האט זיך זיך אַרְיִינְגָּעָרָמוּפָּעָן אַין זיך אַלְיָין.

מיין פָּאַמְּלִילָעָה האט אלְזָן זיך גַּהֲאָלָטָעָן צוּזָאָמָעָן. מִיר האבען גַּהֲאָלָטָעָן אַיְינְעָרָעָן דָּעָם צוּוּטָעָן אַרְיִינְגָּהָעָן. וּוּן אַיר בֵּין אַרְיִין אַין וּוּאָגָאַנָּס. אַיז ער שָׁוֹן גַּעַוְעָן אַיְבָּעָרָפָּלָט. אַרְיךָ פָּן בְּלָאָרִיךָ האט מִיר אַשְׁלָאָג גַּעַגְעָבָעָן אַין פְּנִים. די וּוּנָט אָון דָּעָר דִּיל זיינְעָן גַּעַוְעָן וּוּוִיס. אַיר האָבָּדָעָרָפָּהָלָט אַמְּדָדָעָן טְרוּקָעָנְקִיטָּי אַיז מוֹיל אַיז הַאַלְזָן, אַין אוֹיךְ אַברָעָנָג. אַיר בֵּין גַּעַוְאָרָעָן שְׁרָקְלִיךְרָ דָוְרְשְׁטִיגָּ. אַינְסְטִינְקְטִיוֹ אַיז יַעֲדָר צוּגְעָלָאָפָּעָן צוֹם פָּעָנְסְטָעָר, אַבער אלְעַל פָּעָנְסְטָעָר זיינְעָן שְׁוִין גַּעַוְעָן "פָּאַרְכָּאָפָּט" פָּן אַנְדָּרָעָ. מִיר האבען זיך אַרְיִינְגָּעָשְׁטָוּפָט אַיז אַוְינְקָעָל. מִיט אָנוֹן אַיז אוֹיךְ גַּעַוְעָן מיַן שְׁוּוּסְטָעָר בְּרָכָה אָנוֹן אַיר פָּאַמְּלִילָעָ פָּן פְּשִׁיסְבָּעָ. אַט וּוּרָט שְׁוִין אַונְזָעָר וּוּאָגָאַן פָּאַרְשָׁלָאָסָעָן אָנוֹן מִיר זיינְעָן אַפְּגָעָרִיסָעָן פָּן דָּעָר וּוּלָט. פָּן דָּרוּיסָעָן הערט מעַ נָּאָנָט גַּעַשְׁטָאַנְעָנָעָ בְּיַיְדָ פָּעָנְסְטָעָר גַּיְבָּעָן אַיְבָּר וּוּאָס זיך זעהן אַיז

דרויסען. יעדע קליניגקייט ווערט אונגעהויר וויכטיג. את האט דער לאקמאטיוו-פירות גענומען וואסער אין לאקמאטיוו, את אין א דיטש צוגעקומען, את אין א דיטש אוועקגעגןגען...

איידער מיר זיינען אריין אין די וואגאנעס, און מען האט באפויילען איבעלאוזען די פעללעד פון דרויסען האבען אייניגע זיך דערמאנט, און אין די פעללער האבען זיך באהאלטען אביסעל געלט און ווערטפולע זאכען. זייל האבען גענומען זוכען אין די פעללעד, כדיע עפעס אroiסצ'וראטעווען. זייל האבען אבער באקומען מערדעליך געשלאגען. דאס זיינען אלץ ניט געווונן קיין ערמותיגענדע סימניים, און מיר פארען קיין ארץ ישראל. אייניגע וואס זיינען געשטעאנען בי די פונסטער האבען איבערגעגעבען, או די אפיקערען, וואס האבען געהאט די דאקומענטען זיינען אוועק. גובליבען אונז צו הייטען זיינען בלוייז די אוקראינער. דער טראנספארט איז געווונן גורייט אפזופארען. איך וויס ניט ווי לאנג מיר האבען געווארט אין דער באן. די צייט האט לאנג זיך געצויגען. איידער די באן האט זיך גערירט האט ווידער זיך געהרט א צוציגענען פיעפער, וואס האט אונז אויפגעשויידערט. סוף-בל-סוך האט דער באן זיך גערירט פון ארט. די היז איז פון מינוט צו מינוט געווארען שטאָרְקָרֶר. פון דעם סופיט האט גענומען רינען. מען האט אויפגענקעפעטלט די מלבושים, מען זאל ניט איזו לילדען פון דער הייז.

עס איז שוין אין מיטען טאג. און וואגן הערט מען אויסרופען. דאס רופען מענשען צו זיעערע פאמיליעס, כדיז צו וויסען צי אלע זיינען דא. צוישען די מענשען אין די וואגאנען זיינען געווונן איזעלכע, וואס האבען געהאט מיט זיך גאלד, דימענטען, און אוירך דאלארען.עס זיינען אבער געווונן אַסְטֵר, וואס האבען ניט געהאט מיט זיך קיין איין גראשען. די פונסטער זיינען געוואראען אַסְטֵר פון קרייגערירען און אַמְפָעָרְנוּישׁען. די שטאָרְקָרֶר האבען אוועקגעשטוף די שוואָכָעָן.עס האבען באזונדערש שווער געליטען די קראָנְקָעָ, וואס זיינען געווונן איזן וואגן. מען האט זיך פארשטוּפַט איזן ווינקל. די היז האט געתיגען, און דער צוֹשְׁטָאָנָּד אַנוֹזָּעָרָרֶר האט געהאלטען אין איזן פאָרָעָרָעָגָעָן זיך. מיר זיינען געווונן האָלָּב וואָזָּנִינְג. אַבָּעָר דער לעבענָס-אַינְסְטִינְקְט האט פון גאר ניט געוואָלְט וויסען: עַמְּהַאֲט זיך אָזְּוִי גַּעֲוָאָלְט לְעַבְּעָן... בַּיְּ אַטְּיִיל מענשען האבען זיך באָזָּעָן בּוֹלְטָעָ סִמְנִים פָּוּן מְשׂוּגָעָת. נַאֲךְ הַיְּנִינְטָגְּהַעַט דָּרָךְ אַצְּטָעָר אַיבָּעָר מִין לִיבָּ, וּוּן איך דערמאָן זיך דַּיְגַּעַשְׁטָאָלְטָ פָּוּן אַידָּ, וּוּלְכָעָר האט אויסגעשריגען זיך ווידרי און חשבון הנפש:

— וואס האב איך געתאן מין גאנץ לעבען? — האט ער געשריין — וואס האב איך געתאן מין גאנץ לעבען? איך האב געגנְבָּעָט, גערויבט, איך האב באהאלטען דאס געלט, אַנְגַּעַזְאַמְּעָלְט אַפְּרָעָמְעָגָעָן. פָּאַרְשָׁאָלְטָעָן זָאָל זיך דאס געלט, וואס איך האב? איך געה צום טויט, זיך צום טויט געה איך...

א פינסטערע מורה האט אלעמען אַרְוָמְגַעְנְוּמָעָן. מענשען האבען פון זיך געריסען די האר פון קאָפֶן. יעדער האט זיך קאנצענטירט מיט זיך אלְיַיְן, און אין די געדאָנְקָעָ געמאָכָט אַנְיִגְעָנָעָם חשבון הנפש. איך האב זיך אויסגעדרעהט אַקְוָק צו געבען אויף מין פאמיליע. דער טאטע איז געזעסען און שטיל גזיזפֿעַט. אלעמאָל אַין דאס זיפֿעַן שטאָרְקָרֶר געוואָרָעָן.עס איז געווונן אַשְׁטִיל זיפֿעַן, אהָן ווערטער. די מאָמָע

האט אונז אלע באוינט, ווי מען באוינט א טויטען. פלאצלונג האט זי אויסגעבראכען אין גשריען: צום טויט... מיר זיינען אלע גשטעאנען און געוינט. מיט א פארשטייקטער שטימע האב איך געפריוות בארייגען מײַן מוטער.

דאס זיפצען פון טאטען האט זיך פארשטייךט. די קליניע שוועסטערלעך האבען זיך אנטעהלטען בי דער מאמען און געוינט. איך בין גשטעאנען צוישען טאטען און דער מאמען, און נבען מיר געווען מײַן ברודער משה. איך האב געקורט אויף משה'ן. אָדִיקָעֶר וְאָלְקָעֶן הָאָב בְּאֲדִיקָעֶת וְיֵין פְּנִים. טְרֻעָרָעָן וְיֵין גְּעוּנָן טְפִּיכָּאַן זַיִּינָן אוֹיְגָעָן. איך האב אבער דערקענט, אָז גְּעַדְּאַנְקָעָן לְוִיפָּעָן אַיִּם אַרְומָ, פְּלָעָנָר וְעָרָעָן אוֹיסְגָּעָאַרְבִּיטָעָט. טְיִיעָרָרָרָה, דָּעָרָרָה אַוְף אָסְצָוָאַרְבִּיטָעָן פְּלָעָנָר.

מייטאמאל פרעגת ער מיר: קענסטו וויסען וואו מיר געפינען זיך איזט? צוויי מאָל האט ער מיר געפרעגת דאס זעלבע. איך האב זיך אויסגעדרייט צום פענסטער אַרְוִיס צוקוקען. דאס פענסטער אַיְזָ גְּעוּנָן הָוֵיך. אָזָן באַדְּקָעָט מִיט אַיְזָעָרָעָן קראטעס. די הַיְצָאָה אַיְזָ וְיִוְיִיטָר גְּשַׁטְּגָעָן, אָזָן איך האב אַרְוָנָטָעָרָגָעָנוּמָעָן פָּוָן זיך מײַן מאַנְטָעָל, אַיִּם אַיְנָגָעָלִיגָּט וְיִאָפְּקָעָל, אָזָן אַלְעָמָאָל אַרְוִיגָּשְׁנָעָלָט אוֹיְפָּאַיִּים אַיְינָעָן פָּוָן זַיִּינָן קָעָנָעָן פָּוָן פָּעָנָטָעָר אַרְיִינָזָאָפָּעָן אַבְּיסָטָעָל לְוָפָּט.

齊 פָּאָרָעָן מִיר טָאָקָע קִין טְרֻבְּלִינְקָעָ? ...

די באָן אַיְזָ דָּאָךְ גְּעַקְּוּמָעָן פָּוָן מַחְרַחְזִיָּט. אוּבָּר זַיִּוְאָלָט אַונְזָ פְּרָעָעָן קִין טְרֻבְּלִינְקָעָ, נָאָךְ וּוָאָלָטָעָן זַיִּוְאָלָט אַונְזָ אַפְּנָאָרָעָן? וּוְאָזָן דִּי לְאַגִּיקָּ? דָּעָר וּלְעָנָן צַוְּלָעָבָן טִיטְשָׁטָאָלָץ אַיְזָ צּוֹם גּוּטָעָן. מַשְׁהָאָס פְּרָאָגָע אַיְזָ טְפִּיכָּאַן מִיר, אָזָן איך האב זיך אַגְּנָעָשְׁתָּרָעָנָט אַרְיוּצָזְקוּקָעָן דָּרְכָּיְן פָּעָנָטָעָר: צַוְּדָרָגִין, וּוְאָזָן גְּעַפְּינָעָן זיך. אָט האבען מִיר גְּזַעַחַן דָּרְכָּיְן פָּעָנָטָעָר פָּאָטָעָן לִיכְטָאָן אַיִּם אוֹיְרָ שָׁאָטָעָן. אַיְזָ עָס דָּאָךְ אַסִּימָן, אָזָן מִיר פָּאָרָעָן פָּאַרְבִּי אַוְאָלָד. פָּרָעָגָט וּוְיִדְרָרָה מִשָּׁה: וּוְאָס פָּאָרָעָן וּוְאָלָד אַיְזָ דָּאָס? בַּיִּ וּוְעַלְכָּעָר סְטָאָנָצְיָעָ גְּפִינָעָן מִיר זַיִּךְ?

מִיר פָּאָרָעָן שְׂוִין עַטְּלִיבָעָ שְׁעָה. דָּעָר דָּוָרָשָׁט פָּאַרְבָּרָעָנָט דָּעָם הָאָלָזָ אָזָן דָּאָס מַוְילָ. מִיט אַמְּאָל הָאָט דִּי באָן זַיִּךְ אַגְּגָשְׁטָעָלָט. אָזָן וּוְאָגָּאָן וּוְעָרָט אַמְּהָוָה. פָּוָן אַלְעָזָ זַיִּיטָעָן פָּרָעָגָט מַעַן: פָּאַרְוָאָס הָאָט מַעַן זַיִּךְ אַפְּגָּשְׁטָעָלָט? נָאָךְ וּוְאָס?

די וּוְאָס זַיִּינָעָן גְּשַׁטְּנָעָבָן בַּיִּ דִּי פָּעָנָטָעָלָעָר הָאָבָעָן גְּעַנְטָפְּרָעָט: די באָן הָאָט זַיִּךְ אַפְּגָּשְׁטָעָלָט צַוְּנָעָמָן וּוְאָסָעָר פָּאָרָן לְאַקְּאָמָאָטָיו. בְּלִוְזָ דָּאָס וּוְאָרט "וּוְאָסָעָר" הָאָט נָאָךְ מַעַר פָּאַרְשָׁטָאָקָט בַּיִּ אַונְזָ דָּעָם בְּרַעַנְדִּיגָּעָן דָּוָרָשָׁט. פָּוָן אַלְעָזָ זַיִּיטָעָן מַעַן גְּעַטְּעָנָהָט: זַאֲלָמָעָן שְׂוִירָיָעָן, אָזָמָעָן זַאֲלָגָבָעָן אַבְּיָסָלָוָאָסָעָר. די, וּוְאָס זַיִּינָעָן גְּשַׁטְּאָנָעָן בַּיִּ דִּי פָּעָנָטָעָלָעָר הָאָבָעָן גְּשַׁרְיָעָן, גְּבָעָטָעָן, מַעַן זַאֲלָגָבָעָן וּוְאָסָעָר. אַיִּין דָּרוֹיסָעָן זַיִּינָעָן גְּשַׁטְּאָנָעָן פָּאַלְיָאָקָעָן, בָּאָנְ-אַרְבִּיטָעָר. אַלְעָמָאָל אַיִּין אַנְדָּרָרָעָר צַוְּגָּעָקָומָעָן צּוֹם וּוְאָגָּאָן מִיט אַקְּוֹלָשָׁנִי אַיִּין הָאָנד אָזָן גְּזַוְּאָגָּט: גִּיט גַּעַלְט, וּוְעַט אַיִּךְ קְרִיגָּעָן שְׁנִי.

בָּאָלָד הָאָט אַיְנָעָר גְּעוּוֹאָרָפָעָן אַמְּטָבָע, אָזָן מַעַן הָאָט אַיִּם אַרְיִינָגָעָוָאָרָפָעָן אַקְּוֹיל שְׁנִי. עַמְּ דָּאָבָעָן גְּלִיְיךָ גְּעַנְוָמָעָן זַיִּךְ שְׁטָרָעָקָעָן הָעָנָט מִיט מַטְבָּוּתָ פָּוָן דִּי פָּעָנָטָעָלָעָר. די פָּאַלְיָאָקָעָן אַיִּין דָּרוֹיסָעָן הָאָבָעָן בָּסְדָּר גְּשָׁרָיָעָן: גִּיט גַּעַלְט אַיִּין אוֹיְרָ וּוְעַט בָּאַקְּוּמָעָן שְׁנִי.

אַטְיָיל פָּוָן אַונְזָ הָאָט גְּהָהָט גְּרִיטָט גַּעַלְט אוֹיְפָּאַיִּיךְ צַוְּקִיְּפָּעָן שְׁנִי. אַנְדָּרָרָעָר הָאָבָעָן

געונומען זוכען אין די קלידער, וואו זי האבען געהאלטען אביסעל געלט. עם זייןען אויך געווען אזעלכע, וואס האבען גארנטיז פארמאגט. עם איז באָלד אינגעשטעלט געווארטען אַפריזו: הונדרט זלאטעס פאָר אַקוּיל שני. עס איז אין וואגן געווארען אַשראעליבע מהומה. מענשען, וואס זייןען פֿאָרברענט געווארען פֿון דארשט האבען געקעט פֿאָר אַביסעל שני. מען האט זיך געראנגעטלט אַינְגֶּער מיטין צויטען. מען

האט געלעקט דעם שני, ווען ער איז געווען בי אַצוויטען אין האנד. דאס איז געשעהן בי דעם ערשותען אַפְּשָׁטוּל פֿון דעם באַנְצֶזֶג. מיט אַמְּאָל האט פֿון דְּרוֹיסֶעֶן זיך געהנט אַשָּׂס, אָזָן דער האנדעל מיט, שני איז אַפְּגָּעָסֶעָל געווארען. מײַן משפחָה איז געווען אין אַוִינְקָעָל פֿון דעם וואגן אָזָן מיר האבען ניט באַוִיזען צו באָקָומָען אַבִּיסֶל שני.

מײַן ברודער משה האט ניט אַפְּגָּעָהרט צו בְּרַעֲכָעָן דעם קָאָפּ, וואו געפִּינְעָן מיר זיך? ער העט געשריין צו אַיְינָעָם פֿון די יונְגָעְלִיט, וואס איז געשטאנען בי אַפְּגָּעָסֶעָל: מענְדָל, קוּק זיך גוט צו וואָהָין מיר פֿאָרָעָן.. מענְדָל האט אַיְם באַרְזָהִיגַט. ער האט געוואָגָט, אָזָן מיר פֿאָרָעָן אַיְזָה צו דער סְטָאָצִיעָן קָאָלְשָׁקִי. דאס אַרְיִינְקָוּמָעָן קִיְּין קָאָלְשָׁקִי אַיְזָה שְׁוֹוָעָר, ווֹילְעָס אַיְזָה גְּרוֹיסָעָר באַנְקָנוֹפּ, אָזָן עס שטעעהן דָּאָרָט אַסְּךְ באָנְעָן.

דערוויל האט זיך ווֹידָעָר אַנְגָּהָוִיבָּעָן דער האנדעל מיט שני. די פֿאָלִיאָקָעָן האבען שוֹין גַּעַפְּאַדָּעָר 500 זלאטעס פֿאָר אַקוּיל שני. אָזָי ווֹידָעָר פֿרִיז אַיְזָה שְׁטָאָרָק גַּעַשְׁטִיגָּעָן האבען די קוּיְפָּעָרָס גָּוט גַּעַהְיָתָעָן וַיְיָעָר "פֿאָרָמָעָגָעָן", אָזָוּ עַמְּצָעָר אַנְדָּעָרָשׂ זָאָל עַס נִיט צוּכָּאָפָּעָן. די ווֹולְכָּעָה האבען נִיט גַּעַהְאָט קִיְּין גַּעַלְט אָזָן נִיט גַּעַקְעָנָט קוּיְפָּעָן קִיְּין שְׁנֵי זַיְנָעָן בְּמַעַט אַרְוֹנָהָר פֿון זַיְנָעָן. זַיְהָאָבָּעָן בְּיַטְעָר גַּעַוְוִינְיָט: מענְשָׁעָן האטס רַחֲמָנוֹת, גִּיט אַבִּיסֶלְעָד שני. מיר ווֹילְעָן אוּיךְ לְעַבָּעָן... מיר האבען אוּיךְ גַּעַקְוִיפָּט אַבִּיסֶל שני.

געווען פֿאָמִילִיעָס, ווֹולְכָּעָה האבען גַּעַקְוִיפָּט אַקוּיל שני אַיְינְגָּעְטִילִיט יַעֲדָעָן אַשְׁטִיקָעָל. אַבָּעָר דָּעָר שני אַנְקָרָעָרָסֶעָל מַעַר פֿאָרָשְׁטָאָרָקָט דעם דָּוָרָשָׂט. אַיְן האָלָז אַיְזָה גַּעַוְוָרָעָן מַעַר טְרוֹקָעָן. די הַיְצָאָה אַיְזָה גַּעַשְׁטִיגָּעָן. פֿון די ווֹעָנָט האט גַּעַטְרִיפָּט עַפִּיס אַפְּיִיכְטִיקִיט, מענְשָׁעָן האָבָּעָן אַוִּיסְגָּעְשְׁטָרָעָקָט די צוֹנָעָן אַזְּנָעָמָעָן קִיְּין טְרָאָפָּעָנס פֿון די ווֹעָנָט.

מענְשָׁלִיבָעָן מִידָּות, צו ווֹולְכָּעָה מיר זַיְנָעָן גַּעַוְוִינְיָט פֿון יַאָרָעָן זַיְנָעָן די אַינְגָּאָנְצָעָן פֿרָאָשְׁוָנְדָעָן. פֿרָוּעָן, אַלְטָע אָזָן יַוְנָגָעָה האבען פֿון זיך אַרְאָפְּגָּעָצְוִיגָּעָן די קָלִידָעָר. יַעֲדָע שְׁעַמְּדוֹדְגִּיקִיט אַיְזָה אוּוֹקָעָק. מענְשָׁעָן האבען אַינְגָּאָנְצָעָן אַיְזָה ווֹי אַיְזָה אַנְפָּעָל אַיְינְגָּהָילָט גַּעַוְוָרָעָן. מענְשָׁעָן האבען אַינְגָּאָנְצָעָן פֿאָרָלְוִירָעָן דעם גַּלְיִיכְגָּוּוֹיכְט. עם הַעֲרָט זיך ווֹידָעָר פֿיְיָעָן, אַלְאָגָעָר, צַעְצַוְוְגָעָנָעָר פֿיְיָעָן, וואס האט גַּעַהְיָבָּעָן דעם מָוחָה. מען אַיְזָה ווֹיטָעָר גַּעַפְּאָרָעָן, אָזָן מיר זַיְנָעָן אַנְגָּעָמָעָן קִיְּין קָאָלְשָׁקִי.

די, וואס זַיְנָעָן גַּעַשְׁטָאָנָעָן בי די פֿעַנְסְּטָעָרָלָעָר האבען גַּעַזָּאָגָט, אָזָדָעָר לְאַקְאָמָאָטִיו אַיְזָה אוּוֹקָגָעָנוֹמָעָן גַּעַוְוָרָעָן פֿון דָּעָר באָזָן. דאס האט אַרְוִיסְגָּעְרוֹפָּעָן אַנְיָעָשָׂעָר. אַבָּעָר אַנְדָּעָרָה האבען באַרְזָהִיגַט. זַיְהָאָבָּעָן גַּעַזָּאָגָט, אָזָדָעָר לְאַקְאָמָאָטִיו אַיְזָה גַּעַפְּאָרָעָן נַעֲמָעָן קוּילָעָן.

מען אַיְזָה באָלָד גַּעַוְוָרִיר גַּעַוְוָרָעָן, אָזָדָעָר לְאַקְאָמָאָטִיו אַיְזָה צַוְּגָעָטְשָׁעָפָעָט

געווארען צו דעם ליעטען וואגן פון באָז-צֶג. מען איז אויך דערגאנגען, איז מען האט אַנְגַּעַשְׁלָאַסְעָן אֵין דעם צוֹג נָאָך וְוָאָגָּנָּעָס אַיְבָּרְגָּעְפָּאַקְטָּעָ מִיט אַיְדָּעָן. עַס האט נִיט לְאָנָּג גְּעַדְּוִיעָרֶט אָוֹן דַּי בָּאָנָּה האט גְּעַרְירֶט פָּן אַרְטָּ. אָוֹן אַנְהָוִיבָּה האט גְּעַהְעֲרָשֶׁת אָ דְּרִיקָּעָנְדָּע שְׂטִילְקִיִּט. אַלְעָה האבען גְּעוֹוָאָרֶט אוֹיףָאָ נָס, וְוָאָס זָאָל גְּעַשְׁעָהָן, אַדְעָר אָז אָ דְּרִיקָּעָנְדָּע שְׂטִילְקִיִּט. אַלְעָה האבען גְּעוֹוָאָרֶט פָּן אַרְטָּ. אָוֹן מִיר האבען באָלְדָּ תְּהָוָם זָאָל זִיךְ עַפְעָנָעָן. אַבְעָר קִינְיָן נִיט אִיז נִיט גְּעַקְוּמָעָן, אָוֹן מִיר האבען באָלְדָּ עַרְפָּאָרֶעָן, אָז דַּי בָּאָנָּה האט גְּעַנְדָּרֶט אַיְרְ רִיכְטוֹנְג: מִיר פָּאָרֶעָן אִיז גְּעוֹוָן וְוִי אִיז אַוְיְפְּרִיסְפָּסְ פָּון אָ שְׂרָעְקְלִיבָּר באָמְבָּעָ. מען האט גְּעַנוּמָעָן זִיךְ רִיסְעָן דַּי האָרְ פָּון קָאָפְּ, דַּי גְּשָׁרְיָעָן אָוֹן גְּעוֹוָאָלְדָּעָן וְוִינְגָּעָן דַּעְרָגָּאָנְגָּעָן בִּיזְזִים הַיְמָעָל. דַּי קִינְדָּרֶעָה האבען יַאֲמְרְלִיךְ גְּעוֹוָוִוִּינְט. מִין קִילְיָן שְׂוּעָטְעָרָל מְלָכְהָלָע, נִין יַאֲרָ אלָט, האט אלְצָ פָּאָרְשְׁטָאָנְגָּעָן אָוֹן האט בִּיטְעָר גְּעוֹוָיִינְט. דַּי האט גְּזָוָאָגָט: אַיְרְ האָבָּ דַּאְרְ קִינְיָעָם קִילְיָן שְׁלָעְבָּטָס נִיט גְּעָטָאָן. אָן אלְטָעָר שְׂוּעָטְעָרָל, רְחַלְעָ האָט זִיךְ גְּעַקְלָאָמְעָרֶט אִין מִיר: אַהֲרָן, אַיְרְ האָבָּ אַזְוִי מְרוֹאָ, הַיְטָ מִיר אָפְּ. מִין שְׂוּעָטְעָר בְּרָכָה, וְוָלְכָע אִיז אלָט גְּעוֹוָן 28 יָאָר, אִיז גְּעוֹוָן שְׂוָאָנְגָּעָר. דַּי האט גְּעַטְעָהָט: מִין קִינְדָּ, וְוָאָס אִיז נָאָר נִיט גְּעַבְוִירָעָן גְּעוֹוָאָרֶעָן אָוֹן גָּרָנִיט גְּזָוִינְדִּיגְט. פָּאָרְוּאָס אָזָא גְּזָרְ דִּין? דַּעְרָ מאָן אִיז גְּעַשְׁטָאָנְגָּעָן נִבְעָן אִיר אָוֹן גְּעַגְלָעָט אִיר קָאָפְּ. קוּקָּעָנְדִּיגְט אוֹיףָזִי הַאָבָּ אַיְרְ נִיט גְּעַקְעָנָט זִיךְ בָּאָהָרְשָׁעָן אָוֹן גְּעוֹוָמָעָן וְוִינְגָּעָן. אַיְרְ האָבָּ זִיךְ אַבְעָר באָמִידָה צָו וְוִינְגָּעָן שְׂטִילְעָרְהִיאִיט. מָשָׁה האט גְּעוֹוָמָעָן רִידְעָן אָפְעָנָעָ רִידְ, אָוֹן אָפְגָעָשָׁאָצָט דַּי לְאָגָעָ, וְוִי אִיז אִין דַּעְרָ אָמִתְּ. עַרְהָאָט גְּזָוָאָגָט: מִיר וְוִינְגָּעָן פָּאָרְלוּרָעָן. מען פִּירְט אָנוֹן קִילְיָן טְרָעְבְּלִינְקָעָ.

אַיְרְ האָבָּ זִיךְ אַרְוְמָגְעָקָוָט אוֹיףָזִי דַּי מְעַנְשָׁעָן, אָוֹן דָּאָס בַּיְלָד אִיז גְּעוֹוָן אַקְאַשְׁמָאָר, אַ פִּינְסְטְּעָרְנִישְׁ. מְעַנְשָׁעָן האבען גְּעַקְלָאָפְּט קָאָפְּ אִיז וְאָנָט, אַ טִּילְ אִיז מְשׂוֹגוֹ גְּעוֹוָאָרָעָן, אַנְדָּעָרָעָה האבען גְּעַשְׁאָלְטָעָן מִיט וְוִיסְטָעָן קְלָלוֹת. אִין פְּרוֹי, וְוָלְכָעָה האט גְּעהָאָט מִיט זִיךְ אַkilְyָן קִינְדָּה האט עַס גְּעַנוּמָעָן דְּרִיקָּעָן צָו אִיר הָאָרָץ. דַּי האט עַס גְּעַדְּרִיקְט מִיט אלְעָ כּוּחוֹת, אָוֹן דָּאָס קִינְדָּה האט גְּעַהְהָלְטָעָן בִּים דְּרָעְשְׁטִיקָּט וְוּרְעָן. מְעַנְשָׁעָן האבען גְּעַשְׁרִיעָן: זֻהָּט וְוָאָס זִי טָוָט, זֻהָּט, זִי מְשׂוֹגוֹ גְּעוֹוָאָרָעָן. דַּי מְוֹטָעָרָה האט גְּעַנְעַטְפָּרָט מִיט גְּשָׁרִירִיעָן: עַס אִיז מִין קִינְדָּ, עַס אִיז מִינִיס, אַיְרְ וְוָיְלָ עַס זָאָל שְׁטָאָרְבָּעָן וְוִי אַ קְדוּשָׁ. לְאֹזֶט שְׁטָאָרְבָּן וְוִי אַ קְדוּשָׁ. אַיְדָעָרְ מִ'הָּאָט באָוִיזְעָן אַרְוִיסְצְׁוֹנְעָמָעָן דָּאָס קִינְדָּ פָּון אַיְרָה העָנְטָ אִיז עַס שִׁין גְּעוֹוָן טִיטִי. נִבְעָן אָנוֹן אִיז אַיְדָמְשׂוֹגוֹ גְּעוֹוָאָרָעָן. עַרְהָאָט אַרְאָפְגָעָנוּמָעָן דַּי טָוָקָ פָּון זִין הָאָלָזָוָן גְּעַפְרָוָאָוָזָט זִיךְ אַוְיְפְהָעָנְגָעָן. מְעַנְשָׁעָן האָבָּ אִים גְּעַשְׁטָרָעָט. עַרְהָאָט זִיךְ גְּעַרְאָגְעָלָט מִיט הָעָנְטָ אָוֹן פִּסְ, אָוֹן גְּשָׁרִירִיעָן: לְאֹזֶט מִיר אַוְיְפָהָעָנְגָעָן זִיךְ... עַס אִיז גְּלָוְנְגָעָן אִים צָו שְׁטָרְעָן, אָוֹן אַבְאָוָסְטָלָאוּר אִיז עַרְגְּבָלְבָעָן אִין אַ וְוִינְקָעָל. עַס אִיז בָּסְדָּר אַוְיְסְגָעְקָוָמָעָן אַפְצָהָאָלְטָעָן מְעַנְשָׁעָן פָּון באָגְהָנָה זְעָלְבָטְמָאָרָד.

עַס אִיז שְׁוִין וְוִידָעָר אָוּוֹנָעָט. דַּי בָּאָנָּה פָּאָרְט מִיט אַונְגָּהָוִיְעָרָעָר שְׂנָעְלִקְיִיט. מָשָׁה אַרְבִּיט אַוִּיס פְּלָעְנָעָר, עַרְטָאָכָט שְׁנָעָל. אָוֹנוֹעָר מִשְׁה אִיז גְּעוֹוָן אַמְעַנְשָׁ מִיט פָּאָנְטָאָזִיעָ. לְוִיט זִינְעָ אַוְיְסְרָעְבָּעְנוּגָעָן וְוָעָלָעָן מִיר נָאָךְ הַיְנָטְ בִּינְאָכָט אַנְקָוּמָעָן קִילְיָן טְרָעְבְּלִינְקָעָ. עַס אִיז אַזְוִי אַרְוּם דַּי לְעַצְטָעָ נָאָכָט אָזָן דַּי לְעַצְטָעָ גְּעַלְגָּעָנְהִיאִיט. עַס זִינְעָן שְׁוִין מַעְהָר נִטְאָ קִילְיָן סְוּדוֹתָ, אִיז זָאָכָעָן, וְוָאָס מַעְן דָּאָרָפְּ פָּון וְוּמְעָן באָהָלְטָעָן. וּוּעָרָעָס פָּאָרְמָאָגָט נָאָךְ דַּעְם כּוֹחָ צָו טְרָאָכָטָעָן, טְרָאָכָט אִין דַּעְרָ הַוִּירָ. אַ סְרָ זָאָגָעָן וְוִידָוִי, אַבְעָר נִיט אִין דַּעְם אַונְגָעְנוּמָעָן נָכָח אָוֹן מִיט באַשְׁטִימְטָעָ פְּסָוקִים.

על איז געווען או יידי, אַונזינגע, פון אלץ, וואס עס איז אַרישעקוּמען פון דעם צוּרָאַכְעָנָעָם האָרֶץ. דער טאטע דערמאָנט זיך פון די צוֹרִיגְיַיטְנוּגָעָן, וואס ער האָט געמאָכָט צוּ פֿאָרָעָן קִין אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל. ער דערמאָנט זיך, אָז דִּי מַאֲמָעָ אַיז גַּעֲוָעָן גַּעֲגָעָן. צוֹוַישָׁעָן אַזְוַעָּרָה האָט זַי אַגְּנוּעָבָעָן די סִיבָּה, אָז זַי הַאָט מַוְרָא צוּ פֿאָרָעָן אוּפִיךְ אַשִּׁיףּ. מִיר האָבעָן גַּעהָאָט מַוְרָא צוּ פֿאָרָעָן אוּפִיךְ אַשִּׁיףּ, אַגְּטָה דער טאטע, אַבעָר עס זַעַת אָיסָס, אַיז אַיז גַּעֲוָעָן דער גּוֹרָא אַין הִימְעָל. עס אַיז נִיט אַונְזָעָר שָׁולְדָּן.

משה רומיט מיר איזין, אז די היינטיגע נאכט ווועט באשטיימען אונזער גורל. מען דארף פרואווען ארויסשפרינגען פון וואגאן, אויב ניט זייןען מיר פראפאלאענען. די איבעריגע פון דער משפחה הערען אונזער שעפטשען. די מאמע זיצט און ווינט: וואס ווועט זיין מיט אונז? לאזט אונז ניט אייבער. לאמיר זיך ניט שיידען, לאמיר זיך ניט שיידען. דער טויט לוייערט אומעטום. לאמיר שטארבען צוחאמען...."

דרר טאטע איז געוזעסן און געשוויגען. אין מײַן קעשענע האב איך געהאָט אַ פֿלעַשעלַע מיט אַבְיסַעַל שְׁנָאָפַס. איך האָב אַרְוִיסְגּוֹנוּמָעַן דָּאַס פֿעַלְשַׁלְעַ אָן דָּערְלָאנְגַּט דָּעַם טָעַטָּעַן. עַרְהָאָט אַבְּעַר נִיט פָּאָרוֹזָוֹכְט. עַרְהָאָט גַּעַזָּאָגֶט: עַס עֲרוֹוָאָרְטָעַן אָנוֹן נָאָךְ שְׁוּעוּרָעַרְעַן מִינְוָעַן, לְאָמֵיר עַס אַיְבָּרְלָאוּזָעַן פָּאָר דָּעַמְאָלָט. עַרְהָאָט וּוַיְטָר גַּעַרְעַדְט: מִינְיָנָעַ קִינְדָּעַר, איך בֵּין שְׁוִין אַרְיְיבָּעַר 50 יָאָר אלָט. אַסְךְ מַעַנְשָׁעַן שְׁתָאָרְבָּעַן אִין דָּעַם עַלְטָעַר מִיט אַנְאָטְרָילְכָּבָעַן טּוֹיט. דָּעַרְיְּבָעַר אִין מִיר לִיְכְּתָעַר שְׁלָוָם צָוָמָאָכָעַן מִיטַּן טֻף, וּזְאָס דָּעַזְוָאָרט מִיר. אַבְּעַר אָרִי, מִינְיָנָעַ קִינְדָּעַר זִיט יָוָגָג. אַוְיָבָאָר קָעַנְתָּן עַפְּעַס טָאָן אוֹיפָק צָו אַנְטָלוֹפָעָן פָּן דָּאנְגָעַט, זָאלָט אָיר נִיט פָּאָרוֹזָוֹמָעַן דִּי צִיטַעַט. פֿאָרְשָׁפְּטַיְגַּט נִיט, מִינְיָנָעַ קִינְדָּעַר ...

די מאמע האט אים איבערגערטיסען דאס ריידען: ניין... ניין... ניטה קיין
דרעטונג, ניטה ווואו צו אנטלופען אויף וועמען וועלען זוי איבערלאזען ברכה'לען און
מלכה'לען? און אוונז אלע? נאר צוזאמען... ביין לעצטען אטעס...
עס האט מיר אויסגעזעהן, אzo ניטה די מאמע רעדט דאס, נאר עפעס א פרעמאדע
שטייען, וואס איר האב נאר ביזן איצט ניט געהערט.

און ווידער האט דער טראט צו אונז גערעדט, איז מיר מוזען אנטליופען, אויב עס איי
נאר דא א מעגליבקיט. ער באפעלט אונז צו אנטליופען. יעדע מינוט איז טיער. אין
איין שעה קען מען, חיללה, פארשפטעיגען.

עם זהה אויס, או משה איז באינפלוסט געווארטן פון טאטענשס רייד אונ ער
האט באשלאפען צו אנטליופען. עס איז געווען נאכט. די לבנה האט אריינגעקוט
דרוכין פונטען. מיט אמאל האט די באז זיך אפגעתשטעלט. פון דרייסען האט זיך
יעעהרט אקלאפען פון אייעזען און דאס אפרוקען ריגלאען. די טירען האבען זיך
געפענט. די ליכט פון דער נאכט און די קאלטער לופט האבען אריינגעדרונגגען איז
וועגן און אַרְמוּגָנָנוּמָן די פֿאַרְחַלְשַׁטְעַ מְעֻשָּׂעָן.

וואס איז? זייגען מיר שוין אנגעkomען קיין טרובלילינקע? – האט מען געפראגעט –
האבען מיר שוין דורכגעלאזען די צייט צום אנטלייפען?

אין וגאגאן זיינען אריינגעקוממעאן אוקראיניינער מיט ביקסען אין די הענט. באטש עס איז געווען איזו ערנונג איז דאר געווען פלאץ פאר זוי. אלע האבען פון שרעך זיך צווניגעדריקט. די אוקראיניינער האבען גענו מען רויבען. פון דער ערפאַרונג האבען יויי געוואָסט, וואו די אומגאליקיליכע באהאלטען ווערטטבּוּלְעֵדְעַן. צום ערשת האבען

זוי זיך גענימען צו פריינן, האבען פון זוי אראפעריסטען די קלידער, וואס זוי האבען נאך געהאט אויף זיך, האבן אריאנגעשטוקט זיעירע הענט צו די בריסטען און צו די פארברארגענסטע טילען פון קערפער, און בי איניגע האבען און צו די געלט, און צירונג. זוי האבען אויך אראפעריסטען פינגערלעך. אלע זייןען געוווען שוואר, און האבען ניט געקנט שטעלען קיין ווידערשטאנד. ווער עס האט יא געפראוט עפער רידען, האט באקומען קלעפּ מיט די ביקסען.

— דיענגי דאוואי! ניב געלט, האבען די באנדיטען געשריין, און דערבי געשאלטען מיט וויסטע קלולות און געווארפּן מיט אויסגעלאסענע ריד. וואס מיר האבען שווין פון פריער געווואוסט, און מיר ווערען געפּרט צו דער שחייה איז איצט געווארען נאך קלארער. אבער בי איצט האט קיינער זיך ניט אויפגעההויבען צו זיין דער ערשותער און אנטלייפּן.

עס האבען זיך געהרט די גורייזאמע געשריין פון איינעם פרוטאס-, וועלכער איז געוווען דער קאמענדאנט פון דער אידישער פאלצייכי בי די דיטישען. ער האט גערעדט אפּגעריסענע ריד: מיר, דעם גרייסען קאמענדאנט... זוי האבען זיך ניט געשעטט מיר צו נעמען.

ער האט אויף זיין קאָפּ נאך געהאט דאס פֿאלצייכי אישע היטעל. פרידלוּסְקִי, וועלכער איז געוווען דער אלטשטער פון אידערנארט האט געזאגט, און איצט איז געקומען דער סוף. ווער עס קען, זאל אנטלייפּן.

מיר האבען באשלאַסען צו אנטלייפּן און גענומען זיך אָפּשיידען פון דער פֿאַמִּילֵיע. דער טاطע האט אונז געמנטערט און געתשאָרקט. ער האט דערבי דערמאָנט דעם מאָמר פון דער גمرا: ווער עס ראטעוועט איז זיך ער וואָלט געראָטוועט אַגְּאנַצְעַן וועלט. אָז אַיר ווועט זיך ראטעווען וועט דאס אויך זיין מײַן זוכות.

די מאָמע האט אַרְוִוְגְּעַנוּמוּן דאס געלט, וואס איז געוווען באהאלטען בי מלכְּהַלְּעֵן און רחל'ען, און האט אַיְנְגַּעְטִּילְט גְּלִיכְּבָּן חֲלֻקִּים פֶּאָר מִיר, משְׁהִין אָוֹן אוֹנוֹזָעָר קָרּוֹב לְעוֹקָאוֹוִישׁ. מיר האבען גענומען זיך צַעֲרוּשָׁן. ווער עס איז געקומען צו מײַן שׂוּעוּסְטָעֵר ברכה האב איך בְּמִעְט חָרְתָּה געהאט אָוֹן גְּעוֹאָלָט זיך אָפּזָאָגָעָן פון דעם אַנְטְּלִיְּפּּעָן.

וואס איז שׂוֹלְדִּיך דאס קִינְד, וואס איז נאָך ניט גַּעֲבּוּרָעָן געווארען? פָּאַרְוּאָס אָז אָז אוֹיפִּין קִינְד, אָז עַס זָאָל ניט זַעַחַן די לִכְתִּิกִיּוּת פון דער וועלט? — האט ברכה בסדר געשעפטשעט.

איך האב אָפְּגַּעַלְאָזְעָן די הענט, און דאס הארץ זיך בי מיר. אָפְּגַּעַשְׁטָלַט. אבער את הער איך משְׁהִסְטִּיםָע, איז איצט איז די רִיכְטִיגְעַץִּיט אָוֹן באָלְד ווועט שְׁוִין זַיִן צו שְׁפָעַט. דאס וואָס עַס אַיז גַּעַשְׁעַן אַיז מִינְיָן משְׁפָחָה אַיז אוֹיך גַּעַשְׁעַה אָז אַנְדְּרָעָרָעָר משְׁפָחָות. ווי אַבְּפָעַל אַיז דָּעַם ווֹאָגָאן אָוֹן גַּעַרְוּפָעָן אלע יונְגָע אָז געווונטע: צוּם פְּעַנְסְּטָעָר!

מענשען זייןען געקראָכָען אַיבָּעָר קָעֵפּ. משה האט זיך בי מיר. געדראָפָעַט אוֹיך מענשען אָז הָאָט דְּעַרְגְּרִיכְט צוּם פְּעַנְסְּטָעָר. משה אַיז געוווען אַשְׁטָאָרָקָעָר, ער האט געדינט אַיז מִילִּיטָעָר איך האב זיך געהאלטען בי אַים. מיר האבען גענומען רִיסְעָן די קראָטָעָס ביּוּ מיר האבען זיך צעריסען. פון דְּרוֹוּסְעָן האט מעַן בסדר געהערט אַ

שיסעורי. אין וואגאן האט מען געפילט אָדְרֶךְ-אַרְצָן צוֹרִי וואס האבען געוואגט. אבער קיינער האט ניט געוואלט זיין דער ערשותער אַרוּזִיסְטוּשְׁפְּרִינְגָּעַן. קיינער האט ניט געוואוועט, ווי אווי מען שפרינגעט פון אַלְוַעֲנְדְּרָעַן צוֹג. ווי פון זיך אליען אויז משה וועיאכּוּ בָּעֵר צענווישׂבּ אלְלַיְהָרָאָן וְעַבְּקָוּנְיָן צוֹ אַיִם.

אויסנוצען דעם איבעררייס אין שיסען און דמאלאט אנטליופען.
אויסנוצען דעם איבעררייס אין שיסען און דמאלאט אנטליופען.
אויסנוצען דעם איבעררייס אין שיסען און דמאלאט אנטליופען.
אויסנוצען דעם איבעררייס אין שיסען און דמאלאט אנטליופען.

משה הआט דאו גענומען געבען אנוויזונגען ווי אוזי צו אנטלויפען.

דר ערשטער אוין ארוייסגע שפֿרונגען אַחַתְר פָּן אַקלִינְ שְׁטַעַטֶּל. ער אוין געוען אַנטַעַטָּן אוין קָאַלָּטְל, אָוֹן דָּאַס הָאַט אַיִם גַּעֲמָאַכְט שְׁוּוֹרִיגְקִיטְיעָן. די פָּאַלְעָס הַאַבָּעָן אוין עַפְים זִיךְ פָּאַרְטְּשָׁעַפְעַט, אָוֹן ער הָאַט גַּעֲמָוֹת צְוִירָק אַרְיִין אוין וּוְגָאנְן אוין אַצְוִוִּיטָעָן מָאֵל שְׁפְּרִינְגָּעָן. דָּעַרְנָאַך אוין גַּעֲקוּמָעָן מִין רַיִע. אַיְך בֵּין גַּעֲזָוָן דָּוָבָךְ גַּעֲנוּמָעָן פָּן שְׁדָעָק. אַיְך הָאָב זִיךְ אַפְּגָעָרְעָדִיט מִיטְ מְשָׁהָן, אוֹ אַיְך וּוְעַל בְּלִיבָּעָן שְׁטַעַהָן אַופִּין אַרטָּר, וּאוֹ אַיְך וּוְעַל אַרְיוֹיסְשְׁפְּרִינְגָּעָן אוֹן דָּאַרטָּר וּוְעַלְעַן מִיר זִיךְ טְרַעְפָּעָן.

איך האב אופגעה בהיבען מינווע הענט אין דערה הייך. איך האב געפאלגט אלז, ואט
משה האט מיר געהויסען. איזידער איך בין אוריינט געשפונגגען האט משה
ארוליסגעווארפונג אין דרויסען מײַן מאנטעל, ער האט מיר געוזאגט: זאלסט פון דעם
ניט אוועק. מיר וועלען קומען צו דיר.

איך האב זיך ארכויסגעוואראפען פון וועגן. אַמִינֶוט בֵין אַיְך גַעֲפְלוּגָעָן אַיְנָ דָר
לַוְפְּטָעָן אָוֹן בֵין אַרְיִינְגְּנְפָּאַלְעָן אַיְן אַגְּרוֹב פָּוֹל מִיט שְׁנִי. אַיְך האב גַעֲהָאָט אַמְּדָנָעָם
גַעֲפִיל, עֲפִיס וּוּאַיְך וּוּאַלְט אַוִיפְּסְנִי גַעֲבְּוִירְעָן גַעֲוּוֹאַרְעָן... אַיְך לְעָבָ... אַס אַיְן נַאֲכָט, דִי
לִיבְשׂ פָּוֹן דָרָר לְבָנָה. אַלְצַ הָאָט מִיר אַוִיסְגְּקָעוֹזָהָן נִי, פְּרִישׁ... עַס הָאָט מִיר בַּגְעָגָעָנָט
אַ וּוּלְט אַפְּאַרְגְּלִיוּוּרְטָע אַפְּרַעְמָדָע, אַן אַכְּרוֹיוֹת יְדִיגָע... אַיְך האב גַעֲהָעָרְט דָאָס
קְלָאָפָעָן פָּוֹן צָוָג, וּוּאַס אַיְן פַּאֲרָכְבִּיגְלָאָפָעָן... אַיְך בֵין גַעֲלָעָגָעָן אָוֹן זִיך צַוְּגָהָעָרְטָצּוּ
דָעָר שְׁטִילְקִיטָפָן אַרְוָם... אַיְך האב גַעֲנוּמָעָן לְעַקְעָן דָעָם שְׁנִי אַיְך בֵין אַפְּגָעְפָּרִישָׁט
גַעֲוּוֹאַרְעָן. אַיְך האב זִיך אַוִיפְּגָהָהָוִיבָעָן אָוֹן אַרְיִין צְוּוֹשָׁעָן דִי בַּיְמָעָר. אַיְך האב
גַעֲנַטְפָּרָט אַוְפַּיְמָהָן הַעֲכָר אַשְׁעה, אַבְעָר אַוְמָזִיסְט. אַיְך האב גַעֲפִיפְּט אָוֹן עַר הָאָט
נִיטְגַעְנַטְפָּרָט. מִשְׁהָן הַאָב אַיְך שְׁוִין קִינְמָאָל מַעַהָר נִיט גַעֲזָהָן. מִיטְדָעְצִיטְיָת בֵין
אַיְך גַעֲוָאוֹיר גַעֲוּוֹאַרְעָן, אֹז וּוּעָן עַר אַיְז אַרְיִיסְגָעְשְׁפָרְנוּגָעָן פָּוֹן וּוּאַגָּאָן הָאָט עַר זִיך
אַנְגָעְקְלָאָפָט אָיְן אַסְלָוָפָ אָוֹן פַּאֲרָוְאַוְנְדָעָט גַעֲוּוֹאַרְעָן אַיְן קָאָפָ. אַפְּאַרְוָאַוְנְדָעָטָעָר אַיְן
עַר צְוּרִיקְגַעְגָאָמָגָעָן קִיְין אַפְּאַטְשָׁעָן אָוֹן הָאָט זִיך אַוִיסְבָּאַהָאַלְטָעָן אָוֹן דָעָם דָאָרָף
טַשְׁאַקְאַוְיִצְעָ. מִיטְדָעְצִיט הַאָבָעָן דִי דִיְתִּישָׁעָן אַיְם גַעֲפְנוּנָן אָוֹן עַרְמָאַדָּעָט.

דאש ארט, וואו איך בין אריסטגנשפרונגען איך געווען נבעען דער באַנטיסטאנצעי
וואָאלבִּינָאוּו, ניט וווײַט פָּונְזָן ווֹאֶרֶשָׁע. איין ציל האָב אַיד געהאט: קומען קײַין ווֹאֶרֶשָׁע, צוֹ
אליעזר געלעָר, וועלכער איך געווען מײַינָער אַקרוב אָונְן אַפָּארְטִּיְּ-חָבָר. עס איך מיר
אנגעַקְוּמָעַן זעהָר, זעהָר שׂוּעָר בֵּין אַיךְ האָב דער גְּרִיבִּיכְט מײַין צִיל.

הגדה של פסח – 1943

כרמי אהרון חמילניצקי

יום אחד, בלכתי בעליית-הגג, מצאתי הגדה של פסח. בכלל נטושים היו בעליות הרבה ספרים, – ספרי חול וספרי קודש. בין שהימים לפני פסח היו, העלתה ההגדה בזיכרונותי את סדר פסח של ביתנו. עלו בי ניגוני שלABA וኒצעה כי מחשבה לחבר הגדה חדשה, מההני של ימינו אנו, בנוסח של ההגדה המסתורית. בשתי מאחוריו חמסן ובשמי על אופולין, הייתה שעתה פניה להרהר ולצוף עניינים וחווים מן ההני של חינו – חומר להגדה. אמנם, חייבicity לשקו על השמירה בלבד, אולם הערכתי שאין כל סכנה אורבת לי מאופולין זה, והתרתתי, איפוא, לעצמי לשבת ולרשום מפעם לפעם בתוך המחברת מהרהור, וכך לחבר את הגדה. זכורים ATI כמה וכמה פזמוןם שככתביהם ביידיש ואשר תירוגם קטעים מהם לעברית, הוא בקרוב כך:

- עברדים היינו בגיטאות של פולניה להיטלר, יmach שמו, הפיראץ' של גרמניה וויציאנו ממש... להורג ולבודת פרך ויבילנו ערומים על פני שלג וקרח. — —
- ואפילה נהייה חכמים כולנו, ונבונים ומסוגלים לעובדה עשרה מונים הרי יהיה זה נס מן השמים אם מכל קהילה של יהודים ישאר אחד או שניים וכל המרבה בספר על סבלם של היהודי פולניה יזכה לראות במפלת היטלר וגרמניה. ופיzman אחר שתחלתו הייתה: בורך המקום – ברוך שנtan בנו אומץ למרוד ומול שלטון הדzon והרשע לעמוד. — —
- וכאן בא בחרוזים, תיאורה של האוכלוסייה היהודית ויחסה לגרמנים, לפי ארבעת הבנים מן הגדה. החכם היה המתוקם והמורד; הרשע – משפט הפעולה; ההולכים שולל ומאמינים לגרמנים – היו התם ושאיינוריודע לשאול. והיה בהגדה פזמון בנוסח "איילו הווציאנו ממצרים": — — איילו הגיבלוינו בעוצר ולא מינו "יודנרט" בכל קהילה דינו. איילו מינו "יודנרט" בכל קהילה ולא הוציאו עליהם משטרת יהודית, דינו. איילו הוציאו משטרת יהודית ולא ציוו לענד סרט הטלאי דינו. איילו ציוו לענד סרט וטלאי ולא נתנו לנו לקلون ולגנאי דינו.

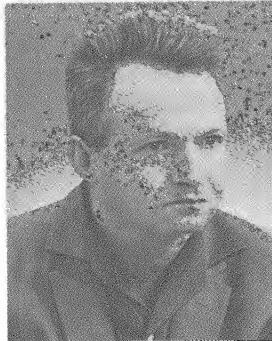
ועוד פזמון שנטקרה : ובכך יהיה בחציו הלילה ...
או רוב נסائم הפלאת בלילה,
בראש האשמורת זה הלילה,
על חומות הגיטו הצבעת שומריו לילה
ויהי בחציו הלילה ...
ויצאו הבחורים חמוצים בלילה,
בוגר נאסר בחשכת הלילה,
והוא חבוש בכלא ביום וגם בלילה,
ויהי בחציו הלילה ...
— — שלטון ביום ושלטון בלילה,
היום לרומנים ולמחתרת הלילה
פחר הטיל על הגורמים הלילה
ויהיה בחציו הלילה ... — —

אולם את חג הפסק לא זכינו לחוג, כי בינתיים התרגשו עליינו ימי המרד.
שנתיים-עשר יום — מאיו ה-19 באפריל, יום פרוץ המרד, ועד הגיענו ליער לומיאנקו.
מהם עשרה ימי קרב — קרבי-מחובאים أيام על פניהם עליות-הഗג, בין קירות הרוסים
ולהבות-אש, רעבים, ללא תחמושת רואיה לשמה ולא נשק מותאים. יומיים אתה
מונח בחרדה את הבדורים וזוכר, כי את אחים-ונם עליך לשמור לעצמך, — שלא תיפול
חלילה חי בידיהם. עשרה ימים הם רדף אחרינו ואנו ברובה האחד, שהיה ברשותנו,
עובדים היינו ממקום למקום, כי לאחוזה את עיניהם ולהטעתם, למען ידמו כי צלפים
רבים אנחנו, השומרים את עקבותיהם... עד היום ייפלא ממוני דעתך כיצד עברנו את
פרק הזמן זהה ומה היה הטעם בתכיסים שהגרמנים נקטו כלפינו — כל יום תכיס
חדש, עד אשר הציתו את גוש הבתים ועד אשר פרצנו דרך — ויצאנו בתועלות הבוי
מהגיטו.

אליעזר גלר

מפקד אзор טבנס-שולץ בגיטו ורשה

פקד על 8 קבוצות לוחמות במרד אפריל 1943

דוד רון ז"ל

אליעזר גלר – מפקד איזור במרד גיטו וורשה

(מתוך הספר הם יורים של דוד רון, תל אביב 1960)

ילדות ונעוריהם

ילדותו של אליעזר לא הייתה שונה מילדי היהודים בעיירות-פולין, אף כי הבית שגדל בו היה אמיד ומרוחח מכל בית יהודי אחר באופיצ'נה, עיר מולדתו. אביו ברל גLER היה סוחר-פרוטות בוארשה ונחשב ליהודי עשיר. משעבර לאופיצ'נה, פתח בשיתוף סוחר אחר חנות גדולה מעין "כל-בו" לצרכיו-חשמל, עצועים ותכשיטים. החנות הייתה מוחלקת לאגפים, שהצתיניה בנקונינה ובסדריה, ושעל פתחה התנוטה כחובת גדרה בפולנית "רנומה" עשתה רושם רב בעירה, שרוב תושביה היהודים נאבקו קשה על קיומם הדל.

יהודים אלה – רובם עניים מרודים היו, ומיעוטם חנונים וערירים, בעלי מלאכה או תגרנים שהתרנסו מכירח-תוצרתם או מרכולתם הדלה לאיכרים הפלנינים מן הסביבה. אמנים היו בעירה זו, כ-50 קילומטר דרומית מלודז', מפעלי תעשייה מעטים, אך מפעל אחד בלבד, בית יציקה לזכוכית, היה רכשו של היהודי. כל השאר, ובתוכם בית חרושת למרצפות, בית חרושת למילט ומשרפנות סייד, היו בעלות פולנית, ופעוליהם היו פולנים כפריים, שנטעו חלקת הדלה וניסו מолов בחירושה.

בין בתיה היהודים הדלים בלט ביתה המרווח של משפחת גLER. האב היה מקובל על הבריות, לרבות הנוצרים. לחנותו היו טריים פולנים רבים, גם מאנשי-השלטון, וכן קשר ברל "קשרים", שהיו לתועלת לא רק לו עצמו – אלא גם ליהודים רבים, שהיו פונים אליו "להשתדרל" למגע לפני הרשות. עם זאת לא היה ברל גLER עסוק ציבורי.

הוא לא תפס כל משורה ולא התעורר בענייני המפלגות.

הבית היה בית יהודי מסורתי, אף כי לא דתי בזוהר. נשמרו בו דיני-כשרות, אך לא שררה בו אדיקות מופרשת. ברל עצמו היה יהודי "גלווח" ולובש קצורות, שלא כמעט יהודי העירה, חסידי-גור וחסידי-אלכסנדר, שהיו לבושים קבועות ארוכות ומדקדים בקלות כבחמות.

מאחר שלא היה בעירה זו מעמד-סוחרים בולט, נבלע בידי המרווה של משפחתי-גלאר בנוּף בחיי "עمرך": התגרנים, החנונים ובעלי-המלאכה. אליעזר, שנולד ב-6 בספטמבר 1916, היה הבכור במשפחה. שלוש אחיותיו היו צעירות ממנו. הוריו פינקוהו והעתירו עליו אהבתם. הוא היה ילד שקט בביתר. בתצלום מימי חיותו בן ארבע הוא נראה רך, שמנמן ובעל עיניים חולמניות. לפי עדות חבריו היה ילד חלש, והם כינוו "פעטעלע" ("חבית-קטנה"). מורה להתעמלות ב"מכבי" מעיד, אליעזר לא היה מחבב מקצוע זה.

על אף אוירת האהבה והפינוק ראה את עצמו עוד בהיותו ילד בוגר. לאחר שנים תיאר במאמר א' אחותו בארגנטינה (26.5.38) את מעמדו במשפחה במלים אלה:

"גדולה משפחתנו, אך תמיד הרגשתי את עצמי בודד, אף כי הורינו אהבונו בכל-נפשם, כחידה הייתה להם בהילכתי ובהתנהגותי, ילד מוחר בעיניכל". את חינוכו קיבל בדרך המקובלת בעיר היהודית בפולניה. ההורים לא הסתפקו בחינוך הכללי, הפולני, והשתדלו להוסיף משליהם. מורה פרטני לימד את כל ילדי המשפחה תפילה וקריה וכטיבה באידיש.

קשה היה מעבו של תלמיד יהודי בבית ספר פולני. שונות היה הילד היהודי מחבריו הנוצרים במראהו החיצוני, בהילכתיו, בחיתוך דבריו הפולני. בדרך כלל עליה עלייהם בכשרונוטיו, ודבר זה עורר את חמתם. פרישתו מן הכיתה בשיעורי הדת הנוצריים (קטזים) ובתפילה הבוקר והتابודתו שימשו עילאה מספקת להתגורות בו ובחבריו הווידים, רוצחיזישו. חולשת גופו עוררה את חבריו לכיתה להראות לו נחת וזועם, וניתן לשער, כי לא שפר עלו חלקו בתקופה זו. אולם בשל היותו תלמיד טוב ושקדן בלימודיו היה זוכה לשאת את דגל בית הספר במצוudi החג.

אותה תקופה התחילה מתקרב לקן המקומי של תנועת-הנוער "גורדוניה" שבעירה. חלה בו תמורה ניכרת, שהטביעה בו את חותמה. כדי להבין תמורה זו יש להזכיר מילים מספר לתנועת-הנוער ולמקומה ברוחב היהודי.

תנועת-הנוער, שפעולתה הייתה מתחילה בקרב ילדים בני-יעשר, מילאה חלל מסוים בחיי הנוער היהודי. אוירת העירה דיכאה והחניקה. העתיד נצטייר בעבאים אפורים מאד ולא טמן בחובו כל תקווה לשינוי באורה המנוון, בהיאבקות על הזכות לעובודה פרודוקטיבית ולהשתלבות בחיה העיבוריים והחברתיים של המדינה. והנה בין כתלי "הקן" כנסים היו צעירים, שבנו לעצם עולם שונה מהווות המקה והמוכר הגלותיים. תורתו של גורדון המדגישה ערכיה של עבודה כפיים יוצרת – הייתה סטיחים לנער שהיה שרווי באפס-מעשה ובחוטר-תקווה. בקן רעם הנוער את הלומותיו בעוזרת מדריכיו חסרי-הניסין שלא אחת חיפו על חסר ידיעתם בלהט חליצי ובמל פוטטי.

התורה שנקנתה בין כתלי-הקן לא נשאה ערטילאית. ויעדו נקודות-ההכשרה הרבות, שיצזו אותה תקופה בכל רחבי-פולין. נער יהודי היה זונה את בית-ההורן, עבד בעבודה מפרכת בענפים, שהיו ידועים עד כה כמנונופולין של ה"גויים" בלבד, עבדה שקייבת את העיריים שבנקודות ההכשרה אל חי הعمال החלוצים בארץ היUDAה. גם באופוצ'ינה כמה נקודות הכשרה כזו. חבריה, שנתקלטו מכל רחבי-פולין, עבדו בבתי-היציקה לזכוכית, בתי-החרושת היחיד שהיה בעלות יהודית, ושימשו אותן ומופת לבני-העירה, כי יש תקווה לחלומותיהם.

חבריו של אליעזר מעידים על פעילותו ומסירותו לתנועה כמעט מיום הצערכו אליה. התחלו מתגלות בו התכונות שציינוהו בוגרתו. שני צלומים מימי חיותו בגיל 13 ו-15 מגלים לפניו דמות נער עציר, בעל גוף מרץ, שעורות בהירות, מבט בוטח וקסתר-פנימית "נוויי" מובהק. חלו בו, נראה, שינויים בולטים. הוא נתחן בגופו וברוחו. דומה, חברתו בתנועה הנעור היא שיחסנה את רוחו. כאן היה במחיצתם של חברים, ששמעו את שפתו. כאן ניתן לו לשחק, לטיל ולבלוט בחיק-הטבע, ולשוחח עם חברים כאוות-נפשו. במכבת אל דודתו בארגנטינה, שכתב בהיותו בן 16, סיפר בבטחון רב על תכניותיו:

"אסע בשנת 1935. תארי לעצמרק, שהורי עוזרים לי בהכנותי לנסוע לארץ ישראל. הזמנים משתנים... במקצועי, כמכונאי-יחשמלאי, משתכרים בארץ כי-6 גרש ליום, שהםם כי-25 זלוטי. אם אצלך, אקח אליו במשך הזמן את אחיה, ואחר כך את הזקנים, היינו את סבא ואת סבתא. מה את אומרת על בר? תעთועי דמיין? ולואו שיתגשמו..."
שורות מועטות אלו מגלות טفحמן האווירה, שלטת הוריו בתקופת חברותו בתנועה. הן מדיניות, כי תוך שנים מועטות בתנועה נתבשה בו ההחלפה לעלות לארץ. הביטוי "נשתנו הזמנים" משרמז על החלשת התנגורות הוריו לתוכניותיו, ואף-על-פיין ראה את סבא וסבתא בלבד כמעמידים לצאת בעקבותיו. מכבת זה אל דודתו נכתב אידייש. סגנוו בשפה זה שונה לחילוטין מסגנוו בפולנית, שהוא נמלץ ביוטר ושבו בולטת השאייפה לעטר ולקשט, דבר שעורר לפעמים רושם מوطעה, שכותבם הוא נער, שפיו ולבו אינם שווים ומהגומים בדיבורו. לעומת זאת הייתה האידייש שלו עטמיה ופשטה ועשירת ניבים עסיסיים. המשפטים קצרים ובוטים שלא במשפטים הפולניים המטושבלים..."

אן הבדל זה מייד על סתיירות באופיו אלא דרכי-חינוך שונות. אידיש הייתה שפתו, שפתם של יהודים-אופוצ'נה; היא הייתה חלק מעצמיהם, מהוויתו, ואילו הפולנית שלו הייתה בחינית-מצוות-אנשים מלומדה. היא נרכשה בסביבה זהה, בשיטה וברוח ההולומות את מסורת ה"שליאכטה" הפולנית, על גינויו נימוסיה המופרזים ועל לשונה החלקה הגודשה הגומה ומלייצה.

מכבת זה נכתב בתקופת לימודיו של אליעזר בלודז' בבית הספר המקצועי היהודי. הוא החל ללמד בבית ספר זה בספטמבר 1930, עם סיומו לימודיו בבית הספר העממי באופוצ'נה. אביו התנדב בתוקף לlimeודים אלה. רצונו היה, שבני ימישיך בהשכלה כללית בגימנסיה, אך אליעזר ידע עוד ביוםיהם בהם עמדו על שלו: בית-ספר מקצועי היה בו סיכוי של הכשרה לחינוך פרודוקטיביים יותר מאשר גימנסיה.

נראה שרישומו של מוסד זה על אליעזר לא היה רב ביותר. לשבותות היה חור לאופוצ'נה ומשקיע את עצמו בעבודת-החקן במקום. בלודז' החל לבקר גם בסניף "גורדוןיה" שם, ובסיום תקופה לlimeודיו נעשה לחבר פעיל ומוכר במקום. סניף "גורדוןיה" בלודז' היה הגדל במדינה, ושונה היה מרבבית-הסניפים בתנועה. לודז' הייתה הערך השני בגודלו אחר וארשא (כ-55.000 תושבים) והמרכז התעשייתי הגדל ביותר בפולין. היה בעיר זו מספר ניכר של תעשיינים יהודים, בעיקר בענף הטקסטיל, ולאחר מכן פעולמים יהודים רבים בעלי-מסורת של פעילות ציבורית ומהפכנית. אמנים גם בעיר זו מרבבים היו בקרב היהודים החנונים והתגרנים, אך בדרך כלל היה הציבור היהודי מגונן יותר מאשר ברוב עיירותיה ועיריה של פולין. דבר זה מצא ביטויו בהרכבו של קז-גורדוןיה בלודז', שבו נפגשו בני-העם ובני-عمالים עם בני-

אמידים חניכי בתיכון תיכוניים. הרכבו המגוון של הcken והמציאות הסוציאלית של עיר תעשייה רבת-ניגודים תרמו לא מעט לאופיו של הcken, שרווחו בו ממייבר-כוחות-הדרך והנהגה של התנועה.

גורם אחר להגברת אונה של התנועה בעיר זו היו הגימנסיות העבריות, שהיו בעלות-ცיבון לאומי מובהק ושהקנו לתלמידיה השכלת יהודית יסודית וידיעה בספרות עברית וקירבו את הארץ קרבה ממשית אל נפשו של התלמיד. לא-פלא שב"גורדוניה" בלבד צמחו כוחות-הדרך והנהגה מעולים אשר בכל סניף אחר. אליעזר לא היה פעיל בסניף, וקשה לומר מה גرم לכך. הייתה בזאת אכן אימת ציבור של בן עיריה קטנה שנקלע לכרכר, או שמא היו אלה חכלי הסתגלות לתנאי חיים חדשים? רק בשנת 1936 החל להיראות, כפי שמעיד עליו אחד מחבריו לסניף,

באסיפות של אחת הקבוצות החינוכיות.

משיסים לימודיו בבית הספר המקצועי, נתחרור לו, כי על אף בוחנו בצדקה דרכו – אין עתידו ברור לו יותר. אביו שוויון בשחו על השכלתו הגבוהה של בנו, לחץ עליו כי יdag לתוכית, שישתקע באופצ'נה, ישא אשה ויעסוק במקצוע "רציני", כיואת לצער משפחה הגונה. אך אליעזר עמד על שלו, אף כי לא היה בידו כל דבר ממשי. ה"בינותיים" עד עלייתו לארץ עלול היה להתmeshר שנים רבות: רישיונות העליה ניתנו בימים בהם ביצועם, והדבר המשמעותי היחיד שהיה קיים הייתה התנועה, ולה התחמש בכל מוארו.

עם ידידו, איש לודז', יהושע רבינוביץ' (רביב) קיבל על עצמו את ריכוז הפעולה ב"גליל לודז'" (להוציא את העיר לודז' עצמה). להנאה הראשית בוארשא לא היוamusים מספיקים, והיא סמבה על ימת שליחיה בערי השדה, שעבדו ללא הדרך מספיקה ולא תקציב.

השנתיים היו עושים הרבה ברגל, לנימק בקבוצי הקשרה שונים, עובדים בהם לעיתים ו משתברים למחיתם, או להוצאות נסעה. הם היו פוקרים עירות זירות ונידחות כגון אלכסנדרוב וקולושקי אם משומש היה שם סניף "גורדוניה", אם משומש שהתכוונו לארגן שם סניף.

המצב, בתנועה לא היהழ מעודד ביותר. הטרטיפיקטים שניתנו היו בבחינת "אין הקומץ משביע את הארי". המזון הרוחני שהיו מבאים שני השליחים היה טבוע בחותם-הארעיות. פועלתם נצטמצמה לעתים בישוב סבסוכים בין אנשי המקום או במאזעים להשיג כסף לשם החזקת מועדון לחבריו התנועה על ידי פניות אל ה"התאחדות" (המחלגה הקרוובה לנורדוניה) או אל עשרי המקיים. אך אליעזר שפע מרצ ואמונה. הוא התיחס ברצינות לתפקידו ולא בז לקטנות בגילוי מקורות-מים מושבם בדור-יעין, אך בלהטו ובחושו הטבעי ידע להבחין בין הנכון ובין הטעוב. ככל עבר באש העשייה. דבריו היו נאמרים בפתחות רב, והקרוביים אליו ידעו, כי להט זה טבעי ואמיתי הוא ופורץ לעצמו אפיקים בשתי פוליה רבים ומגוונים. ובינתיים לחץ עליו אביו, כי ישוב לאופצ'נה, שכן השיג לו שם משרתט בבית חרושת למלא. אביו דיבר על ליבו, שיטוש את "השתויות" ויחשוב על "תכלית". אך הבן עמד על שלו.

על נאמנותו לדרכו יעד גם דבר זה: זמן מה היה כורך אחרי ציירה, שבאה מעירה במורח-פולנית לשמש כמורה לעברית בבית-ספר "תרבות", שנפתח באופցינה. אחר תקופה מסוימת ראה אליעזר להפסיק קשריו אל העיירה, כפי שמסתבר מכתבו אל אחוותו בארגנטינה, שבו הוא מונה את המניעים להסתלקותו ממנו (18.12.38):

"דומה, תשובי (בענין הנערה). — ד.ר.) לא תפתיעך. קשי אליה נפסקו זה כבר. הגענו שניינו למסקנה, כי על אף היוטנו מותאים איש לרעותם קיימים בינוינו ניגודים, שימנענו מהגיע לחיים משותפים. ראשית: קוצרידיה לבצע את החלטותינו המשותפות — ושנית: התפתחות הרוחנית. שעה שאני מתאמץ ללמידה ולהתקדם, היא נשארת כפי שהיא. כשהנפגשנו לפני זמן-מה, לא יכולנו למצוא שפה משותפת לנו. היא עשתה עלי רושם של אוזה קרנית וווירטואוגנית. ואני מאין, כי שיורק קומתה יגבה בימה ביום הימים".

בוארשה לאחר הכיבוש הגרמני

לא נותר איפוא אלא לדחות לעת-עתה את הקמתה של התנועה. ימים אלה, ימי סתיו וחורף, ניצל אליעזר לקישורת-קשרים ראשונים אל חברי-התנועה שנמצאו בווארשה ולשם לימוד תנאי העיר. האנדראלמוסיה, העוני והדוחק לא הפיכדו. בעירנותו ובדרמיונו הפעיל חש בעיליל, כי אפשרויות רבות גנוות בתנאי השעה. הוא חוזר אל ביתו באופցינה, כשהוא רוקם תכניות. אם אין בכוח התנועה לחדר פועלותיה, יביא את בשורתה ודרכה לפחות אל עירתו.

אחר פגישה נרghost עם בני-משפחהו חש אל חבריomin מן התנועה. כאן חיכתה לו הפעעה נעימה, שהיא בה משום רמזו לחינויו של התנועה. לא היה כל צורך להתחיל מבראシア כפי שהיה הדבר בווארשה. במטבח הציבורי שהוקם בראשון הגרמנים בבית-המדרשה היישן נתקנסו בעלי הkan ואחריו התיעוזות החליטו להמשיך בפועללה. הם השיגו מאות היודנרטאט המקומי רשיון לטפל בילדים הפליטים העזובים. היודנרטאט נעה ברצון להצעה, וכן הוקם הבסיס לפעולות התנועה בין כתלי "המטבח".

באוטו "מטבח" שבבית-המדרשה היישן נקראה אסיפה בהשתתפות אליעזר. בוואו עורר התרגשות רבה בין החברים. בציורו הסתוודי וסיפרו, כי הוא מביא אותו "בשורות".

דבריו באותה אסיפה היו כմבירות חיים לחבריו. התנועה חייה וקיימת. קיים מרכז בווארשה. אמנם הפעולה אינה גלויה, אך היא נמשכת ותימשך בכל התנאים. "אסור להפסיק את פעולות התנועה". על אימרה זו חזר תכופות, והוא נהפכה בפיו לסיסמה. יש לחשב ולטפס עזה למש סיסמה זו.

החים האזינו בפיות פעוריות. הם לא ידעו, ואולי אף מייאנו לדעת, כי בדבריו יש

הרבה מן הרצוי ורק מעט מן המצווי. כבשו של האיש שכיבדוו גם לפני כן גדל עכשו שבעתהים. כיצד הוא עורך את מסעותיו? אמנים, היהודי פולני היו אז במצוב של נדידה, של חיפושי-מקומות נוחים יותר. אך אליוור היה שבי-מלחמה לשעבר. ככלפי חיליהם לשעבר בעצב הפולני נהגו חומרה יתרה, ואילו הוא מופיע כאן בין החברים, והופעתו אפופת מסתורין, והוא מבטיח להם, כי גם אחר שובו לארשה יברק עירתו, ואחריו יבואו שליחי תנועה נספים.

הוא שהה באופוצ'נה עד סוף אפריל. אל אחותו בארגנטינה כתוב, כי עומד הוא "ל חוזר למשרה שעבד בה, באotta חבבה".

ושוב הוא בוארשה. אחר קבלת הפנים באופוצ'נה קשה היה להתרגל לדוחק ולרעב בעיר.שאר תנועות הנוער עומדות במצב התבששות והתרחבות. אך "גורדוניה" לא דירתה מעולם חקרה בעיר זו.

עיקר כוחה של התנועה היה בלבד, במזרחה של פולין ובליציה המזרחית. לו זו הייתה סגורה ומסוגרת בתוך הגטו הראשון על אדרמת פולין. המחוות המזרחיים (Kresy) ובליציה המזרחית היו בידי השלטון הסובייטי.

מר היה סופן של קבוצות "גורדוניה" וכל יתר הקבוצות מכל התנועות. החברים היו בטוחים כי הם, הצעירים והחסונים העובדים במפעלי החירות החינויים לתחזיה הגרמנית, יינצלו, מה גם שפקידי ה"יודענראט" הבטיחו להם, כי המיין יפסח עליהם. אך הגורל התאכזר להם. הגירוש ברוחם פשיטלה היה אכזרי ביותר. כמעט כל חברי הפלוגה שלוחו לאושבי-אנציטים.

אותו זמן נתחסלה גם הקבוצה באופוצ'נה. פעילותם של חברי התנועה במקומות היהתה צענינים בעיני אנשי הכהילה היהודית, שתלו בחברי הקבוצה את קולר הצורות שנפלו בחלקים של יהודי המקום. בעיקר גבר זעם על פעילי התנועה אחר גילוי דברי הדפוס בביתו של אחד המדרכיים הראשיים, אבא לבנדיקר. כמו מגם ברוב יישובי היהודים בפולין בימים ההם עמדו הגרמנים לצמצם את תחום הגטו גם בעיירה זו, ויום לאחר תכניתם, ערכו חיפושים מודוקדים וגלו בחצר ביתו של אבא לבנדיקר, מתחת לחבית-סבון – גליונות של "סלובו מלודיר", חווורים וכדר. הגרמנים הוציאו את אנשי הגטאפו מראים לשם פיענוח החומר. אבא לבנדיקר עצמו מצא לו מחסה בעוזרת פולנים, אך את אחותו אסרו הגרמנים ואחריו עינויים הרציאוה להורג.

קבוצת ההכשרה שהיתה בעיר נאלצה לעקור למקום אחר. חברי ההכשרה היו זרים בעיר ושימושו מטרה נוחה לרוגזם של יהודי המקום ולחשדנותם של הגרמנים. אליעזר העביר לבנדיקר את רוב אנשי הקבוצה ואת שרידי הפלוגה בצע'אנסטוחוב. אך נוצר ריכוז חדש של חברי "גורדוניה", ריכוז אחרון של התנועה על אדרמת פולין (פרט לחברים שנותרו בוארשא). קבוצה זו נסתיעה הרבה על ידי הэн'ז'ה המקומי החזק.

לכל המאורעות האלה שהתרחשו בהקלות היהתה השפעה מכרעת על כוחו של אליעזר. חל בו שינוי בולט. בכל ישותו ניכרה החלטתיות קודרת. החיזוק הקונדסי נעלם מפניו שפטוי המלאות נתהדק, עניינו הכהילות שהיחסו תמייד מושך נזע – מבצע נעשה עכשו מרכז יותר וקר. כל פעילותו כונה לעבר רעיון אחד ויחיד – מלחמה בגרמניה, בכל הדרכים ובכל נשק. הוא התכוון לשוב לארשה אף כי ידע כי בה ימצא את מותו.

אופוצ'נו, 21.3 — 1941

קיבלתי את כל המכתבים מהדרší פברואר וمارس, ואת כל החבילות. מצבנו רע מאד. קרובינו רעים ללחם. אני משתדל למצוא מקומות-עובדת אצל איכרים בודדים בסביבה. הצדדים הראשונים הנחילוفشلן. "ג'וינט" אין קיים אצלנו. הקהילה אינה מתעניינת בנוער ובצרכיו. לדאבוני עלי לשאת לבדי בעול קרוב. אני עושה זאת ברצון, ביחס מאחר שאתה מביע נכונות לעוזר לנו, ואני מוקה שהרבך יעלה בידך. גם ההשתלמויות המקצועית אינה ניתנת להגשמה מחוסר אמצעים. —

יש לנו בעלי מקצוע טובים וצעירים המשתוקקים להתמחות בעבודה. יכול להיות להצעיר תכנית להכשרה, אולי לא יהיה לה כל ערך אם אין אפשרות להמציא לנו אמצעים להגשמה. אולי אפשר להשဖיע על הקהילה לטובתנו? —

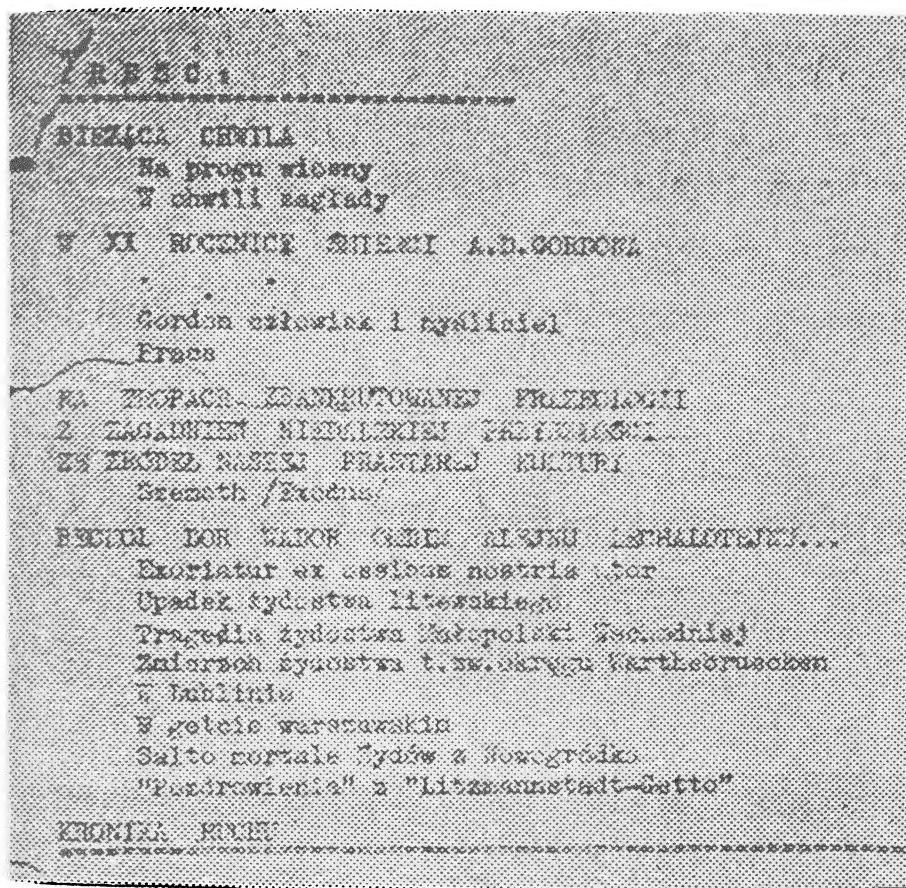
צבי גולד

וארשא, 26.5

זה שבועים נמצא אחי ס. עם ביקור'ובסקי באופוצ'נו. הוא כבר התאהב באחת חברות הפלוגה ומקח מני ומתקתק לבוא לחנותנו [ועידה]. אולי הוצאות הדרך מרופות הן ואין בידינו אמצעים. ל. [לבוב] קיבל יחד עם מפל'יצקי את חבילותיך; רצונו שתשלחו לו באמצעותי... [פסק]. הוא הסתרר יפה. שיחח'עקה יברך אותנו בקרוב עם עתונס. הוא מזמין גם אותך, יתכן שאננה להזמנתו. אולי אני נאלץ לדחות זאת לזמן מאוחר יותר, כי עתה מתחילה המושבות-לחצאיין ורצוני לסדר את ידי. —

במעט ושכחתי בספר לך ידיעה מבדחת מאד: יש לי דיר-משנה חדש, סרט'סקי [סרט המגן-דוד]. איini יודע אם אתה מפיר אותו, אך בעtid וראי תלמד לדעתו. הוא מבלה עם פולנו את הזמן בעימים, הנה שופע הצלחות ואיש בדור-ידעת. אנו מבלים עמו ימים ולילות נעימים... הלא ידעת שהייתי חולה זמן ממושך. עלי להකפיד על דיאטה יציבה, והדבר מצריך הוצאות רבות. על-פנן אני זוקק לעוזה מוגבהת. —

א.ג

חוכן הענינים של "דבר הנוער" גליון פברואר 1942

מרילה ציטרינובסקי, כותבת את נתן שואלב (1.3.42):
"כפי שהציגו לך אבגניש תפנסו עם בני משפחה מחרטסקי דירשה חדשה,
שפונתה על ידי משפחת אופקים. היושבים ביום בץ' אנטוחוב. אנחנו מורים מאד
ומרגישים את עצמנו טוב. כולנו בריאות, ואבגניש מטפל בנו בקביעות. נראה,
שאחותי פולגה תצא באביב לאופცינו והיא, כמובן, מרוצה מכך".

העברת הקבוצה לאופცינו הייתה עכשו בראשי-dagotio. לשם כך הרבה לבקר
בעיר מולדתו בקריות חטפים ועטופי תעלמה. הרி הכל הכירוה, ומלה אחת בלתי
זהירה או הלשנה — הייתה עלולה להכשלו.

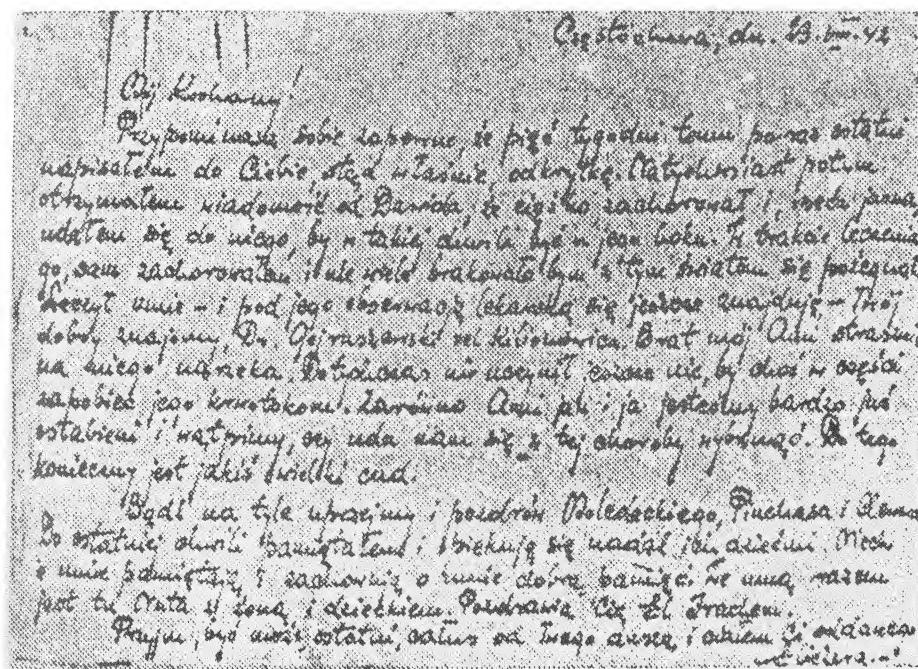
אליעזר הרבה לבקר גם בעירות אחרות. עוד בימים ההם החל בתהווית תכנית
להעיר חלק מן האנשים לנדרין, שצורפה לריך הגרמני, מתוך תקווה שאליה לא
תגיע הרעה. על אף נסיעותיו הרבות לא זנחה את הוצאה העתון, שהופיע כמעט עד
ימי האקציה הגדולה (22 ביולי). הוא היה גאה על עתונו זה, שכינחו במחטיבו אל
שואלב בלשון חייה "איטוש". העtan הגיב בעוז על המתרחש סביר. המצדර הגדול
בליל 21 באפריל תואר לפניו. היהודים ששיתפו פעולה עם הנאצים הוזרו:

גלוון זה (פברואר 1942) עשוי לשמש דוגמה טובה לעשרו ולגיונו של העtan. הנה
תוכנו כפי שנרשם בפתח הгалוון:

1. על מפתח האביב
 2. ברגעיו ההשמדרה
 3. גורדון, האיש והoga הדעות
 4. בעקבות אידיאולוגיה שפשטה את الرجل
 5. על העבודה. קטעים מכתביו
 6. "בכל דור ודור עומדים עליינו לכלותינו"
 7. סופה של יהדות ליטא
 8. הטרגדיה של היהדות באיזור ורטה-בריקה (אייזורייה המערביים של פולין).
 9. בגיטו ורשה
 10. קפיצת המוות Salto Mortale של היהודי נובגורודק
 11. דרישת שלום מגיטו ליצמנשטט (לודז')
- אל נתן שואלב מס' 13.4.42 אתה מוצא מעין יידי על עצמו, על חלום נעוריו הגדל — העלה לאין
— שלא יתגשם, ביטוי קדר לתחות השואה.
בזמן האחרון מרגיש את עצמי בטוב, ובראותי נגמה. נגעתי במחלה ריאות, ותקופות אני
ירק דם. לבי דואב על כך, שלעולם לא אוכל לשאת לאשה את מלודתסקה.* אהבתנו החלה לפני
חמש-עשרה שנה עוד על ספסל בית הספר. בעודי נער שרתי לה שיר-אהבה. במשרד אביה התקرمתי
בהתמדה בעבודה, וסיכוי נישואינו גבו. לצער, כפי שעניך רואות, המלחלה הכריעתני, וחולמתי על
חינוי המשותפים לא יצא מגרד החלומות; אך היה אשר היה אני אוהב אותה, והמליט האחרונות
שalach לפניהם מותה תהיינה כל אותן מלות האהבה, שבhn וגיל היתי לננותה.
גירושביך ואחיו טבחובייך' שלוחים דריישות-שלוט. עמי עובר בסיעו של ייקש לכלינווב. אני תמה,
שודתו העשירה עולמסקה אינה עוזרת כלל, אלא שהיא יודעת רק מעט על עמי".

צ'אנסטווחוב 29.8.42.

יקרי,
אתה זוכר בודאי, שלפני חמשה שבועות שלחתי לך גלויה מכאן. מיד לאחר מכן קיבלתי ידיעה
מדודי, שהוא חולח מחלה אנושה. בורור הדבר, שנגעתי אליו כדי להיות סמוך אליו ברגע שכזה. בזמנם
שטיפולתי בו, חליתי אני עצמי, וכפשת עיה ביןינו ובין המות. טיפול בי ד"ר גירושבץ הנודע, כאן גם
בשם קלינוביין ובטיפולו עדין אני נמצא. אני קופל עליו קשות. עד עכשיו לא עשה דבר כדי
למנוע, ولو חלקית, את שטף הדם. שניינו, אני ועמי נחלשנו מאד, ואני מפקפק, אם עליה בידיה להיחיל
ממחלה זו. לשם כך הכרח הוא, שיארע איזה נס...
(מתוך מכתב לנathan שואלב.)

מחתו של אליעזר על ראשית האקציה הגדולה

.3.11.42 סוסנוביין

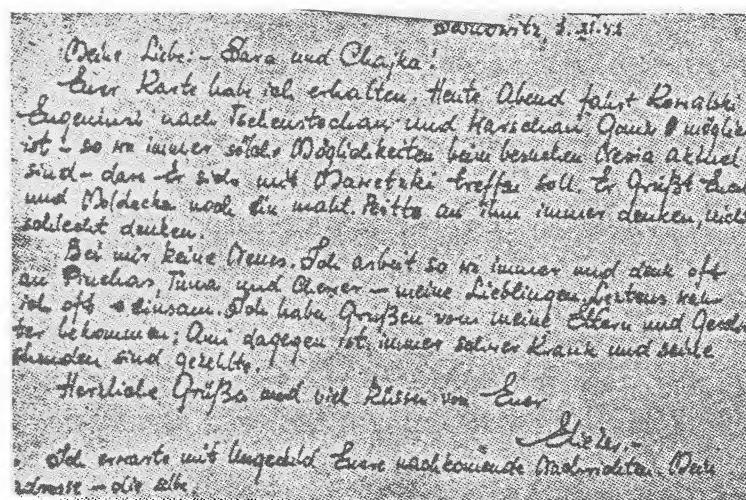
שרה וחיה יקרותי,

את גלייתך קיבלת. הערב נוסע אבגניש קובלסקי לצ'אנטוחוב ולוארשא לא מן הנמנע, כי בעת ביקור "נסיעה" — "יפגש עם מותסק". הוא חזר ודורש בשלומן ובשלום מולדתסקה. זכרו אותו לטובה ואל תזכירו לעזה.

אשר לי — אין חדשות. אני עובד כריגל, ואני חושב תכופות על פנחס* על טוני** ועל חבר***
קיiri. באחרונה היתי נודד תכופות.

קיבلتני ד"ש מהורי ומאהיותי. לעומת זאת עמי חולה תמיד, ושעותיו ספורות.

ברכות לבביו ונשיקות רבות
שלכם אליעזר

המחבר ל"פלשתינאיות"

ב-26 באוגוסט 1942, בעיצומה של האקציה, יצא אליעזר לדרום. במוחו נטרקה תכנית לפזר את החברים ושלא להחויקם ברכיו אחד גדול. הוא רצה לכוא במאע עם החברים בציגאנטהוחוב ובערי זגלאמבה סוטנוביין, בנדרן, כשהור אליעזר לוארשא במחזית נובמבר, מצא את הגיטו מצומק וمفוצל. הארגון היהודי הלוחם כבר היה.

כל דאגתו של אליעזר הייתה נתונה לקובוצה, לאימוניה הצבאית ולליקודה החברתי. יחשו לפקרדי, שהדריכם ואימנים, היה חסן חברי וללא כל התעניינות. היה זה אליעזר איש התנוועה, המתעניין בכל חבר, המסביר את מולם, והמספר להם קצת "סודות", אלא שנוספה לו הבעת-חוורה המציגית איש צבא. בסוף ינואר הגיעו ידיזו של אליעזר אהרון המילניצקי, הייחיד שניצל מרכיבת המות שהובילה את מגורשי אופצ'נו לטרבלינקה, ושנctrף לקובוצה. אליעזר מצאו אחרי עמל רב, הביאו אל דירת הקבוצה ושם שמע מפיו את פרטיה האston שairyע למפשחתו. הקבוצה השתכנה בשטח המברשתנים ברחוב שבאנטוירטקה. משא ומתן עם מנהל העבודה במפעל בציירן איום באקדח נתן את התוצאה המבוקשת. הקבוצה נשאה בשטח המברשתנים עד חודש מרץ, עד עברה אל איזור בתיה הח:right של טבנס-שולץ. משהובא אליו אהרון המילניצקי בן עירו, הודיעו עמו בכל הילכות הארגון ולמדו להשתמש ב"פרבלום", לנתקתו, לפקרו ולהרכיבו. הוא הודיעו ברוח טוביה ובידיותו, אליעזר מונה בראשית אפריל כמפקדו של כל איזור טבנס-שולץ, שהוא אחד משלישיota אורי ההגנה העיקריים בימי-מרד-אפריל שלושת האזורים היו: הגיטו המרכזי, שטח המברשתנים ואיזור התעשייה של טבנס-שולץ). מבחינה צבאית היה איזור התעשייה שטח קשה ביותר. ריכוזם של תושביו במקום אחד, בתי המלאכה, הפך אותם למטרה פגיעה ונזהה. בשעת חיסולו של הגיטו כיוונו הגermenים עיקר כוחם נגד הגיטו המרכזי על רוחבוւו הצעופים, על סטטאותיו המפוזלות, על מרתפיו ועל יוויה המורבות, ורדוות ויסולו איזור התעשייה לזמן-מה. האוכלוסייה באיזור זה הייתה מורכבת כמעט מפועלים שסבירו, כי הגermenים יניחו להם שכן הם מבאים תועלות מרהיבה למאזן המלחמה הגרמנית... היה הכרח לרוץ כאן כוח לוחם יהודי ניכר. 8. בין 22 הקבוצות הלוחמות רוכזו כאן והיו נתונות לפיקודו של אליעזר.

הקבוצות שפעלו בשטח היו — קבוצת "גורהניה" בפיקודו של יעקב פיגנבלאט ("יאצק"). הקבוצה השתכנה ברחוב לאשנו 76. בשכנותה הייתה קבוצת קומוניסטים בפיקודו של הרשל קאווה ("האשק"). פעלו באיזור זה גם קבוצות של בניימן וואלד ("טאטלעל") מחברי "דורור", קבוצה של "השומר הצעיר" בפיקודו של דוד נובודובורסקי, קבוצה של פועלי-צין בפיקודו של מרק מאירוביץ, קבוצה של "השומר הצעיר" בפיקודו של שלמה וינוגרון ("סלומון"), קבוצה של חברי-בונד בפיקודו של ואילויל ורוזובסקי וקבוצה של קומוניסטים בפיקודו של "יולק". גם בקרבות בימי המרד באפריל לא כללה הפלוגה אלא 20 חבר (זה היה שיעורן הממוצע של כל הפלוגות בימי הקרבות). הייתה זו קבוצה קטנה, שנתחשלה ברוחה החברתית ובנאמנותה בתנאי המחרור והמחתרת, ליד החלונות נקבעו עמדות-תצפיות נוחות. הדרך אליה פונתה מכל הרוחיטים. הווא נשק לעמלה, בעיקר בקבוקי מולוטוב נושא כתובת "כשר לפצח"... בחדר המדרגות גיבבו החברים רהיטים רבים. שחסמו לחולין את המעבר מן הרוחב לעומת זה פונתה הדרך אל עליות-הנגה. העבודה במפעלי המלאכה שבתוך הגיטו — שכחה כליל.

מרחוק שוב נשמעו קולות נפץ ויריות תכופות. שוב התחדש הקרב בתוך הגיטו המרכזי. לפי חcipותם של קולות-הנפץ ניתן לשער, כי הוא מתחולל בכל עצמתו.

תווחה נגד הגיטו במרידת אפריל

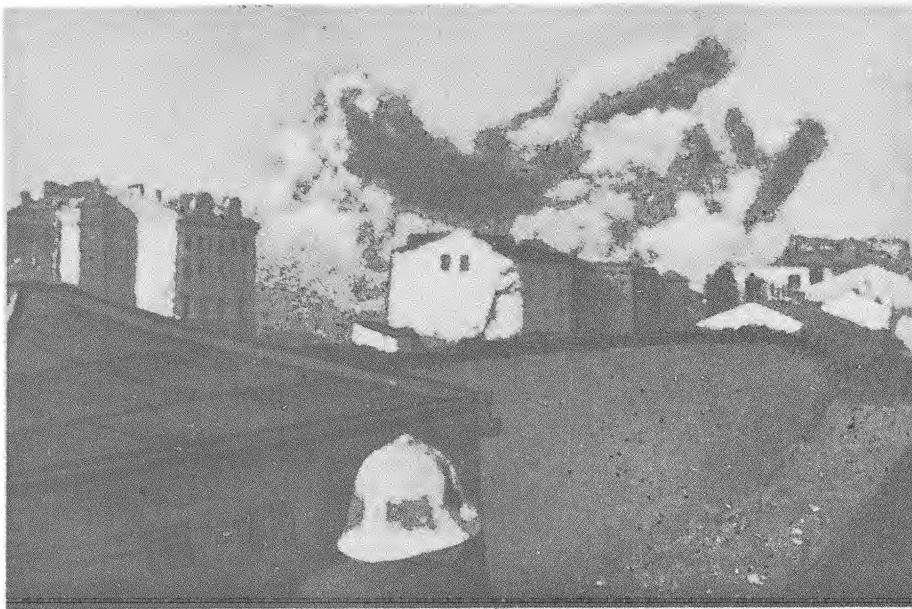
אליעזר הגע לקבוצה והודיע לחברים, כי מעתה ישאר אתם. הוא סיפר, שהגרמנים מתקוננו לחסל קודם את הגיטו המרכז, ורק אחר כך ייפנו לטיפול באיזור טבנסולץ, אלא שהמגינים לא ייחכו הפעם. הם יקדרמו את פני הגרמנים בהתקפה כלילית. הפקדה היא — לפתוח בהתקפה עם הישמע התפוצות-רים רימון ראשונה.

גרמנים לא נאו בגיטו. אחר לקחים-אטמול העדיפו להישאר בלילה מחוץ לחומה, ואף שם הרגינו את עצם בטוחים רק בשעה שהיו חכויים בצל החומה. משגבן אוור הרים בקעה שירתם, וטור חיילים נראה צועדת לאורך הרחוב.

ההמבלוטים אספו את הרגוניות והפזוזים הנוראים ביום המחרת, לפנות בוקר, פקד גלר להתחיל בקרבות. היהה זו פועלות סולידריות עם היחידות הנלחמות בגיטו המרכזי. בשעה 10 צעדה ברוחב לאשנו, סמוך לחומת ה"גיטו הפודוקטיבי", פלוגת ז'אנדרמים בכיוון לגיטו המרכזי. כשהתקרכו מול חלונותיה של יחידת "גורדונה", הולם בהם לוחמיינו באש. נלו תפס בשתי ידייו 2 רימונים. את הנצורה מן הרימון הראשון החזיא בשינוי וחיש מהר הטיל את הרימון אל אחורי החומה, ומיד אחזרו הטיל את הרימון השני. שתי התபוצצותות, בזו אחת זהו, נשמעו מתחם גוש הז'אנדרמים. נלו נתן פקודה אש והלוחמים החלו לפעול כל אחד בכלי נשקו. האש שהומטרה הייתה עזה וקולעת למטרה. גדרה הייתה המבוכחה בקרב הגרמנים, אך מיד החל להתקרכו אל חומת הגיטו כל מחסה. מקץ רגעים אחדים ניתק על הלוחמים היהודיים ברוד כדורים.

עשרה ימי קרב עברו על אליעזר וחבירו עד שהגיטו היצרני עמד בלהבות, לשונו אש בקעו מכל כתפיו. בתנאים אלה אבד הטעם להמשכה המאבק בתוכו. הרעב וההייאוש אילצו את המפקד לחפש דרך לעברם אל הצד ה- “ארץ”. ש. גזיק ואותו עוד חבר יצאו לפיקודת גלר ראשונים דרך התעלות לקשרו לקשרים אל יצחק זוקרמן (אנטאק). נציג ז’אוב בצד הארץ. ב- 27 באפריל פיקד גלר, שככל הלוחמים יתרכזו בלאשנו 56. (הבנקך כאן היה מקשר בתעלת לרח' אוגרודובה, פינת ז’אלאונה). לפני עזיבת הגיטו בחר גלר אנשים אחדים ופקד עליהם להציג את המחסנים של טאבאנס (לאשנו 72). למחמת בשעה 9 בערב נכנסו 40 ברוח' אוגרודובה; ביום שני, 30 באפריל לפני פונת בוקר בשעה 4.30 הועברו 30 לוחמים אל חבורת מזוייניה של פ.פ.ר. בעיר לומיאנקה.

הגייטי עירלה...

בבית החולים נשארו 7 פצועים, ועומם לאח קורן. המקורת לילית שלא ידעהפחד והכירה היבט את כל המUberים, המרתפים והבונקרים הזורה דרך התעלות לשטח ומצאה את קבוצתו של ש. וינגרון, אך היא נפצעה בצוור כדורים וננתנה בשליחות זאת את נפשה. נפצע קשה האשאך, שקרא בדבריו האחוריים לנקמה בורצחים הגרמנים.

באוטו הובוקר, בוקר צאתם של לוחמי השטח טאבאנס שולץ לломיאנק, הלכו בתוך התעללה לוחמים מיחידות ואלד, חלק מאנשיהם של וינגרון וווחובסקי ומיחידת הקומוניסטים: אולם הגרמנים, שבינתיים נודע להם דבר הבירחה בתעלות הזרימו גז לתוכן והציבו משמרות לים הפתחים. כשפרצו לוחמינו ברחוב אוגרודובה מתחוץ התעללה, ניטש קרב פנים אל פנים עם הגרמנים, בו נתנו נפשם כל הלוחמים, חלקים בבורק העיליה וחלקים ליד מוצא החעללה.

החברים הצערו על כך, רגילים היו שייהה על ידם וידרכם. והנה דזוקא כשם יוצאים אל הנעלם, לא יהיה הוא אותם. אך אליעזר ידע כי הוא היחיד מבין חברי, שכוכחו להמשיך ברכיכו ענייני התנועה בקיומה הדל. רצונו היה לחדר את קשוינו אל זנבה, למסור אינפורמציה על גורל קבוצתו, למצוא חברים שהסתתרו בשטחה הארי של העיר וגם לנשות ולחדש את קשוינו אל חברים ששרדו בעיר השדה.

ובינתיים על החברים על המשאית שעוזבה ב מהירות את הרחוב, כשהיא עמוסה לוחמים, ששוכבו צמודים לקרקעיתה, המשאית נעלמה במעלה-הרחוב, כשפניה אל מחוץ לעיר, אל היורות, אל הבלתי-נון.

כנראה מאימת הצנזורה הגרמנית. המכתב הראשון (7.6.43) הוא ביטוי-מה לחוסר בטחונו באוֹתָה תקופה:

Harrasow, 7.9.43

Wojciech.

Spisieś Ci dekorację o temacie jego dorosze; napisalem obecnie na
Otwarta 14 m 18. Proszę Cie, byś mi wczoraj przesyłał moją, ja i
mój ojciec paczki z myślami ojca. Wszczęciłeś - niech jasne - zatem mi
ja otrzymałem dalej paczki i to, "w ujęciu moich ojca", ja w myślach, ką-
ak, ja wojciech wracać aktywizuję.

U mnie teraz paczki moje wracają w głąb Choroszcza i nadal mia-
łem mnóstwo. Jaż to biżuteryjka i monety starejów dalej, to nie wiem. Celine
mieszkają w samej rezydencji, a Tania we dworu te samej wiejskiej. Podchorąża i
stargardzki organizatorzy raczej. Dlaczego opakują, Toczekowski.

Pierwsza taka paczka była skierowana południowym Zawierciakiem. Pisałam, że
jestem zażyta i że nie mogę chodzić na pacyfik. Także mi się wydało, że
lepsi, i starym się po prostu kochać tchn - co pisałam. Połączona z jednym
z Ciebie i Toczekowskim.

Tuż:

מהמכתבים האחרונים

Eugeniusz.

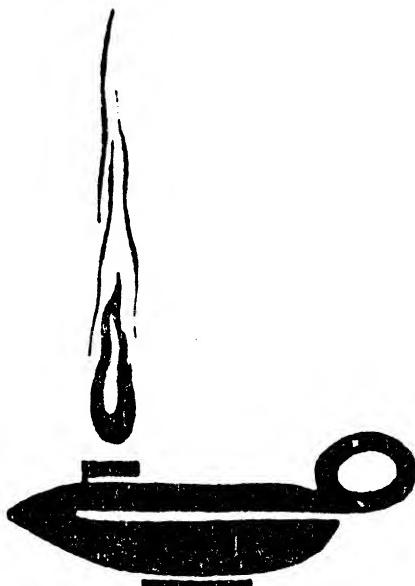
"משהו השתנה בחיי. חילתי ושוב לקייתי בשטףם. מה יהיה על בריאותי — אני יודע".
המכתב השני שנכתב כחודש אחר המכתב הראשון (10.7.43), אין בו כל דבר בעל אופי כללי. ניכר
במכתב זה קוצ'ירוחו של הכותב לגבי אנשים שונים מבין הניצולים, שנתקבל בהם. ואראה היה
מלאכה אנשים, שחוטט השדרה המוסרי שלהם נתעקים בהשפעת המאורעות. דבריו על אחד מהם
רוויים בו:

"בימים האחרונים נפגשתי עם ל... אדם זה סטה לחולותין מדרך הישיר. לא היה מכירו: ריקא
ומנול. אני מתהמקם מפנוי כמנון מצורע. צר לי על כן, שיסקוולסקי תומך בו".
ובינתיים הוסיף לבקר במלון "פולסקי". עסוקים לא מעטים חיפשו להם מקלט במלון זה. עם זאת
לא חשב לצאת מוארשה. באחד הימים הפתיעו הגרמנים את המבקרים במלון. ימים מועטים לאחר
שלוחה הטוניספורט הראשן עצרו במעצר-פתח את הנוכחים במלון, ובאגoston הובא אליעזר בתוך
שיירה לבוגן-בלון.

על מותו לא ידוע דבר. דעה הרווחת היא, שהוא הובא עם כל הקבוצה לאושוויז'ן ושם ניספה. נתן
שואלב, שהחענין במילודה בגורלו של גלר סבור אחרית. הוא שמע מפי קבוצת אזורי הולנדים,
שהגיעו בוגמר המלחמה לשוויז'ן, שאוთה קבוצת פעילים שהיו בדרכיה ניירות דרום-אמריקאים, נשלחה
כולה לפולין, לסייעת פוזנן, ושם חוסלה על ידי הגרמנים. קהילה נוספה באמצעות הד"ה Internazionale Suchdienst
שמושבו ב-Arolsen Arolsen. שמות חברי הקבוצה אינם ברישימת
הקרבנות באושוויז'ן. אולם אחד מבני עירתו של אליעזר טוון, שהוא היה באושוויז'ן ואף השתתף
בחתקוממותה במחנה. בשמועה זו, יש בלי ספק ממשם ביטוי לאוthon דמות, שחבריו ובנו עירו ציורה:
— דמותו לוחם העושי ללא חת, עזירוח ואמץ. לא יכולו חבריו אלה להעלות על דעתם שעד
בהכנעה לפני הגרמני, אשר בו נלחם בחירות נפש.

אכן, האגודה שנטרקה היא ציון למותו.

ה ב צ ח ת

תוכן שער ו '

313	רישימת ועד האירגון
315	סקירה על פעילות הארגון 1944 – 1988
339	לזכר עולם
341	קרבנות ההשמדה באופוצינה
363	הנצחות ע"י קרובים
1	אנגלית מצד שמאל

ועד הארגון והויצאת הספר

גניה	גולדרשטיין
ישראל	גרינבוולד
הלה	וינוגרד
חמלניצקי	ישראלי
יעקב	ברמי
זאב	ברמי
חמלניצקי	אהרון
גordon	לי
יעל	ニיברגר
יוסף	פרוש
	חכים

רשימת חברי הוועד מאז היווסדו של הארגון

שם משפחה	שם פרטי	שם קורם	צוקר	ז"ל
אלון			פנחס	
אורנובך			אלתר	
גולדרשטיין			גניה	
גריננוואלד			ישראל	
וינוגראט			הלה	
זלוטובגורסקי			ישראל	
ישראליאלי			חמלניצקי	
ברמי			יעקב	
ברמי			זאב	
לבבי			אהרון	
ליי			שאל	
מרמלשטיין			יעיל	
מרגלית			דוד	
נוימן			נהמה	
נוביツקי			שמואל	
נייברגר			ישראל	
פרוש			יוסת	
פיינר			חירם	
קופלביביץ			שמעואל	
קופר			אברהם	
רוזנבוים			פנחס	
רוזנקרנץ			שאל	
			אברהם	

סקירה על פעילות ועד הארגון משנת 1944 עד 1988

זכתה עירנו וכבר לפני מלחמת העולם השנייה – שנות השואה הנוראה מכל לעמינו – נתקבע בארץ גרעין נכבד של יוצאי אופוצ'נה.

בין העולים הללו נרכמו קשרים הדוקים. אם בזכות ידידות והכרות שלמלחנים, מבית, מתנוונות פוליטיות וספורטיביות שלקחו חלק פעיל בעבודות תרבותיות חברתיות ושיתופיות ארעה היה של ההגשמה של הציונות. או בשל הקרבה שנוצרה עקב הנתקוק מהויה העיר, זכרונות משותפים ושותפות גורל.

פה ושם נתגבשו אף קבוצות קטנות של חברי והתהוו יחסים לכדי תחווה משפחתיות. נמצוא לרך בטוי בקשרים תכופים בקשרים משותפים, ואירועים משפחתיים אשר נהגו ביחיד תוך אוריית שיקות וקרבה.

אחד הבטויים היוטר חשובים לקרבה זו היה בגלוי דאגה לגורל החברים והתענינות במצבם.

לモתר לצין שהייתה זו תקופה מבחוץ לכולם; ימים של בניה על כל משמעויה:

– בניית חיים חדשים בארץ ומאמץ להתרבות בה, בניית משפחות ובתי אב לאחר הנתקות כוabit משפחות משפחתיים ומדמיות יקרות שנשארו שם בעיר אופוצ'נה, בפולין.

אחד מהפגשים של יוצאי אופוצ'נה, במסיבה משפחתיות.

תוך געגועים לבתים, לקרובים ולחברים שנותרו מאחור נעשה המאמץ העצום להכotta שורש, "לבנות ולהבנות", גם שכאן, בארץ, לא הכל התנהל על מי מנוחות; ארוכה רשיota הקשיים – קשיי הסתגלות על כל המשתמע, קשיי צרפתה, מחסור בעבודה, שניי רב בין החיים כאן לבין אורחות החיים שם, באופוצ'נו, ועוד כהנה וכhana.

חלק מבני העיר התישבו בקבועים. האחים עמלו קשות בדריכים רבים וזהו נדבך בبنית הארץ, תוך התגברות על מצוקות אישיות, געגועים לעולם רחוק ויקר, ותוך עשייה נלהבת המלווה בתחשות יעד ותקוה.

mdi פעם הגיעו בני העיר על מנת לגשש ולבודק את האפשרויות לעליה. רוכם, לצערנו, נרתטו מהקשים ושבו על עקבותיהם ובשובם הוטלו אל תוך המלחמה הנוראה ונספו בשואה.

משפרעה המלחמה ב-1939 נתקטו הקשיים הסדירים עם האיזורים הכבושים על ידי הגרמנים. ככל שנתקו הימים גברה הדאגה והחרדה לגורל המשפחות. מהבית לא הגיעו כל מכתבים או ידיעות. כל אחד בקש ללקט פירורי מידע בדרךים מדריכים שונים – אם זה באמצעות ידידים בארץ, או, מאוחר יותר, בעזרת חיל הבריגדה שלקו חיל במלחמה לצד האנגלים.

באותם ימים התחללה התארגנותו יוזמה להקמת ארגון יוצאי אופוצ'נה.*

התארגנות החלה ביוזמתם של מספר חברים העיר. הוקם ועד בראשו עמד פרנץ אילון (צוקר) המזוכר שאל לבבי (הרցוג) החברים שאל רוזנבוים: זאב ברמי (חמלניצקי) אברהם קופלובייך ופנחס קופר. הוחל ברכזו מידע ובאיסוף פרטיים כאשר המטרה הייתה להתפרק, להתפרק בידיעות, ולהערך לקרה עזה לניצולים במידה האפשר כך עם תם המלחמה נגלה החורבן במלוא הקפו הנורא.

ארגון יוצאי אופוצ'נה שם לו למטרה לפעלה לקליטה הבאים מגיא ההרים ולאסוטו פרטימ וידיעות אודות קורותיהם של הקורבנות והמוחזאות את בני העיר בימי הרעה. מן הראשונים אשר הגיעו לארץ היה אהרון חמלניצקי – לוחם בגיטו ורשה בפיקודו של בן עירנו – אליעזר גלא.

ב-15 לחודש נובמבר 1945 קיים הארגון התכנסות: – מטרת התכנסות הייתה דוחו של אהרון ברמי, אשר סיפר את קורותיו בימי השואה, שהם בעצם קורות גיטו אופוצ'נה וקורות האסון שפרק את העם היהודי כולו.

השומעים הודיעו, ולמעשה רק באמצעות המפגש היישר זהה עם ניצולبشر והם הפכו ארועי האימים למוחשיים יותר וחדרו לתודעת אלה ששפר חלום ובעת הרעה הייתה היו כבר בארץ.

באותו מעמד, כאשר על המזינים נחתה ההכרה והידיעה שקהילה שלמה בת ההיסטורית ארוכה ומפוארת, על כל בית האב שבה, על זקינה וליליה הפה לאפר, באותו מעמד, הוחלט לקיים מידי שנה אזכרות ולפחות בדרך זו לשמר את זכר היקרים והקדושים.

התעורר וכוח האם לחת לושא אופי חברתי או, שמא, לענין ההנצחה עדיפות ראשונית. ענין ההנצחה הוכר כחשיבות וחשיבות ובעל עדיפות עלונה, בצד ובמקביל לפעולות ערכה של עזה הדנית וקליטת בני העיר אשר הגיעו לישראל. כמו בכל פעילות צבורית, נרתמו אחדים בלבד, קנאים לענין, למלאכה;

אַרְגָּרִיךְ אַרְץִי

יֹצָאי־אָוּפּוֹצָנָה בַּאֲרַץ־יִשְׂרָאֵל

תַּל־אָבִיב, ۱۹۴۵.۸.۱۱.....

אַל יֹצָאי אָוּפּוֹצָנָה!

א.א.א.

בִּיסְמֵם אֶלְהָ הַגִּיעָ לְאָדָּזְבָּן־עִיהָנוּ, הַחַ, אַהֲרֹן חַמִּילְנִיצְקִי
(בָּנוּ־שָׁלֵּם־אַלְיֻזְּרָ-חַמִּילְנִיצְקִי), אַסְטַה בְּכָל שְׁנוֹת הַטְּלָחָתָה וְעַד לְחַיְּפּוֹלָם
סָל אַחֲרוֹבִי הַיְּהוּדִים הִיה בָּאוּמָוֹצָנָה, וְוַאֲךָ לְאַחֲרַ הַחִיסּוֹל הַשְׁתָּחָף
בַּהֲגָנָה עַל גִּיטּוֹ וְאַרְשָׁה.

לְמַעַן בּוֹכֶל כּוֹלְנוֹ לְשָׁמוֹעַ מִסְּרָאָה הַגִּזְזָוָל טָה שְׁפָכָר עַל הָעִיר
וְחַסְבִּיבָתָה הַקְּבוּכָה) וַיְחִידָּ עַם זָאת גָּם לְסִבְלָה דָּרִישְׁתָּסְלוּם מְהֻנִּיזּוֹלִים
הַסְּרִידִים בְּעִירָנָג אָנוּ מְכֻנָּסִים אָסְפָּה ש. כָּל יֹצָאי אַלְטְּרָצִ'נָּה בָּאָרֶץ
בָּהּ רַשְׁפָּלָאָחָבָן אַתְּרָצָן תְּמִילְנִיצְקִי אָתְּ דְּבָבָר וְחַדָּעָ עַת זָהָטָה סְקִ'רָה
אַזְרָה עַל פְּעוּולּוֹת וְעַד הַאֲרָגוֹן.

הַאֲסָפָה תַּחַקְיִים בַּיּוֹם הַחְמִישִׁי, 15.11.45 (יֵי' כָּסְלוֹ תְּשִׁ"ו),
בָּאוּלָם הַהְרָצָאות שֶׁל בֵּית־חַבְּרִיאוֹת עַשְׂמָנָת שְׁטָדָאָוֹס, תַּל־אָבִיב,
בְּצָוֹר 14, נְשָׁעָה 30.7 בָּעֶרֶב בְּדִיוֹק.

מִפְאָת חַשְׁיבָותָה שֶׁל האֲסָפָה - אָנוּ תּוּבָעִים מְכָל - יֹצָאי
הַצִּיר בָּאָרֶץ, לֹא יֹצָא טְהִרְתָּל, לְחַשְׁתָּחָף בָּאֲסָפָה, וְאָנוּ
לְדִינִיק לְבָוָא.

בְּכָל הַכְּבוּד,

אַרְנוֹן יֹצָאי אָוּפּוֹצָנָה

בְּשֵׁם הַוּאָד

(-י. הרץיג (-י. פ. זוקר).

חוּבָה לְהַדְגִּישׁ אֶת עַוְרָתוֹ הַרְבָּה שֶׁל פְּנַחַס אַילְעָן (צּוּקָר) אֲשֶׁר כְּהֵן בְּמִשְׁךְ קָרוּב
לְשִׁלְשָׁה עֲשָׂוִים כֶּרֶאשׁ עִירִית חֹלוֹן וּבְמִשְׁךְ שְׁנִים רְבּוֹת שִׁמְשׁ כִּיּוֹשֵׁב רַאשׁ מִרְכָּז
הַשְּׁלָטוֹן המִקְומִי.

כָּאן גַּם הַמָּקוֹם לְהַזְכִּיר אֶת הַחֲבָרִים דְּבָוָה וּשְׁאָל רְזּוֹנְבּוֹים. שָׁאָל לְבָבִי (הַרְצִיג),
פְּרוֹשָׁ חִימָם, כְּרָמִי זָאָב, קוּפְּלוּבִּיץְ אַבְרָהָם וּזְלוֹטְגּוּרְסְּקִי יְחִיאָל. קָשָׁה לְתַאֲרֵר אֶת
הַמְּאַמְּץ הַעֲצָום שַׁעַשׂ חֲבָרִי הַוּדָר לְמַעַן יֹצָאי הָעִיר. אֶת זֶה בְּאַתָּרוֹ דְּעוּלִים וְאַחֲד
הַלְּבָבּוֹת אוֹ בְּתְּחֻוּמִים אַחֲרִים, מַעֲשִׂים יוֹתֵר - בְּמַטְרָה לְעֹזֶר לְהַתְּאִרגָּן וְלְהַתְּבָסֵס
בָּאָרֶץ.

והזמנים, כזכור, זמנים קשים בארץ והרוחה אינה מנת חלק של איש. קומץ האנשים שוטט בין החברים והקדיש ימים ולילות על מנת להציג פרטיט וחפצים שעשוים להעתיל ולסייע בידי הבאים מכרבו, שלא לדבר על גישת הלוואות ועזרה בדיור. עד מהרה התרחב המעלג והנקלטים נרתמו לעזרת עולים נוספים.

פעולות אלו חזקו והדקו את הקשר בין יוצאי העיר.

מן המשור האישי למשור העצבורי: הנצחת הקהילה שהושמדה. כל רעיון הקשור בהנצחה התקבל תמיד בכבוד ראש. אך השלבים שבין ההוצאה מן הכהן אל הפועל היו כרוכים במאיצים ובקשיים מרובים. תמיד נמצאו מעטים ומטורים לענין אשר דרבנו ולא הרפו. אם רוב הציבור היה פחוות ערני לנושא. מרבית האנשים היו טרודים ושקועים בבניה מחדש, בשוקם, ובחלק מלאה גם בשכחה ובשכחנה שנבעה אולי ממנגנון הגנה פנימיים וכן חצרה להרפות ממחשבה אידiot העבר.

על כן המאמץ להביא את החברים לידי מעש ולגרום לשתוּף פעולה היה כרוך בקשי עזום.

והיה גם הצד הזה של המימון. מעטים נדבו אמצעים מיד, אך לגבי רב הציבור הייתה מלאכת אסוף הכספי תהליך מיגע וארוך. אלא שבבקשות ובמסירות, אם כי לא בקצב הרצוי, הדברים קרמו עור וגדים.

בעזרתה הרבה של דבורה רוזנבוים וחיים פרוש נקשרו קשרים עם בני העיר בתפוצות. נשלחו להם תמיד חוורים והזמנות וכך נוצר גרעין קטן של מתעניינים אשר גם שמרו על קשר גם שלחו כספים בהתקופה. למעשה, בפרק אך בנסיבות ההוצאה הקהילה באופןם רבים ושונים:

אין לנו יכולים להתפאר במספר המשתתפים באזוריות הלובודת הרבה שימושם בארכיהם ובחיונתם הרבה לקיים אותם על מנת לזכור ולא לשכוח את קדושי בני העיר אשר לא השאירו מה שיזכר בהם.

האזורות התקימו מיידי שנה בשנה ברציפות ובעקיביות.

למפגשים אלה הגיעו מרצים מארגוני צבוריים שונים וכך נוצר הקשר עם "יד-זעם" ותוך מגעים אתם נולדה היוזמה להקמת לוח הזיכרון בהר-ציוון, בירושלים.

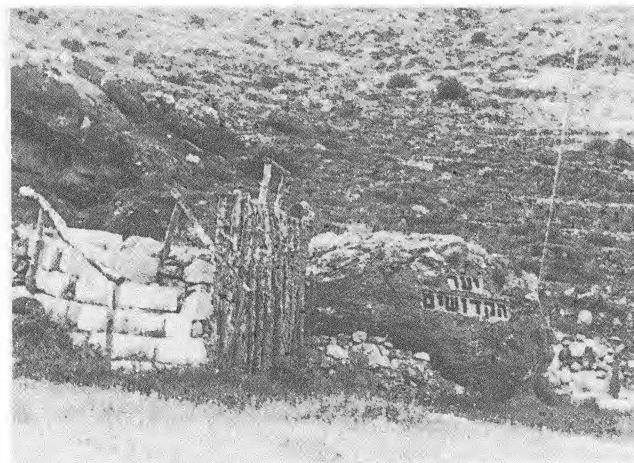

משתתפי האזכרה שנערכה בהר-ציוון ירושלים

קביעת הלוח במרנת השואה ע"י חברינו.

היינו בין הקהילות הראשונות אשר הנציחו את הקדושים ב"ידושם".
נשלחו הזמנות לכל החברים והועמד אוטובוס מיוחד לרשות הבאים.
נערכה אזכרה והמעמד המרגש הונצח ע"י צלמיים רבים אשר חלקם מובאים
כאן.
לאחר מכן התנהלו עד שיחות ארוכות והוועלו זכרונות מן הזמנים ההם והפרידה
קשתה על כולם.

הכניתה ליער הקדושים.

תמונה של חבריינו בשטח.

הפעולה הבאה הייתה נתיעת עצים על שמות הנספים בעיר הקדושים, בדרך לירושלים. לשם כך שלחנו חווירים לחברים ובקשו לשלח לוועד שמות בני משפחה שנספו, קרוביים או ידידים. המשימה לא הייתה קללה. הودות לעקשותנו ולביקותו של החבר חיים פרוש לא הרפינו מפעולתה. עבר זמן רב עד אשר העלהנו לקבץ כ-500 שמות, ואותם בכרוך תשלום, העברנו לקרן הקימת לישראל. קיבלנו בתמורה תעודה המעידות על נתיעת עץ על שם כל אחד ואחד מן הנספים.

בימים קצרים ראוינו לחזור ולהציג את העמל הרב שהושקע במלאתה הקודש של איסוף שמות הנספים. את חלוקם נתן לקבל באמצעות קרוביים ובני משפחה אף מאין מיוחד, תוך תהcosa عمוקה של מחויבות הוודש לאתורם של אלו לא הותירו אחריהם כל קרוב או מודע, שכן באסון הנורא ההוא נמחו מעל פניהם האדמה בתיהם שלמים.

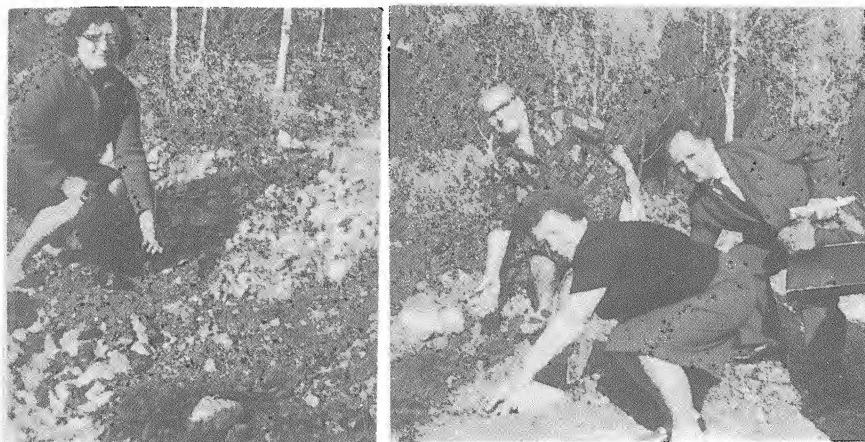
ימים ושנים ארוכות עמלו חברים מסורים על עדכון רשימת הקורבנות אשר אלמלא מסירותם זו היו שוקעים בתחום השכחה. לצערנו, גם בשעת סיום הדברים אין כל ודאות שהצלחנו להגיעה לכלם ולהניעיהם, ولو ע"י זכרם שמהם. הצלחנו לארגן נסיעה משותפת לעיר הקדושים, ובחלקה אשר הוקצתה לנו העבנו שלט המציין את נתיעת העצים על שם יוצאי אופוצ'נה. גם כאן ערכנו זכרה בראשתו של יושב ראש הבוד — פנחס אילון.

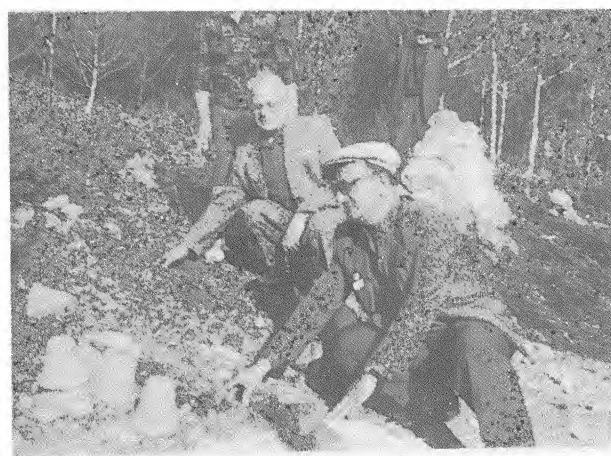
פנחס אילון, בזאתו מהאוטובוס המינוח שהסייעו לירושלים

הברים אשר נתעו עצים במו ידיהם הונחו בתמונה. במועד מאוחר יותר הצלחנו לאתר חמיש מאות שמות נוספים — את כולם רשםנו על קלף אותו טמן במצבת הזיכרון בבית הקברות בחולון. כל הפעולות הללו התרחשו על ידי קומץ חברים ועד מסורים אשר בחלוקם התחלפו מדי פעם; אף יש לציין שתי חברות — גולדשטיין גניה ורחל (הלה) ויינגרט — אשר פועלות בה�מדה ושותפות לכל המעשים והמאיצים.

נטיעת עצים ביער הקדושים.

יוסף כרמי. ישראל נובייצקי. פרידה ברוקמן. קרביווב חייה.

גלייט אהרון. צ' אהרון.

סוניה חזוני (הרצוג).

כרמי זאב. ברוקמן פרידה.

אחרי האזכרה ביד-וזם ירושלים.

סיוור ביד-וזם.

לא נחנו ולא שקטנו עד אשר העמדנו מעתת זכרון לקורבנות השואה. ימים רבים נקבעו עד אשר ב-14 בנובמבר 1969 הסרנו את הלוט.

כאשר דוחלטנו להגישים רעים זה פנינו לישוב ראש הכבוד וראש עיריית חולון דאו – פנחס אילון. באמצעותו קיבלנו הצגת עצוב מארכיטקט והקצתה חלקה בבית העמלין החדש בחולון. וכמו ביוזמות הקודמות היינו גם הפעם מן הקהילות הראשונות שהציבו יד ליקיריהם.

פנחס אילון בא לעזותנו כאשר חברא קדישא עוררה קשיים, שכן מוסדותיה ראו במצבה "פסל", ובהתערבותו יושב העניין.

טקס הסרת הלוט התקיים בנוכחות חברי הארגון ומאוחר יותר – כפי שכבר סופר – הוטמן קף השמות בתוך המזבחה.

מידי שנה בשנה, ביום האזכרה השנתית, מתאספים יוצאי העיר לפני ה策רים אל נוכח המזבחה מדליקים נר זכרון לזכר יקרים – יהא זכרם ברוך. בין החברים הבולטים אשר היו הרוח החיים ופעלו ללא זאת להשלמת המשימה היו:

שאול רוזנבוים, חיים פרוש ופנחס אילון.

אבינו מלכנו נאם לעיננו נקמת דם עבדיך השפוך

זכרון

מצבת

עירינו אופוצ'ינה הדוויה.

לא ידום הדם הזה, תפארת החיים

של הורינו, אחינו, אחיוותינו, וילדיינו.

תוציא"ט - תשל"ז

1944 - 1939

כו דער 26 טער יארציזיט פון דער ליקויידאציע פון דער
ווײַדישער קהילה פון אַבְּאַשְׁנָה אֵין אָמְגָעָנָה. קומט פֿאָר
דִּינְגְּשְׁטָאָג דָּעַם 141.69 (פֿאָזְטְּ בְּתַת תְּשִׁבְעָה) 3.30 גְּמַן אָפָּן
בִּיתְהַקְּבָּרוֹת אֵין חַלְוָן.

די ענטהילונג פון דער מצבה אֵין די

אָזְכָּרָה

צָוֶם אַנְדָּעָנָךְ פָּוָן דִּי הַיְלִיקָעָ קְדוּשִׁים

אַיר וַיְעַרְתָּ אַיְינְגָּעָלָהָנֶט כֵּן קְוֹמָעָן אֵין זַיְד בְּעַטְיוֹלִיקָן אֵין
טַפְּטָ פָּוָן דֻּעָר עַנְמָהִילָּונָג, אֵין דָּעַרְמִיט בְּעַרְוָן דָּעַם אַנְדָּעָנָךְ
פָּוָן אַינְדּוּעָרָע אֵין נַגְכְּטָע זַיְלָן.

דער קְאַמִּיטָּעָט

אַס פְּעַצְּיָעָלָע אַוטּוּבּוֹס וּוּעַט אַרְוָסְגִּין פִּינְקְט 2.30 גְּמַן.
פָּוָן רְחֹב נֹוה שָׁאנָן 56 (בַּיְּ דִי תְּחִנָּה מְרַכְּזִית) צָוֶם בֵּית
הַקְּבָּרוֹת אֵין חַלוֹן. דֻּעָר זַעַלְבָּר אַוטּוּבּוֹס וּוּעַט צְרִיקְבְּרָעָנְגָּעָן
די אַנְטִילְנְעָמָעָר קִין תְּאָ.

בְּעַמְּעַרְקָוָג :

אֵין פָּאֵל פִּין אַרְגָּעָן-וּוְעַטְעָר וּוּעַט די אָזְכָּרָה פָּאַרְקוּמוּן
אֵין דֻּעָר זַעַלְבָּר צִיְּטָ אֵין חַלוֹן, אֵין בֵּית-סְפָּר „וּוִיכְצָמָאָן“
אַמְּדוֹדִים גָּאָס (עַנְטְּקָעָגָן דָּעַם מְרַכְּזִ-מְסָחָרִי (גִּיסִּי כָּהָן
גַּעֲגָעָנֶד).

אוֹרְדִּי אַוטּוּבּוֹסָעָן נָר. 92 91 פָּאָרְן פָּוָן דֻּעָר
תְּחִנָּה מְרַכְּזִית תְּאָ.

ל ז כ ר ר

העם את קדושי עיר אופוצ'נה ווהסביבה.

במלאת עשרים ושש שנים לחישולה של הקהילה היהודית
ב אופוצ' נה אנו מקיימים ביום שלishi פ"ד טבת תשכ"ט
(14 בינואר 1969) בשעה 3.30 אחד"צ בבית הקברות
האזורית בחולון

ט פ ס ג י לו י ה מ צ ב ה
ו א ז כ ר ה ל ח ל ל י ה ש ו א ה

הנד מוחמן בזה לבוא ולהשתתף בטקס זה, שבו נוכנ'
להתיחד עם זכרם של קדושיםנו היכרים הי"ה. נא להזכיר
על כן לירדייך ולחביריך, יוצאי אופוצ'נה ווהסביבה, ולבקש
אפי אותם לבוא.

בברכה,
ועוד ארגון יוצאי אופוצ'נה

אחרי הסרת הלוט.

ארגון יוצאי אופוצינה והסביבה בישראל

יִזְכָּר

העם את קדושי עיר אופוצינה והסבiba

צום 13-טןiarטאג נאך די קדושים פון
אפאטשנא און אומגעגענד
קומט פאר מאנטאג דעם 2.30 7.1.74 ג.מ.
בי דיר מצבה אויפן בית הקברות
אין חולון א'

במלאת שלושים ואחד שנה לחייבלה של
הקהילה היהודית אופוצ'נה והסבiba
אננו מקיימים ביום שני, י"ג טבת תשל"ה,
7.1.74, בשעה 2.30 אחח"צ, ליד מצבת
זכרון בבית הקברות בחולון

ازפירה לחללי השואה

איך ווערט געבעטן צו קומען בי זיין
בימים ארײַנפֿרוֹן אין דער מצבה די
רשימה מיט געמען פון אונזערע
ונגסטע און טיעערסטע
וואס זענען אויסגעמאָרדעט געווארן דורך
די דײַיטשישע נאצי מערדר און זיינער
מייטהעלפער.

דער קאמיטעט

הנֵּך מוֹזֵמָן לְבוֹא וּלְהַשְׁתַּתְּפָה בָּאָזְכָּרָה שֶׁבָּה
נוֹכֵל לְהַתִּיחַד עִם זְכָרָם שֶׁל
קָדוֹשִׁינוּ הַיּוֹרְדִים הַיָּדִים
נָא לְהַדִּיעַ עַל כָּךְ לְדִידָךְ וּלְהַבְּרִיךְ
יֹצָאִי אָפּוֹצִינָה וּהַסְּבִיבָה וּלְבַקֵּשׁ אֲפָר
אָוֹתָם לְבֹוא.

באותנו מעמד תוטמן בתוך המצבה
מגילת שמות קדושיםינו יקירנו
שהושמדו ע"י הנאצים הגרמנים
ועוזריהם.

הו ע"ד

נפגשים בשעה 2.15 ע"י השער היישן של בית הקברות.

אוטובוסים: 92 מצפון ת"א — 98 מתחנה המרכזית.

חברו של אליעזר גלר דוד פריטל וחבריו בקבוץ מעלה החמישה יזמו והציבו אנדרטה לזכר אליעזר גלר וחבריו. במבואות הקבוץ. אליעזר גלר שהיה בין עריניו היה אחד מגיבורי הלוחמים בגטו ורשא אנו יוצאי אופוצ'נה סיינו בהקמת האנדרטה להנצחתו והרוח החיה שננתן מהשראות ומעיצוב דמותו של אליעזר גולד לפני הפסל אנדרי רבס הנז אהרון כרמי אשר לחם תחת פיקודו בין חומות הגטו ורשא במרד 19 אפריל 1943.

**יד ללוחמי גטו ורשא
אליעזר גלר וחבריו**

לייד האנדרטה :

במרכז, פריטל דוד
משמאלו, רבס אנדרי הפסל
מימינו, כרמי אהרון (חמילנצקי)

כמו כן לקחנו חלק בעצרת הזיכרון לזכרו אליה הגיעו במאורגן מטעם ארגון יוצאי אופוצ'נה. לעצרת זו הגיעו גם אחוותו של אליעזר, מינה גלר (קורצברד) מארגנטינה והיא התכבדה ביחד עם אהרון כרמי להסיר את הלוט מהאנדרטה. כמו כן הגיע המורה מרילה רובינק מארצות הברית והונח זר בשם ארגון יוצאי אופוצ'נה.

הוֹסֵר הַלּוֹט מִעַל אַנְדָרֶתָה לִזְכָּר מוֹרְדִּי גִּיטָּו וְאַרְשָׁה

בבשטיין של אודישור נבר ז"ה, ממפקדי ציון
וארשא, כי תוקם יד למלחתה יהונבורה והונאותה שנ-
קיפן צעריריות יהודיות נגד הביבש הנאציז — נתנו
אה אנטמי, עת הוֹסֵר הַלּוֹט מִעַל אַנְדָרֶתָה זְבָחוֹ שֶׁ
גָּלוּ, בְּקוֹבִיבָץ מִיעֵדָה הַחֲמִישָׁה שֶׁפְּרוֹזִיר יְדוֹשִׁים.
אתה בפייקוינז צ'ג' גלה א. גראן מלך רחבי הי-
כָּבֵב, ואחותו של המכון, הסל-
רו את הילוט. בפקד ייחידת צ'ג'
ה'ג קראן: "ברבר ז'ל איג'ינער ז'יל' גיטו וְהַנּוֹתֵר הַחֲמִישָׁה
גָּלוּ, יְבוּרָם צ'ג' גָּלוּדִי גִּיטוּ
וְאַרְשָׁה לִזְכָּר כָּל הַצְּבָחוּת —
עַזְּיהָן חַבְּרִי "חַבְּרִמְמָה" הַצְּלָל קִ
כָּצִים כְּהַגְּנָת "הַנְּהָנָה כְּנָסָה", כָּר
זְמָן שָׂוֹן, סָר בִּילִיצָה, הַטְּפִיכָה
הַרְאָסָן שְׁזִירָת מָלוֹן בְּצָבָן
רָאֵל, וּמְרַגְּנָה מַאֲחִידָה הַקְּרָב
עַצְּמָתִים וְהַקְּבָצָות, בְּקָרְאָה לְ
כְּבָנָת "אמָה הַפְּקָום הַזָּה — מִ
לְיָחָשָׁת, זִכְּרָה מְבָרָךְ מִילְ
דּוֹן הַסְּכָחוֹת, סִימָן א. כְּרָפִי
את עַצְּרַתְּזַהְבָּרָה הַחֲנִינִית".

"מעל לה' ה חמשה"

קבוצת גורדוניה להתיישבות שתופית בעיימ
טלפון 4282. דאר גע הרוי-יהודיה

תאריך 23.10.61

מספר 1/127

ל כ ב ו ד
ה'ח, שאול לבבי
רח, בלפור 30
תל - א ב י ב

חבר יקר מאודו

הרשה לי להביע את רגשי התודה של בית מעלה החמשה
על החלטת ארגון יוזאי אופוזנה לסייע להשלמת העבودה
באנדרטה לזכרו של אליעזר גולד ז"ל וחבריו לנשקי.

בטוחני כי לכמ' כלנו הרגשת ספרק שהצלחנו לציין
במעלה החמשה את דמותו של אליעזר ולתרום את חלקנו
בחנוךת תקופת השואה.

נקורה שבעתיד נוכל ביחד למשיך את טפעלנו
ונרמחיב את השיגינו ואת הוקרת זכר בגורי השואה
ע"י הצבר הישראלי, ותיק וצעיר כאחד.

בברכת חבריהם
 יצחק אלפרט, מזכיר

הסרת הלוט ע"י מינה גלד (קורצברד), וברמי אהרון

פנחס אילון ואשתו מניה ומינה גלד קורצברד

הנחת הזר ע"י אחוותנו מינה
שאול רוזנבוים, וייחיאל זלוטוגורסקי

הנחת הזר ע"י אחוותנו מינה
ליידה כרמי אהרון.

חברינו בין קהל הנאספים בטקס האזכרה.

בהוקמה מיחודת אנו מצינים את פעולתו עם יושב ראש הארגון חיים פרוש בהקמת קרן לזכר ילדי אופוצ'ינה. אשרiscal את ארבעת ילדיו הנספו בטרבלינקה יחד עם יתר ילדי העיר אופוצ'ינה. קרן זו הוקמה על ידו בהתאחדות עולי פולין ומטרתה להעניק הלוואות לעולים חדשים.

קרן הלוואות לעולים חדשים

ע"י התאחדות יוצאי פולין בישראל

טל: 240160

רחוב דיזנגוף 158, תל-אביב 63461,

3.5.1983

לכבוד
מר פרוש חיים,
רח' פיני הגבעה 12
רמת-גן

הנדון: קרן ע"ש ילדי אופוצ'ינה והסבירה

א.ג.,

לפי הוראות העברנו את הפוקודות שלך משנת 1976 בסך — 5,000. לי"י
משנת 1978 בסך — 5,000. לי"י
בס"ה — 10,000. לי"י

לקמן הלוואות ע"ש ילדי אופוצ'ינה והסבירה.
אנו מודים לך על השתתפותך בקרן העזרה לעולים חדשים.

ט' התאחדות יוצאי פולין בע"מ

ס. נח דיזנגוף 158. תל-
ס. סקורנייך

מנחה מזו בלה

תודהינו נתונה על המעשה;brור שחברינו יוציא הארגון חיים פרוש
שתרים מכיספו להקמת הקרן לזכר ארבעת ילדיו שננספו בשואה הנוראה
ביחד עם כל הילדים הקדושים של קהילת אופוצ'ינה

זכור לא ימוש מליבינו לעולם ועד

ועד הארגון

עוד בשנת 1956 גמלה החלטה להנעה את זכר העיירה על תושביה ומוסדותיה בספר זכרון. בד בבד עם תחילת הגושים וניסיונות לאסוף החומר התעוררו גם הרהורי ספק ולבטים האם יש בכוחנו להתמודד עם כל הכרוך במושג מפעל שכזה לפחות ובגיעה, בעבודת נמלים, התגבש הגרעין ונבט בידי יושב ראש חיים פרוש.

רק בשנת 1984 התחליל הרעיון לקרים עיר וגידים והוועד החליט שאין עוד לסתות וכי הוצאת הספר הנה בבחינת חובה. רק אז, נרתמו מספר חברים לעובודה אינטנסיבית וכאשר נחלצנו לבצע ולהגישם את החלטתנו נחשפו כל הקשיים שעליינו להתמודד אתם במהלך העשיה זו. כיוון שהמשימה הייתה כבורה, הוועד להרחיב את הוועד וליסד ועד להוצאה הספר.

הוועד המורחב נפגש לעיתים קרובות לישיבות בבתי החברים, גובשה דרך עבודה, והוצעו יערדים ומטרות. הוועד פנה לחברים באמצעות חווורים במטרה לדרבן ולעודד כתיבת חומר תודרי, או, ספריים אישיים. היה בכך קושי רב. האנשים לא נענו בקלות, אלא שהוועד לא יותר — הפניות אל יוצאי העיר בארץ ובחוץ לארץ הניבו לבסוף כמהות מספקת של תועד אשר הגדיקה את המהלים הבאים — דהיינו — פעולות מעשיות לקרהת הוצאה הספר.

אין סוף קשיים עמדו על דרכינו, שכן, לא היינו מנוסים ברגע אלה, ואת כל הכרוך בהוצאה לאור ועריכה לממנו תוך כדי העשיה.

מכיוון שכך, הדברים התקדמות בעצתיים, ובוודאי שלא בקצב הרצוי לנו. על מנת להבטיח את ממון הספר הכרזנו על מכירה מוקדמת וכן מכירות דפי הנצהה, וכך גייסנו משאבים ראשוניים. חלק נבר מהתחילה בעצנו בעצמנו על מנת להמנע מהוצאות כספיות שאינן הכרחיות. החומר נמסר לבדיקה ראשונה לחבריינו פנחס אילון ז"ל שלצערינו חלה ולא הספיק לעשות את הבדיקה הסופית והחומר נמסר לדפוס. בהמשך בוצעו עוד פעולות רבות אשר מי שיאנו מצור בנושא קשה לו לשער ולהבין את הדיקפה של המלאכה. הѓאות, עמוד וכיווץ באלה...

אנו מציינים את עורתה של יעל לי (גורדון) שהקדישה מזמן לקדום העניין. ואולם, מי שלא נח ולא שקט, לקט, ערף, ועמד לא לאות והתרוצץ חיים פרוש, זאב ברמי ואחיו אהרון ברמי. כבר אמרנו שהיה קשה ביותר להניע את החברים לכחוב. גם בעניין השגת פיסות מידע, תמונות, או פריטים חשובים לא שבנענו נחת. לאנשים היה נראה קשה ברוב המקדים לשוב אל עברו, לשקווע בזוכרנות. בהתמדה, בסבלנות נטהטו הדברים והצטברו **לכדי** מסמך מקיף אשר זכאי לתואר "ספר קהילה".

ואז בשעה שסבירנו שאנו רואים כבר אור בקצת המנרה חל עכב נסף. העכב נבע מן הצורך החדש דין ישן אשר במשך השנים עבר מעצמות. נושא הדרון היה האם נכוון יהיה לכלול בספר פרקים באידיש ובאנגלית על מנת לאפשר לבני העיר אשר אינם שולטים בעברית (דור ההמשן) לדברים ממוקור ראשון. הענו למחשבה שיהיה זה צעד נכוון אשר יעשה את תוכן הספר ויקדם את מטרתינו הגם שCHOOL זה הביא להשיהה נוספת בקצב העבודה.

"אל מלא רחמים" ע"י החזן באזכרה 7
1987

הקהל מכבד את זכר הקדושים בדמייה

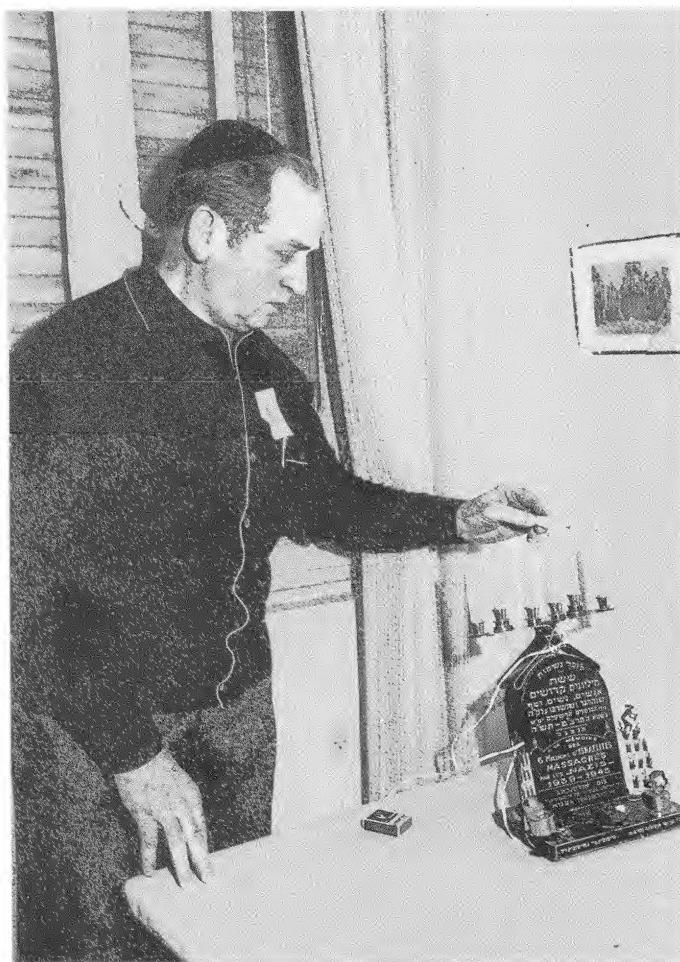

משתתפי האזכרה השנתית ב-1987

ועתה, לא נותר אלא לקוט שבספר, אשר לocket ונערך באחבה, בمسירות
ובתחוות יעוד עמוקה, ישיג את מטרתו ויהווה לבני העיר אופוצ'ינה, צעדייהם
והדורות העתידים מקור חשוב בחזק תחומי השicityות וכי באמצעותו, קהילה,
שהייתה תוססת, מלאת חיים ותוכן, לא ת策ל לתחומות הנשיה. נקווה שmedi פעם,
גם כאשר הכל יהפר להסתוריה עינים סקרניות ושותאות תחלופה על פני השורות
VIDIM מתענינות תעללנה בין העמודים. יהי רצון.

וועד ארגון יוצאי אופוצ'ינה והסביבה.

הדלקת נרות זכרון ע"י אהרון כרמי

"ברוך בין האמת"

"ה' נטן ויה' לקח – יהי שם ה' מברך"

רשימת יוצא אופלוצנה שנפטרו בישראל

שם משפחה	שם פרטי	שם קורם	שם משפחה	שם פרטי	שם קורם	שם משפחה	שם פרטי	שם קורם
אפשטיין	פנחס	נשקה	הדרי	הדרי	אהרון	שרה	ישעיהו	אלידר
אוקסהנדLER	שמידה					יעקב	אריה	אלידר
						אריה	אריה	אלידר
			וירטשברג	וירטשברג	אריה	זונעיגן	זונעיגן	אלילו
			וורדי	וורדי	אברהם	זוקר	פנחס	פנחס
ברוקמן	מניה	יהיאל	זלוטובגורסקי	זלוטובגורסקי	מניה	רוזנברג	מניה	ברוקמן
ברוקמן	שמשון	משה	זלוטובגורסקי	זוטניצקי	אריה	רייזויניג	פרדרה	ברוקמן
ברוקמן	אפרום		זוטניצקי				אפרום	ברוקמן
ברוקמן	ישראל							ברוקמן
בלוייך	חיים	חויה	בחוץ	בחוץ	חיים		יצחק	bialoribeskoy
bialoribeskoy	יצחק						אלחנן	בוקסנר
בוקסנר	אלחנן						מרדכי	borenstein
borenstein	מרדכי	מלכה	ליין	לייטנפולד	בן ציון	לבבי	צבי	גריננוואלד
גריננוואלד	צבי	שאלול	לייטנפולד	לייטנפולד	שלמה	שרה	אריה	grinenoawald
גריננוואלד	אריה	שרה	לבבי	לבבי	צפורה	לדר גולדברג	מיינREL	gotstein
gotstein	מיינREL	צפורה	שרה	שרה	לדר גולדברג	לדר גולדברג	אהרון	goetszman
goetszman	אהרון	יצחק	לב	לב	ליניצקי	ליניצקי	בול	galil
galil	בול						טובה	galil
galil	טובה						משה	galil
galil	משה						מאיר	grossfeld
grossfeld	מאיר	פינגה	מרמלשטיין	מרמלשטיין	יוסת	מיילשטיין	חנה	galognobaskoy
galognobaskoy	חנה	יוסת	מרגלית	מרגלית	נחמה	אריה	רוזנצוויג	dovberzon
dovberzon	רוזנצוויג	אריה	מרוז	מרוז				roshka
roshka			נוימן	נוימן	שמושאל		דוברשקלנקה	benyamin

		שם משפחה	שם פרטי	שם קורם		שם משפחה	שם פרטי	שם קורם	
		קובולוביץ'	אברהם	אברהם	ישראל	נוביצקי			
	פוליטנסקי	קריביוף	חיה	חיה					
		קוריפר	פנחס		ברוקמן	סולובייציק			
		קוזלובסקי	אברהם		ליירוביץ'	סמסנוביץ'			
		קוזלובסקי	פיישל		רבקה	סגל			
	זיגלר	קסטנבוים	רבקה		שלמה	סקוּרְקָה			
					חמיילנייצקי	סקוּרְקָה			
					אריטה	סטשבסקי			
					ולטמן	סטשבסקי			
		רוזנבוים	שאול		ישראל	סטשבסקי			
	פוקס	רוזנבוים	דבורה						
		רוזנטל	שמואל		שמואל	פִּינְדֶּר			
		רוזנפולד	דורקה		זילנייצקי	פִּידְלַמְּזָן			
	חAMILNIETZKI	ריי	אללה		מודבי	פרל			
		רוזנצוויג	רחל		חAMILNIETZKI	פִּינְטֶל			
					רבקה	פִּינְדֶּר			
					לייב	פִּינְדֶּר			
					חנה	פִּינְדֶּר			
					רובה	פּוֹזְנוּינְסְקִי			
					מלכה	פלק			
		שפָּאָק	הliningה	פרידלבסקי	אסטר				
		شمִידָה	יעקב						
		شمִידָה	נהלה		יהזקאל	צוקר			

לזכר עולם

של כל בני העיר משפחות שלמות מסועפות ומרובות הקדושים והטהורים אשר נספו בשואה שפקדה את עם ישראל ואשר בה נחדרו ולא נשאר להם שריד ונצר למען להעלות את זכרם ולהנציחם לדורות הבאים.

אנו עדת בני אופוצנה והסבيبة שנשארו לפלייטה מעלים בזה את זכרם הקדוש אשר יהיה שמור בלבותינו לנצח.

יתגדל ויתקדש עם ישראל בזיכרוןינו אשר מסרו את נפשם על לא עול בכפים ותהא נשמתם צורrah בצרור החיים

IN EVERLASTING REMEMBRANCE

OF ALL THE PEOPLE OF “OPOTSHNO”, WITH THEIR FAMILIES, THE SAINTLY AND “PURE IN HEART WHO WERE SLAIN IN THE TRAGEDY THAT BEFELL” THE PEOPLE OF ISRAEL AND IN WHICH THEY WERE DESTROYED, NOT LEAVING A REMNANT, TO PERPETUATE THEIR MEMORY FOR THE COMING GENERATIONS.

WE, THE SONS OF THE OPOTSHNO COMMUNITY WHO WERE SAVED, DEDICATE THIS WORK TO THEIR HOLY MEMORY WHICH SHALL REMAIN FOREVER IN OUR HEARTS.

MAY THE PEOPLE OF ISRAEL OF GLORIFIED AND SANCTIFIED THROUGH THE MEMORY OF IST SONS AND DAUGHTERS WHO GAVE UP THEIR LIVES IN HOLINESS, AND MAY THEIR SOULS REST IN LIFE ETERNAL.

קרבנות ההשמדה באופוצנה

ברשימה זוatta נקבעים שמותיהם של אלה שנרצחו ונספו על ידי הנאצים ועווריהם ימ"ש הרשימה נערכה לפי הידיעות שהגיעו אלינו אולם היו גם חללים רבים שככל משפחתם נכרתה בלי להזכיר שם וחכר לעצמה אין איפוא לראות רשימה זו שלמה וממצה.

יהיה זכרם ברוך ייחד עם כל אלה מבני עירנו שננספו ונזכרו ברשימה זוatta.

שם משפחה	שם פרטי	אשתו/ילדיהם	שם משפחה	שם פרטי	אשתו/ילדיהם
איידלשטיין	לייביש	אלברט	רחל	אלברט	רחל
איידלשטיין	דוד	אפשטיין	ידל	אפשטיין	ידל
אוירוב	אריה	אפשטיין	ישראל	אפשטיין	ישראל
אוירוב	פינגה	אפשטיין	פינגה	אפשטיין	פינגה
אורנבורג	חיק וחייאל	אפשטיין	צבי	אפשטיין	צבי
אורנבורג	שלמה דור	אפשטיין	לובה	אפשטיין	לובה
אורנבורג	ברכה	אפשטיין	משה	אפשטיין	משה
אורנבורג	לייביש	אפשטיין	יצחק	אפשטיין	יצחק
אורנבורג	חיה	אפשטיין	LIBBA	אפשטיין	LIBBA
אורנבורג	שלמה				
אורנבורג	דוד	אלילד	יוסף	אלילד	אלילד
אורנבורג	יוסף	אלילד	רחל	אלילד	אלילד
אורנבורג	איתה	אלילד	ברכה	אלילד	אלילד
אורנבורג	יוסוף	אלילד	דבורה	אלילד	אלילד
אורנבורג	חיים	אלילד	יוסוף	אלילד	אלילד
אורנבורג	חייאל	אלילד	יצחק	אלילד	אלילד
אורנבורג	ברכה	אלילד	לאה	אלילד	אלילד
אורנבורג	לייביש	אלילד	מאיר	אלילד	אלילד
אייזנברג	חנה	באלום	הרiska	באלום	באלום
אייזמן	יוסף	באלום	רושקה	באלום	באלום
אייזמן	מאיר	באלום	משה	באלום	באלום
איןטרליגטור	רחל	באלום	יצחק	באלום	באלום
איןטרליגטור	הלה	שלמה	שלמה	באלום	באלום

שם משפחה	אשתו יולדות	שם פרטי	שם משפחה	אשתו יולדות	שם פרטי	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה
באלום	שייע	בוקסנר	חירם יוסף	איתה	בוקסנר	בוקסנר	אהרון	באלום
באלום	אברהם	בוקסנר	משה	בוקסנר	בוקסנר	בוקסנר	אברהם	באלום
באלום	שלמה	בוקסנר	דור שלמה	רב	בוקסנר	בוקסנר	מאיר	באלום
באלום	ישעיהו	בוקסנר	יהושע	רחל	בוקסנר	בוקסנר	ישראל	בוריצקי
בוריצקי	ירחמיאל	ביאלוריבסקי	שלמה	יעקב	ביאלוריבסקי	ביאלוריבסקי	חיה	בוריצקי
בוריצקי	גיטל	ביאלוריבסקי	משה	ברכה	ביאלוריבסקי	ביאלוריבסקי	אסתר	בוריצקי
בוריצקי	חיים	זאב	ביאלוריבסקי	רבקה	ביאלוריבסקי	ביאלוריבסקי	יצחק אהרון	בוריצקי
בוריצקי	נעמי	יוסף	ביאלוריבסקי	פסיה	ביאלוריבסקי	ביאלוריבסקי	יעקב אברהם אליהו	בוריצקי
בוריצקי	מאיר	יוםע	ביאלוריבסקי	פועה	ביאלוריבסקי	ביאלוריבסקי	מאיר נתן יוסף	בוריצקי
בוריצקי	לולק	יהורה	אליעזר	שמה בונימ	ביאלוריבסקי	ביאלוריבסקי	שלמה לולק אברהם	בוריצקי
בורוביצקי	יצחק מאיר	בלאט	מאיר צבי רחל	ycopbar	בלאט	בלאט	מיכאל רבקה	בורוביצקי
בורוביצקי	משה	בלאט	מולחה	דבורה	בלאט	בלאט	ашתו+2+3+	בורוביצקי
בורוביצקי	איטהשע	בלאט	פועה	פועה	בלאט	בלאט	איטהשע חיים 2	בורוביצקי
בורוביצקי	רחל	בלזיצקי	אברהם פייפול טרננה שרה אברהם	בלזיצקי	בלזיצקי	בלזיצקי	אברהם יוכטשע קלמן פיעס	בומודר

		שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
		שרה	ברוקמן	ישעיהו	בלזיצקי	בלזיצקי	בלזיצקי
		פינה	ברוקמן	יצחק, פיivel	בלזיצקי	קיללה	בלזיצקי
		ישראל	ברקוביץ	חaims בן צבי	בלזיצקי	ויסל	בלזיצקי
		פרירול	ברקוביץ	4	בלזיצקי	ישעיה	בלזיצקי
		הנור	ברקוביץ		בלזיצקי	חויה	בלזיצקי
		מלך	בריקס		בלזיצקי	אטאל	בלזיצקי
		נתן	בריקס		בלזיצקי	ישעיהו	בלזיצקי
		צוטל	בריקס		בלזיצקי	אהרון	בלזיצקי
		הייב	בריקס		בלזיצקי	ויסל	בלזיצקי
		רחל	בריקס		בלזיצקי	ברל	בלזיצקי
		דור	גדליה				
		아버ם יצחק	גדליה		בלוייטטיבט	ירחמאל	
		פייבל	גדליה		בלוייטטיבט	פראל	
		שרה	גדליה		בלוייטטיבט	הנה רבקה	
		ביילה	גדליה		בלוייטטיבט	ברכה	
		יצחק	גוטסמן		בנדמאכד	משה	
		שרה	גוטסמן		בנדמאכד	מרום	
		ירדל	גוטסמן		בנדמאכד	סאלק	
		יהיאל דור	גוטסמן		בנדמאכד	אשר	
		שרה רייזל	גוטסמן		ברנט	לייבל	
		יעקב שלמה לאה	גוטסמן		ברנט	מאטיס	
		1	שאלול				
		יעקב שלמה לאה	גוטסמן				
		2	יעזח				
			גוטסמן				
					בראין	아버ם	
					בראין	רותי	
		האם	אהרון		בראין	רבורה	
			להה		בראין	ቢלה	
			שיינרל				
					ברגר	טלכה 2	
			שרה דינה		ברגר	שמואל	
			פסל		ברגר	משה	
			ויסל		ברגר	צבי	
			נכלה				
			היה				

		שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
	אלתר (רב)	גולדרשטיין	אלתור	שפרינצקה גיטל	גולדרברג	גולדרברג	פיניה	גולדרברג	מאיר	גולדרברג
	מיאטוס	גולבאייד			גולדרברג	חנה	4	גולדרברג	חנה	גולדרברג
	מינרל	גולבאייד			גולדרברג	יענקל	חנה שרה	גולדרברג	ברכה	גולדרברג
	משה	גולבאייד			גולדרברג	ברכה		גולדרברג	מאיר בן יוסף אשתו	גולדרברג
	רבקה רחל	גולבאייד			גולדרברג	חיה שרה		גולדרברג	יוסף	גולדרברג
	פייגל	גולבאייד			גולדרברג	נתן מניל		גולדרברג	לאה	גולדרברג
	פרל	גולבאייד			גולדרברג	אברהם		גולדרברג	יצחק	גולדרברג
	שרה	גולבאייד			גולדרברג	יוסף		גולדרברג	יובנבר	גולדרואסר
	ניתל	גולבאייד			גולדרברג	אברהם		גולדרואסר	בעלה	גולדרואסר
	שיינרל	גולבאייד			גולדרטיאן	אברהם		גולדרטיאן	צביה	גולדרטיאן
אלתר	אברהם	גולבאייד			גולדרטיאן	צפורה		גולדרטיאן	חיה	גולדרטיאן
	אסטר	גולבאייד			גולדרטיאן	אליעזר		גולדרטיאן	הינה	גולדרטיאן
	אברהם	גלייט			גולדרטיאן	שמואל		גולדרטיאן	הינה	גולדרטיאן
	הנניה	גלייט								
אשתו	צבי	גלייט								
אשתו	יהושע	גלייט								
	שלום	גלייט								
	משה	גלייט								
	מאשה	גלייט								
	מאטל	גלייט								
	מלכה	גלייט								
	ברוך	גולדרמן								
	יוסף	גולדרמן								
	רבקה	גולדרמן								
	זוהר	גולדרמן								
	רבקה	גולדרמן								
	שמעון	גולדרמן								
	פרירה	גולדרמן								
	רבקה	גלוגובסקי								
	ישראל	גלוגובסקי								
	הרשל	גלוגובסקי								
	יידל	גלוגובסקי								

		שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדיים	שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדיים
		דוברושקלאנקה	לציה	מair	גלוֹגְוּבָּסְקִי	מair	
2	ולדת 2	דוברושקלאנקה	אויזר			גֶּלֶר	
1	מאניה 1	דוברושקלאנקה	מאיר			גֶּלֶר	
		דוברושקלאנקה	אייזיק			גֶּלֶר	
		דוברושלונקה	לובה			גֶּלֶר	
		דוברודזינסקי	אימה			גֶּלֶר	
גיטל	בנדט	דוברודזינסקי	ברנרט			גֶּלֶר	
		דוברודזינסקי	אברהם			גֶּלֶר	
		דוברודזינסקי	חרים			גֶּלֶר	
		דוברודזינסקי	משה			גֶּלֶר	
		דוברודזינסקי	יוטה			גֶּלֶר	
		דורקוביץ	יעקב מנדר			גֶּלֶר	
		דורקוביץ	פרידה			גֶּלֶר	
		דורקוביץ	שמעון			גֶּלֶר	
		דורקוביץ	אריה			גֶּלֶר	
		הולנדר	יצחק מאיר			גֶּלֶר	
		הולנדר	גולדה			גֶּלֶר	
		הולנדר	ברכה			גֶּלֶר	
		הולנדר	פיישל			גֶּלֶר	
		הולנדר	שמחה			גֶּלֶר	
		הולנדר	איתה			גֶּלֶר	
		הולנدر	טולה			גֶּלֶר	
		הולנדר	ברונקה			גֶּלֶר	
		הולנדר	בללה			גֶּלֶר	
		הולנדר	רחל לאה			גֶּלֶר	
		הולנדר	אסטר רבקה			גֶּלֶר	
		הולםן	משה מרבי			גֶּלֶר	
		הולםן	ציפפה			גֶּלֶר	
אשתו	שאול	הולםן	לייביל			גֶּלֶר	
		הרצוג	ישראל			גֶּלֶר	
		דוברושקלאנקה פינקוס	אהרון			גֶּלֶר	

		שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
		שיינרל ויסקופ מנREL שמואל וילאטה שמוליק	שיינרל ויסקופ ויסקופ ויסקופ ויסקופ	ашתו שרה אלאה ברכה הינריה דור	הרצוג הרצוג הרצוג הרצוג הרצוג הרצוג		
		יוסף שינרל חנה שלמה הנDEL רבקה	וירשטל וירשטל וירשטל וירשטל וירשטל וירשטל	דבורה אהרון מאיר חיה שינDEL רבקה	הרצשטיין הרצשטיין הרצשטיין הרצשטיין הרצשטיין		
		צירקה מירליך	וירסמן ג'ורק	אברהם פרדרל יהודית	ואזריסקי ואזריסקי ואזריסקי		
	חנה	לייביש רבקה יוסף מודבי ² פינגלה ¹	וושנרבולסקי ² וושנרבולסקי ¹ וושנרבולסקי ² וושנרבולסקי ¹ וושנרבולסקי ²	פיגעה רישבר רייזל לאה חitem	וולטמן וולטמן וולטמן וולטמן וולטמן		
	רבקה-לה	רבקה-לה צבי ¹ חנה ² שלמה לוייז ² פריריה ¹	וושנרבולסקי ² וושנרבולסקי ¹ וושנרבולסקי ² וושנרבולסקי ¹ וושנרבולסקי ²	מרים הרש يول יוםה שמואל פרל ¹	וולטמן וולטמן וולטמן וולטמן וולטמן		
		ליהוב מלבה ² מאשה ¹ משה	וושנרבולסקי ² וושנרבולסקי ¹ וושנרבולסקי ² וושנרבולסקי ¹	ספרה ספרה שרה	וולטמן וולטמן וולטמן		
				פייבל רחל	ויסקופ ויסקופ		

		שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
	מרים	וינגרארד			צבי	צבי	וושנרבולסקי
	מנחם	וינגרארד		2	פיינה	פיינה	וושנרבולסקי
				1	חיהלה	חיהלה	וושנרבולסקי
המשפחה	아버ם	וינברג					
	לייבל	וינברג		עפורה	아버ם	אריה ל"ב	וירנמן
	שרה	וינברג			דיעזיל	דיעזיל	וירנמן
	יעקב	וינברג			מרדכי	מרדכי	וירנמן
	아버ם	וינברג			חנה	חנה	וירנמן
	איטשע	וינברג			גיTEL	גיTEL	וירנמן
	יצחק מאיר	וימרשברג			זיג	זיג	וירנמן
	שרה רחל	וימרשברג					
	זיסל	וימרשברג		ашתו	משה	טובה	וינגרדויביץ
המשפחה	ירחמיאל	וימרשברג			טובה	טובה	וינגרדויביץ
	פסח	וימרשברג		ашתו 4	איטשע	מאיר	וינגרדויביץ
	שלמה	וימרשברג			איטשע	מאיר	וינגרדויביץ
	יוסה	וימרשברג			ישראל	ישראל	וינגרדויביץ
	אסתר ברכה	וימרשברג					
	אסתר בתיה	וימרשברג			חיה	העניק	ויעשבובסקי
	רבקה	וימרשברג				חרים	ויעשבובסקי
	פיינה	וימרשברג				ישעיהו	ויעשבובסקי
	פסח	וימרשברג		ашתו 4	מאיר	מאיר	ויעשבובסקי
המשפחה	רבקה רחל	וימרשברג			המשפחה	זעליג	וירבסקי
	יצחק	וימרשברג				משה	וינקלד
	שרה מלכה	וימרשברג					
	זיסל	וימרשברג					
	שמעאל	וימרשברג					
	פסח חנה	וימרשברג					
	יחיאל זלמן	וימרשברג					
	שיינרל	וימרשברג					
	רב	וימרשברג					
המשפחה	רפל	וימרשברג			בנימין	בנימין	וינגרארד
	אסטר	וימרשברג				יוסה	וינגרארד
	צביה	וימרשברג				ישראל	וינגרארד
						아버지ם	וינגרארד

			שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדים	שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדים
			וימרשברג	יצחק		וימרשברג	ויקסברג	
			ויקסברג	מרדכי דוד		וימרשברג	ויקסברג	
			ויקסברג	מרום רחל		וימרשברג	ויקסברג	
			ויקסברג	מנחם ישראל		וימרשברג	ויקסברג	
			ויקסברג	משה		וימרשברג	ויקסברג	
			ויקסברג	אהובה		וימרשברג	ויקסברג	
			ויקסברג	יצחק		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	אריה		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	מלכה		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	משה	ליבה	וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	יצחק		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	מלכה		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	אריה		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	שרה		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	פסה		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	יוסף		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	יוטה		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	פייטל		וימרשברג	ויקסברג	
			וימרשברג	דוד		וימרשברג	ויקסברג	
			וינוגרודצקי	אהרון נתן		וינוגרודצקי	וילברשברייך	
			וינוגרודצקי	צבי		וינוגרודצקי	וילברשברייך	
			וינוגרודצקי	חנה		וינוגרודצקי	וילברשברייך	
			וילברשברייך	לייבל		ולד	וילברשברייך	
			וילברשברייך	יהזקאל		ולד	וילברשברייך	
			וילברשברייך	שרה חנה		ולד	וילברשברייך	
			וילברשברייך	ציפיה		ולד	וילברשברייך	
			וילברשברייך	מלכה רחל		ולד	וילברשברייך	
			וילברגלייט	שモאל		ויקסברג	ויקסברג	
			וילברגלייט	ציפורה		ויקסברג	ויקסברג	
			וילברגלייט	יהזקאל		ויקסברג	ויקסברג	
			וילברגלייט	יוכבד		ויקסברג	ויקסברג	
			חיים					
			זומלך					

		שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
		חAMILNIKZKI	מלכה	רייזה	זימלר	זימלר	זימלר
		חAMILNIKZKI	ברכה	נאה	זינגר	זינגר	זינגר
		חAMILNIKZKI	משה יעקב	שלמה	זינגר	זינגר	זינגר
		חAMILNIKZKI	הרסה	משה מיכאל אשתו	זינגר	זינגר	זינגר
		חAMILNIKZKI	ספרה	פִּיווֹל	זינגר	זינגר	זינגר
		חAMILNIKZKI	פיינל	נבה	זינגר	זינגר	זינגר
		חAMILNIKZKI	אברהם אלה	יוסף	זינגר	זינגר	זינגר
		חAMILNIKZKI	חיה	רבקה	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	יעוריאל	משה	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
	אשתו	חAMILNIKZKI	פרידל	בת שבע	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	אלחנן	יעקב	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	יוסוף	געללה	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	משה יעקב	מאיר	גלויטוגורסקי	גלויטוגורסקי	גלויטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	יצחק	ולמן	גלויטוגורסקי	גלויטוגורסקי	גלויטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	הנה	חנה	גלויטוגורסקי	גלויטוגורסקי	גלויטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	אברהם	רחל לאה	שינרל	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	ישראל	ברכה	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
	הירושעבי	חAMILNIKZKI	רבקה	אברהם	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	רייזל	מאיר	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	לייבל	שמעון	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	חויה	לייבט	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי	זלוטוגורסקי
		חAMILNIKZKI	יטה	マル	חודה	חודה	חודה
		חAMILNIKZKI	רחל	שינרל אסתר	חודה	חודה	חודה
		חAMILNIKZKI	בת שבע	פִּינְשָׁע	חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי
		חAMILNIKZKI	משה	רחל	חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי
		חAMILNIKZKI	יצחק	שלום	חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי
		חAMILNIKZKI	פסח	מלין	חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי
		חAMILNIKZKI	פיינה	אשתו	חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי
		חAMILNIKZKI	הונרה		חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי
		חAMILNIKZKI	זבריה		חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי
		חAMILNIKZKI	חouis עמנואל		חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי
		חAMILNIKZKI	רבקה		חוניתובסקי	חוניתובסקי	חוניתובסקי

			שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
			טפר	שמאי	אשתו	טפר	מיניה	חAMILNICZKI
			טפר	אריטהע	אשתו+2	טפר	מלבה	חAMILNICZKI
			טפר	פרל		טפר	ירדל	חAMILNICZKI
						צבי מרדכי		חAMILNICZKI
						יחיאל		חAMILNICZKI
			יאנושביץ	לייבש	שפרינצה		מריט	חAMILNICZKI
			יאנושביץ	וואלף			יצחק	חAMILNICZKI
			יאנושביץ	אסטר	1		אולה	חAMILNICZKI
			צבי	יורקביץ			לוור	חAMILNICZKI
			שרה	יורקביץ			רחל	חAMILNICZKI
			יהודה	יורקביץ				חAMILNICZKI
			חיה	יורקביץ		יעקב		חAMILNICZKI
						אשתו	לייבל	חAMILNICZKI
			רב בריש	יעקובוביץ			ישראל	חAMILNICZKI
			מניה	יעקובוביץ			חיה	חAMILNICZKI
			דור	יעקובוביץ				חAMILNICZKI
							שלום	חנצינסקי
			גדליה	בץ	אשתו			
			hirsh yidel	בץ	אשתו חנעה			
			שינה	בץ	3			
			ישראל	לאופר			מאיר	טארקא
			שרה	לאופר			שפרינצה	טארקא
			ריכח	לאנדסברג			חירם	טוגנטמן
			משה	לאנדסברג			איסטע	טוגנטמן
			נפתלי	לאנדסברג		אשתו		טננבוים
			חיים יוסף	לאנדסברג			רייזל	טננבוים
							יצחק	טננבוים
			יהודים	לבנדייגר				
			מנחם	לבנדייגר		לייבש מנדל אשתו		טפר
			אבא	לבנדייגר		רוחמה		טפר
			פסה	לבנדייגר		חויה		טפר
			וואלף	לבקובייץ		מלבה		טפר
						לייזר		טפר
					4+			

שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
לבקוביץ	בלימלה	לייטמן	לבקוביץ	יצחק	לייטמן	לבקוביץ	יצחק	לייטמן
לבקוביץ	אסתר	טולה	לבקוביץ	וואלף	טולה	לבקוביץ	רבקה	טולה
לבקוביץ	רבקה	משה	לב	אללה	יעש	לב	יוסף	יעש
לב	הרמן	יזקאל	לב	אלמה	מורגןשטיין	לב	הולם	מורגןשטיין
לב	אלפרד	נחמה	לב	אלמה	מורגןשטיין	לב	וולטר	מורגןשטיין
לב	וולטר	יוספה	לב	אלפריד	יזחק	לב	ויליאם	יזחק
לוין	סלומון	שאליל	לוין	אלמה	מורדרקוביץ	לוין	אלפריד	מורדרקוביץ
לוין	אלפריד	רחלה	לוין	רחלה	מורדרקוביץ	לוין	ויליאם	מורדרקוביץ
לוין	ויליאם	בנימין	לוין	ויליאם	מורדרקוביץ	לוין	ויליאם	מורדרקוביץ
לוין	ויליאם	הלה	לוין	ויליאם	מורדרקוביץ	לוין	ויליאם	מורדרקוביץ
לוין	ויליאם	מאטל	לוין	ויליאם	מורדרקוביץ	לוין	ויליאם	מורדרקוביץ
לוין	גדריה	אברהם	טווארנה	גדריה	מינטקוביץ	לוין	נאהה	מינטקוביץ
לוין	אלתר	אשתו 2	אשתו 2	אלתר	חייה שרה	לוין	אלתר	חייה שרה
לוין	עמנואל	לייזרוביץ	לוין	פינגה	לייזרוביץ	לוין	רחלה	לייזרוביץ
לוין	פינגה	משה רוד	לוין	רחלה	לייזרוביץ	לוין	נפתלי	לייזרוביץ
לוין	נפתלי	גיטל	לוין	יעקב	לייזרוביץ	לוין	יעקב	לייזרוביץ
לוין	יעקב	טובייה	לוין	שבע	לייזרוביץ	לוין	שבע	לייזרוביץ
לוין	שבע	זבריה	שרה	משה	מרים בינה	לוין	מרים	מרים בינה
לוין	מרם	מרם	לוין	מרם	מיילשטיין	לוין	מרם	מיילשטיין
לוין	מרם	אברהם	לוין	מרם	מיילשטיין	לוין	מרם	מיילשטיין
לוין	מרם	נתן	לוין	מרם	מיילשטיין	לוין	מרם	מיילשטיין
לוין	מרם	פינגה הונרה	לוין	מרם	מיילשטיין	לוין	מרם	מיילשטיין
לוין	מרם	חיים יהיאל	לוין	מרם	מיילשטיין	לוין	מרם	מיילשטיין
לוין	מרם	זבריה	לוין	מרם	מיילשטיין	לוין	מרם	מיילשטיין
לוין	מרם	יצחק	לוין	מרם	מיילשטיין	לוין	מרם	מיילשטיין
לוין	מרם	אסתר	לוין	מרם	מיילשטיין	לוין	מרם	מיילשטיין
לויפלינג	נחום	שלמה	אשתו 3	משה	מיילשטיין	לייטמן	נחום	מיילשטיין

	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
	מילשטיין	זelda	מילשטיין	מרקוביץקי	מרקוביץקי	מרקוביץקי הוש
	מילשטיין	מנדל	מילשטיין	מרקוביץקי	מרקוביץקי	אהרן
	מילשטיין	שמואל	מילשטיין	מרקוביץקי	מרקוביץקי	זוסל
	מילשטיין	משה דוד	מילשטיין	מרקוביץקי	רבקה	זולדה
	מילשטיין	שרה	מילשטיין	מרקוביץקי	ואלף	מרקוביץקי רבקה
	מילשטיין	רייזל	מילשטיין	מרקוביץקי	מנDEL	מרקוביץקי ואלף
	מילשטיין	אסד	מילשטיין	מרקוביץקי	חיים	מרקוביץקי מנדל
אשתו 3	מאיר	מאיר	מאיר	נוביצקי	נח	נוביצקי אסטור
	米尔策基	アイבל	米尔策基	נוביצקי	נהום	米尔策基 נחום
	米尔策基	יוסף	米尔策基	נוביצקי	חנה	米尔策基 חנה
	米尔策基	אייזיק	米尔策基	נוביצקי	משה	米尔策基 משה
	米尔策基	שמעה	米尔策基	נוביצקי	אליהו	米尔策基 אליהו
	米尔策基	חיה שרה	米尔策基	נוביצקי	מרים בינה	米尔策基 מרם בינה
	米尔策基	אלישבע	米尔策基	נוביצקי	מאיר	米尔策基 מאיר
	מייזנץ	חאמל	מייזנץ	נייברגר	Յואל	נייברגר משה
	מייזנץ	שרה	מייזנץ	נייברגר	משה מנDEL	מייזנץ נייברגר שבע
מנדריסבסקי	מלץ	ישראל	מלץ	נייברגר	דחל	נייברגר נחנה
	מלץ	מאיר	מלץ	נייברגר	מנDEL	נייברגר מארט
	מלץ	דחל	מלץ	נייברגר	אסטר	נייברגר שרה
	מלץ	גיטל	מלץ	נייברגר	צדל	נייברגר צידל
	מלץ	פרל	מלץ	נייברגר	חנה	נייברגר חנה
	מלץ	יוסף	מלץ	נייברגר	שרה לאה	נייברגר שרה לאה
	מרמלשטיין	שינDEL	מרמלשטיין	נייברגר	אברהם	נייברגר שינDEL
	מרמלשטיין	יצחקה	ברמלשטיין	נייברגר	ברמלשטיין	ニーיברגר אברהם יצחקה
	מרמלשטיין	בנימין	מרמלשטיין	נייברגר	שיינDEL	מיקוביץקי אברהם יצחקה

			שם משפחה	שם פרטיו	אשתו יולדים	שם משפחה	שם פרטיו	אשתו יולדים
			פלישר פלישר פלישר פלישר	ישעיהו רחל נחה זולדה	יצחק רייזל אסטר רפאל חייט	פוליטינסקי פוליטינסקי פוליטינסקי פוליטינסקי	יוסף יעקב שלמה משה מאשה	
	חיה 2	שמה	פלבטה			פוליטינסקי פוליטינסקי פוליטינסקי פוליטינסקי	יוסטה פינגה יהודית חירם	
		טובה	פלודרבולם			פוליטינסקי פוליטינסקי	פינגה יהודית חירם	
	ציפורה		פלק	יצחק חיים שרה	אשר וולף שרה דינה גיטל לאה מאטל	পটোশ	পটোশ পটোশ পটোশ	
			פלינדר פלינדר פלינדר	מינקה מניה רוזה		পটোশ	পটোশ পটোশ	
	אסטר לאה	פנחס קלרה ישראל	בעesus בעesus בעesus		שמעון רחל ברל	পটোশ	পটোশ পটোশ	
			פרוטוס פרוטוס	אלזה יצחק	momah chone סימה רחל	পোনিনস্কি পোনিনস্কি পোনিনস্কি	পোনিনস্কি পোনিনস্কি পোনিনস্কি	
	סבינה	אברהם אלזה	פרידלבסקי פרידלבסקי		לייבש	পোনিনস্কি	পোনিনস্কি	
			פרידמן פרידמן פרידמן פרידמן	מאיר זיסה משה זאב	מאר שייח משה משה	পীঁগলিস পীঁগলিস পীঁগলিস পীঁগলিস	পীঁগলিস পীঁগলিস পীঁগলিস পীঁগলিস	
			פרל פרל פרל	יצחק רייזל אסטר	ישראל מרום צבי	পলিশר পলিশר পলিশר	পলিশר পলিশר পলিশר	

שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדים	שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדים
פרל	אברהם	רחל	פרוש	פרוש	רחל
פרל	מנדל		פרוש	בריניל	
פרל	אייטשע	שושנה	פרוש	רבקללה	אברהם טוביה
פרל	רחל		פרוש	חיה	
פרל	ראובן		פרוש	משה צבי	עללה יוסף
פרישמן	שינDEL		פרוש	מלך	מלך אשטו
פרישמן	חנה		פרוש	יחיאל מאיר	יחיאל מאיר צילה
פרומר	פישל		פרוש	רבקללה	
פרומר	הינדרה		פרוש	שמאייה	
פרומר	יוסל		פרוש	ביריך	רחל לאה
פרומר	רחל		פרוש	שלמה	
פרומר	הענקה		פרוש	חיה שיינריל	
פרומר	מענדל		פרוש	שרה רבקללה	
פרומר	הור		פרוש	חאים	
פרויטאג	זלמן	רחל			
פרויטאג	משה				
פרויטאג	פייגה				
פרויליך	שלמה נתן				
פרויליך	יצחק	מלכלה 1			
פרויליך	נהה				
פרויליך	ישיעיהו	פרויידע			
פרויליך	חיה				
פרויליך	צביה				
פראנצוס	יצחק אהרון חנה				
פראנצוס	פיינה				
פראנצוס	רבקה				
פראנצוס	אברהם				
פרוש	אליעזר				
פרוש	משה				
פרוש	מאיר				
פרוש	שאלול				
פרוש	צוקר				
פרוש	צוקר				
פרוש	צוקר				
פרוש	צוקר				
פרוש	צוקר				
פרוש	צוקר				
פרוש	צוקר				
פרוש	צוקר				
רב					

שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
צווינגהפטיג	נהום		צווינגהפטיג	רווה	
צווינגהפטיג	ראובן		צווינגהפטיג	משה	
צווינגהפטיג	רווה		צווינגהפטיג	משה	
צווינגהפטיג	שמעאל		צווינגהפטיג	רווה	
צווינגהפטיג	שמעאל		צווינגהפטיג	רווה	
צימבר	גולה		צימבר	חנה שרה	
צימבר	הristol		צימבר	אלטה	
צימבר	אלטה		צימבר	יענקל	
ציגלר	ישראל		ציגלר	ישראל	
ציגלר	ישראל		ציגלר	דוד	
ציגלר	הינדר לאה		ציצית	יעקב	
ציצית	לייזר		ציצית	לייזר	
ציצית	הינדר לאה		ציצית	לייזר	
ציצית	אבraham יעקב		ציצית	הינדר לאה	
ציצית	משה		ציצית	הינדר לאה	
ציצית	יצחק		ציצית	פנחס	
ציצית	פנחס		ציצית	מאטל	
ציצית	שאול		ציצית	פרידל	
ציצית	פרידל		קאופר	מרדכי	
קאופר	יראל		קאופר	יראל	
קאופר	יראהל		קאופר	יראהל	
קאופר	יראהל		קאופר	יראהל	

שם משפחה	שם פרטי	אשתו וילדים	שם פרטי	שם משפחה
קופרמן	אברהם יוסף	קרול	יעקב רוד	מלכה הינהה
קופרמן	רחל	קרול	יענקל	שמעון
קופרמן	מאיר	קרול	בלציה	
קופרמן	חיה	קרול	היים יוסף	
קופרברג	נחמה	קרול	משה	
קופרברג	איטה	קרול	רוחמה	
קופרברג	איטה	קרול	יהיאל ולמן	
קורצברד	צבי אליעזר	קרול	אהן	
קורצברד	גולדת פיננה	קרול	שפורה	
קורצברד	רחל	קרול	הינהה	
קורצברד	אסתר	קרול	לאה	
קורצברד	יצחק	קרול	טלמה	
קורצברד	יטה	קרול	יהודית	
קורצברד	רבkah	קרולק	פסח	
קורצברד	רחל	הristol	רווה 2	קורטשברסקי
קורצברד	אסתר			
קצנעלבויגן	משה	קרוננברג	אשתו 4	יענקל
קצנעלבויגן	שרה	קרוננברג	אשתו	יעקב
קצנעלבויגן	יחזקאל	קרוננברג		יוכבד
קצנעלבויגן	רחל			
קצנעלבויגן	Յոտקה	ראבע	אסתר	
קצנעלבויגן	רושקה	ראבע	פרץ	
קצנעלבוגן	לייבל		רבkah	לייבש
קצנעלבוגן	ビינה			גייטל
קלילינרט	יוזחמיאל			בללה
קלילינרט	מירנוב			אברהם
קלילינרט	בנימין			בעצאלל
קלילינרמן	זאב		אשתר 2	יעקב
קצמן				שרה
קצמן				נתן

			שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו יולדות
		ашטו	יעקב	רוזנצויג					הרב רוטנברג	משה הירש	הרבנית פסל
			שלמה	רוזנבלום					הרבנית	אלימלך	ושפחתו
4		אלטה נבה	רוזנבלום	ישראל חיים					רוזנברג	משה וואלה	
		רבקה	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג	לאה	ושפחתו
1		אימה	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג	סימה	
		זינDEL	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג	אטלה	
		חיה	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג	לייזר	
4		ציפורה	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג	פרל	
		ברונציה	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג	נכעלה	
		ברל	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג	רב ברל	
2		יענקל	רוזנבלום	רוזנבלום		3	שלמה שרה		רוזנברג		
		רווה	מאיר	רוזנבלום			שרה 4	שלמה	רוזנברג		
		הירוש דוד	רוזנבלום	רוזנבלום			גרשון 2	גרשון	רוזנברג		
		בלומה	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג	יוסף	
		לייב	רוזנבלום	רוזנבלום					רוזנברג		
		רחל	רוזנבלום	רוזנבלום					רודיל		
		יהיאל	רוזנבלום	רוזנבלום			ישעיהו 2	יהודית 2			
		ビינה	רוזנבלום	רוזנבלום					רוט		
		ציפורה	רוזנבלום	רוזנבלום							
2		יעקוב	רוזנבלום	ישראל חיים חנה			יעקב 2	יעקב	רוזנצויג		
		רבקה	רוזנבלום	רוזנבלום			נתן	נתן	רוזנצויג		
		הנוך	רוזנטל	רוזנטל				בעריש 2	רוזנצויג		
		מרדכי	רוזנטל	רוזנטל					רוזנצויג	דיידיה	
		ашטו	בריל	רוזנטל					רוזנצויג	דוד	
			יחיאל	רוזנטל					רוזנצויג	טובה	
			ישראל	רוזנטל					רוזנצויג	חנה רחל	
		ашטו גולדה	זלמן	רוזנבוים					רוזנצויג	פרל	
		ашטו	אברהם	רוזנבוים					רוזנצויג	נבה	
									רוזנצויג	ברל	
									רוזנצויג		

		שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדים	שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדים	רוזנבוים
		LIBA	REBKA	AZTOY	MARDCHI			
	ROD	REITER		WOLF				ROZENKRANZ
	TOWBA	REITER		BIRNA				ROZENKRANZ
	CHANAH RACHL	REITER		ZVI HIRSCH				ROZENKRANZ
	PERL	REITER		SARAH				ROZENKRANZ
	NABA	REITER		MANDEL				ROBINS
	BRAL	REITER		ESTER LA'AH				ROBINS
FLA 1	YUVEK	RINELDO		ZVI				ROBINS
	BERNARDIL	RINELDO		SARAH				ROBINS
	BRAL	RINELDO		CHANAH	SAUL			ROBINS
	YOSSEF	SHOERZBERG		ROBBORAH				ROBINS
	MOTSEL	SHOERZBERG		MANDEL				ROBINS
	FREIMER	SHOERZBERG		ESTER LA'AH				ROBINS
	LAAH	SHOERZMEN		RACHEL				ROBINS
	YISRAEL	SHOERZMEN		SARAH				ROBINS
	REBORA	SHOERZMEN		MIRIM	MOSHE			ROCBERG
	BELA	SHOERZMEN			REBEKA			ROCBERG
	YITZHAK	SHOLMAN			YOSEF			ROCBERG
1	BAT SHEV	SHOLMAN			CHAIM			ROCBERG
	YUVEK	SHOLMAN			HANNA			ROCBERG
	MAIR	SHOLMAN			PISEL			ROLNICKI
3	CAL MISHPACHA	SHOERZ		UMNOAL	BRON			ROLNICKI
		SHTRUBERG	ABRAHAM MENAHEM		YOSEF			ROLNICKI
	YISRAEL AHERON	SHIOTZIKI			CHAIM			ROLNICKI
	REBLAH	SHIOTZIKI		SHMOAL				RIIZWOWICZ
	YITZHAK	SHIOTZIKI		YOSEF				RIIZWOWICZ
	BERONKA	SHIOTZIKI		REBEKA	REBKA			REBKA

שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדיות	שם משפחה	שם פרטי	אשתו ילדיות
שיינפלבר	שיינפלבר	חנהלה מאיר יהיאל חנה 4	שיינפלבר	שיינפלבר	מניעלע אברהם
שיינפלבר	שיינפלבר	יעקב יצחק	שיינפלבר	שיינפלבר	אשטו יצחק
שיינפלבר	שיינפלבר	נחמן אשתו	שיינפלבר	שיינפלבר	שיינפלבר
שיינפלבר	שיינפלבר	יעקב אחרן חנה ברוניה	שיינפלבר	שיינפלבר	חיים יוסף
שיינפלבר	שיינפלבר	מרדכי חייה שרה	שיינפלבר	שיינפלבר	לה גרשון מרדכי
שיינפלבר	שיינפלבר	יעקב כל המשפחה	שיינפלבר	שיינפלבר	יעקב צבי
שיינפלבר	שיינפלבר	יעקב צבי ייחק איטשע שנDEL	שיינפלבר	שיינפלבר	נעמי סREL
שיינפלבר	שיינפלבר	שמעאל מאיר בלטשע משה	שיינפלבר	שיינפלבר	צבי צבי
שיינפלבר	שיינפלבר	יהיאל כל המשפחה			

המקום מיועד להנציה
משפחה, קרוביים מכירים שלא מוזכרים בספר

המקום מיועד להנציה
משפחה, קרוביים מכיריים שלא מוזכרים בספר

המקום מיועד להנציח

משפחה, קרוביים מכירים שלא מוזכרים בספר

נפש להילדה פרוש ז"ל

הלכה מأتנו דמות שהיתה כולה אור. דמות אהובה ונערצת למשפחה, לדידים — יוצאי מחנות הריכוז. ריגה, קייזר ואולד ושטוטהוף; לדידים שלאחר השחרור בבאמברג שבתת הגוררה ולדידים במדינת ישראל. הילדה נולדה בענקירק שבגרמניה לאיזידור (יצחק) ואדרלה לייב. היו לה ארבעה אחים ושלש אחיות.

ימים שהכרתיה הקדישה את כל-כולה לסייע לי בעבודה ציונית, ציונית ויהודית. הייתה מלאה אנרגיה ואירה בيتها, בשמחה ובשווון, את כל הבאים לשעריה: אנשי המקום, שליחים מן הארץ, אורחים ועסקנים. הם הגיעו כבאים. סודרו לה "יעירות" לארצות הבירות, אולם היא העדיפה את ארץ ישראל, "שבענו גליות והחלטנו לחיות בארץנו".

ליוצאי אופוצ'ינה הייתה כאחת משליהם, השתתפה בכל האירועים שערכנו במשר שלשים ושמונה שנים, זכתה לאהבת הכל ולהערכה הכל. עדות לכך: המוני המשתתפים שהשתתפו בהלויתה ובשלשים לפטירתה.

לא נשכח אותה ויהי זכרה ברוך!

בעלה במשך 42 שנה למיליה
חيم פרוש

לזכרו נצח

להוריינו האהובים ממייסדי ופעילי ארגון יוצא אופוצנה והסבiba.

אמנו דבורה ז"ל

אביינו שאול רוזנבוים

שנפטרו בישראל

בעלachi אריה

יהיה זכרם ברוך

המנצחים

בתם נחיה, בעלה חיים אפילוג,

בנם צבי ר' (רוזבויים) אשתו מריאם,

רות מרוז (רוזבויים)

ישראל

לזכרו של לבבי שאול (הרץוג)

ממייסדי ארגון יוצאי אופופצינה והסביבה

**שאול לבבי ז"ל שנפטר בישראל
יהיה זכרו ברוך**

המנצחים: אשתו יפה ומשפחה.

לזכר משפחתי

**אבא יעקב זלוטוגורסקי אמא, מניה
אחיו: יעקב, עמנואל, ישעיהו
שנפטרו בישראל**

יהיה זכרם ברוך

המנציחה: בת-שבע קלגור (זלוטוגורסקי)
ישראל

IN LOVING MEMORY

OF **ABRAHAM WIENER ז"ל**

אברהם בן מנחם
איש חסד ואמת

*A DEVOTED HUSBAND
FATHER
AND GRANDFATHER*

BETTY

MATLA, ISAAC.

GERI, MICHAEL, ZEVI,

TOVA, WILLY, BARBARA

JONATHAN.

**IN LOVING MEMORY
OF MY DEAR FAMILY
GASED IN TREBLINKA**

FATHER *WOLF FLAJSHER* MOTHER *MATLA*

BROTHERS *MOJSHE ISRAEL HERSHEL.*

SISTER *MIRIAM.*

FOR EVER IN MY HEART

BETTY WIENER (FLAJSHER)
DAUGHTER

צ'יס איביגון אנדענק

מיין שוואגער **לייביש גנץראקי זיין** פרוי **ברײינדליך** אין זיינער קינדער

אלע אומגעקזומען

אין דיא בלוטיגע קרייג פין דיא דיטשן

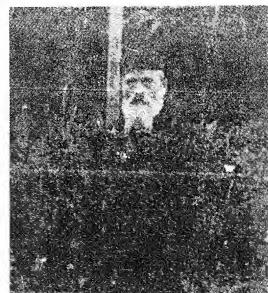

מיין טעירן מאן **לאוּן זַיִל גַּשְׁטָאָרְבָּן** אין אַמּוּרִיקָה

מיט באעהרונג: פרוי **בלציה** קינדער אין אַיִינֿיקָלעַך.

צום הייליקן אנדענק

פאר אינדזער טייערעד משפחה

פאטער משה וואלף
רוזנברג

מווטער לאה

שווועסטר עטיל איהר מאן אין קינדער שווועסטר **נאכָא** איהר יונגעלא
בעריל שווועסטר **עהרל** איהר מאן. **יוסֶל** אין קינדער. ברידער
לייזער זיין פרוי **אידע** ברידער **שמעון** זיין פרוי **רחלַה** אין קינדער
וואס זענען אימגעקומען דורך דיא נאצ'ים ימײַש.

אין אייביקן טרויער.

שרה פרנקל (רוזנברג)
שווועסטערן
בלצייה גנץראסקי רוזנברג

מיין טייערן מאן **יעקב** ז"ל געתטאָרבּן אין אַמעְרִיקָא

מייט באָהָרוֹנָג: פרוי שרה קינדער אין אייניקלעך

לזכר יקירנו

שנספו בשואה הנוראה

אבי יעקב-דוד ליפשיץ אמי רבקה
אחוי מאיר, ברוך, יהיאל-משה, אלתר
 אחיוותי גיטה, רוזה.

יהיה זכרם ברוך לנצח

המנצחים: בנים מרדכי ליפשיץ
 אוסטרליה.

לזכרון עולם

יקירי שנספו בשואה
אבי גדליה כץ אמי שרה
 אחיאתמר, אברהם, יוסף.
 אחחותי חייה ובעלה אברהם נייברג
 אחיה חיים כץ שנפטר בישראל

יהיה זכרם ברוך

המנצחים: אהרון כץ ישראל

צום אייביגן אנדענך

פון מיינע ליבע וואס דענען טראגניש
 אומגעקזומען דורך די נאצים

פאטער יר חמיאל מוטער פריידל
 בליעשטייפט זיל

פאראייביגט:
 דורך זיינער תאכטער דינה רוזן
 אמריקה.

צום הייליקן אנדענק

פארן אומשולדייך פארגאנסן בלוט

פון : מיין גאנצע משפחה מיט אללע קינדער ז'יל

זידע **הערש לייזער פיינער** בובע **שייפריה**

פאטער **אברהם פיינער** מוטער **שרה**

מומעס **אסטר אוון פרײידע גיטל**

פעטער **אברהם יצחק מאָרכובֿיעצקי** אין זיין פאמיליע

ה' ינקום דמס!!!

מיר וועלן זיי אלע אוָף אַיִיבֿיק געדענְקן!!!

פעראייבֿיקט. דורך

לעאן פיינער אוֹן פאמיליע!

אמריקה

לזכרון נצח

למשפחותי היקרה שננהגו ונשרפו ע"י הנאצים ועוזריהם ימ"ש

אבי יצחק מאיר ווימרשברג אמי שרה-רחל

אחבי ירחייאל, שלמה

יהיה זכרם ברוך

המנציח **יהיאל-דוד ווימרשברג**
ישראל

לזכרוֹן עולם

למשפחותי האהובה שננספו בשואה ע"י הגרמנים ועוזריהם ימ"ש

אשטי רחל, לבית גולדברג

ילדי אברהם-טובייה, רבקה, חייה, משה-צבי

ACHI RAVON, אשתו בלה, לבית קורמן וארבעת ילדיהם

אחיותי חייה-שיינDEL, בעלה מאיר הרצשטיין וילדיהם

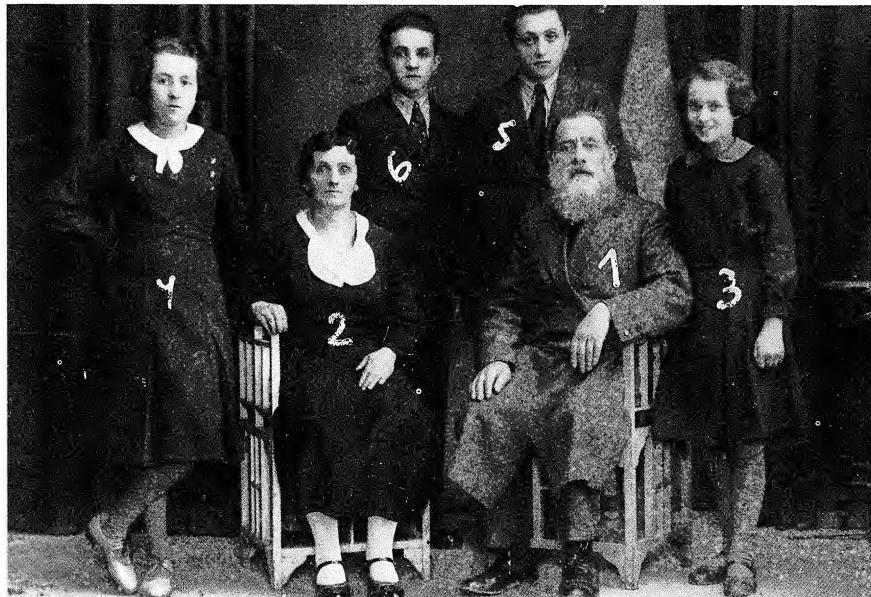
וכל משפחת גריינהולץ

יהיה זכרם ברוך

המנציחה: פירוש חיים

לזכר יקירנו הבלתי נשכחים

שנספו בשואה ע"י הנאצים ימ"ח ביחד עם יהודי קהילת אופוצינה

1. אבינו איתשע פרל. 2. אימנו דרייזל.

3. אחותינו רחל. 4. ברוניה. 5. אחינו אברהם. 6. מנדל

יהיה זכרם לעד

המנצחים: בנותיהם – שורה ופניה פרל

נֵר לְזֶכֶרּוֹן

**אחי דודי מיליק ורבָּר
امي ליוארה ורבר-שרצָר**

**בעלִי, אבִי מַנְחָם מַנְדֵל גּוֹרְדוֹן
וּמִשְׁפְּחוֹתּוֹ**

כלם נספו בשואה הײַד

אליהו שְׁרָצָר שנפטר בפולניה

יעקב ווֹרְנוֹיך שנפטר בישראל

יהי זכרם ברוך

המנצחים שרה גורדון-וירניך לבית ורבר-שרצָר
בתנה יעל לוּיָגּוֹרְדוֹן

לזכרון עולם למשפחתי האהובה

סבא דויד, סבתא חוה, אמא רבקה, אבא ישראל צבי, חמיילניצקי

☆ אחותי ריזלה ו אחי לייבלה ☆

שנספו בשואה

אחותי מלכה ובעלה ישראל לוין, אחותי איטה

שנפטרו בישראל

יהיה זכרם ברוך

המנציח: **ישראל יעקב (חמיילניצקי)**

צום איביגין אנדענק

מיין ליבע פAMILIUS

1. מוטער דינה 2. פאטער ברל גלר

שועטערן 3. חייקה-לה 4. מניה

5. ברידער אליעזר

איינער פין די אנפירער פין אויפשטיינד אין ווילע געטא

אלע אומגעקומווען דורך די דיביטשן ימ"ש

אויך מיינע באבָּע אין זיידעס געשטארבן אין ארגענטינה

עהרע זיינער אנדענק

פעראייביגקט: דורך מינה, לייזר קורצבראָד

ארגענטינה

לזכרון עולם

למשפחותינו האהובים והיקרים
פייבל וויסקוף. אשתו רחל
הילדים יצחק. מנדל. שמואל. שיינDEL. זלאטה.
וכל משפחתה של בלה וויסקוף בפולין

כולם ננחו בשואה האיומה

ה' ינקום דם

בעל יעקב וויסקוף שנפטר בבלגיה יהי זכרו ברוך

המנצחים בלה וויסקוף ומשפחה בלגיה

האחים: כרמי, זאב, יוסף, אהרן ומשפחותיהם

ישראל

לזכרון נצח למשפחהינו היקרה

על אלה אנו בוכים חבל על דאבדין ולא משתכחין

אחינו
מנחם משה

אמנו
אסטר מבית (לבקוביץ)

אבייט
 יצחק אליעזר חמלניצקי

מלכה

acjiותינו רחל

אחותנו ברכה
ובעלת **שלמה-דוד אורנבוֹז**

שנספו בטרבלינקה ע"י הנאצים וועזריהם ימ"ש
ביחד עם יהודי קהילת אופוצנה

זכרם ישאר עד לעד בלבנו

המנצחים : בצלר ובכאב
האחים : זאב, יוסף, ואהרון, כרמי (חמלניצקי) ומשפחותיהם.
הדוד צבי כרמי ומשפחותו קבוץ רביבים ישראל.
 שלמה זיסמן רוזה כהן רבקה סמלר ומשפחותיהם. שיקAGO

נַר זָכָרוֹן לְמִשְׁפְּחַתֵּנוּ הַיְקָרָה שֶׁנְּרָצָחוּ וַנְּשָׁרְפוּ
עִיִּי הַנְּאָצִים וַעֲזֹרִים יְמִיחָ

דודתינו לאה ובעלה ישראל מינזיגורסקי
ילדייהם שרה, רוזה, פרידל, מלכה

דודתינו נחמה בעלה חיים פוקס
ילדייהם, דורקה, ואחרון

דודתינו בלצי"ה
ובעלת משה זילברשטיין
ילדייהם ריייזל, ברכה אהרון שרה

דודיע וואלף לבקוביץ רגינה, יוסף כולם קורבנות השואה האiomה
דודתינו מלכה בתם בלה
ה' ינקום דם
שנפטרו בלודז

דודינו שמואל מאיר זיסמן אשתו שרה מבית (לבקוביץ)
שנפטרו בארה"ה
דודינו יהיאל קראוזה (חמיילונייצקי) שנפטר בארה"ה
דודינו יעקב דוד חמילנייצקי שנפטר בארגנטינה
יהיה זכרם ברוך

המנצחים: האחים: זאב, יוסף, ואחרון, כרמי. ומשפחותיהם.

דודינו צבי כרמי ומשפחותו קבוץ רביבים

שלמה זיסמן רוזה כהן רבקה סמלר
משיקאגו

לזכר קרובינו ויקירינו

1. וולף לבקוביץ 2. אסתר חמיילניצקי (מבית לבקוביץ)
3. אסתר גולדברג (מבית לוין) 4-5 בנות של אסתר
6. עוזר גולדברג 7. הנדאל מבית לוין 8. בעלה של הנדאל
9. שרה מבית לוין 10. בעלה של שרה 11. יוסף לבקוביץ
12. רגינה לבקוביץ 13. לוטעך לרר 14. אליאז לרר
15. פינייע לוין 16. אשתו חוה
שמואל לוין אשתו גוץ'ה גולדשטיין .
אליה ומשפחותיהם נספו בשואה . ה' ינקום דםם
17. עמנואל לוין 17. פוריה לוין נפטרו בלודז
18. שרה לרר נפטרה בישראל
יהי זכרם ברוך

המנצחים :

משפי זיסמן משיקגו ,
ומשפַי כרמי (חמיילניצקי) בָּן-שרה שלום (גריינברג) וולף לוין
МИישראָל

לזכרוֹן עולם

להורי, אחוי ו אחיוותי היקרים

שנספו בשואה האיומה ע"י הגרמנים ימ"ש

امي מרימ

אבי נתן וולטמן

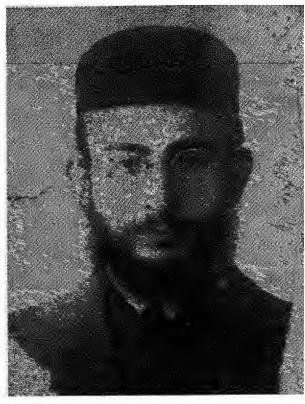
אחיוותי – שפרינצה, פרל, שרה-אסתר

אחוי – הרשייאל, שמואל ויומה,

יהיה זכרם ברוך

הנציחה: שושנה סטשבסקי ז"ל (וולטמן)

לזכרו עולם

אבי בָּרִישׁ סְטַשְׁבָּסְקִי

יהיה זכרו ברוך

למשפחהינו היקרה

امي שפרה

אחיכי מאיר, שלום, יהיאל אשרתו פרניה ומשפחה

אחותיכי שושנה

כולם נספו בשואה

ה' ינקום זמות

אחיכי ישראל ז"ל שנפטר בישראל

המנציח: פנחס סטשברסקי

לזכרוּן עולם

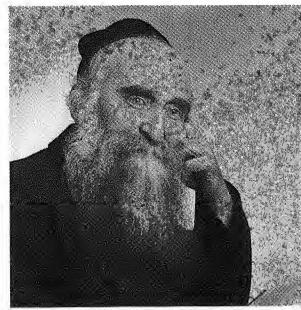
למשפחתי האהובה שננספו בשואה

אחיכי יוסף
אשתו אדלה וב'ב

אחיכי פייבל

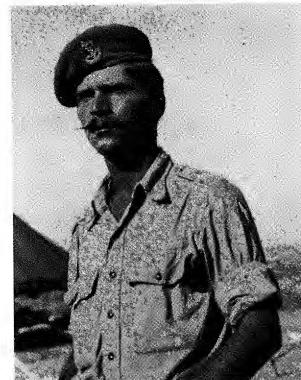

אבי משה מיכאל זינגר
אמי דבורה לבית קומץ

אחיכי יהיאל מרדכי אשתו חייה וב'ב
דודי ר' אשר קומץ

אהוותי בינה רוזה
בעל יעקב גולדברג וב'ב

בןנו יורם זינגר
שנהפל במלחמות תפקידו בישראל

יהיה זכרם ברוך

המנציח: יהודה ליב זינגר

קבוץ עינת ישראל

לזכר יקירי

שנרצחו ע"י הגרמנים ימ"ש

אמי 1. פרידל. אבי 2. עזריאל.

אחוי 3. משה יענקל 4. אלחנן 5. יוסף

גיסתי 6. ויטה

זכרם לא ימוש מלבנו עד עז

המנציחה: גניה גולדשטיין ומשפחה

ישראל

לזכר עולם

סבא: **נתנאל** (סנדל) מורה זוביץ,

אבא: **חביב**, יצחק-דב ברוקמן, אמא לאה,

בניהם: **שמעון**, אפרים, ישראל בתם: **שושנה** שנפטרו בישראל.

רחל, ובעלה **חיים-אלברט**, וילדיהם

בתם: **שרה** ובעלה **לייביש ר宾וביץ**, וילדיהם: **יצחק, משה** שנחרגו בשואה

ה' ינקום דם

המנצחים: אריה, מניא, טובציא, זהבה, משה ברוקמן.
נח סולובייציק (בעלה של שושנה).

אבא **אליהו-ראובן רוזנברג**. אמא **בלומה** בנותיהם: **רוזה, פרומר,**

חויה, חנה. בניהם: **שלמה, יוסף**, ומשפחותיהם מDSLוביץ

המנצחים: מניה ברוקמן, גניה רוזנברג, דוד פרומר.

סבא: **שמואל ריזוועינג**,

בתו **מריס רוכורגר** בניו **יוסקע לייבקע**, נחרגו בשואה

ה' ינקום דם

בתם, **פרידה ברוקמן** נפטרת בישראל

המנצחים: יצחק, גדי ברוקמן, מישראל, מרדי, רבקה גלייט

אבא **משה גלייט** מרדוישץ בניו: **אברהם, אהרון**. נחרגו בשואה

ה' ינקום דם

דב (בעל) ואשתו **טובה** ובנם **משה** נפטרו בישראל

יהיה זכרם ברוך

המנצחים: **ישראל, מרדי, רבקה גלייט** מישראל

לזכרון עולם

למשפחתינו שננספו בשואה האיומה

אחותנו חייה אסתר

אבא ברוך בנדט
דוברובסקי

אחינו אברהם יצחק

בת דודת אסתר

אחינו משה-לה

ואחינו בוגנים שנפטר בישראל

יהיה זכרם ברוך

המנציחים: יעל וולוצקי דוברובסקי

דוברון אריה (דוברובסקי)

בישראל.

לזכר יקירותנו הבלתי נשכחים

שנספו בשואה עיי' הנאצים ימ"ח ביחד עם יהודוי קהילת אופוצינה

אבינו מאיר בלאט אימנו 1. רחל

achsotenu 2. פולה 3. בעל משה פוקס

achsiotinu 4. מולה 5. יאנינה 6. דבורה

ה' ינקום זםם

המנצחים :

**דינה גריין בלאט
בישראל**

**מליה בלאט
בפולניה אחותה**

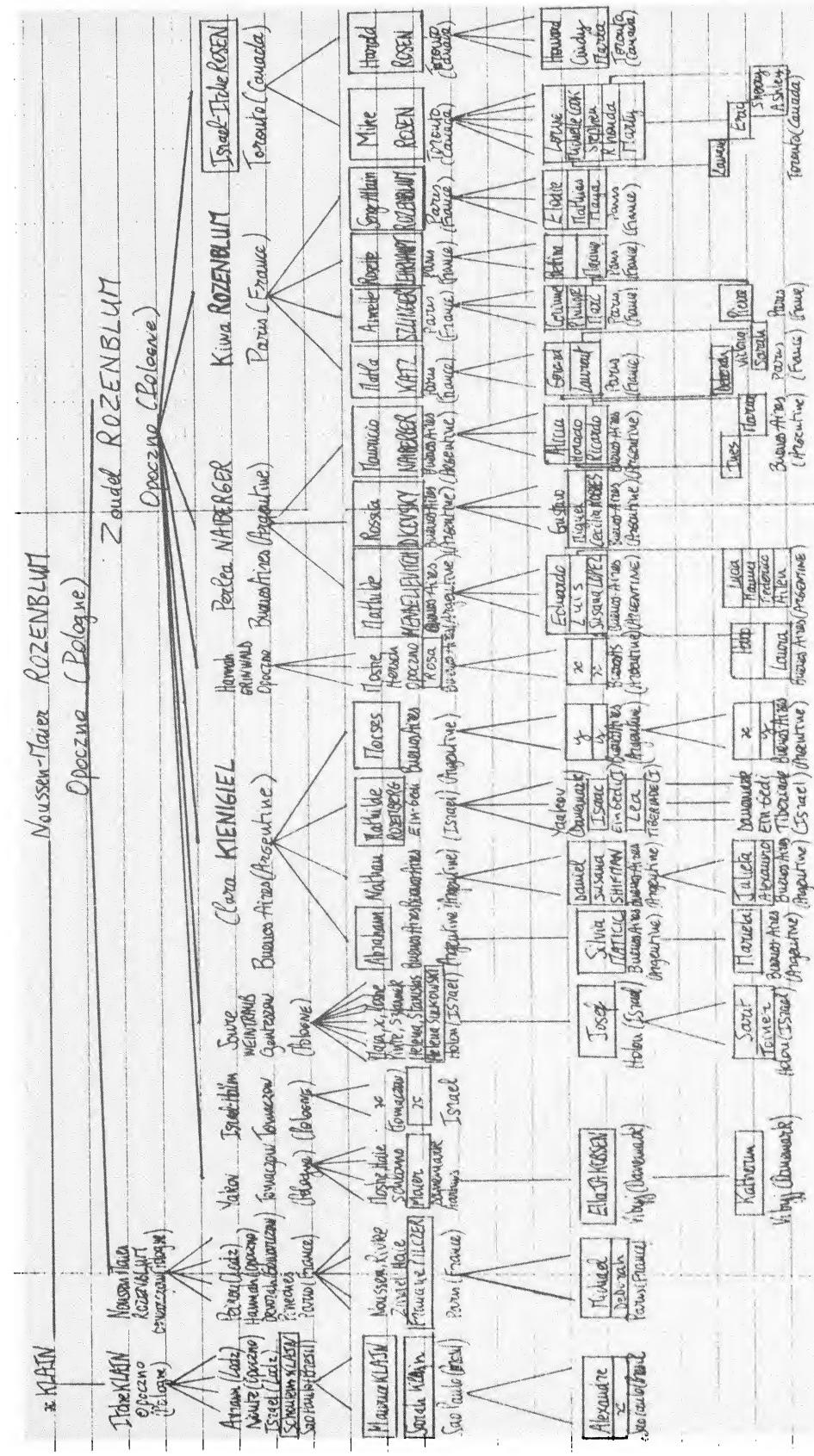
המקום מיועד להנציח
משפחה, קרוביים מכרים שלא מוזכרים בספר

המקומות מיועדים להנציח

משפחה, קרובים מקרים שלא מוזכרים בספר

This page is to commemorate
family members, friends, and acquaintances
not mentioned in the book.

This page is to commemorate
family members, friends, and acquaintances
not mentioned in the book.

OPOCZNO

miersztajn B., Mostowa — Michałczyk K.
Przewozowe przedsięb. (transports): Telatycki J.
Restauracje (restaurants): Budzyńska A., pl. Zamkowy — Fijałkiewicz J., Rzecznia — Finkelsztajn M., pl. Kilińskiego — Grunwald, Grobelna — Rzetelnicka G., pl. Kilińskiego — Stepien A., Piotrkowska — Klusek J.
Rolnicze artykuły (products agricoles): Sejmik, Ooczyński.
Rolnicze narzędzia (instr. agricoles): ×Radońska Spółka Rolna, S. A., oddział, Piotrkowska — ×Szczytowski E. w., Piłsudskiego.
Różne tow. (articles divers): „Złoty Klos”, Dom Roln. Handl., wł. Orzeszek Wl., Kościuszki.
Rzeźnicy (bouchers): Borowiecki I., Szewska — ×Fajner J., Kalużna — ×Glajt B. — Goldberg J., Kalużna 4 — Goworek T., Długa 6 — Kozerowski F., Rzecznia — Wszedobylski J., Żydowska.
Skóry (cuirs): ×Foks Sz. — ×Goleman Sz. — Laftman N., Grobelna — Piukusiewicz M., Żydowska.
 Balzani Sz., Żydowska — Berant L., Wintersberg L., Długa.
Spirytualja (spiritueux): Ajzenberg Z., Długa — Chmielnicki I., Kościuszki — Padwa S., Żydowska.
Spożywczego artykuły (comestibles): Bautzeder S., Żydowska — Cygler Ch., Żydowska — Domagała T., Skala — Gaczyńska I., Długa — Gramatszajn Sz., Żydowska — Grosfeld Ch., Izraelicka — Horcyk I., Żydowska — Huperberg L., Żydowska — Janas F., Długa — Krakowiński A., Kościelna — Kuper L., pl. Kilińskiego — Kurek Ch., Kuligowska — Mendlowiecz G., Mostowa — Nuer E., Skala — Perlmuter A., Żydowska — Roliński Sz., Żydowska — ×Szyniszynowicz N., Żydowska — ×Tugentman M., Kościelna — ×Tuszyńska S., Piotrkowska — Waksberg J., — Winogrodzki N., pl. Kilińskiego — Wirszter Sz., Długa J., — ×Wyszyński Sz., Żydowska — Zakrzewski I., Kilińskiego — Zamlung H., Kalużna.
 Makarowicz L., pl. Kościuszki — Orzeszek W., pl. Kościuszki — Pigulowski J., pl. Kilińskiego — Rachwalski J., Długa.

Stolarze (menuisiers): Gwajghattig D., Kościuszki — Gwajghattig M.,
Szamotowe wyroby fabr. (fabr. de produits d'argile): ×, Opoczno, S. A. Piotrkowska.
Szewcy (cordonniers): Barański i F., Szewska — Belżycki I., Grobelna — Chmäl Ign., Szewska — Chmäl K., Rynek — Grygiel St., Kuligowska — Guzowski P., Warszawska — Jaworski Andr., Kalużna — Nowak M., Inowrocławska — Olborski P., Warszawska — Parada, Kolomurna — Rożej M., Kuligowska — Zakerzewski Wl., Warszawska.
Szklane hutu (verreries): ×„Wulkan”, Sp. z o. o.
Tapicerzy (tapissiers): Kozłowski J., pl. Kilińskiego.
Tytontowe wyro. (tabacs): Chmielnicki C., Mostowa.
Wapenniki (fours à chaux): ×„Biel”, Polsk. Zakł. Wap., Sp. z o. o., Piotrkowska — Rozenblatt O., Piotrkowska — ×„Wulkan”, Sp. z o. o. Skala.
Wetna (laines brutes): Alfusch, Żydowska — Wajnberg L., Żydowska.
Wędliny (charcutiers): Chróstowicz F., Rzecznia — Chróstowicz S., pl. Kościuszki — Kozerowski F., p. Kościuszki — Stańczykowski F., pl. Kościuszki — Zakrzewska J., Długa — Zdrojewski J., Żydowska.
Wiatraki (moulins à vent): Chęciński A., Warszawska.
Wina owocowe — fabr. (fabr. de vins de fruits): Kunkiel S. i Ska, Kościelna — ×Wytwórnia Winni Owocowych, Sp. z o. o.
Wody gazowe — fabr. (fabr. d'eaux gazeuses): Rozenberg M., Żydowska.
Wódki i liktery — fabr. (fabr. d'eaux-de-vie et liqueurs): Wiśniewski B., Piotrkowska.
Zboża (grains): „Złoty Klos”, pl. Kościuszki.
Zegarmistrze (horlogers): Kaufman Sz., Pl. Kościuszki — Wołanowski J., Długa.
 Kaufman J., Długa.
Zetaro (fers): Brokman A., Żydowska — Erlich E. — Fajgenblatt Sz., Mostowa — ×Gaczeńska I., Długa — Golblum Sz., Żydowska — ×Golblum M., Żydowska — Wajnsztok A., Żydowska — Wyimerszberg M., Żydowska.
Zetaro — odlewnie (fondeurs en fer): ×Klajner J., Piotrkowska ...

- Drukarnie(imprimeries):** x Drukarnia Polska, Sp. z o. o., pl. Kościuszki.
- Drzewo (bois):** Winograd B., Piotrkowska.
- Ekspedytorzy (expéditeurs):** x Staszewski B.
- Elektrownie (usines d'électricité):** Elektrownia Miejska.
- Farbiarnie (teinturiers):** Strauch L., Szewska.
- Feezzerzy (barbiers-chirurg.):** Dobroczyński O., Krakowiński W.
- Fotograficzne zakłady (photographies):** Lukaszewski K., pl. Kościuszki.
- Fryzjerzy (coiffeurs):** Rinaldo J., Długa — Stepien J. — Tyczyński.
- Galanterja (merceries):** Chłopski M., pl. Kościuszki, Rozenewajg N., Żydowska — x Tenenbaum Ch., Altus H., Żydowska — Działoszyńska A., Żydowska.
- Glinka ogoniotrzawa - kopalnia (carrières d'argile fractaire):** Fuks Mostowa — Kopalnie żarnowskie.
- Gliniek Ogniotrzawa, Sp. z o. o. — "Nowa Góra" — "Rozwady", w/.** Thieme Z. i Piasecki S.
- Dziecięński i Lange, Tow. Akc. — "Mroczków", w/ Rosinowicz, Mroczkowska I. — Rubiniec.
- Herbaciarstwo (l'bits de thé):** Birnbaum R., Kilińskiego.
- Hotele (hôtels):** Wajnberg I., Żydowska.
- Budzyńska, pl. Zamkowy.
- Kafle — wyrob (fabr. de carreaux):** Listopadzki W., Szewska — Stepien A., Piotrkowska.
- Kamieniarnie (tiges p. chausssures):** Berant L. — Fuks P.
- Kamieniarki i kamieniarze (carrières de pierres calcaires):** x „Wulkan”, Sp. z o. o.
- Kasy pożyczek. - oszczędn. (caisses d'empr. et d'épargne):** x Spółdzielnia Kredytowa.
- x Kasa Komunalna.
- Kinematografy (cinémas):** Samarytanin.
- Rolonjalne art. (épiciers):** Grosfeld Ch., Izraelicka — Rubin S., Żydowska — x Zmeling M.
- Lukasik L., Stodolna — Małaska Wiecz, Warszawska — Spasiński S., Piotrkowska — Żelazny, Piotrkowska.
- Kooperatywy (coopératives); x „Klos”;** Kościuszki — x „Przemian” — x Związek Stow. Spoż., Piotrkowska.
- x Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa.
- Kowale (fayetons):** Berowski L., Stodolna — Lukasik P., Stodolna — Stelmach E., Piotrkowska.
- Krawcy (tailleurs):** Belzycki F., Długa — Fajner E., Stare Miasto — Janusiewicz L., pl. Kościuszki — Itansz M., Żydowska — Weltman N., Długa.
- Księgarnie (librairies):** Flinder E., pl. Kościuszki — x Opoczyńska Księgarnia Spółdzielcza Kościuszki.
- Kuchenne naczynia (art. de cuisine):** Chmielnicka Ch., pl. Kościuszki — Kozińska M., pl. Kilińskiego — Roenthaler S., Żydowska.
- Malarze (peintres):** Roenthaler B., Szewska — Rozenbaum, Grobelna.
- Mechaniczne warsztaty (mechanicien):** Szczętowski A.
- Młyny (moulins):** Blatt S., Grobla (turb.) — Kozłowski L., Piotrkowska (mot) — karłyński A., pl. Kilińskiego (mot).
- Nabiał (crémiers):** Chojnowski Sz., Żydowska.
- Nasiona (graines):** „Złoty Klos”;
- Nasiona — nawozy — chemikalja f. C. Ulrich, Warszawa —** x Związek Stow. Spożywczych, Piotrkowska, Nasiona — nawozy — chemikalja f. C. Ulrich, Warszawa.
- Obuwie (chaussures):** Balzam Sz., Żydowska — Berant G., Izraelicka.
- Ocet — fabrykt (fabr. de vinaigres):** Wiśniewski Bol.
- Olejarnie (huilleries):** Berkowicz H., Piotrkowska — Fuks N., Grobelna.
- Piekarnie (boulangers):** Chmielnicki L., Kalużna — Dębsz B., Żydowska — Hobersztein A., Piotrkowska — Nowicki M., Długa — Peses B., Kuligowska — Rakowski F., pl. Kilińskiego — Zakrzewski S., Rzecznia.
- Piwiarnie (brasseries):** Chrusłowicz Stanisław — Kozimski H., Piotrkowska — Szymiszowicz I., Kalużna.
- Birenwajg A., pl. Kilińskiego — Gajt B., pl. Kościuszki — Mer-

OPOCZNO.

WOJEWÓDZTWO KIELECKIE

רשום התעתקות של יהורי אופוצנה ברשימה הכללית של העיירה

Miasto pow., siedziba sądu grodz. sąd okr. Radom, 8252 mieszkańców, 66 linia kol. Koluszki-Skarżysko - Radom - Potowice - Drzewica - Opoczno - Wąsosz - Wąsosz - Tarnów - i samorządowe: Starostwo, Komenda pow. p., Urząd skarbowy podatków i opłat, Kasa skarbową, Pałac w zarząd drogów, Inspektorat szkolny, Pow. urząd ziemski, Magistrat, Wydział pow. Kościoły i synag. Instytucje: Szpital Św. Władysława, Powiatowa Kasa chorób, dom starej, sierociniec. Związki zawodowe i stowarzyszenia: Związek kupców żyd., zw. drobnych kupców żyd., stow. właścicieli nieruchomości chrześc., Okr. Tow. Rolniczo, zw. ziemian, zw. rzemieślników żyd., cechy: słosarsko-kowalski, rzeźnicko - wędliniarski, młynarsko-piekielski, szewski. Targi: co czwartek. Przemysł i górnictwo: Przemysł ceramiczny, odlewni żelaza, hut szklana, kopalnie gliny, ogumotwórczej, wapieniki, młyny, olejarnia, browar, fabryka spirytualów.

Starosta (Staroste): Konst. Kościelna.

Burmistrz (Maire): H. Szuster, Elektrownia miasta, Dyrektor (Usine mu i ip. d'électricité, Directeur): Zalewski.

Szaraż ogniwowa ochotn. Komendant (Corps des pompiers volont. Commandant): Jan Zdrojewski.

Lekarze (médecins): Gajdziński Stef. dr (wewn.) — Kozłowski Wacł. dr. (chir) — Zarembski Józ. dr. Miętkiewicz Jak. dr.

Lekarze dentystci (médecins dentistes): Gygienek.

Lekarze weterynarji (médec. vétérinaires): Brusznicki W., Kościelna — Nieczyprzenko.

Idiokraci (urocys): Świecki Edw. Notariusze (notaries): Wierzejski St. Komoraleg (huis iers): Budzyński Iw. Akuszerki (vagis-femmes): Gliniska L., Krońska M. — Świeczewska P.

Adamczyk Rinaldo B.

Apteczne składy (drogueries): Lisowska S., pl. Kościuszki — Pawłowski W., Kościuszki.

Apteki (pharmacies): Pawłowski W., pl. Kościuszki.

Banki (banques): Bank Ludowy — Poński Bank Spółdzielczy, pl. Kościuszki.

Betonowo-cementowe wyroby (produits en béton et ciment): Kahl inż. Białoskórnicz (magistrers): Fajner, Blona — Goldsztajn M., Blona.

Blawaty (tissus): Alfus I., Żydowska — Belzycki J. — Chmielnicka Gra., Żydowska — Chudy M., Szewcka — Grunwald, Żydowska — Landau Sz. — Najberberg M., Żydowska — Pereira, Żydowska — Poznański A., — Rozenbaum D. — Turko L. — Złotogórski Z.

Browary (brasseries): Kunkiel K., Kościelna.

Cegielnie (briqueteries): „Benglow”, dzierż. Telatycki J. inż. — „Wulkan”, Sp. z o. o.

Cegla ogniotrwała — fabr. (fabr. de briques résistantes): Bozenblat O., Piotrkowska — „Opoczno”, S. A.

Ceramiczne zakłady (étab. céramiques): Dziewiński i Lange, Tow. Ake.

Tow. Ake, Zakład Ceramicznych
OSIEDLISKA + LANG

Warszawa, Ryga 1.
Fabryka w Opocznie, tel. Nr. 25.
Posadzki terrakotowe (kamionkowe). Płytki ceramiczne glazowane. Itury kamionkowe

Czapnicy (fabr. de casquettes): Fajner W., Żydowska.

THE JOURNEY TO "ERETZ ISRAEL"

We saw people climbing over heads. Moshe took hold of someone's shoulders and climbed over the heads of those standing, moving towards the window. I was stupefied. I didn't want to let go of Moshe, who was an experienced soldier. So I also quickly climbed up and began to crawl to the window.

And now quite a number of young fellows who were next to the window had resolved to jump out of the coach. We all took hold of the grating and began to tug at it, this way and that. The grating was fixed in a frame which was firmly set in the carriage wall, but as we dragged and tugged and pulled it began to creak and shift until it was pulled right out. We set the frame by the wall. It served as a kind of little step by which to mount and reach the aperture. Shooting could be heard outside all the time. You could feel the strange awe at the daring ones within the carriage.

But nobody wanted to be the first, nobody knew how to jump out of a noisy carriage ; and we were all afraid of the jump itself. And now, as though automatically, Moshe became the central figure. He began to give explanations and instructions in a quiet voice, and everybody listened.

"Can you hear the fusillade ?" he asked. "At the end of the carriages is a German guard. He shoots along the line of the windows to keep people from trying to escape. Each burst has ten bullets in it ; then another burst and then another. Three bursts like that make one load for a Schmeisser. Now there's a pause and you don't hear any shots. He's changing the magazine and then the shots start again. We've got to use the intervals."

And having given the explanations, he told us how to jump. The first who jumped was a lad from a small hamlet, wearing a longish khalat which caused him difficulties. His skirts caught on something and he had to get back inside and start again. Then it was my turn. I felt dead afraid. It was Moshe's idea that I should be first, so that he should tell me what to do before I jumped. We had arranged that I would wait for him where I was, and he would join me there.

I raised my hands and did all he had told me, waiting until the end of the three bursts. Before I jumped Moshe flung my overcoat out. And again I heard him : "Don't move from the spot, I'll come and join you !"

I pushed myself out of the window. For a moment I flew through the air, then I landed in a ditch filled with snow and sank right in. It was a strange feeling ; as though I had been born again and were alive... Night, sky and moonlight. I had known them ever since I could remember. How new they were ! New and terrifying. I was in an alien and hostile world, frosty and cruel...

HISTORICAL RECORDS

experience had taught them where such travellers hid their belongings. First they went to the women, tore off whatever clothes they were still wearing, thrust their hands into their bosoms and their private parts, and found money and jewelry. They pulled rings off fingers. Most of the travellers were exhausted and had no spirit of resistance. The few who refused or resisted were beaten with the rifle butts.

"Diengi davay!" (Hand over the money), they kept shouting and cursing and abusing. It had been clear enough that we were being taken to slaughter, but now it was undeniable. Escape... But so far nobody had dared to be the first.

And now could be heard the terrifying shouts of Protas, who had commanded the Jewish police under the Germans. He had gone crazy, and shouted and wept and wailed in disjointed, incoherent phrases : "Me they've taken, me... Dem groissen kommandant (the big police commander)... They weren't ashamed to take me..."

He was still wearing his police hat.

What had happened in the carriage was being passed on from mouth to mouth... Przydlowski, head of the Judenrat, said that now the end had come, and anyone who could run away should do so.

We made up our minds, and began to take leave of the family. Father went on encouraging us, and tried to strengthen his words and raise our spirits with quotations from our sages of blessed memory.

"He who saves a single soul is as though he had saved a full universe. And if you are saved I shall also have been a cause of it, and the merit of your deliverance will be part of my own merits too."

Mother took the money which she had hidden with her and with Malkale and Rochele, and divided it equally between Moshe, myself and our kinsman Joseph Lewkowicz. We began to kiss one another. When I came to my sister Bracha I almost changed my mind and wanted to go back on my resolution.

"What has my unborn baby done? Why is he doomed never to see the light of the world?" she went on whispering in a tremulous voice.

My hands seemed to weaken and my heart was lost. But I heard Moshe saying that this was the opportunity. In a little while it would be too late. What was happening with our family was happening with others too. It was like a signal passing through the carriage, and starting the young men and the healthy folk on their way : "To the window." Those standing at the window were ruffians, but they seemed to lose their strength in face of those who were daring enough to break out and try to run away.

THE JOURNEY TO "ERETZ ISRAEL"

"We were afraid to travel by boat", said father, thus taking part of the blame on himself. "We were afraid to travel by boat... but it seems that this has been decreed on high and it is not our fault."

Moshe whispered to me that this was our fateful night. We had to try to jump out of the carriage, for otherwise we were doomed. The rest of the family heard him whispering. Mother sat at a loss. "What will happen to us? Don't leave us. Don't let us separate. Don't let us separate. Death is lying in wait everywhere. Let us die together at least."

Father sat silent, his head hanging down as though he had fainted. I had a little bottle of home-brewed liquor in my pocket. Now I took it out and gave it to father to drink and gain some strength. When he saw the bottle he became very excited, but would not drink.

"My sons, worse moments are ahead of us. Let us leave this for those moments." He had begun talking about the bottle, but went on about something else. "Look, children, I am more than fifty years old already. At that age there are people who die a natural death, so it's easier for me to accept the finish ahead of me. But you, children, you are young. If you can do anything to escape from here and save yourselves, don't miss the opportunity. Don't miss it, children."

Mother broke in : "No no no, there's no escape. There's nowhere to run away, and to whom will they leave Rochele and Malkale, and all of us? Only together, to the last breath."

It seemed to me that this was not mother talking, but a stranger whom I had never heard before.

Once again father spoke to us, saying that we must run away if there was any opportunity, and that he was not suggesting this, but ordering us to do it; for every moment was precious, and in an hour's time it might be too late, God forbid.

Moshe unquestionably took heart from father's words, and decided to go. For the moment this was only a bare idea, with nothing real to it. It was night already. The moon was shining in at the carriage-window.

Suddenly the train stopped. Outside could be heard the beating of iron and creaking of bars. Then the door was opened. The half-light of night time and the chill air burst into the carriage and beat down on the exhausted and fainting travellers. What was this? Had we already reached Treblinka, came the thought. Had we already missed our chance?

Into the carriage climbed a group of Mongols and Ukrainians, sub-machineguns in their hands. The carriage was crowded from end to end, but still room was made for them. Everybody crowded and crushed together in fear, while they began to rob and pillage the passengers. Ample

HISTORICAL RECORDS

sinned, why is he doomed ?" Her husband stood stroking her hair. Looking at them I could no longer restrain myself, and also began my weeping ; but did my best to weep silently, so that my voice should not be heard.

Moshe began to talk openly and to estimate the situation. He said in so many words that we were lost, that he had not wanted to upset our belief all this time. But now it was plain that we were being taken to Treblinka.

I looked round at the people. They were images of dread and horror. Some tore their hair, some flung themselves about in despair, and some cursed with all their strength. A woman clutched her baby to her breast with all her force. The child began to make strangled noises, while the woman whispered loving words to it and pressed it to her heart all the more.

"Look what she's doing, look what she's doing... She's gone mad," came cries from all sides.

"It's my child, mine, and I want him to die a holy death. Let him die a holy death." And by the time people succeeded in getting the child away, he was choked.

One Jew near us went mad. Round his neck was a white scarf. He took it off and tried to tie it to one of the iron hooks in the carriage wall in order to hang himself. People tried to stop him. He punched and kicked with tremendous force and cried : "Let me hang myself !" They succeeded in dragging the scarf out of his hands, and he collapsed in the corner. Many refused to accept the idea of death, and prepared to resist and prevent anybody from touching them.

It was evening already. The train was travelling very fast. Moshe was weaving plans. He was weaving them hastily. Our Moshe was blessed with an imagination. What he imagined was never naked or bare or unattached, and he always found some starting-point in the realities from which he could realise it. He calculated that we would reach Treblinka that night. It meant that this was our last night and our last opportunity. Everything was quite open and quite bare in the carriage. There were no longer any secrets or things to be hidden. Everybody still capable of thought was thinking aloud. Many were making their death confessions, but not according to the established formulas and verses. This was a stormy, demented confession of all that the hopeless heart could remember. Father remembered the preparations he had made long ago to proceed to Eretz Israel, preparations which had never been followed up. Now he remembered that mother had been against it, and among other and more serious arguments she had said jokingly that she was afraid to travel by boat.

THE JOURNEY TO "ERETZ ISRAEL"

piercing like a drill through the ears, through the brain and the skull. We entered Koluszki, and here we met with the crisis and collapse.

After the whistling there came a deep strange silence. Everybody was still listening to the echoes, which were barely dying away. It was the quiet before the storm. All of us kept still in order to hear how the train was moving and in which direction. I looked at Moshe and saw that he was thinking hard. The train stopped. The watchers by the window reported that they could see many Germans, policemen, trains, and so on.

Suddenly came a bumping, first backwards and then forwards. Moshe had been listening hard all the time, and a sudden cry of alarm burst from him. But he promptly controlled himself, went on listening for a few moments and then whispered to me :

"That's the engine. When it's uncoupled from the carriages, you feel a movement like that. If what I'm afraid of is true, we'll soon feel a jerk like that from behind."

Meanwhile the watchers at the window reported that the engine had been uncoupled from the train. The apprehension and fear had not yet burst forth and become a sheer apprehension of death. Somebody calmed himself and the others. He was sure that the engine had just gone to load up with coal, and would come back at once. The engine passed the length of the train, closed up from behind and once again we felt a jerk as before, but reversed; first forwards and afterwards backwards. We had learnt that several carriages containing more Jews had been attached to the train outside Koluszki. Within a few moments the train began to move off. At first there was a terrifying silence. Everybody waited for a miracle to happen or an abyss to open.

But the miracle did not happen, and within a few moments we knew definitely that the train had changed its direction and we were travelling eastwards. It was as though there were an explosion and a collapse in the carriage. People shrieked to the high heavens. The little children in the carriage could not understand what it all meant, but they also began to cry at the tops of their voices. I looked at my own family members and it seemed to me as though they had all grown old in a single moment. My little sister Malkale, who was nine years old, understood what it all meant and was weeping bitterly, "Mother, but I never did anybody any harm." My sister Rochele, who was twelve years old, clung to me and said, "Aaron, I am terribly afraid. Look after me..." and she clung to me with all her strength.

My sister Bracha, who was pregnant, wept in a loud voice. She was about twenty-eight. "But my baby hasn't even been born yet, and never

HISTORICAL RECORDS

Many of us had money ready and waiting. Others began to search round, to take it from its hiding place. There were some who did not have any money at all. A price of a hundred zloti was promptly fixed for each snowball. At first these reached those who were paying for them, but within a few moments the whole carriage was in a whirl. Hands stretched out to seize a few melting snowflakes, like a drowning man flinging up his arms for aid. Everyone was thirsty, and hands beat against one another. Each person stuck out his tongue and licked the bits wherever they fell.

All this took place at the first stop. Suddenly a shot sounded in the open, and the trade in snow stopped. We were sitting in a distant corner, and therefore were not privileged to receive this "vital" commodity. My hand with the currency note in it stretched out in vain.

Moshe kept on trying to find out where we were. I heard him shouting to one of the fellows standing beside the window, "Mendel, look well and see where we're going!" Mendel calmed him down, and answered that we were travelling westwards to the Koluszki Station. But the entry was difficult. This was a railway junction in which were many trains. We were detained there for a long time.

The snow story began again. This time prices had increased and they demanded 500 zloti for a snowball. Since the goods had become more expensive, far more care was taken of them. Somebody put out a pot and the snowball was placed in it, so that strangers should not grab any. Those who had no money went wild. Somebody wailed and shouted, "Give me a little snow as well, I'm also a human being, I also want to live!" We also paid the price of the snow, and after waiting and shouting our turn arrived at last.

There were some families which looked after one another and divided the snow equally among themselves. But snow which contains no salt or minerals, only increases the thirst. The throat becomes more dry and sore from moment to moment. The temperature rose. Drops of water began running down from the ceiling. Those who stood by the walls licked the moisture as it dripped down.

Manners and good behaviour which we had known in the past had completely vanished away. Full freedom of expression was given to the will to live and breathe. Women of all ages, young and old, removed their overcoats and tore their dresses off. Everything seemed to be uprooted. Your very consciousness seemed to be clouded over. People lost their entire balance.

There came another long whistle like that at our starting point. Now it was even longer, — a satanic hooting that was enough to turn one crazy,

THE JOURNEY TO "ERETZ ISRAEL"

all of us, mourning for us as you mourn for the dead... All of a sudden she wailed piercingly, "They are taking us to our deaths, to our deaths."

We all stood weeping, and in a choking voice I tried to calm her. Father's sighs grew louder. My little sisters held on to mother and also cried. I stood between father and mother, with my brother Moshe beside me. I gazed at his face. There was a heavy cloud on it. There were unshed tears deep within his eyes. But despite all the gloom, I saw that he was thinking all kinds of thoughts, that plans were being woven. Dear Moshe with his inventions! He did not lose this quality even here.

"Can you see where we are?" he asked me quietly.

He repeated the question several times. I casually turned my head towards the window. It was high up, and those who stood beside it barely reached it with their heads. It was a long narrow window with an iron mesh over it.

The heat increased. I took off my overcoat, rolled it into a bundle, put it on the floor and stood my little sisters on it in turn, so that they should have some air to breathe. Were we going to Treblinka? But the train came from the East. If they had wanted to take us to Treblinka, would anybody have stopped them? What was the logic in having the train coming from the East? And how link this fact with the dreadful conditions under which we were travelling? And yet the will to live wishes to interpret each detail favourably in spite of everything.

We had already been travelling for hours. Thirst was burning our throats and mouths. All of a sudden the train stopped. A tumult broke out in the carriage.

"Why have we stopped? Why have we stopped?" came the question from every side.

Those beside the window answered that the train had stopped to take on water. The very word made us even thirstier.

"Shout out and ask for a little water. Shout through!" came the suggestion from every side.

Those who stood by the window shouted and asked for a little water. Outside were Poles --- workers on the railway line. From time to time one approached the carriage, picked up snow from the ground, rolled it into a ball, and shouted to those at the window:

"Give us money and you'll get snow"!

Somebody flung out a coin, and a snowball was flung into the carriage for him. People started up from all parts of the carriage to buy snow. Hands containing coins were held out to the window. From outside came the cries of the railway workers, "Money, give money"!

HISTORICAL RECORDS

but the windows were already taken. We crowded into an empty corner and clung together. With us was my sister Bracha, and her family. And now the door of our carriage was closed and we were cut off. Voices from the outside were harder to hear. Those next to the window were a kind of lookout, and gave us information about what was taking place outside. Every trifle became something remarkable and rare. "The engine-driver is filling the tank with water." "A German has gone out." "A German has come in..."

Before we entered the train, and when we were ordered to leave our little bundles beside the rails, many who had hidden their money and valuables in the bundles began to claw through them in order to save something. They were beaten mercilessly. These were not encouraging signs of our being taken to Eretz Israel. Now those who stood beside the window reported that the officers who had handled the papers had already left, and only the Ukrainians remained. The transport was ready for the journey.

I do not know how long we waited in the train. The moments were long. Before the train started off there was another terrifying whistle, which continued for a long time. No, no, this was no ordinary whistle. It had a special meaning. And that meaning was surely as dreadful as the sound... A tormenting whistle that made you crazy and never stopped.

At last the wailing died away and the train moved. From moment to moment it became hotter. Some fluid began to drip as it condensed from the steam. People began to unbutton their coats to ease the heat and the choking feeling.

It grew hotter from moment to moment, and the situation grew worse. We were stupefied, half-crazy. The instinct of survival seemed to operate on its own, without any control. Our consciousness grew clouded. Here and there could be seen clear signs of lunacy. To this day I shiver when I remember the fellow who cried out the Deathbed Confession, and asked the dreadful question :

"What did I do all my life long ? What did I do all my life long ? I stole, I robbed, I hid money away and kept it. I became rich. Curse the money I have with me ! What shall I do with the money I have with me ! I'm going to my death... I'm going to my death... To my death, that's where I'm going."

There was black terror all round. The man shrieked and tore his hair and rolled his eyes. Everybody began gazing into his own soul and life. I turned to look at my family. Father was sitting moaning quietly. He sighed more and more ; dumb sighs without words. Mother sat weeping bewailing

THE JOURNEY TO "ERETZ ISRAEL"

Here we were formed up in fives, with our faces to the rails, and we were given an opportunity of looking at the faces of the Germans properly. The officers and all the non-commissioned officers stood in front of us, and the privates behind. There they were, standing joking together, smoking cigarettes and pointing at us with their fingers. Meanwhile it grew colder and colder, and we began to stamp our feet in order to warm up. Many members of the Jewish police came with their official caps. They believed in the power of the cap and hoped that it would help them. Somebody moved over to one of the policemen and said :

"Well, big shot that you are, well, show what you can do ! You drank together with them ! Ask them, maybe they'll tell you where we're really going."

The fellow lowered his eyes and did not answer. There were people who wanted to get their own back on those who had been policemen, but this was just helpless fury. We were dead afraid, and this fear compelled the people to stare westwards, expecting the train to come from that side and take us to the east.

All of a sudden a prolonged whistling was heard, but it came from the east, definitely from the east. Once again the whistling changed, and we could already hear the wheels rattling. As the train approached the whistle began for a third time. It was so prolonged and piercing that we felt the world must be coming to an end. Out of the trains came Ukrainians and Mongolians, and opened the carriage doors. Then came the order :

"Put down any parcels you are holding, at your feet !" We all put down our bundles and parcels. Then came a second order, short and sharp :

"Up with all this crap."

They divided those who were standing there according to carriages ; and then began the climb into them. At first it was possible to help the women and tired ones, but within a few moments the overcrowding and pushing began. People grabbed hold with their fingernails in order to get up and get a place. The carriages were already full to overflowing. The Ukrainians began to shoot into the people in the carriage. They pushed and tried to shrink together in dread and fear of death, and lo and behold, there was room for more. As each carriage filled up, it was closed and barred from the outside.

All our family did their best to be together, and now we helped one another to climb up. When I got in, the carriage was already half full. The smell of chlorine caught at my nose. The walls and floor were white. This was some disinfecting material. I at once felt a strange dryness in the mouth and throat, and an acidity. Thirst began to torment me. Instinctively everybody tried to reach the windows, where there was clear air from the outside,

HISTORICAL RECORDS

Each one tried to keep with his family and friends. Our family concentrated in two groups, one next to the other; my brother Moshe and I in the centre and my sisters on either side. We could see all of them. Mother entreated Moshe to ask one of the Germans where we were being taken. Moshe refused. There was nothing to ask, said he, the question wouldn't help and wouldn't change anything.

Mother was upset and impatient and she herself asked, "Mein Herr, wo fahren wir?" At first the German did not answer, but afterwards he doubtless felt sorry for her and answered in a Yiddishised German, "Wein nicht, wein nicht, Mameshi, mir fahren nach Deutschland" (Don't cry, don't cry, Mamma, we are going to Germany).

Every report of this kind spread as on wings and was passed in a whisper from row to row. There was a fresh whisper every little while. But all the whispers made it clear that we were going to Germany, westward. Now we drew near the railway lines. All the people of the whole district were already there from the smaller and the larger towns. The people of Opoczno walked together, including the Rabbi and a woman belonging to his family; a very old pair. We remembered the Rabbi with the long white beard, but now he was without the beard. It had been cut off. One of the S.S. men shouted at us to keep in fives and not to loiter. He paced along the earth banks beyond the ditch, and shouted, "Anyone who hangs behind will be killed on the spot!"

People began to crowd together. The police walking in the rear began to lay into them with their whips. The crush grew worse. But many could not continue at the pace required, and broke up the fives. An S.S. officer wearing spectacles jumped across the ditch, dashed among the rows, caught the rabbi by the hand and shouted, "You're messing up the row!" The rabbi fell in fear and exhaustion. The other pushed him with his foot into the ditch and emptied a round of bullets into him. That was the second victim from the time we had left Opoczno. The woman began to weep and wail, and he killed her as well.

These were followed by other murders. It was dreadful to see a man lying dead on the snow. The white and the blood were startling and terrifying. Now all our faith was lost, but belief and trust began to steal in from some other dark corner. Our belief was obstinate and sought air to breathe. Would they be afraid to tell us the truth if it were really something different? After all, we were in their hands. So it followed that they must be taking us to Eretz Israel. Yet at the same time a shiver ran down the back in case, in just a little while, they should hit you, you the believer of all people. And so we reached the railway.

THE JOURNEY TO "ERETZ ISRAEL"

up to the right and the left of us. Ahead marched the officers with the documents, and on either side were the S.S. men. After we had all passed through the exit gate it was closed behind us. On either side of the road along which we passed there were ditches, beyond which were slightly elevated paths — the pavements. Along these paths we were accompanied by the German guard. The officers who went ahead carried pistols. The S.S.

MASSACRE OF THE JEWS
Vinnitzia, Ukraine, following the Nazi Occupation

men held "Schmeissers" (sub-machineguns), and the Ukrainians held rifles. The presence of the Ukrainians frightened us very much. We knew that they were always summoned to liquidation actions.

HISTORICAL RECORDS

The cold began to bite, and from time to time people jumped off the carts to warm themselves a bit by walking. The police paid no attention. When we came to a forest they allowed us to enter, in order to pause awhile and attend to the call of Nature. The whole world was white. A thin snow was falling. There was a vast expanse all round. A very long time had passed since we had had a chance of enjoying the beauty of the world. The hope of staying alive awakened our sense of the surrounding amplitude and landscape ; of the landscape we knew so well and in which we had seen good years too.

We reached Ujazd as day turned to evening, but here all our belief was undermined. All of a sudden we realised that there were disguised and hidden guards all round us. The sense of freedom which we had felt on the way vanished as at a wave of the hand. Our hearts began to thud in fear, and our knees trembled. On either side of the road appeared Germans who began to urge the carters on with shouts and curses. Ujazd is a railway junction, and beside it was an abandoned and desolate village. The S.S. man with the papers handed us over to the local commandant.

Here we found many Jews from all the small towns of the neighbourhood. They told us the same story : They were being taken to Eretz Israel, to be exchanged against prisoners of war. We of Opoczno were the last, and with our arrival the concentration of those to be exchanged was finished. We began to look for people from Przysucha. I found my sister Bracha and her husband.

Evening had already fallen and suddenly we saw many campfires all round us. They were the campfires of the camouflaged guards, who were looking after us while we stood, as it were, in a circle of fire. Our mood was very gloomy indeed. The girdle of fire enclosed us and gave us the feeling that we were all trapped. The brave Yurek, who looked like a gentile, tried to run away. A fusillade of bullets could be heard. The first victim. Our spirits collapsed entirely.

Next morning we heard the yells : "Juden raus !" (Jews, out !). Standing behind us we saw the Ukrainians and the "Blackies" — Germans in black uniforms. One of us cried : "They're the extermination squads !"

They began to line us up in fives. Family members crowded together not to be separated. From here we were led to the railway station. One of the officers counted the groups of five. Somebody plucked up courage and asked where we were going, and the answer was, "Nach Deutschland !" (to Germany).

From Ujazd to the railway lines it was about half an hour's walk. When we left the town it was already bright day. The Germans were lined

THE JOURNEY TO "ERETZ ISRAEL"

"The war's over for you ! At Ujazd you'll get on special trains and go off to Eretz Israel."

Horses and carts had been brought from Opoczno and the neighbouring villages in order to take us off. The carts were lined up along the main road in the Kilinski Square. The Jews were formed in line and began to march out of the Ghetto. We were ordered to climb onto the carts. Unnecessary bundles were taken from their owners and placed on the ground. We felt that there was something not quite in order if they were treating us like that when we were leaving. But we consoled ourselves with the thought that the real reason was insufficient room in the carts. Then all of a sudden they began to pull good coats off a number of the Jews. "You're going to a hot country and you won't need overcoats."

The convoy was ready to start. It was headed by an S.S. man with all the various documents and papers. At the end came a number of Polish policemen who were Opoczno residents. We had few to guard us, and the official reason for their presence was to defend us against robbers and highwaymen. There were a great many of us, and we could have liquidated them with ease on the way and far from Opoczno, but we never even dreamed of any such thing.

Local Polish residents stood on either side of the road and parted from us with farewell cries and gaze. Some of them shouted to their acquaintances to throw them a keepsake, and a few of us did so. From time to time we looked back at the town where we were born. We could see the Berek Joselewicz Street, named after the Jewish fighter for Polish liberty. It was desolate, with open doors and windows. And now we passed the horse market where the first expulsion had taken place. At the end of the square stood a cross with the crucified Jesus gazing pitifully at the convoy. Here was the "Kasimir the Great" School. Children came out into the street, stared and pointed their fingers. Poles stopped along the road. Passers-by stared at us in astonishment and asked : "Whither ?"

It was hard to answer that we were going to Eretz Israel. We felt that there was something ridiculous in such an answer. Maybe we knew deep within ourselves that we were not being sent there. And how about running away ? The idea occurred to someone, flickered there for a moment or so and promptly went out. For it is so good to be at ease, in the bosom of belief... We faced a riddle which we solved too late; and that delay was going to cost us our lives. At that moment everyone felt concerned with the riddle and wished to solve it. "Let's see where they'll take us, east or west. If they take us off to the west, it's a sign that they were telling the truth."

HISTORICAL RECORDS

might be living and the precise relationship. Special officials checked every detail. And this exactness was what misled us.

Once again the light of hope began to shine in people's eyes. Everybody began searching for letters and envelopes, in order to remind themselves of forgotten addresses. People who had no real relations "tricked" the Germans. They gave the addresses of acquaintances, they attached themselves as kinsfolk to those who did really have relations, and all in order to be among the happy ones. The prospective journey kept us busy day and night. We argued the business in all directions. Jewish humour began to flicker and sparkle in our downtrodden souls. "You'll see, those Germans will be short of Jews yet, and they'll have to mobilize Gentiles and send them as Jews." They began to treat us better. Jews hiding in the villages were allowed to return to the Ghetto without punishment or guards. The German policing was almost withdrawn, and the task was left to the Jewish Police only. Faith encompassed us all — a madness of belief. Each list of relations was handed over to the Gendarmerie Secretary Baumgarten; and in order to show that the matter was too urgent to allow of any delay, each list was sent on by teleprinter to the Gestapo at Tomaszow.

Even Jews with false Polish papers returned to the Ghetto and straightened themselves out, and were all included in the list of those going to Eretz Israel. According to the information we received, the exchanges were to take place on the German-Swiss frontier. Hence it followed that our journey was to be westward to Germany, and afterwards to the Swiss frontier. Nobody even imagined that in order to liquidate a few hundred families the Germans had to make use of such tactics and deceit. We were entirely in their hands, after all. The official orders and the various notices regarding the journey to Eretz Israel were wonderfully styled, and the readers drank them up thirstily.

The Poles joked and said :

"We always used to shout — Jews, go back to Palestine ! And now it's coming true !" On the 4th of January we were informed that we were leaving next day. Everybody prepared bags and baggage. We felt that we were happy and wept for all those who had perished and had not been privileged to see the great day. The official order declared that each person was entitled to take with him both money and belongings, not exceeding a weight of 15 kilos.

Early in the morning of January 5th, 1943 we were all dressed and ready with our bundles in the street at the house entries, waiting for the journey. The gendarmes received their last gifts. They explained that we were travelling to the Ujazd station, and would go westward from there.

THE JOURNEY TO "ERETZ ISRAEL"

AARON CARMI

Recorded and edited by Aaron Meirovitch

The deception which the Germans called "The Journey to Eretz Israel" was nothing other than a journey to the death camp. The description given below of the inferno of the train journey, the parting from the members of the family and the jump from the coach, is only one part of a long and varied testimony, which begins in the small town of Opoczno in the Kielce Government Region of Central Poland under the German Occupation, and ends in the Toebbens-Schultz area during the Revolt of the Warsaw Ghetto.

Aaron Carmi (Chmielnicki), who made the report, is a former member of the "Gordonia" Halutz Movement. He was born in Opoczno in 1921. When he jumped from the train he had only one objective. He wished to reach the Warsaw Ghetto and join Eliezer Geller, his kinsman and fellow-townsman, who was one of the commanders of the Jewish Fighters' Organization. On his way there he repeatedly saw death face to face, and it was pure chance that delivered him from all danger. He reached the Warsaw Ghetto, joined the Organization and took part in the Revolt as a fighter. On the 29th April 1943, Carmi and fighter comrades left the Ghetto and reached the Lomianki forests. He afterwards went to the Wyszkow forests where he fought as a partisan until the liberation. After the War he left Poland and arrived in Eretz Israel in October 1945 on the "Transylvania".

The entire evidence was recorded and edited in 1956 at the Ghetto Fighters' House.

One day at the end of December 1942 the gendarmerie came to the *Judenrat* of Opoczno very cheerfully, as it seemed, and announced that orders had been received to prepare a list of Jews who had relations in Eretz Israel. The purpose was to arrange for an exchange of prisoners of war. For every German prisoner of war who was released they would permit ten Jews to proceed to Eretz Israel. The Jews would be taken by passenger train to a neutral country, where the exchange would take place.

At first we viewed this rumour suspiciously, regarding it as a trick to deceive us. But judging from the preparations and the efforts which the Germans devoted to the lists and to their inquiries, we began to believe that there must be something to it. They set about these lists with characteristic German thoroughness. In the questionnaires we had to fill in the occupation of the relation, when he had gone to Eretz Israel, the town in which he

OPOCZNO

OPOCZNO, TOWN IN CENTRAL POLAND. OPOCZNO WAS THE BIRTHPLACE OF ESTERKA, ACCORDING TO LEGEND THE MISTRESS OF CASIMIR THE GREAT (1333--70). IN 1588 THE POLISH SOVEREIGN AUTHORIZED THE TOWN TO EXPEL THE JEWS LIVING THERE, BUT A JEWISH COMMUNITY HAD RESETLED IN THE ENVIRONS BY 1646. THE SETTLEMENT WAS NOT PERMANENT: A JUDGMENT OF THE SUPREME TRIBUNAL IN 1714 AGAIN PROHIBITED JEWS FROM LIVING IN THE TOWN. ACCORDING TO THE CENSUS OF 1765, HOWEVER, THERE WERE 1,349 JEWS IN OPOCZNO AND THE VICINITY (EXCLUDING INFANTS UNDER ONE). THEY OWNED 12 PLOTS OF LAND OUTSIDE THE TOWN AND 41 HOUSES WITHIN IT. A NUMBER OF CRAFTS WERE EXCLUSIVELY PURSUED BY JEWS. JUDAH LEIB, SON OF ELIEZER B. SOLOMON LIPSCHUETZ, AUTHOR OF RESPONSA DAMMESEK ELIEZER, OFFICIATED AS RABBI OF OPOCZNO AT THE END OF THE 18TH CENTURY. THE COMMUNITY NUMBERED 1,469 IN 1856, 2,425 IN 1897, AND 4,025 IN 1909 (COMPARED WITH 2,387 CHRISTIANS). THE 1921 CENSUS SHOWS A MARKED DECREASE TO 3,135 JEWS (46.9% OF THE TOTAL POPULATION).

IN 1939 THERE WERE ABOUT 3,000 JEWS IN OPOCZNO. THE GERMAN ARMY ENTERED THE TOWN ON SEPT. 6, 1939. IN NOVEMBER 1940 A GHETTO WAS ESTABLISHED AND THE TOWN'S JEWISH POPULATION WAS CROWDED INTO 115 SMALL HOUSES. IN JUNE 1942 ABOUT 1,200 JEWS FROM NEARBY VILLAGES WERE DEPORTED TO OPOCZNO GHETTO WHICH GREW TO OVER 4,200. IN JULY 1942 ABOUT 400 MEN WERE DEPORTED TO THE "HASAG" SLAVE-LABOR CAMP IN SKARZYSKO-KAMIENNA AND ON OCT. 27, 1942, THE GHETTO WAS LIQUIDATED AND ALL ITS INMATES DEPORTED TO TREBLINKA DEATH CAMP. ONLY 120 MEN WERE LEFT UNTIL JAN. 3, 1943, AND THEN EXTERMINATED. AT THE TIME OF THE MASS DEPORTATION IN OCTOBER 1942, SCORES OF JEWS FLED TO THE FORESTS AND ORGANIZED PARTISAN UNITS THERE. THE BEST-KNOWN UNIT, "LIONS", UNDER THE COMMAND OF JULIAN AJZENMAN-KANIEWSKI, CONDUCTED A NUMBER OF SUCCESSFUL GUERRILLA ACTIONS AGAINST NAZI FORCES AND THE OPOCZNO-KONSKIE RAILWAY LINE. AFTER THE WAR, THE JEWISH COMMUNITY OF OPOCZNO WAS NOT RECONSTITUTED.

דף תיקונים אויסבּוּס עֲרוֹנוֹגָעַן

ז'יט שורה	סדארף זיינ'	סאייז געשריבן	ספעלט	ז'יט שורה	סדארף זיינ'	סאייז געשריבן	ספעלט
				22	אויך דערעפנט	אליך דערקענט	98
				7	יידן איז געתא	יוזן איז גוטן	99
			ספעלט דאס וווארט-זיין	17	זיין		"
				4	שטייענדע	שטעהנעצע	100
				4	קעלער	קלעלער	104
				4	נישט	ניטש	92
			סאייז איבעריג	15	דער		"
				22	גב'תה	געתע	"
				9	אָרְנְפָאָרְטִיִּיִּאִישׁ	אָרְנְפָאָרְטִיִּיִּאִישׁ	93
				2	שוואבלונע	שוואבלאזווע	96
				20	טאָרְלֵר	טאָרְלֵר	97
א ס אַנְשָׁאָט אֶד		מערדטענס		34	פֿאָרְן		"
א נ אַנְשָׁאָט אֶז	איינְינְיקְלָעְד			2	איינְינְיקְלָעְד		98
		געכטיגע	פעַלְט אַיִ	20	געכטיקע		"

איך האב אדורכגעלוזו קלײַינָע פֿאָלְעָרוֹ פֿוֹן דָּרוֹק, ז'יט מוחל.

*PXV
(Opoczno)
90-2296

205

